DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Hazırlayanlar
Emine Gürsoy Naskali
Aysel Güneş

DÜĞÜN

Hazırlayanlar
Emine Gürsoy Naskali
Aysel Güneş

DÜĞÜN

LİBRA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

LİBRA

Düğün

Hazırlayan

Emine Gürsoy Naskali

Aysel Güney

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

LİBRA KİTAP: 271

KÜLTÜR İNCELEMELERİ: 23

© Libra Kitapçılık ve Yayıncılık

Sayfa Tasarım: Güler Kızılelma

Kapak Tasarım: Çağlar Yalçın

Ön Kapak Görseli: Torbalı Çapak köyünden Safire Orhan ve Kâmil Efe'nin 1955 yılındaki düğünlerinde çekilen bir fotoğraf.

Arka Kapak Görseli: Bayındır, Yakapınar (Uladı) köyünde Tahtacı düğününde baş bağlama.

1. Basım: 2018

ISBN 978-605-2380-74-1

Baskı ve Cilt:
Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Büro Malzemeleri
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Nispetiye Mah. Birlik Sokak No: 2
Nevin Arıcan Plaza
34340 Levent / İstanbul
Tel: (212) 269 30 00
Sertifika No: 20179

Libra Kitapçılık ve Yayıncılık Ticaret A.Ş.
Ebekızı Sokak Günaydın Apt. No: 9/2
Osmanbey / İstanbul
Sertifika No: 15705
Tel: 212-232 99 04/05
Fax: 212-231 11 29
E-posta: info@librakitap.com.tr

© Her hakkı mahfuzdur. Bu kitabın hiçbir bölümü, metin kısmı, belgeler ve fotoğraflar, yazarın yazılı izni olmaksızın mekanik ya da elektronik metodlarla veya ileride icat edilecek sistemlerle hiçbir şekil ve biçimde iktibas edilemez, yeniden satış amacıyla fotokopi de dahil olmak üzere hiçbir sistemle çoğaltılamaz. Dergi, gazete veya radyo-TV'lerce yapılacak alıntılar veya kitapta yer alan belgelerle fotoğrafların bilimsel-akademik yayınlarda kullanılması, kaynak gösterilmesi şartıyla bu hükmün dışındadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Düğün

Hazırlayan
Emine Gürsoy Naskali
Aysel Güney

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAZARLAR

Prof. Dr. Emine GÜRSOY NASKALİ, 1973 yılında Oxford Üniversitesi (St. Anne's College) Şarkiyat bölümünden mezun oldu. Doktorasını Türk dili alanında (*Sinan Paşa'nın Tezkiretü'l-Evliyası*) İstanbul Üniversitesinde yaptı. 1977-1984 yıllarında Helsinki Üniversitesi Asya ve Afrika bölümünde, 1987-1989 yıllarında Oxford Üniversitesinde ders verdi. 1984-2016 yılları arasında Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde öğretim üyesi oldu, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü müdürlüğü, Fen Edebiyat Fakültesi dekanlığı gibi idari görevlerde bulundu. Türk dili, Osmanlıca, Orta Asya Türk lehçeleri ve edebiyatı, destanlar, Kafkaslar, Sibirya, kültür tarihi, yakın dönem siyasi tarih üzerine birçok yayını bulunmaktadır. Uygurca, Kumukça, Kırgızca, Türkmence, Altayca, Osmanlıca metinler neşretmiş, *Altay Destanı Maaday Kara* ve *Manas Destanı*'nı yayımlamış, Altayca-Türkçe ve Hakasça-Türkçe sözlüklerini hazırlamıştır. Yassıada Zabıtlarını yayımlamıştır. Yakın dönem tarihimizle ilgili *Celal Bayar Arşivinden Serbest Fırka Anıları*, *Cumhuriyet Tarihi Soyadı Hikâyeleri* ve *Toplu Savunma* vb. kitapları vardır. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*'nin sahibidir. Tütün, Tuz, Saç, Ayakkabı, Hapishane, Defin, Av ve Avcılık, Ekmek, Öksüzler ve Yetimler, Çoban, Veda, Kasap, Ağıt, Temizlik, Geyik, Korku, Yılan, Hediye, Uçmağa Varmak, Beden, Lanet, Hakaret, Yemin, Kahve, Deve, Avare, Yorgan, Kahve Kırk Yıllık Hatırın Kitabı, Nuh, Argo, Hutbe, Arı ve Bal, Mum, Meyve, At ve Atçılık, Takvim, Renk, Muska, Balık, Çerez, Taş, Kahve Yanında Bir Lokum, Kuş Dili, Mutfak Gereçleri, Kap Kacak, Kartpostal, Ağlamak, Zeytin, Küslük, Yalan, Kanto, Duvar Yazıları, Zehir, Gülmek vb. başlıklarla kültür birikimimizi derleyen uzun soluklu bir dizinin editörüdür.

Dr. Aysel GÜNEŞ, 1975 yılında İstanbul'da doğdu. 1996 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalında 2001 yılında *Kâbûsnâme'nin Bilinen İlk Türkçe Çevirisi (Giriş-Metin-Dizin)* başlıklı tezle yüksek

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lisansını, yine aynı enstitüde 2016 yılında *Hovhannes Balıkcıyan'ın Karnig, Gülünya ve Dikran'ın Dehşetlu Vefatleri Hikâyesi ile Hovsep Maruş'un -Bir Sefil Zevce- İsimli Ermeni Harfli Türkçe Romanları (İnceleme-Metin-Dizin)* başlıklı tezle doktorasını tamamladı. Türkiye Türkçesine dair çeşitli makaleler yayımladı. 2001 yılında Koç Üniversitesinde başladığı Türkçe okutmanlığı görevi kapsamında "Türkçe Konuşma ve Yazma" ve "Modern Türk Şiiri" adlı dersleri vermeye devam etmektedir.

Yard. Doç. Hatice DOĞRUOL, 1947 yılında Ankara-Ayaş'ta doğdu. Ankara Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulundan 1968 yılında mezun oldu. Aynı okulda 1974 yılında asistan, 1977 yılında öğretim görevlisi oldu. Selçuk Üniversitesi'nden örgü dalında 1991 yılında sanatta yeterlik aldı, 1992 yılında yardımcı doçent oldu. T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Hizmet-içi Eğitim Seminerlerinde öğretim elemanı olarak görev alan, alanıyla ilgili çalışmalar yapan Hatice Doğruol 2014 yılında Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesinden emekliye ayrıldı. Ulusal ve Uluslararası sempozyumlarda sunulmuş bildirileri, çeşitli dergilerde yayınlanmış makaleleri, *Ayaş'ta Çorapçılık ve Testicilik* adlı kitabı, *Mektupla Öğretim* ders kitapları yayımlanmıştır.

Dr. Müjgân ÜÇER, 1940 yılında Sivas'ta doğdu. 1963'te İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Eczacılık Yüksek Okulunu bitirdi. Mesleğinin yanında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde, (1981-1997) tarihleri arasında öğretim görevlisi olarak tıp tarihi ve tıbbî deontoloji derslerini verdi. Hayatının dokusuna girmiş olan halk kültürüne ve kültür tarihi konularına yöneldi. Türk halk edebiyatı, halk tıbbı, tıbbî bitkiler, tıp ve eczacılık tarihi, mutfak kültürümüz, atasözleri, gelenek, görenek ve halk inançları üzerinde 400'ü aşkın makalesi ve 12 kitabı yayımlanmış olup iki kitabı da basım aşamasındadır. Müjgân Üçer, 1993 yılında, Türk Folkloruna Hizmet ödülünü, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nden Halkbilim Doktoru unvanını aldı. TEB (Türk Eczacıları Birliği) tarafından 2014 yılında Yaşam Boyu Hizmet ödülüne lâyık görüldü.

Aysel ÖZEN, 1959 İncesu-Kayseri'de doğdu. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümünü yarıda bırakarak T.C. Ziraat Bankası İncesu Şubesinde memur olarak göreve başladı. Çalıştığı dönemde Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesini bitirdi. 1997 yılında emekli oldu. Emine Gürsoy Naskali'nin hazırladığı kitaplardan *Kap Kacak Kitabı, Takvim Kitabı, Ekmek Kitabı, Düğün Kitabı, Ağıt Kitabı* gibi kitaplarda yazıları yayımlanmıştır. Ayrıca Mary Princilla Işın'a ait *Gülbeşeker* isimli kitapta yazıları yayımlanmıştır. *Kayseri İncesu Gelenekleri ve Kültürü* isimli kitabı yayım aşamasındadır. "Hayal Yemekler" isimli bir yemek sitesi/bloğu sahibidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Güllü AKDEMİR, Sefil Döndü mahlasını kullanan Yozgat Çayözü köyünde mukim kadın âşık.

Dr. Salih Kürşat DOLUNAY, 1973 yılında Isparta'nın Şarkikaraağaç ilçesinde doğdu. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümünden 1995 yılında mezun oldu. Yaklaşık beş yıl Nevşehir, Şanlıurfa ve Ankara'da Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe öğretmenlikleri yaptı. Yüksek lisansını Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili bilim dalında; doktora öğrenimini Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi anabilim dalında tamamladı. 2000-2002 yılları arasında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümünde; 2002-2009 yılları arasında da Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Halen Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi anabilim dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. *Türkiye Türkçesinde Zaman* ve *Kızıldağ'ın Gölgesinde: Tarihçesi ve Folkloruyla Şarkikaraağaç* adlı kitaplarının yanı sıra çeşitli makale, bildiri ve kitap bölümleri yayımlanmıştır.

Sinan KAHYAOĞLU, 1958 yılında Tahtakuşlar'da doğdu. İlkokulu köyünde, ortaokul ile liseyi Edremit Lisesinde okudu. Daha sonra Kütahya Meslek Yüksek Okulu ile Necatibey Eğitim Fakültesini bitirdi. İstanbul üniversitesinde yüksek lisans yaptı (*Ayvalık Körfezi ve Çevresinin Jeomorfolojisi*). Milli Eğitim Bakanlığında coğrafya öğretmeni olarak çalıştı. Emekli öğretmen.

Dr. Ali Rıza GÖNÜLLÜ, 1955 yılında Alanya'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Alanya'da yaptı. Isparta Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler bölümünü bitirdi. Anadolu Üniversitesi'nde Tarih Lisansını tamamladı. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalında yüksek lisans ve doktora yaptı. 1979 yılında öğretmenliğe başladı. Bilecik'te ve Alanya'da çeşitli okullarda öğretmen olarak çalıştı. 1990 yılında Alanya Atatürk İlköğretim Okulu'na müdür olarak atandı. Halen Alanya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde müdür olarak çalışmaktadır. *Alanya Folklorundan Derlemeler,* Alanya 1998; *Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Alanya (1908-1938),* Ankara 2008; *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960),* İstanbul 2010 kitapları yayımlanmıştır.

Dr. Gönül ERDEM NAS, 1984 yılında Ardahan'da doğdu. Muğla Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği bölümünden 2006 yılında mezun oldu. 2008 yılında, Muğla üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

anabilim dalında, *Ana Haber Bültenlerinde Görev Yapan Sunucuların Ses-Söz Dizimi İlişkili Konuşma Becerileri* başlıklı teziyle yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2009 yılında Mersin Üniversitesi, Anamur Meslek Yüksek Okulu'nda Türk Dili okutmanı olarak göreve başladı. 2014 yılında Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili anabilim dalında yaptığı *Anamur ve Yöresi Ağızları* başlıklı teziyle doktora eğitimini tamamladı. 2016 yılında Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilim bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. 2017 yılında Yunus Emre Enstitüsü-YÖK ortak Türkoloji Projesi kapsamında Bosna-Hersek Mostar Cemal Biyediç Üniversitesi'nde Türkoloji Bölümü yürütücüsü olarak görevlendirildi. Hâlen aynı üniversitede, öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir.

Dr. Deniz ÇELİKER, 1981 yılında Muğla ili Fethiye ilçesinde doğdu. 2006 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları bölümünden mezun oldu. 2011 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anasanat dalından *Göller Bölgesi Yorgancılık Sanatı* başlıklı tezi ile yüksek Lisans eğitimini tamamladı. 2016 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anasanat dalından *Muğla İlinde Geleneksel Turistik Hediyelik Eşyanın Kültür Turizmine Katkıları ve Sürdürülebilirliği* başlıklı tezi ile sanatta yeterlik eğitimini tamamladı. 2011 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü kadrosunda başladığı araştırma görevliliğine, 2016 yılında fakülte kadrosuna geçerek devam etti. 2018 yılında yine aynı üniversitede Tekstil ve Moda Tasarımı bölümünde Dr. öğretim üyesi ünvanını aldı.

Doç. Dr. Neşide YILDIRIM, İstanbul Çapa Yüksek Öğretmen Okulundan 1977 yılında ve İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Eğitimi Fakültesi, İngilizce bölümünden 1978 yılında mezun oldu. 1989 yılında, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm anabilim dalında, Denizli'nin Turizm Potansiyeli başlıklı teziyle yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1992 yılında, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme anabilim dalında yaptığı *Edirne Ailesinin Sosyal Yapı Özellikleri* başlıklı teziyle doktora eğitimini tamamladı. 1982-2002 yılları arasında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde çalıştı. 2002 yılından beri Sakarya Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir. *Ailenin Yapısı ve Problemleri,* K. Yıldırım ile ortak olarak da *Eğitim Sosyolojisi*, *Sosyal Hizmete Giriş*, *Sosyal Hizmet Kuram ve Yaklaşımlar* başlıklı kitapları yayımlanmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dr. Canan İLERİ, 1951 yılında Eskişehir'de doğdu. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 1974 yılında mezun oldu. 1975-1981 yılları arasında Eskişehir Bahçalievler Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak göreve başladı. 1981-1982 yılları arasında Eskişehir Eskişehir Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda Türkçe öğretmeni, 1982-1998 yılları arasında Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1994 yılında, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili anabilim dalında *Eskişehir Türkmen Ağızları* başlıklı teziyle yüksek lisans eğitimini; 1998 yılında, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Dili anabilim dalında *Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları* başlıklı teziyle doktora eğitimini tamamladı. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yeni kurulan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün kuruluşunda görev alarak yardımcı doçent doktor oldu. 2005 yılında emekli oldu. 2007-2012 yılları arasında Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nde Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümünde çalıştı. Basılmış kitapları: *Türkiye Türkçesinde Dizim ve Dizime Bağlı Anlatım Bozuklukları, Eskişehir İli Alpu Merkez Ağızları (Metinler-İnceleme-Dilbilgisi Ayrışımlı Dizin), Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları, Eskişehir Türkmen Ağızları Söz Varlığı*'dır. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi yayınlarındaki *Konuşma ve Yazma Eğitimi, Edebiyat Bilgi ve Kuramları, Sözlü ve Yazılı Anlatım, Yönetici Sekreterliği* adlı kitaplarda toplan 19 bölüm yazmıştır. *Bir Ağız Ekmek Eskişehir Geleneksel Yemek Kültürü I-II* kitabının beş yazarından biridir. *Kıbrıs Türk Küme Sözler (Formeller) Sözlüğü 1, 2,* Mustafa Gökçeoğlu, *Kıbrıs Türk Atasözleri* ile ortak *Azeri Atasözleri* Mustafa Gökçeoğlu, *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım, Çağdaş Türk Edebiyatı* kitaplarının editörüdür. Editörü olduğu *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım* kitabı 2002 yılında Beşir Göğüş Ödülü almıştır..

Fatma PEKŞEN, 1962 yılında Sivas/ Divriği'de doğdu. Küçük yaşlardan itibaren güzel sanatlara ve edebiyata ilgi duydu. Yazmış olduğu hikâyelerini 80'li yıllardan sonra gün ışığına çıkardı. Hikâye, deneme, yemek ve folklor ağırlıklı yazıları çeşitli kolektif kitaplarda, dergilerde, gazetelerde, bazı TV ve radyolarda yayınlandı. Türk mutfağıyla ilgilendi; Divriği yemeklerini tanıtmak amacıyla çeşitli yarışmalara katıldı, ödüller aldı. Çeşitli yemek yarışmalarında jürilik yaptı. Sanatsal alandaki çalışmalarıyla kermes ve sergilere katıldı. ESKADER üyesidir. Şair-yazar Ahmet Mahir Pekşen ile evlidir.

R. Ruveyda OKUMUŞ, 1990'da İstanbul'da doğdu. Beykent Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü 2012'de birincilik derecesiyle bitirerek mezun oldu. Aynı sene Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yakınçağ Tarihi programında yüksek lisans eğitimine başladı. *Osmanlı Toplumunda Gül Kültürü ve Gülcülüğün Gelişimi: Isparta Örneği* başlıklı teziyle yüksek lisansını 2015'de tamamladı. Çeşitli dergilerde tarih ve kültür üzerine yazıları yayınlanmaktadır.

Dr. Fatma YILDIRMIŞ, 1986 yılında Samsun'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsillerini Samsun'da tamamladı. 2003 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyatı Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı. 2007 yılında bu bölümden mezun oldu. Aynı yıl aynı bölümde yüksek lisansa başladı. *Epik ve Mitolojik Destanlarda Geçiş Dönemleri, Âdet ve İnanmalar* adlı yüksek lisans tezi hazırladı. 2010 yılında yüksek lisansını tamamladı ve aynı yıl doktoraya başladı. *Sözlü Kültür ve Gelenek Bağlamında Trabzon Yöresi El Sanatları* adlı doktora tezini hazırladı ve 2014 yılında doktora eğitimini bitirdi. 2015 yılında Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Hâlen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir.

Yusuf ŞENYÜZ, Çapak köyü, Torbalı, İzmir.

Necat ÇETİN (1963-2018) İzmir Torbalı Orman köyünde doğdu. İzmir Yapıcıoğlu İlkokulu, Torbalı Lisesi'ni bitirdi. 1986'da Ege Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun oldu. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde yüksek lisans yaptı. Uzman Tarih öğretmeni. Gaziantep, Bitlis ve İzmir'de çeşitli lise ve ilköğretim okullarında öğretmenlik yaptı, Bayındır Ülfet Onart Anadolu Lisesi, Torbalı Kazımpaşa İlköğretim Okulu ve İzmir Tepecik Şehit Fazıl Bey Ortaokulu'nda müdürlük görevinde bulundu. Osmanlı nüfus tarihi, Yörük kültürü, sözlü tarih ve halk edebiyatı alanlarında derleme ve araştırmalarının yanı sıra fotoğraf arşivi bulunmaktadır.

Ülkü ÖNAL, 1961'de Artvin'in Artvin'in Ardanuç ilçesi Sakarya köyünde doğdu. Örtülü Köyü İlkokulu, Ardanuç Ortaokulu, Şavşat Lisesi (1978) ve Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Sosyal Bilimler Bölümü (1994) mezunudur. 1980 yılında Kültür Bakanlığı'nda göreve başladı. Artvin İl Halk Kütüphanesi Çocuk Kütüphanesi ve Ardanuç Halk Kütüphanesi'nde çalıştı. 1995 yılında Rize ili Fındıklı ilçesi Halk Kütüphanesi'ne müdür olarak tayin edildi. 2000-2006 yılları arasında Kültür Bakanlığı merkez teşkilatında geçici görevle çalışarak 2006 Nisan ayında emekli oldu. Çeşitli

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dergilerde ve internet sitelerinde yazıları yayınlandı. Halkbilimi alanındaki makalelerini *Erciyes, Milli Folklor, Folklor-Halkbilim, Folklor-Edebiyat, Atabarı, Ahıska, Şavşat, Gurbet* dergilerinde yayınladı. İLESAM ve Türkiye Folklor Kurumu üyesidir. *Ahıska'dan Sürgün Hatıraları; Ardanuç Masalları ve Halk Hikâyeleri 3; Ardanuç-Ahıska Manileri ve Türküleri; Artvin Muhacirlik Hatıraları; Ahıska Masalları ve Hikâyeleri; Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli'den Masallar; Artvin Yöresi Yemekleri; Artvin Yöresi Çocuk Oyunları* kitapları yayımlanmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Giriş 15

Anadolu'da Düğün

Ayaş'ta Düğün 19
Hatice Doğruol

Şarkikaraağaç (Isparta) İlçesinden İki Köy Düğünü: Zengiler (Muratbağı) ve Karayaka Köylerinde Düğünler 51
Salih Kürşat Dolunay

Sivas'ta Düğün 91
Müjgân Üçer

Körküler'de (Isparta) Düğün ve Yöresel Tekstiller 139
Deniz Çeliker

Alanya'da Düğün 157
Ali Rıza Gönüllü

İncesu'da (Kayseri) Düğün 173
Aysel Özen

Ardanuç'ta (Artvin) Düğün 197
Ülkü Önal

Isparta'da Düğün 207
R. Ruveyda Okumuş

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Divriği'de Düğün 223
Fatma Pekşen

Çameli'de (Denizli) Evlenme/Düğün 271
Neşide Yıldırım

Torbalı (İzmir) Köy Düğünleri 299
Yusuf Şenyüz - Necat Çetin

Alevi, Türkmen, Yörük Düğünleri

Alevi Türk Köyünde Düğün 343
Sefil Döndü

Ondokuzmayıs (Samsun) Yörüklerinde Evlilik 387
Fatma Yıldırmış

Yörük Düğünü 411
Gönül Erdem Nas

Türkmen Düğünleri 423
Canan İleri

Tahtacı Köyü Tahtakuşlar'da (Edremit) Düğün 469
Sinan Kahyaoğlu - Necat Çetin

Bayındır Yakapınar (Uladı) Köyünde Bir Tahtacı Düğünü 481
Necat Çetin

DİZİN 507

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Giriş

Düğün töreni ile eşe dosta ilan edilen evlilik bağı; geçiş dönemlerinin en çok hazırlık gerektiren, en çok tarafı bir araya getiren, en heyecanlı ve en eğlenceli olanıdır. Düğünden önceki süreç ve düğün merasimi toplumlar arasında temelde benzerlikler, ayrıntıda farklılıklar gösterir. Evlilik kararı ile başlayan bu süreç; sonrasında söz, nişan, nişan hediyeleşmesi, düğünü planlama, kına, düğün gibi aşamalardan geçerek tamamlanır. Bu aşamalar nesilden nesle aktarılan uygulamalarla Türk kültürünün genel bir geleneği olarak, bazen de belirli bir yöreye, inanca, coğrafyaya özgü bir gelenek olarak karşımıza çıkar.

Bu kitapta Anadolu'nun farklı yörelerinde, Yörüklerde ve Alevilerde düğün gelenekleri ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali
Dr. Aysel Güneş

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Anadolu'da Düğün

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ayaş'ta Düğün

Hatice Doğruol[1]

Kadın ile erkeğin birlikte yaşam sürdürmek için yaptıkları sözleşme olan evlilik, aile birliğinin temelini oluşturur. Dünyanın her yerinde her aşaması kendi kültürel yaşamının göstergesi olan bu birliktelik sırasında, çeşitli törensel farklılıklar söz konusudur.

Evlenme; Türk toplumunun da en önemli toplumsal olaylarından biridir. Evlenmeye ilişkin hazırlıklar, eş seçimi, evlilik öncesi işlemler, evlilik törenleri, evlilik sonrası ilişkiler yöreden yöreye benzerlik ya da ayrılıklar gösterir. Bu konuda gelenek-görenekler, yaşam tarzı (kültür), yaşam koşulları önem taşır. Ülkemizde kentlerde doğrudan tanışıp evlenmeler yaygınlaşırken, gelenekselliğin ağır bastığı kimi yerlerde görücü usulü evlilikler hâlâ güncelliğini korumaktadır. Kültürel değişimlerin olduğu yerlerde, birbiriyle anlaşan bireyler, evlenmeye karar verdiklerinde, ailelerin araya girmesi biçimsel olmaktadır. "Kız ile oğlan anlaşmış bize evet demek düşer" denilerek, ekonomik koşullar doğrultusunda daha yalın törenlerle birliktelik sağlanmaktadır.

---

1 Yard. Doç. Hatice Doğruol, Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları, Emekli Öğretim Üyesi, Ankara.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ayaş yöresine 1073 yılında yerleşmiş olan "Ayas oymağı" Oğuz Türklerinin Bozok koludur. Bu Türkmen oymağının evlilikle ilgili törensel adetleri yoğun biçimde Ayaş merkez ilçe, köy ve kasabalarda geçmişte uygulamasına karşın, bugün bu güzel adetler yavaş yavaş unutularak tarihe karışmaktadır. Yaşayan kaynak kişilerden alınan doğru bilgiler, görsel belgelerle yapılan bu çalışmalar halk bilim alanında uğraş veren araştırmacılara ışık tutacaktır.

Ayaş'ta kız bebek dünyaya gelince "Kız kucakta, çeyiz (cehiz) bucakta" denilerek kız anası çeyiz hazırlıklarına başlar. *Dürü* olarak konacak olan geleneksel örgü tiftik çoraplar (tek ya da çift katlı iplikten örülmüş) çeşitli işlemeli örtüler, oyalı yemeniler, mendiller, çevreler, bohçalar çeyizin önemli parçalarıdır. Genç kızlığa geçişinde kıza büyükler iş, aş bellemesi için rehberlik eder, öğütler verir: "El adamdan iş ister, dört duvar nakış ister.", "İşini aşını güzelce belle, el adamın tandırdan koyar (guyar), külleden (hava deliği) sesini alır.", "İşi işe ula, zaman kaybetme (gaybetme).", "Az iş kan yutturur, çok iş kendini tutturur.", "Aman kızım işini, aşını iyi belle, analar besler hurmayla, eller döver yarmayla." gibi öğütlerle büyüyen kız, gelinlik çağına gelince kendisine görücüler gelmeye başlar.

Oğlan delikanlı olup evlenecek yaşa gelince, önce yakın çevrelerinden kız araştırılır. "Tanıdıktan kız almak kalaylı, tastan su içmeye benzer dibini görürsün." diyerek eş dosttan aileye, kendilerine uygun kızı ararlar. Göze kestirilmiş birisi yok ise, oğlan tarafı yakın akrabaları yanlarına alarak, kızı olan evlere ziyarete giderler. Bu gezmelerde nezaketen kız her gelen görücüye çıkar. Kahve, su, meyve, koruk suyu, gül suyu, şeker gibi ikramlarla kız görücüye çıkar. Bu arada kızın boyu bosu, yüzü, elleri incelenir ve izlenimler oğlana aktarılır. Görücüler kızı beğenirse, kızın evine ikinci kez gidilerek *dünürlük* edilir. Ayrıca kızı iş başında da görmek isterler: ekmek pişirirken tandır başında, makarna (erişte) keserken, patlıcan (helep) oyarken, dut toplarken, pekmez yaparken, sucuk doldururken, çorap örerken... Kızın bu esnada da beğenilmesi önemlidir. Bu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

durum için "Tandır başında al kırmızı oldun, dünür mü gelecek?" sözü kullanılagelir.

Evlilik işini organize eden dünür başının da kültürel olarak bu aşamada söylediği sözler vardır: "At beslenirken, kız istenirken verilmeli.", "At alırsan Maraş'tan, kız alırsan Ayaş'tan.", "Denize taş atma taş batar gider, gurbete kız satma kız yiter gider.", "Bakkal satar tuzu, komşu satar kızı.", "Davul bile dengi dengine çalar.", "Gece gözü ile bez alma, hamam güzelliği ile kız alma.", "Deli kız evde kalmaz, delikli taş yerde kalmaz.", "Varlıkta darlık olur mu?", "Kızı komşuma vereydim, kül atarken göreydim.", "Hamamda sabunun, ılıcada odunun, evde kadının iyi olacak." vb. Eğer dünür başı kızı beğenirse kıza övgüsünü şu sözlerle ifade eder: "Kızın yüzü pek güzel, al kırmızı, bayram çöreği gibi.", "Ak gülünen, kırmızı gül.", "Akça pakça.", "Kara yağızın esmeri, yoluna kurban kesmeli.", "Karabibersiz aş olmaz, her güzelde kaş olmaz.", "Sarı sezer, ak bezer, kara yağız günde (her gün) güzel.", "Kaşınan göz, geri yanı (geride kalanı) söz.", "Kaymak gibi.", "Sülün gibi.", "Elma yanaklı, kiraz dudaklı.", "Ay parçası gibi.", "İvil ivil işli.", "Pek marifetli.", "Çatık kaşlı, kalem kaşlı, inci dişli, fidan boylu." vb.

Güzel kız için sıralanan bu övgüler, beğenilen fakat yüz güzelliği olmayan kız için de şu şekilde görülür: "Neyleyim güzeli sokaklarda gezeni, varsın çirkin olsun evinin düzeni iyi olsun."

Oğlan için kullanılan övgü sözleri de şöyledir: "Erkeğin güzeli çirkini olmaz.", "Bir it, bir deriyi sürükler, aç açık koymaz.", "Kız verilirken soy kök aranır, kökten olsun dala dayanır, yağ bal olsa ota dayanır, ot yolunca ele geliverir, ama kök ele gelmez." veya "Asil azmaz bal kokmaz, kokarsa ayran kokar, kökü ota dayanır."

Kız tarafı olumlu ise, oğlan tarafı akşam hoca ve erkeklerle kız evine gider, "Allah'ın emri Peygamber'in kavli ile kızınızı oğlumuza istiyoruz." denilerek dünürlük edilir. Dualar okunarak kahve içilir. Böylece *söz alınmış/kesilmiş* olur. Gençler birbirini ister ama

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kaynana eğer gelin adayı içine sinmezse "Çar çarlanıp dünürlük mü ettim?" der.

Dünürlükten sonra, oğlan evi yakınlarıyla birlikte kız evine okuyucunun başında taşıdığı bindallı bohça örtülmüş *sini* (*zini*) ile toz şeker ve şerbet şekeri yollar. Yakınlık derecelerine göre gelenlere işlemeli yağlık, peşkir armağan verilir.

Kız evi gelen malzemelerden şerbet hazırlar, sürahilere koyar, özel işlemeli gılavanlı şerbet örtüleriyle süsler, ağız tadı olarak okuyucu ile oğlan evine gönderir. Oğlan evi gelenlere şerbet parası verir. Ayrıca okuyucuya da armağanlar verilir. Böylece "*Adı belli*" olur.

Adı belli olmuş, nişan konmuş, evliliğe ilk adım atılmış bu olaydan sonra işler biraz daha yoğunlaşır. Belirlenen tarihler doğrultusunda, oğlan tarafı gelinkıza nişan entarisi, iskarpin (ayakkabı), çorap, makyaj malzemesi alır. Buna "*Nişan görme*" ya da "*Kız görme*" denir. Ayrıca kız tarafına yakınlık derecesine göre ayrı ayrı hediyeler de alınır. Bu arada oğlan evi kız evine harç (yağ, et, pirinç, şeker, un) yollar. Yollanan bu malzemelerle yemekler hazırlanır. Okuyucu kadın, nişana çağırılacak evleri dolaşarak takı takmaya çağırır. Bu arada unutulanlar, "Adam yerine konmadık." diye sitem ederler. Geçmişte okuyuculuk, gönüllülük esasına dayalı meslek gibidir. Herkes bu işi yapamaz. Okunan evler nişana gelirken, yakınlık derecesine göre; yüzük, bilezik, altın, elbiselik kumaş, fanila, çarşaf gibi gelin kıza hediyeler getirir. Hanımlar arasında yapılan takı takma törenine oğlan evi topluca gelirken, tefçi kadın oğlan tarafını övmeye başlar: "Aşağı yoldan aşıp gelir, tozlu yola düşüp gelir, oğlan anası beyin anası.", "Oğlan ablası beyin ablası, oğlan halası beyin halası, oğlan yengesi beyin yengesi, oğlan teyzesi beyin teyzesi" gibi gelen misafirleri ayrı ayrı över, aynı zamanda tanıtmış da olur.

Nişan görmede alınanları giyen gelin kıza, kaynanası (gayınnası) tarafından takı takılır. Bilezik, yüzük, elmas küpe, inci kültesi, kırmızı kurdeleye dizilmiş beşibirlik, sarı lira, elmas iğne takıldıktan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Oğlan evine yollanan süslenmiş şerbet sürahileri.

sonra oyunlar oynanır. Takılan takıları gelen misafirler süzer, inceler ve "Çok yakıştı, nazar değmesin." derler. Durumu uygun olmayan kişiler yakınlarından emanet aldığı takıları takar, düğünden sonra iade eder. Zaman içerisinde geline çeşitli vesilelerle ailesi, armağan takılar alır (doğum, evlenme günü gibi).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gelen harçla hazırlanan yemekler; sırasıyla düğün çorbası (köfteli pirinç çorbası), fasla etli pirinç pilavı, etli yaprak sarması, kuru bamya, hoşaf, baklava, sütlü aş (tuzlu/tatlı) kurulan meydan tablalarında yere oturarak yenir. Kucaklara tüm oturanları örtecek kadar, özel hazırlanmış işlemeli, ince uzun peşkir örtülür.

Gelinkıza kurban bayramında, kına yakılmış, altın takılmış kurdelelerle, şifonlarla süslenmiş koç yollanır.

Nişandan sonra, iş güç durumuna göre, ailelerin yakınlaşması için oğlan tarafı hanımları kız tarafına yatıya (gece kalmaya) gider. Gelinkız misafirlere hizmet, hürmet eder. Yatıya gelenlere yakılı kına yakılır. Deri, ince muşamba gibi malzemelerle, küçük makasla çeşitli şekiller verilerek hazırlanan şablona *yakı*, yapılan işleme ise *yakı oyma* denir. *Yakı* tekrar tekrar kullanılabilir. Geçmişte yakı oyan kişiler tarafından hazırlanan yakıların; top gül, söğüt yaprağı, kartal kanadı gibi isimlerinin tiftik çorap deliklerinde (ajurlarında) olması, el sanatlarındaki etkileşimin göstergesidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Yakı oyan Nermin Yörük, 1934 doğumlu.

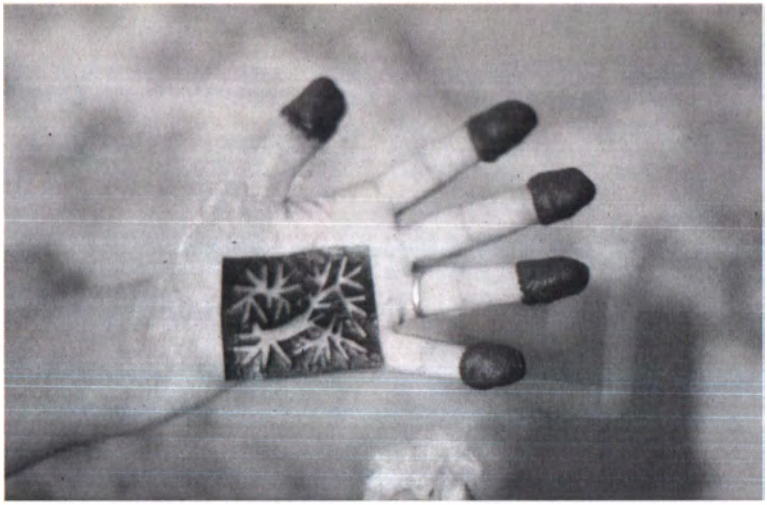
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cemal Nene'ye ait yakı örnekleri.

Kız evinde kil-sabun (eskiden çamaşırlar ılıcada kil sabunla, tokaç kullanarak yıkanırdı) kokan yer yatakları hazırlanır. Kına (gına) yakmaya geçilir. Ahiret ışığı, cennet sıvası olarak kabul edilen kına, bir tasın içinde suyla beraber hamur kıvamına gelinceye kadar karılır. Önce sağ el küçük parmaktan başlanarak parmak uçlarına sırasıyla kına konur, yünle bastırılır. Avuç içine yakının kaymaması için yakı tükürülürek yerleştirilir, kına konup aynı şekilde yünle bastırılır. Kınaya yün yerleştirilip, kına çalgısı (eskimiş yemeni) ile el bağlanır. Sol ele de aynı şekilde kına yakılır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

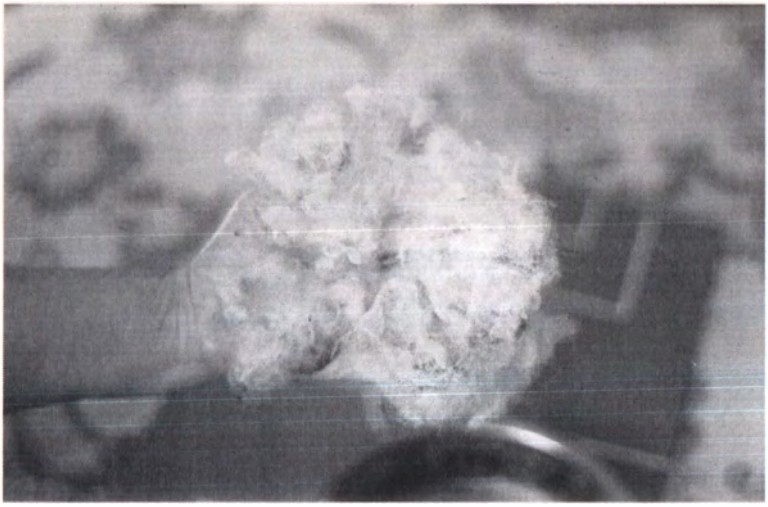

Avuç içine top gül motifli yakı yerleştirme.

Kına koyma.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

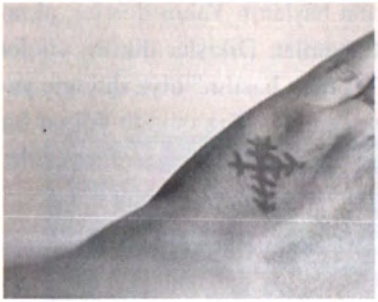

Kınaya yün yerleştirme.

Gına çalgısı ile elin bağlanması.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

El üstüne yakılmış yakılı kına.

Ele yakılmış yakılı yüksük kınası.

Mihraplı ya da *sülüklü* olarak bilinen ayak kınasında ise; yorgan ipliğiyle, ayak üzerine konulacak kına yerleri bağlanarak belirlenir. Hazırlanan iki ayak üzerindeki belirli yerlere, önce sağ ayak olmak koşuluyla kına yerleştirilir. Yünle bastırılıp yün konarak kına çalgısı ile ayak bağlanır. Gece yakılan kınayla sabaha çıkılır. Sabah kına ufalanır, acı kireçli, nişadırlı su içine el batırılır. Kınanın daha koyu-siyah renk alması sağlanır. Böylece oğlan evinin yatıya gittiği belli olur.

Ayağa iplik bağlama.

Mihraplı ayak kınası.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Nişandan sonra düğün hazırlıklarına başlanır. Yakın dostlar, akrabalar kızın çeyizindeki eksikleri tamamlar. Dikişler dikilir, yünler dövülür, yatak yastık doldurulur. "Yorgan basılır." diye düğüne yakın dikilir. Yatak takımları yıkanır, ütülenir. Kız evinde yoğun bir faaliyet vardır. Oğlan evinde ise, geline verilecek oda badana edilir, camlar silinir, tahtalar fırçalanır gelin odası, ev temizlenir.

Düğün haftası belirlenir. Oğlan evinden kız evine kına, mum, saça örülecek tel, çeyiz asmak için kalın sicim ve yiyecek olarak pirinç, et, yağ, kuru fasulye olarak harç yollanır. Düğün bir hafta sürer. Cumartesi ve Pazar her iki tarafta yapılan hazırlıklar sonunda, pazartesi günü resmen kız evinde çeyiz asmayla düğün başlar. Bu arada belediyede 3-5 kişiyle nikâh kıyılır. Gelenlere kapıda, özel tahta çakılmış lokum sandıklarıyla, Ayaş lokumu (güllü veya sade) sunulur.

Çeyiz gelin kızın el emeği göz nuru ile hazırladığı sandık eşyaları, kuşaktan kuşağa geçen değerler (gergefte işlenen Türk işli-Hesap işli yağlık/çevre/peşkirler) ve armağan edilen hediyelerdir. Becerikli ve deneyimli hanımlar öncelikle duvardan duvara yollanan sicim ipi gererler. Renk uyumuna göre bir araya getirilmiş elbiseleri oyalı yemenileri, tiftik çorapları, mendilleri, iç-dış çamaşırlarını, hamam takımlarını asarlar. Bakır kaplar, mutfak eşyaları, yatak yorgan yastık yükü, terlik, iskarpinler uygun yerlere yerleştirilir. İki üç oda çeyiz asılır. Çeyiz görmeye akrabalar, konu komşular gelir, gelinkıza armağanlar getirilir. Gelenlere çeyiz altında kahve ikram edilir. Bu arada okuyucu kadın kız evinde, "Çarşamba kına gecesine, perşembe gelin (hak) almaya, cuma oğlan evinde duvak mevlidine buyurun." diyerek çağrı yapar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çeyiz asma. (Ayaş Kültür Evi)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çeyiz asma.

Salı günü gelin hamamı açılır. Kız evinden gelin kızla birlikte, anasının dışında hala, yenge, teyze gibi yakınları hamama gider. Oğlan anası, akrabaları gelin hamamına gider, oğlan evinin yenge kadını gelinkızı yıkar, akşam tel örmeye kızı hazırlar. Bindallı gelin bohçasının içinde, ipek bohçaya sarılmış gelinin iç çamaşırları, sırmalı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

işlemeli hamam takımı havluları vardır. Gümüş nalınla peştamal kuşanmış, başına mum taç takılmış gelin kız, yakılmış mumlarla göbek taşının etrafında gençlerle oynar, yenilir, içilir, eğlenilir. Bu arada "Natır, bohçamı getir, ayağımı ayağımın üstüne götür." diye de oyunlar oynanır.

Hamamda takılan mum (Parafinle hazırlanan) taç (hamam buharında bozulmaz). (Ayaş Kültür Evi)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sırma işli hamam havlusu.

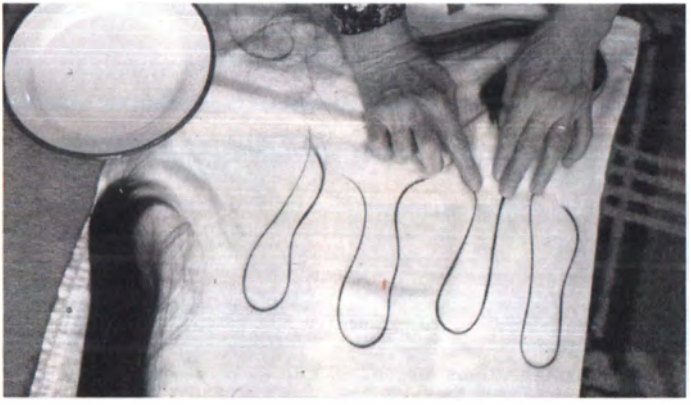
Salı gecesi oğlan tarafının kadınları (yengeler) tel ören kadınla tel örmeye gelir. Geçmişte ilçede düzgün, güzel tel ören kişi Kamil Hala idi. Yanında gözden alanlar da örebilir, ancak onun ördüğü daha meşhurdur. Tel örme üç kişiyle olur. Tel ören, saç döken, getir götür işini yapan. Makara ya da çile halinde alınan tel (sim) kızın başından topuğuna kadar ölçülerek kesilir, kesilen teller 7-8 kat olarak bir araya getirilir.

Ulama saç, hamamda natırlar tarafından toplanarak yıkanıp taranan saçtan, ya da kesilmiş tel örme için saklanmış saçlarla olur. İnce ince saçları sıralama işine *saç dökme* denir. Ayaş'ın bazı köylerinde ulama saç yerine, siyah yün eğrilmiş iplik kullanıldığı da görülmüştür. Tel örme yaklaşık 20-25 cm kalıncaya dek örülür, örgü ucu saç ve tel birlikte basit düğüm ile bağlanır. Her bir örgüye *gamçı* adı verilir. 40-50 *gamçı* arasında değişen tel örgü sayısı, gelinin saçlarının gürlüğünü gösterir. Övünç nedenidir. Tel örme işi bitince gamçılara beş parmak nazarlık takılır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Saça örülecek tel.

Saç ulama hazırlıkları. Saç dökme.

Ulama saç, hamamda natırlar tarafından toplanarak yıkanıp taranan saçtan, ya da kesilmiş tel örme için saklanmış saçlarla olur. İnce ince saçları sıralama işine *saç dökme* denir. Ayaş'ın bazı köylerinde ulama saç yerine, siyah yün eğrilmiş iplik kullanıldığı da görülmüştür. Tel örme yaklaşık 20-25 cm kalıncaya dek örülür, örgü ucu saç ve tel birlikte basit düğüm ile bağlanır. Her bir örgüye *gamçı* adı verilir. 40-50 *gamçı* arasında değişen tel örgü sayısı, gelinin saçlarının gürlüğünü gösterir. Övünç nedenidir. Tel örme işi bitince gamçılara beş parmak nazarlık takılır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tel örme, örgü ucunun bağlanması (sökülmemesi için).

Tel örme tekniği.

Telin arkadan görünüşü ve gamçılara takılan beş parmak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://ranzey.org

Gelin kızın saçına tel örme. Ayaş'ın Görsel Tarihi. s.30.

Kına gecesi için hazırlanmış gelin kız. Ayaş'ın Görsel Tarihi. s.30.

Yukarı konak gelini Fethiye Özyörük'e ait incili potin (yaklaşık 100 yıllık), Ayaş'ın görsel tarihi. s.30.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çarşamba günü, oğlan tarafı kız evinde, ayağına incili potin, bindallı giymiş gelin kıza, düğün takılarını takar, aynı gün kına gecesi yapılır. Kına gecesinde avuç avuç yapılan ikramların (kuru yemiş, kaba şeker, parmak çörek), eğlencenin olmasına karşın hüzün vardır. Kızın ana kucağından, baba ocağından gitmesi yaklaşmıştır. Törenin bitmesine yakın, gelinkıza *yatı elbisesi* (gecelik) giydirilir. Kız, yüksekçe orta bir yere oturtulur. Ellerine bileğine kadar, elin üstü ve içi olmak koşuluyla yumma gelin kınası yakılır. Kaynana avuç içine altın koyar. Gelin kız bu altını kesesi bol olsun diye, gelin gittiğinde para kesesine koymak üzere damada verir. Kınayı *başı bütün* (eşi ölmemiş, kocasından ayrılmamış) yenge yakar. Kına kararınca konulur, "Çok koyma karıncalaşmasın (deride reaksiyon olmasın)." denilir. Ellerin yanı sıra ayaklara da kına yakılır. Bu arada yanık yanık kına türküleri çağrılır. Eğer kızın ana babasından biri ölmüş ise "kanadı kırık" denilerek duygusallık yaşanır. Aşağıda bu esnada okunan kına türküleri örnekleri yer almaktadır:

Gınan karılır tasta
Oğlan evi pek havasta
Kız anası kara kara yasta
Kızım gınan kutlu olsun
Orda dirliğin tatlı olsun.

Atladı çıktı eşiği
Sıfrada (sofrada) kaldı kaşığı
Kız ananın datlı (tatlı) danışığı
Kızım gınan kutlu olsun
Orda dirliğin tatlı olsun.

Babanın öküzü beştir
Kızların emeği boştur
Anadan ayrılmak güçtür
Kızım gınan kutlu olsun
Yârin ile dirliğin tatlı olsun.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dağdan keserler gürgeni
Hani bu kızın yorganı
Dağdan keserler fıstığı
Hani bu kızın yastığı
Dağdan keserler meşeyi
Hani bu kızın döşeği.
(Hepsi var var" denir.)

Kızım gınan kutlu olsun
Orda dirliğin tatlı olsun

Bu arada kaynana da aşağıdaki şekilde söylemlere katılır:

Giymiş alını alını
Gelir salını salını
Asil zadenin gelini
Kızım gınan kutlu olsun
Oğlum ile dilin tatlı olsun.

Tasta artan kına, kına gecesine gelenlere dağıtılır. Herkes evinde kınasını yakar. Kız evinde kına gecesi olurken, oğlan evinde düğün odası açılır. Damadın arkadaşları gelir, gençler yer içer, oynar eğlenirler.

Perşembe günü damat tıraş olur, takım elbise giyer, evde gelini bekler. Davullar çalınarak aynı gün *gelin* (*hak*) *almaya* gidilir. Gelin İstanbul'dan getirtilen kutu içi gelinlik (taç, duvak içinde olur) veya özel dikilen beyaz gelinlik giyer. Gelin almaya gelen genç hanımlar *bindallı* giyerler. Bindallı baş entaridir. Giyecek bindallısı olmayanlar bindallıyı başkasından emanet alırlar. Gelin almaya gelindiğinde gelin kızın çeyizi (yük) de götürülür.

Kız çıkarken:
Zerdali çiçeklendi
Doruğu pürçüklendi
Elveda anam babam
Ayrılık gerçeklendi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Diyerek çeşitli maniler de okunur. Kızın arkasından "Allah dirlik düzenlik versin." denir, ağlayanlar teselli edilir. Bu kez aynı yöntemle, çeyiz oğlan evine asılır. *Gelin önü* için hazırlanan yemekler, misafirlere ikram edilir. *Kız arkası* gelen yenge kadın, çeyiz asılan gelin odasına, gelinin yatağını yapar, baş ucuna dantel veya işli kılıf içine konulmuş Kuran'ı asar. Yatak üzerine oğlan bebesi yuvarlanır, oğlu olsun diye. Yenge kadın gece orada kalır.

Gelin almaya gelmiş bindallı kadınlar. Yıl 1954. Fatma Usta, Makbule Doğruol, Ayşe Sönmez.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi- https://rantey.org

Salim Ağa'nın kızı Nurhan Köksal, Yıl 1939 Ayaş'ın Görsel Tarihi, s.31.

Gelin almaya gelen davulcular. Ayaş'ın Görsel Tarihi. s.33.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://cantev.to

Gelin (hak) alma. Yıl 1960 Ayaş'ın Görsel Tarihi. s.33.

1946 yılında hak alma töreni. Ayaş'ın Görsel Tarihi. s.33.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gelin yatağı. (Ayaş Kültür Evi)

Cuma günü duvak mevlidi okunarak, düğün sona erer. Gelinlik giymiş yeni gelinin bu törenine *duvak görme* denir. Toplantıdan sonra; "Gelininiz hayırlı uğurlu mutlu olsun." denilerek, gelinin yeni evine veda edilir. Gelinin arkadaşları bir süre daha kalarak "cumalık" yemişleri yer, içer eğlenirler.

Gelinin tel örgülü saçlarına su değerse kararır. Bu nedenle teli özenle tutması gerekir. Yıkanırken gamçıların hepsi birden bağlanır, hamamlıklarda (odalarda bulunan dolap içi yıkanma yeri) olan çivilere asılır ya da eşi yardım eder. Teli çözülene kadar yaklaşık 40 gün, günlük yaşamını sergilenen çeyiz altında sürdüren gelin, oğlan tarafının yakınlarına ve komşularına, çeyizindeki renk renk oyalı yemenileriyle uyumlu elbiseleri giyerek kendini gösterir, hizmet eder. Gelin ve güvey davetleri akrabalarca yapılır. Bu davetlerde akrabalar birbiriyle kaynaşır. Gelin tarafından *dürü* dağıtılır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kutu içi gelinlik giymiş, Neriman-Safi Köker çifti. Yıl 1952.
Ayaş'ın Görsel Tarihi, s.34.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Gelinin teli çözüleceği gün, damat fındık, fıstık, kaba şeker, leblebi alır. Gelinin arkadaşları eğlenerek teli çözerler. Çözülen tel sandıkta saklanır ya da isteyene verilir. Aynı gün hamam açılır, eş dostla eğlenilir.

Çözülerek sandıkta saklanan tel. Ayşe Eren'e ait. Yıl 1948.

Şeref Erdoğdu'nun *Ankara'm* adlı kitabında, Ankara dolaylarında hamamda çözülen teli, genç kızların alarak işlemede kullandığı belirtilmektedir.

Teli çözülen gelin saçını arkada *gavza* (tek örgü) yapar. Yıkandıktan sonra yapılan arkadaki örgü saçın ucuna, üstünü ıslatmaması için, hamam beyazıyla takım mendil bağlar. Başına tel kırma işlemeli hamam beyazı örter.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Saça bağlanan tel kırma işli saç mendili.

Gavza ucuna bağlanmış mendil.

Başa örtülmüş hamam beyazı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rentex.org

Eğer kız gurbete verilmiş ise kız:

"Anamı gördüm düşümde
Giden ayın on beşinde
Yeşil çemberi başında
Anamın kutnu yorganı
Uykusu tatlı yorganı
Ellerin cici yorganı
Uykusu acı yorganı." diye özlemini dile getirir.

Anadolu'da farklılıklar gösteren kız isteme, nişan, kına gecesi, düğün çevresinde oluşan ritüeller şimdilerde koşullar, kitle iletişim araçlarından etkileşimle değişiklik göstermektedir. Artık bazı gençler evlendikten sonra, aileler birbirini tanımakta, aile temelinin kurulması, ailelerin uyumu tesadüflere kalmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SÖZLÜK

Adı belli: Tamamen, başlı başına, temelli.

Başı bütün: Dul olmayan.

Beşibirlik: Kadınların süs için takındıkları beş altın lira değerinde olan altın.

Bindallı: Çoğunlukla mor kadife üzerine sırma ile kabartma dal, yaprak ve çiçek işlenmiş giysi veya örtü.

Çar: Başa örtülen büyük örtü. Dış giyim.

Çeyiz *(cehiz)*: Gelin için hazırlanmış her türlü eşya.

Çevre: Genç erkeklerin kullandığı büyük mendil.

Dünürlük: Kız tarafı ile söz kesmek için yapılan toplantı.

Dürü: Hediye.

Fasla et: Kemikli parça et.

Gamçı: Saça örülen her bir tel örgüye verilen ad.

Gayınna (kaynana): Kadına göre kocasının, kocaya göre karısının annesi.

Gavza: Arkada yapılan tek örgü saç.

Gılavan: Gelin teli, yassı tel.

Gına (kına): Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz.

Gına çalgısı: Kına yakmada kullanılan eski veya yeni yemeni.

Hak: Gelin alma töreni.

Ilıca: Topluca çamaşır yıkanan yer.

İnci kültesi: Küçük inci taneleriyle dizilerek oluşturulan inci demeti.

Kil: Çamaşır yıkamada kullanılan özel toprak. Ayrıca baş yıkama kili de vardır.

Külle: Tandırda ateş yakabilmek için, hava ile teması sağlayan delik.

Nişadır: Amonyum klorür formülü NC4 CI olan bir kimyasal bileşiktir.

Okuyucu: Düğüne çağrı yapan kimse.

Peşkir: Genellikle pamuk ipliğinden dokunmuş özel kumaş. Havlu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Saç döken: Islatarak saç demetleri hazırlayan.

Sarı lira: Yedi gram ağırlığında altın sikke.

Şerbet: Belli olaylar sebebiyle konuklara sunulan şekerli içecek.

Şerbet şekeri: İçinde karanfil, baharat ve gıda boyası bulunan, baklava biçiminde kırmızı şeker.

Tabla: Üzerinde hamur açılan yuvarlak, yerden biraz yüksekçe tahta masa. Düğün dernekte (toplantılarda) 20-25 kişinin birlikte yemek yiyebileceği büyük tablalara meydan tablası denir.

Tandır: Yere çukur kazılarak yapılan bir çeşit fırın.

Tel: Türlü metallerden yapılmış, kopmaya karşı dirençli ince uzun nesne: gelin teli.

Tokaç: Çamaşır taşı üzerinde, çamaşırı döverek yıkamada kullanılan, geniş düz yüzeyli saplı tahta araç.

Yağlık: Genç erkeklerin terini silmek için kullandığı büyük mendil, çevre. Aynı zamanda boyuna bağlanır

Yatı: Geceyi geçirmek için bir yere gitme.

Yemeni: Kalıpla basılan, kadınların başına bağladığı tülbent.

Zini (sini): Büyük yuvarlak tepsi.

KAYNAK KİŞİLER

Nuriye Atasoy 1949 doğumlu ev hanımı.

Huriye Çolakoğlu 1932 doğumlu ev hanımı.

Makbule Doğruol 1927 doğumlu ev hanımı.

Hüseyin Vahti Ertan 1921 doğumlu emekli memur.

Züriye Kabakçı 1926 doğumlu ev hanımı.

Cahide Köksal 1932 doğumlu ev hanımı.

Ervahi Mavibulut 1939 doğumlu emekli öğretmen.

Nermin Yörük 1934 doğumlu ev hanımı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KAYNAKLAR

Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 1-12, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1963.

Doğruol, Hatice, *Ayaş'ta Çorapçılık ve Testicilik*, Özkan Matbaacılık San., Ankara, 1995.

Doğruol, Hatice, *Ayaş ve Çevresi Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 2-3 Mayıs 1997,* Özkan Matbaacılık, Ankara, 1997, s.299.

Erdoğdu, Şeref, *Ankara'm*, Alkan Matbaacılık Limited Şirketi, Ankara, 1965.

Koşay, Hamit, *Ankara Budun Bilgisi*, Ankara Halkevi, Dil-Tarih-Edebiyat Şubesi Neşriyatı, No: 14., Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977.

Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, Yayın No: 17, Volkan Matbaacılık, Ankara, 1996.

Yeşil Ayaş Dergisi, Sayı: 5, Özkan Matbaacılık, Ankara, 1996.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şarkikaraağaç (Isparta) İlçesinden İki Köy Düğünü: Zengiler (Muratbağı) ve Karayaka Köylerinde Düğünler

Salih Kürşad Dolunay[1]

Giriş

Evlenme, bireyleri olduğu kadar toplumu da ilgilendiren bir olaydır. Bu açıdan düğünler, hukuk ve toplum bilimi gibi bilimlerin yanı sıra halk biliminin de çalışma konularından biridir.

Evliliğin hukuk, toplum, din ve töreyle ilişkisi şöyle belirtilebilir: "Evlilik, bir kadınla bir erkeğin yeni bir aile meydana getirmek üzere kurduğu ilişkiler bütünüdür. Bu ilişkilerin tanzim ve yürüyüşünde taraflar bütünüyle serbest değillerdir. Kanun, din ve törenin şekillendirdiği toplum da burada doğrudan taraftır ve evlilik akdinde söz sahibidir, kontrol hakkı ve yetkisi vardır. Nitekim modern görüşü esas alan bazı hukukçular evlenmeyi, bir kadınla bir erkeğin yeni bir aile kurmak ve birbirlerine karşı sadakat ve yardımda bulunmak üzere meşru bir şekilde birleşmeleri diye tarif eder."[2]

---

1 Yrd. Doç. Dr. Salih Kürşad Dolunay, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, Gölköy Yerleşkesi / Bolu. dolunay_k@ibu.edu.tr

2 Nezihe Araz ve ark., *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Âdetlerimiz (Türk Töresi)*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, (tarih yok), s.34.

İslam'ın aileye büyük önem verdiği, evliliği teşvik ettiği görülmektedir. Örneğin Kur'ân-ı Kerim'de, "Size onlar sayesinde veya onlarla huzur ve sükûnete ermeniz için kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet halk etmesi O'nun kudretinin alametlerindendir. Bunda düşünen bir topluluk için işaretler vardır." (Rûm suresi: 30/21) denmektedir.[3] Ayrıca Peygamberimizin, "Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimi uygulamayan benden değildir. Evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla kıvanç duyarım."[4] ve "Ey gençler, sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin."[5] şeklindeki hadis-i şerifleri de konuya verilen önemi göstermektedir.

Evliliğin bir de düğün boyutu vardır. Düğünün İslam ve toplum açısından ayrı bir yeri ve işlevi bulunmaktadır. Çünkü "Düğün, yapılmış olan bir evlenme akdinin akraba ve komşulara duyurulması, evlenen tarafların ve akrabalarının sevinç gösterisi ve bu sevincin eğlenceye dönüşerek komşu ve arkadaşlarla paylaşılması için yapılır."[6] Nitekim Hz. Peygamber'in de evlenmenin duyurulması ve kutlanması yönünde tavsiyeleri olmuştur. Hatta onun düğünlerde eğlenceye izin verdiğine, kendisinin böyle düğünlere katıldığına ilişkin rivayetler de vardır. Şu hâlde düğün, evlenmenin topluma duyurulmasından başka, evlenen çiftin meşru bir birliktelik yaşayacaklarının topluma ilan edilmesi işlevini de taşımaktadır.[7]

Düğün törenlerinde gelenekler son derece etkili olmakla birlikte genel olarak Türk halk bilimi, özel olarak da Türk evlenme ve düğün gelenekleri, toplumun dinî inançlarıyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla "Nikâh akdi hukukun alanına girerken, düğün hukukun değil geleneğin, örf, âdet ve teamüllerin, kısaca sosyal ilişkileri düzenleyen kurallar alanında yer alır ve genel olarak içeriği gelenek tarafından oluşturulur, düzenlenir. Bu bakımdan temel ilkelere riayet

3 H. Yunus Apaydın ve ark., *İlmihal II: İslam ve Toplum*, 14. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s.198.

4 Lütfi Şentürk ve Seyfettin Yazıcı, *İslâm İlmihali*, 12. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.398.

5 H. Yunus Apaydın ve ark., *İlmihal II: İslam ve Toplum*, s.199.

6 H. Yunus Apaydın ve ark., *İlmihal II: İslam ve Toplum*, s.117.

7 H. Yunus Apaydın ve ark., *İlmihal II: İslam ve Toplum*, s.117.

şartıyla bir düğün töreninin nasıl olacağını din veya hukuk kuralları değil, gelenek belirler."[8] Bu durum, düğünlerin halk bilimi açısından önemini ortaya koymaktadır.

Evlenme ve düğün, insan ömründe önemli geçiş dönemlerinden birini oluşturur. Yurdumuzda ve hatta Türk dünyası coğrafyasında evlenme ve düğün geleneklerinin birbirine benzeyen yanları olduğu gibi birbirinden ayrılan yanları da vardır. Değişik yörelerdeki evlenme ve düğünlerin uygulanış biçimlerinin ortaya konması halk bilimi araştırıcılarının birtakım karşılaştırmalar yapmasına da vesile olacaktır. Bu açıdan biz bu çalışmada, Isparta iline bağlı Şarkikaraağaç ilçesinin iki köyünde evlenme ve düğün törenlerinin nasıl yapıldığını betimlemeye çalışacağız. Bu amaçla, ilçeye bağlı 26 köy arasından Zengiler ve Karayaka köyleri seçilmiştir. Karayaka köyü, Yörük kökenli bir köy olduğu ve Zengiler köyüne göre çok daha geç bir dönemde, 20. yüzyılın ilk yarısında yerleşik hayata geçtiği, Zengiler köyü ise Osmanlı arşivlerinde kayıtlı olan çok eski bir Türk köyü olduğu için tercih edilmiştir.

Burada asıl konumuza geçmeden önce Şarkikaraağaç ilçesinden çok kısa olarak söz etmek gerekmektedir. Şarkikaraağaç ve çevresi tarih öncesi dönemlerden Roma Dönemi sonuna dek pek çok yerleşmeye sahne olmuştur. İlçenin Türk egemenliğindeki ilk ve asıl adı Karaağaç'tır. "Şarkî" kelimesi, bu ada daha sonra eklenmiştir. Bizim tespit ve tahminlerimize göre Karaağaç'a adını verenler, Karaağaç adını taşıyan Türk boylarından biridir. Yalnız bunlar Oğuz Türkleri değil, Kıpçak Türkleridir ve Anadolu'ya Malazgirt Savaşı'ndan sonraki göçler sırasında gelmişler, kendi boylarının adını da yaşadıkları bölgeye vermişlerdir.[9]

Şarkikaraağaç, Akdeniz Bölgesi'nin batı bölümünde yer alan Isparta'ya bağlı bir ilçedir. On iki ilçesi bulunan Isparta'nın nüfus

8 H. Yunus Apaydın ve ark., *İlmihal II: İslam ve Toplum*, s.117.

9 Bu konuda bkz. Salih *Kürşad Dolunay ve Süleyman Dolunay, Kızıldağ'ın Gölgesinde: Tarihçesi ve Folkloruyla Şarkikaraağaç*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2016, s.30.

bakımından üçüncü büyük ilçesi durumundaki Şarkikaraağaç'ın 2015 yılı nüfusu Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre 25.384'tür.[10] İlçeye bağlı iki kasaba ve yirmi altı köy bulunmaktadır.[11]

Göller Bölgesi'ndeki Beyşehir Gölü'nün kuzeyinde yer alan Şarkikaraağaç'ın güneyinde Beyşehir, güneybatısında Yenişarbademli, batısında Aksu, Eğirdir ve Gelendost, doğusunda Hüyük ve Doğanhisar, kuzeyinde Yalvaç ve Akşehir ilçeleri bulunmaktadır.[12] İlçe merkezi ve ilçeye bağlı bazı köy ve kasabalar geniş bir ova üzerinde kurulmuştur. Beyşehir Gölü'nün kuzeyinden bir bölümü, Mada Adası'yla birlikte ilçe sınırları içindedir. İlçenin batısında Anamas Dağları, güneyinde Dedegül (Orta Toroslar), Karadağ ve Kızıldağ, kuzey ve kuzeydoğusunda ise Sultan Dağları bulunmaktadır.[13]

Yüzölçümü 1232 km² olan[14] Şarkikaraağaç'ın denizden yüksekliği 1180 m'dir.[15] İlçenin Isparta il merkezine uzaklığı 120 km iken

10 https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr (Erişim tarihi: 15.07.2016)

11 http://www.sarkikaraagac.gov.tr/default_b0.aspx?content=193 (Erişim tarihi: 15.07.2016)

12 Süveyla Kanbur, *Isparta (Şarkikaraağaç) Havzasında Katı Atık Düzenli Depolama Yer Seçimine Yönelik Jeolojik-Jeoteknik İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2006, s.7.

13 *Isparta Çevre Durum Raporu 2006*, (Ed.: Dicle Tuzcu), Isparta İl Çevre ve Orman Müdürlüğü Yayını, Isparta, 2006, s.6; Simge Örmeci, *Şarkikaraağaç Havzasının (Isparta) Hidrojeoloji İncelemesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Isparta, 2005*, s.10; Süveyla Kanbur, *Isparta (Şarkikaraağaç) Havzasında Katı Atık Düzenli Depolama Yer Seçimine Yönelik Jeolojik-Jeoteknik İnceleme*, s.8; Gönül Doğan, *Temettuat Defteri Kayıtlarına Göre Karaağaç-ı Yalvaç Kazasında Sosyal ve İktisadî Yapı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2000, s.1; Zafer Onar, Şarkikaraağaç, 4 Eylül Matbaası, Ankara, (tarihsiz), s.13; *Isparta 2003*, Isparta Valiliği Isparta İl Özel İdare Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2003, s.523.

14 Isparta 2003, s.523; Doğan, *Temettuat Defteri Kayıtlarına Göre Karaağaç-ı Yalvaç Kazasında Sosyal ve İktisadî Yapı*, s.1; Kanbur, *Isparta (Şarkikaraağaç) Havzasında Katı Atık Düzenli Depolama Yer Seçimine Yönelik Jeolojik-Jeoteknik İnceleme*, s.8; Simge Örmeci, *Şarkikaraağaç Havzasının (Isparta) Hidrojeoloji İncelemesi*, s.10; *Isparta Kültür Envanteri (2)*, Isparta Valiliği Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Isparta, 2010, s.142.

15 Reşat İzbırak, "Şarkikaraağaç" maddesi, *Türk Ansiklopedisi*, 30. C., Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1981, s.216.

Konya il merkezine olan uzaklığı Beyşehir ilçe merkezi üzerinden 150 km, Göçeri-Hüyük-Yenidoğan güzergâhından 125 km'dir.

Şarkikaraağaç'ın iklimi, Akdeniz iklimi ile kara iklimi arasında bir geçiş iklimi özelliği gösterir, ancak kara iklimine daha yakındır. Dolayısıyla yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer.[16]

İlçeye ilişkin bu bilgilerden sonra asıl konumuz olan iki köye geçebiliriz. Aşağıda Karayaka ve Zengiler köylerindeki evlenme ve düğün konusunda bilgi vermeden önce ilgili köy hakkında tanıtıcı kısa bilgi verilmiş, daha sonra konu çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır.

Karakaya Köyü

Karayaka, Osmanlı Devleti'nin arşiv belgelerinde adı geçen bir köydür. Bu köy, 1844-1845 yıllarına ait Temettüat Defteri'nde Karaağaçlı Şaban Ağa'ya ait çiftliklerden biri olarak görünmektedir ve Karayaka Çiftliği adıyla kayıtlıdır. Bir ara kaza müdürlüğü de yapan Şaban Ağa'nın Karayaka Çiftliği'nden başka ilçede Silindi ve Sürütme Çiftlikleri de bulunmaktadır. Adı geçen deftere göre o dönemde bu çiftlikte 14 hane bulunmaktadır.[17] Daha sonraki dönemlerde çiftlik özelliğini yitiren, daha doğrusu Şaban Ağa'nın vârislerince arazileri elden çıkarılan Karayaka Çiftliği bir köy olarak günümüze dek gelmiştir. 1931 yılında köye Honamlı ve Sarıkeçili Yörükleri yerleşmiştir.[18] Bugün köy halkını bütünüyle bu Yörükler oluşturmaktadır.

16 İlksen Koçak, *Şarkikaraağaç Güneydoğusunun Karst Jeomorfolojisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1991, s.3; Isparta 2003, s.523; Süveyla Kanbur, *Isparta (Şarkikaraağaç) Havzasında Katı Atık Düzenli Depolama Yer Seçimine Yönelik Jeolojik-Jeoteknik İnceleme*, s.8; Simge Örmeci, *Şarkikaraağaç Havzasının (Isparta) Hidrojeoloji İncelemesi*, s.10; *Isparta Çevre Durum Raporu 2006*, s.35.

17 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 10596 numaralı Temettüat Defteri*, s.373-375.

18 *Şarkikaraağaç İlçe Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Köy İnceleme Raporu*, Hazırlayan: Halil İbrahim İleri, s.1. Raporun ne zaman hazırlandığına ilişkin tarih belirtilmemiştir. Ancak 30.09.1991 tarihli resmî yazıya cevap olarak yazıldığı için raporun 1991 yılının Eylül ayından sonra hazırlandığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar raporda köye yerleşenlerin Honamlı ve Sarıkeçili oldukları belirtilse de köy halkından görüştüğümüz Durmuş Gürocak ve Mevlüt Dağ, köyün tamamının Sarıkeçili olduğunu, ancak köye dışarıdan gelin olarak gelenler arasında Honamlıların bulunduğunu belirtmişlerdir.

Beyşehir Gölü'nün kuzey kıyısında, Karadağ'ın eteklerinde bulunan Karayaka köyünün 2015 yılı nüfusu 369'dur.[19] Halk, geçimini su ürünleri, hayvancılık ve tarımdan sağlamaktadır. Köyün ilçe merkezine uzaklığı, Şarkikaraağaç-Konya yolu güzergâhından yaklaşık 22 km'dir.

Köy hakkındaki bu kısa bilgilerden sonra Karayaka düğünlerini anlatmaya geçebiliriz. Karayaka düğünlerini aşağıda olduğu gibi başlıklar altında ele almaya çalışacağız.[20]

Kız İsteme

Karayaka, küçük bir köy olduğu için burada herkes birbirini tanımaktadır. Dolayısıyla kızlar ve erkekler de hem birbirlerini hem de kızlar erkeklerin, erkekler de kızların ailelerini tanırlar. Evlilik yaşına gelen erkekler için kız belirlendikten sonra istemeye gidilir.

Kız istemeye oğlanın babası, anası, amcası, dayısı, kısacası yakınlarından üç beş kişi gider. Giderken de lokum ya da çikolata götürülür. Kız bir kez istemekle verilmez. Hatta ilk istemede çay dahi ikram edilmez. İkinci ya da üçüncü istemede kız verilirse ancak o zaman çay, kahve ikram edilir. Lokum ya da şeker sadece ilk gidişte götürülür, diğer gidişlerde götürülmez.

Kız isterken, "Sebeb-i ziyaretimiz belli. Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle kızınız ...'yı oğlumuz ...'ya istiyoruz." denir. Kız tarafı, ilk istemede "Biz bir düşünelim. Eşimize dostumuza bir danışalım." diye cevap verir. İkinci ya da üçüncü istemede ise kız tarafı, "Biz eşimiz dostumuzla konuştuk. Kızla da görüştük. Allah mübarek etsin." diyerek kızın verileceğini belirtmiş olur.

---

19 http://www.sarkikaraagac.gov.tr/default_b0.aspx?content=193 (Erişim tarihi: 16.08.2016)

20 Karayaka'da yapılan evlenme ve düğün törenleri, şu kaynak kişilerden çeşitli tarihlerde aldığımız bilgiler doğrultusunda açıklanmıştır: Durmuş Gürocak ile 14.08.2016, 17.08.2016 tarihlerinde yapılan görüşmeler; Zeynep Dolunay ile 25.08.2016 tarihinde yapılan görüşme; Mevlüt Dağ ile 29.08.2016 tarihinde yapılan görüşme.

Bu arada, köyde eskiden "ağırlık" (başlık parası) uygulaması varken günümüzde bu uygulamanın ortadan kalktığını da belirtelim.

Boncuk Takma

Söz alındıktan sonra genellikle bir hafta içinde boncuk takma töreni yapılır. Bu törenin hangi gün yapılacağına kız ve oğlan evi birlikte karar verirler. Kararlaştırılan gün gelince oğlan evi, kız evine gider. Törene gelin ve güveyinin anneleri, halalar, teyzeler, görümceler, kız kardeşler, yakın akrabaların hanımları gibi her iki taraftan kadınlar katılır. Gelin kız, bu tören için kendi elbiselerini giyebildiği gibi oğlan evince getirilen kıyafetleri de giyebilir. Gelen misafirlerin ellerini öpen ve törenin yapılacağı yerin ortasında ayakta bekleyen kıza oğlan evinden gelen kadınlar para ve boncuk takarlar ya da yazma, çorap gibi hediyeler verirler. Ancak bu törende yüzük takılmaz.

Kız evi, bu tören için "mürdük" kaynatır. Başka bir deyişle bulgur pişirir. Pişirilen bulgur, haşhaş ezmesi ve fıstıkla birlikte yenir. Boncuk takma töreni bittikten sonra oğlan evinden getirilmiş olan gırıntı (şeker, çekirdek, fıstık gibi kuru yemişler), orada bulunanlara dağıtılır.

Nişan ve Atkı Atma

Nişan, söz kesildikten ve boncuk takma töreninden sonra, belirlenen bir günde, genellikle de bir tatil gününde yapılır. Nişandan, yani yüzük takma töreninden önce gelin kıza ayakkabı ve nişanlık giysi alınır. Nişan günü sabahı, oğlan evinin yakını olan kızlar yeni elbiselerini giyerler. Ev ev bütün köyü dolaşıp herkesi nişana çağırırlar. Törene katılacak kadınlar önce oğlan evinde toplanırlar. Oğlan evince hazırlanmış olan, kız evine götürülecek heybeyi evin büyüğü taşır ve talba (def) çalıp türkü söyleyerek kız evine giderler. Kız evinin kapısında da yine talba çalınıp türküler söylenir.

Oğlan evinden gelen kadınlar, "heybe"de getirdikleri elbiselerle kızı giydirirler. Heybede gelinin alı, pullalı (pullu alı), elbisesi, ayakkabısı, çorabı ve bütün giyip çıkaracaklarının yanı sıra gırıntı da bulunur. Kız evi bu gırıntıyı nişan için gelen davetlilere ikram eder.

Nişan töreninde kız ve oğlana yüzük takılır. Eskiden nişana yalnızca kadınlar katılırmış. Damat bile nişanda, yüzük takma sırasında gelin kızın yanına gelmezmiş. Gelin kızın yüzüğünü oğlan evinin büyüklerinden (ninesi, ebesi gibi) yaşlı bir kadın takarmış. Günümüzde ise erkekler ve kadınlar nişana katılabilmekte, yalnız ayrı ayrı oturmaktadırlar. Güveyi, yüzük takma sırasında kadınların bulunduğu tarafa geçmekte ve kızla oğlanın yüzüğü de bir hoca tarafından takılmaktadır. Boncuk takma ve nişan törenleri eskiden gündüz yapılırken günümüzde gece yapılmaktadır.

Genellikle kaşık oyunlarının oynandığı nişanda ya talba çalınır ya da teyp kullanılır.

Bu arada nişanda bir de "atkı atma" uygulaması vardır. Atkı; kız evine getirilen yazma, çorap gibi armağanların, üzerine asılması için gerilen iptir ve nişanda verilen armağanların bu ipe asılmasına "atkı atma" denir. Kaynananın gelin kız için getirdiği eşyalar da atkıya asılır. Atkı atmada ayrıca para da verilebilmektedir.

Atkı atılması sırasında bir kişi gelen armağanları, "Falandan bir yazma!", "Filandan bir çift çorap!", "Falancadan şu kadar para!" diyerek orada bulunanlara duyurur.

Atkı atma töreninden sonra önceden kız evince pişirilip hazırlanmış ve sinilere konmuş olan etli pilav yenir. Pilavdan sonra kimi misafirler evlerine giderken kalanlarla eğlenceye devam edilir.

Nişandan sonra kız evi, oğlan evine baklava gönderir. Kuzu ve börek gönderme gibi bir âdet yoktur. Baklavanın içerisine para konur. Bu para, baklava yenirken kime çıkarsa o kişi gelin kıza hediye alır.

Nişanla düğünün arası taraflar arasındaki anlaşmaya göre üç beş ay ya da fazla olabilir. Düğün tarihi iki tarafın ortak kararıyla belirlenir.

Nişandan sonra kız evi, önceleri güveyiye gömlek ve şapka alırken günümüzde bu gelenek ortadan kalkmıştır.

Düğünle nişan arasına bayram denk gelirse oğlan evince gelin kıza bayramlık giysi alınır. Kız evi, güveyiye herhangi bir hediye almaz. Yine nişanla düğün arasında, örneğin bayram gibi özel birtakım günlerde, kız ve oğlan evince bir davet yapma geleneği de yoktur.

Kına

Kına töreni, düğünden bir hafta ya da on beş gün önce kız evinde yapılır. Bu tören için de nişanda olduğu gibi oğlan evinin kızları yeni elbiselerini giyip köyü ev ev dolaşarak kadınları kına törenine çağırırlar. Dolayısıyla kınaya erkekler katılmaz.

Bu törende de oğlan evi, kız evine gelinin giyeceği şalvar, mintan, etek, gömlek, elbise, ayakkabı, çorap gibi giysileri getirir.

Nişanda olduğu gibi kına töreninde de kız evinin önceden yaptığı etli pilav yenir. Önceleri kına töreninde oğlan tarafı bir keçi keser ve pilav dökermiş. Bu uygulama kız evince de yapılabilirmiş. Ancak günümüzde yapılan düğünlerde bu uygulama ortadan kalkmıştır.

Oğlan evinin kadınları, kına için kız evine öğleyin giderler. Gelini giydirdikten sonra kızın bileğine bilezik ve boynuna da ortasında büyük, yanlarında küçük altınlar bulunan ve beşli, yedili gibi adlar verilen bir gerdanlık takarlar.

Kına törenine "atkı toplama" da denir. Davetliler bu tören için altın, battaniye, eşarp, yazma, çorap, para getirirler. Getirilen hediyeler, bir kadın tarafından "Falancadan bir tencere!", "Filancadan bir yorgan!" şeklinde ilan edilerek bir kâğıda yazılır ve bir yere toplanır. Bu hediyelerden özellikle altın ödünç olur.

Kınaya gelen kızlar akşama kadar kalırlar. Akşam yemek yedikten sonra oğlan evinden getirilen gırıntıyı yerler.

Kınada sadece gelinin başına kına yakılır. Bu esnada kına türküleri söylenir, yani "gelin okşaması" yapılır. Gelinin sağdıcına veya başka kızlara kına yakılmaz. Nişanda, kınada, düğünde gelinin sağdıcı vardır. Ancak boncuk takma töreninde gelinin sağdıcı henüz yoktur. Sağdıç, bilindiği gibi gelin kızın arkadaşıdır; onun yanından ayrılmaz, ona yoldaş olur.

Ev Düzme

Ev düzme, kına ile düğün arasında yapılır. Eskiden yeni evliler için müstakil bir ev açılmazken günümüzde ayrı bir ev açılmaktadır. Müstakil ev açılmadığı dönemlerde oğlan evinde gelin için ayrılan bir veya iki oda kız evince gönderilen çeyizler ve oğlan evinin daha önce hazırladığı eşyalarla donatılmaktadır. Bu olaya "ev düzme" denir. Gerek eski usulde gerek günümüzde olduğu gibi yeni ev açma durumlarında ev düzmeye katılan kadınlara oğlan evince yazma, mendil gibi çeşitli hediyeler verilmektedir.

Börek

Kına töreni ile düğün arasında kızın arkadaşları gelin kızı akşam yemeğine çağırırlar. Gelin kız, bu davete istediği arkadaşlarını da götürür. Gidilen evde yemek yenir. Eğlence yapılır, def (talba) ya da teyp çalınıp oynanır. Bu olaya "börek" denir. Böreğe giden gelin kız ve arkadaşları, misafir oldukları eve herhangi bir hediye götürmezler.

Teklif

Düğün öncesi uygulamalardan biri de "teklif"tir. Eskiden düğünlerde kız tarafının amca, dayı vb. yakın akrabalarına, çoğunlukla da erkeklerine "teklif" adı altında ayakkabı veya mest-lastik alınırmış. Bunun için ilçe merkezinde bir dükkân belirlenir, teklif verilecek olanlar, o dükkâna gelerek kendilerine verilecek ayakkabı vs.yi alırlarmış. Günümüzde teklif uygulaması kalkmıştır.

Düğünlük Dağıtımı

Düğün yapılacağında, kına töreninden bir hafta önce köye düğünlük dağıtılır. Düğünlük dağıtımında "ödünç"e büyük önem verilir. Oğlan evi, düğünlük dağıtılırken kendilerine daha önce düğünlük olarak ne getirilmişse o hediyeye uygun bir düğünlük verir. Ödüncü olmayan diğer köylülere ise birer yazma dağıtılır.

Yufka (Düğün Yufkası / Oğlan Yufkası) ve Isba

Düğünler köyde genellikle cuma, cumartesi ve pazar günleri yapılır. Çarşamba günü yufka çekilir. Bu âdet günümüzde de devam etmektedir. Oğlan evinde çekilen yufkaya akrabalar gelir ve bu işte onlara yardım ederler. Akşam da yufka çekilen oğlan evinde kadınlar eğlence yaparlar. Bu eğlenceye *ısba* denir.

Isbaya yufka çekenlerin yanı sıra oğlan evinin öteki akrabaları ile komşulardan yalnızca kadınlar katılırlar. Bu eğlencede bir iki kadın, erkek elbisesi giyip yüzlerini isle karalarlar ve kadınların bulunduğu yere (salon, oda, hayat gibi) gelirler. Isba yapan kadınların ellerinde bir oklava ya da sopa vardır. Bu kişiler, oradaki kadınların üzerine yürürler, onları yakalamaya çalışırlar, korkuturlar.

Sandık Götürme

Kınadan sonra düğünün ilk günü olan cuma günü oğlan evinden kız evine sandık götürülür. Sandık götürme günü, öğleden sonra oğlan evinde toplanılır. Bu arada oğlan evine Türk bayrağı dikilir. Bir bayrak da düğünbaşının elinde bulunur (Bkz. Fotoğraf 1). Düğünbaşı, oğlan evinden seçilen birisidir. İkindi sonu oğlan evine davulcular gelir. Sandık, bir araca konur ve davul zurna eşliğinde kız evine götürülür. Bu araca kadınlar da biner. Sandıkta gelin kızın düğünde giyeceği gelinlik[21] ve cumartesi günü giyeceği kıyafetler vardır. Kız evi, sandık getirenlere akşam yemek verdikten başka, mendil,

21 Eskiden gelinlik yerine taka giyilirmiş.

yazma vs. de hediye eder. Böylece sandık götürme aşaması bitmiş olur ve sandık getirenler dağılırlar.

Sandık götürme töreniyle düğün başlamış olur ve iki gece eğlence yapılır. Ancak ikinci gece yapılan eğlenceye daha çok önem verilir.

Düğün

Köyde düğünler üç gün sürmekte, eskiden sadece çalgılı yapılırken günümüzde ilahili düğünler de yapılmaktadır. Çalgılı düğünlerde çalgıcılar köy dışından olup çoğunlukla Köprü köyünden getirilir. Bu düğünlerde zeybekler ve Konya kaşık oyunları oynanır. Günümüzde ise düğünlerin çoğunlukla ilahi ile yapıldığı belirtilmektedir. İlahili düğünlerde de yukarıda anlatılan ritüeller, törenler, uygulamalar aynen devam etmektedir. Ancak müzik kullanılmamakta, davul zurna çalınmamakta; gelin ilahi ile çıkarılmaktadır.

Zini (Sini) Toplama

Cumartesi günü gelin kız, mintan ve yakın arkadaşları da taka giyerek komşularının ve akrabalarının kızlarını zini toplamak üzere çağırırlar.[22] Toplanacak ziniler kızın yakınları ve komşularından bazılarının önceden yapıp hazırladıkları baklava ve gırıntı zinileridir.

Zini toplamaya çıkan kızlar bir evin kapısının önüne geldiklerinde def çalıp türkü söylerler. Önüne geldikleri evler de önceden hazırlamış oldukları baklava ve gırıntı zinilerini kızlara verir. Kızlar zinileri başlarının üstüne alırlar. Baklava ve gırıntı zinileri ayrı ayrıdır. Kimi aileler baklava zinisi, kimileri ise gırıntı zinisi hediye ederler. Bir düğünde beş altı baklava zinisi, yedi sekiz de gırıntı zinisi toplandığı olur. Bu şekilde toplanan ziniler kız evine getirilir.

22 Oğlan evi, gelin kıza bir mintan ve bir taka diktirir. Ancak gelin kız, diktirilen mintanı düğününde giyerken, takayı kendi düğününden sonra köyde yapılan başka düğünlerde giyer. Eskiden düğünlerde gelin kızın yakınları üç etek, mintan, taka giyerlermiş.

Bayrak Kapma

Zini topladıktan sonra kızlar Göl kıyısındaki Çayır'a giderek orada türkü söyleyip oynarlar ve bayrak kapma yarışı yaparlar.

Bayrak kapmada gelin kız en önde yere çömelmiş durumdadır. Gelin kızın arkasına da öteki kızlar tek sıra hâlinde yere çömelmiş olarak dizilirler. En arkadan iki kız, el ele tutuşur ve gelinin elindeki bayrağı kapmak için birlikte koşuşurlar. İki kızdan biri bayrağı kapar. Öteki kızlar da sıra kendilerine geldiğinde aynı şekilde ikişer kişi halinde koşarak gelin kızın elinden bayrağı kaparlar.

Dürü

Düğünde cumartesi günü akşam vakti oğlan evi kız evine gelmeden önce kız evinden oğlan evine "dürü" gider. Dürü götüren kadınlar, oğlan evinde yemek yerler. Dürü; güveyinin amcası, teyzesi gibi yakın akrabalarına kız evince konulan hediyelerdir. Dürüde gömlek, iç çamaşırı, çorap, oyalı yazma vb. şeyler vardır.

Kına Gecesi ve Cümbüş

Cumartesi günü akşam namazından sonra, akşam ile yatsı arasında erkekler davul zurna eşliğinde kız evinin önüne gelerek çalgı eşliğinde eğlenir, oyun oynarlar. Kız evi önündeki oyundan sonra köy kahvesinin önüne gidilir. Burada da eğlence yapılır. Köy kahvesi önündeki eğlenceye "cümbüş" denir.

Kız evi önündeki grup, davulcularla birlikte kahve önüne gittikten sonra kız evinde gelin kızın kınası yakılır. Bu esnada kına türküleri söylenir, gelin okşanır. Kına töreninden sonra isteyen kadınlar, kahve önünde yapılmakta olan cümbüşü izlemeye giderler. Kadınlar, erkeklerden ayrı bir yerde oturarak cümbüşü izlerler.[23]

23 Eskiden kadınlar cümbüşe bir duvar arkasından bakarlarmış.

Kına gecesinde güveyi de okşanmaktadır. Bu okşama, kahve önündeki cümbüş sırasında yapılır ve arkadaşları güveyiye okşama sırasında iğne dürterler.

Bu durumda gelin kız, kadınlar tarafından kız evinde okşanırken, damat kahve önündeki cümbüş sırasında okşanmaktadır.

Kına gecesi ve cümbüşte oynanan oyunlar ve yapılan uygulamalar şu şekilde belirtilebilir:

a. Arap-Şeytan Oyunu

Düğün sırasında, cumartesi gecesi kahve önünde oynanan oyunlardan biri *Arap-Şeytan Oyunu*'dur. Bu oyunda bir kişi "Arap", bir kişi de "şeytan" olur. Arap olan kişi, yüzünü isle karaya boyar. Şeytan ise yüzünü kireçle beyaza boyayıp beyaz elbise giyer. Bu iki kişi herkesin içinde oynarlar. Oyun sırasında izleyenlerden birini tutup kucaklarlar. Özellikle köy dışından gelen konaklı misafirler, Arap ve şeytandan korkup kaçarlar. Bu oyun artık günümüzde oynanmamaktadır.

b. Seğmen Oyunu

Eskiden yedi sekiz kişilik bir seğmen ekibi oluşturulur, bu ekip cümbüş sırasında gösteri yapar ve ellerindeki kurusıkı tüfeklerle havaya ateş ederlermiş.

c. Çalı Kazma ve Ateş Yakma

Güveyinin arkadaşları düğünden bir iki gün önce çalıya giderler. Yani çalı kazıp hazırlarlar. Çalı; yapraklı, dikenli, kalın kökleri olan bir maki türüdür. Kazılıp hazırlanan çalıyı, cumartesi günü ya da bir gün önce bir araçla (traktör vb.) düğün yerine getirirler ve düğün sırasında, yani cumartesi gecesi köy kahvesi önünde yapılan eğlenceler sırasında yakarlar. Bir yanda çalı yanarken bir yanda erkekler çalgı eşliğinde oyun oynarlar.

d. Deve Ekibi ve Deve Oyunu

Köye has bir deve ekibi vardır (Bkz. Fotoğraf 2, Fotoğraf 3, Fotoğraf 4). Düğünün ikinci günü, yani cumartesi günü akşamı kahve önündeki cümbüş sırasında köyün deve ekibi alana çıkıp gösteri yapar. Yedi sekiz kişilik deve ekibinde bir deveyi iki kişi oluşturur. Ekip hem kendisi oynar hem de deveyi oynatır. Bu gösteride deveyi yere yatırır, yerdeki deveye şırıngayla iğne yapar ve "Deveyi hasta ettik, kaldıramadık" diyerek oyunu izleyenlerden bahşiş toplarlar.

Kızın Arkadaşlarının Cumartesi Günü Gelinin Yanında Kalmaları

Cumartesi günü kızın arkadaşları gelin kızın yanında gecelerler. Kızlar kendi ellerine kına yakıp aralarında sohbet ederek eğlenirler.

Konaklı Düğün

Düğünden bir hafta önce yakın ya da komşu köylere adam gönderilir. Bu adamın eline davet edileceklerin listesi verilir. Listelerde beş on kişinin adı yazılı olduğu gibi bu kişilerin konaklayacağı evlerin adları da belirtilmiştir.

Düğüne konaklı olarak gelenler, köyün girişinde davul zurnayla karşılanır ve yine davul zurna eşliğinde konaklı oldukları eve götürülürler. Atlı olarak gelenlerin karşılanmaları da atlı olarak yapılır. Konaklı misafirler, gerek karşılanırken gerekse konaklı oldukları eve götürülürken kurusıkı silah da atılabilmektedir.

Konaklı düğünlere "okuntulu düğün" de denir. Bu düğünlerde misafir kabul edenlere bu iyiliğin, hizmetin karşılığı olarak düğün sahibince herhangi bir şey verilmez. Dolayısıyla burada karşılık beklemeden yapılan bir yardım söz konudur.

Misafirler, konaklı oldukları evde bir gece kalırlar ve gelin çıktıktan sonra, düğün bitiminde köylerine dönerler.

Konaklı olanlardan düğün sahibine haber vermeden, yani herhangi bir mazeret bildirmeden düğüne gelmeyenler olursa onlara "baskın" yapılır. Baskına kalabalık olarak, örneğin, bir traktör römorkunu dolduran grupla silah da atılarak gidilir. Baskına katılanlar; basılan, yani cezalandırılan evde kendilerine ikram edilen şeyleri yerler.

Düğünde Pazar Günü

Pazar günü öğleye doğru kahvenin önünde davul çalınmaya başlar. Öğlen güveyinin evinde yemek verilir. Davet yemeğinin aşçıları köy halkındandır. Yemekte yoğurtlu çorba, et, pilav, komposto ya da ayran ve helva olur. Cami hoparlöründen duyurulan davete köyün tamamı katılır.

Düğün davetlerinde et yemekleri yahni şeklindedir. Yani ilçe merkezindeki et yemeklerine benzer. Yemekte kullanılan et parçaları büyüktür, kuşbaşı biçiminde değildir.

Damat Tıraşı

Damat tıraşı, eskiden köydeki berber tarafından öğleden önce genelde damadın evinde yapılmakla birlikte köy odasında da yapılabiliyormuş. Ancak günümüzde damat tıraşı için ilçe merkezine gidilmektedir. Önceleri köye "hak usulü" berber tutulduğu dönemlerde bu berberler de damat tıraşlarını yapmıştır.

Tıraşı, damat ve sağdıç birlikte olurlar. Berber, tıraş sırasında damat ve sağdıçtan "Bıçak kesmez" diyerek para, gömlek veya havlu gibi bahşişler alır.

Gelin Çıkarmadan Önce Yapılan Etkinlikler

Eskiden pazar günü gelin çıkmadan önce birtakım etkinlikler yapılırmış. Bunları kısaca şöyle belirtebiliriz:

1. Gelin almadan önce cirit oynanırmış. Bir Yörük köyü olan Karayaka'da günümüzde at bulunmadığı için bu oyun da oynanmamaktadır.

2. Güreş yarışmaları yapılırmış. Ancak Karaağaç köylerinde eskiden olduğu gibi güreşçi bulunmadığından ve başka yerlerden güreşçi getirmek de masraflı bir etkinlik olduğundan güreş müsabakaları da günümüzde yapılmamaktadır.

Gelin Çıkarma

Gelin almaya gitmeden önce bir duyuru yapılır. Cami hoparlöründen yapılan bu duyuruyla bütün köy halkı gelin almaya davet edilir ve pazar günü ikindi namazından sonra gelin çıkarılır.

Gelin çıkmadan önce kız evindeki ritüellerden biri gelinin beline kırmızı kuşak bağlanmasıdır. Kuşağı gelinin babası, erkek kardeşi, bu kişiler yoksa amca ya da dayısı bağlar. Ayrıca gelinin yüzü pullal ile örtülür.

Gelini almak için kız evine topluca gidilir. Kız evinin kapısına gelindiğinde "Gelin almaya buyurun" denilerek orada bulunanlara bir çağrı yapılır. Bu söz üzerine ilk olarak kaynata, kaynana, daha sonra da hısım akraba ve eş dost kapıdan içeri girerler ve gelinin bulunduğu odanın önüne ulaşırlar. Odada gelinin yanında bulunan kadın kapıyı açmaz. Bu kişiye kapıyı açması için bahşiş verilir. Yeterli parayı aldığını düşünen kadın kapıyı açar. Gelin kızın babası kızının koluna girer ve onu odanın kapısına çıkarır. Daha sonra oğlan evi, gelini kolundan tutarak bineceği araca[24] kadar götürüp bindirir.

Bu arada, daha önce oğlan evinden kız evine gönderilmiş olan sandığın tekrar gelinle birlikte oğlan evine gönderilmesi gerekmektedir. Bu sırada gelinin küçük kardeşi, yeğeni ya da başka bir yakını sandığın üzerine oturarak bahşiş ister. Damadın yakınları istenen bahşişi verirler. Buna "sandık kurtarma" denir. Kurtarılan sandık, gelin arabasına değil, başka bir araca konarak oğlan evine gönderilir. Bu sandığın içerisinde daha önceden oğlan evince kız evine

24 Araç olarak eskiden deve, at, at arabası kullanılıyormuş. Günümüzde ise bir otomobil kullanılmaktadır. At arabasıyla gelin çıktığı zamanlarda at arabası gelini indirip dönerken araba taşlanırmış. Hatta bir keresinde arabayı kullanan kişi de taşlanmış.

gönderilmiş olan geline ait eşyalar ile daha önce zini toplama sırasında toplanmış olan baklava ve gırıntılar vardır.

Gelin alındıktan sonra gelin arabası düğün konvoyuyla birlikte köy mezarlığının çevresinde dolaştırılır ve oğlan evine gelinir.

Gelin alayı, oğlan evinin önüne geldiğinde gelin araçtan hemen inmez. Bu yüzden gelinin yanındaki yengeleri (sağdıçlar) damadın yakınlarını çağırarak "indirmelik" isterler. Bu sırada cazgır denilen bir kişi gelinin ineceği kapının önünde durup "Kaynata gelsin, kaynana gelsin!" diye bağırır. Bunun üzerine kaynata, kaynana, güveyinin amcası, dayısı gibi oğlan evinin yakınları gelerek geline para ya da çeşitli hediyeler verirler. Arabanın kapısında bekleyen cazgır, "Falandan şu kadar para!", "Filandan bir keçi/bir inek!" diyerek geline verilen para ve diğer hediyeleri ilan eder. Daha sonra da gelin araçtan iner. Gelin indikten sonra güveyi, sağdıç ve arkadaşları hep birlikte dama ya da balkona çıkarak buradan aşağıdaki kalabalığa şeker ve para atarlar (Bkz. Fotoğraf 5). Sonra gelin, kaynana ve kaynatasınca eve çıkarılır. Burada kadınlar tarafından gelin okşaması yapılır. Gelin çıktığı gün, geline bakmaya gelen olmaz. Geline bakma, "erte" günü olur.

Gelin çıktıktan sonra pazar akşamı kız evinden oğlan evine siniyle baklava, kızarmış tavuk ve pilav gönderilir. Ayrıca güveyiye dürü de konur. Bu dürüye "damat bohçası" denir. Bunları kız tarafının kadınları götürür. Bu kadınlara oğlan evince havlu, eşarp, yazma gibi hediyeler verilir.

Güveyi Guyma ve Nikâh

Gelin çıkarma töreninden sonra güveyi guyma ve nikâh törenleri yapılır. Gelin, çıkarıldığı günün akşamı evdedir. Damat camiye yatsı namazına gider ve namazdan sonra cemaatle birlikte eve gelir. Cemaatin içinde güveyinin yakınları ve arkadaşları da vardır. İmam, nikâhı kıyar ve dua eder.

Eskiden gerdek günü güveyinin arkadaşları gelin odasının bulunduğu damın bacasından aşağıya "çömlek" sarkıtır, güveyi çömleğe baklava koyduktan sonra yukarı çektikleri çömlekteki baklavaları yerlermiş. Günümüzde bu uygulama ortadan kalkmıştır. Zaten toprak damlı binaların yerini de çatılı binalar almıştır.

Sağdıç

Her düğünde kız ve oğlanın sağdıçları vardır. Bu kişiler, güveyi ve gelin kızın çok yakın arkadaşlarıdır. Güveyinin sağdıcı, onu korur, kaçırılmasını önler. Düğünün sonuna değin güveyiden sorumludur. Örneğin güveyi guymadan önce yatsı namazı için camiye giden güveyinin ayakkabısının çalınmaması için önlem alır. Kızın sağdıcı da gelin kızı korur, ona yardımcı olur ve onun ihtiyaçlarını giderir.

Gelin Çıkarıldıktan Sonra Yapılan Yarışmalar

Köyde gelin çıktıktan sonra birtakım yarışmalar yapılır. Bunları şöyle belirtebiliriz:

1. Silah atma yarışması yapılır, yani "nişan atılır"
2. Köyde koşuya yatkın olanların katıldığı bir koşu yarışması yapılır. Bu amaçla asfalt yola kadar yürünüp oradan köye doğru koşulur.
3. Eşek ve at koşusu yapılır. Ancak günümüzde köyde eşek ve at bulunmadığı için bu koşu yapılmamaktadır.

Davul zurnanın da bulunduğu bu yarışmalarda birinci gelenlere düğün sahibince çeşitli hediyeler verilir.

Erte

Düğünden sonraki ilk gün olan pazartesi, yani erte günü, gelin, sabah namazı vakti kaynanayla kaynatası için çay demler ve demlediği çayı onlara ikram eder. Sabah namazından sonra gelin ve güveyi, sağdıç ile birlikte güveyinin yakın akrabalarının ellerini öpmeye

çıkarlar. Bu arada cumartesi günü kız evinden oğlan evine gelmiş olan dürüleri de sahiplerine, başka bir deyişle güveyinin yakınlarına götürürler. Güveyinin, dürüleri alan ve elleri öpülen yakınları da onlara para verir.

"Gelin ertesi" ya da "gelin görme" adı da verilen "erte" günü, yani pazartesi öğleden sonra yapılan başka bir uygulama daha vardır. Bu uygulamada, erte için gelen kadınlar geline ve gelinin evine bakarlar. Gelin de misafirlere gırıntı ve baklava ikram eder.

Düğünden Sonra Davet

Düğünden bir hafta veya on beş gün sonra kız evi güveyiyi ve yakınlarını davet eder. Bu davette yöresel yemekler, çorba, et yemeği, helva, pilav, ayran, komposto, turşu ikram edilir. Yeni gelin, kız evi oğlan evini davet edinceye kadar kendi anasının evine gitmez.

İlçe merkezindeki düğünlerde gördüğümüz ilk bazarı, ilk bayramı, anaşığı, kırk daveti bayram daveti, güveyi daveti, göynek geydirme gibi uygulamalar, Karayaka köyündeki düğünlerde yoktur.

Gelinin Söylememesi ve Söyletmelik

Düğünden sonra gelin, kaynanası ve kaynatası kendisine "söyletmelik" verinceye kadar söylemez, yani konuşmaz. Bu sürenin uzunluğu kaynatanın söyletmelik vermesine bağlıdır. Bunun dışında başka yerlerde görülen, gelinin yememesi diye bir uygulama köyde görülmez.

Bilindiği gibi Türkçenin söz varlığı içinde atasözlerinin de büyük bir yeri vardır. Biz de burada son olarak Karayaka'da düğün yapmanın çetin bir iş olduğunu, düğün için birçok sıkıntının, sorunun ortadan kaldırılması gerektiğini anlatan "Düğün, kırk düğüm" şeklinde bir atasözünün kullanıldığını belirtmek isteriz.

Zengiler (Muratbağı) Köyü

Yeni adı Muratbağı olan Zengiler köyü, Osmanlı Devleti'nin resmî kayıtlarında (Tahrir Defterleri, Temettüat Defterleri vs.) adı geçen bir köydür. Köyün yeni adı Muratbağı[25] olsa da günümüzde halk arasında hâlâ Zengiler adı kullanılır. Türk oymak, aşiret ve cemaat adları arasında Zengi, Zengili (Zengilü) adlarıyla birlikte Zengiler de yer alır.[26] Yukarıda da belirttiğimiz gibi Zengiler köyünün Osmanlı kayıtlarında geçmesi, onun ilk olarak Osmanlılar zamanında kurulduğunu göstermez. Elimizde Anadolu Selçuklu Dönemi kayıtları bulunmadığı için kesin olarak belirtemesek de Zengiler köyünü kuranların Anadolu Selçukluları zamanında yöreye yerleştikleri, hatta Zengiler Devleti (Atabeyliği) 13. yüzyılda, 1233'te yıkıldıktan sonra[27] bu devletin kalıntısı olarak Anadolu'nun muhtelif yerlerine gelen Türk oymak ya da aşiretlerinden oldukları söylenebilir.

Kanuni Sultan Süleyman zamanında, 1530 yılında yazılmış Tahrir Defteri'nde köyün hane sayısı 10, nefer sayısı 13 iken,[28] 1844-1845

25 *Muratbağı* adının bırakılarak Türk tarihinde önemli bir yeri olan Zengiler adının tekrar alınması için köy halkının girişimde bulunması gerektiğini düşünüyoruz.

26 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, 2. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005, s.669; L. N. Lezina ve A. V. Superanskaya, *Türk Onomastikası: Çin Seddi'nden Viyana Kapılarına Kadar Bütün Türk Halkları*, (D. A. Batur'un ilaveleriyle), Selenge Yayınları, İstanbul, 2009, s.578. Günümüzde Konya'nın Sarayönü ilçesine bağlı Büyükzengi köyü ile Sivas ili merkezine bağlı Zengi köyünün adlarını burada örnek olarak verebiliriz. Bu köylerin adları resmî olarak günümüzde bu şekildedir. Ancak ülkemizde belki adı daha önce değiştirilmiş Zengi ya da Zengiler adını taşıyan başka köyler de vardır. Bu arada Irak'taki Zengili köyü de tarihteki Türk varlığının göstergesi olarak o bölgede günümüzde mevcut olan köylerdendir. Bkz. Sadun Köprülü, "Türkmen Aile, Aşiret, Oymakları, Boyları, Kolları (2)", http://www.turkmensani.net (Erişim tarihi: 17.08.2016). Azerbaycan'daki Zengidere Çayı ve Zengi Çayı adları da örneklerin daha çoğaltılabileceğini göstermektedir. Bkz. Türkana Hüseynova, *Azerbaycan Yer Adlarında Etnotoponimler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2011, s.82.

27 Bkz. Gülay Öğün Bezer, "Zengîler" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 44, İstanbul, 2013, s.268-272.

28 Bkz. *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri* (937/1530) –I– *Kütahya, Kara-hisar-ı Sâhib, Sultan-önü, Hamîd Livâları <Dizin ve Tıpkıbasım>*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 1993, s.320.

yıllarına ait Temettüat Defteri'ne göre köyde 17 hane bulunmaktadır.[29] Köyün 2015 yılı nüfusu 204'tür.[30] Geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlayan Zengiler'in ilçe merkezine uzaklığı 7-7,5 km'dir.

Zengiler ağzı, değişik vurgu ve tonlamasıyla yörede dikkat çeken karakteristik bir ağızdır. Öyle ki bir kişinin Zengilerli olup olmadığı konuşmasından hemen fark edilebilir.

Köy hakkındaki bu kısa bilgilerden sonra Zengiler düğünlerine geçebiliriz. Zengiler'deki düğünleri de aşağıda yine çeşitli başlıklar altında ele almaya çalışacağız.[31]

Kız Arama ve Kız Bulma

Köyde genellikle akraba evlilikleri yapılmaktadır. Bu yüzden kız ve oğlana bırakılmadan evliliklere aile büyükleri karar verir, ancak ondan sonra kız ve oğlanın görüşleri alınır. Onlar da "Annemiz, babamız bilir." derler. Pek nadir olarak aile büyüklerine sorulmadan da evlilik yapıldığı görülebilmektedir.

Kız İsteme

Kız istemeye anne baba ile birlikte aralarında söz bilen, bu işte deneyimli bir kişinin de bulunduğu büyüklerden birkaç kişi gider. Kız, "Allah'ın emri, Peygamber'in kavli ile" istenir. Kız evi, bu konuda olumlu bir yaklaşım içindeyse "Bir düşünelim." derler. Ancak uygun görmezlerse ve düşünceleri olumsuzsa reddederler. Kız evinin kararı olumsuzsa oğlan tarafı ikinci kez istemeye gelse bile kızı vermezler. İlk istemede kız tarafının kararı olumlu ise oğlan tarafı ikinci

29 Bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 10596 numaralı Temettüat Defteri*, s.150-153.

30 http://www.sarkikaraagac.gov.tr/default_b0.aspx?content=193 (Erişim tarihi: 16.08.2016)

31 Zengiler'de yapılan evlenme ve düğün törenleri, şu kaynak kişilerden çeşitli tarihlerde aldığımız bilgiler doğrultusunda açıklanmıştır: Mürüvvet Özdemir ile 15.08.2016 ve 29.09.2016 tarihlerinde yapılan görüşmeler; Hasan Çetin ile 19.08.2016'da yapılan görüşme; Ramazan Çetin ile 19.08.2016'da yapılan görüşme; Mustafa Özdemir ile 28.08.2016, 06.09.2016 ve 29.09.2016 tarihlerinde yapılan görüşmeler.

kez kız evine gider ve söz kesilir. Kız evi, "Yarın gelin, ekmeğinizi yiyin" der. Burada ekmeğin yenilmesi kızın verilmesi anlamındadır. O gün ekmek yenir ve küpe takılır. Ekmek yemeye oğlan evinden kız evine anne, baba ve yakın akrabalardan oluşan bir sofralık grup gider. Söz kesilen güne "küpe takma" denir.

Köyde ağırlık (başlık) uygulaması yoktur. Hatta gelin kıza takılan altınlarda bile abartıya kaçılmaz. Bu konuda kimse kimseyi üzmez. Yalnız "süt hakkı" adı altında gelin kızın anasına bir miktar para verilebilmektedir.

Nişana Hazırlık ve Nişan

Söz kesme ya da küpe takma töreninden sonra aileler, aralarında nişan günü konusunda bir karar verirler. Kız evinde yapılacak nişandan hemen önce oğlan evince geline, kız evince de güveyiye elbise, ayrıca gelin ile damat için yüzükler alınır ve oğlan evinden kız evine "heybe" götürülür. Heybe ile gelinin giyecekleri ve çerez, lokum, şeker gönderilir. Kız evi de oğlan evine dürü ve baklava gönderir. Dürü, damadın anası, babası ve bazı yakınları içindir. Dürüde erkekler için iç çamaşırı, gömlek, çorap; hanımlar içinse elbiselik kumaş, yazma vs. bulunur.

Nişan günü törene katılan herkese şerbet dağıtılır. Ancak günümüzde şerbet dağıtma yerine lokum ve bisküvi ikram edilmektedir. Nişanda şerbetten ayrı olarak yemek de hazırlanır. Yemek aile halkıyla birlikte üç beş sofralık olur; köy halkının hepsine verilmez.

Köy halkı nişan için toplanır, gülüp oynarlar. Nişan yüzüklerini dua ederek gelin ve güveyiye hoca takar.

Düğüne Hazırlık

Düğüne hazırlık için kız evine "söz istemeye" gidilir. Bu iş için de aile ile birlikte sözü geçen biri gider ve orada düğün günü kararlaştırılır. Daha sonra elbise ve eşya almaya ilçe merkezine gidilir. Bu

alışverişlerde oğlan evi, kız evine; kız evi de oğlan evine dürü konacaklara dürülük alır. Günümüzde alışveriş için ilçe merkezinin yanı sıra Konya, Isparta gibi şehirler de tercih edilmektedir.

Düğünden bir hafta önce düğüne davet için eşe dosta düğünlük dağıtılır. Köy içinden davet edilenlerin yanı sıra köy dışından çağrılacak olanlara da düğünlük verilir. Bunun için kadınlara elbiselik (şalvarlık) kumaş, erkeklere ise gömlek alınır. Bazen öğretmen, memur gibi davetlilere kravat da konabilir. Onlar da davetli olarak düğüne geldiklerinde altın, para gibi hediyeler getirirler. Hatta bazıları koç getirir. Düğünlük dağıtma geleneği günümüzde de devam etmektedir.

Evlenecek çifte müstakil bir ev açılıyorsa, yani bir daire döşeniyorsa kız evi yatak odası ve mutfak eşyası alır. Diğer eşyaları da oğlan evi tedarik eder. Ayrıca oğlan evi düğünde geline takmak üzere bilezik, kolye gibi altın takılar alır.

Teklif

Düğünden önce yapılan uygulamalardan biri de teklif adı altında gelinin amcası, dayısı gibi yakınlarına oğlan evince verilen düğün hediyesidir. Teklif olarak genellikle ayakkabı verilir. Yaşlılara mestlastik de verilebilir. Teklif verilecek kişilere ilçe merkezinden oğlan evinin anlaştığı bir dükkân gösterilir ve tekliflerini oradan almaları istenir. Ancak günümüzde teklif uygulaması kalkmıştır.

Konaklı Düğün

Düğünlere köy halkının yanı sıra ilçe merkezinden, başka köylerden ve hatta başka şehirlerden de kişiler davet edilir. Bu kişiler konaklı misafir olurlar. Konaklı olarak düğüne çağrılanlara davet için gömlek ve şalvarlık kumaş gönderilir. Misafirler köye geldiklerinde önceden belirlenmiş ailelere misafir olurlar. O evde yer içer ve yatıp kalkarlar Bu şekilde yapılan düğünlere "konaklı düğün" denir. Düğün evi, konaklı misafirleri ağırlayan ailelere bu yardımlarının karşılığı olarak yiyecek içecek ya da para gibi herhangi bir şey vermez.

Astar Kesme

Astar kesme uygulaması düğünden bir hafta önce kız evinde yapılır. Bu uygulamada hem kız evine hem de oğlan evine bayrak dikilir ve düğün sonuna kadar dikildiği yerde kalır. O gün oğlan evinden kız evine heybe gider. Düğünde dağıtılacak hediyeler de heybe ile gönderilir. Bu hediyelerle birlikte alınmış olan yataklık ve minderlik kumaşlar orada kesilip biçilir. Bunları ya kendileri diker ya da terziye diktirirler.

Astar kesme günü gelinin başına kına yakılır. Kına yakılırken gelin aynı zamanda okşanır. Okşama sırasında çok yakın akrabalar elli-yüz lira, bazı akrabalar ve eş dost da üç-beş lira para atarlar. Üç-beş lira atanlara dürü konmaz ama elli-yüz lira atanlara dürü konur. Atılan paralar düğünlük malzeme alması için kızın anasına verilir. Kızın anası bu parayla aldığı malzemeleri dürü olarak koyar.

Dürüde amcaya, dayıya, yani çok yakın akrabalardan erkeklere gömlek, onların hanımlarına elbiselik kumaş, şalvarlık, patik, çorap bulunur. Dürülük malzeme bohçalara konur. Bu durum, ilçe merkezindeki esbap bohçalarına benzer.

Astar kesme günü, gelen kişilere yemek yedirilir. Yemek; sarma, dolma, et yemeği, çorba, pilav ve tatlıdan oluşur.

Yufka Çekme

Astar kesme uygulamasından sonra oğlan evinde yapılan yufka çekme aşaması gelmektedir. Yufka çekme, en az bir sac ve üç dört senit ile yapılır. Yufka çekileceği gün, eş dost, hısım akraba yufka çekilen yere para veya yiyecek içecekle gelirler ve yapılan işe yardım ederler. Örneğin gelenlerden kimisi yufka yaparken kimisi de sac üzerinde yufkayı pişirir. Getirilen yiyecek içecekler, orada yenilip içilir; para ise yufka yapanlarca paylaşılır. Ayrıca yufka çekme sırasında gelenlere börek yapılır veya yağlanmış yufka verilir.

Yufka çekilirken gelin kız oğlan evine gelmez. Ancak bu durum günümüzde değişmiş, gelin kız da oğlan evine gelmeye başlamıştır.

Yufka çekildiği günün akşamı gençler ve kadınlar toplanıp iki üç sini yufkayı kız evine götürürler. Siniler, oğlan evinden kız evine başlar üzerine alınıp türküler, maniler söylenerek getirilir.[32] Sinilerden birindeki yufkalar haşhaş yağıyla yağlanmıştır. Kız evi de gelenler için yemek hazırlar ve bu yemeği birlikte yerler. Daha sonra da kendi aralarında eğlenirler.

Orta Gecesi

Kız evinde cuma gecesi yapılan orta gecesi ile düğün artık başlamış demektir. Bu gecede eğlence yapılır. Eğlenceden sonra çerez yenir ve gece böylece biter. Orta gecesine erkekler katılmaz, köy halkının kadınları katılır.

Kız Hamamı

Cumartesi günü kız hamamı olarak adlandırılır. Kadınlar ikindi sonu toplanıp oğlan evinden kız evine gitmek üzere yola çıkarlar. Maniler söyleyerek Cami önüne gelirler ve orada bir süre eğlence yaparlar. Eğlenceden sonra maniler söyleye söyleye kız evine gelirler. Akşam da kına gecesi yapılır.

Kına Gecesi

Cumartesi günü sağdıcın evinden kına kalkar. Bir tepsi üzerindeki kınayla birlikte yine sağdıcın evinde yapılan pişiler başka tepsilere alınarak çevrelerine çerezler konur. Ayrıca tepsiler mumlarla süslenir. Hatta pişilerin ortasına da mum yerleştirilir. Davul zurna çala çala kız evine gidilir. Kız evi, kınayı getiren delikanlılara, mendil ve para verir ve gençler geri dönerler. Daha sonra da düğün kurulur.

---

32 Günümüzde bu iş için traktör ya da başka bir araç kullanılmaktadır.

Öğleyin başlayan düğün için oğlan evinde, akşam da kız evinde cümbüş (eğlence) yapılır.[33] Cümbüşte erkekler bir yanda, kadınlar bir yanda oynarlar. Bu arada kız evinin önünde oğlana erkekler tarafından, kıza da kadınlar tarafından kına yakılır. Eskiden kıza kına yakılırken başına hediyeler konurmuş. Günümüzde ise böyle bir şey yapılmamaktadır.

Kına gecesi günü iki erkeğe kadın elbisesi giydirilir. Bu kişilerin başında da bir efe bulunur. Efe, cümbüşü izleyen erkeklerden uygun gördüklerini zorla oyuna kaldırır. Kadın kılığındaki erkekler, cümbüş (eğlence) sırasında oynayan erkekleri kaçırırlar. Başında sarık, belinde poşu ve kuşak bulunan efe de "Kızları sen kaçırdın" diyerek kadınların kaçırdığı erkekleri sembolik olarak döver.

Pazar Günü Etkinlikleri

Zengiler'deki düğünlerde pazar günleri yapılan uygulama ve etkinlikler de aşağıdaki başlıklar altında ele alınabilir:

Düğün Davetine Çağırma ve Düğün Daveti[34]

Köyde tellallık yapan biri, köyün başından sonuna kadar yürüyüp davet sahibinin adını, davetin nerede olacağını ve davet zamanını bağırarak ilan eder ve köy halkını davete çağırır. Hoparlör çıktıktan sonra bu iş hoparlörle yapılmaya başlanmıştır.

Oğlan evinde cumartesi günü verilebildiği gibi pazar günleri de verilebilen davet yemeği, sabahleyin saat sekizde başlar ve öğleye kadar devam eder. Davete bütün köy halkı katılır.

Köydeki düğün davetleri, ilçe merkezindeki düğün davetlerine benzemektedir. Bu davetlerde sofralar 10-12 kişilik tahta sofralardır ve

33 Günümüzde cümbüş (eğlence) köy meydanında yapılmaktadır.

34 Davet yemekleri, asıl olarak pazar günü verildiği için burada pazar günü etkinlikleri arasına alınmıştır. Ancak metinde de belirttiğimiz üzere cumartesi günleri de davet yemekleri verilebilmektedir.

yemekler aynı kaptan yenmektedir. Sofralar önceleri yere konurken günümüzde masaların üzerine konmaktadır.

Damat Tıraşı

Damat tıraşı, pazar günü öğleden önce eskiden köy odasında yapılırken sonraları köy kahvesinde yapılmaya başlanmıştır. Hatta ilçe merkezinde de damat tıraşı yapılabilmektedir. Tıraştan sonra, tıraşı yapan berbere hediye ve para verilir. Damat tıraşında hem damat hem de sağdıç tıraş olurlar. Tıraş sırasında "Bıçak kesmez" diyerek bahşiş isteyen berbere bahşiş de verilir. Damat tıraşı, köy odası veya kahvede yapıldığında güveyi orada bulunan büyüklerin ellerini öper.

Güveyi Elbisesinin Giydirilmesi

Güveyi elbisesini damat tıraşından sonra hoca giydirir. Elbise giydirilirken hoca her uzuv için ayrı ayrı dua eder.

Nikâh

Resmî nikâh, düğünden önce istenilen bir zamanda kıyılabilir. Dinî nikâh ise gelin çıktıktan sonra güveyi guymaya kadar olan zamanda veya güveyi guyma sırasında kıyılabildiği gibi düğünden önce de resmî nikâhtan sonra kıyılabilmektedir.

Gelin Alma

Pazar günü ikindi namazından sonra gelin almaya gidilir. Gelin hazırlanıncaya kadar kız evinin önünde eğlence yapılır. Eskiden gelini kadınlar hazırlarken günümüzde kuaföre gidilmektedir. Gelin hazırlanınca babası kızının başını örter ve kardeşi de beline kuşağını bağlar. Bu işlem dua ile yapılır.

Daha sonra da gelin odadan çıkarılır. Eğer gelinin oğlan kardeşi varsa, gelin çıkmadan önce kapıyı kapatır. Kaynata ona para vererek gelini kurtarır. Sonra da gelin ata veya yaylı arabaya bindirilir.

Günümüzde gelin otomobile bindirilerek bir konvoyla oğlan evine getirilmektedir. Gelin konvoyu, eskiden köy mezarlığının etrafında dolaştırılarak oğlan evine gelirmiş. Damat, gelin inmeden sağdıçla birlikte evinin damında veya kapısının üstünde bekler ve gelinin başının üstünden herkese para, şeker, fıstık atar. Daha sonra damat oradan iner ve gelini koltuğa alıp odasına çıkarır. Odadan çıktıktan sonra gelin ve damada para takılır.[35] Gelinin arkadaşları (yarenler), iki tarafına mum dikip gelini okşarlar.

Oyunlar oynandıktan sonra da herkes evine gider.

İlahili Düğün

Düğünler köyde genellikle çalgılı yapılır. Ancak ilahili düğünler de yapılabilmektedir. İlahili düğünlerde gelin, alındıktan sonra salavat ve tekbirlerle oğlan evine götürülür. İlahili düğünlerde de çalgılı düğünlerde olduğu gibi gelin çıkarılırken ve oğlan evine varıldığında dua edilir. Bu türden düğünlerde yapılan diğer uygulamalar, çalgılı düğünlerle aynıdır.

At Yarışı

Gelin çıktıktan sonra at yarışı yapılır. At yarışı günümüzde de devam etmektedir. Bu yarışta birinci gelene tavuk verilir.

Güveyi Guyma

Gelin alındıktan sonra erkekler yatsı vaktinde namaza giderler. Namazdan sonra cemaat imamla birlikte tekbirler getirerek güveyi guymaya gelir. Kapı önüne gelindiğinde dua edilir. Gelenlerin elini öpen güveyiye para verilir. Arkadaşları, güveyi eve girerken sırtına yumruk atarlar.

35 Eskiden damat gelini odaya bırakıp oradan ayrılırmış. Yani takı takılması için kalmazmış.

Kuzu ve Baklava

Kız evi gelin ve damat için kuzu ve baklava yapar. Bunlar pazar günü akşamı güveyi girmeden önce oğlan evine birkaç kişi tarafından götürülür. Bu kişilere oğlan evinde yazma verilir ve yemek ikram edilir. Eğer yemek yemezlerse gırıntı konur.

Gelin Çayı ve Erte

Pazartesi günü erteden önce gelini amcasına, dayısına, çok sevdiklerine el öptürmeye götürürler. Onları, "Gelin çayımız var" diyerek çağırırlar. Gelenlere sabah çayı, kuzu ve baklava ikram edilir. El öpme sırasında geline para verilir.

Öğle sonu kadınlar gelin evinde toplanırlar ve ikindi vakti erte yapılır. Ertede kaynana gelinin başından bereketli olsun diye çerez ve buğday döker, para atar. Bu törende türküler eşliğinde eğlenilir.

Anaç

Kız evinin, gelinin çıkarıldığı gün olan pazar günü akşamı oğlan evine verilmek üzere gelin ve damat için kuzu ve baklava yaptığını yukarıda belirtmiştik. İşte gelin günü için yapılmış olan bu baklava iki sini olur ve bunlardan biri de erte günü verilir. Oğlan evinden kadınlar, kızlar türkü söyleye söyleye kız evine bu baklavayı almaya giderler ve aldıktan sonra da yine aynı şekilde oğlan evine dönerler. Bu olaya "anaç alma" denir. Anaç almaya gidenler, baklavayı gelinle damadın evine bırakırlar ve düğün orada biter. Kaynana, anacı bir sonraki gün yanına mendil ya da yazma koyarak eşe dosta dağıtır.

Sakız Gecesi

Düğünden bir hafta sonra çarşamba günü oğlan evinde, yani gelinin evinde "sakız gecesi" olur. Sakız gecesine gelinler, kızlar gider ve eğlenirler. Bu gecede bulgur pişirilerek fıstık ve çerezle birlikte yenir.

Düğünden Sonra Kız Evinin Daveti ve El Öpmelik

Düğünden on beş gün sonra kız anası oğlan tarafını davet eder. O gün yemek hazırlanır. Birlikte yenip içilir. Aynı gün babası gelin kıza el öpmelik olarak koyun, keçi, altın, para vs. hediye eder.

Gelinin Söylememesi ve Yememesi

Gelin, kaynatasının yanında on beş gün yemek yemez ve altı ay konuşmaz. Kaynata söyletmelik olarak geline mal veya para verir. Gelin ancak söyletmelik aldıktan sonra konuşur. Gelinin söylememesi, söyletmelik alıncaya kadar devam eder.

Göynek Geydirme

Düğünden sonra kendilerine dürü götürülecek, yani göynek giyecek olanlar gelini ve ailesini davet ederler. Gelin ve ailesi dürüyü alarak kendilerini davet eden eve giderler. Göynek geydirmede davetlilere yemek ikram edilir.

Bu uygulama, Zengiler'deki evlenme ve düğün törenlerinin son aşamasıdır.

Sonuç

Isparta iline bağlı Şarkikaraağaç ilçesinin iki köyündeki evlenme ve düğün törenlerini anlatmaya çalıştığımız bu yazıda dikkat çekici birtakım gelenek ve görenekler, törenler ve uygulamalar görülmektedir. Bunları aşağıda iki köyü ayrı ayrı ele alarak gösterelim.

Zengiler köyündeki düğünlerde göze çarpan kimi noktaları kısaca şöyle belirtebiliriz:

Zengiler'de çoğunlukla akraba evliliklerinin yapıldığını öğrenmekteyiz.

Kız isteme sırasında kız evinin oğlan evine söylediği "Yarın gelin, ekmeğinizi yiyin" ifadesinin mecazî olarak kızın verildiği anlamına gelmesi de ilgi çekici bir kullanımdır.

Günümüzde uygulanmasa da gelin kızın yakınlarına oğlan evince verilen hediyeleri ifade eden "teklif", kız evinin bir çeşit gönlünü alma anlamında değerlendirilebilir.

Köyde yapılan konaklı düğünler de köylülerin birbirleriyle karşılıksız yardımlaşmasını gösteren önemli bir gelenek olma özelliği taşımaktadır.

Düğünden önce yapılan "astar kesme", günümüzde sembolik bir uygulama durumundadır. Bu uygulamadan sonra gördüğümüz, oğlan evinde yufka çekme geleneğinde kız evine sinilerle yufka götürülmesi de ilgi çekici bir ritüeldir.

Cumartesi günü yapılan kına gecesinde bir efe ile kadın kılığındaki iki erkeğin eğlence ve güldürü amaçlı oynadıkları oyunun da bir köy seyirlik oyunu olarak burada belirtilmesi gerekir.

Düğün konvoyunun gelin alındıktan sonra köy mezarlığının çevresinde dolaşması, eski Türklerdeki atalar ruhu inancının günümüzdeki yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Zengiler düğünlerindeki "anaç alma" töreni de ilçenin başka köylerinde görmediğimiz dikkat çekici uygulamalardan birini oluşturmaktadır.

Son olarak gelinin düğünden sonra "söyletmelik" alıncaya kadar kaynatasının yanında belli bir süre konuşmaması, burada belirtilmesi gereken bir gelenektir.

Karayaka köyündeki evlenme ve düğün törenleriyle ilgili olarak da gözümüze çarpan bazı hususları burada kısaca belirtmek isteriz.

Köyde düğün sahiplerine ve evlenecek kişilere maddi ve manevi bakımdan ayrı bir yük olan ağırlık uygulaması önceleri varken günümüzde bu uygulamanın kalktığı görülmektedir.

Nişandan önce yapılan boncuk takma töreninde kıza takılan boncuk, tahminimizce kızın nişanlanmak üzere olduğunun göstergesi ve topluma duyurulması olarak düşünülebilir.

Karayaka düğünlerinde nişan töreniyle birlikte kız evine getirilen hediyelerin toplandığı bir de "atkı atma" töreni yapılmaktadır ki bu tören de ilgi çekici düğün törenlerindendir.

Zengiler köyündeki düğünlerde olduğu gibi bu köyde de eskiden "teklif" uygulamasının yapıldığını belirtmeliyiz.

Düğün öncesi hazırlıklardan biri olan "yufka çekme" gününde oğlan evinde yapılan eğlenceye "ısba" denilmekte ve ısba sırasında bir iki kadının yüzlerini isle karaya boyayıp erkek kılığına girerek herkesi eğlendirmeleri, Karayaka'da oynanan köy seyirlik oyunlarından birini oluşturmaktadır. Bu oyunun bir benzeri yine kadınlar tarafından ilçe merkezindeki düğünlerde, orta gecelerinde "Osmanlı Oldu" adıyla oynanmaktadır.

Oğlan evinden seçilen, bir elinde bayrak olan ve düğünü yöneten bir "düğünbaşı"nın bulunması da köydeki düğünlerde görülen özellikler arasında yer alır. Nitekim ilçe merkezindeki düğünlerde düğünbaşı bulunmadığı gibi düğün sırasında eve bayrak asma uygulaması da yoktur.

Karayaka'daki düğünlerde görülen bir başka ilginç gelenek de cumartesi günü yapılan "zini toplama" törenidir.

Gelin kız ve arkadaşlarının bayrak kapma yarışı yapmaları, başka köylerde ve ilçe merkezinde görmediğimiz özellikler arasında yer almaktadır.

Köy seyirlik oyunlarından "Arap-Şeytan Oyunu" ile ülkemizin değişik yerlerinde de oynanan "Deve Oyunu", Karayaka'daki düğünlerde gördüğümüz kültürel değerlerimizdendir. Nitekim bu iki oyunu ilçe merkezinde ve Zengiler köyündeki düğünlerde görmemekteyiz.

Zengiler'de gördüğümüz konaklı düğün geleneğine Karayaka'da da rastlarız. Köy dışından düğüne davetli olarak gelen kişilerin karşılanması sırasında yapılan karşılama törenleri de burada ayrıca belirtilmelidir. Bunun yanı sıra konaklı olarak davet edilmesine rağmen düğüne mazeret bildirmeksizin katılmayanlara düğün sonrasında "baskın" yapılması da dikkat çekici başka bir tören olarak değerlendirilebilir.

Düğünden birkaç gün önce kazılıp getirilen çalıların cumartesi günü gecesi köy kahvesi önündeki eğlenceler sırasında yakılması, eski Türk inançlarındaki ateş kültüyle ilgili olabilir.

Eskiden cumartesi günü köy kahvesi önünde yedi sekiz kişilik bir seğmen ekibinin ateş ederek yaptıkları gösteri de Karayaka düğünlerinde görülen önemli özelliklerden biridir.

Önceleri köyde pazar günü gelin çıkmadan önce yapılan cirit ve güreş yarışmaları, Türk spor kültürünün düğünler içinde ayrı bir yeri olduğunu gösteren uygulamalardır. Buna ek olarak yine eskiden gelin alındıktan sonra at ve eşek koşusu, günümüzde ise koşabilecek durumda olan kişilerin katıldığı koşu yarışması yapılması, nişan atışı yarışması düzenlenmesi gibi birtakım spor etkinlikleri de görülmektedir. Buna rağmen düğünlerde yapılan bu tip sportif etkinliklerin, günümüzde neredeyse bütünüyle ortadan kalkmak üzere olduğunu söylemek de mümkündür.

Gelin alındıktan sonra düğün konvoyunun, köy mezarlığının çevresini dolaşıp oğlan evine ulaşması da yukarıda Zengiler düğünlerinde de söz ettiğimiz gibi Türklerdeki atalar ruhu inancının Karayaka'daki izlerini göstermektedir.

Son olarak Zengiler'de de görüldüğü üzere gelinin söyletmelik alıncaya kadar kaynata ile kaynanasının yanında konuşmaması geleneğinin bu köyde de bulunduğunu kaydetmek isteriz.

Fotoğraf 1: Karayaka köyünde, elinde bayrağıyla bir düğünbaşı ve düğüne katılan köy halkı

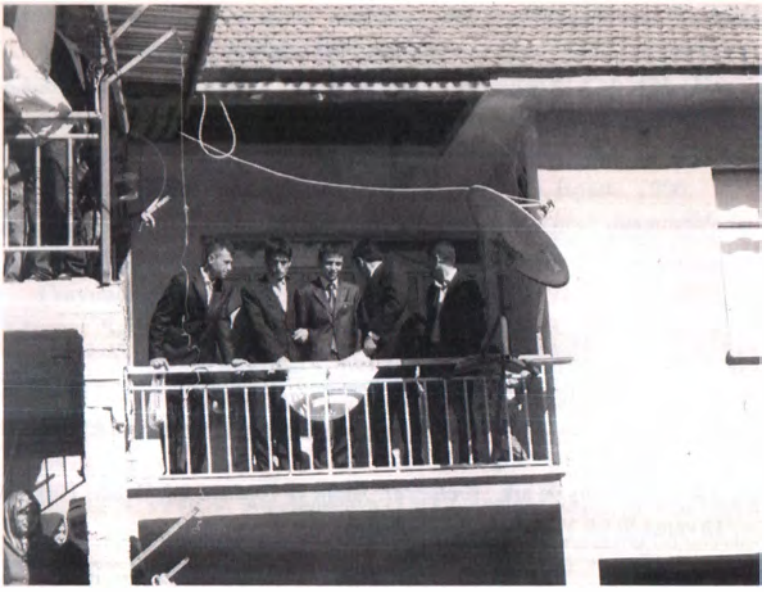
Fotoğraf 2: Karayaka köyünde deve oyunu ekibi

Fotoğraf 3. Karayaka köyünde deve oyunundan bir görünüm

Fotoğraf 4: Karayaka köyünde deve oyunu ekibinden deveci ve bir deve

Fotoğraf 5: Karayaka köyünde güveyi, sağdıç ve arkadaşlarıyla birlikte şeker ve para atıyor.

KAYNAKLAR

438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) –I– Kütahya, Kara-hisar-ı Sâhib, Sultan-önü, Hamîd Livâları <Dizin ve Tıpkıbasım>, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 1993.

Apaydın, H. Yunus ve ark., *İlmihal II: İslam ve Toplum*, 14. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Araz, Nezihe ve ark., *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Âdetlerimiz (Türk Töresi)*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, (tarih yok).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 10596 numaralı Temettüat Defteri.

Doğan, Gönül, *Temettuat Defteri Kayıtlarına Göre Karaağaç-ı Yalvaç Kazasında Sosyal ve İktisadî Yapı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2000.

Dolunay, Salih Kürşad ve Süleyman Dolunay, *Kızıldağ'ın Gölgesinde: Tarihçesi ve Folkloruyla Şarkikaraağaç*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2016.

Hüseynova, Türkana, *Azerbaycan Yer Adlarında Etnotoponimler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2011.

Isparta 2003, Isparta Valiliği Isparta İl Özel İdare Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2003.

Isparta Çevre Durum Raporu 2006, (Ed.: Dicle Tuzcu), Isparta İl Çevre ve Orman Müdürlüğü Yayını, Isparta, 2006.

Isparta Kültür Envanteri (2), Isparta Valiliği Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Isparta, 2010.

İzbırak, Reşat, "Şarkikaraağaç" maddesi, *Türk Ansiklopedisi*, 30. C., Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1981, s.216.

Kanbur, Süveyla, *Isparta (Şarkikaraağaç) Havzasında Katı Atık Düzenli Depolama Yer Seçimine Yönelik Jeolojik-Jeoteknik İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2006.

Koçak, İlksen, *Şarkikaraağaç Güneydoğusunun Karst Jeomorfolojisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1991.

Köprülü, Sadun, "Türkmen Aile, Aşiret, Oymakları, Boyları, Kolları (2)", http://www.turkmensani.net/tr-tr/index.php?catid=44:turkmeneli&id=377:tuerkmen-aile-airet-oymaklar-boylar-kollar--2-&Itemid=123&option=com_content&view=article (Erişim tarihi: 17.08.2016)

Lezina, L. N. ve A. V. Superanskaya, *Türk Onomastikası: Çin Seddi'nden Viyana Kapılarına Kadar Bütün Türk Halkları*, (D. A. Batur'un ilaveleriyle), Selenge Yayınları, İstanbul, 2009.

Onar, Zafer, *Şarkikaraağaç*, 4 Eylül Matbaası, Ankara, (tarihsiz).

Öğün Bezer, Gülay, "Zengîler" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 44, İstanbul, 2013, s.268-272.

Örmeci, Simge, *Şarkikaraağaç Havzasının (Isparta) Hidrojeoloji İncelemesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2005.

"Karayaka Köyü İncelemesi", Şarkikaraağaç İlçe Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğünün köy öğretmenlerine yaptırdığı incelemenin raporu, Hzl.: Halil İbrahim İleri. (Rapor tarihi belirtilmemiş. Ancak 30 Eylül 1991 tarihli resmî yazıya cevap olarak yazıldığı için raporun 1991 yılının Eylül ayından sonra hazırlandığı anlaşılmaktadır.)

Şentürk, Lütfi ve Seyfettin Yazıcı, *İslâm İlmihali*, 12. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

Türkay, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, 2. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005.

İnternet Kaynakları

http://www.sarkikaraagac.gov.tr/default_b0.aspx?content=193
(Erişim tarihi: 16.08.2016)
https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr
(Erişim tarihi: 15.07.2016)

Kaynak Kişiler

Durmuş Gürocak, 1950, Karayaka, ilkokul, çiftçi
Hasan Çetin, 1934, Zengiler (Muratbağı), ilkokul, çiftçi
Mevlüt Dağ, 1950, Karayaka, ilkokul, çiftçi
Mustafa Özdemir, 1955, Şarkikaraağaç, ortaokul, emekli güvenlik görevlisi
Mürüvvet Özdemir, 1962, Zengiler (Muratbağı), ilkokul, ev hanımı
Ramazan Çetin, 1949, Zengiler (Muratbağı), ilkokul, çiftçi
Zeynep Dolunay, 1974, Karayaka, ilkokul, ev hanımı

Sivas'ta Düğün

Müjgân Üçer[1]

Ömrün Uzun Olsun Düğünün Güzün

Sivas'ta, halk kültüründe yaşayan; "beşik, eşik, keşik[2]"; hayatın "doğum, evlilik, ölüm" olarak üç önemli safhasını işaret eder. Bu sözü ilk defa, bir sözlü kültür hazinesi olan Kâzım Arslan'dan (1900-1991) işitmiştim. "Sivas'ta Doğum Folkloru"[3] adlı çalışmamın ilk cümlesi olarak bu atasözümüzü yazmış ve ileride evlenme ve ölüm konusunu da araştırarak hepsini bir kitapta toplamayı ve adını da "Beşik, Eşik, Keşik" koymayı düşünmüştüm. Burada; "Beşik, Eşik, Keşik" adıyla yayımlanacak olan kitabın ikinci bölümü olan Eşik'ten (evlenme), bahsedilecektir.

İnsan hayatının ikinci geçiş dönemi olan *eşik*; evlenme, yeni bir hayata geçiş olarak gerek kız gerekse erkek için bir geçittir. Eşik sadece evin giriş çizgisi değil, yeni bir dünyaya açılan yolun da başlangıcıdır.

---

1 Müjgân Üçer, Araştırmacı yazar, Sivas.

2 Keşik: Sıra, nöbet anlamına gelip mecazi olarak "ölüm"ü belirten sözcük.

3 Müjgân Üçer, "Sivas'ta Doğum Folkloru", *Sivas Folkloru*, Kasım 1974, S. 22, s.3.

> "Kız ve erkek için bir geçit olan evlenme, aileler arasındaki yeni bir bağın kurulması ve aileler arasındaki ilişki ve ekonomiyi etkilemesi bakımından da her zaman üzerinde titizlikle durulan, her safhası ayrı tören ve ayrı âdetlerle süslenen bir olay olarak önem kazanmıştır. Yeni bir yaşam durumuna geçişi belirttiğinden, pek çok zararlı dış etkilerden korunma önlemleri ve bunlara ait inançları da görülür ki bu düşüncenin temelinde insanın yenilik ve gelecek karşısındaki korkusu saklıdır".[4]

Evlilik ve öncesine dair uygulanan gelenek, görenek ve bunlara dair inançlar çok çeşitlilik (kısmet açma, dünür gezme, kız isteme, söz kesme, nişan, düğün vb.) göstermektedir. Bu yazıda yalnızca düğün ve düğüne dair uygulamalara yer verilecektir.

Evlenme Çağı

Halkımız, toplumun temel taşı olan aile ve evlilik müessesesine önem vermektedir. Eskiden kız ve erkek çocukların büluğ çağından sonra evlendirilmeleri (kızların on beş, erkeklerin on yedi yaşı) olağandı. Günümüzde, genel olarak şehirde, erkekler, bir iş sahibi olup ve de askerliğini yapmışsa evlenmektedir. Köylerimizde ise askerden önce yapılan evlilikler de vardır. Hazırlık dönemi olduğu kadar, kızın biraz daha büyümesi için nişanı askerlikten önce yapıp düğünü sonraya da bırakırlar. Erkekler için, meslek sahibi olmak, evini geçindirecek duruma gelmek ve askerliğini yapmak, sosyal bakımdan evlenmenin zamanını belirlemekle beraber, evlenmede psikolojik ve ekonomik etkenlerin de rolü vardır.

Sonbahar hasadın bitirildiği, maddî imkânların bol olduğu ve işlerin azaldığı mevsim olduğu için düğün için en çok tercih edilen mevsimdir. Büyükler, söz dinleyen gençleri taltif etmek için "Ömrün uzun olsun, düğünün güzün." sözünü söylerlerdi.[5]

---

4 Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara, 1966, s.77.

5 Kadir Üredi, *Sivas'ımı Sıtkınan Sevdim*, İstanbul, Kitabevi, 2016, s.51.

Halkın düşünce ve uygulamaları fizyolojiye paralellik göstermekte, erken evlilik desteklenmektedir. "Yaş yiğirmi, akıl değirmi" sözü ile, delikanlılığın geçtiği, aklın başta toplandığı anlatılmak istenmiştir. Her yöremizde bilinen "Erken kalkan yol alır, er evlenen döl alır." atasözü evlenmeyi geç bırakmamayı, zamanında çoluk çocuk sahibi olmayı ve genel anlamda her işe erken başlamayı öğütler. Bu nedenle kızlar için on yedi, erkekler için de yirmi evlenme yaşı olarak belirlenmiştir.

Başlık

Eskiden Sivas'ta evlenme geleneklerinde; "iki başına görme" ve "değişik yapma" hariç bütün evlenmelerde başlık verilirdi. "İki başını görme" halinde kızın sandık eşyası; yatağı, yorganı, giyeceği kısacası bütün ihtiyacı oğlan evi tarafından hazırlanır. Kız, halk deyimiyle "üstündeki elbise ile gelir". İki başını görme söz kesmede kararlaştırılır. Daha çok maddi durumu iyi olmayan, öksüz, kimsesiz kızlar "iki başı görülerek" evlenirler. Aslında "iki başını görme" oğlan evi için hem masraflı hem yorucudur. Bunu için eskiden başlık verme daha çok tercih edilirdi.

Bir ailenin kızı diğer bir aileye gelin giderken, o ailenin kızı da oğullarına gelin alınırsa buna "değişik yapma" denir. Aileler anlaşırsa değişik yapmada iki taraf da başlık almayabilirler, bunu da söz kesmede kararlaştırırlar.

Başlık, Sivas'ta genellikle para olarak verilirdi. Ödeme zamanı genel olarak düğünden on beş gün kadar önceydi. Günümüzde başlık, Sivas'ın köyleri ve kentleşen mahalleleri hariç şehirde oturan yerli ailelerde otuz kırk yıl önceki gibi uygulanmamakta, terk edilmiş gibi görünmektedir.

Oğlan evinden bir kimse kız evine gelerek gelini yakında alacaklarını, kız evinin hazırlığının bitip bitmediğini öğrenerek, başlık getirileceği günü bildirirdi. Belirlenen akşam damadın babası, amcası,

çok yakın akrabası ve diğer erkekler başlığı kız evine getirince bu parayı kızın babasına vermezlerdi. Bu çok ayıp karşılanırdı. Kızın ağabey veya erkek kardeşine verilerek "hayırlı olması" dilenirdi. Erkek kardeş bu parayı dünürcüler gidince babaya verirdi. Kırk sene önceleri 150-300 lira olan başlık tutarı kızın cehizine (çeyizine) harcanırdı. 1979 yılında başlık miktarı Sivas'ın doğu köylerinde 20-50 bin, batı bölgelerinde ise 100 bin lira olabilmekteydi. Kız evi, alınan başlıktan daha fazla masraf yaparak kızına cehiz verirdi. Bu para tamamen kızın cehizine sarf edilirdi.

Sivas'ta, eskiden başlıksız evlenen kızlar için iyi düşünülmezdi ve herkes mutlaka kızına başlık alırdı."Eskiden başlıksız evlenmek ayıptı, şimdi başlık almak ayıp" sözünü söyleten, bu geleneğin artık şehirlilerce bırakılmasına etken olan nedenlerin başında toplum yapısının değişmesi gelmektedir.

Mahmut Tezcan, başlığın olumlu sonuçları şöyle belirtmektedir: "Evlilikte istikrarı sağlar. Toplumsal tabakalaşma sistemini korur. Başlık parası çok eş evliliğini önler. Başlık parası sıkıntılı zamanlarda aileyi kurtarır. Kadına güven sağlar. Başlığın olumsuz sonuçları ise, kız kaçırma veya birlikte kaçma, cinayetler ve kan davasına neden olma, bazı gençlerin bekâr kalmaları, kadının bir mal gibi alınıp satıldığının düşünülmesi, gençlerin başlık parası için evden ayrılmaları ve geniş ailenin parçalanmasıdır."[6]

Düğüne Hazırlık

Kızın çeyizinde götüreceği yatak ve yorganın yüzleri oğlan evi tarafından alınır ve düğüne on beş yirmi gün kala kız evine getirilirdi. "Yatak yüzü" getirilmesi eski bir gelenek olup günümüzde de uygulanmaktadır. Dünürcüler gittikten sonra kız evi birkaç gün içinde biçilenleri diker, yorganlar kaplanır. Gelinlik kızın yatağını yorganını diken, kaplayan kadın "başı bozulmamış" olmalıdır. Başı

6 Mahmut Tezcan, "Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması", *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı*, 1976, Ankara, 1977, s.250-272.

bozulmamış; eşinden ayrılmamış veya eşi ölmemiş, çocukları olan ve mutlu evliliği olan kimse demektir.

Okuyucu (Düğüne Davet)

Türklerin sosyal hayatında davet geleneğinin çok önemli bir yeri vardır. Davet; çağrı yapmak, birilerini bir toplantıya çağırmak ve onların gelmesini, katılmasını istemektir.

Yatak yüzü geldiği gün düğünün tarihi kararlaştırılmış olduğundan, düğün tarihinden bir hafta on gün önce her iki taraf akraba, eş dost ve yakınlarını, komşularını düğüne çağırır. Bugün davetiye ile yapılan bu çağrı, önceleri "okuyucu" ile yapılırdı. Geleneksel kültürümüzde "okuyucu" denilen davetçi Türklerde eski davet geleneğinin bir motifi olarak ok'un kullanılmasıyla (gönderilmesiyle) ilgilidir. "Tarih boyunca, Türk devletini idare eden hükümdarlar, devlete bağlı diğer devletleri, kabileleri ve diğer Türk boylarını toplamak istedikleri zaman, anılan gruplara "ok" göndermekte idiler".[7]

Kırsal kesimlerde okuyucu kadınlara 1980'li, hatta 1990'lı yılların ortalarına kadar rastlanılmaktaydı. Bu kadınlar, orta yaşta, evli ve çocuklu olurlardı ve 7-8 yaşlarında gelin gibi süslenmiş bir kız çocuğu birlikte dolaşırdı. Gürün'ün ve Yıldızeli'nin bazı köylerinde, okuyucunun davetini yaparken çağrılana getirdiği armağana *ohuntu / okuntu* denilirdi.

Düğün günü kararlaştırıldıktan bir hafta kadar evvel okuyucu çıkardı. Önce oğlan evinin okuyucusu kız evine gelir, kız evinin okuyucusu da oğlan evine giderdi. Yakın komşu ve akrabalardan başlanarak, sonra uzak semtlerde olanlara gidilirdi. Okuyucu; davetini, düğün sahibinin arzusuna göre yapardı. Herkes düğün hamamına çağrılmazdı. Çok yakın akraba ve komşular düğün hamamına çağrılır ve bu husus okuyucuya önceden tembihlenirdi. Okuyucu gezen

7 Ali Rıza Gönüllü, "Türklerde Davet Geleneği ve Ok", *Türk Folkloru*. S: 49, Ağustos 1983, İstanbul, s.1; Bahâeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. 1, İstanbul, 1971, s.88; Mehmet Eröz, *Türk Kültürü Araştırmaları*, İstanbul, 1977, s.176.

kadın; çağrı yapacağı eve gidince içeri buyur edilirdi. Düğün sahibinin adını ve selamını söyleyerek, -eski düğünler bir hafta kadar sürdüğü için- düğün günlerini şöyle sıralardı:

"Pazartesi, kız evinde cehize bakmaya; salı sabahı, (hamamın adı belirtilerek) düğün hamamına; çarşamba kına gecesine; perşembe gelin getirmeye, geline bakmaya, yapılacaksa 'koltuk adeti'ne davet edilirdi. Eskiden olmayan ve Cumhuriyet'ten sonra uygulanan 'koltuk adeti' şöyle uygulanmaktaydı: Perşembe günü kız evinden gelinciler tarafından alınan gelin, oğlan evine getirilince damat tarafından karşılanır. Gelin damadın koluna girer ve bilmediği eve hayat arkadaşının kılavuzluğunda girmiş olurdu."[8]

Şeref Boyraz, okuyucuya Sivas'ın bazı ilçeleri ve köylerinde, "mumcu" da denildiğini belirtmekte ve şu bilgileri vermektedir:

"Yakın akrabadan, ayağına çabuk ve ekonomik durumu pek iyi olmayan bir erkek, düğünden bir hafta önce eline bir kâğıt verilerek civar köylere davet için gönderilir, gönderilen bu kâğıda mum, getirene de mumcu denir. Mumcuya herkes kendi durumuna göre bahşiş verir. Bunlar düğün sahibinin gücü ölçüsünde ve kişilerin yakınlık derecesine göre elbiselik kumaş, havlu, çorap, mendil, çerez veya şeker olabilmektedir. Bu durumda okuntu / davet geleneğindeki elbiselik kumaş, havlu, mendil, çorap, şeker veya çerez gibi hediyelerin yerini (davetiye) kart; sözlü davet cümlelerinin yerini ise kartlardaki muhtelif ifade ve ibareler almıştır."[9]

8 Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru*, Sivas, 1941, Cilt I, s.58.

9 Şeref Boyraz, "Okuntu'dan Davetiye'ye Bir Dönüşümün Anatomisi", *Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu*, 27-30 Ekim 2008, Sivas.s.433. Şeref Boyraz, Davet aracına mum denilmesinin sebebini ve bunun kökenini şimdilik tespit edemediğini, fakat geçmişi 1356'ya kadar uzanan Kırkpınar güreşlerinin daveti yapılırken kullanılan kırmızı dipli mumla bir bağlantısı olması gerektiğini düşünmekte, eski Türklerde boylara savaş çağrısı yapılırken kırmızı renkli okların kullanılmasını da ayrı bir ortaklık ve ilginçlik olarak kaydetmektedir.

Kalın

Çeyizden bir gün önce, pazar günü, oğlan evinden kız evine 'kalın' adı verilen eşyalar gelirdi. Vehbi Cem Aşkun 1940'lı yıllarda, kalın için şu bilgileri vermektedir: Okuyucu gezip düğün daveti yapıldıktan sonra pazar günü kalın gelirdi. Bunlar oğlan evinden gönderilen hediyelerdir ve şunlardır: Bir kilim, bir kat yatak, bir seccade, bir sandık, elbise (baş pazarlık) sini üzerine konulmuş altın takımı (Altın bilezik, beşibirlik, küpe vb. büyük bir sini üzerine yayılan bohça üzerine iğne iplik ile tutturularak dikilirdi ki düşmesin.) ve töreler (kızın anasına, babasına kardeşleri ve yakın akrabalarına verilmek üzere).[10]

Eskiden genel olarak altın, mücevher düğün öncesinde verilirdi. Nişanda takılırsa, şayet oğlan evi nişanı atarsa bunlar kız evinde kalacağından düğünden bir gün önce gönderilirdi. Bu siniyle beraber gelinin çamaşırı, ayakkabısı, terlik ve mantosu, "baş bazarlık (pazarlık)" ve "alt bazarlık" diye iki adet bazarlık gelirdi. Baş bazarlık, gelinlik demekti ve pembe veya mavi renkli parlak kumaştan olurdu, alt bazarlık ise yine renkli bir saten elbise olurdu. Taze (yeni) gelinler bir sene kadar müddetle başka düğünlerde bu elbiselerini giyerler ve böylece yeni gelin oldukları belli olurdu.

Töreler

Düğünde oğlan evinden kız evine, kız evinden de oğlan evine töre koymak önemli bir gelenektir. Kızın annesine, kardeşlerine, amcasına hatta eski kalabalık ailelerde bütün ev halkına töre konulurdu. Daha eskiden kız babasına töre konulmazdı, çünkü bu ayıp sayılırmış. Sivas geleneklerini iyi bilen Necmi Şardaş (1921-1979) 'baba yolu' diye bir şeyin olmadığını bunun 'kardeş yolu' olduğunu anlatmıştı.

10 Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru*, Sivas, 1941, Cilt I, s.46.

Kız evi de oğlan evinin aile mensuplarına töreler koyar. Kime verilecekse onun adının bir etiketle yazıldığı bohçalar içine yerleştirilen armağanlarla kızın çeyiz gününde gösterilirdi. Töre koyma geleneği çok masraflı olsa da "Ömürde bir kez oluyor." diye töreye önem verilirdi. Yetmiş yıl önceleri, bir gelin, evdeki eltisinin babasına bile töre götürürdü. Hediye ve töre maddî duruma bağlı olduğu için "Armağan, töre; kazanca göre" sözü söylenegelmiştir.

Eskisi kadar geniş akraba çevresine töre konulmasa bile yine en yakınlara töre koyma geleneği sürmektedir. Günümüz evliliklerinde her iki tarafın arzusuyla, kız evi damada, oğlan evi de yalnızca geline gerekli olanları almakta ve bu husus söz kesme sırasında konuşulmaktadır.

Çeyiz ve Sandık Çeyizi

Sivas'ta "cehiz" şeklinde söylenen çeyiz; gelin olacak kız için hazırlanan ve gelin gittiği eve götürdüğü her türlü eşyadır. Çeyiz; evlenmenin en önemli safhalarından biridir ve çeyizin hazırlanması, asılması, gösterilmesi, yazılması, oğlan evine götürülmesi ve kullanılması gibi aşamaları vardır.

Kızlar daha evlenecek çağa gelmeden analar çeyiz hazırlığına başlarlar, buna "cehiz düzmek" denir. Ülkemizde, "Kız beşikte, çeyiz sandıkta" ifadesi, Sivas'ta "Kız beşiğe, cehiz köşeye" olarak da söylenegelmiştir. Köşe, değerli şeylerin muhafaza edildiği âdetâ kilitli sandık anlamına gelen bir sözdür. Annelerin/kadınların "Bir eli saklantılı olur/olmalıdır.", yani eline geçen güzel şeyleri, kendi kullanmadığı, kullanamadığı çeyiz eşyasını saklar. Özellikle sandık çeyizini usul usul hazır eder, zamanı gelince bütün bu eşyalar "Bulunmuş gibi olur!" Bunlar zaman istediğinden hepsini birden almak pek mümkün olmadığından o günkü maddî imkâna bağlı olarak yavaş yavaş toplanır. Kız hem iş öğrenmiş hem de çeyizini hazırlamış olur. Analar kendi çeyizlerinden bazı aile yadigârı değerli şeyleri kızlarına saklarlar. Kızların ani bir kısmeti çıkarsa sandık

çeyizi hazır olmalıdır, yoksa "Anası yatmış uyumuş, kızı büyümüş (!)" derler. Kız çocukları daha bebekken çeyizleri hazırlanmaya başlanır. Hele bir kız nişanlandı mı çeyiz hazırlıkları daha hızlı yapılır. Eskiden, pek çok genç kız, örüp sattıkları çorapların bedelleri ile çeyizlerini düzmüşlerdir.

Osman Kademoğlu, "çeyiz sandığı" için şöyle demektedir: "Çeyiz ve sandık dışı kadar içi de güzel olan, zarf ile mazruf arasındaki uyumun eşsiz bir örneğidir. Kadın eliyle meydana getirilmiş olan uygarlık ürünlerinin en eskisi, el değmemiş tarih arşivleri gibi sandıklarda saklanır. Çeyiz; şehirli olsun, köylü olsun genç kadınların duygularını, sanatını, hayata bakışını yansıtır ve yapıldığı yörenin geçmiş kültürüne dair ipuçları verir. Yüz yıl önce de bin yıl önce de çeyiz her zaman genç kızlar tarafından işlenmiştir. Çeyiz işlemeleri gençlik kokar, çeyizden renk ve motif dolu bir can akar".[11]

Nişanlı kızın "Bir haftası var, bir haftası yok." denilir. Nişanlı kızlar ancak çeyizlerini hazırlamakla günlerini geçirirler ev işlerine pek vakitleri olmadığı gibi hatta dokunulmazlıkları (!) bile varsa da fazla yatıp uyumaları da ayıplanır ve bu durumda şöyle denilirmiş:

Sinek geldi dız dedi/Aha geldi güz dedi/Ne yatıyon gız dedi/ Gız cehizi düz dedi.

Çeyizde kıza gerekli eşyalardan sayıca fazla yapılması halinde büyükler, "cehiz değil talih götür" derler. Anaların çeyiz için gösterdikleri aşırı çaba için de "analar taht yapar da baht yapamaz" demişlerdir. Benzer bir sözümüz de şöyledir: "Ana taht yapar, kız bahtı kocadan alır." Yine halk arasında, fazla çeyiz götürmenin değil, üzerinin gelirli olması gerektiği söylenir. Kadınlar işlerinde, günlük yaşamlarında örnek olarak aldıkları, "Fadime Ana'nın yamalı hırkası,

11 Osman Kademoğlu, *Çeyiz Sandığı*, İstanbul, 1999, s.11. O. Kademoğlu; Geleneksel kültür ürünlerimizi yeniden değerlendirirken, çeyiz sandıklarının da gündeme getirmenin zamanı geldiğini, eski çeyiz sandıkları örnek alınarak yapılacak olan yeni sandıkların mobilya, dekorasyon ve hediye sektörlerinde yer alabileceğini belirtmektedir.

ipliği iğnesi, hasırı, leğen ve ibriği olduğunu söyleyerek, bunların hesabını bile nasıl vereceğini düşündüğünü" de söylerler.

Çeyiz Asmak/Çeyiz Sermek

Oğlan evinin yaptığı gelinlik (bazarlık) ve manto baş tarafa asılır. Eşyayı çok gösterecek biçimde asmak, işlemeli parçaları el emeklerini göz önüne gösterecek şekilde yerleştirmek çeyiz asmanın/sermenin hünerleri arasında sayılır. Duvarlara renkli kağıtlar yapıştırarak işlemeli parçaların bunlar üzerine tutturulduğu da görülür. Oğlan evine kızın çeyizinde götüreceği töreler de sahiplerinin adları üzerlerine yazılarak sergilenir. "El içine çıkacak." diye büyük bir özenle hazırlanmış ve asılmış olan çeyize nazar değmemesi için, bir yumurta üzerine besmele yazılarak çörek otu ve tuz ile mavi bir krepe sarılmış olarak çeyiz odasına asılır. "Yumurta yazdırma" denilen bu uygulama sünnet yatağı süslenirken de yapılır.

Çeyize Bakma

Bundan altmış sene kadar önce evlenecek kızlar çeyiz günü odada bulunmazlarmış. Daha sonraları gelin olacak kız *peşli* (üç etek) veya *bindallı* giyerek çeyize bakmaya gelenlerin yanlarına çıkmaya başlamış. Çeyiz günü kızın takıları, altınları çeyizinde sergilendiğinden kız başka birine ait altın, inci, bilezik gibi takıları takar. Fazla altını olmayan kızlar bile başkalarına ait altınları takar. Zenginler çekinmeden altınlarını, elmaslarını kızın bu mutlu günü için verirler.

Çeyize bakmaya gelen ziyaretçilerden kız tarafının çağırdığı davetliler, kıza hediye getirirler. Bu durum için "Kız evini yoklatma" sözü kullanılırdı. Elbiselik, çamaşır, ev ve mutfak eşyası olabilen bu armağanlar ihtiyaca göre kızın çeyizine konabilir veya anne kızının ihtiyacı yoksa hediyeleri kendisi alabilir.

Oğlan tarafı çeyiz gezmeye topluca gelir ve kız tarafına hediye getirmez. Günümüzde evlenme hediyeleri eskiden olduğu gibi çeyiz gününde getirildiği gibi, takılar düğünde takılmakta veya düğünden

sonra da verilmektedir. Çeyize bakmaya gelen misafirler çekildikten sonra, damat sağdıcı ile beraber çeyizi gezmeye gelir. Kız evinden çeyizi damada gösteren kadına, sağdıç bahşiş verir.

Oğlan tarafından gelenler "hayırlı uğurlu olması" dilekleriyle çeyize bakarlar. Bazıları çeyizi çok inceleyerek takımları, eşyaları sayabilir. Çeyizin az oluşu eleştirilebildiği gibi eşyalar çok fazla olursa da gelin kendi kullanacak diye düşünüldüğünden "Gelin iskemi (sandalye) getirmiş, üstüne kendi oturmuş." sözü söylenegelmiştir.

1980'li yıllardan sonra artık gelinler için ayrı ev açılmakta, kayınvalide kayınpeder ile birlikte yaşama azalmaktadır. Oğlunu evlendiren yaşlı bir Sivaslı bey, oğluna ayrı ev açtıkları için hüzünle şöyle demişti: "Oğlanı gelin ettik!"

Eskiden kızlar "Kurulu, derili eve"; kaynana, kaynata, kayın, görümce, elti ve çocuklarının bulunduğu kalabalık ailelere gelin giderlerdi. Günümüzde çeyizde verilen eşyaların farkı, değişen sosyal durumu da belirtmekte, "ayrı ev açıldığı" için de "bir eve ne lazımsa" çeyizde götürülmektedir. Kız çeyizine dair bir inanç da evlenecek kızların çeyizlerinde doğacak çocuklarına giyecek götürmelerinin uğursuzluk sayılmasıdır.

Çeyiz akşam yazıldıktan sonra misafirler evlerine dönerler. Ertesi sabah, salı günü, oğlan evinin tuttuğu araca (eskilerde at arabası, şimdilerde kamyon) yüklenerek oğlan evine götürülür. Çeyiz almaya gelindiğinde, kızın sandığı üzerine bir erkek çocuğu oturarak oğlan tarafından bahşiş aldıktan sonra sandık verilirdi. Eskiden oğlan evinden getirilen bir çivi yere çakılırmış ki gelin gittiği evde kalıcı olsun. Kız evinden getirilen bir çivi de oğlan evinde bir yere çakılırmış ki, gelin o evde kalıcı olsun.

Çeyiz Yazma

Çeyiz gününün akşamı "Cehiz yazılması / Cehizin defter edilmesi" işlemi yapılır. Daha eskilerde sabah erkenden çeyiz almaya gelenler

yazıp sonra götürürlermiş. Oğlan evinden en yakın erkekler, kız evinin de yakınları, mahalle büyükleri toplanarak çeyizde eşyayı kağıda geçirirken miktarını ve fiyatlarını yazar. Kırk sene önce çeyizdeki eşyaya değer biçen kimseye "oturakçı" denilirdi ve bu kişi gelerek eşyanın o günkü piyasa değerini tespit ederdi. Buna rağmen kız çeyizinde eşyaların değerini olduğundan iki-üç kat fazla yazılması sıkça görülen bir durumdur ki, yaşlılar, ileride geçim olmayıp da ayrılma söz konusu olursa "İki kuruşluk şeyi, dört lira yazsan ne olacak, Allah o günleri göstermesin, dökülen çanak dolar mı?" derler.

Kız tarafının verdiği, oğlan tarafının verdiği eşyalar ayrı ayrı, adetleri, fiyatları ile yazılır, sonra birlikte toplanır. Orada bulunan mahalle ve aile büyükleri çeyiz kağıdına imza atarak her iki tarafın yaptığı masrafı belirtmiş olur. Çeyiz kağıdı, gelinin sandığında saklanır.

Gelin (Düğün) Hamamı

Kız evinden gelen kızın yakınlarından yenge denilen kadın, evdeki kadınların da yardımıyla gelinin eşyalarını yerleştirir, odasını düzenler. Çeyiz gittikten sonra, düğün hamamı yapılır. Kız evi ve yakınları, komşu hanımlar gelini hamama götürürler. Oğlan tarafının da yakınlarının çağrıldığı bu hamam sabahleyin yapılır ve masraflarını oğlan evi karşılar. Eski düğün hamamlarına çağrılan kişi sayısı çoksa hamam tamamen kapatılır ki buna "tutma" denir. Yine eski düğün hamamlarında bir çuval sabun, kahve, meyve ve iki sürahi şerbet de oğlan evi tarafından hamama getirilir.

1900'lü yılların başında, gelin hamama günlük elbisesi ile gelir, yıkanıp çıkınca tahtırevanla evine giderken damadın kardeşi tarafından tahtırevan içine bir mendil meyve konurmuş. Elli altmış yıl önce çalgılı düğün hamamları yapılmaya başlanmış. O zamanlar, düğün hamamında gelin olacak, halıda (Soyunma yerinde hamam halısı yayılır.) misafirlerin elini öper, başından para saçılır. Gelin, kadın çalgıcılar ve türküler eşliğinde soyunma yerinde üç defa dolaştıktan sonra içeri girer ve içerde davetli hanımların tekrar elini öper. El

öpme yıkandıktan sonra da tekrarlanır. Davetlileri karşılamak, onlara yıkanma yerlerini göstermek, sabunları vermek, kahve ve mevsim yaz ise meyve sunmak da düğün sahibinin görevlerindendir. Gelin, ipek Keşan peştemalı kullanır. Ayağında ise gümüş veya bafon yüksek hamam nalını (lâlin) olur, nalının *perpene* denilen küçük topları yürüdükçe hoş sesler çıkarır ki bunun için "şıkırdaklı lâlin" denilir. Eski evlenmelerde düğün hamamında oğlan evi tarafından açıkgöz bir kadın, gelinin hamamda yıkandığı sabunu alır, saklar ve sonra damada götürür ve bahşiş alırmış.

On yıl evveline kadar gelenekleri uygulayan ailelerde, düğün hamamı, pek kalabalık olmayacak şekilde yapılmakta ve çalgı bulunmamaktaydı. Neredeyse 1980'li yıllarda terk edilmeye başlanmıştı ki günümüzde gelin hamamları tekrar yapılmaykta ve gelenekler canlandırılmaktadır. Bilgisayar sayesinde halk oyunlarının oynandığı; meyve suyu, çay ve börek, tatlı vb. gibi ikramların yapıldığı, yerli ailelerde özellikle gelin olan kızın arkadaşları tarafından oyunlarla tam bir şenlik içinde düğün hamamları görülmektedir. Yine düğün hamamında her türlü ikramı oğlan evi karşılamaktadır. Başka şehre gelin giden kızı için orada düğün hamamı geleneği bilinmediğinden, Sivaslı bazı anneler kızlarına dört başı mamur bir düğün hamamı yaptırmaktadır.

Güvey Hamamı

Eski düğünlerde, "gelin alma" perşembe günü yapıldığından, oğlan evinde de her türlü hazırlık bir gün önceden tamamlanmış olur. Çarşamba günü sabahı eve getirilen berber, güveyi tıraş eder, berbere para ve çorap gibi armağanlar verilir. Bu esnada kız evinden bir kadın, oğlan evine bir takım çamaşır ve havlu getirir, teslim ettikten sonra o da bahşişini alıp döner. Gelen hediyeler güveyin hamamda giymesi içindir. Öğleden önce sağdıç, güveyi hamama götürür. Vehbi Cem Aşkun'un verdiği bilgilere göre güvey, hamamdan merasimle çıkar. İnce saz veya davul zurna getirilir. Dönüşte oğlan evinde düğün başlar. Yemekler yenir, oyunlar oynanır, geç vakte kadar

eğlenilir. Daha eskiden evlenme törenlerinde güveyi hamama giderken mutlaka kürk giyermiş. Aynı kürkü gerdekten önce de giymesi âdetmiş. Mevsim ister yaz olsun ister kış olsun kürk giymek ihmal edilmezmiş. Vaktiyle Hacı Ali Beylerin yaptırdığı bir elma kürk, bu amaçla bütün düğün evlerini gezermiş.[12]

Kına Gecesi ve Düğün

Düğün yemekli ise kız evinde çarşamba günü ikindi sonu geniş sofralar kurulur, davetlilere ve herkese, özellikle fakirlere, yemek yedirilir. Ailenin geçmişindeki büyüklerin canına gittiği inancıyla bu yemeğe "baba canı" denir. Düğün yemeği yedirmek sevap kabul edilir. Çorba (yazın pancar, kışın peskütan), soğanlı et (doğrama), nohutlu pirinç pilavı (düğün pilavı), çir (ekşi kayısı kurusu) hoşafı ve helva düğün yemeğini oluşturur.

Eski düğünler evlerde yapıldığından, kız evi müsait değilse mahallede daha büyük bir ev bu amaçla kullanılır. Ev sahibi kendi arzusuyla, evini hayırlı bir iş için verirken sevinç duyar. Her mahallede bulunan böyle büyük evlerin uğuruna ve kudumune/kademine de inanılır. Düğün bitince, mahallenin genç kızları bu evi bir eğlence havası içinde temizler.

Kız evinde, 1950'li yıllarda gördüğüm kadın düğünleri Sivas merkezde şöyle olurdu: Düğün yemeksizse çarşamba günü öğleden sonra kız evindeki düğüne oğlan tarafı topluca gelir ve bir odaya alınırdı. Sedirlere ailenin büyükleri, yakınları otururdu. Oğlan anası bu törene gelmezdi, ayıp sayılırdı. Ayrıca gelin geleceği için evde çok iş olurdu, o bu işleri düzene koyar, evdeki işleri yönetirdi. Düğün törenleri daha çok genç kızlar ve gelinlerin halaylarıyla şenlenirdi. Taze gelinler ve kadınlar çok süslü olurdu. Kendi mücevheri, altını olmayanlar yakınlarından, başkalarından alırlar, buna da "eğreti" denirdi. Eğreti takmak insanların birbirine ne kadar güvendiklerinin

12 Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru*, Sivas, 1940, s.61.

de göstergesiydi. Her ne kadar "Eğretiyi düğün evinde soyarlar."[13] denilse bile, eğreti takmak ayıp sayılmazdı, düğün âdetlerindendi.

Elli altmış yıl önceleri kadınların toplu oynadıkları halayların isimleri şöyledir: "Sivas Halayı", "Çekin halay düzülsün... "Sabahtan bizim pınara/ İki gelin üç kız gelmiş...", "Amasya'nın dolabı...", "Keçi vurdum bayıra", "Hoş bilezik", "Süpürgesi yoncadan", "Arnavut satar biberi" ve "Abdurrahman halayı" Bu sonuncu erkek oyunu olduğu halde kadınlar tarafından da oynanabilirdi. Çocukluğumuzda, altmış yıl önceki düğünlerde, memleketimizin başka yörelerinde bilinen "Harmandalı", "Gidelim gidelim Samsun'a gidelim", "Deveci", "Konyalım", "Çiftetelli" gibi bir veya karşılıklı iki kişiyle oynanan oyunlar da oynanırdı. O zamanlar, çalgıcılar erkekse kadın düğünlerinde önlerine perde gerilirdi. Daha sonraları, "Perde gerilirse çalmayız (!)" diyenlerin olduğu söylenir. O devirlerin kadın çalgıcıları Utçu Zöhre ve Dalkıran'dı. Dalkıran, Zöhre'den daha yaşlıydı ve def çalardı. Köydeki yaşlı kadınlar onun için "Hepimizi gelin etti." derlerdi. Daha eskilerde İsmihan adlı başka bir çalgıcı hanım vardı, o da def çalarmış. O zamanlar bu çalgıcı kadınların, türkü söylemek ve çalgı çalmanın dışında, "gelinin yüzünü yazmak", "gelin başı bağlamak" gibi görevleri de olurdu. Eski düğünlerde kadınlar tarafından söylenen türkü ve oynanan oyunların pek çoğu bu gün unutulmuştur.

Vehbi Cem Aşkun'un tespitlerine göre 1940'lı yıllarda, oyunların ve türkülerin dışında, yetenekli kadınların sergilediği çeşitli halk tiyatrosu oyunları çıkarılırdı ki bunlardan en çok ilgi görenleri "Komşu bacı" ve "Halil'im" oyunu idi. Her iki oyunda da iki evli olan erkeklerin acıklı durumu sergilenerek onlarla alay edilir, kumaların ilişkileri göz önüne serilip kadınların iki evliliğe ne kadar karşı oldukları da anlatılmak istenir.[14]

---

13 Bu deyim temsili olarak söylenir ve insanın kendi malı olmayan şeyin, asıl sahibi tarafından her şartlarda isteneceği ve geri alınacağı anlamında kullanılır.

14 Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru*, Sivas, 1940, s.88-94.

Oğlan evinden gelen kadın davetliler ve kız evinin misafirleri ayrı ayrı odalarda yerlerini aldıktan sonra, başka bir odada hazırlanan gelin, onların yanına çıkardı. Yenge denilen yeni evli bir kadın geline eşlik ederdi. Gelin misafirlerin yanına çıkmadan önce davetliler sabırsızlanır, oğlan evinden bir büyüğün, "Gelini getirin" sözü üzerine, gelin önce oğlan evi davetlilerinin bulunduğu odaya girerken çalgıcılar şu türküyü çalar ve söylerlerdi:

"Geline bak geline, geline bak geline
Kına yakmış eline, kına yakmış eline
Gelin kurbanın olam, gelin kurbanın olam
Senin ince beline, senin ince beline"

İkişer defa tekrarlanan bu son iki mısra, daha sonraları; "Yazık olmuş geline, düşmüş sarhoş eline" olarak değiştirilip, radyolarda da bu son şekliyle söylenmekteydi.

Bağlantı:

"Dilo diloy diloy diloy, halden bilmez biçâre
Diloy diloy diloy diloy, söz anlamaz ne çâre"

"Köprüden geçti gelin/ Saç bağın düştü gelin" diye başlayan düğün türküsünde, mecazlı anlamıyla yer alan köprü ile bir geçit olan evlenme olayı belirtilmiş olabilir. Gelin, oğlan evinin bulunduğu odaya geçince, duvağı yenge tarafından açılır. Oğlan evinden bir büyük hanım, hemen gelinin başından "para saçar". Orada bulunan çocuklar ve genç kızlar parayı kapışırlar. Genç kızlar "darısı başımıza" düşüncesiyle bu parayı saklarlar. Gelin önce sedirde oturan büyüklerden başlayarak herkesin elini öper. Bu iş bitince oğlan evi tarafından bir büyük hanımın, "otur" diye izin vermesini bekler. İzin vermezse oturamaz. Gelinin ayakta hareketsiz beklemesine "süzülme" denir. Günümüzde de kullanılan, "Gelin gibi ne süzülüyorsun?" sözü, hareketsiz duranlara, iş yapmayanlara eski günlerin bir yadigârıdır.

Gelinler oturunca başlarını önlerine eğerler, yanlarında oturan bir kişi gelinin çenesini kendi eliyle yukarı kaldırır, bir süre böyle duran

gelin yorulur, yine başını öne eğer ki, bu sefer de bir başkası çenesinden tutarak başını kaldırır. Eski gelinlerin mahcup ve üzgün durması, böyle süzülmesi istenir. Gelinin neşeli olması, sağa sola bakması ayıp sayılır.

Oyunlar oynanır, halaylar çekilir, zorla gelini de oynatırlarsa da gelinler pek oynamak istemezlerdi. Oğlan evi tarafından daha önce gönderilen leblebi, kuru üzüm ve parlak renkli şekerlerden oluşan çerez, kalaylı siniler içinde misafirlere sunulurdu. Bu günün akşamında yapılacak kına gecesinde, kına yakıldığı zaman çerez tepsilere, telli mumlar konularak getirilirdi. Gerek gündüz düğünü ve gerekse gece kına yakma töreninde çerez dağıtma ve çerezleri neşe ile yeme, leblebileri birbirine atmak eski düğünlerin renkli anılarıydı. Genç kızlar bu leblebileri yerlerse darılarının kendilerine sepeceğine inanırlar, bazıları gelinin ağzına da leblebi verirlerdi. Geline leblebi çok yedirilmezdi, çünkü; kendi çerezini çok yiyen gelinin leblebi sayısı kadar çocuğu olacağına inanılırdı. Leblebinin tazeliği, üzüm ve şekerin çokluğu oğlan evinin zenginliğini de belirtirdi. Öğleden sonra başlayan bu düğün töreni ikindi sonu biterdi. Akşam kız ve oğlan evinde ayrı ayrı kına yakma törenleri yapılırdı.

Kına Yakma

Eskiden kına gecesinden önce veya o gece gelin olacak kıza kâkül kesilirmiş. Kâkülsüz gelin olmazmış, çünkü kâkül, kız ile gelini birbirinden ayırt edermiş.

Günümüzde kına elbisesi veya kaftan giydirilen geline, kız evinin yakınları, akrabaları ve komşularının bulunduğu törende kına yakılır. Kızı överken, kına ve ayrılık türküleriyle kızı ağlatırlar ki bu gelenek bugün de görülmektedir. Gelin olacak kız, anası, kardeşleri ve yakınları ağlarken genç kızlar da kına türküsünü söyler. Orta yaşlı ve başı bozulmamış bir kadın hamam tasında kardığı kınayı ortaya getirir, kızın elini başının üzerine kaldırır ve sağ el küçük parmağına kınayı yakar, üzerini de bir bezle sarar. Ev sahibinin, boşalan kına

tasına bir miktar para atması âdettendir. Bu bahşiş kınayı yakan kadının olur. Artan kınadan törende bulunan genç kız ve kadınların da ellerine sürülür.

Vakit ilerleyip de artık herkes dağılınca, düğün evinde yatıya kalacaklar bellirlenir. Onlar da odalarına çekilince, kıza abdest aldırılır, geriye kalan el ve ayak parmaklarına da kına yakılır, bu sefer üzeri kırmızı bezle sarılır. Daha önce misafirlerin yanında tek parmağa yakılan kınanın üzerine kına bulaştırılmamağa dikkat edilir. Bu husa önem verilmezse, gelinin üstüne kuma geleceğine inanılır.

Kına gecesinde söylenen türkülerin hemen hepsindeki ana tema; baba ocağından ayrılmanın verdiği hüznü belirtmek, gurbet acısının üzüntüsünü dile getirmek ve evlenmenin kızlar için "kahir/kahır çekme" olduğunu hatırlatmaktır. Sivas'ta söylenen şu iki türkü ile Sivas çevresinde, Tokat[15]ve Erzurum[16] ile yakın bir benzerlik görülmektedir:

Kına Türküsü

Elek içinde valası / Kağıt içinde kınası / Hani bu kızın anası

Bağlantı:

Şen anam şen babam evin şen olsun / İşte ben gidiyom yerin gen olsun

Çattılar çattılar çatma taşını / Kurdular kurdular düğün aşını / Çağırın gelsin bey kardaşını

Bağlantı:

Babam Bursa'ya vardın mı / Bursa kumaşın aldın mı / Gelin olduğumu bildin mi

15 Halis Cinlioğlu, "Tokat'ta Evlenme Töreleri", *Sivas Folkloru*, Sivas 1977, S. 59, s.11.

16 Zeki Başar, *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*, Ankara, 1972, s.16.

Bağlantı:

Biner atın iyisine / Çıkar yolun kıyısına / Söyleyin bey dayısına

Bağlantı:

Ocağa koydular yufka sacını / Başına koydular kahir tacını / Anan baban çeksin senin acını

Kangal Alacahan'da derlediğim kına türküsünde, ezilen kına üzerine yanmakta olan bir mum dikilir ve kız şöyle övülür:

Tepside biberim var/ Mübarek baş mübarek baş / Gidenden haberim var / Mübarek baş mübarek baş / Kabe'den belli güzel Medine / Aşık oidum Muhammed'in adına / Kimseler yanmasın aşkın oduna / Yeşil sancak ile gelir Muhammed Kız sana gerek bir ana / Ağlaşalım yana yana / Kız sana gerek bir baba / Ağlaşalım kaba kaba / Kız sana gerek bir dayı / Ağlaşalım koyu koyu / Kız sana gerek bir bacı / Ağlaşalım acı acı

Oğlan Evinde Kına Gecesi

Kız evinde bir taraftan kına yakılırken, bir taraftan da orta yaşlı bir kadın elinde kına tası ile oğlan evine gider, güveyinin eline kına yakar. Bu sırada güveyinin ve kına yakan kadının önüne bir örtü tutularak küçük erkek çocukların leblebi atması önlenir. Kına yakan kadına, güveyi avucunu açmak istemez, kadın da yakasında bulundurduğu bir iğneyi güveyinin eline hafifce batırır, avucunu açtırır, elinin içinde bulunan bahşişi alır. Oğlan evindeki kına gecesi çalgılı ve bazıları da içkili olup sabaha kadar devam eder.

Güvey Saklama (Çalma)

Sağdıç, düğünde güvey ve geline kılavuzluk eden kimsedir. Sağdıç sözü Sivas yöresinde "savduç" biçiminde söylenmektedir. Şimdiki yaşlılar, günümüzde sağdıcın önemini kaybettiğini, sembolik olarak

uygulandığını, bazı düğünlerde sağdıç bile bulunmadığını söylemektedirler.

Eski düğünlerde sağdıcın pek çok görevi vardı. En önemli görevlerinden biri de damadı korumaktı. Eski düğünlerin büyük eğlencelerinden biri de güveyi çalmaktı. Her ne kadar sağdıç, güveye yanından ayrılmamasını söylerse de bazı delikanlılar güveyi kandırarak saklarlardı. Sivas'tan Tokat'a kadar gidip orada eğlenenler bile olurmuş. Sağdıç onları mutlaka bulmak ve masraflarını ödemek zorundaydı. Güvey çalma, kına gecesinde başlar gerdeğe kadar her zaman yapılırdı. Bu nedenle sağdıca çok dikkatli olmak ve güveyi iyi gözleyip sahip çıkmak düşerdi. Çoğu kez bu çalma işlemi sağdıcın dikkatsizliğinden olduğu kadar, güveyin saflığından da olabilirdi.

Gelin geldiği günün yatsı namazında güveyi camiye götürürler. Dönüşte ilahiler ve meşalelerle eve gelen güvey, gelinin bulunduğu odaya yani gelin odasına girer. Günümüzde güveyin sağdıcı olduğu gibi, sağdıcın eşi de geline yengelik/sağdıçlık etmektedir. Daha eskiden oğlan tarafından başı bozulmamış yakınları bir kadın, yatsı namazı dönüşü güvey iki rekat namaz kıldıktan sonra "Gelinle güveyi el ele verdirirdi." Bu kadın geline önce güveyin başına bakmasını -ayağa bakarsa ayak altında kalırmış- ve gerdekte konuşmamasını öğütlermiş. Halk arasında eski bir inanışa göre "İçeri olma" yani gerdekte gelin konuşursa kıtlık olurmuş. Ayrıca el ele verdiren kadın, gelinle ve güveyin birbirlerinin ayağına basmamasını da söylermiş. Günümüzde çok görülen ve nikâhta uygulanan bu inancın asılsızlığına inansalar bile her iki tarafa da bastırmamasını öğütlerler. Geleneksel uygulamaların sürdürüldüğü çevrelerde yine gelin ve güvey, yenge tarafından "el ele verdirilirken" eskiden de olduğu gibi şu sözler söylenir:

"Al sana bir gül. Kokla bin yıl. Bunu sana, seni Allah'a emanet ettim."

Kadın sağdıç tatlılık olsun diye gelinle güveye şeker verir. Günümüzde söylenen bu sözler, Sivas köylerinde de bilinmektedir. Hafik- Gölcük Köyü'nden şöyle derledim:

"Al bohçadan al getirdim/ Mor bohçadan gül getirdim/Sana allı pullu gelin getirdim/Bunu sana, seni Allah'a emanet ettim."[17]

Günümüzde Kına Törenleri/Kına

Kadınların kendi aralarında eğlendikleri kına geceleri kırsal kesimde yaygın bir âdettir. Kına gecesi sadece kadınlar arasında yapılıyorsa, damadın kına yakma faslına katılarak onun da kınası yakılır. Büyük şehirlere olan göçler sonunda kına törenleri de şehirlere taşındı. Bu törenler düğün salonlarında yapılmakta ve kına töreni için gelinler ayrı bir kıyafet giymektedir. Düğünde gelinlik bir defa giyileceği ve ikinci defa giymek uğursuzluk sayıldığından, günümüzdeki kına töreni için özel bir kına elbisesi (tuvalet veya kaftan) giyilir. Gelin ve damadın farklı şehirlerden olması sebebiyle, kına gecesi Sivas'ta, düğün töreni ise gelinin gideceği şehirde yapılabilmekte ya da aksi olabilmektedir. Bu törene sadece *kına* denilmektedir. Aynı davetiyede; kına ve düğünün yer ve tarihleri belirtilmektedir. Kına töreni ve gelinin gelinlik giydiği düğün törenleri iki ayrı şehirde yapıldığında, kız evinin hem de damadın yakınları ve misafirlerinin katılabilmesi sağlanmış olmalıdır. Günümüzde aynı düğün gibi, damat ve gelinin ve ailelerinin katıldığı yemekli, müzikli kına törenlerinde konuklara rengârenk, süslü kutularda kına dağıtılmakta, hattâ kına töreni anısına bazı armağanlar verilmektedir.

Düğünün şekli nasıl olursa olsun, isterse düğün yapılmasın, gelin olacak kız ve evlenecek erkeğe mutlaka kına yakılır. Kınasız gelin olmaz. Eskisi gibi iki el ve ayağa yakılmasa bile, sağ el küçük parmağa yakılır. Bunun adı *murat kınasıdır*. Kurulacak yuvanın hayırlı uğurlu olması temennisi içindir. Her kına töreninde kına yakılırken kızın ve yakınlarının ağlaması, Sivas'ta gelinliğin ve evlenmenin ne denli zor olduğunu, eski göreneklerin ve inançların bu uygulamalarda sürdürüldüğünü göstermektedir.

---

17 Nikâh şahidi olarak bulunduğum törenlerde, iyi dilek olarak bu dörtlüğü söylemekteyim (M. Üçer).

Düğün

Gündüz Kadınlara Salon Düğünleri

1960'lı yıllardan sonra, düğünler daha çok düğün salonlarında yapılmaya başlandı. Salonlarda yapılanlar çoğunlukla kadın düğünleridir. Düğün ya sabah saat 10.00'da başlar veya öğleden sonra, 14.00'te. Aynen kız evinde yapılan düğün gibi çalgılı olur, burada da eğlenilir ve çerez ikramı yapılır. Çerez, küçük kese kağıtlarına konulmuş olur ve misafirlere ayrı ayrı verilir. Her ne kadar bu bir kadın düğünü ise de güvey, sağdıç, gelin ve güveyin erkek kardeşleri ile çalgıcılar da bulunduğu için tam anlamıyla bu düğünün kadınlara ait olduğu söylenemez. Giderek azalan bu tür düğünlerde gelin törenden sonra, dışarıda bekleyen otomobile bindirilip oğlan evine götürülür.

Gece Salon Düğünleri

Bu düğünlerde, gelinle güveyin kınaları aile fertlerinin bulunduğu bir mecliste birlikte yakılır. Ertesi gün salonda yapılan törene ise "balo" denir. Gelin, oğlanın babasının evine -veya yeni ev açılacaksa evine- balodan sonra götürülür. Gerek kadınlara yapılan salon düğününde ve gerek bu gece düğününde geleneksel oyunlara rağbet edilir, dans edilir. Yurdumuzun her yöresinin meşhur türküleri eşliğinde, yöresel halaylar çekilmekte, Rumeli'nin damat halayı da oynanmaktadır. Günümüzde, gençlerin Sivas halaylarını öğrenmeleriyle, Sivas'ın bütün yöresel oyunlarını da görebilmek mümkün olmaktadır.

Nikâhtan Gitme

Belediye nikâh salonunda kıyılan nikâhtan sonra, gelin ve damat her iki ailenin büyüklerinin ellerini öperler, armağanlar (altın, bilezik, vb. para) verilir, sonra da konukları yolcu ederler. Nikâh törenine gelenler de gelin ve damada takı takar, hem onları hem de yanlarında bekleyen ailelerini de tebrik ederek ayrılırlar. Tören çıkışında

konuklara, nikâh şekeri ya da küçük nikâh hatırası verilir. Gelin ve damat kapıda bekleyen çiçek ve kurdelelerle süslü gelin arabasına binerek yeni hayatlarına yol alırlarken, bu törenin kısa oluşundan kaynaklı "Görüp göreceğimiz işte bu kadar." diye sitem edenler de olur.

Mevlid

Mevlit okunduktan sonra gelin götürme de görülmektedir. Bu tören Sivas Ulucami'de yapılır. Sadece kadınlar davet edilir. Mevlidi ilahiler takip eder. Ondan sonra gelin, kendisi için hazırlanan arabaya bindirilir ve oğlan evine götürülür.

Günümüzde, yalnız kadınların bulunduğu ve davetlilere öğle yemeği ikram edildiği ve ilâhi okunduğu düğün törenleri de yapılmaktadır. Erkek davetlilere ayrı bir bölümde yemek ikramı yapıldığı gibi, bu tarz düğün yemeklerinde ailelerin bütün mensupları da aynı salonda bulunabilmektedir. İlâhiler, profesyonel gruplar tarafında ve enstrüman eşliğinde söylenmektedir.

Dinî Nikâh

Nikâh kıyma işi, çeyiz yazma veya çeyiz asma zamanlarında yapıldığı gibi, gelin gitmeden bir gün önce de olabilir. Nişan veya daha sonraki günlerde de dinî nikâh yapılabilir. Dinî nikâh bazı nedenlerle çoğu zaman gizli tutulur. Nikâh daima kız evinde yapılır. Kız da erkek de nikâhta bulunmayabilirler. Bu durumda bir başka yakınlarına vekâlet verirler. Nikâhlananlar çoğunlukla dua metnini bilmezler. Nikâh kıymaya yetkili olan hoca, nikâhlanacak çiftleri veya vekillerini şahitleri ile beraber karşısına oturtur. Onlara Nur Suresi'ndeki evlenmeyle ilgili ayetleri okur ve nikâh duasını yapar. Arapça olarak yapılan duanın anlamı şöyledir:

"Allah'ım! Bu evliliği mübarek eyle! Aralarında ülfet, geçim, sevgi ve evliliklerinde sebat nasip eyle, bunları nefret, geçimsizlik ve

ayrılıktan koru! Allah'ım! Âdem Aleyhisselam ile Havva validemiz, Muhammed Aleyhisselam ile Hatice-i Kübra ve müminlerin annesi Âişe validemiz; Hazret-i Ali ile Hazret-i Fâtımatü'z-Zehra validemiz arasındaki var olan ülfeti bunlara da nasip eyle! Kendilerine salih çocuklar, uzun ömürler ve bol rızık ihsan eyle! Âmin. Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara rehber eyle! Ey Rabbimiz, bize dünyada ve ahirette iyilik, güzellik ver. Bizi Cehennem azabından koru! Kudret ve şeref sahibi olan senin Rabbin, onların söylediği uygunsuz şeylerden münezzehtir. Bütün Peygamberlere selam olsun. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun."[18]

Nikâh duası genelde Arapça okunmakla birlikte bazen Türkçesi de okunur. Dua, nikâh kıyılırken yapıldığı gibi ayrıca gelin indirilirken sonra da yüksek sesle okunduğu görülür. Halk inanışına göre; "Nikâh gökte kıyılırsa, yerde de kıyılır." denir.

Gelinlerde Baş Süslemeleri ve Giyim Kuşam

En eski devirlerden beri kadın, her zaman güzel görünmek için giyinmiş ve süslenmiştir. "Güzelin başına, ağanın aşına, ırgatın işine, atın da dişine bakılır."[19] atasözümüz baş bağlamanın önemini gösterir. Kadınlar önce baş güzelliğine önem vermişler, süslemeye oradan başlamışlardır. Sivas'ta yaşlı kadınlarımızın her zaman söyledikleri "Sabahtan kalkınca önce baş, sonra aş, sonra iş." sözleri yapılacak işlerin sırasını gayet iyi belirtir. Baş bağlama ve giyim kuşama verilen önemi belirten atasözlerimiz pek çoktur. Hele gelin başı bağlama ve kıyafeti ise başlı başına bir önem ve özellik gösterir. Atalarımızın; "Güzellik ondur, dokuzu dondur." sözü bunu daha iyi belirtir. "Don" elbise, giyecek, "donanmak" ise süslenmek anlamında kullanılır.

---

18 Nikâh duasının Türkçe anlamı Prof. Dr. Âlim Yıldız tarafından gönderilmiştir. 25 Ekim 2015.

19 Mehmet Önder, "Selçuklu Devri Kadınlarında Giyim ve Süsleneme Geleneği" *I. Uluslararası Folklor Kongresi Bildirileri,* Ankara, 1977, C. V, s.197.

Sivas, coğrafi bakımdan büyük bir il olduğu için kadın giyim özellikleri merkez, ilçe ve köylerde gerek günlük giyim, gerek gelin kıyafeti ve baş bağlamalarda farklılıklar göstermektedir. Gelin başı bağlama ve kıyafetleri de etnografik zenginlik olarak ayrı ayrı incelenme konusudur. Gelin başları ve kıyafetlerinin yöremizdeki uygulamaları başlı başına bir konudur, bunları zamanın tahribine bırakmadan tespit etmek gerekmektedir.[20]

Sabiha Tansuğ, kadın başlıklarının, günümüze kadar gelebilmiş kültür hazinelerimizin bir kolu olduğunu, Anadolu'da başlık giyiminin bebenin doğumundan başlayıp kadının ölümüne kadar sürdürüldüğünü, bölge bölge değişiklik gösteren başlıkların büyük bir etnografik zenginlik sağladığını belirtmektedir.[21]

Şehirde kalmamakla beraber ilçe ve köylerde geleneksel gelin başı bağlanmakta ve bunlara; Arakçın, Tozak ve Zara'da tuğlu başlık[22] gibi adlar verilmektedir. Tozak ve tuğlu başlık aynı şekildeki gelin başlığıdır. Bütün bu başlıklarda yeşil, kırmızı, mavi ve sarı renkli tüyler bulunur.

Sivas merkezde yapılan gelin başı ve kıyafetleri konusunda yaşlılardan öğrenebildiğimize göre yüzyıl öncesinden bugüne kadar, inanç ve uygulamada pek çok benzerlik görülmekle beraber, gelin başı

20 Sivas ilinde kadın giyim özelliklerinin incelenmesi konusunda yapılan ve yapılacak olan başlıca yayınlar şöyledir: Müjgân Üçer, "Sivas'ta Evlenme Gelenekleri, Gelin Başlıkları-Bazarlık/Gelinlik", *Türk Folkloru*, Sayı 17, Aralık 1980, s.12-16; Müjgân Üçer, "Gelin Kıyafetleri ve Takıları", *Hayat Ağacı*, S. 16, Sivas, 2011, s.4-9; Saliha Çulcuoğlu, *Divriği Yöresinin Kıyafetleri, Takı ve Aksesuarları*, Sivas Valiliği 1000 Temel Eser, Sivas, 2007; İsmail Hakkı Acar-Yücel Yönal, *Sivas Yöresinde Giyim-Kuşam*, İstanbul, 2009; Sabiha Aker, *Sivas Kıyafetleri*, Sivas Valiliği 1000 Temel Eser (Sivas merkez kadın ve erkek kıyafetleri; 2015 itibariyle baskıya hazır); Aylin Özcan, *Sivas İlinde Kadın Giyimi* (2016 itibariyle baskıya hazır olup, Şimkürek, Yıldız, Akören, Yapak, Yağlıdere/Yıldızeli, Topulyurt/Yıldızeli, Banaz/Yıldızeli, Yiğitler/Yıldızeli, Çakmak/Yıldızeli, Hafik; Beydili, Çınarlı, Yeniköy, Divriği, Zara; Karacahisar, Gümüşçevre, Tödürge köyleri incelenmiştir).

21 Sabiha Tansuğ, "Türk Kadın Başlıkları", *Sanat Dünyamız*, Sayı 7, Mayıs 1976, s.2.

22 İsmail Hakkı Acar - Yücel Yönal, *Sivas Yöresinde Giyim Kuşam*, İstanbul, 2009, s.41.

ve kıyafetinin hazırlanmasında zaman içerisinde bazı değişiklikler olmuştur. Sivas'ta yapılan gelin başı süslemelerinden öğrenebildiğimiz en eskisi arakçındır. Anneannem Zekiye Çermikli (1891-1969) ve halam Hatice Kaygu (1895-1980) gelin olurlarken başlarına *arakçın* konulduğunu söylerlerdi. Onlardan on yaş kadar daha küçük olan yakınımız Zehra Teyze ise çocukluğunda arakçını gelinlerde görmüş, fakat kendisi evlenirken gelin başı olarak "bahçe baş" yapılmış. Bu duruma göre arakçın, Sivas merkezde 1915'lerde terk edilmiş gibidir. Bahçe baş süslemesi de 1940'lara kadar devam etmiş, daha sonraları gelinler "mum baş" denilen ve mum çiçeklerden yapılmış olan hazır taçla süslenmiş, sonraları da bugünkü yapma çiçeklerden oluşan baş süslemelerine geçilmiştir.

Arakçın

Sözlük anlamı (arak; ter, çin; toplayan) olan arakçın eskiden külah veya kavuğun altına giyilen takkenin de adıdır. Hatice Kaygu'nun verdiği bilgiye arakçın şöyle yapılır:

Mukavvadan, 15 cm kadar yükseklikte ve 10 cm kadar taban çapında bir silindir hazırlanır. Silindirin başa konulan tabanı açıktır. Üst tarafı 15 cm çapında ve daire şeklinde kesilmiş bir mukavva ile kaplanır. Bu mukavva zikzaklı kesilir. Her zikzak arasına ve diklemesine renkli horoz tüyleri yapıştırılır. Pembe, yeşil, sarı ve kırmızı renklere boyanmış tüyler arakçının başlıca süsünü oluşturur. Silindirin baş üzerinde dikey duran silindirik yüzeyine dikdörtgen kesilmiş ayna parçaları, parlak renkli kağıtlar da süs olarak yapıştırılır. Arakçında kullanılan kırımızı-yeşil renkli horoz tüyleri ise, çocuklarının muradını görme anlamında "evlatlarının alın yeşilini göresin" iyi dileklerinde bugün de yaşamaktadır. Eski devirlerden bugüne kadar gelen, gelin baş süslemelerinde Orta Asya kadın başlıklarında görülen renkli kuş tüyleriyle yapılan gelin başlıkları, Kızılderililer ve Afrika yörelerinde evlenecek gençlerin başı üzerine konulan kartal tüylcri de bu amaçla kullanılmış olmalıdır.

Arakçını başa tutturmak zor olduğu gibi, gelinin başının üzerinde taşımasının da zahmetli olduğu söylenir. Gelinin baba evinden gideceği gün sabah erkenden, " başına arakçın vurulur". Bu işi gelinin yüzünün süslemesini yapan (yüz yazan) kadın yapar. Evlendikten sonraki hayatın zorluğunu belirtilmek amacıyla, arakçının bir adına da "kahir külahı" denilir. Eski gelinlerin çilesi "arakçın vurundukları andan itibaren başlar" denilmiştir.

Bugün arakçının neredeyse hiç kullanılmadığı görülür. Bugün görülen başlıkların da eskiden Sivas'ta kullanılanlara benzeyip benzemediğini kestirmek de zordur. Arakçınla ilgili en önemli inanışlardan biri de şudur:

> "Evlenirken arakçın vurulmayan gelin, evlendikten birkaç sene sonra ölür ve çocukları yetim kalırmış."[23]

Tozak/Tuğlu Başlık

Bazı köylerde de renkli horoz tüyleri kullanılarak, "Tozak" denilen baş süsleri yapılmaktadır. Ayaklı bir tas renkli örtülerle sarılıp baş üzerine konulur ve başa tutturulur. Arakçın da aslında tozak/tuğlu başlığın bir benzeridir. Arakçın adı yerine tozak ve tuğlu başlık kullanımı kırsal kesimde devam etmektedir.

Tozak sözcüğü bugün eskimiş şeyler için halk arasında benzetme olarak şu sözde yaşamaktadır: "Tüyü, tozağı dökülmüş"; yani gelinliği, tazeliği (yeniliği) kalmamış.

---

23 Yavuz Bülent Bakiler, "Sivas'ta Batıl İtikatlar", *Sivas Folkloru* Şubat 1973, Sivas, S. 1, s.4. Bu makalede yer alan inanış şöyledir: Eskiden bir genç kız, bir taraklı kuş yuvası bulmuş. Ana kuş öldüğü için, yavrular anasız kalmış. Kız kuşlara acımış, alıp evine getirmiş, onlara bakmış, yavruların başındaki tüyler renk renk uzadığı zaman kuşları azat etmiş. Sonra bu genç kız şöyle bir bedduada bulunmuş: "Hangi genç kız gelin gittiği zaman başını bu taraklı kuşun başına benzetmezse yavruları yuvasında böyle yetim kalsın!" Kendisi de düğününde arakçın yapıp başına koymuş.

Yüz Yazma

Başına arakçın konulan gelinin "yüzü yazılır". O dönemlerde bu işi düğünlerde def çalan kadınlar yapar. O devrin şimdi hafızalarda kalmış bazı isimleri şunlardır: Kelleci, Yapraklı, Zabik, İsmihan, Kuşman, Kel Hatice...Yüz yazmanın terk edildiği 1920'li yıllardan sonra bile defçilere, yüz süslemesi yapmadıkları halde, "yüz yazma parası" adı altında bir bahşiş verilmiştir. Yüz yazma alna ve yanaklara renkli pulların *çiriş* denilen bitkisel bir zamkla süslü şekillerde yapıştırılmasıdır. Arakçının altında alna dökülen kâküllerin hizasında renkli, parlak 3mm x 3cm boyundaki kağıt şeritler üzerine pullar yapıştırılarak alın üzerine tespit edilirmiş. Buna "civan kaşı" denirmiş. Pullar yeşil-kırmızı ve pembe renkli ve parlak olurmuş. Gelin olma sırasında "alın yazma" denilen bu işlemin alın yazısı, evlilikteki kader ile ilgisinin olduğu da düşünülebilir. Yanaklara ise renkli pullar çam dalı şeklinde yapıştırılır, o zamanlar gelin giderken alnındaki yazı bozulmasın diye başına büyük mendil bağlanırmış.

Yüz yazılmadan önce yüze "ağlık" denilen bir beyazlatıcı madde sürülür, göze sürme, kaşa rastık çekilir. Dudaklar boyanmaz. Kaşı gözü yerinde olanlara, sürme veya rastık kullanılma. Arakçın terk edilince bahçe başın moda olduğu ilk yıllarda, sadece alın ortasına, çeneye ve her iki yanağa yapıştırılan 1.5 cm çaplı kahverengi kâğıtlarla yüz yazılır olmuş. Bu kağıdın üzerine de renkli pullar yapıştırılırmış. Gelin başı hazırlamakta ve yüz yazmakta kullanılan malzeme "gelin takımı" adı altında o zamanki aktarlarda satılırmış. Gelinin yüzündeki pulların ve kağıtların güvey tarafından çıkarılması çok zor olduğundan hayli zaman alır, bu suretle o dönemlerde birbirini ilk defa gören eşlerin birbirlerine alışması gibi bir yarar sağlarmış.

Sürme

Kaşlara sürülen siyah boya -ki buna halk adasında lastik (rastık) denir- fındık yakılarak elde edilir. O devirde sürme şöyle hazırlanır: Yufka sacının altında çıra yakılarak elde is ve mavi bez yakılarak

elde edilen kül, kuyrukyağı ve balmumu ile karıştırılarak yoğrulur ve bu karışım bir kâğıt arasına konulduktan sonra kağıt, altında hafif ateş yanan sac üzerine konur ve karışım yumuşayınca, azar azar, yanmış kibrit çöplerinin başına tutturulur.[24] Sürme hazırlamayı her kadın bilmez, gizlice yapılır, herkese öğretilmezmiş!

Bahçe Baş (Bahça Baş)

El genişliğindeki mukavva üzerine krep sarılır, başa tutturulurmuş. Mukavvanın alna gelecek kısmına saç ve gelin teli sarılır, üzerine ne kadar elmas çiçek, broş varsa hepsi tesbit edilir. Saç üç örgü yapılır, biri arkada, ikisi önde başın iki yanına sarkıtılır, saç bağlarının ucunda ise yirmilik altınlar sallanır, üç saç bağında altı adet altın bulunurmuş. Sivaslı kuyumcuların imal ettiği zarif gümüş saç boruları[25] da saçların ucuna sabitlenirmiş. Gelin "dövme bazarlık" giyer, parlak gelin teli saç örgüsüne sarılmış vaziyette bir yana sarkıtılır, başın arkasına uzun beyaz duvak tutturulur. Bahçe baş 1910'ların ortasından sonra gelin baş süslemelerinde görülmeye başlamış, 1940'lı yıllardan sonra yerini *mum baş* adı verilen süslemeye bırakmış.

Mum Baş

Mumdan yapılan açık pembe renkli küçük çiçeklerden oluşan hazır taçtır. Gelinlerin başına konur, gelin teli sarılan uzun saç örgüsü başın bir yanından aşağı sarkıtılır, arkaya da beyaz duvak iliştirilir. Bu devirde bazarlık (gelinlik) dikilen kumaşlar açık renkli ve ipekli olur. Yeni gelinler, gelinliklerini başka düğünlerde de giyerler.

24 Müjgân Üçer, "Sürme, Sivas Örneği (Bedeni Süsleme)" *Beden Kitabı*, Kitabevi, 2009, s.455-462.

25 Annem Sıdıka Arslan (1920-2015) eskiden saç örgülerine saç boruları takıldığını söylemiş, kendi saç borusunu tarif etmişti. Sivas'ta yaptığım araştırmalarda günümüze gelen bir örnek göremedim. 1999 yılında Newyork Metropolitan Müzesi'nde gördüğüm ve fotoğrafını çektiğim saç borusu; 6 cm boyunda 2 cm çapında, üzeri hafif kabartma desen verilmiş zarif bir silindir şeklinde bir altın boru idi. Yanındaki izahta, Selçuklu döneminden bir prensese ait olduğu ve saç örgüsüne takıldığı yazılmıştı.

1950'li yıllardan beri terk edilen renkli gelinliklerin yerini bugün tamamen beyaz renkli gelinlikler almış, "doğunca, evlenince, ölünce beyaz" sözü geçerlilik kazanmış.

Peşli (Üç Etek)

Geleneksel kıyafet olan *peşli* ve daha sonra da üzerindeki simli işleme ile *bindallı* olarak anılan kıyafetler eskiden gelin kıyafeti olarak giyilirdi. Peşli, arkası bir, önü de iki parça olmak üzere üç parçalı olduğu için *üç etek* olarak da bilinen bir giysidir. Divriği'de üçpeş[26] denir. Peşlinin önü tamamen açık, iki yanı da yırtmaçlıdır. Yakası ise genellikle V veya U şeklindedir. Boyu ayak topuklarına kadar uzanan peşlinin, kolları oyuntusuz takılmış, kol altına ise *kuş* adı verilen bir parça konulmuştur. Peşlinin kol ağızları derin yırtmaçlıdır. Yaka ve etek kenarlı bazen dilimli, sırma şeritler veya sırma harçlarla da süslü olabilir. Peşlinin içine *helaliye* denen ipek gömlek giyilir. Açık sarı renkli olan *helâliye* gömlek, gelinler için iç çamaşırında uğur kabul edilen sarı rengin temsilidir. Peşlinin göğüs kısmına, içten önünü kapatacak şekilde bir krep veya simli ve işli kumaş da konulabilir.

Şalvar, gömleğin altına giyilen bol kesimli ve topuklara kadar uzanan dökümlü bir etek gibi görünen giysidir. Peşli gibi şalvarlar da o zamanın değerli, düz veya çiçekli kumaşlarından dikilir. 1900'lü yıllara kadar gelin kıyafeti olarak da giyilen peşliler ve bindallılar, gelin olduktan sonra kırk gün daha giyilir. Sandıklara kaldırılan bu giysiler yerlerini gündelik kıyafetlere bırakır. O yıllardan sonra düğünde giyilen ve "bazarlık" adı verilen gelinlikler ve aile yadigârı peşli ve bindallılar, yine özel günlerde, düğünlerde, geline kına yakılırken ve çeyiz gününde giyilmektedir.

---

26 Saliha Çulcuoğlu, *Divriği yöresinin Kıyafetleri Takı ve Aksesuarları*, Sivas Valiliği 1000 Temel Eser, Sivas, 2007, s.99.

Bazarlık

Gelinliğe, 1900'lerde ve daha sonraları "bazarlık" denirdi. Bazarlığın kumaşı çarşıdan alınır. Oğlan evinin diktirdiğine "baş bazarlık", kızın çeyizinde götürdüğü uzun elbiseye ise "alt bazarlık" adı verilir. İpek olan ve üzerine sarı veya beyaz simlerle çiçek desenleri dokunmuş *dövmeli* denilen değerli kumaşın renkleri açık yeşil, gül pembe, mavi, kahverengi veya fes rengi olur. Atlas denilen parlak kumaştan da bazarlık yapılabilir. Annesi Lütfiye Hanım'ın 1910 yılında giydiği bazarlığı gören Lâtife Üçer Nalçacı'nın verdiği bilgilere göre bazarlık modelleri şöyledir:

Önlerinde ipek dantelden farbelalar (sayvanlar), kolları balık ağzı denen şekilde yırtmaçlı veya farbelalı, yakalar devrik ve etrafı dantelli, dantelin kumaşa gelen yerine *harç* denilen beyaz renkli top top süsler dikili. Bu dönemde dikilen benzer türdeki bazarlıklarda bir başka modelin adı da "aynalı"dır. Bazarlıkları Ermeni terzi hanımlar diker ve modellerde de Avrupa etkisi açıkça görülmektedir. Bele gümüş kemer takılır. Kemerler paftalı, hasır örgü veya telkâri olur.

Yüzyıl öncelerine kadar *baş bazarlık* denilen gelinlik renkli olurdu, gelin bu kıyafetini, sadece düğünde değil, diğer zamanlarda da hattâ çocuğu oluncaya kadar giyer. Şimdiki beyaz gelinlikler yalnız düğünde giyilmekte ve bir daha kullanılmamaktadır. Birkaç saatlik bir görünüm için, boşuna bir masraf olduğu düşünüldüğünden, pek çok aile kiralık gelinlikleri tercih ediyorlar. Ama evlenen kız mutlaka gelinlik giyiyor. Düğün yapılmasa, gelin nikâhtan eve gitse dahi bu iş ihmal edilmiyor. Çünkü gelinlik giymek, bir genç kızın rüyalarını süsleyen ve yıllar boyu hayalinde yaşattığı en büyük murattır. Yalnız o mu? Anasının, babasının, yakınlarının da arzuları da kızlarını gelinlik içinde görmektir.

Kumaşlar

Peşli, bazarlık ve elbiselerin dikilmesinde kullanılan kumaşlar dönemin tüccarları tarafından, ince ipekler Çin'den olmak üzere,

Hindistan, Şam, Halep ve Anadolu'da dokunduğu yerlerden getirilmekteydi. Bu nadide kumaşlar ve özellikleri şöyledir:[27]

Atlas: İpekten sık dokunmuş, yüzü parlak, daima düz renkli, motifsiz, sertçe, tüysüz, makbul bir kumaş.

Bindallı: Daha çok mor veya fes rengi kadife üzerine sırma çiçekler, dallar, motifler işlenmiş kadife.

Bürümcük: Bükülmüş saf ipekten dokunmuş ince kumaş. Tafta gibi desenli, ince çizgili veya çiçekli olanları da vardır.

Canfes: Parlak, ince, iki renkli gibi görünen ipekli kumaş.

Dövmeli: Üzeri sarı veya beyaz simlerle motifli veya çiçek desenleriyle dokunmuş ipek kumaş.

Gezi: Pamuk ve ipek karışımı sert ve hâreli makbul bir kumaş. Eni ipek, ıyması[28] pamuk ipliği olup, üzerinde simli çiçek desenleri olanlar da vardır. Fes rengi gezilerden peşli ve elbise dikilmiştir.

Gürün şalı: Yün iplikler ve bitkisel boyalarla dokunmuş; şal, sarmaşık, asma dalı motifleri veya çubuklu ve yollu olarak dokunmuş bu özgün kumaşlar kadın elbisesi yapımında da tercih edilmiştir.

Kadife: Bir yüzü kısa ince tüylerle kaplı, ipek, pamuk veya yünden parlak yumuşak kumaş.

Kemhâ: Havsız kadife, düz veya desenli dokunan makbul bir ipek kumaş çeşididir.

Kutnu: Genellikle fes rengi zemin üzerine sarı çubuklu, pamuk ipliği karışık, atlas taklidi ipek kumaş.

Lahûrî: Hindistan'ın Lahor şehrinde dokunan çok makbul kumaş. Eski dönemlerde lâhûrî şal ve kuşaklar da çok ünlü imiş.

---

27 Tespit ettiğimiz kumaşlar hakkındaki açıklamalı bilgiler için bkz. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2005.

28 Iyma: Halıcılıkta arış denilen, uzunluğuna gerilen ip.

Lahûreke: İnce dokunmuş saf yün kumaş. Benekli, çiçekli veya çizgili olup her renkte olabilir.

Sevâi: Elbise ve peşli yapımında kullanılan makbul bir ipek kumaş. Sivas'ta ipek sevâi şeklinde söylenir.

Şitârî: Bir ipek ve üç pamuk ipliğinden yol yol dokunmuş olan makbul bir kumaş. Sivas'ta şitârî olarak söylenen bu kumaşın genel dildeki adı çitari veya çetari'dir.

Tafta: İpekle dokunmuş, sert, hışırtılı, yanar dönerli (hareket ettikçe çeşitli renkler alan) bir kumaş çeşidi.

Gelinin Giydirilmesi

Günümüzde gelinin, "gelinliğinin" giydirilmesi eskiden de olduğu gibi benzer şekilde yapılmaktadır. Önce abdest alan gelin bakır bir leğen içinde giyinir. Ona yardımcı olan kadının başı bozulmamış olması şarttır. Bir tepsi içerisinde tuz, şeker, ekmek, çivi ve ayna tutar, ayrıca başı üzerinde bir Kur'ân tutulur. Giyinme işi bittikten sonra, şeker ve çivi gelinin gitmesinden önce oğlan evine gönderilir ve çivi derhal duvara çakılır. Gelinin önce iç çamaşırları, sonra da gelinliği giydirilir. Evvelce iç çamaşırının (gömleğin) altın rengi yani sarı olması gelin için uğur sayılırmış. Günümüzde ise beyaz olmasına özen gösterilmekte. Beyaz da saflığın, temizliğin ve aydınlığın simgesidir. Bütün bunların anlamı bereket, ağız tadı, sağlamlık ve aydınlık bir gelecek temennisidir. Gelinin sağ ayağına giyeceği çorabın içine küçük bir altın konulması da eski geleneklerin devamı olarak günümüzde de yaşamaktadır. Bu altın, damadın cüzdanında mutluluk ve bereket olarak muhafaza edilir.

Leğen içinde giydirilen gelin aynaya baktırılır. Gelin içinden şöyle geçirir: "Ben mi güzelim, bahtım mı güzel?" Çevresindekiler derler ki: "Aman ha, bahtım güzel diyesin." Eğer şaşırıp da "Ben güzelim." derse, ileride bahtının güzel olmayacağından korkulur. Leğenin yanından sedire kadar serilen iki üç metre boyundaki *en* denilen kumaş üzerinden yürütülen gelin, mahata (sedir) çıkartılır. Ayakta durup

yönünü kıbleye çevirir, gelincileri o vaziyette bekler. *En*, gelini giydiren kadına verilir.

Gelinlerin leğen içinde giydirilmesinin de bir anlamı vardır. Yaşlı kadınlar, bolluk ve bereket getirmesi dileğiyle böyle hareket edildiğini söylüyorlar. Halk arasındaki inanca göre kıymetli kişilere "Leğen bahtlı" denir. Çünkü leğen elden hiç düşmez. Doğumlar leğende, hamur, ekmek, kıyma, çamaşır hep leğende yapılır. Kadınlar, "Elimize bir mendil alıp leğen başına otursak, bir de bakarız ki çamaşır çoğalmış." derler. Gelinlerin leğende giyinmeleri de bolluk ve bereket sembolü leğen gibi kıymetli olmaları ve elde, el üstünde tutulmaları inancına bağlıdır.

Takılar

Fes

Fes rengi denilen, koyuca kırmızıya bakan, vişne çürüğünden biraz açık renkte, ön kısmı üç parmak, arka kısmı ise iki parmak enliliğinde çuhadan yapılmış bir kadın başlığıdır. Ayrıca fesin arka kısmında örgülü saçların içinden geçmesi için bir bant bulunur. Fesin tepesi ise kadınların en önemli güvencesi olan altınlarla kaplıdır. Fesin ortasında tepelik denilen altın suyuna batırılmış sarı plaka, onun etrafında birinci sıra olarak balık sırtı dizilmiş onluk altınlar yer alır. Onluk altın yoksa inci de dizilir. Fesin ikinci ve üçüncü sırasına yirmilik altınlar dikilir. Bu altınları fes üzerine balık sırtı olarak dizmek bir sanattır. Bir sırada 40 altın bulunur. Üç sıra halinde dizilmiş olan tam bir feste 120 altın olur.

Başa konulan fes kırmızı bir kreple alın kısmından bağlanır ve krepin oyaları yandan sarkar. Krepin alna gelen kısmının üzerine elmas çiçekler, broşlar tutturulur. *Çelen* denilen ve üç veya beş yirmilik altından yapılan iğneler, *horoz kuyruğu* adı verilen renkli madenî parlak süsler de kullanılır. Elmas çiçeği ve broşu az olanlar bunları kullanır. Fesin üzerine oyalı hindi[29] örtülür. Varlıklı ailelerde fesin

29 Hindi: Sivas'ta yazma türü başörtüsüne eskiden Hindistan'dan geldiği için hindi denirmiş.

üzerine "altınlı hindi" örtülür. Bu örtü ipek krepin kenarına yirmilik altınların sıra sıra oya gibi dikilmesiyle yapılır.

Başını fese alıştıran hanımlar bundan vazgeçememişler, fesi yaşlılıklarında bile kullanmışlardır. Sadece ziynet ve uğur olarak değil, baş ağrısından, hasta olmaktan, hatta "nazar" gibi başka kötü etkilerden korunmak için fes kullandıklarını söylemişlerdir.

Altın ve Mücevherler

O devirlerde gelinlerin boynunda kelep inci, onun altında boğazı saran bir kolye gibi altın top, topun altında "hırtlek" adı verilen altın dizisi olurdu. Altın top fındık büyüklüğünde ve içleri boş olur, sekiz ayar altından yapılır ve dizili topların sayısı yirmi kadar olup topların ortasına binlik altın takılırdı. Kafesli top; topun ipe dizilmesi için ortasındaki deliklerin çevrelerinde altın zarif süsleri olan daha sanatlı toplardı. Daha ufak boyutta yapılan altın toplar da çok zarif olurdu. Hırtlek ise şerit haline getirilen bir kumaş üzerine mahmudiyelerin[30] sık şekilde dizilmesiyle hazırlanırdı. Otuz veya kırk yirmilik altının dikilmesiyle de hırtlek yapılırdı. Bazı hanımlar, hırtleğin altına "bir düzüm altın" da takarlardı. Mavi veya siyah iki boncuğun arasına bir beşibirlik veya mahmudiye takılarak yapılan bir düzüm altında bunların sayısı sekiz kadar olurdu. Hem hırtlek, hem bir düzüm altın çok zenginlerde görülürdü. Sivas'ta takı ve mücevherlere eskiden ecnas denirdi. Varlığı olmayan gelinler için, komşu veya akrabada bulunan altınlar emaneten alınır, herkes altınını, ecnasını seve seve verir, hattâ emanet vermeyi kendileri teklif ederlerdi.

Hamaylı denilen ve omuzlardan çapraz olarak yanlara sarkan bir çift *hamail*, gelinlerin önemli bir süsüydü. *Hamaylı*, gümüş zincirin üzerine altınların sabitlenmesiyle yapılırdı. "Düzümüne" göre otuz kadar yirmililik altın bulunur, hamaylının sırta gelecek kısmında yani arkasında altın olmazdı. Cumhuriyet döneminde hazırlanan

30 Mahmudiye: II. Sultan Mahmud döneminde basılan ve süs altını olarak kullanılan altın (Yirmilik de denilirdi).

hamaylılarda "topak ata" denilen 50'lik altın (yarım lira) da kullanılmıştır. Çoğu hamaylının alt tarafında zincir üzerinde bir sıra altın daha olurdu ki buna "yavrulu hamaylı" denirdi. Alttaki ikinci sıra zincirin ortasına da büyük altın olarak bir beşibirlik takılırdı.

"Mutlak" veya "muska"adı verilen kemer, gelinlerin olmazsa olmazıdır. Peşli, bindallı, bazarlık/gelinlik ya da elbise giyen geline, muhakkak gümüş kemer takılırdı. Sivas kuyumcularının yaptığı birbirinden güzel savatlı gümüşten baftalı (paftalı) kemerler çok meşhurdu. Diğer çeşitleri; hasır örgü ve gümüş telkârî kemerlerdi. Geçmişte peşli, bazarlık ve elbiselerin en önemli aksesuarı olan kemerler günümüzde de kullanılmaktadır.

Elmas veya değerli taşlı altın küpeler; kaşları elmas, inci ve diğer değerli taşlarla yapılmış altın yüzükler ve altın saatler de gelinlerin diğer takılarıdır. Eskiden *kolbağı* denilen altın bilezikler,[31] baklava dilimli altın bilezikler yerlerini günümüzde "Sivas burması" denilen bileziğe bırakmıştır. Sivas burması; 22 ayar altından, 20 g gelen üç telli burma ile yapılan bileziktir. Halen Sivas'ta bu bilezikleri imal eden üç kuyumcu bulunmaktadır.

Tam takım ziynet takana "altından bebek" denilirdi. 1940'lardan sonra, kelep incinin altına, altın top, hırtlek ve bir düzüm altın yerine elmas gerdanlık takılmaya başlandı. Gelinlerin fildişi taraklarının bile ortalarında altınlar olurdu. 1950'li yıllarda bir düğünde gördüğüm gelinin başına süs olarak takılan tarağın üst kısmında bulunan altın zarfın üzeri çok sanatlı olarak kıymetli taşlarla işlenmişti: Süsleme olarak yapılmış çiçek ve yaprakların üzerinde yay şeklindeki ince bir telin üstüne tutturulmuş bir altın arı/kelebek (?) vardı ki gelin hafif başını kımıldattığında sanki uçuyordu. 1960'lı yıllardan sonra, boyuna takılan altın kordonlar/zincirler moda oldu.

---

31 Bilezik, Sivas'ta *bilerzik* şeklinde söylenir. Sözcüğün aslı eski Türkçe'de bilezük <bilek yüzük), Bkz. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2005.

Köylerde de altına çok önem verilmekle beraber, gümüş işçiliğinin en güzel örnekleri olarak; *perpene* adı verilen gümüş topların ve paraların sallandığı gümüş tepelikler, savatlı hamaylılar, mutlaklar, gümüş kolbağılar da gelinlerin süsü olarak unutulmamalıdır. Hattâ köylerde "mutlaksız gelin olmaz" derlerdi ki hamaylı ya da *mutlak* denilen ve bir zincirle boyuna asılan bu gümüş silindirik (mutlak) veya üçgen (muska gibi) takıların içine dua yazılı nüsha (muska) da konulurdu.

Altın takıların, mücevherlerin, kıymetli taşların, gümüşün, takanları zararlı etkilerden, nazardan koruduğuna, güç verdiğine ve uğur getirdiğine dair bir inanç vardır. Bu sebeple, etnologlar takıları, süs eşyalarını; "estetik anlamda majik öz"olarak tanımlamışlardır.[32]

Zaman akıp giderken daima ailenin güvencesi olan ziynet altınlarını, mücevherlerini ve ana yadigârı kıyafetleri muhafaza edenler olduğu gibi, birçokları da ziynet altınlarını bozdurarak mal-mülk edinmiş, iş kurmuş, çocuk okutmuş ve evlendirmiştir. 1950'lerden sonra ise yerli halk arasında boyuna altın takma terk edilmeye başlamış, kimisi onun yerine bilezik almıştır. O günlerden kalanlar ise aile albümlerinde yer alan "Geçmiş zaman olur ki hayâli cihan değer" misali, zamanı durduran, gelenekten geleceğe devam eden sürece tanık olmuş fotoğraflardır.

Geline Baba Evinde Yapılan Öğütler

Gelin olacak kıza, gideceği gün yaklaştıkça yapılan öğütler de artar; hatta baba evinden çıkana kadar devam eder. Annesinin, büyükannelerinin verdiği belli başlı öğütler şunlardır:

- Allah, gittiğin yere yakıştırsın (Gittiğin yere yakış.).
- Atan (anan - baban) iki iken dört oldu, göreyim seni.
- Gittiğin yerde dost için öl, düşman için diril.

32 Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara, (DTCF) 1966, s.51.

- Başın kırılırsa hindinin altında, kolun kırılırsa elbisenin içinde sakla.
- Bir gözün kör, bir kulağın sağır olsun.
- Er'e gitmiyorsun, ar'a gidiyorsun.
- Başındaki taç değil, "kahir külahı" ona göre.
- Duvağınla girdiğin evden kefeninle çık.

Sivaslı Bedriye A. (1918-1989) babasının kendisine şöyle dediğini anlatır: "Kızım; gelin demek, hizmetçi demektir; ayıp olmasın diye gelin demişler! Yapacağın hizmetlere göre kıymetin olur. Gelin hizmetiyle sevilir."

Ne söylenirse söylensin, bütün bunlar göreneğin icabını yerine getirmekten ileri geçmez. Aslında, verilen terbiyenin, yani aile görgüsünün önemi vardır. Sonradan verilen öğütlerin pek geçerli olmayacağını şu kısa söz ne kadar güzel dile getirir: "Nasıl kız, öyle gelin!"

Gelinci Gitme / Gelin Götürme

Kız evinde gelin hazırlanırken oğlan evinde de aynı telâş vardır. Oğlan evinin yakınları, gelin almaya gitmek yani "gelinci gitmek" için fayton tutarlar. Bu hareketleriyle oğlan evine olan dostluk ve yakınlıklarını kanıtlamış olurlar. Onların bu tutumları oğlan evi için büyük ikram sayılır. Gelinci kafilesi ne kadar kalabalık ve de konvoy uzun olursa, düğün sahiplerinin göğüsleri de o kadar çok kabarır. Otomobillerin 1950 yılından sonra çoğalmasıyla, otomobil gelin arabası olur, onu gelincilerin faytonları otomobili takip eder. Altmış yıl öncesine kadar Sivas'ta gelinci kafilesini çoğunlukla faytonlar oluştururdu. Günümüzde faytonlar hemen hemen ortadan kalktığı için, bu işi ticarî taksiler ve sonra da birçok kimsenin otomobil sahibi olmasıyla konvoy motorlu taşıtlardan oluşmaktadır. Otomobilin az olduğu devirde, gelinin yanındaki yengesine, "Kaç tane taksi ve fayton var?" diye sorması hatıra olarak anlatılır olmuş. Bu anı da bize gösteriyor ki, gelin de peşinden gelen kafilenin çokluğuyla gurur duyar.

Günümüzde, otomobillerden oluşan gelinci kafilesinin en önünde gelin arabası gider. Bazıları otomobilin önüne gelin ve damadın adlarının baş harflerini çiçeklerle yazdırırlar. Bazıları da kurdelelerle süsler. 1960'lı 1970'li yıllarda, gelin otomobilinin önüne sembolik bir bebek gelin konulurdu. Bu uygulamayı yurtdışındaki gurbetçilerimizin getirdiği söylenir ki sonraları bu âdet terk edilmiştir.

Eskiden, gelin almaya mutlaka perşembe günü gidilir, başka gün gidilmezdi. İkinci evliliklerde o zamanlar bu şart aranmazdı. Genç kız hafta arasında gelin giderse herkes ayıplar "Dul kadın gibi gelin götürüldü" denir. Hafta tatilinin cumadan pazara alınması ve düğün salonları için verilen tarih ve saat nedeniyle, bu inanç ve ayıplamalar geçerliliğini tamamen kaybetmiştir.

Anneannem Zekiye Çermikli (1891-1969) tahtırevanla gelin gittiğini söylerdi. Tarifine göre tahtırevan, tahtadan yapılmış küçük bir odaya benzermiş. Dış yüzü yeşil boyalı imiş. Bir kapısı ve üç yönüne açılmış pencereleri varmış. Pencereler daima kırmızı renkli bir perde ile örtülü imiş. Elde taşınmaz, boncuklarla süslü ve renkleri aynı olan bir atın üzerine yükletilir, düşmemesi için de güçlü kuvvetli erkeklerle dört ucundan tutulurmuş. Yol boyunca giderken çıngıraklar kendine özgü çeşitli sesler çıkartarak etrafın da dikkatini çekermiş. Tahtırevanı kağnılara binmiş gelinciler takip edermiş. Yüzyıl öncesine kadar kullanılan tahtırevan, yerini landona terk etmiş. Sivas gelinleri landonla gelin gitmişler. Landon karşılıklı ikişer kişilik oturma yeriyle faytona benzeyen, körükleri daima kapalı olan bir binek arabasıdır. Yaptığımız incelemelerde tahtırevan 1905 yılından sonra görevini landona terk etmiştir.

Oğlan evinin oluşturduğu otomobillerin aynasına ve faytonların atına gelinci olduklarını belli etmek için "en" adı verilen renkli çevreler asılır. Eski düğünlerde sabahın onunda hareket eden gelinciler yanlarında bir de kadın hoca götürürler. Hoca dua eder, genellikle "Âyete'l-Kürsî" okur. Oğlan evinde sedirden kapıya kadar gelinin ayağının altına bir "ayak eni" serilirdi. Gelin, dövmeli yani parlak

renkli ipek kumaştan "Dövme bürük" denilen kıymetli bir çarşaf giyerdi. Sonraları çarşaf giyilmesi ortadan kalkınca bu uygulamaya son verildi. Yalnız kızın erkek kardeşi tarafından gelinin beline bağlanan kırmızı kurdele "gayret kuşağı" bugün de bağlanmakta, gelinin de sembolü olmaktadır.

Gelin baba evinden çıkacağı sırada evde ne kadar büyük varsa birer birer hepsinin elini öper. Sonra erkek kardeşi elinden tutup onu otomobile kadar götürür ve yardım ederek arabaya bindirir. Ona *yenge* adı verilen bir veya iki "başı bozulmamış" kadın refakat eder. Ailenin yakın hanımlarının yaptığı işe "yenge gitmek" denir. Oğlan evi düğünde ve gelin almada ne kadar masraf yapsa yine göze görünmez. Kız, babası evinden ayrılırken herkes "Aldanan yine kız tarafıdır." der. Kızın evden ayrılması ana, baba ve diğer akrabalara çok zor gelir. Babası şöyle der: "Kan edecek iş ama, ne yapayım, anası da elden geldi!" Gelinin arabası hareket eder etmez, konvoy onu takip eder. Yolların münasip bir dönemecinde mahallenin çocukları gelin arabasının önüne ip gererler. Bahşiş almadan yolu açmazlar. Kız evi ile oğlan evinin yolları çarşıdan geçmese dahi, kafilenin yollarını buraya uğratması usuldendir. Çarşı boyunca arabalar klakson çalarak geçerler. Gelinin baba evinden ayrılırken ağlaması doğaldır. "Hem ağlarım, hem giderim." deyimi aslında, insanların çâresizlik karşısında "Ağlasam da faydası yok." düşüncesinden kaynaklanmıştır.

Cumhuriyetin ilânından on on beş yıl sonralarına kadar gelin olan kızlar, güveyi düğün gecesi görürlermiş. 1935 yılından bu yana gelini, güveyin kapıda karşılaması gelenek olmuş. O yıllarda evlenenler, evlerinin yüksekçe bir yerine çıkıp gelin arabadan inince başından aşağıya buğday, leblebi ve para saçmaya başlarmış. Şimdi düğünden sonra gelin arabasına damat da bindiği için, bunların hiçbirine lüzum kalmadı. Çok eskiden, gelini arabadan kaynı (kayın birader) indirir, içeri alırmış. Gelin önce evin "ev yüzü" denilen, yani kap kacak ve yiyeceklerin bulunduğu giriş bölüme alınır, burada gelin bir direğe sırtını dayar, sunulan bir bardak şerbet veya şekerli suyu

içermiş. Oradan da sofa veya odaya geçer, misafirlerin karşısına çıkarmış. Konu komşunun gelip de onu gelinliği ile seyretmesine "geline bakma" denirmiş. Geline bakma sırasında kız evinden birkaç genç kız, sandığın anahtarını teslim etmek bahanesiyle oğlan evine gelir, geline gizlice ilk izlenimlerinin nasıl olduğunu sorup öğrenmeye de çalışırlarmış.

Gelin Yeni Evine Gelince Yapılanlar

Folklorumuzda büyük bir önemi olan evlenme gelenekleri içerisinde "Gelin yeni eve gelince yapılan uygulamalar" yurdumuzun her yerinde görülmekte ve pek çok benzerlikler göstermektedir.[33] Sedat Veyis Örnek; bunların gelinin yeni evin düzenine, ekonomisine, çalışma ve yaşamasına uyması; olduğu sanılan kötü alışkanlıklarını terk etmesi; eve uğur ve bereket, bolluk getirmesi; yumuşak huylu ve geçimli olması; baba evini özlememesi için yapıldığını belirtmekte ve şu örnekleri vermektedir: Köylerinde ve kazalarında gelin gelince önüne urgan, kazan, ateş, kül, koyun postu konur; kaşık ve küp kırılır; başı üzerine ekmek atılır; eşik üzerinde ve ocak başında dua ettirilir. Şeker, bal vb. gibi tatlı yiyecekler ve yumurta yedirilir.[34]

Bize bu konuda kaynaklık eden kimseler bile bu uygulamaları görmeyip büyüklerinden işittiklerini söylemişlerdir ki uygulamalar terk edilse bile hafızalarda bir süre daha kaldığı görülmektedir. Şimdi geçmişten günümüze devam eden uygulamaları göstermek istiyoruz:

Gelinin arabadan kaynı tarafından indirilmesi; evin eşiğinde hoca tarafından dua edilmesi; gelinin yeni geldiği evde kayın atası, kayın anası başta olmak üzere bütün ev halkının elini öpmesi; avludan içeri girerken güveyi ve sağdıç tarafından yüksekçe bir yerden

33 Zümrüt Nahya, "Anadolu'da Gelinin Oğlan Evine Getirildiği Andan İtibaren Yapılar Gelenekler ve Pratikler",*Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976*, Ankara, 1977, s.77.

34 Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara, 1966, s.79-80.

gelinin başına bozuk para (eskiden gümüş para) leblebi, şeker, üzüm atılması.

M. Şakir Ülkütaşır: "Gelinin başından para saçmak" geleneğinin, eski devirlerden kaldığını ve o zamanlar pirinç serpildiğini kaydetmektedir. Bu uygulama ile kurulan yuvanın bolluk ve bereket içinde olacağı inancıyla pirinç tanelerinin yerini buğday, darı (mısır), leblebi, şeker, konfeti almıştır."[35] "Darısı başına" deyimimiz, iyi ve hayırlı işler için kullanılan bir dilektir. "Darısı sepme" düğünde gelinin başına saçılan -ki buna saçı da denir- darı, piriniç, leblebi, para, üzüm, şeker vb. genç kızlar, çocuklar tarafından toplanır ve saklanırsa kendilerinin de hayırlısıyla evleneceklerine inandıkları için kullanılan bir deyimdir.

Gelinin kayınvalidesi ile evde ilk karşılaşmasında geline, baş üstünde tutulsun diye kayınvalidesinin başına bakması söylenir. Kayınvalidesinin ayağına bakan gelinin -inanca göre- ayak altında kalacağına, kıymeti olmayacağına inanılır.

Hayatın en önemli geçiş dönemi olan ve beraberinde pek çok inanç ve gelenek halkasını oluşturan evlenme olayında, gelinle ilgili pek çok inanış oluşmuştur. Bunda en fazla etken de kadınların böyle inanışlara daha yatkın ve ilgili olmalarıdır. Taze gelinlerle ilgili bir inanış da onların lohusadan sayılması ve yalnız bırakılmamalarıdır. Bir taze gelinin, lohusa ile karşılaşması istenmez. Karşılaşırlarsa gelini lohusanın kırkının basacağına ve gelinin çocuğu olmayacağına inanılır.

Yine gelinle ilgili olarak, geldiği günler ve daha sonraları oğlan evindeki bazı olaylardan "gelinin ayağının uğurlu olduğuna dair" yorumlar yapılır. Örneğin düğünden sonra mevsim kış olmasına rağmen hava açık ve güneşliyse, güvey veya diğer aile yakınları maaşlı işe geçmişse, aile yakınlarından biri doğum yapmışsa, beklenen

35 M. Şakir Ülkütaşır, "Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerinde Küçük Araştırmalar", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976*, Ankara, 1977, s.305.

bir yolcu gelmişse, bir hasta iyileşmişse, hayvanlar yavrulamışsa, ailede başka bir hayırlı iş için girişimde bulunulmuşsa bu gelişmeler gelinin ayağının uğurlu olmasına bağlanır. Halk arasında gelinin uğruna ve ayağına çok önem verildiğinden "Gelin ayağından, çoban dayağından" sözü söylenegelmiştir.

Baba Canı

Gelin geldiği gün oğlan evinde yemek yedirilir ve buna "baba canı" veya "can görme" de denir ki gayesi ailenin geçmişlerinin ruhlarını şâd etmektir. Komşular, akraba ve cami hocasının bulunduğu bu ziyafetteki yemek; çorba, et yemeği, pilav hoşaf ve helvadır.[36]

Yastık Çerezi

Sağdıcın görevlerinden biri de kuru yemiş, meyve gibi yiyecekleri alıp yastık çerezi hazırlatmasıdır. Bunlar gelin ve güveyin yemesi için bir sini içerisine konur gelin odasında hazır durur.

Sini (Tatlı) Gönderme

Gelin geldiğinin ertesi günü sabahı, bir kadın kız evine "Gözünüz aydın" haberini götürür ve kendisine bahşiş verilir. Kızın ailesi, yakın akrabaları, amca, dayı ve diğer yakınları güveye tatlılık olsun diye sini gönderirler. Büyük bir tepsiye yapılmış bu tatlı geleneksel Sivas tatlısı olan hurma olduğu gibi, baklava da olabilir. Oğlan evi bu tatlılardan yakınlarına da gönderir.

Peştamal Hamamı

Gelin geldikten on beş gün sonra "peştamal hamamı" yapılır. Oğlan evi kendi yakınlarını, komşu ve akraba kadınlarını, kız evini, tatlı gönderen kız yakınlarını bu hamama çağırırdı. Sivas evlenme geleneklerinin bir halkası da "peştamal hamamı"dır. Eskiden gezme,

36 Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru*, Sivas, 1941, s.59.

eğlence pek olmadığından hamam, temizlik, rahatlık yanında hem de bu amaca hizmet ederdi. Suyun temizleyici gücünün yanında, bolluk ve bereketinden de yararlanılmak istenirdi. Düğün hamamına benzeyen, fakat gelin geldikten on beş gün sonra, kayınvalide tarafından geline ipek bir peştamal vermesi sebebiyle bu hamama "peştamal hamamı" denilmesi bu yüzdendi. Çünkü eski büyüklerin ifadesi ile "peştamalsız gelin olmaz"dı. Ahilikteki peştamal kuşanmak, bir zanaatta usta olmak anlamına geldiğinden, gelinin peştamal kuşanması da kadınlığa geçişin sembolü olarak, kayınvalideden, geline görevi teslim etme bir nevi "el verme", töreni gibiydi.

El Öpme - Baba Evi

Kızın gelin gitmesinden bir hafta veya on beş gün sonra, kız ailesi; kızlarını, güveyi ve ailesini yemeğe çağırırdı. Kız evinin durumu pek iyi değilse ve bu müddette yemeğe çağrılmazsa, gelin ve damat haber vermeden, bir akşam yemeğine birlikte gelirlerdi. Kız evini düşünerek ve onlara zahmet vermemek için, eskilerin yol yordam bilen insanları böyle davranırlardı. Yemekten sonra da güveyin anası, babası gelir, oturur, vakit ilerleyince oğlan evi kendi evlerine dönerdi. Çoğunlukla, kız evi kız ve damatlarını dünürleri ile birlikte yemeğe, "baba evine" çağırırlar. Güvey ne şekilde gelirse gelsin kız evine lokum, meyve gibi şeyler getirir. Kız evi de güveylerine yüzük, gümüş tabaka, günümüzde elbiselikte, gömlek vb. gibi armağanlar verirlerdi. Kız tarafı bu yemeğe kendi yakınlarını da çağırırdı. Hep beraber neşe içinde geçen bu yemekten sonra kahveler içilir ve damat kahve pişirene bahşiş verirdi.

Oğlan evi de bir süre sonra dünürlerini bir akşam yemeğine çağırırdı ve böylece akrabalık ilişkileri başlamış olurdu. Bu gelenekler günümüzde de devam etmektedir. Eskiden dünürler çok sık gidip gelmezlerdi. Belirli günlerde, davetlerde beraber olunurdu.

Kızların gelin olduktan sonra baba evlerine olan özlemlerini dile getiren sözlerden biri de "Ananın kapısı altın yapısı/ Ellerin kapısı

kahır kapısı" sözüdür. Gelin gittikten sonra kızlar baba evlerine yatmaya gönderilmeyi canla başla beklerler ve bu kız evinde bir önemli bir olay sayılırdı. Düğünden en az bir sene sonra kızlar baba evine yatmaya gelebilirdi. Kız gittiği eve ısınsın, alışsın diye daha önce yatmaya gönderilmezdi. Gelin baba evine yatmaya gelince iki- üç gün kalır, daha fazla kalmazdı. Halk inancına göre, ayrı olunursa her gün için karı koca arasına bir duvar örülürmüş.

Gelin Yoklatma (Gelin görme)

Sivas yöresinde; doğum, evlenme, ölüm, ev yaptırma gibi durumlarda hediye götürülerek yapılan ziyarete "yoklatma" denir ve yüceltmek anlamına gelir. Düğünden sonra oğlan evi yakınları göz aydına gelirler ve varlıklı olanlar geline armağan verirler. Günümüzde bunlar altın, ziynet, giyecek ve ev eşyası olur. Daha çok gelinin töre getirdiği yakın akrabalar yoklatırlar. Gelin, gelen misafirlerin karşısına giyimli kuşamlı çıkar. Hatta eskiden misafire verilen kıymeti belirtmek için gelin bir günde birkaç elbise bile değiştirirdi. Elli yıl önceleri ise gelinler Sivas yöresinin geleneksel giysileri içinde gayet süslü olurlardı ki başında altınlı fes, alın kısmı elmas çiçek, broşlarla kaplı, üzerinde krep bağlı, üzeri simle işlenmiş kadifeden bindallı veya parlak kumaştan peşli (üç etek) giyerlerdi. Taktıkları ziynet ise kelep inci, altın top, hırtlek denilen takılar; hamail ve gümüş kemerden başka bilezik, yüzük ve küpesi diğer süslerini oluştururdu. Bir ay veya kırk gün gelin giyinir kuşanır ve misafirlerin yanına öyle çıkardı. Kayınvalidesi de yoklatmaya gelenlere, diğer akraba ve tanıdıklara gelini ile gider, gelin ilk ziyarete geldiği bu evlerde ağırlanır ve yine geline "taze gelin boş çıkmaz" denilerek elbiselik, giyecek, havlu gibi armağanlarla töre verilirdi. Bu gelenek günümüzde de sürmektedir. Gelinler ilk bayramlarında da oğlan evi yakınları tarafından armağanlar alırlar. Bayramda el öpen taze gelinlere töre vermek yine âdettendir.

Hayatın ikinci önemli dönemi olan evlenme, yeni bir hayata geçiş; halkın deyişi ile "eşik"; üzerinde titizlikle durulan, dünür gezme,

nişan, gelin alma, düğün ve sonrası gelenek, görenekleriyle yeni bir hayata geçiştir. Bütün bunların etrafında inanç, gelenek ve görenekler ile zengin bir sözlü kültür de oluşmuştur. Biz de burada sadece düğün ile ilgili olan atasözü ve deyimlere yer vermek istiyoruz:

- Düğün bizim, oyna kızım.
- Düğüncüsü düdüklü derede olmak.
- Düğün sahibinin adını okuyucu pisler.
- Düğün aşıyla (hamam suyuyla) dost ağırlanmaz.
- Düğün bayram etmek.
- Düğün dernek, hep bir örnek.
- Düğün el ile harman yel ile.
- Düğününde kalburla su taşımak.
- Düğüne gider zurna beğenmez, hamama gider kurna beğenmez.
- Düğüne giden oynar, ölüye giden ağlar.
- Düğün görüp oynamamış, ölü görüp ağlamamış.
- Düğünde gelinle güvey sevinir, bir de yanında iki deli.
- Düğüncünün ya bir çuval parası ya bir çuval yalanı olacak.
- Düğünsüz ev olur, ölümsüz ev olmaz.
- Eğretiyi düğün evinde soyarlar.
- Gelin oyunu sever, düğün mahana (bahane).
- Kendi başını bağlayamayan düğün evinde gelin başı bağlarmış.
- Ömrün uzun, düğünün güzün olsun.

Geçmişteki ve günümüzdeki uygulanışlarını belirttiğimiz ve elli altmış yıl öncelerinin nişan, düğün gelenekleri şehrin köklü unsurlarına işaret ettiği gibi, "kentsel dönüşüm, kültürel yıkışım"[37] sebebiyle, bu dönüşüm sürecinde ne yazık ki mahallelerle birlikte şehrin aslî unsurlarının da kaybolmaya yüz tuttuğu görülmektedir.

37 Tekin Şener, "Evvel Zaman Şehri", *Hayat Ağacı,* Sivas, 2015, S. 27, s.16.

KAYNAKLAR

Acar, İsmail Hakkı ve Yücel Yönal, *Sivas Yöresinde Giyim-Kuşam*, Zara Ajans, İstanbul, 2009.

Aşkun, Vehbi Cem, *Sivas Folkloru*, Sivas, 1941, Cilt I.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı, İstanbul, 2005.

Bakiler, Yavuz Bülent, "Sivas'ta Batıl İtikatlar", *Sivas Folkloru*, Şubat 1973, Sivas, S. 1.

Başar, Zeki, *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*, Ankara, 1972.

Boyraz, Şeref, "Okuntu'dan Davetiye'ye Bir Dönüşümün Anatomisi", *Cumhuriyet Dönemi'nde Sivas Sempozyumu*, Sivas, 27-30 Ekim 2008.

Cinlioğlu, Halis, "Tokat'ta Evlenme Töreleri", *Sivas Folkloru*, S. 59, Sivas 1977.

Çulcuoğlu, Saliha, *Divriği Yöresinin Kıyafetleri, Takı ve Aksesuarları*, Sivas Valiliği 1000 Temel Eser, Sivas, 2007.

Eröz, Mehmet, *Türk Kültürü Araştırmaları*, İstanbul, 1977.

Gönüllü, Ali Rıza, "Türklerde Davet Geleneği ve Ok", *Türk Folkloru*, İstanbul, S: 49, Ağustos 1983, s.3-5.

Kademoğlu, Osman, *Çeyiz Sandığı*, Unilever, İstanbul, 1999.

Nahya, Zümrüt, "Anadolu'da Gelinin Oğlan Evine Getirildiği Andan İtibaren Yapılar Gelenekler ve Pratikler", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976*, Ankara, 1977.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, C. 1, İstanbul, 1971.

Önder, Mehmet, "Selçuklu Devri Kadınlarında Giyim ve Süsleneme Geleneği", *I. Uluslararası Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1977, C. V.

Örnek, Sedat Veyis, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara, 1966.

Şener, Tekin, "Evvel Zaman Şehri", *Hayat Ağacı,* Sivas, 2015, S. 27.

Tansuğ, Sabiha, "Türk Kadın Başlıkları", *Sanat Dünyamız*, Sayı 7, Mayıs 1976.

Tezcan, Mahmut, "Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması", *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı,* 1976, Ankara, 1977, s.250-272.

Üçer, Müjgân, "Gelin Kıyafetleri ve Takıları", *Hayat Ağacı*, S. 16, Sivas, 2011, s.4-9.

———, "Sivas'ta Evlenme Gelenekleri, Gelin Başlıkları-Bazarlık/Gelinlik", *Türk Folkloru*, Sayı 17, Aralık 1980, s.12-16.

———, "Sivas'ta Doğum Folkloru", *Sivas Folkloru*, Kasım 1974, S. 22, s.3.

———, "Sürme, Sivas Örneği (Bedeni Süsleme)" *Beden Kitabı*, Kitabevi, 2009, s.455-462.

Ülkütaşır, M. Şakir, "Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerinde Küçük Araştırmalar", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976*, Ankara, 1977.

Üredi, Kadir, *Sivas'ımı Sıtkınan Sevdim*, İstanbul, Kitabevi, 2016.

Körküler'de (Isparta) Düğün ve Yöresel Tekstiller

Deniz Çeliker[1]

Giriş

İnsan hayatının geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, toplumda aile yapısını oluşturan ilk adımdır. Kıza ve erkeğe yeni bir sosyal statü kazandıran bu adım, aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi düzenlemesi açısından her zaman toplumun tüm kesiminde önemli bir olay olarak görülmüştür. Evrensel bir özellik taşıyan evlenme ve çevresinde gelişen olaylar, dünyanın her yerinde bağlı bulunduğu kültür tipinin gerektirdiği kurallara ve kalıplara uyularak gerçekleştirilir. Geleneksel düğün, farklı aile ve toplum görüşlerini, folklor ögelerini kapsayan büyük bir eğlencedir.[2] Özellikle küçük köy topluluklarında hemen hemen hiç kimseyi dışında bırakmayan bir "bayram" anlamı kazanır.[3] Düğün, iki gencin kaderlerini birleştirmeleri açısından bireysel davranışları, yeni bir

1 Arş. Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Isparta. E-posta: denizdemirhan@ymail.com

2 V. Perçemli, *Gagauz Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2011, s.67.

3 Pertev Naili Boratav, *100 soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s.204.

hısımlık bağlantısının kurulması yönüyle aileler arası ilişkileri, iki tarafın akraba, dost, komşu çevrelerinin katılmasını yasa kıldığına göre de toplumsal gösterileri içine alır. Isparta iline bağlı Körküler kasabasında düğün süreci gelenek ve görenekleri ile ele alındığında tüm köy halkı ile birlikte altı gün süren bir kutlama olduğu görülmektedir. Gerçekte düğünler nikâh olayını görkemleştirmekte ve karı kocanın birleşmesini yasal bir zemine oturtmaktadır. Birleşme hem ailenin hem ekonominin büyümesine yardımcı olur. Düğün gelenekleri nesilden nesile geçen adetlere, sosyal yaşama, ailenin durumuna bağlıdır.[4] Toplumun kuralları içinde yaşayan ailenin birlikteliği ve aile bağlarının sağlamlığı için eşlerin seçimi önemlidir.

Bektaşi ve Sünni kesimin bir arada yaşadığı dört mahalleden[5] oluşan Körküler kasabanın evlenme adetlerinde en önemli unsur, kasabanın da isim anlamını da olan "iyi huy" ve "saygı"dır. Yalvaç ilçesinin kuzeybatısında yer alan kasabanın Körküler veya Görgüler[6] adının anlamı; *Derleme Sözlüğü*'nde görkü, "görgülü kimse"; *Tarama Sözlüğü*'nde görk, "güzellik, yüz güzelliği, meziyet, iyi huy" şeklinde verilmiştir. Ayrıca görklü; "güzel, temiz, iyi, mübarek, çekici, gösterişli" anlamlarını taşımaktadır.

Körküler kasabası için kız bakmada "saygı", oğlan evlendirmede ise "merhamet" en önemli unsurdur. Kadının erkeğin önünden geçmemesi, kadının ister kendi ailesinden isterse tanımadığı bir erkekle karşılaştığında, erkek geçinceye kadar kenarda beklemesi, onun saygılı bir insan ve iyi bir eş/evlat, terbiyeli bir kişi olduğunun göstergesidir. Bu konuyla ilgili yaşanmış bir hikâye, ergenlik çağına gelen kızlara aileleri tarafından mutlaka anlatılmakta ve bu hikâye üzerinden ders verilmektedir. 13.11.2011 tarihinde Körküler kasabası dedesi Salih Şahan ile yapılan sözlü görüşmede Şahan'ın anlattığı hikâye şöyledir:

4 V. Perçemli, *age.*, s.67.

5 Eski mahalle (%80'i Bektaşi), Yeni mahalle (%99'u Bektaşi), Pazar mahallesi (%99'u Bektaşi), Aşağı mahalle (%95'i Sünni)

6 Eski harflerle her ikisi de aynı yazılır.

"Küçük Şah İsmail Efendi babasının seçtiği bir kızla nişanlıdır. İsmail Efendi ne zaman dışarı çıksa ve nişanlısı ile karşılaşsa nişanlısı durup ona yol verir. Ancak bir gün İsmail Efendi'nin nişanlısı ile arkadaşları konuşurken 'İsmail Efendi'nin yolunu kesemezsin (önünden geçemezsin)' diye iddiaya girerler. Şeh İsmail Efendi'nin nişanlısı 'Keserim' der ve İsmail Efendi'yi beklerler. Şeh İsmail Efendi yoldan geçerken nişanlısı koşup, önünden geçer ve iddiayı kazanır. Bu olayın üzerinden zaman geçer, düğün günü gelir. Gerdek gecesi yük yengesi gelini gerdek odaya alır, arkasından Şeh İsmail Efendi içeri girer ve gelinin pullusunu açar ve hiçbir şey söylemeden yatar, geline hiç dokunmaz. Sabah gelin uyandığında Şeh İsmail Efendi evde yoktur. Nişanlısının önünden geçmesi, yolunu kesmesini içine sindiremeyen ve bunu saygısızlık olarak nitelendiren Şeh İsmail Efendi bir daha Körküler kasabasına geri dönmez. Bir rivayete göre Afyon tarafına gitmiştir."

Kadının saygısı kadar erkeğin merhametli olması da önemlidir. Şeh İsmail Efendi'nin nişanlısını bu olay üzerine terk etmemesi onun merhametinin ve gururunun göstergesi olarak anlatılmaktadır.

Körküler kasabası Bektaşi geleneğine göre, muharrem ayı boş aydır. Bu ayda soğan kesilmez, tırnak kesilmez, yumurta kırılmaz, erkekler tıraş olmaz, kadınlar saç kesmez ancak muharrem ayının ikinci haftası tırnak kesilebilir. Yine bu ayda düğün, nişan yapılmaz ve bu niyetlerle tanışma gerçekleştirmez. Muharrem ayı dışında tanışma ve düğün evreleri için sakıncalı bir dönem yoktur. Körküler kasabasında kız istemenin önceliği olan erkek ve kızın tanışması geçmişte olduğu gibi bugünde genellikle görücü usulü ile gerçekleşmektedir.

Kız İsteme, Söz Kesimi ve Nişan

Evlenme evrelerinden ilki kız isteme merasimidir. Oğlan tarafı beğendiği kızın ailesini araştırır ve münasip olduğu düşünülürse bazen bir tanıdık, bazense büyüklerin vasıtası ile haber gönderilir. Kız tarafı da uygun görürse kararlaştırılan günde oğlan evi büyükleri damat adayı olmadan kız evine gider. Bir süre oturulup sohbet edildikten sonra *"Allah'ın emri, peygamberin kavli, Hz. Ali'nin kerameti*

ve izni ile..." diyerek kız isteme sözü söylenir. İlk istemeden sonra kız evi düşünmek için müsaade ister, bu arada damat adayı hakkında bilgi toplanacaktır. İlk istemeden beş on gün sonra kız evine cevap almak için erkek tarafı tekrar gelir. Cevap alınır ve söz günü belirlenir. "Şerbet" denen söz günü iki aile kız evinde bir araya gelir.

Söz kesimi ve nişan aynı zamanda yapılır. İkisi için ayrı günler ya da ayrı düzenleme yapılmaz. Nişan perşembe veya pazar günü yapılır. Cuma günü dernek günüdür bu nedenle cuma günü söz kesimi ya da nişan yapılmadığı gibi iş de yapılmaz. Erkek tarafı kız evine arkadaş ve ailesi ile gelir. Yüzükler takılır ve büyüklerin elleri öpülür. Yüzük takılırken Dede, Türkçe dua okur ve dua sonunda "Rabbimin izni ile Hak Muhammet Ali yolunda, ehlibeyt yolunda, önünde sonunda, iyilikte kötülükte, hastalıkta sağlıkta beraber misiniz?" sorusunu üç kez sorar. "Evet" cevabı alındıktan sonra yüzük takılır. Gelin kız misafirlere "Başından sonuna tatlılık olsun" niyeti ile su ve şekerle kaynatılarak pişirilmiş şerbet ikram eder. İçilen bu şerbet nedeni ile Körküler köyünde söz kesme ya da nişan için "şerbet" denmektedir. Misafirlerden erkek tarafı şerbetlerini alırken tepsiye geline hediye olsun diye para bırakırlar. Nişanlanan kıza bir başkasının düğününde kayınvalide çevrim çevirir. "Çevrim çevirmek", geline elbise almak, elbiselik kumaş hediye etmek anlamına gelir. Genellikle basma kumaş alınır.

Söz kesimi bayramdan önce yapılmış ise bayramda, erkek tarafı bir tepsi baklava (yapı) yapar ve tepsinin üzeri *pullu* denen üzeri pul işli tül ile örtülerek tepsi kız evine gönderilir. Gelin kıza elbiselik kumaş hediye alınır. Kız tarafı da helva yapar birlikte yenir. Nişanlı kız evlenene kadar davet edilen düğünlere kayınvalidesinin yanında gider. Her düğüne gidişte, nişanlı kıza erkek tarafı yeni bir elbise diktirir ve bir altın takar. Nişanlı kız her ne zaman erkek tarafından bir büyük görürse onun elini öper ve her defasında bahşiş alır.

Düğün

Körküler kasabasında düğün harç günü, kına günü, un odun, yük döşek, gelin çıkımı ve gelin ertesi olmak üzere altı gün sürer. Bu günlerden un odun günü kaynatanın günüdür; çeyiz günü gelinin; gelin çıkımı damadın; gelin ertesi günü ise kaynananın günüdür. Bu günlerde ahali gökyüzüne bakar, hava açık ve güneşli ise evlilik iyi gidecek; hava bozuk, yağmurlu, karlı ya da çok soğuk ise, gün kiminse o kişinin bu evlilikte huzur bozacağına inanılır. Örneğin çeyiz günü hava kötü ise gelinin hayırsız olacağına, un odun günü ya da gelin ertesi günü hava kötü ise kaynatanın ya da kaynananın bu evlilikte huzur vermeyeceği ve gelini üzeceğine, gelin çıkımı hava bozuk ise damadın geline kötü davranıp hoş tutmayacağına inanılmaktadır.

I. Gün: Harç Günü

Çarşamba günü erkek tarafı kız tarafına un ve odun götürür. Bazen yağ, şeker, tuz gibi gıdalarda götürülür. Kız evine gelen bu harçların bir kısmı düğün süresince pişecek yemek, ekmek ve tatlı yapımında kullanılır. Pişen ikramlıklar düğüne gelen misafirlere ikram edilir. Geriye kalan harç ise evlenen çiftin evi için ayrılır.

II. Gün: Kına Günü

Kına temizliğin, saflığın, iyi niyetin ve bereketin simgesi olduğu gibi aynı zamanda adanmışlığın simgelemektedir.[7] Hem gelinin hem damadın ellerine yakılan kına, yeni yuva kuran kişilerin her ikisinin de birbirine adanmışlıklarının ifade etmektedir. Perşembe günü ellerinde bayrak ve teflerle erkek tarafının kadınları şarkı söyleyerek köyü dolaşır. Köy halkına geline kına yakılacağı bu şekilde haber verilir. Köyden çağrıyı duyup katılmak isteyen kadınlar da bu guruba katılarak kız evine gelirler. Maniler eşliğinde gelinin saçına kına yakılır.

7 S. Taşkıran ve S. Şar, "Geçmişten Günümüze Kına", *Mersin Üniversitesi Lokman Hekim Tıp Dergisi*, 2016, Sayı: 6, Mersin, s.33.

Kına yakan kişiye kayınvalide para, kumaş, elbise gibi hediyeler verir. Cumartesi günü de gelinin el ve ayaklarına kına yakılır. Aynı gün akşam da damadın ellerine sağdıcı kına yakar. Kız evine oğlan tarafı kına yakmaya gelirken yolda tef çalınır ve mani okunur:

Açıl açıl yedi dağın çiçeği kokmaya geldim
Anama bobama bobama bakmaya geldim
Açıldı çiğdemler ay anam gelmedi yarlar
Çekildi koralar ay anam, dul galdı gızlar

Kına yakılırken ise şu türküsü söylenir;

Eşikte babucum kaldı,
Sofrada kaşığım kaldı,
Baba beni yabanlara sattın,
Yakan yerine yattı mı?
Kızım kızım kınalı kızım kınan kutlu olsun
Yarenin yoldaşın kutlu olsun
Çağırın anasını eşikte babucu kaldı,
Sofrada kaşığı kaldı
Kızım kızım kınalı kızım kınan kutlu olsun
Vardığın yerin kutlu olsun

Anadolu'da gelinin gözyaşlarının bereketi artıracağı düşüncesi vardır. Bu nedenle de kına gecesinde gelinin ağlaması için büyük çaba harcanır. Gelini ağlatmak için hüzünlü maniler söylenir, çocukluk hatıraları canlandırılır, annesinden ayrılacağı söylenerek gelin ağlatılmaya çalışılır.[8]

III. Gün: Un Odun günü

Cuma günü, cuma namazından sonra, erkek tarafında davul çalınmaya başlar. Davul çalınırken bir taraftan damat ve arkadaşları eşeğin heybesinin bir tarafına un, diğer tarafına odun sarılır. Yüklü eşek

8 H. Z. Koşay, *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Maarif Matbaası, Ankara, 1944, s.156-157.

ve oğlan tarafı davul eşliğinde köy dolaştırılarak kız evine gidilir. Gelinin babasına yük teslim edilir.

IV. Gün: Yük Döşek günü

Cumartesi günü gelinin ailesinin evinin önüne büyük urganlar gerilir. Urganlardan biri erkek tarafı için boş bırakılır. Öğlen yemek saatine kadar gelin yaptığı çeyizleri ve gelen hediyeleri bu urganlara asar. Öğle yemek saatinde davul eşliğinde köyü dolaşarak oğlan tarafı kız evine hediyeleri ile gelir. Kız evinde yemek yendikten sonra hediyelerini kendilerine ayrılan boş ipe asarlar. Yük denen döşek, yastık gibi çeyizlerde erkek tarafının yaptırdığı hediyelerdir. Yorgan kız evinde dikilir. Çeyiz serimin de bunlarda getirilerek kız evine bırakılır. Günün sonunda tüm çeyizler toplanıp damat evine getirilir ve damat sağdıcın evine, davulcu ve zurnacı yük yengesinin (Çemberi) evine gider, geceyi orda geçirirler. Yük yengesi oğlan tarafından akraba ya da bir aile dostu olan kadındır. Kadın gelini oğlan tarafına götürmek ve ertesi gün için kız tarafını ağırlamakla görevlidir. Çeyiz sermeye giderken ise şu türkü söylenir:

Al dağlar, yeşil dağlar gurbete düşen ağlar,
Ağlarsa anam ağlar, el kızı yalan ağlar,
Al dağlar olmasaydı, lalesi solmasaydı,
Ölüm Allah'ın emri, ayrılık olmasaydı,
Kayalardan kayalım yoktur benim yârim,
Ben bu dertten ölürsem tecellime sayarım
Al yazma dalda kaldı, gözlerim yolda kaldı
Yıkılası meyhane, zerhoşum nerde kaldı
Al yazmanın oyası, yüzüne vurdu boyası
Alcam dedi almadı, Allah'ından bulası
Al dağlar, yeşil dağlar gurbete düşen ağlar
Ağlarsa anam ağlar, elkızı yalan ağlar,
Al dağlar olmasaydı, lalesi solmasaydı,
Ölüm Allah'ın emri, ayrılık olmasaydı,
Kayalardan kayalım yoktur benim yârim,
Ben bu dertten ölürsem tecellime sayarım

V. gün: Gelin çıkımı

Pazar günü öğle saatinde oğlan evinde erkek tarafının akraba ve misafirleri ile bulgur pilavı ve üzeri kapama etten yapılmış "Güvey pilavı" yenir. Pilavdan sonra damada dede tarafından dua ile ceketi giydirilir. Baba evinin önüne serilen hasıra damat oturur ve oğlan tarafı hasıra hediye ve para atar. Sağdıç damat için bu paraları toparlar, damada teslim eder ve hediyeleri damadın evine/odasına çıkarır. Damat evinde bu işler bittikten sonra bir davul bir de zurna eşliğinde oğlan tarafı köyü dolaşarak ikindin vakti kız evine gelir. Ancak damat bu konvoya katılmaz. Damat sağdıç ile birlikte gelini beklemek için sağdıçın evine gider.

Konvoy, gelinin binmesi için süslenmiş bir at ve yük yengesinin bindiği at ile gelir. Gelin evine varıldığında kapı kapalıdır. Açılması için damadın kardeşi ya da babası para verir. İçeriye damdın annesi, babası ve kardeşleri alınır. Gelin teslim edilmeden önce "saç kesme" ve "ağırlık parası" ödenir. Saç kesme bugünkü kuaför parası, ağırlık ise başlık parasıdır. Gelini babası dışarı çıkarır ancak gelinin oğlan kardeşleri atın yelesini tutar ve bahşiş almadan gelini ata bindirmezler. At yelesi tutularak alınan bahşişe ise "at başı parası" denmektedir. Gelin alınmaya giderken Körküler köyündeki Seyfettin Dede Türbesi önünde davul zurna susar ve dua okunur. Gelin alındıktan sonra da yine köy dolaşılırken bu türbe önünde durulup dua okunur ve türbe geçildikten sonra davul zurna çalımı devam eder. Gelin, yük yengesi ve konvoy oğlan evinin önüne gelir. Damat da o sırada baba evinin damında sağdıcı ile gelini bekliyordur. Gelin gelince damdan gelinin üzerine bozuk para, şeker ve su serper. Damat damdan inince gelini görmeden sağdıcın evine gider. Gelin bu sırada attan inmez çünkü gelinin attan inmesi için kayınpederinin hediye vermesi gerekir. Hediyesini alan gelin attan iner ve yük yengesi ile eve girer. Evin önünde ise davul çalınıp misafirler oynar.

Gelin eve girdiğinde oda kapısının önüne bohça üzerine süpürge ve değirmen taşı konar. Gelin değirmen taşını bohça ve süpürgenin

üzerinden alıp atar. Süpürge ve bohçasını kurtarır. Sonra geline sadeyağ/tereyağı verilir. Yağdan bir parmak alan gelin birazını eğilip kapının eşiğine, birazını da kapının üstüne sürer. Gelinin kapı eşiğine yağ sürmesi ve girdiği odaya süpürge konma adeti Alacahöyük, Karapınar, Hıdırlar gibi Anadolu'nun bir çok yerinde mevcuttur. Yağın kapı söve ve eşiklerine sürülmesi gelinin yeni evine ve eşine olan bağlılığını, doğurganlığını ve evinin bereketini artırıcı etkileri vardır.[9] Bu adet bereket ve uğur isteğinin simgesidir. Uğur ve bereketin bir başka simgesi ise sağ ayak ile haneye girmektir. Yağı kapıya süren gelin elini kullanmadan sırtıyla kapıyı iterek sağ ayağı ile ilk adımı atarak odaya girer. İçeri girdiği oda da kendi ailesi ve akrabaları vardır. Damat ve gelin tarafının erkekleri sağdıcın evine damadın yanında gider, kadınlar ise damadın evinde gelinle kalır. Sağdıcın evinde yemek yenir ve yemekten sonra camiye namaza gidilir. Burada damadın ayakkabısı çalınır ve sağdıç bahşişle ayakkabıları alıp damadı eve götürür. Gelin gerdek odasında beklerken damat başka odada bekler. Bu arada gelin ve damadın vekilleri damat ve gelin olmadan onların yerine boş bir odada Dedenin önünde nikâh kıyılır. ...'nın vekili olarak ,..'ya varmayı/almayı hiçbir etki altında kalmadan kabul ediyor musun?" diye sorulur. Vekiller 3 kez sorulan soruya "kabul" diye cevap verir ve böylece dini nikâhları kıyılır. Damat nikâhtan sonra gerdek odasına girer, gelin çıkım günü verilen hediye ve paraları geline verir ve gelinin yüzünü açar.

Körküler kasabasında gelinin düğünü süresince giydiği kıyafete "kumaş" denmektedir. Körküler kasabasında gelinlik yerine giyilen bu özel giysi; şalvar, içlik, üç etek, delme (yelek), kuşak, öncük, bel boncuğu ve ayağa giyilen yün çorap, şal olmak üzere 10 parçadan oluşmaktadır. Düğünün ilk beş günü gelin başlıksız olarak bu giysiyi giyer. Düğünün 5. günü olan gelin çıkımında ise; keçe başlık, ziliflik, ikilik, çığa, gırpıntı, uştu, poçu ve pullu olmak üzere sekiz bölümden oluşan özel bir başlık takar.

9 C. Çetin, "Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2008, Sayı: 48, 2, Ankara, s.120.

Şekil 1. Körküler Gelin Giyimi Kıyafetin Ön Görünümü (Çeliker, 2011).

Şekil 2. Körküler Gelin Giyimi Kıyafetin Arka Görünümü (Çeliker, 2011).

Şekil 3. Körküler Gelin Giyimi Gelin Başı/Başlık Görüntüsü (Çeliker, 2011).

Yener'e göre bu kıyafetlerin aşağı yukarı üç asırlık bir geçmişi vardır.[10] Körküler kasabasında gelin giyiminin geçmiş örneklerinde tek kıyafet şeklidir. İşlemesiz ve kendi başına sade bir giysi olan üç etek, dört beş metre kutnudan dikilen, ön iki parça ve yakadan tek ilikli, yuvarlak yakalı, kolları manşetli bir giysidir. Ön ve arka

10 E. Yener, "Eski Ankara Kadın Kıyafetleri ve Giyiniş Tarzları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1955, Cilt: 13 Sayı: 3, Ankara, s.27.

etek uçlarında mavi ya da yeşil renkle yapılmış zikzaklarla süslüdür. İçliğin üzerine giyilen üç etek, beline kuşak bağlandıktan sora önden çapraz olarak arkaya dolanır ve iki uç arkada birbirinin üzerine getirilerek bağlanır. Bu bağlama tekniğine kasabada "siğ çırpma" denmektedir. Gelinliğin en önemli parçalarından biri de siyah ya da lacivert kadife kumaştan, göz bòncuğu, deniz boncuğu, düğme ve çeşitli kum boncuklarla işlenmiş "bel/soy boncuğudur" Kemer üzerindeki süslemeler çiçek şeklinde düzenlenir ve bu çiçek formuna ocak denmektedir. Küçük cevizler ve badem, ıslatılıp nemlendirildikten sonra delinerek süslemede kullanılır. Bel boncuğunun üzerindeki her bir yuvarlak desene "ocak" denir. "Ocak" sayısı kemerin uzunluğuna bağlı olarak değişse de mutlaka yedi, dokuz gibi tek sayılı olur. Kemer üzerinde yer alan taşların sayısına göre "ocak"ın büyüklüğü, küçüklüğü ya da modeli belli olur. Kemerin kenar dikişleri yörede "iğne götü" denilen el dikişi ile yapılır. Motiflerin içinde iple çevrelenen kısma "gözeleme" denir. Kemerin uçlarına dikilen bağlama iplerine "topörü" denir. Bazen "dört el" olarak da adlandırılır. Uçları mavi boncuklarla süslenir. Uçlarındaki saçaklara "koza" denir.[11]

Yük yengesi denen akraba ya da komşu kadında gelinle aynı şekilde giyinir ancak gelininin kim olduğu belli olsun diye, yük yengesinin omzuna beyaz bir çemberi takılır ve yük yengesine başlık takılmaz. Körküler kasabası gelin giyiminin en önemli ve uğraş gerektiren bölümü baş giysisidir. Gelin başı hazırlanırken öncelikle gelinin saçına bir şey bağlanmadan keçeden yapılmış fes giydirilir. "Takka" olarak da adlandırılan bu fes üzerine farklı renklerde şifon ya da tül kesilip dikilmiş ve "uştu" olarak adlandırılan kumaşlar takılır. Uştu takılmasına "çeki çekme" denmektedir. Çekisi çekilen fesin üst ön kısmına sıralı para pullar dikilmiş, pul işlemeli "ikilik" ve ikiliğin iki tarafına boncukla örülmüş muska şeklinde "ziliflik"ler takılır. Uştuya benzeyen ve tek farkla daha büyük ebatlarda kesilen "poçu"

11 Z. Kartal ve F. Ölmez, *Isparta Yöresel Kadın Giysileri*, Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Isparta, 2014, s.253.

şifon kumaşlar, hazırlanan fesin üzerine farklı renklerde kat kat örtülür. Poçu ayrıca gelin başı tamamlandığında iki renk birbirine dolanarak bağ yapılır ve bu bağlar gelinin örtülerinin üzerinden önden arkaya dolanarak bağlanır. Poçunun üzerine yine şifon kumaştan kesilmiş, üzeri pulla işlenmiş yeşil pullu örtülerek, pullunun üzeri "gırpıntı" denilen küçük kumaş parçaları ve bunlardan hazırlanmış çiçekler takılır. Tüm bu süslemelerden sonra gelinin yüzü ne Türkler için vazgeçilmez bir gelenek olan gelinin yüzüne örtülen kırmızı örtü örtülür. Kırmızı örtü gelinin başına çığa ile süslenmiş gelberi takılarak sabitlenir. "Çığa" horozun kuyruğunun uzun, temiz ve üst kısmından yolunan tüylerin farklı renklerde boyanıp kurutulması ile oluşturulur. Bu tüyler çember 5 cm eninde ve gelinin baş ölçüsüne göre uzunluğu belirlenmiş kumaş şerit üzerine sık ve düzgün sıra ile dikilir. Çığanın dikildiği şeride de "gelberi" denmektedir.

Bu gelin başına benzer bir örnek Balıkesir Mehmetalan köyünde görülmektedir. Özellikle Horoz tüyünden boyanarak hazırlanan gelberi, Batı Anadolu ve Ege'de yaşayan Türkmen ve Yörük geleneksel baş giysilerinde karşımıza çıkan bir süsleme unsurudur.

VI. gün: Gelin ertesi

Pazartesi günü gelin yük yengesinin evine, damat sağdıcın evine gider, komşular gelir, yemek yenir ve büyüklerin eli öpülür. Gelin çıkımın da gelinin evinde pişen tavuk ve baklava gelinle birlikte damat evine gelir. Bu yemeklere "yapı" denir. Gerdekten önce bu yapılardan birer lokma gelin ve damada yedirilir. Geri kalan Gelin ertesi günü yenmek üzere yük yengesinin evine götürülür. Pazartesi gelin akrabaları ile yük yengesinin evinde yapıları, damat ta sağdıcın evinde akrabaları ile sağdıcın evinde pişen yemeği yer. Gelin ertesi 5 gün boyunca damat, gelin ve sağdıç tef çalınarak komşular gezilir ve el öpülür. Buna "sıra gezmesi" denmektedir. Gelin ertesinden 6 gün sonra gelinin getirdiği çorap, gömlek gibi hediyeler damadın akrabalarına gidilerek verilir elleri öpülür, akrabalarda geline bahşiş verir.

Ön yüzü bereket, tabanı kafes motifi ile süslenmiş yün çoraplar 8 şile örülmektedir (Şekil 3a ve Şekil 3b). Gelin için genellikle kırmızı ya da canlı renklerde, damat için ise beyaz yünün kendi renginde örülen çoraplar dize kadar giyilmekte ve gelinin çeyizinde de önemli bir yer tutmaktadır. Gelin bu çorapların benzer model ve farklı renklerinden çokça örerek çeyizine koyar. Gelin ertesinden 6 gün sonra ziyarete gittiği yeni akraba büyüklerine de bu çoraplardan hediye götürür. Yine bu çorapların küçük boylarından örerek, evini süslemekte kullanır. Duvara, kapıya, pencere koluna, torba astığı çiviye, dolap kulplarına bu çoraplardan asarak evini süsler.

Tüm giyimi tamamlanmış gelinin omzuna şal, yük yengesine ise taşıması için gelinin çantası verilir. Gelin çantası tezgahta dokunmuş heybe şeklinde ve genellikle bereket motifi ile desenlendirilmiş bir çantadır (4a ve 4b).

Şekil 4. Gelin Çorabının Ön Yüz Görüntüsü (Çeliker, 2011)

Şekil 5. Gelin Çantası (Çeliker, 2011)

Sonuç

II. Kılıçaslan tarafından Bizanslılara karşı 1176'da kazanılan zaferle kesin olarak Türkleşmiş ve İslamlaşmış olan Körküler kasabası, bugün çoğunluğunu Bektaşi mezhebine bağlı kişilerin ikamet ettikleri üç mahalle ve bir sünni mahallesi olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır. 1176 yılında kazanılan zaferle bölgeye Türkmenlerde yerleşmiştir. Bu nedenle kasabanın gelenekleri Bektaşi ve Türkmen geleneklerine bağlı olarak gelişmiştir. Özellikle evlenme ritüelleri ve giyim-kuşam adetleri Körküler kasabasının bağlı olduğu Yalvaç ilçesi dışındaki Bektaşi ve Türkmen gelenekleri ile benzerdir. Sünni geleneğinden farklı olarak kız isteme adetlerinde "Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile " diye başlayan isteme sözü, Körküler kasabasında "Allah'ın emri, Peygamberin kavli, Hz. Ali'nin kerameti ile..." şeklinde söylenmektedir. Aynı şekilde nikâh kıyımında ve yüzük takma merasiminde de Hz. Ali'nin ismi mutlaka anılmaktadır. Önce Allah'ın sonra Hz Muhammet'in en sonda Hz Ali'nin ismi anılarak söz söylenmekte ya da iş başlatılmaktadır. Bir başka benzerlikte Muharrem ayı içinde kız isteme, söz-nişan ya da düğün yapılmamasıdır. Giyim kuşama bakıldığında ise, gelinin başına örtülen yeşil pullu örtü Hz. Ali'nin resimlerinde gördüğümüz yeşil sarıkla özdeşleşmiştir. Gelinin evden çıkmadan önce yüzünü örtecek şekilde başına örtülen al pullu (kırmızı örtü) Türk gelenekleri içinde hangi mezhep ya da soydan olursa olsun değişmez bir gelenektir. Yine gelin başı için hazırlanan çığa ile süslenmiş gelberi, Türkmen giyim kuşamındaki gelin baş giysilerini ile benzeşmektedir. Gelin çıkımı günü kız evinde gerilmiş iplere çeyiz germe geleneği de Anadolu'nun birçok yerinde yaşayan bir başka gelenektir. Ancak tüm bu gelenekler on yıldan bu yana değişim göstermiş, sadeleşmiş hatta kına ve düğün olmak üzere iki güne inmiştir. Giyim kuşam ve düğün öncesi alışveriş adetleri de değişmiş, geleneksel gelinlik yerine daha çok abiye kıyafetler ve modern beyaz gelinlik tercih edilmeye başlanmıştır. Tüm bu değişimlere rağmen geçmiş dönemlerindeki bazı inanış ve uygulamalar, yeni hayat tarzı ile zıt bir görünüm

arz etse de, Körküler kasabasında yaşayan özellikle Bektaşi mezhebine bağlı halk için bu adetlerin büyük bir kısmını yüzyıllardır halk kültüründe muhafaza etmiş ve kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Bu adetlerden çok azı unutulmuş olup, bir kısmı ise artık eski önem ve canlılıkta devam ettirilmemektedir.

***

KAYNAKLAR

Boratav, Pertev Naili. *100 soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.

Çetin, C. "Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2008, Sayı: 48, 2, Ankara.

Çine, H. *Burdur'dan Damlalar Folklor (Halkbilim),* İzmir, 1989.

Kalafat, Y. *Karşılaştırmalı Bayır-Bucak Türkmen Halk İnançları*, Ankara, 1996.

Kartal, Z. ve Ölmez, F. *Isparta Yöresel Kadın Giysileri*, Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Isparta, 2014.

Koşay, H. Z. *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Maarif Matbaası, Ankara, 1944.

Perçemli, V., *Gagauz Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2011.

Taşkıran, S, Ve Şar, S. "Geçmişten Günümüze Kına", *Mersin Üniversitesi Lokman Hekim Tıp Dergisi*, 2016, Sayı: 6, Mersin.

Ünal, A. *Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Evlilik*, Ankara, 1998.

Yener, E. "Eski Ankara Kadın Kıyafetleri ve Giyiniş Tarzları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 1955, Cilt: 13 Sayı: 3, Ankara.

Kaynak Kişiler

Salih Şahin, 1931 doğumlu, Alevi dedesi, Körküler kasabası, Isparta.
Ayşe Şahin, 1929 doğumlu, ev hanımı, Körküler kasabası, Isparta.
Zümbül Yılmaz, 1935 doğumlu, ev hanımı, Körküler kasabası, Isparta.
Menevşe Şahan, 1929 doğumlu, ev hanımı, Körküler kasabası, Isparta.
Kader Samancı, 1979 doğumlu, ev hanımı, Körküler kasabası, Isparta.

Alanya'da Düğün

Ali Rıza Gönüllü[1]

Giriş

İnsan hayatında geçiş dönemi dediğimiz üç dönem bulunmaktadır. Bunlar doğum, evlenme ve ölüm dönemleridir. Türk milleti tarih boyunca doğum ve ölüm olayları yanında evlenme olaylarına da gereken önemi vermiştir. Bu durum da evlenme olayları etrafında muhtelif adetlerin teşekkül etmesine sebep olmuştur.

Evlenme kelimesinin kökü olan eb (ev) kelimesi ve bundan türetilmiş olan kelimeler, Eski Türkçe Dönemi'nden beri Türk dilinde mevcuttur.[2] Bunun yanında evlenme kelimesi ve türevleri bugün Türkiye Türk Lehçesi başta olmak üzere Azerbaycan, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen ve Uygur Türk Lehçeleri'nde kullanılmaktadır.[3]

Türk dilinde *evlenme*, *evlenmek* fiilini karşılayan bir kelimedir. Evlenme kelimesi, *teehhül*, *tezevvüç* ve *izdivaç* kelimeleri yerine de

---

1 Dr. Ali Rıza Gönüllü, Alanya.

2 Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1987, s.790.

3 *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt:1, Ankara 1991, s.228-229.

kullanılmaktadır.[4] Türk dilinde *evlenme* veya *evlendirme* tabirleri, evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılarak ayrı bir *ev* (aile) meydana getirdiğine delalet eder.[5] Bunun yanında *evlenme*, insan hayatında önemli bir adım olup evrensel olarak da kabullenilmiş toplumsal bir kurumdur.[6]

Tarih içinde Türk topluluklarının evlenme adetleri arasında yer alan birçok uygulama, bugün de Türkiye başta olmak üzere,[7] Türk dünyasının birçok yerinde etkin bir şekilde devam etmektedir.[8]

Bu yazının amacı da yukarıda sözü edilen evlilik geleneklerinin Alanya'da nasıl sürdürülmekte olduğunu ve geçmişten günümüze nasıl bir değişim geçirdiğini göstermektir.

Alanya'da Evlenme Âdetleri

Günümüzde Alanya'da görücü usulü ile evlenme artık eskisi kadar kadar karşılaşılan bir evlilik biçimi değildir. Fakat Alanya'daki düğün adetlerini konu alan bu çalışmamızda geçmişte, özellikle görücü usulü ile evlenmenin hazırlık aşamalarında, görülen birtakım geleneklerden de bahsetmemiz gerekmektedir.

Kız Beğenme, Kız İsteme, Söz Kesme Ve Nişan

Görücü usulü ile evlenme biçiminde ilk aşamalardan biri oğlanın askerliğini yapmış ve kendi işini kurmuş olmasıdır. Bu koşulları yerine getiren oğulları için anne, kız kardeş ve yenge gelin arayışına gireceklerdir. Gelin olarak aranan kızın güzel, asil, ahlaklı ve yerli olmasına dikkat edilir. Bu vasıflarda bir kız bulunduğunda oğlan

4 Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1989, s.323

5 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ankara 1977, s.201.

6 Nermin Erdentuğ, "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri", *Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri*, Ankara 1990, s.241.

7 Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul 1988, s.253.

8 Abdürrahim Dede, *Batı Trakya Türk Folkloru*, Ankara 1978, s.107; Azad Nebiyev, *Merasimler, Adetler, Algışlar*, Bakû 1993, s.116.

evinin tespit ettiği görücü kadınlar, kız evini ziyaret eder. Görücü kadınlar ziyaret esnasında kızın fizikî özellikleri ile evin tertip ve düzenini hane halkına belli etmeden gözden geçirirler. Kız evi gelen misafirlerin gönüllerini hoş tutar ve onlara muhtelif ikramlarda bulunur.[9]

Oğlanın ailesi; görücü kadınların kızı beğenmeleri halinde ve oğlanın da uygun görmesi durumunda, kızın istenmesine karar verir. Oğlanın babası, amcası veya hatırlı bir kişi Allah'ın emri, peygamberin kavli ile kızı babasından ister. Kızın babası vefat etmişse eğer kız; annesinden, erkek kardeşinden veya dayısından istenir.

Kız tarafı oğlanın asaletini, ahlakını ve mesleğini soruşturur. Oğlanı kendi kızlarına uygun bulmaları halinde, kızın ailesi oğlan evine olumlu cevap verir. Burada şunu eklemek isteriz ki olumlu veya olumsuz cevabın oğlan evi tarafından bir an önce bilinmesi esastır.

Oğlan evi, kız tarafından olumlu cevabı aldıktan sonra, iki aile *söz kesme* kararı verir. *Söz kesme* töreni kız ve oğlanın aileleri arasında yapılır. Bu tören akşam vakti kız evinde gerçekleştirilir. *Söz kesme* töreninde, oğlanın babası tarafından kıza ve oğlana söz yüzükleri takılır ve onlar için dua edilir. Söz kesildikten sonra akraba ve komşular kız ve oğlan evine *pişmansız*'a gelirler.

Söz kesildikten bir müddet sonra, iki aile *nişan* gününü tespit eder. *Nişan* gününden bir hafta önce oğlan evi, kız tarafı ile beraber, nişan alışverişine çıkar. Nişan alışverişinde oğlanın ailesi tarafından kıza iç ve dış giyim eşyaları, ayakkabı, terlik, eşarp (şifon), el çantası, manto, şemsiye; makyaj malzemesi; altın ve/veya elmas takılar (bilezik, yüzük, küpe, zincir vb.) alınır. Kızın ailesi de oğlan için takım elbise, gömlek (Frenk gömleği), kravat, iç giyimi, ayakkabı ve tıraş takımı alır. Bu alışverişte kız evi, oğlana nişan yüzüğünü de alır.

Oğlan evi, nişandan birkaç gün önce kız için alınan eşyaları ve nişan törenine katılacak misafirlere ikram edilecek olan lokum, şekerleme

9 Kl.

veya çikolata; kahve, çay, şeker gibi yiyecekleri kız evine gönderir. Kız nişan töreninden önce eltisi ve/veya görümcesi tarafından önceleri makyaj ve süslenme evine, sonraları da kuaföre götürülür. Ancak son 20-25 yıldır gelinler damat tarafından kuaföre götürülmektedir. Nişan töreni, kız evinde ve akşam yapılır. Bu törene oğlan ve kız evinin akrabaları, komşuları ve tanıdıkları davet edilir. Nişan töreninde kız ve oğlana, oğlanın babası veya başka bir aile büyüğü nişan yüzüklerini takar. Kız için alınmış olan diğer ziynet eşyaları da oğlanın annesi, yengesi ve kız kardeşleri tarafından kıza takılır. Nişan töreninde misafirlere çay, kahve ve soğuk içecekler ikram edilir. Gece yarısına doğru da misafirler, kız evinden ayrılırlar.

Söz kesme veya nişan töreninden sonra, resmî ve dinî nikâh yapılır. Dinî nikâh, kız ve oğlanın şahitlerinin katılımıyla, bir hoca tarafından kız evinde veya camide kıyılır. Dinî nikâhta kızın mihri kesilir. Mihr, altın üzerinden 6, 7...12 altın lira olur.[10]

Sözlü veya nişanlı gençler zorunlu durumlarda ve dinî bayramlarda birbirlerinin evini ziyaret ederler. Oğlan, dinî bayramlarda kıza giyecek ve altın eşya götürür. Kız evi de oğlan evine baklava, çörek gibi yiyecekler gönderir. Damat, Kurban Bayramı'nda kız evine kurbanlık koç da gönderir. Bazı zamanlarda kız evi, masraf olmasın diye kurbanlık koç istemeyebilir.[11]

Düğün

Alanya'da düğün geçmişte çarşamba ve perşembe, 30-40 yıldan beri de cumartesi ve pazar günü düğün sahiplerinin evlerinin önünde yapılırdı. Günümüzde ise haftanın her günü genellikle düğün salonlarında düğün yapılabilmektedir.

10 K2.
11 K1.

Oğlan Evinde Düğün

Nişanlıların uzun süre nişanlı kalması pek istenmez ve düğünün normal bir süre içinde yapılması beklenir. Bu nedenle oğlanın ailesi, kız evini ziyaret eder ve iki aile düğün gününü kararlaştırır. Buna *düğünün adını koyma* denir. Düğün gününün tespit edilmesinden sonra, oğlanın babası, kız kardeşi, yengesi (damadın ağabeyinin eşi) ile kız evinden gelin olacak kız ve yakın akrabalarından birkaç kadın hep birlikte düğün alışverişine çıkar. Bunlar Alanya'daki giyecek ve ayakkabı mağazalarını gezerler.[12] Bu mağazalar arasında İbrahim Atilla Mağazası, Nevzat Bulut Tuhafiye, Elif Tuhafiye, Tok Tuhafiye, Yönet Tuhafiye, Kaptanoğlu Tuhafiye, Gonca Tuhafiye, Güvenir Tuhafiye, Özcan Tuhafiye, Altın Çekiç, Kasapoğlu Kundura, Sağlam Kundura, Özenoğlu Kundura bulunmaktaydı.[13] Bu mağazalardan oğlanın ailesi geline, beyaz ve renkli gelinlik kumaşlar, hazır elbiseler, eşarplar, iç giyecekleri, manto, değişik ayakkabılar ve terlikler ile kızın aile fertlerine *katıntı* alırlar. *Katıntı*; kızın anne, baba ve kardeşleri ile dede ve ninelerine alınan elbiselik kumaş, gömlek, başörtüsü (yazma), iç giyeceği, terlik gibi giyeceklerden meydana gelir. Oğlanın ailesi, düğün alışverişinde geline beşi bir yerde, bilezik, yüzük, küpe, zincir gibi altın ve elmas takılar da alır. Nişan alışverişinden sonra, oğlan evi bir bayan terzisi bulur ve bu terziye gelinlik elbiseleri diktirir. Alanya'nın meşhur gelin terzileri arasında Kamil Köseoğlu'nun hanımı, Putur Kızı, Kazime Turhan, Nimet Çakır, Zahide Saatçıoğlu, Aynur Çetinkaya gibi terziler sayılabilir. Bazı aileler beyaz gelinliği büyük şehirlerden hazır olarak da getirtirler.[14]

Oğlan evi, önceleri düğünden bir hafta önce komşu, akraba ve tanıdıkları düğüne davet için, evlere bayan çağırıcı (çığırıcı), erkek misafirlere de bu işin ehli olan bir kişiyi gönderirdi. Bu kişiler düğüne

12 K2.
13 K3.
14 K1.

davet işini en kısa zamanda yerine getirirlerdi. Çağırıcılar düğüne davet edilmesi gereken herkese ulaşırlar ve hiç kimsenin unutulmamasına özen gösterirlerdi. Daha sonraları Alanya'da matbaaların açılmaya başlaması ile birlikte davetlilere düğün davetiyeleri bastırılarak dağıtılmaya başlanmıştır. Ancak oğlan evi kendilerine ait düğün davetiyeleri yanında, kız tarafının düğün davetiyelerini de bastırır ve kız evine verir.[15]

Oğlan evi, düğünün adı konduktan sonra sandalye, masa, yemek takımı, yemek pişirmek için tava, kazan, tepsi vb. eşyaların tedarikine girişirdi. Düğünde yemek pişirecek kadın aşçı da tespit edilirdi. Sandalye, masa ve yemek takımları Hasan Girenes (dişçi), Turan Şanlı, Nafiz Ayhan ve Sabir Düşünceli'den kiralanırdı.[16] Bu eşyalar düğünden birkaç gün önce kamyonla, oğlan evine getirilirdi. Oğlan evi kız evine de masa, sandalye ve yemek takımı gönderirdi. Alanya'da yemek pişirmek için düğünlere hayır için kapkacak veren aileler vardı. Düğünden önce bu ailelerden yemek pişirme kapları alınırdı. Kamil Avsallı'nın babası ve Ahmet Tavlı (kalaycı) bunlar arasında bulunmaktadır. Alanya'da düğün yemekleri, Koçun Ahmet Çavuş'un hanımı, Bilalelin Ayşe Teyze, Köselerin Ayşe Teyze, Fehmigilin Emine Teyze, Ayşe Çetinkaya (Ağaç bacak'ın Ahmet'in annesi), Ayşe Taşkoparan (Şoför Ali İhsan Çakır'ın annesi), Makbule Çapak (Mustafa Çapak'ın hanımı), Fatma Kozan (Hakkı Kozan'ın hanımı), Nezire Kurt (Mühendis Hüsnü Kurt'un annesi) gibi aşçı hanımlar tarafından yapılırdı. Daha sonraları erkek aşçılarda düğünlerde yemek yapmaya başlamışlardır.[17]

Salı veya cuma gecesi oğlanın ailesi, kız evine düğün alışverişinde almış oldukları giyecek ve katıntılar ile altın eşyaları gönderir. Buna "nişan gönderme" denir. Nişan kız evine gitmeden önce, gelin için alınmış olan giyecek ve altınlar ile katıntılar, oğlan evine "işin

15 K1.
16 K4.
17 K1.

olsuna" gelen misafirlere gösterilir. Nişanın kız evine gideceği akşam da, oğlanın yakın akrabaları oğlan evinde toplanır ve kız evine gidecek olan nişana bakarlar. Yatsı namazı civarında da nişan enişte (oğlanın ablasının veya kız kardeşinin eşi) veya evin oğlu (ini) tarafından kız evine götürülür. Oğlan evi, kız evine nişanla birlikte çay, şeker, kahve ve lokum gibi yiyecek ve içeceklerle birlikte kına gönderir. Kız evi, nişanı getirenlere bir takım gömlek ve iç giyeceği verir. Ayrıca gelen misafirlere baklava ikram eder. Kız evi, oğlan evinin damatlık (*güyelik*) ve *katıntı* bohçasını, nişanı getirenlerle oğlan evine gönderir. Oğlan evinden kız evine gönderilen nişan, kız evi tarafından kız evine gelen misafirlere gösterilir.

Salı veya cuma sabahı, oğlan evinde bayrak duası yapılır. Bunun içinde sabah namazından sonra, komşu ve akrabalar oğlan evine gelir. Bir hoca tarafından *bayrak duası* okunur. Bu törene katılan cemaat da yapılan duaya iştirak eder. Duanın bitmesinden sonra, Türk Bayrağı evin giriş kapısının (evin cümle kapısı) üstüne dikilir. Bu esnada *bayrak duasına* katılan misafirlere baklava ve lokum ikram edilir.[18]

Oğlan evinde düğün, perşembe veya pazar günü evin bahçesinde yapılır. Erkek ve kadın misafirler ayrı yerlere otururlar. Alanya düğünleri yemekli olur. Düğün yemeğinin hazırlıkları bir gün önceden başlar ve yemekler düğün sabahı pişirilir. Düğünlerde *karın çorbası* (keçi işkembesi),[19] üstü etli pirinç pilavı, mevsimine göre kuru ve yaş sebze yemeği (kuru bamya, taze fasulye) ve salata yapılır.

18 K2.

19 Karın çorbası: Keçi işkembesi geçmiş yıllarda kasap sayısı az olduğundan düğünden bir hafta önceden alınmaya başlanır ve biriktirilir. Eve getirilen işkembe iyice temizlenir. Bunun için ilk önce ılık suda temizlenir. Daha sonra limon, tuz, soğan ile iyice yıkanır. Temizleme işi bittikten sonra küçük küçük kıyılır. Kıyılan işkembe parçaları bir miktar pişirilir. İşkembe bir miktar piştikten sonra içine ilk önce nohut, daha sonra pirinç katılır, limon sıkılır ve bu karışım pişerken içine külük katılır. (Külük; et kıyma haline getirilir ve kıymadan alınan parçalar bilye biçiminde yuvarlanır ve zeytinyağında kızartılır. Buna külük denir). Karın çorbası iyice piştikten sonra servis yapılır. K1.

Misafirlere bunlarla birlikte baklava ve meyve (portakal, muz, mandalina, elma) ikram edilir. Düğünlerde isteyen misafirlere içki de verilir. İçki içen misafirlere kebap ve muhtelif mezeler ikram edilir. Düğünlerde içki içmeyen ve içki içen misafirler ayrı yerlerde ağırlanırlar. Düğün yemeğine, misafirler kendiliğinden kalkmazlardı. Mutlaka düğün sahipleri tarafından yemeğe buyur edilir ve bundan sonra misafirler yemeğe kalkarlardı.[20]

Ancak 1980 yılından sonra Alanya'da İmar Kanunu'nun 18. Maddesi'nin uygulanması neticesinde bütün bahçeler, iskâna açılmış ve bunların yerini çok katlı apartmanlar almıştır. Bu nedenle şehir içindeki narenciye ve muz bahçeleri yok olmuş ve zaman içinde düğün yapacak bahçe kalmamıştır. Alanya'da bahçe düğünü yapmak isteyenler, Alanya Belediyesi'nin Ekşilik Düğün Salonu'nda düğünlerini yapmaktadırlar. Bugün Alanya'da düğünler büyük bir çoğunlukla Alanya'daki muhtelif düğün salonları ile otellere ait salonlarda yapılmaktadır.[21]

Alanya düğünleri çalgılı olur. Geçmişin ünlü Alanya çalgıcıları arasında Şükrü Katırcı (saz), Galip Dere, Remzi Aydoğan, Ramazan Kılınçay (davul),[22] Salih Sevindik, Kirman, Bayırlı'nın Hilmi (keman), Mehmet Görgülüer, Remzi Ertunç, Kadir Doyduk (cümbüş), Muhammet Koç (cümbüş-akardiyon) ilk akla gelenlerdir. Alanyalı çalgıcıların yanında, organizatörler tarafından Antalya'dan da düğünlere çalgıcı getirilirdi. Alanyalı düğün organizatörleri içinde Hasan Karagöz başta gelenlerden birisidir. Düğünlerde bolca Hasbahçe Zeybeği icra edilirdi. Bunun yanında Ege Bölgesi'ne ait zeybek havaları da oynanırdı. Oyuna kişiler davet üzerine kalkarlardı. Oyuna kaldırılan kişilerin başına para çevrilir ve çevrilen bu para çalgıcıların önüne bırakılırdı. Kız evine gidileceği zaman, çalgılar tarafından "Ey gaziler" havası çalınırdı. Bugünkü salon düğünlerinde de değişik orkestra grupları yer almaktadır.

---

20 K2.

21 K4.

22 Ramazan Kılınçay hâlâ sanatını icra etmektedir.

Bahçe düğünlerinde hava yağışlı olduğu zaman, düğün yapılacak alanın üzerine imkânlar ölçüsünde kamyon çadırı çekilirdi. Yemek yapılacak mekânın üzeri de naylon gibi koruyucularla kapatılırdı.[23]

Düğün günü, daha önceden tespit edilen bir kişi damadın (güye) sağdıcı olur. Sağdıç, 10-15 yıllık evli ve temiz karakterli birisi olur. Sağdıç, oğlanın babası ve nadir olarak da damat tarafından belirlenir. Sağdıç, damadın sırdaşı ve evlilik konusundaki rehberidir. Sağdıç, düğün günü damadı hamama götürür ve berbere tıraş ettirir. Tıraştan sonra, sağdıç berberle birlikte damadı giydirir. Damat giyindikten sonra, sağdıç ile birlikte düğüne katılan misafirlere hoş geldiniz der. Sağdıç, gerdeğe girinceye kadar damadın yanında bulunur. Kız evi, damatlık bohçasının içine sağdıç ve berbere verilmek üzere ipek mendil koyar. Damat bunları giyindikten sonra, sağdıç ve berbere verir. Bugün salon düğünlerinde bu âdete pek riayet edilmemektedir.[24]

Ekseri düğünlerde çarşamba veya cumartesi günü akşamı, damat ve arkadaşları içkili eğlence yaparlar. Ayrıca ekonomik durumu müsait olan aileler, düğünden bir hafta önceden misafirlere yemek vermeğe başlarlar. Bunun yanında düğüne 10-15 gün kala, yemek pişirmede kullanılmak üzere düğün evine deve ve eşeklerle odun gelir. Yine düğüne 3-5 gün kala, düğün evinin kapısının önünde davul çalınır.

Gelin almaya öğle namazından sonra gidilir. Önceleri kız evine gelin almaya at gibi binek hayvanları ile gidildiği halde, motorlu taşıtların çoğalması ile birlikte, bu araçlarla ve konvoy halinde gidilmeye başlanmıştır. Ancak, oğlan evi gelin almaya gitmeden önce, oğlan evinin düğün kahvecisi, kahve takımları ile birlikte kız evine gider ve orada tezgâhını kurar. Kahveci, kız evinde isteyen misafirlere çay ve kahve dağıtmaya başlar.[25]

23 K2.
24 K5.
25 K2.

Gelin almaya giden düğün alayının önünde, sevilen bir kişi Türk Bayrağını taşır. Bayrak direğinin ucuna bir elma veya portakal takılır. Düğün alayı kız evine varır ve burada bir müddet oturur. Bu esnada oğlan evinden gelen çalgıcılar değişik oyun havaları çalar ve oğlan evinin misafirleri oynar. Bunun yanında *kınacılar* kız evine buyur edilir. Kınacılara ilk önce şeker şerbeti, daha sonra da çay veya kahve ikram edilir. Kınacılar kalkacakları zaman, kendilerine kız evi tarafından ipek mendil verilir. *Kınacı*, 15-20 kadın olur. Kınacı olacak kadınlara bu durum, önceden bildirilir. Her kadın kınacı olamaz. Kınacı olan kadınlar hatırlı, oturaklı ve kişizade eşraf hanımlarından olur.[26]

Kız evi oğlan evinden gelen at, payton veya motorlu araç sürücülerine, çalgıcılara, bayrak çeken kişiye ipek mendil, gömlek, havlu gibi eşyalar dağıtır. Verilen hediyeler atın yularına, arabaların aynasına, bayrak direğinin ucuna ve çalgılara bağlanır.

Gelin konvoyunda önde bayrak ve erkekler, bunların arkasında kınacı kadınlar yürür. Kınacı kadınların ortasında da gelin yerini alır. Erkekler ve kınacı kadınlar at üzerinde bulunur. Gelinin bindiği atı ise, hayvanın sahibi ve damadın erkek kardeşi çeker. Damadın babası da bunların önünde olur. Faytonların Alanya'ya gelmesi ile birlikte, bunlar da gelin getirmede kullanılmıştır. Motorlu taşıtlar yaygınlaşmaya başladıktan sonra, gelin arabası olarak ilk önce cipler, daha sonra da taksiler kullanılmaya başlanmıştır. Gelin arabasında ön kısımda damadın babası, arka koltukta da damadın kız kardeşlerinden ve yengelerinden birisi ile damadın akrabalarından hatırlı bir bayan bulunurdu. Son yıllarda bu bayanın yerini damat almıştır. Gelin de bunların arasında oturur. Gelin arabası düğün konvoyun ortasında yer alır. Düğün konvoyuna katılan misafirler de muhtelif arabalara binerler. Yalnız kınacılar için otobüs veya minibüs türü bir araba tedarik edilir. Bayrak taşıyıcıda bir kamyonun üzerine biner.[27]

26 K1.
27 K2.

Oğlan evinin misafirlerinden bazıları, kız evinden kimsenin haberi olmadan bir eşya alırlar ve bunu damada verirler. Damat da eşyayı getiren kişiye bahşiş verir. Bu bahşiş bereketli ve uğurlu sayılır. Ayrıca düğün konvoyu giderken, gelin arabasının önü kesilir. Yolu kesen kişilere damadın babası bahşiş verir.[28]

Gelin at ile getirildiği zaman normal yoldan, motorlu araçlarla getirildiği zaman ise kuyular önü camisinin ve burada bulunan fırının önünden geçilir ve iskele gezildikten sonra oğlan evine gelinir.

Gelin oğlan evine geldiği zaman, dua okunur ve önceleri attan, daha sonraları fayton, cip veya taksiden indirilir. Bu sırada gelinin başının üzerine damadın babası, annesi ve ağabeyi tarafından para ve murt yaprağı serpilir. Serpilen para, orada hazır bulunanlar tarafından toplanır. Gelin parası denen bu para, cepte taşınırsa uğur ve bereket getireceğine inanılır. Ayrıca gelinin önünde kurban kesilir ve kurbanın kanı gelinin alnına sürülür. Gelin genellikle kayınpederinin evine gelir. Bazen bir evde bir-iki gelinin oturduğu görülmüştür. Daha sonra, gelinler için ayrı evler açılmaya başlanmıştır.[29]

Gelin eve gireceği zaman, kapının önüne ip gerilir. İpin altına içi su dolu bir tas su konur. Gelin ipi kırar ve tası teperek eve girer. Gelin eve girdikten sonra, kayınvalide ve görümceler ile yaşlı bayanların elini öper. Bu sırada geline şeker şerbeti ikram edilir. Gelin şerbet kabına bahşiş koyar. Ayrıca gelinin kucağına 2 oğlan ve 1 kız çocuğu oturtulur. Gelin bu çocuklara çantasında hazır olan mendillerden verir. Oğlan evinde bulunan misafirler, gelini seyrederler ve ikindi namazından sonra da düğün evinden ayrılırlar. Gelinin arkasından arkadaşlarından ve akrabalarından bir grup bayan, oğlan evine gelir. Böylece birkaç saatliğine de olsa gelini yalnız bırakmazlar. Kız evinden gelen bu misafirler, ikindi namazından sonra, oğlan evinden ayrılırlar.[30]

Akşam namazından sonra, damadın yakın akraba ve arkadaşları evin önünde toplanırlar. Hoca tarafından dua okunur. Damat duanın

28 K6.
29 K2.
30 K7.

okunmasından sonra, babasının, hocanın ve diğer büyüklerin elini öper ve eve girer. Damat eve girerken, arkadaşları arkasından hafifçe vururlar. Bu olaya "eve katma" denir. Eve katma duasına katılan misafirlere lokum ikram edilir. Alanya düğünlerinde eve katma âdeti, salon düğünlerinin çoğalmasından sonra, çok nadir olarak uygulanmaktadır.[31]

Evde kızın arkasından gelen kadından başka kimse olmaz. Bu kadın uslu ve temiz karakterli birisi olur. Bu kadın oğlan evinde, fakat ayrı bir odada yatar. Gerdek sabahı da kız evine müjde götürür. Kız evi de bu kadına hediye verir. 30-35 yıldan beri bu âdet ortadan kalkmıştır.[32]

Damat eve girdikten sonra, geline "söyletmelik" takar. Bu altın bilezik, gerdanlık gibi altın eşya olur. Söyletmeliğin takılmasından sonra gelin ve damat iki rekât namaz kılar ve dua ederler. Daha sonra da gerdeğe girerler.[33]

Kız Evinde Düğün

Kız evi, düğünden bir hafta önce yani düğün çarşamba ve perşembe günü olacaksa, cuma ve cumartesiden, düğün cumartesi ve pazar günü yapılacaksa pazartesiden *çağırıcı* çıkarır. Kadın olan *çağırıcı*, düğün sahibinin komşu, akraba ve tanıdıklarının evlerine gider ve onları düğüne davet eder. Kız ve oğlan evi tarafından düğüne davet edilen kişiler, *çağırıcı* kadına para, peksimet, kibrit gibi hediyeler verirler.

Düğüne katılacak olan davetliler, düğün evine *aratma* götürürler veya gönderirler. *Aratma* değişik ev eşyaları, altın çeşitleri ile değişik yiyecek ve içecek malzemeleri olur. Önceki yıllarda bilhassa hatırlı düğün sahiplerine evde yapılan baklava gönderilirdi. Düğüne gelen baklava sayısı çok olursa, bu durum düğün sahibi tarafından öğünme vesilesi sayılırdı.[34]

31 K2.
32 K1.
33 K4.
34 K1.

Alanya'da her aile evlenecek olan kızına çeyiz verir. Hatta maddi durumu yeterli olmayan aileler dahi, kızına "yatacağı yatağı, tutacağı kabı kacağı" verir. Çeyiz olarak birkaç takım yorgan, döşek, yastık, minder, mutfak eşyaları (buzdolabı, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, fırın, yemek takımı, sahan, tepsi, tas vb.), kâfi miktarda halı, kilim, yolluk, evin perdesi ve koltuk takımları vb. verilir. Eski yıllarda kız evi, kızının oturacağı evi baştan aşağı sererdi. Daha sonraki yıllarda oğlan evi de gelin evinin misafir odasını döşemeye başlamıştır.

Gelin olacak kızın bir de çeyiz sandığı bulunur. Bunun içinde elbise, iç giyimi, eşarp gibi giyecekler bulunur. Bu eşyalar genellikle ipekten, bazı durumlarda da basma ve pazen denilen kumaştan olurdu.

Bunun yanında kız evi iki tane bohça hazırlar. Bunlardan birisine damatlık eşyaları, diğerine de *katıntılar* konur. Damatlık bohçasında oğlanın giyeceği 3 veya 5 adet gömlek, iç giyimi, çorap ile kravat bulunur. Ancak damatlık elbise ayrı bir paket halinde hazırlanır.

Katıntı bohçasında da kayınpeder, kayınvalide, elti, ini, görümce ve enişte için alınmış olan gömlek, havlu, elbiselik kumaş, manto, iç giyeceği, namazlağı (seccade), baş terliği (takke) ve ipek mendil vardır. Bu iki bohça hümayun veya ipek kumaştan yapılır. Bir değirmidir (en ve boy uzunluğu eşittir). Köşeleri sim işlemeli ve kenarları dantellidir. Ayrıca, kızın yastıklarına, yatak örtülerine ve evinin perdelerinin uçlarına da dantel dikilir.

Kız evinde düğün çarşamba veya cumartesi günü öğleden sonra yapılır. Kadın davetliler düğün evine sabah veya öğleüzeri gelirler. Kız evine gelen misafirler öğle vakti yemek yerler. Kız evinde de oğlan evinde hazırlanan yemeklerin aynısı pişirilir. Yemek öğle sonuna kadar devam eder. Yemek önceleri yer sofrasında yenirken, daha sonra masa üzerinde yenmeye başlanmıştır. Kız evine 20-25 yıldan beri erkek misafirler de davet edilmeye başlanmıştır. Daha önceleri kız evinde erkek olarak sadece kızın amcası, dayısı, enişteşi gibi yakın akraba ile komşuları bulunurdu.

Kız evinde de düğün evin bahçesinde yapılır. Düğüne gelen misafirler sandalyeye otururlar. Gelin de düğün esnasında gelinliklerini giyer ve misafirlere gösterir. Gelinliklerden birisi beyaz, diğerleri ise renklidir (pembe, mavi, al gibi). Düğünlerde mutlaka çalgı olur ve misafirler çalgı eşliğinde oyunlar oynarlar. Kız evinde misafirler, ikindi vaktinden sonra dağılırlar. Yalnız komşu ve akraba hanımlar akşama kalırlar. Bunlar da akşam şenlik yaparlar. Kız evinde çalgıcılar genellikle kadın olurdu. Bunlar arasında Sabiha Özyiğit, Putur kızı ve Pamuk teyzeler def çalarlardı. Daha sonraları Sabiha Özyiğit cümbüş çalmaya başlamıştır. Bazı zamanlarda kız evine erkek çalgıcılarda getirilmiştir. Ancak erkek çalgıcılarla kadınların arasına bir perde çekilirdi.

Kız evinde çarşambayı perşembeye veya cumartesiyi pazara bağlayan gece *kına gecesidir. Kına gecesi*nde maharetli kadınlar, erkek kılığına girer ve köçek olurlar. Bunlar ve diğer bayanlar çalgı eşliğinde eğlenirler. Yatma vakti geldiğinde geline ve kız arkadaşlarına kına yakılır. Ancak gelinin eline kınayı, nikâhı doğru yani dul olmayan ve birden fazla evlenmemiş bir kadın besmele çekerek yakar ve daha sonra da gelinin elini bağlar. Yalnız gelin, eline kına yakılmadan önce abdest alır. Bunun yanında kına küçük parçalar halinde ve içine mum yakılarak arada hazır bulunan bayanlara da dağıtılır. Sabah olduğunda da gelinin eli açılır ve yıkanır.[35]

Kız evi perşembe veya pazar günü öğle vaktine kadar şenlik eder. Bu günlerde gelin renkli gelinliklerini giyer. Beyaz gelinliğini giymez. Öğle vakti oğlan evinden kınacılar gelir. Bu esnada geline beyaz gelinliği giydirilir. Gelin beyaz gelinliğini giydikten sonra babası, amcası, dayısı, erkek kardeşleri eve çıkar. Burada gelinin babası veya ağabeyi dua okuyarak kızın duvağını örter. Ayrıca kızın beline kırmızı kuşak bağlar. Duvak örtme törenine iştirak eden kişiler gelinin çantasına harçlık koyarlar. Kız da bunların elini öper. Kuaförlerin açılmaya başlaması ile birlikte gelin cumartesi ve pazar günleri sabah kuaföre gitmeye başlamıştır. Ancak gelin düğün günü beyaz gelinliğini giyerek kuaföre gitmektedir.

35 K1.

Gelin evden ineceği sırada, üzerine mantosu giydirilir. Duvağın üzerine de al renkten ipek tülbent örtülür. Eski yıllarda gelinin koluna görümce veya elti girer ve evden çıkarlardı. Daha önce oğlan evinde gelini bekleyen damat, 30-35 yıldan beri, kız evine gelini almak için gitmeye başlamıştır. Kız evine gelen damat, gelin evden ineceği zaman eve çıkarak, gelinin bir koluna kendisi, diğer koluna da kız kardeşi veya yengesi girerek, gelini evden indirirler. Bu esnada işin ehli birisi tarafından dua okunur. Orada hazır bulunan misafirler de duaya iştirak ederler. Duanın bitmesinden sonra gelinin başının üzerine babası, amcası, annesi, dayısı ve ağabeyi tarafından para ve murt yaprağı serpilir. Daha sonra da gelin ata veya gelin arabasına bindirilir ve oğlan evine doğru yola çıkar.[36]

Düğünden Sonra

Gelin ve damat gerdek sabahı erkenden kalkarlar. Ortalık kalabalıklaşmadan damadın anne ve babası ziyaret edilir ve elleri öpülür. Gelin burada kalır. Damat ise kayınpederini ve diğer akrabalarını ziyaret eder ve onların elini öper. Damat, ziyaretlerini yaptıktan sonra çarşıya çıkar. Yanında *ağız tadı* olarak anılan baklavadan götürür. Baklavayı sağdıcı ile birlikte arkadaşlarına dağıtır. Akşamüzeri bir yağlık (mendilin büyüğü) dolusu çerez alır ve evine gelir. Şimdilerde bu âdet fazla görülmemektedir.[37]

Düğün yapıldıktan bir hafta sonra, kız evi oğlan evini toplar. Aileler birlikte öğle yemeği yerler. Beylerin gelmesi halinde akşam yemeği de yenir. Buna *barışık* denir. Kız evinden sonra oğlan evi de *barışık* yapar.

Düğünün haftasında *gelin mevlidi* okutulur. Bu törene komşu, akraba ve tanıdık kadınlar davet edilir. Mevlit öğleden sonra okutulur. Bu mevlitte gelin, beyaz gelinliğini giyer.

---

36 K.2.
37 K2.

Gelin ve damat evlenmelerinden bir müddet sonra akraba ve arkadaşlarını ziyaret ederler.

Ayrıca gündüzleri kayınvalide gelinini komşulara götürür. Buna da *gelin gezmesi* denir.

*
* *

KAYNAKLAR

Dede, Abdürrahim, *Batı Trakya Türk Folkloru*, Ankara 1978.

Erdentuğ, Nermin, "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri", *Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri,* Ankara 1990, Sayfa: 241-271.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ankara 1977

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap), Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt:1, Ankara 1991.

Nebiyev, Azad, *Merasimler, Adetler, Algışlar*, Bakû 1993.

Orkun, Hüseyin Namık, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1987.

Ögel, Bahaeddin, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul 1988.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1989.

Kaynak kişiler

K1 Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007
K2 Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992
K3 Numan Gümrükçüler, Alanya 1948
K4 Ali Rıza Gönüllü, Alanya
K5 Mustafa Şenli, Alanya 1928-2014
K6 Şevki Özenoğlu, Alanya 1929
K7 Nezihe Kasapoğlu, Alanya 1922-2011

İncesu'da (Kayseri) Düğün

Aysel Özen[1]

Kayseri'nin İncesu ilçesinde düğün geleneklerinin bir kısmı geçmişten günümüze sürmekte ama bir kısmı da ya tamamen kaybolarak ya da günümüz yaşamına göre değişimler geçirerek devam etmektedir. Biz bu yazıda İncesu'daki düğün geleneklerini geçmişten beri süregelen veya değişen şekilleriyle bir arada tanıtmayı amaçlamaktayız. Bunu yaparken geleneklerin İncesu ağzındaki karşılıklarına da yer vereceğimizi belirtmek isteriz.

1. Erkeğin Evlilik Talebi

Bu talepte bulunabilmesi için erkeğin öncelikle askerliğini yapması ve sonrasında da işini de bulması gerekmektedir. Her anne baba bu koşulları sağlayan oğullarının evlenmesini ister. Evlenmeye hazır olan erkeğe annesi kiminle evlenmek istediğini sorar. Burada baba ile oğul arasında bir mesafe söz konusudur. O yüzden oğul, annesine daha rahat açılabilmektedir. Anneye beğendiği kızı söyleyen erkek, işin sonraki kısmını ailesine bırakır.

---

1 Aysel Özen, Araştırmacı, Kayseri.

Erkekler arasında henüz askere gitmeden *akarak* (âşık olarak, sevdalanarak, anlaşarak) hemen evlenmek isteyenler de olabilir. Bu durumu anne ve babasına söyleyemeyen erkekler eski geleneklere göre "pilavın ortasına kaşık dikme, babanın ayakkabısının bağlarını birbirine bağlama, ayakkabının tekine leblebi, kavurga ya da su doldurma" gibi birtakım anlatma yöntemlerine başvurmak zorunda kalabilmişlerdir.

Askerden geldikten sonra evlenmek isteyen erkeğin gönlünde herhangi bir isim yoksa bu durumda anne ve babanın uygun gördüğüne gidilir. Burada anne ve baba, gelin adayı ararken öncelikle huy güzelliği ve iffet ararlar. Ayrıca "*Yürüsün yol yakışsın, giyinsin don yakışsın*" diyerek gelin adayının güzel olmasına da dikkat edilir. Aranan bir diğer özellik erkek ve kızın maddi durumlarının birbirine yakınlığıdır. Çünkü erkek tarafında kendilerinden daha fakir birinden kız alırlarsa kızın "*Sonradan görme*" olacağı; daha zengin birinden alırlarsa da kendileriyle "*aynı kazanda kaynamaz*" düşüncesi hâkimdir. Daha zenginden çok, daha fakir olanı "*Bizde görsün, bizde öğrensin*" düşüncesiyle tercih eden de olabilmektedir. Ayrıca gelin adayının güler yüzlü ve becerikli olması da önemlidir. Çünkü eşini mutlu edecek, evi çekip çevirecek, çocukları yetiştirecek, soyun devamını en iyi şekilde kim sağlayacaksa o kız aranır.

2. Kız Beğenme/Kız İsteme, Söz Kesme

Belirlenen kızın ailesine yakınları veya komşuları ile önceden bir haber yollanarak olumlu sonuçlanır mı diye bir ön araştırma yapılır. Eğer ılımlı bir tavır hissediliyorsa önce birkaç yaşlı bayan gündüz *kadın dünürcüsü* olarak gider. "*Niye geldiniz diye sormuyorsunuz*" diyerek söze başlanır. "*Ev sahibi misafire niye geldiniz der mi? Hoş geldiniz, sefa geldiniz*" cevabına "*Biz buraya hayırlı bir iş için geldik, kızınızı oğlumuza istiyoruz*" diyerek dünür olunur, eğer olacak gibiyse kız kahve tutar, olmayacaksa da hiçbir ikramda bulunulmaz. Bu durumda birkaç kez daha gidilip ısrar edilir. "*Kız evi naz evidir*"

düşüncesiyle hemen evet demek istemeyenler, bahaneler bularak bu evreyi uzatanlar olabilir. Ancak kimi zaman kızlarının o erkekle evlenmesini istemeyen aileler olur, yine de bu süreç nazlanma sanılarak bir iki yıl kadar uzayabilir. Dünür gidilmenin ısrarlı olması iki şekilde sonuçlanır: Kız evi ya ısrarlara dayanamaz ya da oğlan evi *dünürcülükten* vazgeçer. Bazen aileler istemese bile iki genç birbirlerini sevebilir, bu durumda ailelerin rızasını beklemeden birlikte kaçabilirler. Tabii kaçan kız, en az iki üç sene ailesiyle görüşememeyi ve çeyizsiz gitmeyi göze almalıdır.

Dünürcü kadınlara gelin adayı kahve tutarsa sonraki aşamada bir gece kız evine birkaç erkek gönderilir. Onlar da *dünür* olurlar. Dünürcülerin arasına baba da katılır. Kızın ailesi kızlarını vermeye gönüllü olurlarsa "*Oğlunuz gelsin bir görelim*" der. Komşulara hissettirilmeden bir akşam damat adayı gelir. Aile ile tanışır. Bir müddet kızla ayrı odada görüşür. Gidince anne kızına fikrini sorar. Ses çıkarmaz veya "*Siz bilirsiniz.*" derse kabul anlamına gelir. Eskiden kız damat adayını istemezse "*Ben istemiyorum*" demekte zorlanırmış. Baba kime verirse kabul etmek zorunda kalırmış. Ama şimdi kız istemezse evlilik olmaz. Zorla evlendirilenler yok denecek kadar azdır.

Son gece gelen dünürcülerin "*Allah'ın emri peygamberin kavli ile oğlumuz falana kızınız filanı istiyoruz*" sorusuna sonunda razı olup kızın babasından cevap olarak "*Nasipse olur, hocanızı getirin*" sözü çıkarsa iş tatlıya bağlanır. Merak edenlere hemen haber uçurulur. Kızın verildiğini oraya gitmeyen damada kim önce haber verecekse eline bir nohut alıp kulak memesine bastırarak "*Müjdeliğimi isterim*" der. Damat da alacağı hediyeyi söyler, ondan sonra "*Gözün aydın. Tamam, verdiler kızı.*" der.

İki aile konuşup *Kur'an okunma* yani *sözlenme* günü için fikir alınır. O gün için akraba ve komşular davet edilir. Kırgın ve küs olanlar da davet edilir. "*Düğünde, ölüde barışılmayacak da ne zaman barışılacak?*" denir. Gelmek istemeyenlere aracı gönderilir. Düğün olana

kadar *gelinkız* adını alan gelin adayına beğendiği kıyafet, ayakkabı, çanta, iç çamaşırı alınır. Gelecek misafirlere kız evinde ikram edilmek üzere kahve, kesme şeker, misafir şekeri, çikolata, çay, meyve suları, kuru pastalar alınır. Oğlan evine davet edilenler gelir, "*Gözün aydın*" derler, Ev sahibi de onlara "*Aydınlık içinde ol, darısı çocuklarına olsun.*" diye mukabele eder. Yatsı namazından sonra hocayla birlikte erkek evinin misafirleri gidip Kur'an okunur. Kadınlar ve erkekler ayrı odalardadır. Söz yüzüğü kadınların odasında *gelinkız* ve damada ufak bir konuşma ile aile büyüğü bir erkek tarafından takılır. Kaynata *gelinkıza* gerdanlık veya bilezik takar. *Gelinkıza* damat tarafından, damada kız tarafından saat takılır. Görümce önde, *gelinkız* ve damat arkada; önce babaanne yoksa kaynanadan başlayarak sırayla el öperler. Erkeklerin odasına gidilip dededen başlanarak onların da eli öpülür. Damat orada kalır *gelinkız* kadınların odasına gelir. *Gelinkız* herkesin görebileceği bir yerde ayakta durur. Buna *divanda durma* denir. Kaynana "*Otur kızım*" demeden oturmaz. Kahveler yapılıp herkese dağıtılır. Dede, babaanne, kaynata ve kaynanaya tekrar özel kahve yapılır. Onlar içince tabağa bahşiş için para koyarlar. Bu bahşişi kahve yapan bayanlar kendi aralarında paylaşırlar.

Tef veya müzik eşliğinde genç kızlar, kadınlar oynarlar. Gelin; görümce, hala, teyze ve çocukları gibi yakın akrabalar oynarken ayağa kalkar. Eskiden ellerini de göbeğinin üstünde birleştirir, oyun bitene kadar el pençe divan dururdu. En son gelin oynamaya kaldırılır, önce babaanne yoksa anneanne ve kaynanadan başlayarak el öper, ondan sonra oynar. Gelinin öyle fazla hareketli olması hafiflik olarak kabul edilip hoş karşılanmaz "*İlârşı (ele karşı) nasıl da oynuyor*" diye çevre tarafından ayıplanır. Oyun bitince çalınan tef; tefçi tarafından önce kaynanadan başlamak üzere oğlan evinden gelenler arasında dolaştırılır. Tefin içine bahşiş olarak para atılır.

Daha sonra çay veya meyve suyu yanında pasta ikramı yapılır. Kolonya, şeker ve çikolata dağıtıldıktan sonra herkes dağılır. Oğlan

evine gelen akrabaları ve yakın komşuları kıymalı pide yaptırıp kız evine gönderirler. Orada bulunan misafirlerine de ikram ederler. Bu merasime *Kuran okuma*, *Kahve içme*, *Söz kesme* gibi çeşitli isimler verilmiştir. Söz kesilen kız için "*Falanın kızı satılmış*" denir. Ama kesinlikle başlık parası gibi adetler yoktur. Herkes durumuna göre altın takı yapar. Yapılan bu takı gelinin olur. Eskiden *Kuran* okunup kahve ikramından sonra kalkılırdı. Eve gidince tepsilerle *dolaz* yapılır, birlikte geldikleri yakın akrabalarla yenilirdi. *Lengerle* kız evine de gönderilirdi.

Kaynana sözden sonra gelini; her nişana, düğüne veya bir toplantıya giderken süslü püslü giydirip, yanında götürür. Gelin ilk gittiği evden boş çıkarılmaz. Geline mendil, çorap, başörtü, para gibi ufak hediyeler verilir.

Eskiden damat düğün olana kadar nişanlısını göremezdi. Gelirken çeşitli hediyeler ve çerezler getirirdi. Birlikte gitmeleri gereken bir yer varsa kızın küçük erkek kardeşi yanlarına takılırdı. Herhangi bir nedenle ayrılık olursa, yüzük ve diğer alınan şeyler bir bohça içinde, aracı ile gönderilir. Buna *bohça atmak* denir. Kız tarafı nişanı bozduysa takılan altınlar da dahil alınan her şeyi geri verir. Ama eğer oğlan tarafı bozarsa altınlar geri verilmez.

2.1. Cumalık

Sözden sonraki ilk perşembe gün oğlan evi, çok yakın akraba ve bir iki komşu ile *sini bağlayarak* (tepsi ile baklava yapma) üzerlerine de elbiselik, bluz, iç çamaşırı, terlik gibi hediyeler koyarak *gelinkıza* hediye götürürler. Eskiden bir sandık kesme şeker alınır, kız evinde kazanda ıslatılıp renkli ve kokulu şerbet boyası katılarak şerbet yapılırdı. Bu şerbet gelenlere ikram edilirdi. Geline kürklü ve sırmalı kaftan alınır, "*tarla sattıran ipek entarilik*" denen elbiselik kumaş, bindallı, şipşipi ayakkabı, yapık, ağ ile gelinin yakınlarına yapık, ağ (yazma, yemeni, büyük başörtüsü) getirilirdi.

Gelen misafirler biraz oynadıktan sonra *gelinkız* süslenmiş bir şekilde getirilip el öptürülür. Daha sonra biraz yüksekçe bir yere veya sedire çıkarılır. Gelin *soruttурulur.* Yâni ayakta, iki eli karnında bağlı olarak durur. Kaynanası kendisine "otur" diyene kadar oturmaz. Kaynana çok büyük bir siniye baklava bağlar. En güzel hediyeyi de o alır. Kız tarafı gündüzden çeşit çeşit yemekler hazırlamıştır. Çorba, bamya, pilav, mantı, kuru fasulye, yaprak sarması, karnıyarık, hoşaf, sütlü gibi yemekler sırasıyla ikram edilir. Yemekten sonra oyun faslına geçilir. Elle fındıklayarak, kaşıkla oynama ve sekme gibi oyunlar oynanır. Cumalığa gelenlerin çoğu altın takarlar. Cumalıkta altın takanlar düğünde başka takı takmaz. Sadece gelin geldikten sonra tefe para atarlar. Atılan paralarla tef dolar. Bu para oğlan evinin olur. Cumalıkta gelen baklavalar komşulara birer tabak dağıtılır. Eğer çoksa yakın akrabalara da tepsi ile gönderilir.

2.2. Şerbet kabı

Cumalıktan bir hafta sonra şerbet kabı konur. Damat, kaynana ve kaynata, kayın, görümce babaanne, dede, anneanne, amcalar, dayılar, halalar, teyzeler, dünür başı denen dünürcülükte en çok yardımı olan kişi, cumalıkta altın takanlar ve oğlan evinin uygun gördüğü diğer kişilere kız evi tarafından *şerbet kabı* hazırlanır. Bir bohça içerisinde havlu üzerine bir ucundan dikilmiş olarak elle eğrilip örülmüş yün çorap, mendil, başörtü, tül çorap hediye konur. Damada takım elbise, ayakkabı, terlik, gömlek, kravat, süveter, iç çamaşırları, tıraş takımı, en güzel dantellerle kenarları süslenmiş havlu, çarşaf konur. Anne ve babası ile kardeşlerine çarşaf, gömlek, elbise, süveter, namazla, iç çamaşırı, pijama gibi şeyler de konur. Bunların bohçaları da içindeki havlu ve çarşaflar da işlemeli ve dantellidir. Her şey en iyisinden hazırlanmaya çalışılır. Damadın bohçası ipektir, üzerine de el işi dantel örtü sarılır. Bütün bu bohçalar *kavluk* denen çok büyük bir bohçaya konur. *Şerbet takımı* denen bardak, vazo, şekerlik ve kül tablalarından oluşan kesme cam takımların vazosuna buğday ve şeker konularak bardakların içi ve gümüş tepsisi iğne oyası

dantellerle, kırmızı tül örtü ve kurdelâlarla süslenip çamaşırlarla birlikte bir kadınla oğlan evine gönderilir. Getiren kişiye kaynana bahşiş verir. Şerbet takımına hem kız evinde, hem oğlan evinde komşularca bakılır. Düğünden önce şerbet takımı geri *gelinkıza* gönderilir. Bu karşılıklı hediyeleşme âdeti karşısındakine değer verme, sayma amacını taşır.

Evlenene kadar geçen dönemde her perşembe ve pazar, oğlan evi; gerek ailece, gerekse birkaç yakın akraba ve komşu ile bu ziyaretlerini sürdürürler. Giderken her aile mutlaka *gelinkıza* hediye alır, baklava, börek gibi şeyler götürülür. Eskiden sepetle meyve, çerez de alınırdı. Hatta heybenin iki gözü çerezle doldurulup eşeğe yüklenerek kız evine gönderilirdi. Onlar da bazen tam takım yemek, bazen de kahve, çay, pasta, meyve ikramında bulunurlar.

3. Nişan

Şerbet de denilen *nişan*dan önce *gelinkıza* çeşitli kıyafetler, nişan elbisesi, iç çamaşırı, ayakkabı, terlik ve makyaj malzemeleri alınır. Düğün için gelin kendisine altın gerdanlık, bilezik ve nişan yüzüğü beğenir, damadın ailesi de bunları alır. Damada takılacak yüzüğü ve saati de kız evi alır. Bir takım da damatlık elbise alır. Eskiden Adana burması şeklinde yüzükler takılırdı. Oğlan evi gelinin kuaförde saçlarını yaptırır. Gelinin yanında giden birkaç kız kardeş ve yakınının da saçları yaptırılır. Kız evinde nişan yüzükleri ve takılar takılıp oyunlar oynanır. Meyve suyu, pasta ve çikolata, şeker ikram edilir.

Eskiden oğlan evi giderken şeker ve sigara getirirdi. Bu şekerle renkli şerbetler yapılıp ikram edilirdi. *Gelinkız* sandalye üzerinde divan dururdu. Alınan kıyafetler değiştirilerek giyilirdi. Şimdi ise meyve suyu, pasta, çikolata, şeker gibi şeyler götürülür. Bunlar gelen misafirlere ikram edilir.

Nişanlılık dönemi Kurban Bayramı'na rastlarsa bir gün önceden kurbanlık boynuzlu bir koç alınıp kafası, sırtı ve kuyruk üzeri renkli

boyalarla süslenir. Boynuzlarına kırmızı kurdeleler bağlanır. Renkli rafyalar, balonlar asılır. Boynuna da sarı altın kordonu ile ya büyük bir çerçeveli altın ya da bilezik takılır. Sırtına bir renkli heybe atılır. Bir gözüne fındık, fıstık, leblebi gibi çerezler doldurulur. Diğer gözüne *gelinkıza* elbiselik kumaş ve bayram şekeri konulur, kız evine yollanır. Bir tepsi baklava yapılır, o da koçla beraber gider. Koçu getirene bahşiş verilir, önceden hazırlanmış çeşit çeşit yemeklerin olduğu sofralar çıkarılır. Geline değer verildiğinin göstergesi bu gibi adetler gurur okşar. Şimdi bazen koç gönderiliyor, ama eskisi gibi bu adetlere uyan fazla kalmadı. Yine de Ramazan ve Kurban bayramlarında kaynata tarafından *gelinkıza* el öpünce bilezik takılır. Yine baklava âdeti de devam etmektedir.

Yeri gelmişken "Devenin yükü" başlıklı eski bir hikâyeye yer verelim:

İki genç nişanlanmışlar. Delikanlı nişanlı görmeye kızın evine gitmiş. Sohbetten sonra kız çay getirmiş. Fakat şeker getirmeyi unutmuş. Odada başka kişiler de varmış. Delikanlı şeker isteyememiş. Kaşık ile bardağı şıngırdatmaya başlamış. Biraz fazla çıkmış galiba ses. Kız "Dışarıdan cıngırdaklı deve mi geçiyor ne?" deyince, nişanlısı da "Sor bakalım, yükü şeker miymiş?" demiş.

4. Düğün

Düğün eskiden Perşembe gün başlar, Cuma gün biterdi. Yemekli olan bu düğünler tam 9 gün 9 gece sürerdi. Yemek vermek istemeyenler *güva başı* denen; Cumartesi akşam sadece damadın arkadaşlarının katıldığı ufak yemekli bir eğlence yapıp Pazar gün gelin getirirlerdi. Şimdi ise düğünler Perşembe gün başlayıp Pazartesi gün bitiyor. Yinede 5 gün sürüyor. Bazı aileler de kına gecesi ile salon düğünü yapıyorlar. "Yüz açımı" yani düğünden sonraki ilk gün eğlencesi dahil o zaman dahi 3 gün sürüyor.

1900'lü Yılların Başındaki Eski Düğünler

Birkaç gün önceden erkek tarafı "okuyucu" denen kadınlar tutarlar. Okuyucu davet edilecek evleri tek tek gezerek düğünün hangi gün açılacağını söyleyip davet eder. Omuzunda bulunan heybeye oğlan evi tarafından konulan leblebi, üzüm, iğdeden oluşan çerezi davet ettiği evin hanımına avuçla verir. Ev sahibi de tas ile bulgur, tarhana, nohut, fasulye ve kete koyar. Eğer düğün yapanın durumu pek iyi değilse daha fazla verir. Davetten sonra *Gelinkız* (Söz kesiminden, evlendiği güne kadarki gelin adayının adı) oğlan evi tarafından alışverişe götürülüp *düzen düzülür.* 4-5 takım elbise, ayakkabı, terlik, gecelik gibi şeyler alınır. Durumu iyi olanlar düzen için İstanbul'a giderler. Nişan elbiseleri özel diktirilir. Atlas kumaştan beyaz veya krem rengi kutnu denen kumaşlardan kuyruklu gelinlikler yaptırılır. Düğünden sonra bunlar dikkatli bir şekilde saklanır, tanıdık kişilere nişan ve düğünlerde verilir. Saçlar 30-35 bölük ince ince örülür, ortasına saç altını denen iki sıra halinde küçük altınlar dizili kumaş tutturulur. Alttaki altınların ortası delik olur. Kızlar pek süslü giyinmezler. Nişanlandıktan sonra süslenir, düğünden sonra daha çok güzel giyinir. Başlarında yine iki sıra *askı- sıkma* denen altınlı kırmızı fes takılıdır. Üst sıradakiler Mahmudiye denilen altın, alt sıradakiler ufak altınlardan oluşmuştur. Ortadaki üçü biraz daha büyük olmak üzere 14 altından müteşekkil zincir üzerine dizilmiştir. Üstüne renkli yazma (yapık) bağlanır. Beyaz, yapığın iki katı daha büyük "ağ" denen ince örtü yapığın üzerine örtülür. Çulahi, üç etek ve dal dal veya bindallı denen çiçekli sırmalı elbiseler giyerler, üzerine yine özel dikilmiş sırmalı bordo rengi saltalar giyilir. Bele şal kuşak denen renkli kuşaklar sarılır. Altta oldukça bol şalvar ve şipşipi veya güllü pabuç denilen siyah deri ayakkabılar giyilir.

Düğün olmaya yakın mahallede veya akrabalardan bir ölüm olayı olursa iptal edilen düğün daha sonra yapılır. Ölüm olayı 1-2 ay önce olmuşsa düğün ve çalgı için müsaade alınır. Ölen çok genç veya yakınsa çalgı çaldırılmaz. Evde ağır hasta varsa da çalgısız düğün

yapılır. Öyle bir durum olduğunda oğlunun "çalgısız çığırgısız" düğün yapmasına gönlü olmayan analar oğullarına şöyle bir mani dizerler:

"Kar yağar uğum uğum
Evimizde çifte güğüm
Eğer oğlum baban ölmeseydi
Yapardım sana çifte düğün."

Düğün genelde erkek tarafının daha bir coşkuyla yaptığı bir olaydır. Yok olmaya yüz tutmuş düğün adetlerinin her gününü tek tek inceleyelim.

İlk gün (Perşembe) öğleden sonra oğlan evinde" mevlit okutulur". Duadan sonra, gelenlere mevlit şekeri ikram edilir. Akşamdan önce yakın akrabalar, komşular toplanıp içinde makas ve ayna bulunan bir ufak leğene kalburdan un elerler. Buna *un ağzı* denir. Ayna evliliğin aydınlık, sorunsuz geçmesi içindir. Oğlan evi, kız evine önceden "Yağlama istiyor musunuz?" diye sorar. "İsteriz" derlerse oğlan evinin akrabaları çerez, bulgur, un gibi şeyler getirirler. 5-10 kadın ayna üzerine elenen un da katılarak hamur yoğurup 40-50 tane yufka pişirirler. Bunlara sıcakken tereyağı veya sadeyağ sürülür, üstüne de toz şeker atılır, yağlamalar kız evine yollanır. Yağlamayı alan kız evi kabına çerez doldurur. Gelirken de çerez dolu kabı alıp oğlan evine getirirler. Bu çerez oradaki kalabalığa dağıtılır. Oğlan evine düğüne gelenler sinilerle çiğ baklava yanında birer kilo toz şeker getirirler. Baklava getirenler tüm misafirler gittikten sonra kalırlar, onlara ufak yemek ikram edilir. Bu yemek verme üç gece devam eder. Ayrıca gelin geldiği gün onlar davet edilip yemek verilir. Erkek misafirlere kahve ikram etmek için kahveci tutulur. Düğün bitene kadar her akşam gelen misafirlere kahve yapılır.

Perşembe akşamı da dahil gelin alma günü diğer Perşembe gününe kadar 1 hafta her akşam müzik, oyun ve eğlence vardır. Oğlan ve kız evinde her iki tarafın kendi davetlileri toplanıp tef eşliğinde oyunlar

oynanır. Oğlan evinde görümce, elti, yoksa en yakın akraba kızı tarafından sırayla tüm genç kızlar kollarından çekilerek oyuna kaldırılır. Çünkü hepsi nazlanıp "oynamam, ben bilmem" der. Akrabaları yakın zamanda ölmüş olanlar "yaslıyım" der, oynamazlar. O akşam gelen misafirlere üzüm, leblebi, çekirdek ve akide şekerinden oluşan çerez bele bağlanan büyük bir önlükten birer avuç dağıtılır. Gecenin sonuna doğru kadınlardan biri erkek kıyafetleri giyip, bıyık yaparak yanında 2-3 kadınla çeşitli şakalar yaparak ellerinde değneklerle çeşitli oyunlar çıkartırlar. Aynı şekilde erkekler de kadın kıyafeti giyerek oynarlar. Kadınlar, erkekler ve gençler ayrı odalarda otururlar. Kız evinde o kadar coşkulu olmasa da 2-3 gün akşam oyunlar oynanır. Kız evinden biri düğün sırasında oğlan evine gelirse sırtına kürtün (eşek semeri) çekilir. Tabii şaka olarak, eğlence olsun diye. Elektrikler olmadığından geceleri elde fenerlerle, yaya, düğünlere gidilir. Herkes düğüne gitmeye can atar. Düğüne giderken herkes hamama gider, en güzel giysiler giyilir, kokular sürüp, takılar takılır. Kalabalık, eğlence, oyun, çalgı, ikram hepsi bol. Hele çocukların en çok istediği şey.

Cumartesi gün *örtü döşek yüzü* adeti yapılır. Oğlan evi tarafından kız tarafının vereceği yatak, yorgan ve yastıklar için kumaşlar alınıp getirilir. "Makas kesmiyor" denerek kaynanadan bahşiş aldıktan sonra bunlar biçilir ve dikilir. Yünlü iyi kumaşlardan şalvar, önlük gibi şeyler de biçilir. Kenardan çıkan kumaşlar annesi ile birlikte gelen çocuklara dağıtılır. Çocuklar bu kumaşların verilmesini dört gözle beklerler. Eve gider gitmez hemen çöpten bebeklerine elbiseler, şalvarlar, fesler dikerler. Gelen misafirlere ufak yemek hazırlanmıştır. Ufak yemek çorba, mantı, kuru fasulye, erişte pilavı, hoşaf, üzümlü yahni veya ayva dolmasından ibaret olan yemektir. Sofra kurulup, gelen kadınlara ikram edilir. Yemekten sonra tef çalınıp, oyunlar oynanır. Daha sonar grup halinde oradan ayrılınır.

Pazar gün kız evinde çeyizler yıkanır komşu kızlar çağrılarak ütülenir.

Bu çeyizler Pazartesi sabah serilir. Belki de ufacık bebekken yapımına başlanan; hepsi de el emeği, göz nuru danteller, işlemeler; duvarlara, iplere asılır, masa ve sedirlere yayılır. Üzerlerine nazar değmesin diye çörek otu serpilir. Herkes bu çeyizlere bakmaya gider.

4.1. Çeyiz serimi

Gelin giderken 1 kat yatak, 1 yorgan, 1 uzun yastık, 1 kaynata minderi, 1 minder, 1 sini, 1 tencere, 3 sahan, 1 er battaniye, halı, kilim ve sedir halısı verilir. Davette de ufak bir eşya verilir.

Elişi çeyizler de, eşya da şimdi çok fazla veriliyor. Misafir odası, yemek odası, beyaz eşya, her türlü mutfak malzemesi ile tüm halılar, perdeler kız evi tarafından; altın takılar, yatak odası, oturma odası, televizyon, 1 kat yatak yorgan ve 1 halı oğlan evi tarafından veriliyor. Damadın ailesi tarafından verilen yatak, yorgan ve yastığın bir de veriliş nedeni var ki sormayın. İlerde aralarında kavga ederler ve gelin bunlar benim yatağım diye damadı yanında yatırmak istemezse o da kendinin yatağını serip yatsın diyeymiş. Olur mu olur, ben

bunu duyunca çok şaşırmıştım. Düğünden 3 gün sonra kız evi tarafından yemeğe davet edilince de ayrıca büyük bir eşya hediye ediliyor. Eskiden aileler ikinci erkek çocuk evlenene kadar ilk evlenenle birlikte otururdu. Bağda, tarlada birlikte çalışılıp, birlikte yenirdi. Şimdi çoğu ayrı ev açıyor. Ama yaş olarak da daha geç evleniyorlar gençler. Daha olgun, sorumluluk alabilecek yaşa gelince evleniyorlar, bu yüzden ayrı evde olmakta fayda var.

Düğünün en önemli adetlerinden biri de "gelin hamamı"dır. Kız evi tarafından hamam kiralanır. *Gelinkız*ın arkadaşları, komşular, akrabalar, kaynana ve akrabaları kızlar ve kadınlar gelin hamamına davet edilirler. Gelin hamamına davetli gelenlerden başka kimse alınmaz. Oğlan evi yanlarında bir de tefci götürürler. Orada güle oynaya yıkanılır. Gelirken bohçaya sarılarak getirilen bakır hamam leğeni ters çevrilip gelin üzerine oturtturularak süslü hamam tasıyla sular dökülerek yıkanır. O yıkanırken şarkı, türkü söylenir. Gelini keseleyen natıra ve tefçiye bahşişler verilir. Bu arada oğlu olanlar da genç kızları incelerler. Biraz sonar sıcaktan bunalan ve acıkan bayanlar soğukluk denen nispeten biraz daha ılık olan bölüme geçerler. Oğlan evi ve davetliler tarafından getirilen yaprak, lahana sarmaları, dolmalar, turşular, meyveler, baklavalar göbek taşı üzerine konup afiyetle yenir. Oyunlar oynanır, türküler söylenir, Tekrar yıkanılıp paklanılır. Daha sonra *gelinkız* evine bırakılır. Bu adet 40-50 senedir yapılmamaktadır.

Salı gün akşam misafirler dağıldıktan sonra düğün için önceden çevre tepelerden sökülüp getirilen çalılarla yanan büyük yonu taşlarından kurulan ocaklarda, kazanlarla yemekler pişmeye başlar. Düğün için kesilen koyun veya dana eti iyice pişirilerek "tirit" yapılır. Başka bir ocakta herenilerle hoşaflar pişer. Bir batman aşırmasına konulan tirit ve hoşaf kız evine gece geç vakitlerde yollanır. Aşçılara verilmek üzere havlu ve bahşiş alınıp dönülür. O gece sabaha kadar dışarıda bamya, nohut yahnisi, pirinç pilavları pişirilir. Düğün yemeğine *velime* denir. Salı öğleden sonra çiğ olarak hediye gelen

baklavalar çarşıda odun ateşi yanan fırında pişirilmiş ve tatlıları kestirilip dökülmüştür.

Çarşamba sabahtan itibaren gelen misafirlere savur sinisi denen, etrafına oturunca 10 kişinin aynı anda yemek yiyebildiği büyük tahtalar üzerine konmuş sinilerle veya ekmek tahtası üzerine konan büyük bakır kaplarla yemekler servis yapılır, tahta kaşıklarla yenir. Çorba, bamya, yahni, pirinç pilavı ve hoşaf ikram edilir. Üzerine baklavalar sinilerle konur. Aynı anda kurulan 3-4 sofraya oturanlar yer, bitince diğer misafirler oturur. Bulaşıklar 5-6 bayan tarafından yıkanır, kurulanıp yeni kurulan sofralara yetiştirilir. Kız evi ve yakın akrabalarının evlerine de tepsiler üzerinde büyük bakır kaplara konan yemekler, bakır aşırmalara konan çorba ve hoşaflar ile baklavalar çalgıcılar eşliğinde 3-4 kişi ile gönderilir. Onlar da kapları boşaltıp götürenlere bahşiş verirler.

Velime bittikten sonra genç kızlar, gelinler hemen toparlanıp en güzel giysiler giyilir, altınlar takılır. Saçlar incecik örülüp saç altınları takılır. Çünkü her zaman kapalı olan saçlar, düğün evinde oynarken açılır, üzerinde ceket, hırka varsa çıkarılır. Saçlarını ve kollarını açıp salınarak oynarlar. Komşu kızlar da kız evine götürülmek üzere davet edilir. Onlar da aynı şekilde süslenmişlerdir.

Çarşamba öğleden sonra *kalınönü* adı verilen bu toplantıya oğlan evi çalgılar eşliğinde gider. Oyunlar oynanıp, sekilir. Gelini *yenge* denen yakın akraba genç kadınlar hazırlar, giydirirler. Genç kızların evlenene kadar kaşlarının alınmaması nedeniyle önce *gelinkız*ın kaşı alınıp şekil verilir. Saçları taranıp ortadan ayrılır. İki yandan birer tutam saç alınıp kulak hizasında kesilir. Buna *gelek* denir. Bu saçlara veya duvak kenarına gümüş gelin telleri takarlar. Genç kızlar bundan birer parça koparırlar ki "darısı onlara olsun". Düğünün başlangıcından beri görümcenin taktığı takılar artık gelinliğini giymiş olan geline (topak beşli, armutlu, beşli adı verilen büyük altınlar, gerdanlıklar ve bilezikler) takılır. 20 tane beşli olursa kırmızı kordonlara takılarak omuzlardan geçirilir. Buna *fişekli* denir. 35-40

tane olursa iki fişekli takılır. Gelenlere çorba, yahni, pilav ve hoşaf ikram edilir. Eve gelen nikâh memuru tarafından resmi nikâh kıyılır. Giderken serili çeyizlere ve oğlan evinin aldığı düzene bakılır. Kız tarafının davetlileri de ev eşyası olarak hediye ve para takarlar. Oğlan evine koyulan çamaşırlar kavluk ile getirilip her bohça tek tek açılarak gösterilir.

Oğlan evi, kızın anne babası, dedeler, hala ve teyzelere, amca ve dayılara, kız ve erkek kardeşlerine *yolluk* denilen elbiselik kumaşlar alır. Kız evi de damat, kaynana, kaynata, kayın, görümce, dede, babaanne, anneanne, hala, amca, teyze ve dayıya çamaşır koyar. 15 civarında eve gömlek, kumaş, çarşaf, havlu, yün çorap ve mendil konur. Kız bunları çeyiziyle götürür. Düğünden bir hafta sonra kaynana ve kaynatayla onları ziyaret ederek çamaşırlarını verir, ellerini öper. Orada yemekli ağırlanırlar.

Eğer yemek verilmeyen bir düğün yapılıyorsa Çarşamba akşamı damadın arkadaşlarının katıldığı *zamah* adı verilen erkek kına gecesi düzenlenir. Yemekli düğünde de Çarşamba gün kına gecesidir. İkindiden sonra damadın arkadaşları gelir. Çalgıcı olarak davul zurna tutulup, avluda veya dışarıda oynanır. Genelde düğünlerde alkol kullanılmaz, su, ayran, şerbet içilir. Ama isteyenler genelde bahçeye veya avluya uzun içki sofraları kurar. Kavurma, ciğer, turşu, çerez, peynir, yoğurt gibi mezeler eşliğinde rakı ve şarap içilir. İçki servisi yapılmasa da arkadaşları kasalarla alıp içmek isteyenlere satarlar. Çalgıcılar sürekli türküler söyler, oyun havaları çalar, gençler keyif içinde oynarlar.

Damadın iki bazen de üç sağdıcı bulunur. En yakın, biri evli, iki arkadaşı yanından hiç ayrılmaz onu sürekli korurlar. Her işiyle ilgilenirler. Etrafta damadın ayakkabısını veya seccadesini, kıyafetlerinden birini, saatini çalmak isteyenlere karşı korur. Eğer çaldırırsa bahşiş vererek geri almak zorundadır. Biri kınasını yakar, biri çamaşırlarını giydirir, biri izin verir. *İzin verme* de başlı başına bir törendir. Damat kıbleye yüzü çevrilerek yere diz çöktürerek oturtulur.

Sağdıcın biri "Doğru otur beyefendi" der. Bu sözü üç kere tekrarlar. Sonunda "Hayırlı olsun, Allah mesut etsin" der. Bu şekilde izin töreni bitmiş olur.

O akşam damadın gelin geldikten zifaf odasına girinceye kadar kalacağı yer belirlemek için anlaşılır. *Damadı satmak* denen bu olayda yakın akrabalar kendileri almak için çekişirler. Alan aile hemen yemek hazırlıklarına başlar. Mantılar sıkılıp, yapraklar sarılır. Bamya ve pilav pişirilir. Oğlan evinden de bir sini baklava gönderilir. Bu yemekler damat, sağdıç ve arkadaşlarıyla birlikte yenir. Ayrıca kız evi damadı alan eve hediye olarak çarşaf ve çamaşır gönderir.

O gün akşamüstü damat düğün evine getirilen berber tarafından avluda tıraş edilir. Tüm erkekler ve kadınlar tıraşı seyrederler. Kız evi tarafından gönderilen bembeyaz, işlemeli tıraş önlüğü takılır. Berber bahşiş almadan "makas kesmiyor" esprileri ile tıraşa bir türlü başlamaz. Ne zamanki bir havlu biraz da para olan bahşişi alır, ancak ondan sonra tıraşı yapmaya başlar. Damada bohça içinde gelen çamaşırlar, takım elbisesi, ayakkabısı giydirilir. Bu çamaşırlar giymeden önce tek tek açılıp "Bu yağlığı (mendil), bu yün çorabı, bu göyneği, bu çarığı" diye bağırarak ve elde sallayarak biraz da şakacı yolla gösterilir. Biraz oynandıktan sonra delikanlılar çalgıcılarla kına almaya giderler. Kız evine toz kına, mum ve fındık, fıstık, leblebiden oluşan çerez götürülür. Bu kına kız evinde anne babası ve eşi hayatta olan bir bayan tarafından özenir. Kız evi tarafından hazırlanan siniyi almadan önce dışarıda oynarlar. Bir tas kına, çerez, kete ve akide ile kırmızı kan şekerlerinin konduğu sini gençlere verilir. Mumlar kınanın üzerine dikilip yakılır. Ayrıca damadın eli için dantelli kına bezi hazırlanır. Kına bir gencin elinde başının üzerinde tutularak çalgıcılar eşliğinde şarkılar söylenip, naralar atılarak oğlan evine getirilir. Gelen kınadan damat ve sağdıçların ellerine yakılarak çerezler dağıtılır. Biraz oynandıktan sonra bu sefer genç kız ve kadınlar ile tekrar gidilir. *Gelinkız* misafirlerin ortasında bir yastık üzerine yönü Kıbleye gelecek şekilde oturtulup, türküler söylenerek ellerine kına yakılıp ağlatılır.

"Erciyes'in düz eteği
Döleğe yaparlar yatağı
Kız ananın dert ortağı...

"Hopladı çıktı eşiği
Sofrada kaldı sedef kaşığı
Koca evler yakışığı
İşte geldim gidiyorum
Sılayı terk ediyorum...

Kına yakarken oğlan evi tarafından gelinin avucuna para veya altın basılır. Gelin oynarken tepesinden aşağı para atılır. Oyunlar oynanır. Kınada yatmak için 3-4 kız ve kına yakacak biri bırakılır. Herkes gidince gelinliği çıkarılıp pijamaları giydirilerek ellerine ve ayaklarına kına yakılır. O gece kızın arkadaşları ve oğlan evinden gelen kişiler sabahın ilk ışıklarına kadar oynarlar. Çeşitli yemek ve kahvaltılıkların konduğu sofrada hep birlikte yemekler yenip yatılır. Yer yataklarında uyunur. Ama uyumayanlar uyuyanların yüzlerini boyarlar, ayaklarının bağlarlar, elbiselerini yastığa dikerler. Gelin daha önceden uyutulmuştur. Ona dokunulmaz. 1-2 saatlik uykudan sonra herkes mutlu bir şekilde evlerine dağılır.

Perşembe gün öğlene doğru gelin alayı hazırlanır. Bu kısımda çok eski bir düğün alayına misafir olalım. Yıl 1900'lü yılların başları, sabah olmuş gün henüz doğmuştur. Oğlan evinde bir telaş, bir telaş, Herkes oraya buraya koşturmakta, bir taraftan giyinip süsleniyorlar, bir taraftan gelin almaya gidecek misafirler geliyor, onlar oturtuluyor, bir tarafta kocaman develer süsleniyor. Kadınlar, kızlar toplanmakta, dede ve nineler mutlu ve yorgun gözlerle etrafı incelemekte. Amcalar, dayılar, halalar, teyzeler, yeğenler her yanda. 2-3 saat içinde tüm hazırlıklar biter, misafirlerin hepsi de gelmiştir. Halı ve örtülerle örtülen, renkli ponçaklarla süslenen develere çocuklar bindirilir. Eğer deve yoksa dört kişi eğilerek üstlerine Kürt kilimi örtülür, kırlentlerle hörgüçler yaparlar. Bunlar yol boyunca deve

gibi yürüyüp, oynarlar. Yaylı veya körük denen at arabası gelini bindirmek için süslenir. Kılıç kalkan oynayanlar en güzel kıyafetlerini giyer. Şalvar ve sırma işlemeli renkli saltalar giyip başlarına poşu bağlarlar. Gelin alayı giderken ara ara durup kılıç kalkan oynarlar. Cırıt (cirit) atan gençler atlara binip oradan oraya koştururlar atlarını. Onlar da salta giyip, turuncu, kırmızı, yeşil renklerin hâkim olduğu kenarları püsküllü poşuları süslü bir şekilde başlarına bağlarlar, ellerinde kamçılarla alaya katılırlar. Davul ve zurna ile "dümbelek" denilen bele kayışlarla bağlanmış iki adet küçük darbuka üzerine deve derisi gerilmiş tefin çalınmasıyla alaya neşe gelir, yol boyunca oynayarak kız evine kadar gidilir. Dümbeleği çalan aynı zamanda ritimli şarkılar söyler. Önde bindallılı, üç etekli ve çulahili, saltalı kadınlar ve çocuklar arkada erkekler alayı tamamlar. Bunlara *seymen* denir. En arkada da olanı biteni neşe ve meraklı gözlerle izleyen çocuklar...

Kız evinde yengeler hemen geline gelinliğini giydirip, allayıp pullarlar. Duvak olarak kırmızı pullu tül veya kırmızı renkli yazma örtülür. Gelin ve damat başka erkeklere vekalet vererek dini nikâh kıyılır. Babası, yoksa erkek kardeşi tarafından beline kırmızı kurdeleden kuşak bağlanır. İyi geçinmesi için öğütler verilir. Babasının elini öptükten sonra eşinin ve yengenin koluna girer birlikte yeni bir yaşama adım atarlar. Gelin odadan bahşiş almadan çıkarılmaz. El işi çeyizlerin konduğu, oğlan evi tarafından alınıp daha önceden kız evine gönderilen sandığın üzerine çocuklar oturup bahşiş alırlar. Babası, annesi kardeşleri, akrabaları, arkadaşları, komşuları sırayla onu yolcu etmek için beklemektedir. Duvağı kapalı olarak hepsiyle kucaklaşıp ellerini öpüp hayır dualarını alarak ayrılır baba evinden. Bu ayrılığa can mı dayanır. Başta annesi ve kız kardeşleri olmak üzere tüm akrabaları gözyaşlarını tutamaz. Her sarılış, her el öpüş bir hıçkırığı getirir arkasından. Bu yaşına kadar yaşadığı evden ayrılıyor, yeni bir yaşama adım atıyordur artık, Kendinde ve tüm ailede ister istemez bir burukluk, bir "acaba mutlu olacak mı?" duygusu sarmıştır her yanı. Ya baba, öpmeye dahi kıyamadığı kızı

başka biriyle, başka bir evde yaşayacaktır artık. Öyle her istediğinde göremez, karışamaz; elleri titrer, sesi ağlamaktan çatal çatal çıkmaktadır. Hıçkırıklara boğulan gelin yol boyunca ağlayacaktır artık. Eşyalar atlara, develere yüklenip gider. Gelin ana evinden çıkarken ve kaynatasının evine girerken evliliğinin mutlu, bahtının aydınlık olması için ayna tutulur. Gelin tek kolunda damat tek kolunda yenge ile yaylıya bindirilir. Yanında 3-4 yakın akrabası bayan da gider. Yol üzerinde 3-5 kez önlerine urgan gererek yolları kapatan çocuklara bahşişler verilir.

Yaylı olmazsa süslenmiş at üstünde de gelin getirilir. Gelin gelirken yol üzerinde bir koç çıkarılır. Eğer atın üzerinden eğilip tek eliyle koçu kavrar ve kucağına alırsa o koç ona hediye edilir. Bunu beceren, hâlâ hayatta olan kişiler vardır.

Evin bahçesinden girerken bir kurban kesilip, kanından bir damla gelin ve damadın alnına değdirilir. Kurban üzerinden atlatılarak bahçeye girerler. Kaynana bir testiyi gelinin ayağının dibine "bereketli olsun" diye yüksek bir yerden atar. Testi kırılıp içindeki para ve buğdaylar etrafa saçılır. Çocuklar paraları kapmaya çalışırken gelin kapıya gelmiştir artık. Bir kap içinde "yağlı-ballı olsunlar, mutlu olsunlar, iyi geçinsinler, hoşgörülü olsunlar" diye yağ ve bal karışımı gelin tarafından kapının üzerine sürülür. Kaynananın bacağı altından geçip içeri girince kaynana gelinin yağlı-ballı elini yalayıp ona maniler söyler.

Bu manilerden bazıları şöyledir:

" Kızım, hoş geldin
Oğluma eş geldin
İlâğanın (leğen) altına koyduğumu yeme
Söylediğimi kimseye deme
Doğurduğun oğlan olsun
Doğradığın kuyruk olsun"

"Gelinim hoş geldin
Oğluma eş geldin
Sen kapıdan
Kısmetin bacadan"

"Gelinim hoş geldin
Oğluma eş geldin
Ağzına kilit, gökte bulut
Anan evindeki kötü huylarını unut."

"Gelin geldi evimize
Altın doldu küpümüze
Çamaşır geldi hepimize
Hoş geldin evimize"

Manilerden sonra gelin ve damat bir odaya konup," ağızları tatlı olsun, anlaşarak yaşasınlar" diye şerbet ikram edilir. *Yüz görümlüğü* olarak hazırladığı altını veya gerdanlığı geline takıp duvağını açan damat şerbetleri bitince çıkar. Gerdeğe girinceye kadar sağdıçları tarafından satıldığı eve götürülür.

Gelin bayanların toplandığı yere getirilir. Önde elti veya görümce ile herkesin elini öpüp, sedir üzerinde divan durur. Geline *hoş geldin kahvesi* yapılır. Gelin kahveyi içmez ama getirene bahşiş verir. Kucağına oğlan doğursun diye erkek çocuk oturtulur. Ona da bahşiş verir. Önce kaynana oynar. Arkasından misafirler tek tek kaldırılarak oynatılır. En son kaldırılan gelin, oynamaya başlamadan önce herkesin elini öper. Bu arada 5-6 yaşındaki çocukların dahi elleri öpülür. "Gelin elimi öptü" diye onların sevincini görmelisiniz. Önceden gelin elini öpünce verilmek üzere hazırlanmış mendili geline hediye ederler. Hele birde gelin onlara "abla, abi" derse değmeyin keyiflerine. Büyük bir hayranlıkla, gelini daha yakından görebilmek, gelinliğine veya gümüş gelin tellerine dokunabilmek için can atarlar. Gelin oynayınca kaynana ters dönüp, beline bağladığı önlükten "bereketli

olsun" diye ekmek ufakları ve buğdayı gelinin başı üzerinden saçar. Gelin oynadıktan sonra da herkes evine dağılır.

Gelinin yanında gelen bayanlar eşyaları yerleştirir. Onlara yemekler konur. Biri o gece o evde yatmak için kalır, diğerleri gider. Gelin gelinliği ile damat gelene kadar bekler. Damat sağdıçları ile birlikte yatsı namazına camiye götürülür. Gelince zifaf odasına sırtını yumruklayarak sokarlar. Damat ne kadar kaçsa da birkaç yumruk mutlaka yer. Bunun da nedeni gençlik hatalarını unutup evine, eşine sahip olmasını hatırlatmak içindir. Damat gelince yenge tarafından 2 rekât namaz kıldırılır. Gelin damada emanet edilip çıkılır. Odaya *yastık çerezi* denen bir tabak dolusu fındık, fıstık ve baklava kaynana tarafından bırakılmıştır. Geline ise kız evi tarafından haşlanmış tavuk eti, baklava, börek ve kete hazırlanmıştır. Utanır, sıkılır gelin, isteyemez, aç kalmasın diye sandığa konur. Kız tarafından gelen çarşafı görünce anneye haber vermek için gider.

Cuma gün sabah ezanıyla kalkan gelin kaynatasının abdest suyunu döker. Çeyiziyle birlikte getirdiği, kaynata minderine oturup, yastığına dayanan kaynatanın çamaşırlarını giydirir. Kayınbirader varsa onunda çamaşırlarını giydirir. Gelinin yatağını kabartlayıp, düzeltip, karyolasını süslemeye yakın komşulardan biri gelir. Gelin tarafından bu kişiye bahşiş verilir. Yatağı yaptıktan sonra gelen bayan "gelinin ilk çocuğu oğlan olsun" diye karyola üstüne erkek çocuk yuvarlar.

4.2. Yüz açımı

Cuma öğleden sonra *yüz açımı* yapılır. Geline gelinliği tekrar giydirilip süslenir. Saçları yapılır. Taç takılır, fakat duvak olmaz. Gelen misafirlerin elleri öpülür. Tef çalınıp oynanır. Giderken geline altın takılır. Ya da kaynanaya para verirler. Buna "altın çağırma" denir. Eskiden kim ne takarsa yüksek sesle söylenir ve yazılırdı. Çünkü takılanlar da ödünçtür. Ya ev sahibi önceden bu hediyeleri getirenlere yapmıştır, ya da ilerde yapacaktır. Bu takılan para ve altınlar düğün

masrafının bir kısmını karşılar. Yardımlaşmanın en güzel örneklerinden olan bu adet o anda maddi ve manevi yönden bir açığı kapatır. Yıllarca birer birer yapılan takılar, düğün yapana toplu olarak döner.

Yüzaçımına gelinin de 5-6 yakını gelir. Buna *kız ardı* denir. Kız evinden gelenlere sofra konur. Gelen misafirler ev sahibine "gözün aydın" der, giderken geline "Goşa yaşayın, (100 yaşına kadar birlikte yaşlanıp, birlikte bu dünyadan göçün anlamına gelir.), Allah bir yastıkta kocatsın" gibi iyi temennilerde bulunurlar.

Bu şekilde dokuz gün süren düğün bitmiştir. Herkes normal yaşantısına döner. Fakat gelin için tamamen farklı bir yaşam başlamıştır. Gelin olduğunu belli eden saçın önünden biraz uzunca kesilen perçemler (gelek) örtüsünden dışarı çıkarılarak düzgün bir şekilde tokayla tutturulur. Kıvırıp değişik şekiller de verilebilir. Gelin olmanın da bazı zorlukları de vardır tabii, ama bunlar saygı babındadır. Kaynata otur demeden oturmaz, yüksek sesle konuşmaz, bazen de hiç konuşmaz sadece başıyla işaret eder. Kaynata bir şey isterse hanımına söyler, duyan gelin hemen yapar. Ne zaman ki kaynata altın takar veya para verir, "Artık sesini aç kızım" derse o zamandan sonra konuşur. Mahalledeki büyükleri yolda görünce elleri öper, hal hatır sorar. Gelin olmak kolay değil. "Gelinin boğazı kırk boğum olur" derler, yemek yerken kenardan sessizce, kibarca, hatta başörtüsünü ağzına kapatıp yan dönerek gizli yer. Kendinden küçük de olsa ev ahalisi ve yakın akrabaların çocuklarına abla ve abi diye hitap eder. "Gelin büyümez, kayın büyür" derler. Saygıda kusur etmez, hareketlerine, gülmesine dikkat eder, bu arada kaynanası tarafından buyrulan işleri yapar. Zaten kırk gün olana kadar İncesu deyimiyle "kırkı çıkana kadar" ağır ev işi kaynana ve görümceler tarafından yapılır. Geline iş gördürülmez. Daha sonra evin kızıyla arkadaş olup birlikte iş yaparlar. Bazen de yaptıkları temizlik beğenilmezse "Bu evin gelinine, kızına; yazı yazdım aynasının tozuna" diye laflarını da duyabilirler. Sabah olunca ezanla kalkar, kaynatasının abdest suyunu

döker, seccadesini serer, sofrayı kurar, kaldırır, bulaşıkları yıkar, kahvesini yapar, yatsı namazından sonra fasır fasır yün yer yatağı serer, uzun çift kişilik yastık ve yün yorganı yerleştirir. Kaynata izin verir, odasına geçer, yatağını yapar. Eşi yatmadan yatmaz, sabah ise eşi kalkmadan o ayaktadır. Bu kadar saygı gösteren gelini kim sevmez. Kaynataların gözbebeğidir. Kaynana ve görümcelerle ara sıra ufak kaprisler olsa da birbirlerini çok severler. Her gezmeye, düğüne; en güzel giysilerini giydirip, takılarını takarak götürürler. Ondan gururla bahseder, överler. Oynadıktan sonra tefçiye para atarlar. Bayramlarda istediği kıyafetler alınır, el üstünde tutarlar. Eşi de ona iyi davranır.

Yaşlı bir bayan şöyle diyordu "Nerde eski gelinler yavrum, şimdi kocası işe giderken kalkıp kahvaltısını hazırlamak şöyle dursun, nerdeyse yorganı kaldırıp ayaklarıyla bay bay diyorlar, samanlık saray oldu, hanımlık kolay oldu." Şimdilerde kaynana kaynata ile birlikte oturmak olmadığından eski usuller yok. Karı kocanın anlaşması daha kolay. Kim eşiyle arasının kötü olmasını ister? Bu nedenle erkeklere de büyük görevler düşmektedir. En önemlisi ise karşılıklı saygı ve sevgi. Ne demişler "Er var; yeşil yaprak eder, er var; kara toprak eder."

Zaten İncesu'da ufak yer olup herkes birbirini tanıdığından "sağda solda lâf olurum" diye geleneklerine uygun şekilde davranır. Erkeklerin de kötü alışkanlıklar yoktur. Olan da evlenince kendine çeki düzen verir. Eşinin yanında kendini küçük düşürmemeye çabalar. Çalışır, evine ekmek götürür. Eşini en güzel şekilde giydirip, yedirir. Çocuklarına iyi davranır. Çocuklarda olunca sevilen ama çekinilen bir baba, örnek alınacak vasıflara haiz bir anne olmaya çalışılır.

4.3. Davet

Yeni gelin üç gün sonra ailesine yemek davetine gider. Sadece gelin ve damat davet edilebildiği gibi damadın anne ve babası da bu

yemeğe çağırılabilir. Akşam yemeğinden sonra çay, kahve, meyve gibi ikramlar yapılır. Kızın ailesi geline altın veya eşya hediye eder.

30-40 yıl önceye kadar kırk gün olmadan kız evine gidilmezdi. Ağır yemekler hazırlanır, kızına babası tarafından geline büyük hediyeler verilirdi.

4.4. Çamaşır götürme

Düğünden bir hafta sonra gelin, yakın akrabaları için hazırladığı hediyeleri her akşam farklı bir akrabasına götürmek suretiyle gezdirilir. Bu geleneğe *çamaşır götürme* denir. Gidilen ev sahibi gelenlere çeşitli yemekler ikram eder. Burada amaç, gelinin damadın akrabaları ile tanıştırılması ve kaynaştırılmasıdır. Dönerken ev sahibi kadın tarafından geline ufak hediyeler verilir.

4.5. Kız göre

Düğünden on beş gün sonra gelinin annesi, komşuları ve akrabaları ile *kız göre* denen yemekli davete gelirler. Gelirken herkes baklava, börek, çeşitli mutfak eşyaları gibi hediyeler getirirler. Kaynana gelen misafirlere sofralar kurar. Çorbalar, bamyalar, dolmalar, mantılar, baklavalar, sütlüler bu sofraların vazgeçilmez yemekleridir. Yemekten sonra tefler çalınıp oynanır.

Oldukça teferruatlı olan düğün adetlerinin bir kısmı artık yapılmamaktadır. Bir kısmı da halen yaşatılmaktadır. *Çamaşır*, *un ağzı*, *kına*, *tıraş*, *yemek*, *yüz açımı*, *kız göre* gibi adetler devam etmektedir. Ama gelinlerin birlikte oturması, ayakta durma, konuşmama gibi adetler kalmamıştır.

Ardanuç'ta (Artvin) Düğün

Ülkü Önal[1]

Ardanuç, mensup olduğu kültür değerleri bakımından Ahıska ve Artvin çevresiyle ortak geleneklere sahiptir. Bu yazıda Artvin çevresiyle benzerlik gösteren düğün geleneğinin Ardanuç'taki örnekleri üzerinde durulacaktır.

Ardanuç'ta gençler eskiden erken yaşlarda evlenirlerdi. Evlenme çağına gelenler, birtakım hareketlerle bu arzuyu dışa vurur, kimseyle konuşmaz yahut hırçınlaşırlardı. Oğlan tarafı, gelin olacak kızda çalışkanlık, beceriklilik, güzel huy, asil bir aileden gelmiş olma; kız tarafı da damat olacak gençte efendilik; varlıklı olma; içki, sigara ve kumar gibi kötü alışkanlıklara sahip olmama ve asil bir aileye mensup olma gibi vasıflar arar. Köyün dışından kız alınması veya köy dışına kız verilmesi hoş karşılanmaz. Buradaki anlayışa göre "İyi kız köy içinde göçer.", "Dışarının paşasını almaktansa, Artvin'in poşasını almak daha iyidir." derler.

Eskiden çoklukla görücü usulüyle yapılan evlilikler, günümüzde gençlerin birbirleriyle görüşüp konuşmalarıyla sonuçlanmaktadır.

---

1 Ülkü Önal.

Arzu edilen özellikler doğrultusunda kız araştırmaya *saraflama* derler. Saraflanıp karar kılınan kız, ailesinden istenir. Bu safhadan başlayarak bu yazıda Ardanuç'taki düğün geleneğine göz atılacaktır. 1970'li yılların sonuna kadar köylerde bu yazıda anlatıldığı şekilde düğün yapılır. Son yıllarda düğünler düğün salonlarında yapılmaktadır, köylerde yapılan düğünler ise sayıca çok azalmıştır.

Kız İsteme

Oğlan tarafı, gelin adayına karar verdikten sonra, hatırı sayılan kişilerle birlikte kız evine gidilir. Dilbaz bir kişi, bağdaş kurup oturur. "*Allah'ın emri, peygamberin kavliyle kızınızı oğlumuza istiyoruz. Siz de münasip görürseniz bu iş olsun.*" der. Kız babası, kızını vermeyecekse "*Bir daha bu adla bu kapıya gelmeyin.*" der. Karar olumluysa, işi ağırdan alır ve sonunda, "*Niyetinizi tazeleyin.*" der. Bu durumda elçilik birkaç kere tekrarlanır.

Söz Kesimi

Kız tarafı, düşünüp taşındıktan sonra, karşı tarafı kendine uygun görüyorsa, "*Gelsinler, söz keselim.*" der. Veya son elçilikte söz kesilir. Elçilik tekrarlanır; kız babası, "*Verdim.*" der. O zaman herkes ayağa kalkar, birbirleriyle kucaklaşarak bunu kutlar. Şerbetler içilir. Oğlan tarafının getirdiği şekerler dağıtılır. Yüzük bırakılıp gidilir veya kız gelip kayınpederinin ve diğerlerinin elini öper. Geline bahşiş olarak para verilir. Yüzük orada takılır. Başlık geleneği artık terk edilmiştir.

Takılar

Geline takılacak takılar, söz kesildiği akşam konuşulur. Takı olarak şunlar talep edilir: Beşibirli, Reşat lira, Mahmudiye, gümüş takılar ve kehribar. Günümüzde takı çeşitleri çoğalmıştır.

Haftalık Götürme

Söz kesiminden bir hafta sonra kaynana, gelini görmek için beş altı kadınla beraber kız evine gider. Geline *urba* (giyecek) götürülür. Türküler, maniler söyleyerek kız evinde oynanır.

Gelin Görme

Kadınlar arasında yapılır. Kalabalık bir grup kız evine gider. Erkek tarafı, o günkü yiyecekleri kız evine önceden gönderir. Yemeklerin yanı sıra bişi ve lokum yapılır. Gelin süslenir. Harmana veya bahçeye çıkar. Gelinin önüne kumaş parçası serilir. Gelin, kumaşın üzerinde yürüyerek geçer. Kumaş, gelinin kolunu tutan kişinin olur. Gelin, kaynananın yanına gelir ve onun elini öper. O da gelinin yüzünü açarak başka eşarp örter. Oyunlar oynanır. Takılar takılır. Yemekler yenirken gelin ayakta durarak misafirlere su ikram eder. Akşam olunca dağılırlar.

Nişan Takımı

Eskiden nişan takımı, büyük bir mendile konurmuş. Kız, nişanlısına tezgâhta ördüğü cüzdan, çarbağ/çarbak (kuşak) ve erkek kıyafetleri verir. Erkek tarafı da geline urba alır. Bunları yıllarca düğünlerde, bayramlarda giyerler. Gelinlere kırmızı çar (baş örtüsü) alınır.

Çeyiz

Çeyiz; bir inek, kilim, cecim, yün yatak takımı, leğen, güğüm, sandık, hasır, elde örülmüş otuz çift kadar çorap, değişik kumaşlardan hazırlanmış bohça ve dantel perdeden meydana gelir. Günümüzde çeyizin kapsamı değişmiştir. Çeyiz oğlan evinde serilir. Düğün günü gelinin yaptığı el işleri bir ipte sergilenir.

Nişan Değişme

Kız ve erkek tarafının aldığı giyecekler, kız evinde toplanır. Düğünde veya nişanda karşılıklı olarak değişilir. Kız tarafından bir

kişi bavulu almak için gelir. "Bavul çok ağır, kalkmıyor!" diyerek sağdıçtan bahşiş alır. Tabla gezdirilir; önce gelinin babasına gider; o ne kadar para atarsa oğlan babası da o kadar para atar. Davetliler de tablaya gönüllerinden kopan bahşişleri atarlar.

Düğün

Oğlan babası gelinin evine gider. Birlikte uygun bir gün belirlenir. Oğlan tarafı, davetçi göndererek köylüleri davet eder. Gelin almaya gidecek kişiler akşamdan toplanır. Sağdıç, damadın yengesi ve gençlerden oluşan topluluğa *makar* denir. Bunlar davul zurnayla yola çıkarlar. Yenge yanına katmer, çerez, kına, kınayı ezmek için su alır. Gelinin atı süslenir. Gelin, erkek ata biner. Durumu iyi olanlar iki kat davul zurna çaldırırlar. Yengeler siyah çarşaf giyer. Günümüzde bunlar da bazı değişikliklere uğramıştır.

Kına Gecesi

Oğlan tarafı, kız evine geldiğinde, önce akşam yemeği yenir. Yiyecekleri oğlan tarafı önceden gönderir. Erkekler oyunlar oynarlar. Kına gecesine damat gelmez. Gelin, sadece kadınların huzuruna çıkar. Oğlan tarafı, "Gelini getirin!" derse gelin huzura çıkar. Kızlar maniyle yengeden izin isterler. Gelini süsleyip getirmek için:

Sorun hanım ninelere
Bir izin versin bizlere
Biraz gelini bezedelim
Yengeden çerez arz edelim.

Gelinler yeni elbise giyerler. Başlarına da vala (büyük kırmızı eşarp) örterler. Bu arada yengeye kahve getirip ondan bahşiş alınır. Kızlar, yengenin yanına gelip "Gelin süslenmiyor!" diyerek bahşiş isterler. Gelin süslendikten sonra kızlar tekrar yengenin yanına gelip, "Gelin çıkmıyor. Ayağı köke takıldı." Yenge de, "Bırakın benim gelinimi, çıkar!" dersc de sonunda bahşiş verir. Yengeden mumlar ve çerez

istenir. Tepsiye dökülen çerezin içine mumlar konur. Mumları yakmak için kibrit istenir. "Kibrit yanmıyor!" diyerek tekrar bahşiş istenir. Bu bahşişlerde pazarlık söz konusu değildir. Ne verilirse o alınır. Yengeden bir şeyler istenirken şu maniler söylenir:

Yenge geldi oturdi
Sor ki nelar geturdi
Has eşarbın yerina
Ham eşarbi geturdi

Yenga geldi oturdi
Sor ki nelar geturdi
Katmerin yerina
Kert çadiyi geturdi.

Geline de şu mani söylenir:
Gelin gelin naz eylama
Evi süpür toz eylama
Kaynanayla, kaynatayla
Sakın kötü söz eylama.

Kızın biri, içinde mumlar yanan tepsiyi başına koyar. Arkadaki kızlar oyun oynayarak gelini huzura çıkarırlar. Yere kumaş serilir. Gelin bu kumaşın üzerinden yürüyerek gelir. Yenge başını açar ve başka eşarp örter. Gelin ayakta durur ve iki elinin arasına mendil koyarak el bağlar. Yengeden kına ve su istenir. Kınayı ezen kişi, "Kına ezilmiyor!" diyerek bahşiş alır. "Su dökülmüyor!" diyen kişiye de bahşiş verilir. Gelin oturur, elini başına koyar ve bir kişi de eline kına koyar. Bunu bir mendille siler. Üç defa aynı işlem tekrarlanır. Gelin, kınalı mendili sandığına koyar. Gelinin kınası yatacağı zaman konur.

Gelin kınan kutlu olsun
Orda dilin tatlı olsun

Artan kına misafirlere dağıtılır. Çerez ve yengenin getirdiği katmer yenir. Oyunlar oynadıktan sonra topluluk dağılır. Makarı kız tarafının komşuları misafir eder. Oğlan yengesine şaka yollu tatlı eziyetler yapılır: Oturduğu yere iğne koymak veya ıslak mindere oturtmak gibi...

Oğlan yengesinin evden gizlice bir şey alması, kız tarafını atlatmak sayılır.

Gelinin Evden Çıkarılması

Sabah gelin süslenir. Gelini çıkarmak için sağdıç çağrılır. Kardeşi, gelinin beline kırmızı bir kurdele bağlar. Sağdıçtan bahşiş alır. Gelinin sandığına bir kişi oturur, "Sandık kalkmıyor!" diyerek para alır.

Bağda kırarlar funduği
Hani gelinin zanduği..

Gelin ev halkıyla tek tek vedalaşır; kapıya geldiğinde birisi kapıyı tutarak: "Gelin çıkmıyor!" der. Gelinin en zor çıkacağı yer kapıdır. Çünkü en büyük bahşiş burada istenir. Bahşiş alındıktan sonra gelin evden çıkar. Köy delikanlıları, koç parası alırlar. Gelin evden çıkarken davul zurnayla *gelin ağlatması* denen hava çalınır. Öndeki ata oğlan yengesi, ortadaki ata gelin, arkadaki ata da kız yengesi biner. Atların arasından geçilirse uğursuzluk olur düşüncesiyle atların kuyrukları birbirine bağlanır.

Hani gelinin anasi
Başında mumlar yanasi
Gelin ağlama, ağlama
Bizi yoldan eylama.

Gelin adladi eşigi
Sofrada kaldi kaşuği
Gelin evin yahuşuği
Gelin ağlama, ağlama.

Makar yollarda durarak oyunlar oynar; "Yiii huuu!" diye nara atarlar. Yollar kesilir. Yola masa koyar, sağdıçtan para alırlar. Gelinin önünde altı yedi kişi güreş tutar, sağdıç para verince güreşi bırakırlar. Parayı beğenmeyip güreşi devam ettirirlerse, oğlan tarafı da onları yenecek bir güreşçi çıkarırsa, bahşiş almadan yolu açarlar. Yollarda cirit oyunu da oynarlar. Yolda gelinden, önüne sürülen koçu kaldırması istenir. Gelin atın üzerinden eğilerek koçu kaldırmağa çalışır; kaldırırsa koç gelinin olur. Kaldıramazsa sağdıç, koçun sahibine koç alacak kadar para verir.

Davul zurna sesi yaklaştığında damat hazırlanır, çiftesini alıp arkadaşlarıyla birlikte dama çıkar. Düğün alayı eve yaklaştığı zaman *papah* denen atlı haberciler, hızla oğlan evine gelerek haber verirler. Birinciye kırmızı, ikinciye mavi, üçüncüye yeşil kumaş verilir. Kumaşlar atların boynuna bağlanır. Bunlar geri dönüp düğün alayına katılırlar.

Gelin kapının önüne geldiğinde, kız tarafı, kaynataya, "Gelinine ne veriyorsun?" diye sorar. Kaynata, ahırdan bir hayvan verir. Kulağına nişan vurulan hayvan gelinin olur.

Gelin attan indikten sonra ters çevrilmiş bakraç veya kazanın üzerinde çay tabağı kırar. Damat, silâhını ateşler. Gelinin başına bozuk para ve şeker atar. Gelinin önünde koç kesilir. Damat gelir, gelinin kolundan tutarak odasına götürür. Tatlılık olsun diye gelin kapının pervazına bal sürer. Geline hamur sürdürmek de adettendir.

O yıl kötü bir olay olursa, "Gelinin ayağı uğurlu gelmedi!"derler.

Tüm köy halkı ve misafirler, damadın evinde yemek yerler. Yemeği önce erkekler yer. Kadınlar yerken erkekler eğlenir oynarlar.

Yüz Açımı

Gelin, yakın yerden gelmişse o gün yüzü açılır. Uzak yerden gelmişse ertesi güne bırakılır. Yüz açımı, kadınlar arasında bahçede ve

harmanda olur. Düğünler, genellikle yaz aylarında yapılır. Yaşlılar dua ederken, "Ömrün uzun olsun, düğünün güzün olsun." derler.

Düğünler oğlan evinde birkaç gün devam edebilir. Çok uzun düğün yapanlar için şu söz söylenir:

Üç gün düğün
Üç gün öğün
Üç günden sonra döğün.

Davul zurna eşliğinde gelin, damat ve kız yengesi, misafirlerin yanına çıkarlar. Önlerinde genç kızlar tek oyun oynarlar. Dört bir tarafı eğilerek selamlarlar. Gelinle damat ortada ayakta dururlar. Sağdıç gelir, bıçağını gelinin baş örtüsüne takarak, "Gelinin elini mi keseyim, dilini mi?" diyerek üç kere bağırır. Misafirler, "Dilini kes, dilini. Sessiz olsun!" diye cevap verirler. Sağdıç, gelinin yüzünü açar, bahşişini takar. Gelin elini öper. Kaynanasının, kaynatasının ve diğer büyüklerin de ellerini öper. Onlar da bahşişlerini takarlar.

Sağdıç, gelininin verdiği bohçayı eline alarak oynar. Gelinle damat tüm misafirlere "Hoş geldiniz!" derler. Mahallî oyunlar oynanır. Bunlar, Tamara, sarıçiçek, ağırbar, üçayak, horon, ahçik, uzundere, atabarı, cilveloy, ondörtlü, tavukbarı gibi oyunlardır.

Gelinin eline arpa, buğday konur. Bir kişi de karşısına geçer yavaş yavaş oynayarak elindeki tahılları yere serper. Bunlar gelinin rızıklı olması için yapılır. Gelinin kucağına erkek çocuk oturtulur. Gelin bu çocuğa hediyeler verir.

Ortaya yastık koyulur. Gelin, kolundan tutularak yastığın etrafında dolandırılıp üç kere oturtulur.

Kete Kaçırma

Bar oynamak için kalkan kadınlar aralarına gelini de alırlar. Gelin babasıgilden getirdiği keteyi koltuğunun altına koyar. Damat dışarıda gezer, gizlice gelip keteyi almaya çalışır; gelin vermez, geri

gider. Bu olay üç kere tekrarlanır. Üçüncüsünde zorla da olsa damat keteyi alır kaçar. Herkes alkışlar. Sonra damat keteyi arkadaşlarıyla birlikte yer.

Kız yengesinin getirdiği çerez ve katmer dağıtılır. Daha sonra tabla dolaştırılır. Misafirler getirdikleri paraları ve hediyeleri ona atarlar. Paralar sayılır küsurlu çıkınca, sayanlar tarafından tamamlanır. Bu paralar bir mendile bağlanır. Üç kere gelinin belindeki kemerden aşağıya bırakılır. Üçüncüsünde gelin bu paralara ayağını basar. Toplanan paralar yengeye verilir. Bu paraya, yüz görümce parası denir. Geline altın alınır. Akşamüstü düğün dağılır. Uzaktan gelenler misafir edilir.

Gerdek

Gelinle kız yengesi gelinin odasında otururlar. Dışarıda erkekler oyun oynarlar. Damat, büyüklerin ellerini öper; odasına girerken arkadaşları arkasına vururlar. Kız yengesi damada, "Al amanatını, gör hayrını!" der ve odadan çıkar. Birlikte ve tatlılıkla yaşamaları için, odaya bir bardak şerbet bırakılır. Gelinin yüzü örtülü olur ve hiç konuşmaz. Damat, para veya lira verince gelin konuşur ve damat da yüzünü açar. Damat iki rekât namaz kılar. Dua ederken gelin avucuna tatlılık olsun diye şeker koyar.

Sabah, gelinle damat büyüklerin ellerini öper. Gelinin konuşmamasına, gelinlik etmek denir. Gelin, ancak bahşiş verildiğinde konuşur.

Ayak Dönümü (Sabahlık)

Düğünden sonraki üçüncü gün kız tarafı, katmer yapar, bir de elbiselik koyarak gelin evine gönderir. Bu, gelinle damadı davet etmek demektir. Kızın baba evine ilk gidişine ayak dönümü denir. Ayak dönümünde bütün akrabalar ziyaret edilir. Enişteye bahşiş verilir ve şaka yollu takılmalar olur. Enişte kütüğü yardırılır.

Düğün ve nişanda şu maniler söylenir:

Gökten elma tutarım
Ben bu işi yaparım
Rakı içme a yârim
Nişanını atarım.

Muradıma ereyim
Ne istersen vereyim
Pencere önüne gel
Boyun bosun göreyim

Şu dağların nanesi
Kara ineğin danası
Aldık geldik kızını
Ağla da kal anası

Uzun yol uzun olsun
Yaprağın güzün olsun
Aldım kızın gediyerim
Koyunuz sizin olsun

Bakın gelinimiza
Ay doğdu evimiza
Kalayli sini gibi
Kuruldi ögümüza.

Isparta'da Düğün

R. Ruveyda Okumuş

Evlilik, insan hayatındaki önemli dönüm noktalarından biridir. Yeni bir ailenin kurulmasına vesile olan düğünler pek çok gelenek, görenek ve yaşayışı bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışmada Isparta yöresinde yapılan geleneksel düğünler ele alınmıştır.

Memleketimizin her şehrinde olduğu gibi Isparta'da da geleneksel düğün merasimleri yapıldığı gibi bazı adetlerin terk edilmiş olduğu görülmektedir. Farklı şehirlerden kız alıp vermelerin artması ve toplumda yaşanan sosyolojik değişim, düğünlerde de etkisini göstermiş ve bir kısım göreneklerin farklılaşmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Isparta düğünlerinde kendine mahsus bir hava hâlen daha mevcuttur. Özellikle yakın çevrelerde yapılan düğünlerde bu gelenekler yaşatılmaktadır. Bu yörede yapılan düğün merasimleri şehir ve köy düğünü olarak iki farklı şekilde icra edilmektedir.

Şehir Düğünleri

Evlenme vaktine gelmiş delikanlıların ana-babaları kendilerine denk olabilecek ailelerin yetişkin kızlarından birkaçını sorup

soruşturarak gelin adayı seçerler. Bu adayları münasip bir şekilde oğullarına duyurup düşüncelerini sorarlar. Oğlan bu adaylardan birini seçer veya "Annem babam daha iyi bilir." derse onların seçtiği kızı alacağını söylemiş olur. Bunlardan hiç birini beğenmez yahut gönlünde bir sevdiği var ise "Benim evlenme zamanım gelmedi, biraz daha bekleyeceğim." diyerek teklifi geri çevirir. Bu durumda kendisinin beğendiği birisi bulunup bulunmadığı sorulur. Varsa kızın evine gizlice elçi gönderilir. Elçi kadın, kızın elinden kahve içer ve yürüyüşüne, konuşmasına, hizmete edişi gibi meziyetlerini araştırır. Edinilen intiba olumlu ise kız evine oğlan evinin akraba kadınları ziyarete gider. Kız durumdan haberdar edilmiş olduğundan görücüler karşısına temiz elbise ve derli toplu bir vaziyette çıkar. Misafirlerin ellerini öper, kahve pişirip ikram eder. Görücüler, kızın en çok kahve pişirmesine ve ikram etmesine dikkat ederler. Kızı alıcı gözüyle inceleyip iltifat ederler. Daha sonra kız anasına latife yollu sözler söyleyip kızı isteyeceklerini ima ederler. Kızlarını vermek taraftarı iseler "Birkaç gün düşünelim, babasına konuyu açalım, size bir cevap verelim." derler. Yok eğer vermek niyetinde değillerse "Kusura bakmayın kızın yaşı küçük veya büyüğü var." gibi bahanelerle "Nasibinizi başka yerde arayın." diyerek konuyu kapatırlar. Eskiden kız verilmeyecek görücülere kahve ikram edilmez ve giderlerken de ayakkabıları çevrilmezdi. Bunun anlamı "Bir daha görücülüğe gelmeyin." demekti.

Kız annesi durumu gerekenlere duyurup anlatır. Onlar da "Olur." derlerse oğlan evine haber yollanır. Bu arada uygun bir vesile ile delikanlının kızı görmesi sağlanır. Oğlan da beğenmişse aile büyükleriyle kız istemeye gidilir. Tesbit edilen günün akşamında oğlan evi akraba ve yakınları kız evine giderler. Kahveler içildikten sonra erkek tarafının en yaşlı erkeği kız babasını muhatap alarak kızı ister. Baba "Nasip ise olur." der ve böylece söz kesilmiş olur. Kız tarafı erkek tarafına bir mendil verir. Buna "söz kesme" ya da "mendil alma" denir. Birkaç gün sonra "mübareke-şerbet içme töreni" düzenlenir. Bu törene katılan hoca kız babasından muvafakat alarak

Nur suresinin 32.-33. ayetlerini okur. Dualar edilir. Şerbetler içilir. İki tarafa da "Mübarek olsun." denir. Kızla oğlana yüzükleri takılır. Bu törende kahve ikramı olmaz.

Bundan sonra oğlanın annesi ve yakınları kız evine giderek nişan hediyelerini takdim ederler,takılar takarlar. Düğün günü tesbit edilir. Bu törene nişan takma veya yavukluluk töreni denir. Düğün yakınsa hediyelerin bir kısmı düğünde verilir ve takılar da düğünde takılır. Düğün uzayacaksa Regaib gecesinden bir gün önce oğlan evinden kız evine, kız evinden oğlan evine tatlılar, hediyeler gönderilir. Bu adete "sini göndermek" denir. Düğünden evvel Kurban Bayramı gelmiş ise kız evine telli pullu, kurdeleli süslenmiş bir koç kurbanlık gönderilir.

Kararlaştırılan düğün günü için hazırlıklara başlanır. Düğün için okuyucu kadınlar evlere gönderilerek, dostlar ve misafirler çağrılır.[1] Gelin Perşembe ya da Pazar günü çıkar. Kimi zaman zifaf gecesi uğurlu sayılan Cuma gününe denk getirmeye çalışılır. Nikâhın belli bir günü yoktur. Bazen düğünden evvel bazen de düğünle birlikte nikâh kıyılır. Düğünden iki gün önce gelin hamamı yapılır. O gün gelin adayı akraba kadınlar ve komşularla hamama gider. Gelin yıkanır, gelenlere çerez, meyve vs. ikram edilir. Burada anneler, oğullarına alacakları kızları seçme olanağı da bulurlar.

Aynı günün akşamında güveyin evinde davul zurna eşliğinde oyunlar oynanır, eğlenceler yapılır. Birkaç fasıldan sonra güvey bir sandalyeye oturtularak avcunun içine kına yakılır. Akraba ve dostları para basarlar. Buna "para basma" ya da "samah" denir.

Kadınlar da kendi aralarında kına gecesi yaparlar. Kız evinde ya da bir salonda davetliler toplanır. Gelin kız kına gecesinde üç etekli veya uzun elbise tarzında kadifeden bindallı giyer. Beline gümüş kemer takılır. Başına fes ve üzerine taşlarla süslü başlık takılır. Üzerine al pullu bir örtü örterler. Eskiden gelin saçı sırma tellerle örülür

1 Düğünlere artık davetiye ile misafirler çağrılmaktadır.

ve zülüf kesilirdi. Çalgı ekibi (genellikle ud veya cümbüş, darbuka, def) yerini alır. Gelin herkesin görebileceği bir yere oturtulur. Çalgı kıvrak havalar çalarken oyuncular tek tek oynamaya başlar. Oynamak için ortaya çıkan kadın önce para toplar. Bu para çalgıcınındır. Çalgıcıya eskiden defçi kadın denir ve yalnız def çalınırdı. Defçi kadın:

Odun koyun, odun yansın
Çıra koyun, çıra yansın
Selam söyleyin yârime
Ben yandım o da yansın

gibi türküler söyler. Oyun biter, sıra kına yakmaya gelir. Karılan kına ortaya getirilir. Yakmaya gelinin sağ elinden başlanır. Gelen misafirlere leblebi, fıstık, şeker vs. ikram edilir.

Düğün günü sabahı, kız evinden gelen güveyin elbisesi bohçası alınarak güvey hamama götürülür. Yıkanır, giydirilir. Kokular sürülür. Şerbet ikram edilir. Gelin giydirmeye de boşanmamış ve dul kalamamış birkaç kadın görevlendirilir. Gelin kıza işlemeli göynek (gömlek), altına şalvar, üstüne üç etek giydirilir. Üstüne de cepken ya da yelek giydirilerek kıyafet tamamlanır. Boynuna beşibiyerde, gramise altın; kulaklara inci, elmas küpeler, kollara altın bilezikler, parmaklara elmas, altın yüzükler takılır. Başına çeşitli süslerle süslenmiş fes geçirilir. En üste duvak örtülür.[2]

Öğle vakti oğlan evinden bir kafile gelin almaya kız evine gelir. Eskiden atla götürülen gelin günümüzde gelin arabası ile çıkarılmaktadır. Davul zurna eşliğinde oğlan evine getirilen gelinin başından bozuk para veya şeker atılır. Bunları çocuklar kapışır. Bu sırada gelin ve damat eve girer. Gelin, sağdıç denilen hanıma teslim edilir. Bu törenin ardından damat evi terkeder. Duvaklı olan gelini akşama kadar ziyaretçiler görmeye gelir. Salona çıkarılan ve bir sandalyeye

2 Günümüzde gelinin bu giyim tarzı hemen hemen terkedilmiş ve beyaz bir gece tuvaleti gelinlik olarak tercih edilmektedir.

oturtulan gelinin sağ tarafına kaynana, sol tarafına yengelerden birisi oturur. Gelinin kucağına 3-4 yaşında bir oğlan çocuğu oturtulur. Bundan maksat "İlk çocuğu güzel ve talihli bir oğlan olsun.", kaynananın gelinin sağ yanına oturması, gelin daima kaynanasına itaatli ve saygılı olsun demektir. Gelin, salondayken herkes gelip onu kutlar, o da ayağa kalkarak büyük küçük herkesin elini öper.

Isparta'da gelini ağlatmak için gelin hamamında, kına gecesinde ya da gelin çıkarma esnasında söylenen türkülere "okşama" denir. Kına gecesinde söylenen türkülerden biri şöyledir:

Tutun atının başını
Silin gözünün yaşını
Çağır oğlan kardeşini
Gelin, kınan kutlu olsun!

Şehirden getirin tası
Evlerden işitin sesi
Olmuş gelinlerin hası
Gelin, kınan kutlu olsun!

Kaya dibi karıncalı
Başı pullu bürümceli
Yanı kibar görümceli
Gelin, kınan kutlu olsun!

Tepsiye koyarlar tuzu
Üstüne örterler bezi
Anasının kadın kızı
Gelin, kınan kutlu olsun!

Çattılar kazan taşını
Vurdular düğün aşını
Çağırın kız kardeşini
Gelin, kınan kutlu olsun!

Düğün yemeği için hayvanlar kesilir ya da kasaptan et satın alınır. Yemeği pişirmesi için bir aşçı tutulur. Aşçı, yemek pişireceği kap kacağı ve bulaşıkçı kadınları beraberinde getirir. Yemek açık alanda sofra denilen masalarda yenir. Bunun için masa ve sandalye temin edilirerek oğlan evine getirilir. Ayrıca yemek yenilecek yer güneşli ya da yağmurlu olması ihtimaline karşı iskele ve brandalar kurularak üstü örtülü bir alan hazırlanır. Düğün yemeği çorba, etli kuru fasülye ya da nohut, kabune pilavı[3] ve irmik helvasıdır. Bir gün öncesinden pişirilen yemekler gönüllü kişiler tarafından sabaha kadar beklenir. Bu bekleme işine "kazan bekleme" denir. Kazan bekleyenlere et, tavuk gibi yiyecekler verilerek ikramda bulunulur.

Helva düğünden bir gün önce yapılır. Bunun için yakın akraba ve damadın arkadaşları gelir. Burada herkes sırasıyla kazanda kavrulan irmik helvasını karıştırır. Karıştırırken çeşitli ağız şakaları yapılır. "Hadi damat hızlı karıştır bak helvayı yakıyorsun." gibi sözler söylenerek gülünür. Helvanın şerbeti döküldükten sonra dinlenmeye bırakılır.

Düğün töreninden sonra gelin, odasına çekilir. Sandıklar açılarak çeyizler serilir. Geline yemek yedirilir. Akşam olup damat eve gelince, önce gelinin duvağını açar. Ardından geline yüz görümlüğü olarak altın takar. Gelin, beyinin elini öper. Birlikte iki rekat namaz kılarlar. Sonra yengenin getirdiği yemeği yerler. Oğlan evine dini nikâh akdi için gelen mahalle imamı, yakın akraba ve komşulara da yemek yedirilir. Ardından gelin ve güveyin nikâhı kıyılır. Bundan sonra misafirler dağılır. Böylece düğün nihayete ermiş olur.[4]

Düğünden yedi gün sonra güveyin ailesi ve akrabaları kız evine yemeğe gider. Buna "yedi daveti" ya da "kız ardı daveti" denir. Bu davette güveye kaynana ve kayınpederi çeşitli hediyeler verir. Ertesi

3 Haşlanmış et ve nohut ile pişirilen Isparta yöresine has bir çeşit pilavdır.

4 Günümüzde artık düğünler büyük salonlarda icra edilmektedir. Düğün sahipleri, düğün yemeğini salona gitmeden önce evlerinin bahçeleri ya da boş bir alanda sofralar kurarak vermektedirler.

gün, aynı şekilde kız tarafı, damadın evine gider. Bunun yanı sıra kadınlar kendi aralarında "yedi hamamı" denilen hamamda eğlence düzenler.

Köy Düğünleri

Köy düğünleri, şehir düğünleriden bazı hususiyetleri ile farklılıklar gösterir. Evliliklerin büyük bir kısmı aynı aileden yapılan akraba evlilikleridir. Yapılan evliliklerde tek eşlilik hakim olmakla beraber iki üç kuşak öncesine kadar çok eşlilik de görülmektedir. Evlilik kararında kız ve erkeğin rızasının yanı sıra ağırlıklı olarak ailenin kararı etkili olmaktadır. Gelin adayı belirleme de erkek anneleri oğullarına yakışır kızı bulmak için dikkkatli davranırlar. Eskiden köylerde kadınlar gelin olacak kızı ekin tarlasında, hayvan güderken ve çeşme başında beğenirlerdi.

Güvey düğünde kollu mintan, çuha şalvar, beline kuşak sarar. Geline göynek, üç etek, şalvar ve mintan giydirildikten sonra başına süslü bir fes takılır ve duvak olarak al bir kumaş örtülür. Gelin at ile oğlan evine getirilir. Gelin oğlan evine girerken nohut, leblebi, üzüm gibi çerezler atılır. Kına gecesinde de gelin üstüne bindallı ve altına şalvar giyer. Beline gümüş kemer takılır.[5]

Düğün yemeği için "düğün odunu" adı altında odun toplamaya gidilir. Düğünden iki üç gün önce toplanan bu odunlarla yakılan ateşte yufka açılır. Gelen misafirler değişik evlerde köylüler ve düğün sahiplerince misafir edilir. Köy düğünlerinin çalgısı genellikle davul zurnadır. Delikanlıkar davul zurna eşliğinde zeybek oynarlar.

Köy hayatında görülen evliliklerden biri de "kaçma-kaçırma"dır. Umumiyetle ekonomik sebeplerden veya kızın ailesinin rızasını alamamaktan kaynaklanmaktadır. Ağırlık (başlık) için verecek parası olmayan, düğün yapacak maddi imkânı olmayan insanlar bu evlilik

5 Gelin ve güveyin bu yöresel giyim tarzı günümüzde tamamen değişmiştir. Şehirlerdeki gibi düğünlerde gelinlik ve damatlık giyilmektedir. Gelin at yerine araba ile oğlan evine getirilmektedir.

yolunu tercih etmektedirler. Kaçma-kaçırma olduktan 3-6 ay ailelerin küs kaldığı ondan sonra er geç orta yolun bulunduğu söylenmektedir.

Köylerde genelde genç yaşta evlenilir. 15 yaşından sonra bir kız için evlilik vakti geldiğine inanılır. Eskiden 20 yaşında bir kız evde kalmış sayılırdı. Kız çocukları erken yaşta ev işlerini, yemek yapmayı ve ekmek pişirmeyi öğrenir. Evlilik yaşının medeni kanun gereği en az 18 olması hasebiyle şimdilerde erken yaşta evliliklere tesadüf etmek pek mümkün değildir. Gençler günümüzde köy dışından evlilik yapmayı daha çok tercih etmektedirler.

Kadınlar uzaktan gelin adayının huyuna suyuna, davranışlarına bakar sorup soruşturduktan sonra kızın evine misafir olarak giderler. Bu aşamada ne kızın, ne kızın ailesinin ne de oğullarının ziyaretin amacından haberleri olmayıp sadece bir komşu ziyareti olarak görülür. Kız evi, gelen misafirlere ikramda bulunurken gelen misafirler evin düzen ve tertibine bakarlar. Kızın ikramına dikkat ederler. Eğer kız beğenilirse oğlanın annesi eşine istediği kızı söyler ve kız isteme aşamasına gelinir.

Kız isteme kararı verilmesiyle akrabalardan birisi kız evine dünürcü olarak geleceklerini haber verir. Erkek tarafından oğlanın babası, amcası, dayısı hitabeti iyi biri ile kız evine gider. Eskiden ilk görüşme erkekler arasında yapılır, kadınlar gitmezdi. Kız istemeye genellikle Perşembe veya Pazar günü akşam saatlerinde gidilir. Konuşma esnasında kız tarafına geliş amacı açıklanır. Oğlanın babası "Allah'ın emri, peygamberin kavli ile size akraba olmaya geldik, senin kızını benim oğluma istemeye geldim." der. Eğer kız tarafı "Biz bir düşünelim siz bir daha uğrayın." derse bu hareket erkek tarafında olumlu karşılanır. 2-3 gün sonra tekrar gidilir. Eğer olumlu tavır devam ediyorsa kızın babası "Allah'ın emri ile kızımı verdim." der.

Bütün bu kız isteme aşamasında kız tarafı evliliğe ilişkin olumlu ya da olumsuz bir yorumda bulunmazsa erkek tarafı onların davranışlarından durumu anlamaya çalışır. Kızını vermek istemediği halde

nezaketen ikramda bulunanlar olduğu gibi, ikram edilen çaya tuz atanlar da vakidir. Erkek tarafı giderken ayakkabılarına dikkat eder, eğer ayakkabılar düzenli konmamış, çevrilmemiş ise kız tarafının bu işte istekli olmadığı sonucuna varılırdı. Kıza sorarlar da kız sükut ederse "Sükut ikrardan gelir." demek ki gönlü var diye düşünülür. Günümüzde eğer karar olumlu ise kahve ikramını kız yapar.

Bu sürecin sonunda kız verildi ise bu olaya "kız bitirme" denir. Kız bitirmede erkek tarafının getirdiği şerbet kız tarafından biri ile ikram edilir. Kızın müstakbel kayınvalidesi de gelin kızın başına yazma atar. Eskiden yüzük vs. olmadığı için sadece yazma verilirdi. Günümüzde kız bitirmede ağız tatlansın diye kahve, çay, lokum, bisküvi ikram edilir. Sarrafa gidilerek yüzük alınır.

Ertesi gün oğlan evinden danışığa gelirler. Gelirken bir bohça hazırlanır. İçine gelin kıza, annesine ve kız kardeşlerine yazma, babasına sigara vs. konur. Ayrıca bohçada fındık, fıstık gibi kuruyemiş de bulunur. Kız bohçayla gelenlerin elini öper, onlar da bakır bilezik takar ya da para verir. Kız tarafı gelenlere yemek ikram eder.

Eski köy düğünlerinde sözle düğün arasında nişan yapılmazdı. Söz kesildikten sonra düğün tarihine karar verilir ve düğün yapılırdı. Günümüzde söz ile düğün arasındaki süre uzayacaksa ya da kız tarafı isterse nişan yapılmaktadır.

Gelin kızın isteğine göre kendisine erkek tarafınca Osmanlı sarı altını yapılır. Ortada büyük bir tane kenarlarda beşer tane olmak üzere toplam on bir altın kızın boynuna takılır. Ayrıca fese takmak için dört baş altın, yirmi tane de ikilik istenir. Eğer kız tarafı evlilikten vazgeçerse altınları geri verir. Günümüzde düğün altı ay bir sene sonra yapılacaksa yüzük takılır. Bu süre zarfında bayram olursa geline boydan (bütün) elbise alınır ve altın takılır.

Düğünden bir hafta önce resmi nikâh için köyün bağlı olduğu ilçeye gidilir. Bu olaya "izinleme" denilmektedir. İzinlemede pazar harcı da görülür. Pazar harcında gelin kıza el yağı kutusu, yazma,

çeşitli kumaşlar alınırdı. Kız tarafına kese, mendil, peşkir (havlu), çorap alırlardı. Ayrıca gelin kızın anasına ve babasına da kumaş satın alınır. Düğünden iki üç gün önce erkek tarafı kız evine Pazar harcı gördüğü bohçalarla giderdi. Kıza ne alındıysa "Sırt biçecez." denilirdi. Bunun anlamı alınan kumaşlar paylaştırılarak kime hangi kıyafetin dikileceğine karar verilmesiydi. Kararlaştırılan kıyafetler düğün gününe kadar dikilirdi. Düğünde giyeceği üç eteği, şalvarı, basması düğünden evvel gelin kıza teslim edilirdi.

Pazar harcından sonra oğlan evi aldığı sandığın içine kızın gelinliğini, izinlemede alınan kıyafetlerini, kızın annesine, babasına ve kardeşlerinin elbiselerini, mendil, kolonya, lokum, sakız, başörtüsü koyar. En son iki mendil konarak sandık kapatılır. Ortasına da çarpana (dokuma kumaş) bağlanır. İçi doldurulan sandık alınarak oğlan evinden kız evine gidilir. Sandık geldikten bir hafta sonra düğün olur.

Düğün tarihini haber vermek için kız ve erkek tarafı kendi taraflarına oku dağıtır. Köy halkı düğüne çağrılırken yazma ya da basma kumaş verilir. Bu verilen eşyaya "okuntu" denir. Konar göçerlik zamanında yakın akraba düğün sahibine bir erkeç davar getirirmiş. Böylece gelen hayvanlar düğünde kesilir ve düğün evinin masrafı azalmış olurdu. Artık günümüzde düğünlere çağırmak için köylerde de kart (düğün davetiyesi) gönderilmektedir.

Düğün öncesi yapılan hazırlıklardan birisi de en çok ihtiyaç duyualan ve tüketilen ekmeğin yapılmasıdır. Ekmek yapımı için konu komşu yardıma gelir. Yörede yufka ekmek yapılmaktadır. Günümüzde artık yufka ekmek yapmak yerine fırınlardan temin edilen kömbe (nokul)[6] ikram edilmektedir. Ayrıca yemek yapımı için lazım olan pirinç, kuru fasülye, nohut vb. bakliyatlar düğünden birkaç gün önce temizlenip hazırlanarak bekletilir.

---

6 Kömbe (nokul) mayalı hamur ile yapılan ve içine haşhaş ve ceviz konulan bir çeşit çörektir.

Düğünler genellikle Salı, Perşembe ya da Pazar günleri yapılır. Önceleri gelin sadece mübarek bir gün kabul edilen Perşembe günü alınırken şimdilerde Pazar günü de alınmaktadır. Düğünün süreceği üç günde hem kız hem de erkek tarafı tatlı bir telaş yaşarlar. Cuma günü başlayacak bir düğün için Perşembe'den itibaren hareketlilik başlamış demektir. Düğünde ikram edilecek baklavalar hazırlanırken, düğün saihibinin çalgıcıları gelir. Gelen çalgıcılar genellikle davulcu ve zurnacıdır.

Cuma günü davul ve defler eşliğinde hoca duayı okuduktan sonra düğün bayrağı evin önüne dikilir. Erkek evine düğün bayrağı asılmasıyla düğün resmen başlamış olur. Aynı gün düğün için damat ve arkadaşları odun kesmeye giderler. Odundan döndüklerinde köy ahalisi davul zurnayla onları karşılar. Getirilen odunların bir kısmı kız evine gönderilir. Bunun karşılığında hediye alınır.

Yemeklerin yapımı için getirilen odunların yanı sıra kız evine aynı gün yani Cuma günü bir de "kınalık" getirilir. Kınalık kız evinin yapacağı yemek masrafını azaltmak için yapılan bir adettir. Eşeklere, katırlara yüklenmiş çay, şeker, kahve, pirinç, tuz, un, dövmelik buğday, yağ, yufka ekmek, yoğurt ve başına al bağlanmış bir davar davul eşliğinde kız evine getirilir. Bunların yanında erkek evinden kızın çeyizi olarak hazırlanmış kıyafetleri bohçası da erkek evinden birkaç kadınla beraber gelin kıza getirilir. Eskiden kızın çeyizi olarak çok bir şey olmadığı için getirilenler yatak, yorgan ve kıyafetlerden ibaret idi. Buna "kız evine yük götürme" de denir. Gelenlere kız tarafı yemek ikramında bulunur. Yemekten sonra kız evine gelenler davul eşliğinde bir iki saat oynadıktan sonra erkek evine geri dönerler.

Cumartesi günü daha çok eğlenceye ayrılmış bir gündür. Akşam kına gecesine kadar kız evi ve oğlan evi kendi yakınlarına öğle ve akşam yemeği verirler. Yemekte pirinç ya da mercimek çorbası, kuru fasülye veya sulu et yemeği, pirinç yahut bulgur pilavı, hoşaf (vişne, üzüm, şeftali), un ya da irmik helvası verilir. Aynı gün kadınlar ve erkekler kendi aralarında eğlenceler düzenler. Yapılan

eğlencelerde kadınlar ve erkekler ayrı ayrı olurlar. Eskiden erkekler arasında at yarışları, güreş müsabakası da yapılırdı.

Cumartesi gecesi gelin ve damada kına yakılır. Gelin kızın başı al bir duvak ile örtülür. Erkek tarafının kadınlarının hazırlayıp kız tarafına getirdiği kına gelin kızın eline ve ayağına yakılırken def eşliğinde çeşitli türküler ve maniler söylenerek "gelin okşaması" yapılır. Gelin ağlatılır. Kına yakılırken gelin kızın eline biraz kına ve kaynananın verdiği para konur. Bu esnada damada da kına yakılır. Kız evi gelen misafirlre ikram olarak kömbe dağıtır. Kız evinde yapılan kına gecesinde kaynana ve görümceler geline para takarlar. Erkek tarafının getirdiği karılmamış kına gelen misafirlere dağıtılır. Halk içinde yakılan kına semboliktir esas kına geline yatarken yakılır.

Pazar günü artık gelin alınır. Aynı gün kız ve erkek tarafı misafirlrerine yemek verir. Düğünlerde 1960'lara kadar gelinlik olarak üç etek giyilirmiş. 1980'lerde itibaren ise günümüzde de kullanılan beyaz gelinlik giyilmeye başlanmıştır. Başı bozulmamış (dul veya ayrılmamış) kadınlar gelin kıza gelinliğini giydirir. Önceleri başa yemeni, ayaklara al çorap ve iskarpin ayakkabı da giydirilirdi.

Damat da kız evinden gelen bohçadan çıkan mintan ve şalvarını hoca dua okuya okuya giydirir. Günümüzde damatlar da artık takım elbise giymektedir. Öğleden sonra kız alınmaya gidilmeden önce "güvey okşaması" yapılır. Damat ve sağdıç avluya kapının önüne çıkar. Güvey, davulla okşanır. Bu arada damada altın ve para takılır. Bu merasime kız tarafı da gelir. Damat okşamadan sonra kız tarafı geri döner ve son hazırlıklarını tamamlar. Damat tarafı gelini almak için at, günümüzde ise bir gelin arabası hazırlar. Gelin at ile alındığı zaman at da süslenirdi.

Gelin almaya eskiden damat gitmez gelini evde beklerdi. Erkek tarafı bütün akrabalarını toplayark kafile şeklinde Pazar günü ikindi vakti kız almaya gider. Davullar çalar, oyunlar oynanarak kız evine ulaşılır. Kız evinin önüne gelindiğinde "Gelini almaya geldik." diye haber verirler. Gelin ev halkı ile vedalaşır, çeyiz sandığı kapı önüne

indirilir. Gelinin beline babası ya da erkek kardeşi tarafından kuşak bağlanır. Ardından gelin çıkartılır. Ata binesiye kadar geline babası veya yengesi eşlik eder. Gelin ata biner ve artık kız tarafı kafileye katılmaz gelinin yanında yalnız yengeleri bulunur.

Evden çıkarken kızın babası: "Alınla girdin, akınla çık." diye uğurlardı. Yani al elbisenle baba evinden çıktın koca evinden de beyaz kefeninle çık demektir. Tabi bu söz daha çok al gömleğin üç etek elbise içine giyildiği döneme aittir.

Oğlan evine getirilen gelini attan indirmek için kayınpederi, kayın validesi ve görümceleri hediiyeler verir. Buna "indirmelik" denir. Gelin bu indirmelikleri almadan attan inmez. İndirmelik olarak eşya, tarla, altın, mal (koç, davar, inek vs.) verilebilir. Günümüzde araba ile getirilen geline indirmelik olarak genellikle altın verilmektedir. Gelin dualarla eve girerken bozuk para ve bayramlık şeker atılır.

Gelinin eve gelişiyle herkes gelini görmeye gelir ve "gelin okşaması" yapılır. Gelin okşaması kaynananın geline hoşgeldin kutlamasıdır. Gelin yüzü açık olarak kaynana ile karşılıklı oynar. Davetliler dağıldıktan sonra gelin, odasında dinlenir. Akşam olunca kız evinden baklava tepsisi, tavuk vb. yiyecekler getirilir. Kız tarafından gelen kadınlar gelin odasını düzenler sonra damat namazdan gelmeden önce giderler.

Damatla birlikte eve hoca da gelir. İki şahitle gelin ve damadın dini nikâhı kıyılır. Nikâhtan sonra orada bulunanlar damat ile gelinin ellerini tutturur. Yeni evli çift gelin odasına geçer. Damat burada iki rekat namaz kılar ve dua eder. Ardından geline yüz görümlüğünü takar. Kız tarafının getirdiği helva, baklava, tavuk, lokum vs. gibi yiyecekleri birlikte yerler.

Düğün gecesinin sabahı damat evden ayrılır. Kız arafından gelen kadınlarla gelin çerez yiyip, eğlenir. Gelin kaynanasına ve evdekilere hediyeler verir. Düğünden bir hafta sonra kız tarafı erkek tarafını yemeğe çağırır. Bir iki gün sonra da erkek tarafı kız tarafını davet eder. Böylece iki taraf kaynaşmış olur.

Isparta Yöresi Kadınları Düğünlerde Giydikleri Geleneksel Kıyafetlerle
(R. Ruveyda Okumuş arşivi)

KAYNAKLAR

Etem Ertem, "Mahalli Eski Adetlerden: Geçmiş Günlerde Isparta'da Düğün", *Ün*, sayı: 39, c. 4, Haziran 1937.

Etem Ertem, "Mahalli Eski Adetlerden: Geçmiş Günlerde Isparta'da Düğün", *Ün*, sayı: 40, c. 4, Temmuz 1937.

Etem Ertem, "Mahalli Eski Adetlerden: Geçmiş Günlerde Isparta'da Düğün", *Ün*, sayı: 41, c. 4, Ağustos 1937.

Etem Ertem, "Mahalli Eski Adetlerden: Geçmiş Günlerde Isparta'da Düğün", *Ün*, sayı: 42, c. 4, Eylül 1937.

Etem Ertem, "Mahalli Eski Adetlerden: Geçmiş Günlerde Isparta'da Düğün", *Ün*, sayı: 43-44, c. 4, I. ve II. Teşrin 1937.

Etem Ertem, "Mahalli Eski Adetlerden: Geçmiş Günlerde Isparta'da Düğün", *Ün*, sayı: 45-46, c. 4, I. ve II. Kânun 1937.

Komisyon, *Isparta Mutfağı "Geleneksel Tatlarımızdan Seçmeler"*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yay, Isparta, 2014.

Böcüzade Süleyman Sami, *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi*, sdl. Suat Seren, İstanbul, 1983.

Cumhuriyetin 50. Yılında 1973 Isparta İl Yıllığı, Yeni Matbaa, Isparta, 1973.

Cumhuriyetin 60. Yılında 1983 Isparta Yıllığı, Ankara, 1983.

Isparta 2003, Isparta Valiliği, Ankara, 2003.

Zerrin Kartal-Filiz Nurhan Ölmez, *Isparta Yöresel Kadın Giysileri*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yay, Isparta, 2014.

Mustafa Koç, *Baris-Hamit-Hamitâbât Tüm Yönleriyle Isparta*, Türk köyü yay., Isparta, 1983.

Divriği'de Düğün

Fatma Pekşen

Âdemoğlu var olduğu günden beri sevinmiş, üzülmüş, azalmış çoğalmış, çeşitli keşiflerde bulunmuş, çeşitli kayıplar yaşamış, harpler yapıp sınırlar çizmiş, milletler kurup ülkeler fethetmiştir. Lâkin bunca hengâmeli hayat mücadelesinin içinde ilk eğlenceli düğünü kim yapmıştır, bilinmez.

Başlangıç tarihi muamma olmakla birlikte, asırlardır dünyanın dört bir yanında düğünler yapılıp yuvalar kurulmakta, "harman yel ile düğün el ile" atasözünde olduğu gibi bu önemli güne -hem yardım hem de eğlenme maksadıyla- birçok insan iştirak etmektedir.

Muhakkak ki başka milletlerde başka kelimelerle biliniyordur. Bizdeki düğün kelimesi ise "tüg-mek, bağlamak, tüg-ün"den hareketle, "sünnet ve evlenmek maksadıyla yapılan büyük eğlence" şeklinde açıklanmaktadır.[1]

Sözlükler bu şekilde açıklayadursunlar, Anadolu insanı meyvenin, sebzenin, çiçeğin bol olduğu zamana da *düğün* demiştir. Mesela bir Divriğili için ağaçlardan "meyve hasıl etme günleri", "meyvenin

1 Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

düğün günü"dür. Bol bulunan herhangi bir yiyecek için de bu tabir kullanılır. Yaşlılar çocuklara, "İki gün sonra bulamazsınız, düğünüyken yiyin!" derler. Eriğin, kayısının, elmanın, kirazın düğünü olur.

Al domateslerin toplanıp kazanlara doldurulup salça yapıldığı zamanın adı *domates düğünüdür*, güzün kavurma yapıldığı zamanınki ise et düğünü. Elbette bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bahçelerin coştuğu bahar ayları ağaç, çiçek, arı, börtü böcek düğünüdür. Koku düğünüdür. Gene özellikle akşamüstleri çığrışarak grup halinde uçan kargalarınki de *karga düğünü* olarak adlandırılır. Kimilerine göre "kargalar cenaze götürüyü" şeklinde yorumlansa da yaygın kanaat kargaların gelin götürdüğü, düğün yaptığı yönündedir.

Düğün sevinçtir, coşkudur, ilk adımdır, paylaşmaktır. Temiz giyim, süslenme, gülme, sofra çıkarmaktır; eşle dostla bir arada bulunmaktır.

Yazının girişinde de dediğimiz gibi ilk düğün, ilk gelinlik, ilk çeyiz, ilk davetiye kimlere aitti, eğlenceyle başlanıp bitirilen düğünde ilk gelin, ilk damat kimdi bilinmemektedir. Asırlardır dünyanın dört bir köşesinde yapıldığı gibi, bir zamanların Mengücekli Payitahtı Divriği'de de düğünler tüm coşkusuyla sürdürülmeye devam etmektedir.

İlçede, herkesin bildiği sünnet ve evlenme maksatlı yapılanların haricinde, bir de *hacı düğü*nü geleneği vardır. Ana hatlarıyla anlatılacak olursa bu merasim şöyle gerçekleşmektedir:

"Hacıların döndüğü gün kendi evinde ya da bir yakının evinde on on beş kişilik bir karşılama yemeği yapılır. Bunun üzerine hacı olan ev sahibi de yakın komşu, akrabalar varsa dükkân komşuları ve hac arkadaşlarını davet ederek yemek verir. Eğer evde nişanlı genç ya da sünnet olacak çocuk varsa bunların düğünü hacı yemeği ile birlikte yapılabilir ki buna *hacı düğünü* adı verilir. Diğer düğün yemeklerinde olduğu gibi alatlı pilav, hoşaf ve çarşı ekmeği sunulur. Bugün

gelen herkese zemzem ve hurma ikramı yapılır. Hacdan getirilmiş olan ufak hediyeler; tespih, başlık, örtü vb. verilir. Hacı yemeğinde evlenme ya da sünnet düğünü yoksa hacı yemeği, yakın akraba ve komşulara verilen davet yemeği gibidir. Bu sofrada çorba, etli sebze yemeği, pilav, hoşaf, salata ve helva bulunur."[2]

Evlilikler kızlarda on sekiz yirmi yaşlarında, erkeklerde ise askerlik dönüşünde, yirmi üç yirmi beş yaşlarında gerçekleşmektedir ki epeydir de yüksek öğrenim sebebiyle yaş daha yukarı çıkmış durumdadır. Düğünler, bu iki bekâr genç için yapılmaktadır.

Kuma ve nikâhsız yaşama biçimi hemen hemen hiç görülmemektedir. Nadiren kaçarak evlenmeye tesadüf edilmektedir. Boşanmanın hoş karşılanmadığı ilçede ayrılmış ya da eşi ölmüş kişilerin evlenmelerine de rastlanabilmektedir: Bazen bir tarafın bekâr, bir tarafın dul veya ayrılmış; bazen de iki tarafın da dul ya da boşanmış olarak evlenmesi gibi. Bu durumda "arkasında çağasıynan barabar" yani, önceki evlilikten olma çocuğuyla birlikte yeni yuvalar kurulmaktadır.

Kaçarak yapılan evliliklerde düğün o kadar şaşaalı olmamaktadır. Bir tarafı dul/ ayrılmış olanların düğünleri de asla bekârlara yapılan düğün kadar coşkulu geçmemektedir. İki tarafın rızasıyla yapılan, bin türlü geleneğin ve teşrifatın sergilendiği, anne babaların hayatta olduğu düğünlerin tadı elbette ki daha farklı olmaktadır.

Atların çatlayıp kazanların patladığı; yani ciritli tahtırevanlı, pilavlı hoşaflı, dört başı mâmur düğünler, yerini günümüz yeniliklerine terk ettiyse de geçmişten gelen gelenek kırıntılarıyla bile muazzam anlar yaşanmaktadır.

Eskiden yaşlı Divriğili erkeklerin söylediği, "ben hünkâr düğünü görmüş adamım" sözü, "gördüm, geçirdim, tecrübe kazandım/umur gördüm; gözüm, karnım tok" anlamını taşımaktadır.

Müjgân Üçer ve Fatma Pekşen, *Aslanburcu'ndan Yükselen Selçuklu Kartalı: Divriği*, Asitan Yayınları, Sivas, 2010, s.143.

Gene değişmez düğün yemeği olan alatlı pilavsız, balo tarzı bir düğünü yadırgayan ilçeliler, "Hoş düğün hoş düğün, pilavı yok boş düğün, ben de böyle etse idim, yapar idim beş düğün" demekten beri kalmamıştır.

Büyükler çocuklara, gençlere dua maksadıyla "Ömrün uzun, düğünün güzün ola" demektedirler. Kendileri inanmasalar dahi torunlara, torun çocuklarına "Düğününde kalburla su taşıyacam."[3] ve "Düğününde bastona binip, çöke çöke oynayacam."[4] demeyi sürdürmektedirler.

Gene kızdıkları bir ufaklığa da "Düğününde kar yağa e mi!" demekten kendilerini alamamaktadırlar.

Bu yazıda; ekserisi yaz aylarına tesadüf eden, -şimdilerde mecburen salon sırası gözetilse de- özellikle perşembe ya da pazar günü olması tercih edilen Divriği düğünlerine dair, erişebildiğimiz ölçüde gözlemlerimizi vermeyi amaçlamaktayız.

Evlenme

Kıza Bakma ve İsteme

Oğulları olan analar, ekseriyetle birkaç yıl öncesinden çevrelerine göz gezdirmeye başlarlar. "Kızı çağalıktan beğeneceksin" düşüncesiyle yapılan bu hareket, aslında pek kimselere söylenmez. Münasip gördükleri bir kızı, yöresel deyimle "karınlarının bir köşesine" koyarlar. Zamanı gelince ortaya çıkacaktır çünkü.

Eğer uygun bir aday önceden bulunmamışsa eşin dostun tavsiyesine uyulup, bu hususta güvenilen dost ve yakınların da tavsiyelerine

3 Düğünde kalburla su taşımak: (Uzun vadede) Bir yardımına karşılık olarak bekâr bir kimseye çok büyük bir yardımda bulunma sözü vermek.

4 Eski kaşık oyunlarının bazılarında çökülerek oynandığını hatırlatmak gerekir. Ağır kaşık havası olarak bilinen bu kaşık oyunlarının kimisinde topuk yere vurularak ahenk tutulur, kiminde süzülmek gerekir, kiminde ise çökme hareketi yapılır.

kulak verilir. Eskiden, ohuculara[5] başvurulurdu. Ohucular, ekserisi ebelik veya natırlık da yapan, herkesi tanıyan arabulucu kadınlardan oluşan, "insan sarrafı" kimselerdi. Tespit edilen kız eğer yakından bilinmiyorsa, bir bahâne ile önce kayınvalide ve görümce, eğer görümce yoksa hala veya teyze; kız evine giderek kızı ve ailesini görmeye çalışır.

Mevsimine göre "biber sadırı arıyıduh, sizde var diye duyduh", "gurbetten gızım gelecek, ireçellik fişne ilazım" gibi bahâneler bunlara birer örnektir. Ya da "Ulucâmi'den geliyük de yanduh, bir maşafa su verin, ölüüzün canı içün" gibilerinden usulüne uygun bir biçimde, gayet masumane (!) bir tavırla kız evine girilir. Tabii ki o aile de Tanrı misafiri olarak kapılarını çalanların isteğini yerine getirmeye çalışır. Evin güngörmüş büyükleri niçin gelindiğini çoğu kez tahmin ederler.

Ev derli topluysa, aile güler yüzlü ve misafirperverse, kız güzelse, içilen bir bardak suyun, yanı sıra yapılan bir ikramın ardından gelenler, bin bir teşekkürle geri dönerler. Eğer içlerine sinmeyen bir durum olduysa, tavsiye edilen başka kapılara gidilir, bir başka bahâne ile.

"Geçen gün geldüğümüzde kızınızın yaptuğu gayfenin tadı damağımızda kaldı, gine geldük" türü sözlerle bir iki gün içinde geri gelen kayınvalide, yanına aldığı ağzı laf yapan, başı bozulmamış bir kadınla,[6] kız evinini kapısını yeniden çalar. "Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle" dünürcü olurlar. Kız evi, kız birisine sözlü değilse, hısımdan akrabadan umulan birisi yoksa, bir iki gelmenin ardından, "Allah yazdıysa ne diyek? Hele bir babasına, dedesine danışak" diye ılımlı cevap verirler. Yok eğer askerde, tahsilde huyu husu bilinen yakınlardan bir delikanlı varsa, hatta onun anası önce-

5 Ohucu: Okucu/okuyucu; düğüne çağrı yapan davetçi. Yurt genelinde de okucular vardır ve benzer adlarla bilinir. Düğünlere oku helvası, hamamlara sabun, kına gecelerine mum dağıtarak düğüncüleri davet ederler.

6 Başı bozulmamış kadın: Eşi ölmemiş ya da eşinden ayrılmamış ve de çocuklu kadın.

den, "Kim gelirse gelsin kızı vermeyesiiz, o bizim." demişse, "Her zaman buyurun gelin, ama bu sözle kapımızı çalmayın." türünden, kırıcı olmayan bir sözlerle, dünürcülere işin olamayacağını anlatmaya çalışırlar. İçlerine sinmeyen bir durum olursa da "Kızımızın yaşı küçük, elinize bir fincan gayfeyi büşürüp veremez. İş güç bülmüyü. Daha abisi askere gidecek." gibi sözlerle gelenleri geri çevirirler.

Her iki taraf da bu kıza bakma ve dünür işini gizli tutarlar. Gizli tutmaktaki amaç, eğer kız hoşlarına gitmedi ise kız tarafının gönüllerinin kalmaması "üzülmemesi" içindir. Hele dünür olunup da eli boş çıkılan evler, oğlan tarafının da kırılan gururu haline gelir. "Bakıldı da beğenilmedi, baktı da almadı." denilmesin diye el altından yapılır ki eskiden ohuculara bu hususta çok iş düşerdi.

Ne kadar gizli tutulursa tutulsun, "Kızın iyisi ya komşuda ya da hısımda kalır." düşüncesinden hareketle, dünürcülerin gelip gittiğini işiten yakınlardan da kızı isteyenler çıkabilir. Kızın babasına, dedesine söylenen bu kadın dünürlüğünün ardından, eğer esnafsa, oğlan tarafının babası veya dedesi, kız babasının dükkânına gelerek, yahut da câmide rast getirmeye çalışarak, kız babasına durumu anlatan bir imâda bulunurlar. "Ağam yarın akşam yatsıdan sonra bir fincan gayfeezi içmeye gelecük"

Kız babası da "buyurun gelin" der. Eve gidince ev ahalisine vaziyeti anlatır. Heyecanlı bir bekleyişle birlikte gizliden gizliye soruşturmalar sürer. "İçkici mi, başı dışarı mı, kârı kisbi nasıl?" İki taraf için de münasip görülüyorsa, hayırlı işi fazla uzatmamaya gayret gösterilir. Gene de kız evi naz evi düsturundan hareketle, "Eşimize dostumuza bir danışak. Allah yazdıysa ne diyek. Sizden iyisine mi verecük?" türü sözlerle, ama gönüllü olduklarını anlatan güleryüzlülükle bir iki sefer daha bir araya gelirler. Sonunda taraflar ikna yoluna gider, kız babasının ağzından "olur"u koparırlar ve "söz alma" gerçekleşir. Artık kadınlar bir araya gelir, nişan günü tespit edilir. Söz almanın ardından gizlilik kalkar, aileler çevreye "Filancayla dünür olduk." açıklaması yaparlar.

Eskiden söz kesmede yüzük olmazmış. Hatta öyle şatafatlı nişan da yapılmazmış. "Gişi düvürü"nün[7] olduğu akşam, doğrudan yaşlı ve başı bozulmamış akrabadan veya yakın komşudan bir kadın tarafından kızın parmağına bir yüzük takılır ve nişanlı kabul edilirmiş.

Şerbet İçme/Nişan

Eskiden evlilikler daha çok görücü usulüyle yapılırdı. Dolayısıyla evlenecek olan oğlan ve kız birbirlerini tanımazlardı. Eşten dosttan genç olan hanımlar vasıtasıyla pencereden, perde gerisinden tarafları birbirine göstermeye çalışsalar da yakından görüşme olmazdı. Daha çok evlenecek erkeğin rızasına bağlıydı bu durum. Büyükler, ille de anneler layık görmüşlerse, gençlere söyleyecek söz kalmazdı.

Şerbet hazırlanıp şeker lokum, kahve, sigara satın alınıp bu özel güne hazırlanılır. Zaten derli toplu olan evler, "El gelecek." denilerek yeniden elden geçirilir, kıyı köşe paklanır. Şimdiki gibi bol olmadığından konu komşudan, cam sürahi, şerbet bardağı, fincan, sandalye toplanıp, akşamdan hazır edilir. Sandalye taşıma ve şerbet gününe *ohuculuk*, yani *davetçilik* yapmak çocukların vazifesidir.

Sabah on on buçuk sıralarında kız evinin davetlileri gelip hayır dilekleri ve duâlarla yerlerine otururlar. Yarım saat kadar sonra da erkek tarafının misafirleri topluca gelirler. Tertemiz hazırlanmış, halı yastıklı, kanaviçe işli örtülerle, kırlentlerle bezeli sedirlere, kanaviçe işli minderli sandalyelere buyur edilen "yeni düvürlere" hal hatır sorulur. Karşılıklı iyi temennilerde bulunulduktan sonra ilk ikram olarak misafirlere şeker/lokum ve kolonya/gülsuyu, ardından da "hoş geldin gayfesi" ikram edilir. Köpüklü olması arzulanan kahveyi, eli iş yapan kadınlar pişirir; önceden tespit edilen evin gençleri, eğer yaşça küçüklerse komşu ya da akraba gençleri en büyükten başlayarak birer birer saygıda kusur etmeksizin kahve tepsisini tutarlar.

7 Gişi düvürü: Erkek dünürü.

Yanlarında getirilen bir hoca veya soy büyüğünden düzgün konuşan birisi orada olunuşun sebebini açıklar. Oğlan babası veya eğer yoksa yerine vekâlet eden bir büyüğü misafirler huzurunda yeniden kıza dünür olur, "Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle kızınızı oğlumuza alı, alı, alı..." der bırakır. "Alıyorum" demez. Çünkü kız babası, "veri, veri, verdim" diyecektir. Âdet böyledir. Kız babasının "verdim" sözünün üstüne çeşitli temennilerle taraflar birbirlerine iyilikler ve hayırlar dilerler. Hoca da kısa bir duâ yapar.

İşlenmiş örtülü tepsilerle şerbetler sunulur. Misafir odası kapısına kadar kadınlarca taşınan ikramlar burada genç delikanlılara verilir. Kül tablalarının boşaltılması, sehpaların silinmesi, boşların toplanması bu gençlerin işidir ve iyi not almak durumundadırlar. Çünkü bir çeşit tanışma vesilesidir bu özel günler. İleriki dönemlerde benzeri bir kız isteme durumunda "Falancanın şerbetinde görmüştüm, eli ayağı çabuktu, efendiydi." türünden methiyelere konu olabilecektir.

Şerbet bardakları toplanırken kayınbaba tepsiye bir zarf içinde başlık parasını ve ipekli bir mendile sarılı olan nişanı; yüzük, bilezik ve inciyi bırakır. Tepsiyi alıp giden delikanlı, bunu ev sahibi kadına, yani şerbeti içilen kızın annesine veya babaannesine verir. Başlık parası, oğlan tarafının kız tarafına hediyesidir; asla karşılıklı olarak, çekişilerek tespit edilmez. Gönülden ne koparsa o miktardadır, yine de oldukça yüklücedir. Bu paraya aile asla dokunmaz, onunla kızın çeyizine gerekenler alınır.

Kız tarafından birisinin oğlanın parmağına taktığı yüzük ile gençler nişanlanmış olur, birbirlerini nişanda da sonrasında da görmezler. Vekillerin iştirakiyle dini nikâh kıyılır, "gah get gayfesi"[8] ile erkek nişanı bitmiş olur. Kapının önünde misafirlerin ayakkabılarını çeviren çocuğa kayınbaba bahşiş verir.

Kadınlar tarafında büyük boyutlu nişan yapma, eğlenme evvelce yoktu. 70'li yıllardan sonra bu ivme kazanmıştır. Kadınların nişanı,

8 Gah get gayfesi: Kalk git kahvesi.

kahve pişiren şerbet hazırlayan kız tarafının yakınlarından birkaç kadın ile büyük annelerden oluşur. Nişanlanacak kız şerbeti içildiği an, başka bir odada bulunur, kimsenin yanına çıkmaz. Israrlar karşısında kadınların olduğu yere gelir, utangaç bir tavırla, edeple, yol gösteren bir büyükle birlikte kendi anneanne, babaanne gibi büyüklerinin, sırasıyla büyükten küçüğe doğru orada bulunanların elini öperdi. Erkek tarafından gelen yüzük, bir iki bilezik, en temiz giysilerini giymiş kızın parmağı ve bileğine geçirilmesiyle nişan yapılmış sayılırdı. Nişan şerbeti şeker, şerbet boyası ve limontuzu ile hazırlanırdı.

Görücü usulüyle yapılan evliliklerde, hükûmet (resmî) nikâhında kaçamak olarak birbirlerini görebilirlerdi ancak. Hastanede yapılan muayenenin ardından hükûmete gidilip kıyılan nikâhta iki tarafın yakınlarından bir iki kadın da hazır bulunurdu.

70'li yıllardan sonra kız ile oğlanın birbirleriyle bir araya gelerek, yüzüklere kurdele takılıp, makasla kesme modası başlamıştır. Tanımadan yapılan evlilik yok gibidir şimdilerde. Dünür gitme, söz kesimi, nişan, nikâh, çeşitli hazırlıklar eskisi gibi kaç göçle değil daha rahat, karşılıklı konuşup anlaşarak yapılmaktadır. Erkeğin kız evine nişanlısını görmeye gitmesi, yeni dünürlerin birbirlerini yemeğe çağırmaları artık gayet alışıldık bir durumdur.

Erkek nişanı gene sabah saatlerinde yapılmakta olup, kadınların nişanları öğleden sonraya bırakılmakta ve hayli renkli geçmektedir. Zaten birkaç gün öncesinden çarşıya çıkılmış, -kimi zaman bu hazırlıklar Sivas, Malatya veya Erzincan gibi yakın illere gidilerek de yapılmaktadır- kıza nişanlık kıyafet alınmış, berbere götürülerek kız nişana hazır hale getirilmiştir. Terlik, ayakkabı, çanta, iç çamaşırı, şemsiye, makyaj takımı vb. saç kurutma makinesine varıncaya kadar bilumum alınması gereken eşya nişanlık olarak alınıp hazır edilmiştir. Tabii damadınki de. Bu çarşıya çıkılma gününde iki taraftan da kadınlar bulunur ve onların hediyeleri de unutulmaz.

Nişan günü tertemiz hazırlanan evlere önce kız evinin misafir hanımları gelirler, yarım saat kadar sonra da erkek tarafınınkiler. Kahve ikramının yapılmadığı bu kadınlar arası nişanda, önce kolonya ve şeker ikram edilir konuklara. Sonra genç gelin ve kızlar şerbet ikramı yaparlar. Kimin ne ikramı yapacağı önceden tespit edilmiş olup, anne ve baba tarafı eşit olarak sıraya konulmuştur. Çünkü bir tarafın gençleri ikram ederken, diğer tarafın gençlerine sıra verilmiyorsa bu, hatır gönül meselesi kabul edilir.

Ekseriyetle evde yapılan bu nişanlarda, çay ikramı nişanın olmazsa olmazıdır. Onca misafire ayrı ayrı tabaklarda evde yapılmış kurabiyeler, pastalarla çay vermek, kimseyi atlamadan, bir eşyayı kırıp dökmeden defalarca bu işlemi tekrarlamak, herkesin gönlünü görmek hüner sayılır. Salonlarda, gazoz veya meyve suyu ve hazır pasta ile yapılan nişanlar, evde yapılan çaylı pastalı nişanın yerini tutmaz.

Çay ikramından önce, "nişan takma" denilen merasim yapılır. Davetlilerin beklediği bu andır işte. Yeni evli bir gelinin refakatinde, kolkola girmiş olarak içeriye giren çiçeği burnunda gençler davetlilerce alkışlanır. Orta yere getirilen çifte, oğlan tarafından, herkesin beğendiği saygın, fazla yaşlı da olmayan bir erkek tarafından kısa bir konuşma yapılır, hayırlar dilenir. Gümüş, üstü örtülü bir tepsiye konulan nişan takıları ve kırmızı bir kurdeleyle birbirine bağlı yüzükleri gençlerin parmağına geçiren aile büyüğü besmele ile kurdeleyi keser, davetlilerin alkışları eşliğinde gençleri tebrik ederek odadan çıkar.

Nişanı takan beyin eşi, görümce veya oğlan evinin uygun gördüğü bir hanım tarafından kıza getirilen takılar birer birer takılır. İnci, saat, bilezikler, yüzükler, kolyeler vb... Eskiden yakınlardan, dostlardan bir armağan olmazdı. Şimdilerde eşten dosttan, komşulardan da yakınlık derecesine göre bilezik, kolye, yüzük, küçük altın, para türü hediyeler nişanlanan gençlerin yakasına takılmaktadır. Erkek tarafı, eğer "Biz götürdüğümüz nişanı takacağız, kimse zahmete girmesin. Hediyenizi düğünde verirsiniz." derlerse, davetliler nişanda

hediye vermezler. Gene de nişana gidenler tedarikli gider, "N'olur n'olmaz" diye yanlarında hem para hem de altın bulundururlar.

Takı merasiminin ardından gençler, "önlerine düşen" yani yol gösteren yeni evli bir gelinin[9] refakatinde, iki tarafın büyük annelerinden başlayarak el öperler. Sedirlere, kanepelere zaten yaşlılar oturmuşlardır. Bu el öpme işini uzatmak istemeyen yaşlılar "Aldık kabul ettik, Allah hayırlı uğurlu etsin. Kurt ise koyun olsun. Başaca murat alsınlar." gibi iyi dileklerde bulunurlar.

El öpmenin ardından geline alınan hediyelikler, ev halkına verilecek olan katların takdimine geçilir. Anne, baba, ebeveyn ve kardeşlere oğlan tarafından konulan hediyeye "kat" adı verilir. Görümcelerden büyük olanının tek tek gösterdiği ve herkesin pür dikkat izlediği bu merasimin bitiminin ardından, orta yere konulan sandalyelere oturtulan gençlere de dahil olmak üzere herkese çay-pasta ikramı yapılır.

En güzel giysilerini giymiş genç kızlar ve gelinlerce temiz tepsiler, işlemeli veya dantel örtüler, bardaklar, şekerlik ve kaşıklarla eksiksiz yapılan ikramın ardından oyunlara geçilir. Zaten sabahtan beri susmayan, sadece, nişan takma merasimi ve çay içme esnasında duran müzik yeniden başlar ve gerek mahalli oyunlar türküler, gerekse sonradan öğrenilenlerle eğlenceli bir nişan yapılmış olur. Damatla gelinin de oyuna kaldırıldığı nişan gününde bol bol da fotoğraflar çekilir. Ki son yıllarda salonlarda yapılan nişanlara da rastlanmaktadır.

Tatlılık/Datlılık

Nişan günü oğlan tarafından kız tarafına "tatlılık" denilen bir sini gönderilir. Okucu kadının başının üstünde tutarak getirdiği bu sinide şunlar bulunur: Birkaç kilo kesme şeker, üstüne serpilmiş elvan şekeri denilen renkli şekerler, çikolatalar, bir iki kutu misafir şekeri, onun da üstüne eğer mevsimiyse gül goncaları, dağıtılmış kırmızı

9 Bu gelinlere, Sivas'ta "bayan sağdıç" denilir.

veya pembe gül yaprakları, nane yaprakları, reyhan, anık gibi kokulu otların serpilmiş yaprakları... Rengârenk görüntülü olan bu sini, önce beyaz iş veya ara dantelli bir beyaz bohçaya, sonra da kabartma veya sırma işli kıymetli bir al bohçaya sarılır. "Evlatlarının alını yeşilini göresin." iyi dileğinde de görüldüğü gibi geleneklerimizde murat ve mutluğun sembolü al ve yeşil renklerdir.

Cemal Kutay *Pembe Mendil* adlı eserinde eski İstanbul âdetleri arasında, Divriği'deki tatlılık ile benzerlik gösteren "nişan tablası"ndan bahseder: "...Bu tabla çoğu zaman üzeri sanatkârane işlenmiş gümüşten, geniş bir sini halinde idi. Buna da şekerler, şekerlemeler, kurabiyeler, kaymaklar, fıstıklı lâtilokumlar yerleştirilirdi. Aralarına mevsimin meyveleri ve çiçekleri konulurdu. Kakule, zencefil, damla sakızı, kına, ödağacı, tarçın, canfes çıkınlar içinde, süslü süslü bağlanarak tabladaki yerini alırdı. Donatılan tabla, değerli el işlemesinden olan ipek sakargora sarılır, yine kurdele ile süslenirdi. Damat tarafının uşakları nişan çekmecesi, gelinlik bohçası ve nişan tablasını alarak kızın evine gelirlerdi. Böylelikle kız ve erkek nişanlanmış olurdu."[10]

Okucunun yanında bulunan yetişkin kız veya oğlan çocuğunun elinde de şerbet sürahisi bulunur. Camdan olması gereken bu sürahi renkli kreplerle süslenir, ağzı da al kurdeleyle bağlanmış olur. Sürahinin dibinde iki parmak kadar toz şeker, üstünde de şerbet olur. Bu şekilde su ile çoğaltılması ve ev ahalisine de yetmesi arzu edilir. Her iki tarafın da tatlılık hazırlığında, birinci derece yakınlar bulunur.

Bir iki gün sonra kız anasının haber vermesiyle konu komşu tatlılığa bakmaya gelirler. Bohçasından süsüne kadar dikkat edilen bu işlemde kız tarafı oğlan tarafının bilgisini görgüsünü bir kere daha tartmış olur. Zaten tatlılık getirilirken yolda rastlayanlar "Bu kimin datlılığı? Hayırlı uğurlu olsun." diye okucuyu birkaç yerde durdurmuş, tatlılığın kimler arasında olduğunu öğrenmişlerdir bile.

10 Cemal Kutay, *Pembe Mendil*, İstanbul: Yeni Asya Yay., 1988, s.64-65.

Üstünden eksilen şekerlerin yerine kız tarafı yeni kutu şekerler, yeni elvan şekerler ekleyerek süsleyip oğlan tarafına tatlılık gönderir. Okucunun götürdüğü sininin yanı sıra, boşalmış şerbet sürahisi, krepleriyle, kurdelesiyle birlikte geldiği yere iade edilmiş olur. Kız evinin yolladığı bu şerbet sürahisinin ağzına bağlanan kurdelede, -eğer erkekler tarafından birisi damada takmadıysa- oğlanın parmağına hediye edilen yüzük de yer alır.

Arısı olan evler, kalaylı bir yoğurt bakracıyla bal gönderirler tatlılık niyetiyle. Hatta Mehrigil'den manifaturacı Mehmet Efendi'nin annesine, tatlılık merasiminde oğlan evi tarafından bir soba kazanı çecli bal gönderildiği söylenir yaşlılarca.[11]

Okucu ve yanı sıra giden gençten kişiler, kız tarafından da oğlan tarafından da bahşiş (hediye) alırlar. Son otuz kırk yıldır, gelin ve damadın bir araya gelerek yaptığı, eğlenceli nişan âdeti oturduğundan beri tatlılık ve okuculuk tamamen kalkmış gibidir. İkramları, eksikleri, kıyafetleri artık karşılıklı olarak taraflar yapmakta, ortak karar vermektedirler.

Cehiz/Çeyiz Hazırlığı ve Düğün

"Hayır iş uzatılmaz" denilerek, nişanın ardından -özellikle de erkek tarafı- düğün hazırlıklarına başlar. Eğer "ağır düğün" olacaksa, yani iki gün ve yemekli, elmalı semahlı olması düşünülüyorsa, ona göre tedariklere girişilir. Bunun için kasaplara koyun tembih edilir; yahut da evleri müsaitse ayaklı alınıp besiye çekilir ve hayvan semizletilir. Düğünün aşçısından kazan kâhyasına, tohumdan gelin hamamına, eğer nişanda takılmamışsa altınlarına kadar her şey teker teker ayarlanır; kesenin ağzı açılır.

Kız tarafının telaşı ise daha çok cehiz (çeyiz) üzerine yoğunlaşır. Kızın yaşı epeyce olduysa, yani çeyizin "iğnesi üstünde"[12] ise fazla

11 Hasibe Sağ, Ankara, 2011.

12 Bohçalanıp, iğnelenen bitmiş çeyizlik işlerde bu tabir kullanılır.

zahmete girilmez. Yıkanma, ütülenme, katlanma gibi işlemler elden geçirilir. Yok eğer kız küçükse, oğlan tarafı da "Fazla bekletmeyecük, eliizi evdürün" demişlerse gece yarılarına kadar parmaklar işleyecek, göz nurları kumaşlar üstüne dökülecektir. Tenteneler (danteller), oyalar, işlemeler birer ikişer ortaya çıkmaya başlayacaktır. Birkaç takım karyola takımı hazırlanacak, bol bol kırlent, birkaç tane seccade işlenecek, seccadenin ayak yerlerindeki örtüye varıncaya kadar hepsine ayrı itina gösterilecektir. Duvarlara asmak için panolar işlenecek, ara dantelleri örülecek, bol bol bohça işlenip kenarlarına danteller geçirilecektir. Sedir örtüleri, sandalye minderleri, mutfak takımları, sandık-bavul-gardrop örtüleri, peçeteler, masa örtüleri, sofra bezleri, -eskiden büfe idi- şimdilerde vitrin takımları, kenarı dantelli yüz havluları, hediyelikler birer birer hazırlanacaktır.

Çeyizin en önemli kısmını hamam takımı meydana getirmekte ve en az iki adet havlu takımı hazır edilmektedir. Hamam geleneği eski etkinliğini yitirmekle birlikte hâlâ peştamal, beyaz tülbentten yapılmış pullu saç sıkacağı, kenarı oyalı keseler ve renk renk lifler, bornoz, takım havlular ile en ağır bohçaya (kabartma işli, sırmalı) sarılıp hazırlanmaktadır.

Dikilmişi, dikilmemişi ile bohçalar dolusu kıyafet, iç çamaşırı, kışlığı yazlığı ile kazak, yelek, hırka türü giyecekler, mantodan pardösüye, ayakkabıdan terliğe, valizden çantaya, eşarp destesinden atkıya kadar "sandık içi" denilen çeyizlikler hazır edilir.

Kız babasının variyetine göre vitrinlik ve mutfaklık züccaciye eşyası, dönemine göre bakır, çinko (emaye), çelik eşyalar, gümüşler vb. birer ikişer yerini alacaktır. Yakınlardan daha iyileri hediye gelmekle birlikte, nişanlılık süresince eşten dosttan nişan görmeye gelenlerden de beğenilenler çeyize konulur.

En az iki kat yün yatak, yorgan ve yastık, en güzel satenlerden hazırlanmış olarak, sandıkların üstünde yerlerini alırlar. Alımlı renkleri ile sırınmış hazır yorganlar da çeyizin ayrı bir kısmını teşkil

ederler. Eskiden mutlaka olması gereken soba kazanı, hamam leğeni ve ibrik-leğen takımı sonraları işlevliğini yitirmeye başlamış eski çeyizliklerdendir.

"İğneden ipliğe" lüzum eden ne varsa hepsini evladına vermek isteyen kız anası-babası, zamanı gelince, "Sabah kalkıp çarşıya düşülmesin" diye elinden geleni yapar. Yine de alınacaklar için çarşıdan terziye koşturulup durulur. Eğer elişleri yetişmiyorsa, vakit de darsa konu komşu, eş dost da kız tarafına yardım eder. Hatıra özelliği de taşıyan bu yardım, günü geldiği zaman karşılığını fazlasıyla görecektir.

Oğlan tarafının sıkıştırıp gün tespit etmesiyle birlikte düğün günü de belirlenmiş olur ki ekseriyetle yaz döneminin, dolayısıyla da hasadın sonuna gelen dönemdir bu. Okullar açılmadan, "günler bir avuç kalmadan/günler kısalmadan" gelini "eve düşürmek" arzusunda olan taraflar, düğüne bir hafta kala "tohum" geleneğinin telaşına düşerler.

Boy Gelme, Tohum ve Düğüne Ohuma (Çağırma)

"Boy gelme" denilen âdette, kızı görmeyen tanımayan oğlan tarafına, düğünden bir hafta önce, çeyizin en güzel elbisesi okucu aracılığıyla gönderilir. Askı ile odanın birine asılan elbise, -ki bindallı, üçpeş veya döğmeli fistan, yahut da kadifedir- tam bir hafta boyunca asılı kalır; oğlan anasının yakınlarına "Gelinin boyu geldi, gelin ki göresiiz" diye haber vermesiyle, konu komşu "gelinin boyu"na bakar. Zaten bir hafta sonrası da düğündür.

Boyu gittikten sonra, gelin kız artık kimsenin yanına çıkmamaya çalışır; özellikle de babasının gözüne görünmemeye... Sadece, düğüne üç dört gün kala düzenlenen kına hamamına gidebilecektir.

"Tohum" denilen âdette, oğlan tarafından kız tarafına gönderilen bohçada, dikilmiş beyaz torbalarla birkaç kilo pirinç, üzüm, birkaç kutu gelin mumu, kına, düğün günü giyilecek olan gelinlik, çamaşır,

ayakkabı, çanta vb. gibi eşyalar yer almaktadır. Eskiden gelinlik âdeti yaygınlaşmadan önce, gelinin giyeceği "üçpeş", o zamanın en kıymetli giyecekleri olan "bağdat çadırı" veya "döğmeli çadır", "ipekli duvaklık" tohumluğun içinde olurmuş. Çadır; vücudu örtmek için elbise üzerine alınan bir nevi çarşaftır. Gelin kızın kaşları ilk defa tohum günü, elinden iş gelen bir akraba kadın tarafından alınır ve başına da bir mahrama/havlu örtülür. Evin erkeklerine, özellikle de babasının gözüne görünmemeye çalışır.

"Gardaş yolu" denilen ve gelinlik kızın erkek kardeşine hediye olarak gelen, saat, tabanca, takım elbise gibi bir hediye de bu bohçada yer alır.

Okucu (okuyucu) kadın, kız anasının ağzından "Filanca hanımın selamı var, Cumartesi günü tohum görmeye, Pazar günü de düğüne buyurasıız" sözüyle eşe dosta haber vererek, düğünü herkese duyurur. Zaten birkaç gün öncesinden kızın teyzesi ya da halası "kına hamamı" yapmış, gelin olacak kız, genç gelinler ve kızların eşliğinde göbek taşında "hamam leğeni"[13] üstüne oturtularak başına kınası yakılmıştır. Eğer, hamamda oğlan evinden birileri varsa onlar da gelin türküleri söyleyip "şeker goru" yapmışlar, yani orada bulunanlara şeker ikram etmişlerdir. Kız tarafının misafirlerinden isteyenlere kına ikramı yapılmış, özellikle yaşlılara kına yakılmıştır.

Eğer tarafların maddî durumu iyi değilse, "Yirmi beş ev"le veya "Çata[14] kadar aldık" ifadesi ile belirli sayıda davet edilen konuklarla düğün yapılır. Birkaç kızın üstüne olmuş bir oğlan evleniyorsa, dedeli nineli, muratlı bir aile varsa, "Yüz ev düğün olacak, atlar çatlayıp, kazanlar patlayacak" yani görkemli bir düğün yapılacaktır.

Kız tarafı da, oğlan tarafı da çağrılacakları okucu aracılığıyla düğüne davet ederse de oğlan tarafının düğünü daha ağır basar. Kız

13 Hamam leğeni; kazandan biraz daha küçükçe olan ve içine su konulan bir hamam eşyasıdır ki yeni gelinler, ters çevrilen bu leğenin üzerine bir tabureye oturur gibi yıkanırlardı.

14 Çat: Köşebaşı.

tarafınınki, kızın gidiyor olmasının verdiği duyguyla hüzünlüdür, biraz sönüktür. Anası kızına göstermemeye çalışarak gizli gizli gözyaşı döker kapı arkalarında. Zaten gitgide zayıflamakta solmakta olan kız da bu ayrılığın verdiği hassasiyetle durgunlaşır.

Kız düğünlerinde fazla şaşaa olmaz, hatta pirinç pilavı bile pişmeyebilir. Taze bazlama, üzüm, peynir, karpuz, katmer gibi yiyecekler yenir, bulgur pilavı pişebilirmiş. Eğer taraflarda yas durumu varsa çalınıp çığrılmadan, yemeksiz, çok kısa tutulan, yani az insanla, en yakınlarla da düğün yapılabilir.

Birinci gün oğlan evinde de benzeri yemekler yenilir, daha çok eğer akşama "almalı/elmalı semah" yapılacaksa onun hazırlığıyla meşgul olunur, ertesi günün hazırlığına girişilir. Gençler çalıp oynarlar. Eskiden iki gün düğüne çağrılı olan misafirler tedarikli gelir, "honça" adı verilen süslü bohçalara üzüm, bastık, yemiş gibi eğlencelikler koyup onları da birbirlerine ikram ederek yerlermiş. "Hamama bohça, düğüne honça olmak" deyimimiz bu gelenekten kalmış olmalıdır.

Kına Basma ve Elmalı Semah

Kına gecesinde, taraflar ayrı ayrı eğlenirler. Muratlı ailelerde "elmalı semah" da yapılacaktır ki başlı başına bir hazırlık gerektirmektedir. Kız tarafının kınasında, başı bozulmamış bir kadın tarafından yoğrulan bir tepsi dolusu kınanın üstüne mumlar dikilir. Ayrıca da kutular içinde gelin mumları gelen misafirlere dağıtılmak üzere hazır edilir. Kadınlar tarafında daha çok kadınların çaldığı def ve şişelerle türküler, mahallî oyun havaları, kına havaları çalınıp söylenir. En değerli üstlerini başlarını giymiş ve kıymetli yöresel takılarını takmış olan genç kız ve gelinlerin oynadığı kına gecesinde, eğer oğlan tarafı kına basmaya gelecekse kulak kirişte beklenir.

Oğlan tarafının "kına basma"ya gelmesi çok şaşaalı halk tabiri ile "zonturlu" olur. Meşaleler, fenerler, şamdanlar, lüks lambaları,

mumlar yanar. Öne genç erkekler, arkaya kadınlar ve çocuklar düşer. Güle oynaya kız evine gelinir ki elektriksiz günlerde, gece karanlığında görülmeye değer bir manzaradır bu tören. Erkekler ile kadınların ayrı ayrı kabul edildiği, takıların, giysilerin ışıltılarının göz aldığı bu karşılamada misafirlere yer verilip buyur edilir. Gelenlerin neşeleri yüzlerinden okunur. Eğer yanlarında çalgıcı getirmişlerse, kız tarafınınki susar, yeni gelenlerinki sanatlarını icra etmeye başlar. Oğlan evinin kadın oyuncuları kaşık oyunları oynar, birlik beraberlik olması bakımından kız tarafını da oynamaya davet ederler.

Büyük görümce veya gençten teyze veya hala gibi yakınların gelinin başına duvak[15] geçirmesi ve misafirlere mum dağıtılmasıyla gelin kınaya kaldırılmış olur. İki kişinin kolundaki gelin, oğlan tarafının söylediği kına türküsüyle bahçedeki dut ağacının altına götürülür. Ailenin büyüme çağında olan bir erkek çocuğu ağaca çıkar ve ellerinde yanan mumlar bulunan davetliler eşliğinde, çocukların "hey heeeyyyy" nidaları arasında dut dallarını silkeler, dutlar gelin olacak kızın başına dökülür. Bu uygulamadaki düşünce, dutun bolluk, bereket ve çoğalma sembolü olmasındandır.

Eğer bahçede dut yoksa başka ağacın dalları da olur. Kışa girilmek üzereyse de altın destesi kızın başının üzerine sallanır. Geri oturtulan gelin kızın eline sembolik olarak küçük bir parça kına yakılır. Bu kına yakımı esnasında da türküler söylenip gelin ağlatılır.

Herkese dağıtılan kınanın, mumun ve çerezin ardından, oğlan evi geldiği gibi çala oynaya gider. Eğer oğlan tarafı kına basmaya gelmemişse -ki taraflar karşılıklı anlaşmışlardır- kız tarafının büyüklerince gelinlik kız kınaya kaldırılır. Bu geceye has türküler söylenerek gelin ağlatılır. Bu türküleri def eşliğinde söyleyenler ekseriyetle yaşlı kadınlardır. Ev ahalisinin (genç yaşta ölen ağabey, anne, baba, dayı vs) adının da geçtiği bu türküler hayli hüzünlüdür. Kına

15 Tohum bohçası içinde oğlan evinden getirilen, "duvaklık" adı verilen ipekli kumaş, elinden iş gelen bir aile büyüğü kadın tarafından üçgen biçiminde dikilip hazırlanmış, kınaya kaldırılma esnasında gelinin başına yerleştirilmiştir.

yakılırken söylenen türkülerin –tespit ettiğimiz kadarıyla- sözleri şöyledir:

Kına Türküsü

Elinin kınasın al eylemişler
Gözünün sürmesini bol eylemişler,
Seni bir yiğide kul/yar/eş eylemişler
Şen anam şen, şen babam şen, evin şen olsun
İşte ben gediyim bacım, yerin gen olsun.

Atladı da geçti eşiği,
Sofrada da kaldı kaşığı,
Gelin evler yakışığı
Ağlama gelin ağlama
Ağlayasın yana yana
İki gözüm canım ana
Bugün ayrılık günüdür

Kız seni götürürler, ora neyindir?
Koluna yapışan anam ağa kaynındır.
Senin ayrılığın bize ölümdür
Olanca malların (olan cemâllerin) hepsi senindir
Gel anam gel, gel bacım gel gelin olasın
Perşembe gecesi anam bizim olasın[16]

Kız sana da gerek bir ana
Ağlayasın yana yana
İki gözüm canım ana
Bögün ayrılıh günüdür

16 Merhum Veysel Gazioğlu-Münire Gazioğlu

Altın tas içinde kınam ezildi
Gümüş tarağınan anam zülfüm kesildi
Benim yazım gurbet ele yazıldı
Şen anam şen, şen babam şen, evin şen olsun
İşte ben gediyim bacım, yerin gen olsun

Kız sana da gerek bir baba
Ağlayasın kaba kaba
İki gözüm canım baba
Bögün ayrılıh günüdür

Anamın ekmeği burnumda tüter,
Bir lokma verseler anam, o bana yeter
Gurbetin acısı, ölümden beter
Şen anam şen, şen babam şen, şen olsun eviz (eviniz)
İşte ben gediyim anam, kim olsun kızız? (kızınız)

Kız sana da gerek bir bacı
Ağlayasın acı acı
İki gözüm canım bacı
Bögün ayrılıh günüdür

Kız sen bu evlerin sucusu muydun?
Çifte gardaşların anam bacısı mıydın?
Yoksa mahallenin kolcusu muydun?
Şen anam şen, şen babam şen, evin kutlu olsun
İşte ben gediyim gardaş, yuvan mutlu olsun

Kız sana da gerek bir gardaş
Ağlayasın yavaş yavaş
İki gözüm canım kardaş
Bögün ayrılıh günüdür

Enterimi kuşağımı sardım belime
Ayrılık defterini dürdüm elime
Benden küçüğünü anam koydum yerime
Şen anam şen, şen babam şen, evin tatlı olsun
İşte ben gediyim babam, haberin olsun

Büyük anam bohçacığım bağlasın
Küçük anam baksın baksın/diye diye ağlasın
Babamın oğlu var beni neylesin
Şen anam şen, şen babam şen, evin tatlı olsun
İşte ben gediyim babam, haberin olsun

Benim bey babamı çağırın gele
Sayam altınını verem eline
Anamın oğlu var beni neylesin
Yaysın yayığını ayran eylesin
Odalara girip beni söylesin
Gel anam gel bacım gelin olasın
Ağır soylarınan başın bağlansın

Yüksek eyvanlarda bülbül ötüyü
Bülbülün figanı anam, derde yetiyi,
Kız senin büyükbaban yerde yatıyı
Gel anam gel, gel bacım gel gelin olasın
Analı babalı anam, başın bağlansın

Kız senin gelin anan/ağabeyin/kayınbaban, yerde yatıyı
Çuha şalvarına anam, uçkur takıyı
Kız senin ağa baban, camdan bakıyı
Gel anam gel, gel bacım gel gelin olasın
Analı babalı anam, başın bağlansın

Al çadırla köşk altında dolaşır
Kavim kardeş kuzu gibi meleşir
Bacım bu mahzunluk bize yaraşır

İçeri girerim evimiz değil
Dışarı çıkarım anam, yolumuz değil
Güllük gülistanlık bağımız değil

Kapıdan gireriz bir yeşil yonca
Urba giydirirler boylu boyunca
Yengesi, anası, day'olmayınca

Kız senin ipek saçın, örerler iken
Burayı unut da anam orayı öğren
Koy geyinem ayrılığın donları
Arar da bulamazsın sen bu günleri

Kına türküsünün içinde,
"Kâğıt arasında da kınası
Nerde de bunun gelin anası..."

Ve

"Kız senin yiğit baban/abin/kayınbaban, yerde yatıyı" diye süren kısımlar, gelin kızın annesi, babası, ağabeyi, kayınpederi genç yaşta ölmüş ise söylenmeyebilir de.

Kına hamamında gelinin başına kına vurulurken yani kına yakılırken şu sözler de söylenir:

Kurdular kurdular kurna taşını
Yudular yudular gelin başını
Çağırın buraya bey kardaşını
Beline bağlasın şal kuşağını

Gelin ağlar yaşın yaşın
Oynatır kirpiğin kaşın
"Gitmem" diye sallar başın
Ağlama gelin ağlama
Yadlara bel bağlama

Geline bak geline
Kına yakmış eline
Düşmüş bekâr eline
Ağlama gelin, ağlama
Yadlara bel bağlama[17]

Geride kalanlar neşeli görünmeye çalışsalar da göz pınarlarındaki yaşlar henüz kurumamıştır ve daha kızın eline "gelin süleği" vurulacaktır. Çaprazlama bağlanan iplerle, hüner gerektiren bir dikkat ve itinayla yapılması gereken bu işlemi eli becerikli ve evliliği mutlu olan bir kadın yapar. Gecenin geç saatlerine kadar devam eden kına vurmada, arzu eden diğer yakınlara da kına yakılır. Onlarınki gençlere yakılan tarzda değil, ekseriyetle "yüksüf" biçimindedir. Diğer kına modelleri de "parmak süleği, zampara boya" dır. Kına hamamında kına yakılmayan akrabadan yaşlı kadınlar, torunlar bu törende kınalanırlar.

Oğlan tarafında yapılanında yaşlıca olanlar meclisi erken terk etseler de gençler "almalı semah" denilen bu törende eğlenmekte, kaşık oyunları oynayıp, çerezler yemekte, tabaklardaki elmaları tüketilmektedir. İçkili de olabilen semahta, kuytu bir köşeye hazır edilen masa veya sini üzerinde soyulmuş meyveler, çeşitli mezeler hazır tutulmakta, oyuncu erkekler kaşıklarını şakırdata şakırdata geldiklerinde, çatal ile ağızlarına verilen ikramlar ile oyunlarını bölmeden eğlenmeye, etraflarındakileri de eğlendirmeye devam etmektedirler.

17 Mustafa Erdinç, *Divriği Tarihi ve Folkloru, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara, 1971, ayrıca sözlü kaynak kişiler: Emine Aygün, Fatma Tuğutlu, Nahide Akışoğlu.

Kimi muratlı evlerde, çocuklar için bugüne özel elma şekeri de hazırlatılırmış. Elmalı semah denmesinin sebeplerinden biri de bu olsa gerek. Dedeleri ile kalkıp evlerine giden erkek çocuklara bunlardan ikram edilirmiş. Geç saatlere kadar süren bu eğlencede ekseriyetle damada akran sayılacak yaştaki konu komşu, arkadaş ve akraba çevresinin erkekleri bulunmaktadır. Geniş bahçelerde, meşalelerin, fenerlerin yerini renkli ampullerin aldığı, ağaçlara ışıklı düzeneklerin yapıldığı kına geceleri ve elmalı semah törenleri yine de sürdürülmektedir.

Düğün

Birkaç hafta öncesinden hazırlığına girişilen düğünde eşin dostun imecesi olsa da "Baş koşan, dabanından ataş çıhana kadar çalışan" düğün sahibi evin kadınlarıdır. Üzümünden pirincine kadar ayıklanıp hazır edilen malzemeler, pişirilip baharatla terbiye edilen et ve soğanlar, kazanından yakacağına her şey tedarik edilip hazırlanır. Aşçı, yamağı ve kazan kâhyası erkenden gelip alatlı pilav pişirme hazırlığına girişirler. Erkenden pişirilmesine başlanan pilavın kokusu evi değil, mahalleyi sarar. Davetli sayısına göre birkaç kazan pişebilen pilav samana gömülüp sıcak tutulur. Hoşaf önceden kaynatılıp soğutularak el değmeyen serin bir yerde muhafaza altına alınır, çarşı ekmeği yani kalın pide de fırından ısmarlanır.

Saat on, on buçuk sularında önce erkeklerin sofrası kurulur. Bir hocanın bereket duâsı okumasıyla, kazan kâhyası kazanı açar. Sini sini, lenger lenger pilavlarla, tas tas hoşafların içildiği, taze çarşı ekmeklerinin sıralandığı geniş peşkir sinilerinde yenilen düğün yemeğinin ardından erkeklerin çoğu oradan ayrılır. Yakın akrabadan olanlar kalır, çünkü daha kadın davetliler gelecektir. Eğer kız tarafında düğün yoksa yani alatlı pilav pişmemişse, erkek tarafından bir sini pilav göndermek gelenektir.

"Ölü yemeği sırasıyla, düğün yemeği parasıyla" sözünü doğrularcasına, bir zarf içinde ev sahibine para armağanı da yapılır düğünde. Kadın

davetliler çocukları dolayısıyla daha kalabalık olur. Öğlen sıralarında yenilen yemeğin ardından, aile yakını erkekler, kız evine "marşaf"[18] denilen gelinin çeyizini almaya giderler. Kadınlar marşaf getirmeye gitmez, getirilen bu çeyizleri uygun bir köşeye yerleştirirler.[19]

Vakit öğleni geçe, pilav yendikten sonra iki buçuk, üç civarında oğlan tarafı hazırlığa başlar ve önceden tembihlenmiş arabalara binerek kız evine giderler.

Önceleri tahtırevan, atlı gençler, ilahi okuyan hocalar eşliğinde gidilen bu dünürlük ve marşaf törenleri oldukça görkemli olurmuş. Saray düğünlerini aratmayacak ölçüde süslenen tahtırevanların, sırmalı örtüleri olur, gelin ve iki yanına, önüne oturan kadınlarla birlikte dört kişiyi taşırmış. Bazı soylu ailelerde[20] bulunan tahtırevanlar düğün sonrası "Halep Göbeği Yorgan Yüzü" denilen örtülerinden sıyrılarak yerine kaldırılır, ikinci bir düğünde, düğün sahiplerinin ricasıyla yeniden yerinden çıkarılırmış.

Atların ve atları çeken gençlerin de süslendiği bu konvoyda, hocalar ilahiler eder, gençler at yarıştırır, cirit atar, rengârenk ipek çarşaflarına bürünmüş genç kızlar ve gelinler de onları takip ederek oğlan evine kadar gelirlermiş.

Selçukî izler taşıyan bu tahtırevanla gelin götürme merasimi, bir müddet de ilçede bulunan payton ve landonlarla devam etmiştir.[21]

18 Marşaf: Gelinin çeyiz olarak götürdüğü yatak, yatak bağı yatak sargısı (Çağbayır, 2007). Marşaf, önceleri süslenmiş atlarla getirilirmiş. Atın iki yanına iki sandık, üstlerine iki kat yatak usulüyle yüklenirmiş. Kırlentlerin birbirine dikilerek atın iki yanından sarkıtıldığı marşaf götürülme esnasında herkes yollara çıkarak bu renkli görüntüyü izlerlermiş. Kap kacağın da ayrı bir atla götürüldüğü çeyiz götürmede, bazen atlar ürker, eşyayı yere dökermiş. Atın başını çekenler tertemiz giyinirler, başlarına fesler takarlarmış. Gelinin aynası ise bir havluya sarılı olarak okucu kadının kucağında gelir, kızın koca evine demir gibi çakılacağı inancıyla bu aynanın çivisi de üzerinde getirilmesi lüzum eden bir gelenekmiş.

19 Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*. 2007 İstanbul

20 Müftügil, Kadesgergil ve Alanlı ailesi, çalgıcı Kör Hâfız, tahtırevan bulunan soylu ailelerden bazılarıdır.

21 Özellikle Basmacılı'nın Kör Ahmet Ağa'nın paytonu süslenerek bu iş için kullanılırmış. Zelzelegil'in Şükrü Çavuş'un, Ermeni kökenli Garo Ağa'nın paytonları da diğer akla gelenlerdendir. Cihangirli ailesi gibi hususi paytonu olanlar da mevcutmuş.

Demir-Çelik İşletmesi'nin açılması, yerli halkın otobüs, kamyon ve cipler edinmesiyle bir süre de o şekilde sürmüştür. 60'lı yılların gelinleri, önüne ipek halı serilmiş cip ile getirilir, altına kilim serilmiş kamyona da kadın dünürcüler otururmuş. Çoktan beridir de gelin alma/götürme işi, süslenmiş taksiler ve minibüslerle devam ettirilmektedir.

Ruhan Tayyar Özaygün, bir yazısında tahtırevan ve marşaf taşımayı şöyle anlatmaktadır: "Hele düğünlerde marşaf yükü ve bu yükü taşıma merasimi vardı ki dillere destan. Sandıklara yerleştirilen gelinin çeyizleri, yatakları ve yorganları hayvanlara yüklendiğinde marşafcı ustalığını göstermek mecburiyetindedir. Çünkü çeyizlerin hem ütüleri bozulmamalı, hem de tüm kanaviçe işlemeleri ve çeyiz miktarı görünmelidir. Atlar yüklendikten sonra, marşafları taşıyan atların sadece süslü koşum takımları görülürdü.

Gerçi bizler görmedik, fakat büyüklerimizden hikâyelerini dinlediğimiz tahtırevanlar; düğünlerde gelin getirmek için özel olarak hazırlanır, süslenir atın üzerine yerleştirilirmiş. Hazırlanmış tahtırevanlar o kadar büyük olurmuş ki kapılara yollara sığmazmış. Bu yüzden gelin hanım da mecburen dış kapıda tahtırevandan iner içeriye kadar yürürmüş. Derler ki tahtırevan boş halinde dahi kapılardan zor geçermiş. Bunu meslek haline getiren tahtırevancının kapısı nasıl olmalıdır?

Burada bir inancı da belirtmeden geçemeyeceğim. Gelin getirildiği anda, gelin alayı başka gelin alayı ile karşılaşırsa bu karşılaşmayı iyi saymazlarmış." İki tahtırevan karşılaşırsa o ülkede savaş çıkar" derlermiş. Bu batıl inanç ve düşüncenin gerçekleşmemesi için tahtırevancılar, düğün günleri kendi aralarında hangi güzergâhı takip edeceklerini birbirine bildirirlermiş. Aslında sokaklar dar olduğundan iki tahtırevandan biri diğerine yol veremez. Ne kadar dikkat edilse de olacak olur derler. 1914 yılında Tevrüzlü'nün kapısında böyle bir vaka gerçekleşmiş. Taş Bayır'dan Hacı Osman Mescidi'ne gelirken, o dar sokakta ve köşede olmuş olan olmuş. Halk "Eyvah!

Büyük aile düğünü, büyük bir evin köşesinde ve hemi de mescidin yanında bu iş oldu. Korkarız ki İslam âlemi ile dünya savaşa tutuşa" demiş. Akabinde Birinci Cihan Harbi ilanı, bu inancı pekiştirmiş."[22]

Her biri ayrı sanat eseri olan mahalli kıyafetlerin giyildiği düğünde, en can alıcı kısımlardan birisi işte bu gelin almaya gidilmesidir. Çocukların güçlü sesleriyle "hey heeeyyy!..." diye bağırmalarıyla varılan kız evinde, kendilerine yer gösterilen misafirler çadırlarını (ipekli çarşaflarının uçları) bellerine sokarak iğreti olarak otururlar. Çok fazla kalınmayan bu dünürlükte, oğlan evinin yaşlı kadınları bulunmaz. Gelen genç kadınlar, kızlar ve çocuklara kız evinin gençleri tarafından şeker ve kolonya tutulup, limonata veya şurup türünden bir soğukluk ikramı yapılır.

Erkeklerin içeriye girmediği, bahçede, avluda beklediği bu anda gelenler kısa bir oyun faslı yaparlar ve önceden oturtulmuş olan gelini hazırlamaya başlarlar. Düzeltilip, hazırlanmış gelinin beline, erkek kardeşi, eğer kardeşi yoksa teyze, amca veya hala oğullarından birisi tarafından "gayret kuşağı" bağlanır. Geline ipekli çarşaf giydiren kimselerden yaşça en büyük olan, "gelinin önüne oturan" kimsedir ve oğlan tarafının da değer verdiği bir yakını durumunda olan evli birisidir. İki yanına oturan da genç görümce veya akraba gelinidir. Onlar da ipek çarşaflı, üçpeş veya bindallı kıyafetlidir.

Gelinin çarşafını giydirip yüzünün duvağını örten ve önüne oturan kadının, gelinin başına saçtığı paranın ardından iki koluna giren genç dünürcülerin eşliğinde gelin, yavaş yavaş odadan dışarı çıkartılmaya başlanır. Kız anasının dayanamayıp mutfak, kiler gibi yere kaçtığı bu özel anda, iki yanına oturanlar da gelinin başına paralar saçarak, kapıda hazır bekleyen arabaya doğru yol alırlar. Çeşitli hayır dileklerinin söylendiği gelin götürmede, yaşlıca olan kadın şoförün yanına, diğer ikisi de gelin ortada olmak kaydıyla arkaya oturarak gitmeye hazırlanırlar. Şimdilerde gelinle damat birlikte de

22 Ruhan Tayyar Özaygün, (Eğitimci-Araştırmacı Yazar) Tarihsiz, www.divrigi.com.

oturabilmektedirler. Kız evinin erkek çocuklarının "kapı basma" geleneğinde verilen bahşişin ardından, yollayıcılardan bir iki kadın da gelenlere dâhil olurlar.

Kornaların çalması, çalgıların neşelenmesiyle, gülüşmelerin konuşmaların sıralanmasıyla, besmeleyle yola çıkılır ve "gelin gezdirme" denilen bir biçimde, sık sık önleri kesilip, zarf içinde damadın sağdıcı tarafından verilen bahşişler eşliğinde, Salavattepe'den, Bölge Okulu'na kadar turlandıktan sonra oğlan evine varılır. Eğer damat gelin almaya gelmemişse, evin önünde diğer büyüklerle beraber gelini bekler ve bir hocanın ettiği duânın ardından gelinin koluna girerek yüz görümlüğü takmak için gelini kendi odasına götürür. Gelinin alçadırını yani çarşafını çıkarmasına yardım edip, gençleri birbirinin koluna veren, "gelinin önüne oturmuş bulunan" yaşlı kadına damat teşekkür ederek bir tutam parayı verir. Kayınbaba ve kayınvalide de gelinin başından para saçarlar. Paralardan kapmak isteyenler, bereket maksadıyla bu parayı cüzdanlarının bir köşesinde hatıra olarak saklarlar.

Gelin koca evinden içeriye alınırken eski dönemlerde, "damat övme" denilen türküler de söylenirmiş. Bunların hatırlanan sözleri ise şöyledir:

Güveyi bahçede gezer
Sarığına güller dizer
Güveyi gelinden güzel
Gelinim sen safa geldin

Giydiğin atlas
İğneler batmaz
Ağamsız yatmaz
Gelinim sen safa geldin

Giydiğin şalvar
Sen de bir hal var
Allah'a yalvar
Gelinim sen safa geldin

Soyunup dökünüp yerlerine yeniden oturan dünürcüler, yüz görümlüğünü alıp, duvağını açıp şerbetini içen gelinin de damatla birlikte içeri girmesiyle çeyiz görme hazırlığına başlanır. Kız evinden gelen gençten bir iki yakının iştirakiyle, (eskiden ohucular yaparmış bu işi) ortaya açılan bir masanın üstüne temiz bir örtü serilerek çeyiz göstermeye başlanır. Tertemiz hazırlanmış, kurdelelerle bağlanmış ve numaralanmış bohçalar tek tek davetlilere gösterilir. Çeyizlere, en fazla da elişlerine rağbet gösterilir ki çeyizin bu olmazsa olmazı bir kaide olarak hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Yatak, yorgan, yastık, kırlent gibi eşyalar, sandıkların üstüne, uygun köşelere konulmuş olup, mutfak eşyaları ve mobilyayla birlikte sergilendiği yerde olup, onlara da eve giderken bakılır.

Divriği düğünlerinde ince saz çalınır. Arzuya göre, muratlı düğünlerde davul-zurna çaldıranlar, halay tutanlar olursa da ekseriyetle düğün çalgısı ince sazdır. Dönem dönem, klarnet, keman, cümbüş, akordeon, darbuka, def gibi çalgılar çalınsa da en fazla rağbet göreni akordeon ve def olmuştur. İkisi de âmâ olan Defçi Hamdi ile Akordiyoncu Hafız'ın birlikte çaldıkları düğünlerin coşkusu halen söylenir. Avcıoğlugil'in Lütfü Usta, Boybadagil'in Topal Rıfat, Arapasangil'in Hüsnü Efendi klarnette mahirdiler. Kemani Arşak Pilikoğlu, Gazigil'in Veysel, Kuddusi ve Hacı Mustafa kardeşler de usta kemancılardandır. Gramofon, pikap, teyp derken günümüzde son sistem bilgisayarlar eşliğinde, canlı müzik ile düğünler yapılmaktadır.

Takım halinde gelip, kadın düğünlerinde bir perde gerisinden çalan Birestikli çalgıcıları da hatırlayanlar vardır. Höbekli Dede'nin, elinden iş gelen Filikçigil'in Vesigül hanım, annesi Halime hanım, defçi Asiye gibi yaşlı kadınların def çalması, şişe çalması türküler söylemesi ile kına geceleri, düğünler canlılık kazanır.

Çalgıcıların düğün havaları çalması ile kaşık oyunları oynanır. Her türkünün kaşık oyunu ayrıdır. Kimine "ağır kaşık havası", kimine de "topuk oyunu" denilir. "Kara Erik"e normal, "Halil Oğlan"a çöke

çöke, diz kıra kıra, "Yürü İzzet"e de topuk vura vura oynanır. Gene "yıkıl git havası", düğün bitiminde "kalk git havası" vardır. Oyun, mihenk taşıdır diye bilinir. Her harekete dikkat edilir. Ağır oturak olmaya, "hoplamadan, çalkalanmadan" oynamaya itina edilir.

Gelinler, kayınvalidelerin izniyle oyuna kalkarlar. Zaten genç kız olsun, genç gelinler olsun, baş koşan düğün sahibinin zorlamaları ile bin bir nazla oyuna kalkarlar. Kendiliğinden oyuna kalkma yok gibidir. Gelini oyuna kalkan kayınvalide, gelininin yakasına bahşiş takar. Gelin de kayınvalidesinin elini öper. Bahşiş ekseriyetle küçük altındır.

Ev düğünlerinde erkek ve kadınlar ayrı ayrı eğlenirler. Birbirlerine karışıp oynamazlar. Evin delikanlıları, özellikle de üç beş seneye kadar baş göz edilecek yaşta iseler, akraba kadınlarca zorla içeri alınıp oyuna davet edilirler. Kızların, kız analarının görmesi için kaldırılan bu oyunlarda anne, babaanne ya da anneanne tarafından kol saati, yüzük, çeyrek altın vs. takılır. Kaşıkla, iki kişi karşılıklı olarak oynanan bu oyunlarda, bu gençler ya damadın kardeşleridir, ya da amca oğlu, teyze oğlu, hala oğludur. Bunlar gor adı altında yaşatılan düğün geleneklerindendir.

Gelin koca evine getirilirken, kapıdan içeriye koluna girilip getirilirken, demir gibi kaim olsun diye, ayağının altına demir maşa koyarlar. Kapı üstünde Kur'an tutarak altından geçirirler.

Düğün bitimine yakın, çeyiz gösterildikten sonra gelinle damat birlikte oyuna kaldırılır. Bu oyunun oynanması muhakkaktır. Çünkü bu oyunla birlikte, ucuzluk, bereket olacağına inanılır. Bahşiş bu aşamada da verilebilir.

Güveyi Sokma

Yakın akrabaların iştirak ettiği, daha çok erkeklerin bulunduğu akşam yemeğinde, düğünden kalan pilav başta olmak üzere karayaprak, sebze yemeklerinden birisi, tatlılar salatalar yer almakta ve bu

yemeğe "güyövü yemeği" adı verilmektedir. Yakın akraba kadınlarına çok iş düşen bu günde kahveler çaylar içildikten sonra topluca, yakında bulunan câmiye gidilerek yatsı namazı kılınır, sonra da ilâhiler eşliğinde güvey eve getirilir. Eğer câmi eve çok uzaksa, "güvey sokma/güyövü akşamı" denilen bu âdette yakın komşulardan birisi namaz için evini açar. Kılınan namazın ardından ilâhiler okuyarak gelen erkekler topluluğuna bir hoca önder olur ve evin girişinde yapılan duânın ardından, arkadaşlarından birisinin damadın sırtına bir yumruk indirip içeriye iteklemesiyle düğünün o günkü safhası da tamamlanır.

Subha/Supha/Supa Yemeği

Düğünün ertesi sabahı oğlan evi tarafından yemekler hazırlanır ve kızın yakın akrabaları kadınlar, gelinin anne, teyze, hala ve kardeşlerinin bulunduğu bu yemeğe "Subha/Supha/Supa[23] yemeği" adı verilir. Öğlen yemeği olarak sunulan bu öğünde, çorba, etli sebze yemeği, yaprak sarması, eğer kalmışsa alatlı pilav ve tatlı bulunur. Eğlenceli geçen bu günde "gelin düzeltilerek" bir kenara oturtulur.

Düzeltme denilen işlemde, eskiden maharetli bir hanım tarafından "zilif kırkma" denilen işlem yapılırmış ki artık tamamen kalkmıştır. Alından bir sıra kâkül kesilir, bir sıra da kulak hizasından kesilerek yeni gelinin saç tuvaleti yapılırmış. Hayatın başka döneminde uygulanmayan bu zilif kırkma işinde, zilifi/zülüfü kırkılan kimse, artık gelin namını alırmış.

Üçpeş, bindallı, gelin pabucu, sıra, tepe, altınlı hindi, inci, hırtlatma, yan tövüt, istefan gibi envai tür yöresel takı ile ışıltılı bir görünüme sahip geline bakmak herkesin arzuladığı bir durumdur. İnanışa göre; "Çağaynan, taze gelinin üstünde huma kuşu[24] bulunurmuş. Herkes de bu yüzden bakarmış" denilir. Ayrıca Huma, Divriği'de öteden beri kızlara yaygın olarak konulagelen bir isimdir.

23 Arapça subh; sabah vakti, sabah: Subh ~ subha ~ supha şeklinde kullanılır olmuş.
24 Hümâ kuşu: Devlet kuşu.

Gelin bugün gelen misafirlerin elini öpüp, duâsını alır. Geline şerbet ikram etmek, bardakları yıkamak gibi basit işler yaptırılır. İki tarafın ev sahibi kadınları ise düğünün yorgunluğunu "supha yemeği" ile atar, keyfini çıkarırlar. Bu yemekte, katıklı aş, fasulye ya da bamya, bir gün önce pişirilmiş olan alatlı pilav -artmamışsa yenisi pişirilir- ve un helvası bulunur. Kız tarafı çağrılmadan sadece kendi aralarında da olabilen, supha yemeğinde, davetliler gelirken birer kutu şeker getirirler. Yenilip içilenden sonra, şişe, def çalınarak kendi aralarında oynarlar.

Genç gelin ve kızların başı çektiği oyunlarda kaşık oyunları oynanır, gelin nazlansa da oyuna kaldırılır. Anaların murat aldığı bu oyunlar için "mihenk taşı"dır denilir. Gönüllerin mesrur olduğu supha günü, ikindiden sonraya kadar oturulup yenilip içilmekle geçer.

"Gelinle damadın evde kaldığı gün" de denilen gün, düğünün üçüncü günüdür. O gün evin bütün ahalisi sabahtan yakın akrabalarına oturmaya giderler ve geceye kadar dönmezler. Damat odalardan kilere, odunluktan ahıra kadar bütün evi geline gezdirir, tanıtır. Bugün artık gelin evi tanımaya, ufak tefek işleri yapmaya, yabancısı olduğu mekâna alışmaya başlar. Havyan besleyen evlerde onların bakımını yapar, işleri görür, hatta sütü kaynatıp yoğurt çalarsa (mayalarsa), okkalı bir "aferin"i hak edip, ilk iyi intibaı alır.

Siftah Cuması'nda gelin elti ya da görümcesinin refakatinde baba evine "el öpme"ye götürülür. Birkaç yakın komşu ve akrabanın da hazır bulunduğu bu gün, gelinle birlikte bir kalbur da çerez gider. Şekerlerle süslü olan çerezden herkese birer çay tabağı ikram eden gelin, evin yakını olan çocuklara da harçlık verip sevindirir. Hem gelin hem de refakatçisi kadın çok süslüdür. Gerek takıları, gerekse giysileri ile göz alırlar.

Gelin Hamamı

Düğünden on beş gün sonra oğlan evi tarafından gelin hamamı yapılır. Ailenin varlığına göre tek kürun (kurna) da olabilir. Ya bir

kürun, ya da birkaç kürun tutularak çok yakınların çağrıldığı gelin hamamı ya da "açılma hamamı" yapılabilir. Açılma hamamı, gelen gidenlerin hepsinin yıkanabildiği, oldukça şaşaalı olan hamamdır ki ekseriyetle varlıklı ve muratlı kimseler yaparlar.

Gelinin düzeltildiği yani giydirilip süslendiği, yanında bulunan elti, görümce gibi oğlan tarafından bir yakınının bulunduğu hamama, kız tarafına da okucuyla hamam davetiyesi gönderilmiş, hamama buyur edilmiştir. Zaten daha evvelinde töre gereği nişanın ardından erkek tarafından bir kadının davetiyle kız ve oğlan evinin hazır bulunduğu "nişan hamamı", kız tarafından bir yakının düzenlediği "kına hamamı" ile diğer âdetler yerine getirilmiş, "şeker goru" yapılmıştır.

Gelin hamamı, en güzel elbiselerin giyildiği, ışıl ışıl takıların, altınlı tarakların, gümüş nâlinlerin giyildiği, ipekli peştamalların, dibaların kuşanılıp, "başa bırakacak" adı verilen gelinin başını sarmaladığı simli sırmalı baş havlusu gibi yöresel eşyaların kullanıldığı bir törendir. Gelin "üçpeşli" (üç etek/peşli) giyinir. Başına altın tepelik ve üzerine de altınlı hindi[25] konur. Göbeğine kadar altın sırası, kordon, kolye ve altıntop takılır. Aynı kıyafeti giyinmiş genç bir gelin de ona refakat eder. Bu hamamda "koltuklanma" adı verilen bir uygulama yapılır, yaşlılar "koltuklanır" Bir örnek giyinmiş süslü genç gelinler, iki koluna girerek yaşlı kadını hamam kapısına kadar götürürler ki büyüklere gösterilen hürmetin tezahürü olarak koltuklanma yapılır. Ayrıca genç gelinler, kapıdan her gelenin elini öpüp şeker kolonya ikramında da bulunurlar.

Herkes girdikten, dışarıdaki hizmet bittikten sonra içeri giren gelin, ters çevrilmiş hamam leğeninin üstüne oturtularak göbek taşında yıkanır. Gelinin takılarını bir yaşlı kadın muhafaza eder. Geline su taşıyan genç kızlarla gelinler, yıkayıcıya ve yıkanana özenle muamele ederler.

25 Altınlı hindi: Kenarlarında altın dizisi bulunan ipek başörtüsü.

Bazı az misafirli gelin hamamlarında içli köfteler, börekler yenilse de genel olarak bu hamamın töresi, yaşlı kadınlara hamamcı tarafından kahve ikramıdır. Bütün davetlilere, hamam bastığı ve şerbetler veya meyve suları sunulur. Yakınlar tarafından "şeker goru" yapılır. İçeri giren herkese, düğünü yapan aileye mensup bir kadın tarafından sabun dağıtılır. Şerbet ve kahveler de daha önce evden getirilip hamamcıya teslim edilmiş olur. Eller ve ayaklara yakılmış kınalar da düğün hamamına yansıyan bir başka güzelliktir. Hamamcıdan natırlara, hamamı düzenleyen oğlan anasından davetlilerin en küçüğüne kadar herkes memnun vaziyette evlerinin yolunu tutmaya başlamış, kız anasından "filanca gün konukluğa buyurasıız" daveti bile alınmıştır. Artık oğlan evi gelinlerini "düzetip bezetip, çereziyle çemeniyle" babasının evine götürmenin hazırlığını -konukluk yemeğinde anlatıldığı gibi- görecek, derken hayırlı olsun ziyaretleriyle bu yeni düzene alışmaya başlayacaklardır.

Kıyafetler ve Takılar

Günümüzde artık, bütün ülke genelinde giyilenler giyiliyor olsa da eski dönemlerdeki Divriği kadın kıyafetleri üç peş, bindallı, kakmalı, libâde, döğmeli fistan, ipekli fistan, kadife fistan, şovkıya, küpürlü fistan, diba, canfes, simli şalvar, simli yelek... olarak sıralanabilir. Gelin kıyafetlerinde kaftan, alçadır, Bağdat Çadırı, döğmeli çadır gibi üstlükler, helaliye gömlek, helaliye don gibi içlikler, gelin pabucu, markup yemeni, markup pabuç, lapçin kundura, gümüş nâlin gibi ayağa giyileceklerle tam bir görsel şenlik yaşanır.

Üç peş, birkaç parça giysinin beraberliğiyle ortaya çıkan bir kıyafettir. Bu yüzden herkes üç peş giymeyi beceremez. Özel günlerde gençlere, elinden iş gelenler itinayla giydirir. Helaliye gömlek üstüne, ağır kumaştan dikilmiş, yaka kısmı ile kol ağızlarına simli harçlarla özel çalışılmış, üç peş giyilir.

Bacağa gene döğmeli, ipekli, tafta ağır bir kumaştan dikilmiş şalvar giyilir. Şalvar, desen ve kumaş özelliğine göre deveboynu, kutnü,

atlas, saten, kadife, şetari/çitari, meydanî,[26] Osmanî, kaşmir gibi adlarla isimlendirilir. Şalvarın da içi üç peş gibi astarlı olur. Şalvarın beline geçirilen uçkurun uçları Türk işi denilen motiflerle işli olur.[27]

Üste salta ya da fermana denilen, simle sırmayla, Türk motifleriyle işlenmiş cepken giyilir. Fermanalar çuha ya da kadifeden dikilir. Yelekler daha çok ipeklidendir. Bele üçgen şeklinde bağlanan şalın "aynalı" olması icap eder ki en göze çarpan yer burası olur. Mevsime göre giyilen giysilerin üzerine lahuri şal, kaşmir şal, yün kuşak ya da Trablus kuşak sarılır.

Bindallı, ülke genelinde bilinen, mor, vişneçürüğü, fes rengi, lacivert gibi koyu renk kadife üzerine simle sırmayla ağır motifler çalışılmış, uzun etekli bir giysidir. Döğmeli fistan da ipekli kumaşın üzerine kasnak işi çeşitli motiflerin işlenmesiyle hazırlanmış kumaştan, içi astarlı bir giysidir. Yaka, kol, etek uçları işli olabilir. Bindallı ve döğmeli fistan, Halep tüccarlarına ısmarlanan, artık günümüzde üretimi bulunmayan nadide giysilerdir. Yol yol, top top, sinekli ya da yıldız denilen, çeşitli ipek ve kadife kumaşlardan dikilen elbiselerin, bindallı, kakmalı, döğmeli fistanların baş, kol ve boyna takılan, bilezik, kemer, tepe vs. gibi çeşitli tamamlayıcıları bulunur. Ki onlarsız kıyafetler kendini göstermez.

Düğünlerde, kına gecelerinde, sahralarda gençler bu düzenle giyinirler. Açık renkler, canlı motiflerle gençliklerini adeta pekiştirirler. Bu özel günlerde, mevsimine göre elbise değiştirmeler yaşanır. Yani, düğün, nişan, sahra süresince, en güzel ipekliler, bindallılar, kadifeler, mahir terzilerin ellerinden çıkma cümle kıyafetler resmigeçit yapar.[28]

---

26 Meydanî: Diyarbakır ve Antep yöresinde dokunan bir kumaş türüdür.

27 Saliha Çulcuoğlu, *Divriği Yöresinin Kıyafetleri*, Sivas 1000 Temel Eser, Sivas, s.114-115.

28 Eski düğünlerde geline, gelinlik niyetine üç peş entari giydirilirmiş. Onun üzerine de ayakucundan yakaya kadar firdolayı kürkle kaplı kaftan giydirilirmiş. Başına, tepe, hindi, kırmızı kurdeleli, adına akarsu denilen şeritten mürekkep baş süsleme uygulanır, en azı beş tane olmak üzere saçlar örülür, uçlarına gümüş belikler bağla-

Halhal, bazı tertipli düzenli evlerde de bulunur, yetişmekte olan kızlar ayak bileklerine takarak, şıkır şıkır hamama girerlermiş.[29]

Düğünlerde nişanlarda yaşlılar ekseriyetle koyu renkteki yünlü, kadife, kendinden simli kumaşlardan dikilmiş elbiselerini giyer, başlarına sıralarını takıp, tülbentlerini örtüp, sedire oturup gençlerin oyunlarını seyrederler. Yakası kürklü kaftan, câket denilen kadife ceket, hırka gibi üstlüklerle tertemiz otururlar. Kenarı iplik oyası ile süslenmiş "dışarlık" tülbentleri, çorapları, pabuçları ile yaşlarının hükmünü yerine getirirler.

Saliha Çulcuoğlu'nun ifadesine göre, yıldızlı kadife, Divriği'de yakın zamana kadar yaşlı hanımların kullandıkları bir elbise türü olmuştur. Bu giysiyi giyinen soylu hanımlar da, yörede kendilerine uygun takılarla kıyafetlerini tamamlamışlardır. Bu yüzden etraflarında "elmas tabaka yanlarında, elmas sigaralık ağızlarında, samur kürk sırtlarında" şeklinde tanımlanırlarmış. "Gümüş tabakalı, gümüş ağızlıklı, kürklü börklü" diye tabir olunan, kürsülerde oturup, tatabalarına hizmetkârlarına emirler buyuran hanım sayısı az değildir.

Şimdilerde öyle değilse de genç gelinler, önceleri uzunca bir dönem üç peş giyer, sonraları cıvıl cıvıl renkleriyle yünlü, pazen gibi kışlık giysilere, ipekli, ince keten gibi yazlık giysilere geçerlermiş. Etek bluzların envai modelinin dikildiği çeyizlerde, dikilmemiş kumaşlar da yer alır ki epeyce bir süre bunlarla idare edilebilir.

---

nır, onun da üstüne "gaplak/gaplağa" adı verilen kalpak/başlık giydirilirmiş. Babaevinden çıkarılırken başa al duvak örtülürmüş. Beyaz gelinlik 50'li yıllardan sonra âdet haline gelmeye başlamıştır. Gelin hamamında ise, bu hamama özel olan "ortağa" isimli tarak/toka takılırmış. Gelin hamamında ayrıca gümüş nalinlerle birlikte ayak bileğine takılan halhal da bulunurmuş ki oldukça zarif görüntü verirmiş. Genç kızların ve gelinlerin, gelin hamamlarında bileklerine taktıkları halhal, gelin süleği ile bir araya gelince tam bir sanat eseri ortaya çıkarmış. Gümüşten yapılmış olan halhalın ucunda minik mavi boncuklar bulunur, yürüdükçe şıkır şıkır sesler çıkarırmış. Gaplak, ortağa ve halhal, takım halinde Karcılı ailesinde bulunur, herkes ayra yani emanet olarak alıp, düğünlerde/hamamlarda kullanırmış (Kaynak kişi, Karcılı ailesinin torunu: Hülya Karcı Öz).

29 Kaynak kişi: Naciye Yılmaz

Orta yaşın takısı altınlı fes, sıra, inci, kordon (altın zincir), hasırlı bilezik, kabartma bilezik, kabartma yüzük, kafesli yüzük, küpe ile sınırlıdır. Başlarına bir buçuk-iki değirmiden, kenarı ince oyalı beyaz tülbent örterler. Daha gençlerin takısı tepe (Zogattepe, Yozgat tepe, eğribaş adlarıyla anılır), kelep inci,[30] hırtlatma,[31] yan tövüt,[32] istefan/istifan,[33] gramsa[34] gibi takılardır.

Çeşitli kolyeler, kordon,[35] altıntop,[36] gerdana/gerdanlık, gümüş kemer (ucu liralı), gümüş balik,[37] bilezik (burma, kafesli, ray...), şıpşıp,[38] cebe,[39] elmas kaş, elmas küpe (bozovdişi),[40] elmas yüzük, altın küpe, altın saat (kol saati ve köstek saat) vs.dir. Altınlı hindi ile tamamlanan baş süsleme, *akarsu* adı verilen üstü kaşla süslü kırmızı kurdele ile daha da alımlı görünür.

Vakti zamanında Divriği'de memurluk yapan bir şahıs yazdığı şiirde mevzuu şu dizeyle anlatmıştır:

Düğünlerde çifter çifter oynarlar
Hokkaynan altın elmas sallarlar
Misafirlerini hoş ikramlarlar
Âdetin güzeldir Yeşil Divriği[41]

---

30 Kelep inci: İçinde süs niyetine mercan boncuk bulunabilir, üzerine elmas kaş takılır.

31 Hırtlatma: Siyah kumaş üzerine birbirine bindirerek 40-50 tane yüzlük Mahmudiye altın dikilerek hazırlanır.

32 Yan tövüt: Gelinlerin şalvarlarına iki taraftan tutturulan, U biçimli, üzerinde 20 adet 100'lük Mahmudiye altın bulunan ziynettir.

33 İstefan/istifan: İnci ve dibindeki küçük altınlarla dikilen alınlıktır.

34 Gramsa: Siyah kumaş üzerine, küçük mavi boncuk, siyah boncuk ilavesiyle, 1000'lik altın dikilerek hazırlanır. Eskiden 'bıyıklı' da denilen Reşat altını ile olurmuş.

35 Kordon: Burma veya pancartohumu modelinde, ucunda çerçeveli gramsa, beşibirlik ya da kapaklı saat bulunur.

36 Altıntop: Kafesli ya da sade, ortasında gramsa ya da beşibirlik bulunan takı.

37 Gümüş Balik: Belik, boru balik ve armut balik modellerinde olur.

38 Şıpşıp: Küçük altınların zincire eklenmesiyle yapılan bilezik.

39 Cebe: 14 veya 15 cm enliliğinde, ince işlenmiş, birbirine geçmeli hasır bilezik.

40 Bozovdişi: Danaburnu böceğinin mahalli ismidir.

41 Müjgân Üçer ve Fatma Pekşen, *Aslanburcu'ndan Yükselen Selçuklu Kartal*, Asitan Yayınları, Sivas, 2010, s.158.

"Beşi bitiren kız"ın boynuna babası tarafından bir gramsa takılması gelenektendir. Bu yaşta takılan altın, variyete göre her neyse, kesinlikle kıza verilecek takıdır. Gücü nispetince, yarımlık da olabilir bu, üç gramsa, beş gramsa da. Her daim çocuk eğitimine önem verilse de bu yaşlardan sonra kız kısmına daha bir dikkat edilir olur. Altına düşkün olan Divriğililer, zaten bebekliğinden itibaren –biraz da nazardan koruduğu inancıyla- çocukların başlıklarına, omuzlarına küçük altın/nazarlık, omuzlarından çaprazlama hamaylı asarlar.

Eski dönemlerde baş açık gezmek ayıp sayıldığı için doğumundan itibaren çocukların başlarının örtülmesine çalışılırdı. Küçük erkek çocuklara önce kalıpsız fes giydirilir, okul/çıraklık yaşı gelince de kalıplı fes alınırdı. Kızlara da yedi yaşına kadar "arakçın" denilen, "sakalduruk" ile çene altından bağlanan bir başlık örtülür, mektep çağında da laçek/leçek bağlanırdı. Zaten yedi yaşına kadar kız-erkek bütün çocuklara fistan giydirilirdi. Beşinci sınıfı bitirdikten sonra, isteyenler kız çocuğunun başını tülbent, yazma ya da eşarpla bağlarlar, isteyenler daha sonraki dönemlere bırakırlardı.

Kadınlar günlük yaşantılarında ise birer değirmiden hazırlanmış boncuklu, pullu, renkli iplik oyaları ile süslenmiş tülbentler örterler. Eşarp, kenarı oyalı yazmalar da diğer başörtüleridir. Atkı, şal, kaşkol da kışın kullanılan örtülerdendir.

Divriği'de kışlık çoraplar yünden ve beyaz olur. Renkli ve desenli çorap merkezde yer almaz. Morkoyun yününden de örülebilen çoraplar, daha çok erkeklerin ayağı için hazırlanır. Dizlik ve spor çorap olmak üzere iki boy örülen çorapların, delikli, burmalı, kahve çekirdeği ve düz modelleri olmakla birlikte, mesaj içerenleri bulunmaz.

Kadınların oyalarında da aynı şekilde, yaşlılarınki sıçandişi, maydanoz yaprağı gibi isimlerle düz beyaz iplikten olur. Gençlerinki ise boncuk, pul, renkli ipliklerle, iğne, tığ, mekik oyalarıyla süslü olur. Celal Bayar gözlüğü, doktor gözlüğü, hanım kirpiği, saray süpürgesi, dut, çilek, biber, gül, papatya vs. her tür çiçek modeli tülbent/yazma kenarlarını süsler.

Lapçin kundura ve çizme (astarı kırmızı, üstü sarı renkte) uzunca bir dönem Divriğili hanımlarca dışarıda giyilmiştir. Çarşıdaki kunduracılar tarafından ölçü alınarak özel modeller dikilmiş, çok sonraları hazır ayakkabı ve terliğe geçiş olmuştur. Ev ortamında ise mest, pabuç (düz, işlemeli, serkeli), markup terlik/gelin terliği giyilmiştir. Eğin ve Arapgir'den püsküllü/güllü gelin pabuçlarının getirildiğini, eskiler söylemekteler.

Eski dönemlerde keçe yelekler, içi pamukla sırınmış hırkalar da günlük giysiler arasında yer alırmış. Gene kadınlarca eğrilip ip haline getirilen yünler, çeşitli karamuk kökü, ceviz kabuğu/yaprağı, soğan kabuğu gibi bitkisel boyalarla boyanıp, şemsiye telinden şişlerle yelek, kazak, hırka gibi üstlükler haline getirilirmiş. Çok çeşitli modellerin kullanıldığı bu örgüleri birbirlerine öğretirlermiş.

Erkeklerin kıyafeti, kadınlarınki kadar şaşaalı olmasa da içlikleri, mintanları, şalvarları, yelekleri, fesleriyle, saatleri, gümüş köstekleri, iri yüzükleriyle özel bir görüntü oluştururlar. Tütün tabakası, kamçısı, tabakası, ağızlığı, bıçağı, çizmesi diğer aksesuarlarındandır. Gelinleri tarafından boncuktan örülüp çeyizde getirilen saat kılıfı, para kesesi, renkli ipliklerle Türk motifleriyle işlenen yağlık ve uçkur bağı ile temiz bir görünümleri olur.

Bilekten düğmeli uzun tumanları, yol yol çizgili fistanları, sarıkları ile hatırlanan ihtiyarları görmek artık mümkün değildir. Ki önceki dönemlerde çarşıdaki esnafların da üç peş giydikleri söylenmektedir. Şalvar, yaşlı erkeklerin itibar ettiği giyim tarzından birisi olarak bilinir. Paçası dar, üstündeki çuha yelekle mintan üstüne takım gibi giyilen şalvara yediyaprak da denir.

Ev içi kıyafeti olarak "beyaz enteri" giyip, üstüne yün kuşak, "Tarablus guşah" saran, sokağa çıkarken de, rütbelerine göre, fes, sarık, dalfes, puşulu fes takıp üstlerine mevsimine göre abaniye, sako,[42] cübbe giyen erkekler hâlâ yaşlıların hafızalarındadır.

42 Sako: Paltodan daha kısa olan, çuha gibi kumaştan terzilerce dikilen bir üstlüktür. Abaniye de abani kumaştan dikilme, ince üstlüktür.

Cumhuriyet döneminde ülke genelinde olduğu gibi bir değişim yaşanmış ve kurallara riayet edilmiştir. Pantolon-ceket takımları, bastonları, şemsiyeleri, fötr şapkaları, kasketleri, kravatları, kravat iğneleri, yaka mendilleri[43] ile oldukça şık erkek görüntüleri ortaya çıkmıştır.

Gene hanımlarda da -yaz aylarında ferah tuttuğu için uzunca bir dönem, dökümlü duran kara çadır/maroken çadır (çarşaf) giyilse de- manto ve pardösüler giyilmeye, başa yün atkılar, eşarplar örtülmeye başlanmış, yün çorapların yerini hazır naylon çoraplar almıştır. Önceleri çok sayıdaki ayakkabıcı esnafının diktiği kunduraların yerini hazır ayakkabılar alır olmuştur.

Gene özel günlerde sandıklar sepetler aralanır, nineden, dededen kalan naftalin kokulular birer birer ortaya çıkarılır. Eski günlerden yadigâr görüntülerle geçmiş yad edilir.

Süslenme ve Güzellik

Süslenme, güzel görünme, beğenilme insanoğlunun tabiatında var olan bir özelliktir. Her yaş döneminde düzgün, temiz bir görünüm arzulanır. Gencin gence göre, yaşlının yaşlıya göre itinası vardır. Anneler bebeklerine ve kendilerine apayrı özen gösterirler.

Her ne kadar "güzelin baharı solmaz" dense de, "güzeli beşik ardı tanır" diye arkası getirilir. Allah'tan teneşir güzelliği istenir. Güzellik ve variyet sebebiyle kibirlenmemek gerektiği vurgulanır. "Malına güvenme, bir ateş düşer yanar; güzelliğine güvenme, bir çıban çıkar solar" denir.

"Sabahtan kalkınca, önce baş, sonra aş, sonra da iş" düsturuyla hareket eder hanımlar. Kimisi kahırlanıp, "kazanına göre vur aşını, kocana göre bağla başını" deyip kendini koyuverse de, "ele güne malamat olmamak için" tez toparlanır.

---

43 Yaka mendillerinin mesajı olurmuş. Eğer tek köşeli durursa bekâr, iki köşeli durursa nişanlı, üç köşeli durursa da evli ve çocuklu anlamına gelirmiş.

Halk arasında yaş ilerledikçe erkeğin daha nurlandığına, cildinin daha güzelleştiğine dair inanç vardır. Bunu da insanoğlunun yaratılışına bağlanır. Kadının Hz. Âdem'den, yani etten kemikten yaratıldığını, beklemiş etin tez bozulduğu söylenir. Topraktan yaratılan erkeğin ise gün geçtikçe güzelleştiğine inanılır; saman ve elenmiş toprak karışımı çamur karılırken, bekledikçe çamurun daha iyi hallolacağı anlatılır.

Küçüklükten itibaren kız çocuklarının saçı uzatılmaya heves edilir, "tele duvağa girecek" diye itina gösterilir. Yüzünü gözünü kıl bürür diye alnının üstüne kâkül bırakmamaya çalışılır. Önceleri, saç uzadıkça başın üstünden tek bağlanır. Sonraları yaş ilerledikçe, tek örgü, iki ya da üç örgü şeklinde düzen altına alınır. Kız çocuğunun saçları, asla salkım saçak bırakılmaz, kurdele ve toka ile sabitlenir.

Anneler, büyükanneler ilkbaharda özsuyunu salan asmanın sıvısını, saç uzatacağına inanarak kızların saçlarına sürer, tararken de "Uzan uzan at kuyruğu, uzanmazsan it kuyruğu, ayda karış karış, senede kulaç kulaç, uzan da gel pahıl[44] saç" derler.

Kadınlarda saç kesmek ayıp kabul edilmiş, uzun saç her zaman makbul tutulmuş, ziynet olarak görülmüştür. Ana saçıyla, yani hiç makas vurulmamış saçla ölen kimsenin, cennete gireceği inancı vardır.

Divriği kızlarında uzun saçın bir önemi daha vardı ki, bu da düğünün ertesi günü "zilif kırkma" denilen, alın ve kulak hizasından kesilen birer tutam saç ile gelinliğin işareti kondurulması idi.

Önceki dönemlerde saç örgüleri en azı üç olmak üzere, beş, yedi, dokuz örük şeklinde olurmuş. Yirmi otuz örüklü olanlara dahi rastlanırmış.[45]

44 Pahıl: Kıskanç.

45 Genç gelin ölümlerinde bu örüklerin çözülmesi esnasında yakınlarından söyleyip ağlayanlar, fenalaşanlar olurmuş. 1935 yılında doğum esnasında vefat eden babaannem, gördüğü bir rüya üzerine, son kere gittiği hamamda, etrafındakilere, "saçımı tek örgü edin. Anam mı gelip çözecek? Bacım mı gelip çözecek?" demiş. Sahiden de birkaç gün içinde dünyaya veda etmiş. Anası ve bacısı olmadığı için, komşular çözmüşler. Zaten sık sık "Anam yok ki teneşirde saçımı söke, babam yok ki mezarıma gele taş dike." dermiş.

Saçın uzanması için sık sık yıkanması, yağlı bırakılmaması öğütlenir. Nisan yağmuru ile yıkanan saçların gürleşeceğine inanılır, hatta yağmurun altına saçlarını açanlar bulunur. "Saç sefadan (uzar), tırnak cefadan (büyür)" denilir. "Alkarısının tırnağı" gibi olmamasına özen gösterilerek tırnaklar kesilir. Saç ve tırnak ortaya atılmaz.[46] Kil, eski dönem saç temizliğinde kullanılan bir toprak çeşidi olup, hamamlara kildanlarla götürülürmüş. Cildin parlak olması için, kadınlar hamamda yüzlerine kil sürüp bekletirlermiş. Gene hamamdan/banyodan çıkarken, yüzü soğuk suyla yıkayarak çıkanlar olur ki, açıklaması şu yöndedir: Sıcak suyun gevşettiği cilt, özellikle de yüz toparlansın, gevşeyip erkence sarkıp kırışmasın!

Düğün, nişan, bayram gibi özel günler için süslenen hanımlar, bu iş için çeşitli yollara başvurur. Hazır makyaj malzemelerinin bulunmadığı yıllarda süslenmede kına ile Kâbe sürmesi ilk sırayı alırken, "yağ" adı verilen kremler, "potura" denen pudra, dudak boyası, ulaşımın yaygınlaşmasıyla bilinir olmuştur.

Kılbız da denen cımbızlar kadınlar arası süslenmede yaygındır. Kocasına güzel görünmenin sevap olduğu düşüncesinden hareketle, aklaşmaya başlayan saçlarına kına/boya sürenler de çoktur.

Eskiden evde sürme çıkaran maharetli hanımlar da bulunurmuş. Bahçeye çukur eşip ateş yakar, üzerine balı alınmış çec kor, üstüne de temiz bir teneke kapatıp, oluşan isi, temiz bir kaba sıyırıp şişeye doldurarak kibrit çöpü yardımıyla sürme olarak kullanırmış. Gene kırılan nargile sipsisinin kehribarı da yakılıp sürme olarak kullanılan nesnedir. En basiti ise yağlı çıraya tutulan süpürge çöpündeki is/sürmedir. Rastik/lastik yani rastık da kadınların süslenme malzemeleri arasında yer alır.

---

46 Eski kadınlar saçın tinciğini yani dolaşmış, tarakta kalmış kısmını, eski bir beze sararak taş duvar arasına sokuştururlar. Bedenden atılan kısımların namahrem olacağı, kötü niyetlilerce sihir yapılacağı endişesi iledir bu davranış. Hamamda dahı saç dolaşıklarını keseye doldurup eve getiren, evde duvar arasına tıkıştıranlar olur.

Yanak ve dudaklar, kırmızı krepon kâğıdı biraz nemlendirilerek "kendininmiş" gibi boyanır. Gene eski yaşlıların ifadesine göre, sandık kapaklarının iç kısmındaki kırmızı boya da nemli bir bez yardımıyla allık niyetine kullanılanlar arasındadır.

Eski dönem genç gelin tuvaletini Emine Aygün'den öğreniyoruz:

"Küçük bir çukur eşilir. Çer çöp yakılır. Üstüne balsız, kuru çec konur. Alttan yandıkça, üstüne de temiz teneke kapatılır, tenekeye is sıvanır. Soğuyunca sıyrılıp sürmedenliğe konulur. Kullanılacağı zaman süpürge çöpüyle incece sürülür, gözden çıkmaz. Ben bunu Mayatgil'in Sabriye Hanımdan öğrendiydim. Kehribar, çam isi de günübirlik süslemelerde kullanılır. Kaynanam süslü gelini severdi. Elimin kınasını hiç eksik etmezdi. Altınlı incili, tepeli sıralı gezdirirdi. Elimin kınasını da Sabriye Hanım vururdu. Geceliğimi giyer, bağdan onlara giderdim. Süleğimi bağlardı. Sonra sonra baktım ki olmayacak, ben öğrendim. Bir gün bir elimi, bir gün de bir elimi kınalardım. En son bıli parmağımı da dilinmen kınalardım"

Düz saç arzu edilir, kıvrım/kıvırcık saç pek makbul tutulmaz. Altınlı hindinin altında düz saç daha güzel durur. İşte bu yüzden eski dönemlerde kıvrım saç "sabun mırçiği"[47] ile düzlenir, toka sokularak sabitlenirmiş. Çünkü zilif, kırkma kesilirken kıvrılıp tepeye çıkarmış, istenen şekil verilemezmiş.

Bu özel günlerde süslenen gelinlerin, bir de "çöğenleme" dedikleri işlem vardır ki artık hatıralarda kalmıştır. Yağlı cevizin parmak arasında ovuşturulmasıyla elde edilen sıvı ile yanağa gelen bir tutam saça şekil verilir. Zamanla limonla da yapılan bu işlem sonraları jölelerle, çeşitli maşalarla da yapılır olmuştur.

Saça kınayı ekseriyetle yaşlı kadınlar yakarlar. Ak saçla dolaşmak, gayrimüslimlere has diye düşünülür. Aynı zamanda beyaz saçla gömülmenin günah olduğu inancı vardır. Yarpuz suyu ya da cevizin

47 Sabun mırçiği: Sabunun avuç arasına alınarak su ile kıvam alana kadar yumuşatılmasına verilen addır.

gogofuyla[48] yoğrulan kınayı başlarına vurup, yeşil ya da salamura yaprak yapıştırarak bir müddet bekleyip öyle yıkarlar. Kınanın gözlere, baş ağrısına şifa olacağı inancı hâkimdir.[49] Bu yüzden şifa maksadıyla saçlarına kına vurmak/yakmak isteyen genç kadınlar, içine biraz da rastik yani rastık katarlar.

Düğün, kına gecesi, sahra, gelin goru gibi özel günlerde genç gelinlerin "saçını başını uvarmak" elinden iş gelenler kadınlara düşer. Tepeden tırnağa bütünlük sağlaması gereken ve "düzgün" adı verilen bu süslenme hakikaten incelik ister. "Yanağının alı yere damlayan" yani kendinden kırmızı yanaklı olanlar fazla süs istemez. Direkt yüze söylenmese de "duvar isterim ki sıva tuta" denilerek yapılır yüzü haşik, kuru suratlı olanın süslenmesi.

Divriği'de bir de "evde kendi başını bağlamaz ama ele düğün başı bağlamaya gider" diye bir söz söylenir. Gelinin kaşını, varsa bıyığını alıp, sürmesini çeken, allığını yapan, dudağını boyayan, kıyafetini giydiren kimseye minnet duyulur.[50]

Eğer gelin giyinip kuşanıp bir yere gidiyorsa, mesela anasına el öpmeye, siftah bayramına, düğüne vs. sokaktaki bir tanıdığı "açın da bir gelinin düzgününe bakalım" der. Gelin de yanındaki refakatçisinin eşliğinde sırtını sokağa vererek, kanatlı kapı ardı gibi kuytu bir yerde, yönü pencereye gelmeyecek, -namahrem görmeyecek- şekilde durup, çarşafını yarı beline kadar açarak düzgününü, kıyafetini ve takısını gösterir. Gideceği yere kadar birkaç yerde tekrarlanabilen bu düzgün göstermelerde, "uğurlu kademli olsun, bir yastıkta kocasın, kaynatasının kesesi dolu olsun" türü güzel sözler söylenir.

---

48 Gogof: Cevizin dışındaki yeşil kabuk.

49 İki kesme şeker, biraz da dövülmüş karanfil karıştırılan kınanın, baş ağrısını alacağı inancı vardır.

50 Düğün günü, gelini süsleyip, giydirip, başının gaplağını takıp, yüzünün al duvağını takan kadın, geline ayna vererek kendine bakmasını sağlar. Duvak örtüldükten sonra, damat görene, yüz görümlük bahşişini verene kadar kimse gelinin yüzünü göremez.

Oğlan analarının gözleri, düğünde toyda üzüm gözlü, kara saçlı, sürahi bedenli (ince belli), "zeykir gibi" (biçimli, uzun boylu), "şordan aşağı, şakka gibi" (endamlı), "aya güne doğma ki ben doğam" diyen, "yerise yol yahışan, geyinse don yahışan" kızları arar. Çiğ sarı veya zil kara (çok esmer) çehreliler fazla makbul tutulmaz. Boylu poslular arzu edilse de ufak tefekler için de "fındık altını küçük ama pahası büyük" sözleri söylenir.

Minyon, fazla gelişmemiş çocuklar/genç kız ve delikanlılar büyüklerce "kına kaşığı, koku kutusu, fındık altını" tabirleriyle taltif edilirler.

Beyaz tenlilerin ütek, yani hastalığa yakın olacaklarına, buğday benizlilerin, esmerlerin kayim, yani daha dayanıklı olacaklarına inanç vardır. "Kırk gün sütünen kaynatsan ağarmaz" dense de çok esmer tenli kızların doğum yaptıkça tenlerinin açılacağına inanılır.

Yaşları ne olursa olsun, üstüne başına dikkat edip, el içine gül gibi çıkan kadınlar, ailenin diğer fertlerine de aynı itinayı gösterirler. Başlarının tülbendinden ellerinin mendiline kadar daima dışarlık giysileri hazır durur.

Erkeklerin de kendilerine özen gösterdiği bilinir. Erkek çocukların saçlarının fazla uzun olmamasına dikkat edilir. Saçı uzayıp, "yüzü elcek kadar kalan" çocuk tıraşa götürülür. Yoksa saçın uzadıkça, "çağanın yüreğinden su içeceği"ne, çocuğa yaramayacağına inanılır.

Ceplerinden aynaları tarakları eksik olmayan, temizliğine itina gösteren genç erkekler, sakal tıraşlarına da gereken önemi verirler. Önceleri ustura ile sonraları tıraş takımları ile evde ya da çarşıdaki berberlerde kendilerine çeki düzen veren erkekler daha sonraları da elektrikli ve şarjlı makineleri ile işlerini görür oldular.

Yana, öne, arkaya doğru taranan, bazen de ortadan ikiye ayrılan saçları, alabros, alagarson saç kesimleri, kısa kesim favorileri, çeşitli modellerdeki bıyıkları ve sakallarıyla tertemiz görünürlermiş. Uzun

favori bırakan erkekler hoş karşılanmaz, halk arasında bu gibilere "zilifli" denirmiş.

Eski dönemlerde bıyık erkeğin yakışığı/süsü olarak kabul görürmüş. Kaytan bıyık (üstten alınıp dudak üstünde ince bırakılan), burma bıyık (dudak hizasını geçip, yanak başlangıcından itibaren burulan), posbıyık (kalın ve ağza doğru inen), palabıyık (yanak ortasına kadar uzanan kalın), kelebek/badem bıyık (Hitlervari, dudak üstünde küçücük), çengel bıyık (dudak altına doğru sivrice uzanan) gibi bıyık modelleri uygulanırmış. Erkeklere, "bir çağa 'baba' diyenden sonra" sakal uzatmak da hak görülürmüş. Kâtip sakalı/top sakal (yuvarlak kesimli), cumba/sivri sakal (yuvarlak kesimin alt tarafı sivri bırakılan), tepür sakal (göğüs hizasına kadar inen) en bilinen modellerdir. Aynanın yanı sıra ceviz, elma ya da kaysı ağacından yapılmış sakal, bıyık tarağı bulunurmuş erkeklerin cebinde. Pejmürde görünmemek için taranırlarmış.

Erkeklerde bilinen bir süslenme yoktur. Saçı aynalı,[51] bıyıklarına erken yaşta kır düşmüş erkekler, fındığı veya cevizi kabuğuyla yakar, günübirlik boyama yoluna giderlermiş. Kimileri ise bu işi kara üzüm ile yaparlarmış. Bıyıklarına kara üzüm sürer, taradıktan sonra da, bıyık burarlarmış.

Kaynak şahısların naklettiğine göre, evlerindeki ağaç kutularda muhafaza edilen sakal yağı, bıyık yağı bulunan eski erkekler, kaşlarını bile bu yağla yağlar, dağınık görünmemesi için parmak uçlarıyla şekil verirlermiş.

Bir de bıyık taşı olurmuş. Tebeşir büyüklüğünde, yağlıca olan bu taş berberlerde bulunur, ısıtılarak kullanılırmış. Tıraştan sonra kullanılan bıyık taşı, bazı meraklılar da bulunurmuş.

Briyantin kullananlar, oksijen ile saç rengi açanlar olurmuş; sonraları hazır boyaların çıkmasıyla isteyenler saçlarını beğendikleri renklerle boyar olmuştur.

51 Saçı aynalı: Alındaki bir tutam beyazlık, sakarlık.

Batı hayranlığı, göçler ve görsel imkânların artması gibi durumlardan dolayı, yurt genelinde olduğu gibi kadim kent Divriği'de de, kaç asırlık geleneklerde çözülmeler yaşanmaktadır. Bununla birlikte günümüze kalan âdetlerle gene sünnet, düğün, bayram gibi özel günler devam ettirilmekte, hayat acı tatlı yönleriyle devam etmektedir.

Ne diyelim gayri? Düğünler düğün, bayramlar bayram ola...

Çameli'de (Denizli) Evlenme/Düğün

Neşide Yıldırım[1]

Giriş

İnsan hayatında toplumun temelini teşkil eden aile, sosyal teşkilatlanmanın esas birimidir. Bu bakımdan aile, temel sosyal bir müessese olma özelliğini kazanmaktadır. Evlilik ve kan bağı ile ayrıca evlat edinme yolu ile birleşmiş sosyal bir gruptur. Tek bir çatı altında oturmayı, yaşamayı gerekli kılar. Aile içinde, karı kocanın, ana babanın, kız ve erkek kardeşlerin, evlatların benimsediği ve her topluma göre az çok değişen sosyal roller ve birbirine karşı belirli görevleri vardır ve genellikle hep birlikte bir ortak kültür meydana getirirler.

Aile, toplumsal hayatın çekirdeğini teşkil etmektedir. Bu çekirdeğin oluşması, evlenme olgusu ile gerçekleşmektedir. Toplumların kültürel ve ekonomik yapısı, yerleşim düzeni, üretim ilişkileri, gelenek ve görenekleri, evlenme biçimlerinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Örnek, 1995:185).

Evlenme, Türk Medeni Kanunu'na göre evlenmeye ehil erkek ve kadının, yetkili kanuni merci önünde yapmış oldukları çift taraflı

1 Doç. Dr. Neşide Yıldırım, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

bir sözleşmedir. Evlilik, insani ve medeni bir işlem, dini bir görevdir. Kişinin huzurluluğu ve toplumun en küçük birimi sayılan aile, meşru evlilik sözleşmesi ile gerçekleşmektedir. Sıcak ve mutlu bir aile yuvası kurma, kurulan bu yuvayı devam ettirme, geliştirme ve ailenin saadetine hizmet etme faziletli ibadetler arasında yer almaktadır. Evlilik; hem neslin ve milletin devam etmesi için bir vesile, hem de kişiyi sağlık açısından bazı hastalıklara karşı koruyan, dini yönden günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyarak, onu doğru yola götüren bir vasıtadır.

Türkiye'nin hemen her yöresinde evlenmenin gerçekleşmesi için, bu olay öncesi birtakım hazırlık ve aşamaların birbiri arkasına yapılması ve takip edilmesi gerekir. Bu sebeple, toplum ister köyde, kasabada yaşasın ister şehir merkezinde otursun, belirli aşamaları içeren birtakım kaideleri (görenekleri) ve şekilleri uygulamak durumundadır. Evlenme ile ilgili görenek ve şekiller, kuşaktan kuşağa geçerek gelenekselleşmiştir. İnanca dayalı olarak yapılan çeşitli kaideler, olayı kutsallaştırmıştır. Fakat çok eski zamanlardan beri uygulanan ve bugün artık Türkiye ve Türk toplumunun malı, kültürünün bir parçası haline gelmiş olan evlenme görenekleri ve şekillerinin Batılılaşma süreci sonunda gittikçe değişmekte oldukları da gözden kaçmamaktadır. Hatta farklı millet ve kültürlerden yapılan evliliklerin giderek yaygınlık kazanması sonucu, o millet veya toplumların adetlerinin, kültürlerinin de evlilik öncesi veya esnasında ortak bir şekilde yaşandığını görmek mümkün olmaktadır. Türk usulü kına gecesi yapmak, Müslüman olduğu halde kilisede nikâh yapmak, evlilik öncesi eğitime tabi tutmak vb. gibi (Yıldırım, 2006).

Çameli ve yöresi evlenme törenleri de genelde belirli bir sıra ve düzen takip etmekte, evlilikle ilgili söz konusu görenek ve şekiller sıra ile başlangıçtan sona doğru belirli aşamalardan geçmektedir. Çalışma konumuzu Denizli'nin Çameli ilçesindeki evlenme/düğün aşamaları teşkil etmektedir. Günümüzden kırk beş elli yıl ve daha önceki düğünlerin aşamaları aşağıdaki başlıklar altında incelenmeye çalışılmıştır.

1. Düğün Öncesi Aşamalar

Evlenme Çağı: Evlenme yaşına gelmiş oğul veya kızını evlendirmek, her ana babanın en güzel arzularından birisidir. Bu konu hemen her aile için ayrı özellikler göstererek oluşur ve gelişir. Evlenme yaşı kadın ve erkekler için farklılıklar göstermektedir. Genellikle kadınlar erkeklere göre daha erken yaşlarda evlenmektedirler. Mesela, ortalama ilk evlenme yaşı, 2015 yılında erkekler için 27, kadınlar için 23,9 olmuştur.[2]

Eski yıllarda geleneksel olarak ergenlik çağından sonra ve genellikle on sekiz yaş civarında kız çocuklarının evlenmesi söz konusuydu. Fakat günümüzde Türkiye genelinde eğitim seviyesinin yükselmiş olması dolayısıyla, bu yaşlarda evlenme, şehir merkezlerinden uzakta ve okuma imkânı bulamayan kızlar için geçerlidir. Okuyan genç kız ve delikanlıların evlenme zamanları, okullarını bitirip mesleklerini kazanmalarından sonraki yıllardır. Böylece hem kız hem de erkek için evlenme yaşı yükselmiş olmaktadır. Köylerde veya şehir merkezlerinde okuma imkânı bulamayan erkeğin evlenme çağı genel olarak askerlik dönüşü bir iş tutmasından sonradır. Bunun istisnaları da vardır. Yani, askere gitmeden önce çeşitli sebeplerden dolayı evlenenlere de rastlamak mümkündür.

Mesleki kariyer yapma eğilimi günümüzde eskiye oranla çok artmıştır ve lisansüstü eğitim yapan bilhassa kadınlarda evlilik kariyerden sonra gelmekte dolayısıyla geciktirilmektedir. Demografik göstergelerden biri olan kaba evlenme oranlarının yıllık trendi incelendiğinde, bu oranı görmek mümkündür.[3]

Görücü Gitmek (Dünürcülük): Geleneklerde zamanımıza kadar ulaştığı şekliyle bilhassa kırsal alanlarda aile gözünde evlilik yaşına gelmiş veya yaklaşmış delikanlıya yakınları, yarı gerçek yarı şaka

2 http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21515, e.t: 11.08.2016

3 Kaba evlenme hızı 2013 yılında binde 7,89; 2014 yılında binde 7,8; 2015 yılında ise binde 7,71 olarak gerçekleşmiştir.
http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16051

evlenmesi gerektiğini hissettirerek "ağız yoklaması" yaparlar. Bu arada etraflarında bilip tanıdıkları kızların isimlerini sayarak oğullarının kimi istediklerini anlamaya çalışırlar.

Kutadgu Bilig'de, evlenme ve aile müessesesi ile ilgili bölümlerde, evlenmeye karar vermiş bir erkeğin dikkatli olması gerektiği vurgulanır. Soyu sopu mükemmel, iyi bir aile kızı ile evlenilmesi halinde kurulacak yuvanın temelinin sağlam olacağı; evlenecek kimsenin kendisinden aşağı derecede bir kimse ile evlenmesi halinde, o eşin huzur getireceğini, evlenmek isteyenlerin yüz güzelliğinden ziyade ruh ve huy güzelliğinin aile saadeti üzerinde önemli bir rolü olduğu anlatılmıştır (Yusuf Has Hacib, 1974:324).

Bu safhadan sonra, yani ağız yoklamasından sonra, erkek tarafı, istemeyi düşündüğü kızın ailesini, soyunu sopunu, malını, işini araştırıp çevreden öğrenmeye çalışır. Şayet gönüllerinin arzusuna uygun bir sonuç elde ederlerse, "görücü" denilen yaşlı kadınları kız evine gönderirler. Bu olaya halk dilinde "görücü usulü", "görücü âdeti" adı verilmektedir.

Köy içerisinde görücü sıfatıyla kızın evine giden yaşlı kadınlar, kızın bütün davranışlarını büyük bir dikkatle takip ederler. Özellikle misafirlere karşı tutumunu, görgüsünü, giyimini, evi döşemedeki başarısını, inceden inceye gözden geçirirler. Bazen bu yaşlı kadın grubuna delikanlının annesi de iştirak edebilir. Annenin veya yaşlı ve tecrübeli kadınların gözlemleri, en küçük ayrıntılarına kadar delikanlının evine, babaya aktarılır. Kız istemeye karar verilirse, "görücülerin başı" (tecrübeli veya yaşlı kadın) el altından haber salarak, kız tarafını uyarır. Belirtilen gün ve saatte, delikanlının anne ve babasıyla, görücülerin bir kısmı kız evine giderek kız isteme merasimine iştirak ederler.

1.1. Kız İsteme

Kız isteme ve evlenmeler genellikle Türk töresinin kurallarına göre yapılır. Türk toplumundaki aile yapısı Avrupa medeniyetinden yeni

zihniyetler alarak şüphesiz medenileşecektir. Fakat Türk ailesi, ne Fransız ailesinin ne İngiliz ailesinin ne Alman ailesinin eşi olacaktır (Ünal, 1987: 28). Zira Türk töresinin temeli, topluluk disiplini ile aile düzeni idi. Aslında ahlâk, topluluk ve aile düzeni ile törelerin, kişilikler üzerinde yarattığı bir oluşma ve gelişmedir (Ögel, 1982: 311-315).

Çameli yöresinde kız istemeler genellikle perşembe, cuma ve pazar akşamları yapılmaktadır. İster geleneğe bağlı olarak görücü usulüyle isterse gençlerin tanışması sonucu olsun, kız istemelerde aynı kural geçerlidir ve o da oğlan tarafının kızı anne ve babasından törelere uygun olarak istemek için kız evine gitmesidir. Zaten kız tarafı da önceden haberdar edildiği için, konu ve ziyaret sebebi bilinir. Çay veya kahveler içilir. Sohbet sırasında söz, konuya getirilir. Misafirlerin en yaşlı veya statüsü yüksek olan tarafından "Allah'ın emri, Peygamberin kavli" girişi ile kız istenir. Kız tarafı eğer bir özürle bu isteğe karşı çıkmayacaklarsa, "Düşünelim bakalım", "Biraz mühlet (süre) verin." veya "Allah kısmet ettiyse olur." diyerek söz verir.

1.2. İnanmalık Verme

Kız isteme olayı bitip, iki taraf gençlerin evlenmesi konusunda anlaştıktan sonraki takip eden hafta içinde erkek tarafından kadınlı erkekli bir grup, kız tarafına bir "inanmalık bohçası" getirir. Daha sonraki günlerde de kız tarafı erkek tarafına "inanmalık bohçası" götürür. Bu bohçalarda her iki tarafın maddi durumuna göre kız ve erkeğe ait giyim eşyası ve ziynet eşyası bulunur. İnanmalık iki taraf için sözleşmedir. Kız artık verilmiştir "vergilidir, yavuklanmıştır", gençler de "yavuklu"dur.

Bu esnada kız tarafı erkek tarafından ne kadar altın (takı) ve kıyafet isteyecekse onları belirler. Orta yol bulunup istenilenler kesim gününde hazır edilir.

1.3. Kesim (Söz Kesme-Nişan)

Kesim genellikle gündüz ve sadece kadınlar arasında yapılan bir tören olduğu için güvey burada yer almaz. Bir nevi gençlerin evleneceklerini sosyal çevreye duyurmak, ilan etmek ve resmileştirmektir.

Kesimden bir hafta on gün önce kız ve oğlan evinden kadınlı erkekli bir grup birlikte gelin adayı ve güvey adayına kıyafet almaya giderler. Buna "urba çıkarmak" veya "pusat kesmek" denir. Kesimden bir gün öncesi bu iş için ehil kadınlar veya kız ve erkek tarafından kadınlar ev ev dolaşarak "Yarın filancanın kızı ile filancanın oğlunun kesimi var/kesimimiz var. Buyurun gelin." diye davet ederler. Kesime katılan davetliler hediye götürmezler.

Erkek ailesi, törede var olan "kesim" dedikleri töreni gerçekleştirmek için hazırladıkları bohçaları heybelere koyarak kız evine giderler. Delbekçi (dümbelekçi/tefçi) kadının çaldığı ve söylediği şarkı ve türküler eşliğinde eğlence başlar. Diğer misafirler de geldikten sonra çit, ağaç veya direkler arasına urgan (ip) bağlanır. Bohçaları, ağzı iyi laf yapan kadın(lar) açar(lar). Gelin kız ve ailesi için alınan hediyeler isimleri söylenerek tek tek iplere asılır. Mesela; "Gelin kızımıza mor altın mekikten elbiselik kumaş, simli fistanlık (elbise), siyah bursa eteklik kumaş, yeşil kadife fistanlık, kırmızı hırka, kundura (ayakkabı); kızımızın annesine fistanlık, babasına gömleklik vb." gibi.

O dönemlerde hazır giyim yaygın olmadığı için alınan hediyeler genelde kumaş olurdu ve terzide diktirilir, dikim parasını da erkek tarafı verirdi. Alınan kıyafetlerin ipe asma işi bittikten sonra, gelin adayı ortada oynar, ona erkek tarafının aldığı "ellilik, yüzlük, Osmanlı, mecid, çiçekli, beşi birlik" adı verilen altın takıları takılır. Akraba, komşu ve yakınları para çevirir[4] veya gelin kızın başörtü-

4 Para çevirmek: Düğün yakınları veya misafirler tarafından para gelinin veya damadın veya oyun oynayan kişinin tepesinden dolaştırılarak çalgıcı denilen delbekçiye veya davul zurnacıya yani eğlenceyi icra eden kişilere verilir. Ne kadar çok para çevrilirse, çalgıcılar o kadar coşarlar, coştururlar; şenlenirler, şenlendirirler. Çünkü bu bir bahşiştir.

süne çıkınlar.[5] Kız tarafının yaptığı ikram yer sofralarında gruplar halinde yenir. Genelde dirit[6] ya da arabaşı çorbası ikramından sonra misafirler dağılır.

Bundan sonra düğüne hazırlık için, iki taraf neler alınması gerektiğini bir liste yaparak belirlerler (Bazı yörelerde bu liste evli çiftlerde kalır, eğer boşanma gibi bir durum söz konusu olduğu takdirde, karı koca arasındaki mal, bu listeye göre ayrılır.). Bu arada, yine bazı yörelerimizde kız tarafı oğlan tarafından, kimi yerlerde "başlık" kimi yerlerde "ağırlık" dedikleri belirli bir miktar para veya mal ister. Bu miktar, zamanın şartlarına göre değişir. Kız köyden dışarı gidecekse, başlığın miktarı biraz daha artmaktadır. Ülkemizde başlık vermemek için kız kaçırma hadisesine rastlanıldığı gibi, başlık parasını tedarik edemediği için evlenemeyen veya hayatının büyük bir kısmını başlık parası tamamlamak için geçiren erkekler de vardır.

Erdentuğ'a göre, başlık konusu bir kısım toplumlar tarafından yanlış anlaşılmış ve çok defa kadınları satın alınan mal durumuna düşürmektedir (1990a:307; 1977:30). Başlık; ana hatlarıyla, damat veya çok defa ailesi tarafından gelin kızın ailesine yapılan bir evlilik ödemesi olarak tanımlanmaktadır.

Kalın (sep) veya başlık, eski Türk geleneğinde vardı. Moğollarda güveyi adayı, kız evine belirli bir para verirdi. Bu paraya "kalın", uygulamaya da "kalın verme" veya "kalın alma" denirdi. Orta Asya Türkleri arasında da aynı uygulama vardı. Türkler arasında verilen bu paraya "kalın" veya "sep" deniliyordu (Özdemir, 1990b:484'ten Vladimirtsov, 1944:74-75. Ögel, 1971:85; Kafesoğlu, 1984:201-210; İnan, 1987:127-137).

---

5 Çıkınlamak: Erkek tarafının akrabalara veya komşulara verdiği madeni paralar başörtünün uçlarına konarak bağlanır. Bu paralar gelin kıza aittir. Hatta hesabını yapıp kâğıda yazanlar da vardır. Anlaşmazlık olur da evlilik gerçekleşmezse bu paraları geri isteme durumu söz konusu olabilir.

6 Dirit: Buğdayın, çok az miktarda fasulye ve nohut ile haşlanmış şekli olup yörede kış akşamlarının en büyük ikramlarındandı. Yanında ceviz ile birlikte ikram edilir. Zaman zaman yerken içine pekmez de katıldığı olurdu.

Türklerin İslam dinine girmesiyle beraber bu isimlerin "mehir", "namzedlik akçesi" gibi isimlerle değişmiş olmalarının kuvvetle muhtemel dâhilinde bulunduğu ifade edilmekte ise de, mehir ile başlık geleneği arasında fark vardır. İslami kurallara göre, mehir evlenme sırasında kadına verilmekte; başlık ise damadın ailesinin kızın ailesine pazarlık sonucu ödediği bir fiyattır. Başlık; ailenin şerefi olduğu gibi, kız alıp kız verme stratejileri uyarınca, köy hayatının iktisadi dengesini sağlama fonksiyonunu da ifa etmekte olduğundan halen kırsal kesimde bazı engellere rağmen bir şekilde sürmektedir.

Türklerin avcılık hayatının kadınlar için daha iyi olduğu, son derece fakir olan avcı Türklerin kızlarının bir kalın (başlık) mukabilinde göçebe bir Türk ile evlenmeyi istememesinden anlaşıldığı belirtilmektedir. Çünkü "kalın" mukabili olarak kocasının obasına giden bir Türk kızı, hukukunun bir kısmını terk etmeye mecburdu. Hâlbuki avcılık devrinde bu kızlar erkeklerden daha fazla hukuka sahiptiler. Bu devirde kız obasında kalarak, kocası oraya gider ve bir iç güveyi hayatı yaşardı (Nirun, 1981:36).

Turan (1979:210), "Şamanî ve Müslüman Türklerde evlenmede ana ve babanın rızası şarttı." diyor. Ona göre, kızın babasına verilen cihaza "kalıng" denir. Baba terbiye hakkı olarak "başlık", ana süt hakkı olarak "sütlük" ve kardeşler de "ağırlık" almakta idiler. Evin hâkimi olduğu için erkeğe "beğ" denirdi. Zira o, evinde bey gibidir. Kocası karısını boşayabilir, kadın da para vermek veya mihrinden vazgeçmek suretiyle kocasından ayrılabilirdi.

Onuncu asrın başlarında İbn Fazlan (920-921), Oğuzlardaki evlenme geleneklerine değinirken şöyle demektedir: "İçlerinden biri kızını, kız kardeşini veya yönetimi altında bulunan bir kadını şu kadar Harezm kumaşı karşılığında ister. Başlığı veliye verdikten sonra kızı alır, evine (çadırına) götürür." Ona göre, "Çok kere başlık (mihr); deve, hayvan veya başka bir şey olabilir. Velisi ile anlaştığı başlığı (mihri) ödemeden hiçbir kimse kadınla evlenemez." (Türkdoğan, 316-317). Bütün bu örnekler gösteriyor ki, başlık Türklerde eskiden

beri var olan ve hâlâ yer yer önemini kaybetmeyen bir gelenek halinde karşımıza çıkabilmektedir.

Osmanlı aile yapısı incelenirken, mehr-i muaccel ile namzetlik akçesinin alınıp verildiğini, kadı sicillerinden tespit etmenin mümkün olduğu belirtilmektedir. Maraş dolaylarında İslami statüye sokulmuş olarak "kalın alıp verme" âdetinin yaşadığı, Elazığ ve Tunceli yöresinde evlenecek kızın dayısına "halat" (bahşiş) adı altında belirli bir para veya silah verildiği, Anadolu'nun değişik yerlerinde "başlık alıp verme" âdetinin hâlâ yaşadığı bilinmektedir (Özdemir, 1990a:484; 1990b:425). Ama Çameli yöresinde başlık parası olmadığı gibi "mehir" geleneği de pek bilinmez. Mülakat yaptığımız kadınlar da böyle bir geleneğin olmadığını belirtmişlerdir.

Kesim bittikten sonra düğün hazırlıklarına geçilir. İki taraf düğün için belirli bir tarihte anlaşırlar.

2. Düğün Aşaması

Kesimden sonra yapılan evlenme törenine "düğün" adı verilir. Düğünler ya salı günü öğleden sonra başlar perşembe akşam biter, cuma duvak yapılır ya da cuma öğleden sonra başlar, pazar akşamı biter, pazartesi duvak yapılır. Üç gün üç gece süren düğünler genellikle harman sonu (hasat sonu), anason kalkımı, darı (mısır) sonu veya pamuk gelimi[7] yapılır çünkü köylünün eline ancak o zamanlarda toplu para geçer.

Düğün olayını diğer başlıklara göre daha detaylı olarak ele almak gerekmektedir. Zira düğün kendi içinde çeşitli basamaklardan oluşur. Bunları da alt başlıklara ayırmak gerekirse, şöyle bir tasnif yapmak mümkündür:

---

7 Çameli'nde pamuk yetişmez, fakat yöre halkının çoğu Dalaman yöresine güzün pamuk toplamaya giderlerdi.

2.1. Birinci Gün: Deli Kına

Karanfil dizme: Akşamdan yumuşaması için suya ıslatılan karanfil gelin kızın arkadaşları tarafından üç sıra halinde dizilir. Ortaya "penez" adı verilen eski para, yanına "koz" adı verilen küçük cevizler ve büyük mavi boncuklar konur. Bu sayılanlar, belirli aralıklarla konarak üç sıra halinde dizilen karanfil, bunlarla tek sıra haline getirilir, sonra gene sadece karanfil olmak üzere üç sıra ayrı ayrı devam eder. Karanfil dizisi gelinin sağ omzundan geçirilerek sol koltuk altından belini geçecek şekilde takılır. Dizi ne kadar uzun ve koz, mavi boncuk ve penezle ne kadar gösterişli olursa bu, geline verilen değeri, erkek tarafının varlıklı birisi olduğunu gösterir.

Karanfil dizisi

2.1.1. Oku (Davetiye) Dağıtımı

Düğünün başlayacağı gün öğleden sonra "oku dağıtıcı/okucu" adı verilen kişi/kişiler, genellikle düğün sahibinin yakınlarından bir veya iki delikanlı kapı kapı dolaşarak "Filancanın kızının/oğlunun düğünü var" diyerek "oku" (düğün davetiyesi) dağıtırlar. Ellerindeki sepette veya omuzlarındaki heybede bulunan kibrit, sabun veya havluyu gidilen ev sahibinin sosyal statüsüne göre vererek düğüne davet ederler. Düğüne gelen misafirler de "okannacı" (oku annacı, karşılığı) adı verilen hediye getirirler. Okannacı, genelde kuru fasulye, nohut, bulgur, soğan, patates, lahana vb. yiyecek maddeleri olur.

Genel olarak ikindi namazını takip eden saatlerde oğlan evinde davul zurna, kız evinde delbek (ritim sazın yerel adı) çalınarak düğün başlar. Düğünün birinci günü "kapma günü"dür.[8] Bu gün adını gençler için tertip edilen bir kapma yarışından alır. Oğlan evinde davullar çalar ve misafirler ağırlanır. Gelen misafirleri davulcu ve zurnacı kapıya kadar giderek karşılar. Misafirler de onlara bahşiş verirler. Türküler söylenir, davulun önünde mahalli oyunlar oynanır. Mevsimin uygun olduğu günlerde evin önüne bir ateş yakılır, oyunlar bu ateşin çevresinde oynanır. Bu ateşe "meşale" denir. Kapma günü kız evinde de eğlenceler yapılır. Gelin ve arkadaşları şakalaşır oynaşırken aynı zamanda misafirler de ağırlanır.

2.1.2. Ana Kınası (Baş Kınası, Deli Kına)

Ana kınası; birinci gün akşamı gelinin saçlarına yakılan kına ve eğlencedir. Kına bugün saça yakıldığı için "baş kınası" da denir. Kına karma (hazırlama) ve vurma (yakma) işlemi; evli, yuvası mutlu ve huzurlu, köy içinde saygın bir kadın veya gelin kızın bir akrabası tarafından yapılır. Gelin kız yere konulan bir yastık üzerine kıbleye dönük oturtulur. Gelinlik dışında bir kıyafet giyinir. Oğlan evinden

8 http://www.bakimliyiz.com/orf-ve-adetlerimiz/64098-denizli-yoresi-dugun-gelenekleri.html e.t: 18.08.2016

de gelen kadın misafirlerle melikleri (belik/saç örgüsü) birkaç kişi tarafından sökülür. Delbekçi kadının söylediği gelin ağlatma havaları eşliğinde kına vurulur. Daha sonra kadınlar arasında eğlence yapılır. Bu kına ertesi gün sabah yıkanır. Oğlan evinde ise davul zurna eşliğinde "erkek yarenliği" yapılır.

2.2. İkinci Gün: Çeyiz

Düğünün ikinci günü "çeyiz" günü gecesi ise "kına" gecesidir. Bugün adını kına yakma töreninden alır. Sabahtan kız evinde akşam gelin kızın saçına yakılan kına arkadaşları eşliğinde yıkanır. Bir taraftan aşçı kadınların işi olan yemek hazırlama telaşı devam ederken öbür taraftan ev sahibesi için güveyin çeyizini koymak için yer açılır. Oğlan evinde de benzer telaş vardır. Gidecek çeyizler ve gıda maddeleri hazırlanmıştır.

2.2.1. Çeyiz

Öğleye doğru davullar eşliğinde oğlan evinden kız evine oğlanın çeyizi bir kısmı ellerde taşınarak, bir kısmı da at veya katır sırtında götürülür. Çeyizle birlikte, misafirlerin ağırlanmasında kullanılacak, ailenin ekonomik durumuna göre bir etlik hayvan veya bir miktar et, şeker, yağ, bulgur, fasulye, nohut, keşkeklik buğday gibi türlü gıda maddeleri gider. Davul kız evinin önünde birkaç saat çalar, eğlenilir. Oğlan evinden gelenler yemeklerini yedikten sonra davulla birlikte ayrılırlar.

2.2.2. Dürü Atma

Öğleden sonra, ikindi vaktine doğru, kızın hazırlamış olduğu "dürü" adı verilen hediyeler bir grup kadın tarafından davul ve zurna eşliğinde oğlan evine götürülür. Dürü bohçaları, üzerlerine isim yazılı kâğıtlar iliştirilmiş olarak ortası ayrık ve genelde kızın çeyizi olan nakışlı bir heybeye konulur. Heybenin bir gözü önde, bir gözü

arkada olacak şekilde heybe baştan geçirilerek kadınlar tarafından taşınır. Taşıyan kadınlar genelde ağzı laf yapan, otoritesi ve saygınlığı olan kişilerdir.

Heybe

Oğlan evine vardıktan sonra, dürü heybesini taşıyan kadınlar "Heybenin ağzı açılmıyor." diyerek oğlan annesinden bahşiş talep ederler. Miktar konusunda anlaşmaya varıp parayı aldıktan sonra bohçayı açarlar. Önce oğlanın anne ve babasından başlayarak sırası ile kardeşleri; amca, dayı, hala, teyze gibi akrabalardan sonra komşuların dürüsünü isim okuyarak dağıtırlar. Dürüsünü alanlar o anda karşılığında bir şey vermezler ama ertesi günü, gelin oğlan evine geldiğinde ve attan indirildikten sonra para takarlar. Dürü bohçasında oğlana olan yakınlık derecesine ve ailenin ekonomik durumuna göre gömlek, elbiselik kumaş, tülbent, havlu, iç çamaşırı, çorap, işlemeli peşkir (mendil) vb. şeyler konulur. Oğlan evi düğün öncesinde hazırlanan dürü için alınacak malzemelerin bir kısmına ortak

olur. Mesela düğünden önce top olarak alınan tülbentler dikdörtgen veya kare şeklinde kesilerek uçlarına gelin kızın hazırlamış olduğu oyalar çekilir. Dürü önemli bir konudur, zira yaşı biraz olgun olup da geç evlenen ve dürüsü az olan kızlar için "Kıyametin hörüsü (hurisi), hani bunun dürüsü?" diye takılırlar, eleştirirler.

Dürü dağıtımından sonra kız evinden gelen misafirlere yemek verilir. Kadınlar kendi aralarında biraz oyun oynarlar, eğlenirler ve oğlan evine dönerler.

2.2.3. Kına Gecesi

Kına gecesi düğünün önem arz eden bölümlerindendir. Kına gecesi oğlan evi çok neşelidir. Okularla düğüne gelen misafirler sofralarda ağırlanır. Gençler ve isteyen misafirler meşalenin önünde veya sofranın bulunduğu odada oynarlar. Geleneklere göre çalgı çalınır, oynanır ve türküler söylenir. Gece yarısı damada kına yakma törenine geçilir. Damadın bir eli yumuludur. Gençler ve sağdıç bir halka oluştururlar davul bu halkanın bir tarafında yerini alır. Kına töreni kına havası ile başlar. Tabakta karılan kınayı taşıyan sağdıç, damadın yanındadır. Törenin sonunda sağdıç; "Hadin damadın avcunu açtıralım." der. Bu çağrıda anne babası da dâhil damadın tüm yakınları halkanın etrafında toplanır. Bunlar damada belirli bir para yardımı için toplanmışlardır. Sıra ile damadın tüm yakınları ve genç arkadaşları çağrılır. Herkes gönlünce yardımını yapar. Damat avucunu açar kına yakımına geçilir. Kına yakıldıktan sonra da eğlence devam eder. Genelde oğlan kınası kız kınasından daha uzun sürer ve kız kınası yakıldıktan sonra kadın misafirlerin çoğu "Oğlan kınası daha güzel oluyor, hadin oraya gidelim." diyerek oğlan evine giderler.

Kına gecesi kız evi biraz hüzünlüdür, çünkü gelin kızın ana baba evinde son gecesidir yani " Bu gece misafirem, koynunda yatır aney." türküsünde olduğu gibi bu gece misafirdir. Kına eğlencesinde gelin kız ve arkadaşlarının oturacağı tahtadan, biraz yüksek bir sedir hazırlanır. Gelin kız kendisine oğlan tarafının almış olduğu

elbiselerden birisini giyerek sedirin ortasında oturur. İki yanında da varsa bekâr kız kardeşleri ve arkadaşları gelin kıza ait diğer fistanları, etekleri veya hırkaları giyerek sıraya otururlar. Delbekçi kadının çaldığı ve söylediği türküler eşliğinde eğlence başlar. Oğlan evinden bir grup kadın davul zurna eşliğinde toplanarak kız evine kına yakmaya gelirler. Güveyin yakını bir kadın "al" adı verilen kırmızı başörtüyü örtünür. Hatta kadınlar arasında "al'ı kim giymiş, takmış" diye merak edilir. Çünkü bu kadın statü olarak biraz öndedir diğerlerine göre. Kız evine gelince al giyen kadın da dâhil oğlan evinden gelen kadınlarla kız evinden kadınlar davul zurna eşliğinde ortada birlikte oyun yarışı yaparlar. Kısa süre sonra davul zurna oğlan evine geri döner, gelen kadınlar kalır.

Düğün sahibi yakınlarından bir iki kadın "oyun kaldırıcı" olur. Yani o zamanlarda oynamak isteyen kişiler günümüzde olduğu gibi kendiliklerinden oyun meydanına çıkıp oynamazlardı. Oyun kaldırıcılar, önce gelin kızın arkadaşlarından başlarlar oyuncu kaldırmaya. Oynayan kızlara para çevrilir. Bu oyunları bilhassa oğlunu evlendirmek isteyen anneler dikkatle seyrederler. Anneler gönüllerinde müstakbel gelinlerini seçme gayreti içine girerler. Eğer bu kızlardan "yavuklananlar" (sözlenen) varsa, oğlan tarafı ve yakınları para çevirirler, dastarına (başörtü) para çıkınlarlar veya etek giydirirler. Böylece o kızın da yavuklandığı köye, çevreye duyurulmuş olur.

Oyun kaldırıcılar, daha sonra diğer kadınların yanına gider "Oynacan mı? (Oynayacak mısın?)", "Gel oyna.", "Hadi birlikte oynayalım." diye teklif ederler, hatta oynamak isteyip de naz edenleri ellerinden tutarak sürüklerler. Tek başına oynandığı gibi, ikişerli karşılıklı da oynanır. Kaşıkla oynamasını bilenler marifetlerini sergilerler. Oynayan her kim olursa olsun genelde para çevrilip delbekçiye verilir. Bu durum oynayanların ve delbekçinin neşesini arttırır, onları isteklendirir. Gelin kız en son oynatılır, ondan sonra uzak misafirler dağılır, yakın akrabalar kalır ve kına yakma törenine geçilir.

Kına eğlencesi genelde evin bahçesi veya önünde yapılır. Kına yakma işi ise evin içinde yapılır. Oğlan evi tarafından alınmış kuru kına, oğlan evinden gelen kadınlar tarafından kız evine götürülür. Kına, gümüş veya bakır bir tas içinde "başı bütün" yani "başından ayrılık geçmemiş" evli bir kadın veya yenge tarafından yakılır. Gelin kız kıyafetini değiştirir, abdest alır, başına oğlan evinden bir kadının kendi başına örtüp getirdiği kırmızı al (krep) örtülür. Yere konan yastığın üzerine kıbleye yönelik oturtulur. Kına yakmaya önce sağ elden başlanır, sonra da sıra ile sol el, sağ ayak ve sol ayak şeklinde devam eder. Gelin kız avucunu yumar (kapatır). Oğlan tarafından para istenir, alınca avucu açtırılır. Yakınları ve düğüne katılanlar tabak ya da tepsinin içine küçük miktarlarda para koyarlar. Tepsinin içine para atılması dayanışma ve yardımlaşma kültürüne bir örnek teşkil eder. Bu arada kına havası çalıp söyleyen delbekçinin nağmesi ile gelin kızın yakınları bilhassa annesi yas eder (deyişler, maniler söyleyerek kızına sarılıp ağlar). Artan kına gelin kızın arkadaşları ve odadaki kadınlara, özellikle çocuklara dağıtılır. Gelinin ve düğüne katılanların ellerine kına yakılması, bu mutlu olayın kutlanması ve paylaşılmasının bir işareti sayılmaktadır ülkemizde. Kına yakıldıktan sonra oğlan tarafından bir kadın gelin kızı sırtına alıp yatağına götürür.[9] Bu olaydan sonra davetliler dağılır, gelinin yakın arkadaşları yanında kalırlar ve gelinle birlikte yatarlar.

2.3. Üçüncü Gün: Gelin Alma

Düğünün üçüncü günü "gelin alma" günüdür. Gelin kızın ana baba evinden ayrıldığı, güveyin ya kendine ait özel mülkünde ya da anababasıyla birlikte aynı evde ama ayrı özel odasında karısı ile birlikte yeni kurduğu yuvanın, ocağın dumanını tüttürmeye başlayacağı ilk gündür. Bunu da aşağıdaki başlıklar halinde inceleyebiliriz.

---

9 Edirne'de, gelinin kınası yakılınca, gelini, arkadaşları elleri üzerinde tavana doğru kaldırırlar ve evin tavanını öptürürler. Sonra da kızın annesinden hediye alırlar (Yıldırım, 1995).

Sabah erken saatlerde kız evinde gelin kızın elinin ayağının kınası arkadaşlarının yardımı ile yıkanır. Erkek evinde ise davul zurna eşliğinde misafirlerin önünde damat tıraş edilir. Buna "damat tıraşı" denir. Damadın güveylik elbiseleri tıraştan sonra arkadaşları tarafından giydirilir. Güvey oynatılır ve para asılır. Bundan sonra güveyin işi gelinin getirilmesini büyük heyecan ve sabırsızlıkla beklemektir.

2.3.1. Çeyiz Götürme ve Ev Düzme

Öğleden önce kızın çeyizi ve ikinci gün kız evine getirilen oğlanın çeyizi ortaya çıkartılır. Kızın kardeşi veya yakını kadınlar çeyizin veya sandığın üstüne oturarak oğlan evinden bahşiş isterler. Sonra çeyiz yine at veya katır sırtında ve elde taşınarak bir grup kadın tarafından davul zurna eşliğinde oğlan evine götürülür. Kız tarafından çeyiz getiren kadınlar oğlan evindeki kadınlar tarafından karşılanır. Kadınlar birlikte gelen çeyizin bir kısmını odadaki yerlerine yerleştirir, bir kısmını da duvak günü davetliler görsün diye asılan iplerde sergilerler. Bu odaya "gelin odası", yapılan işleme de "ev düzme" denir. Ev düzme bittikten sonra, kız evinden bu iş için gelenlere yemek yedirilir ve grup kız evine döner.

Davul zurnacıların ve delbekçinin omzuna, gelin atı ile düğün alayına katılan her atın boynuna kız evi ve oğlan evi tarafından birer metrelik basma kumaş veya tülbent takılır.

2.3.2. Gelin Alma

Oğlan evinden kız evine güvey hariç büyük bir kalabalık gider. Gelin almaya giden gruba "gelin alıcılar" denir. Kadınlı erkekli olan bu grupta, oğlan annesinin önceden "gelin alıcı/ağacı olur musun?" diye söylediği kadınların bir kısmı ata biner, yüzlerini, başlarına örttükleri "heril" adı verilen tel kırma veya pul ile işlenmiş beyaz örtü ile örterler. Her birinin atını çeken yakını bir erkek olur. Ayrıca birkaç tane de "ödürcü/öğdürcü" denilen atlı erkek vardır ki genelde

bunlar çok hızlı ve ustaca at süren, biraz da alkol alan kişilerdir. Yaptıkları eyleme de "öğdür koşturmak" denir. Düğün alayının önünden giderler, zaman zaman geriye dönerler, farklı sokaklara saparak at üstünde oyunlar sergilerler. Kız evine de ilk ulaşanlar onlardır. Düğün sahibinden birtakım talepleri olur ve yerine getirilir. Düğün alayı kız evine ulaştığında gelin kızın yakını kadınlar kapıda durarak bahşiş isteyip, misafirlerin içeri girmesine engel olurlar. Buna "kapı tutma" denir. Pazarlık başlar. Güveyin yakını kadın veya erkeklerden birisi parayı vererek iş tatlıya bağlanır.

Gelen bütün misafirlere yemek çıkar, sofralar kurulur, davullar çalar, oyunlar oynanır. Düğünlerde düğün yemeği olarak çorba (yörede kuru fasulye yemeğinin adıdır), etli nohut, keşkek, mevsimine göre lahana sarması, kuru biber dolması yapılır. Tatlı olarak "yalancı"[10] adı verilen yufka tatlısı verilir.

Bu arada gelin hazırlanmaya başlar. Gelinin başının yapılması başlı başına bir uygulama olup saatler süren bir çabayı gerektirir. Gelin başının yapılması bu konuda deneyimli, "başı onmuş"[11] kimselerce yapılır. Gelinin kız kardeşleri, yengeleri ve diğer yakın akrabalarından kadınlar da yardım ederler. Önce abdest aldırılır, gelinlik genelde yerel dilde "henteri" (üç etek) denilen kıyafet giydirilir. Düğünün birinci günü dizilen karanfil dizisi -ki gelinin yakını bir kadın, oğlan tarafından bahşiş istemek için kendisi takınmıştır- boynuna takılır. Alnından bit tutam saç alınıp çene hizasında kesilir. Buna "zülüf kesme" denir. Kesilen kısım ortadan ikiye ayrılır, kıvrılarak şekil verilip kulağın arkasına sıkıştırılır. Buna "zülüf döşeme", ortaya çıkan şekle de "zülüf" adı verilir. Zülüfün kesilen kısmı atılmaz, çeyiz sandığının dibinde saklanır. Başa örtülecek örtüleri tutması,

10 Yalancı (tatlı): Yufka pişirilirken gevrek hale getirilir. Sonra küçük küçük parçalar halinde tepsiye döşenir. Arasına kavrulmuş ve çekilmiş susam döşenir. Üstüne az miktarda karanfil ilave edilen kaynamış şerbet dökülür.

11 Onmak: Eksiği kalmayıp gönül ferahlığına ermek, mutlu olmak, mesut olmak. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ONMAK

kaydırmaması için alta tülbent boyun altına bağlanır. Üstüne çeki[12] bağlanır. Sonra sırası ile sarı, mor, yeşil, kırmızı, pembe mevcut bütün renklerden "grap" (krep) denilen ince, şeffaf örtüler örtülür. Başın arka kısmına kırmızı pullu heril, ön kısmına da beyaz pullu heril gelecek şekilde gelinin yüzü kapatılır. Tekrar çeki ile bunların hepsi sabitleştirilir. Kaz, ördek kanadından yapılmış ve çeşitli renklere boyanıp bir çekiye sabitleştirilmiş "tuğ" adı verilen bant başa bağlanır. Bunun aralarına mevsimine göre çiçekler sıkıştırılır. En üstüne de ince şerit halinde ipe dizilmiş baş altını veya gelinin kesimde yapılan altınları takılır. Gelin hazırdır.

Gelin kıyafeti

Gelin başı

12 Çeki: Kadınların kaymasın ya da düşmesinden diye başörtülerinin üzerine ya da altına bağladıkları, katlanarak ince şerit haline getirilmiş oyalı tülbent ya da yemeni.

Gelinin baba evinden ayrılışı oldukça hüzünlü bir ortamda gerçekleşir. Gelin başı yapılıp giydirildikten sonra annesi, teyzeleri, kız kardeşleri ile son kez vedalaşır. Kız evinden sayılanların hepsi "takı" adı verilen hediyelerini geline takarlar. Babası, dualarla kızının beline kırmızı bir kuşak kuşandırır. Buna "gayret kuşağı" veya "bekâret kemeri" denir. İki sefer sağdan sola geçirip üçüncü seferde bağlar. Bu arada iyi dileklerde, iyi isteklerde bulunurlar. Bir Edirne mânisinde belirtilen ve kız babası tarafından söylenen, "gelinliğini bu evde giydin, kefenini kocanın evinde giyeceksin. Ölüm var ayrılık yok. Öyle yaptık pazarlık..." şeklindeki ifadeler, kesim töreni ile birlikte atılan aile temelinin sağlamlığına işaret etmek istemektedir. Bu yüzdendir ki, çok önemli sebepler olmadıkça, nişanlanıp ayrılan çiftlere veya boşanmalara, toplum iyi gözle bakmamaktadır. Babası gelinin ayakkabılarının içine para koyar. Ayakkabıların altına (tabanına) da gelin olma sırası kendilerine gelsin diye genç kızlar isimlerini yazarlar.

Bu arada gelinin küçük erkek kardeşi yoksa küçük yaştaki bir yakını, gelinin atına binmiştir. Bir türlü attan inmez. Gelinin ata binmesine izin vermez. Güveyin yakınları sorunu çözümlemek için harekete geçerler. Çocuğa ne istediğini sorarlar. Bahşiş almak isteyen çocuk teklif edilen parayı kabul etmez. Pazarlık yapılır, sonunda güvey tarafının varlığına göre bahşişte karar kılınır. Çocuk attan iner. Baba ya da abisi gelinin koluna girerek ata kadar götürür. Bu arada davul "gelin alma havasını" çalar. Gelin ata bindirilir ve üzerine şeker, buğday, para gibi çeşitli maddeler serpilir. Bereket getirmesi temennisiyle serpilen bu tür şeyler, Türklerde eskiden beri devam eden gelen âdetlerdendir. Nitekim Eröz (1973:21-26), "Gelinin üzerinden, susam, üzüm, buğday, darı ile karışık bozuk para atılır. Yaşlılar bile uğur getireceği inancıyla şeker, para kapmağa çalışır. Buna 'saçı saçma' adı verilir." diyor. İnan'a (1987:191) göre de, "Darısı başımıza." temennisi buradan gelir ve çok eski bir milli geleneğe dayanır.

Mahalle delikanlıları, gelin alayının gidişini engellemek, bahşiş almak için, yolun bir başından öbür başına ip gererler. Buna "yol kesme" denir. Erkek tarafı, bu delikanlıların isteklerini yerine getirmekten zevk alır ve "düğün alayı" yoluna devam eder.

Önde davul zurna, arkasında ata binen gelin, onun arkasında gelin alıcı kadınlar atlarının sırtında, yine heril ile yüzleri örtülü şekilde, konvoya katılan diğer davetliler yaya olarak oyun havaları çalarak oğlan evine doğru yol alırlar. Yolda zaman zaman duraklayıp oyun oynanır. Gelin mümkün olan en uzak yoldan, hatta komşu köylerden dolaştırılarak köy meydanına getirilir. Buna "gelin dolaştırma/gezdirme" denir. Meydanda bir müddet oynandıktan sonra oğlan evine gelinir. Gelin alayı eve gelince, davul bütün coşkusu ile çalar ve gençler yeniden oynamaya başlar. Geline kayınvalidesi veya kayınbabası "indirmelik" adı verilen genelde kuzu, koyun, keçi veya düve gibi hediye vereceğini söyler. Kayınpeder veya güvey veya başka bir yakını gelinin attan inmesine yardımcı olur. Sonra da "koltuğa alma" adı verilen tören yapılır. Güvey; gelini karşılar, koluna girer. Cebi şeker, kuru yemiş ve bozuk para ile doludur. Bunları toplanmış olan halkın üzerine serper. Gelin ve güvey ortada ayakta durular. Düğünün ikinci günü dürü atma töreninde kendisine dürü verilen aileler geline para asarlar.

Sıra kayınvalidedir. Gelin, attan inerken ayağının altına ekmek sacı koyarak bereket getirmesi dileği tutar. Gelinin eline içi su dolu testi verir, gelin bunu yere hızla çarpıp kırar, bereket getireceğine inanılır. "Girdiği evden boşanma vb. sebeplerle ayrılmasın", "çivi gibi çakılsın kalsın", "dirliği düzeni iyi olsun" diye kapıya çivi çaktırılır. Gelin, hane halkı ile "yağ gibi geçinsin", "yağ gibi olsun" diye, kapıdan gireceği zaman parmağıyla kapının eşiğine ve tepesine yağ sürdürülür. "Kayınvalide ile uyumlu olsun, sözünü dinlesin, onun çektiği yere gitsin" diye kayınvalide başından çekisini çıkarır, gelinin boynuna geçirir içeriye çekerek girmesini sağlar. Gelin sandalye veya sandık gibi yüksek bir yere oturtulur. Kucağına "oğlu olsun,

nesli devam etsin, soyun sülalenin devamını sağlasın" diye küçük bir oğlan çocuğu verilir.

Şaka ile "Hadin boya kazmaya" diyerek eğlencenin bittiği söylenir. Üç gündür devam eden heyecan, telaş ve mutlu yorgunluk yerini akşam kıyılacak imam nikâhına bırakır.

Düğün öncesi veya düğün esnasında yapılan törenlerden biri de nikâh merasimidir. Evlilik, sosyal bir olaydır. Baba ocağını terk eden kız ve erkek, toplumun küçük, fakat en değerli nüvesi olan aileyi meydana getirirler. Türk-İslam geleneği, meydana gelen ailenin karı koca münasebetlerinin bilinmesi, doğan çocukların neseplerinin tayin edilmesi, analık-babalık, evlatlık hak ve vazifelerinin tespiti, velayet, miras, nafaka gibi konuların belirlenebilmesi için nikâh akdinin yapılmasını şart koşmaktadır. İslam dininde, değişik ayet ve hadislerde, nikâhın şahitler huzurunda herkese açık olarak yapılması emredilirken evliliğin açık ve devamlı olması istenmektedir. Nikâh olayı, günümüzde medeni kanunla resmileştirilmiş, evlilik müessesesi garanti altına alınarak korunmuştur.

Yurdumuzun büyük bir kesiminde dini nikâh da, resmi nikâhtan önce veya sonra, şahitler huzurunda yapılır. Böylece resmiyet kazanan evlilik olayının dini vecibesi de yerine getirilmiş olur. Akşam namazından sonra imam ve yanında birkaç erkek, damat evine gelir. Erkeklerden birisi gelinin vekili olur ve dini nikâh kıyılır, dua edilir. Gelin odasına götürülür, güvey acele ile odasına girerken, arkadaşları sırtına yumrukla vururlar.[13] Gelin ve damadın girdiği bu odaya "gerdek odası" denir. Güvey gelinin duvağını açar ve "yüz

13 Bazı yerlerde damat gibi gelinin de yumruklandığı olur. Fas'ta gelin ve güveyi, temizlenme amacı ile dövülürler. Eski Hindistan'da güveyi dövülür. Almanya'nın bazı kısımlarında güveyi, düğün misafirleri ve özellikle bekârlar tarafından dövülür. Fransa'da da evvelce gelin ile güveyi kilisede, evlenme merasiminden sonra el ile veya sopa ile merasim gereği dövülürlerdi. Bunu, onlara iyilik için yaptıkları belirtilmektedir. Manhardt, gelin veya güveyi dövme geleneği hakkında çok örnekler vermiş ve bunun kötü ruhları defetmek amacıyla yapıldığını, aksi halde zürriyete engel olacaklarını telkin etmiştir (Erdentuğ, 1990b: 264).

görümlüğü" denen boncuk, küpe, altın gibi bir hediye takar. Gerdek odasında çatal ve kaşık konmadan, kız evi tarafından getirilen düğün yemeği hazırlanmıştır. İkisi bu yemeği zorunlu olarak yerler. Çatal ve kaşık konmamasının sebebi, sonra kavga etmesinler diyedir (Yıldırım, 1995:139). Bazı yörelerde de hayatları tatlı bir şekilde geçsin diye, bu yemekte mutlaka tatlı bulunur.

İslam dini, kadın ve erkekten oluşan aileyi kutsal kabul etmiştir. Bu kutsal yuvanın yıkılmasına, madden ve manen hastalanmasına, nesebin bozulmasına, meşru düzenin sarsılmasına etki eden davranış ve fiilleri ortadan kaldırabilmek için, evliliğin her safhası dini motiflerle kuvvetlendirilmiştir. Zifaf gecesinde, yemekten sonra, damat, gelinin duvağı üzerinde, gelin damadın ceketi üzerinde dört rekât "dilek namazı" kılar, dua eder ve gerdeğe girerler. Böylece bu kutsal yuvanın temeli atılmış, merasimler tamamlanmış olur.

Kız ardına gitme: Kız aynı köye gelin gidecekse, gelin kız baba evinden ayrıldıktan sonra, -ki akşam namazından sonra-; başka bir köye gelin gidecekse düğün alayı ile beraber, gelin kızın ablası, yengesi, teyzesi gibi en yakınından iki kadın kız ardına giderler. Beraberlerinde gelin kızın bekâreti için kullanılacak çarşafı ve zifaftan önce yemeleri için, "Evlilik hayatları tatlı başlasın, tatlı devam etsin." diye helva ve başka yiyecekle ekmek götürürler. Nikâhtan önce çarşafı yatağa sererler. Zaman zaman kapıyı tıklatarak çarşafı sorarlar. Zifaftan sonra gelin, çarşafı kız ardına gelen kadınlara verir. Onlar da bunu kaynanaya gösterir ve kızın annesine teslim ederler.

2.4. Dördüncü Gün: Duvak

Duvak: Zifaf gecesini takip eden gün içerisinde sadece kadınlar için yapılan eğlencedir. Duvak günü sabahleyin gelin ve damat düğün kıyafetlerini giymiş olurlar. Birlikte, damadın orta yaşlı ve evli kadın akrabalarından (abla, yenge, hala, teyze) birinin eşliğinde damadın akrabalarını ve yakın komşuları ziyaret ederek, yaşlıların ellerini öperler. Eğer dürü dağıtımında ziyaret edilen evin dürüsü

verilememiş ise bu esnada dürü de verilir. Bazen ziyaret esnasında gelin ve güveye para verenler de olur.

Kuşluk vakti duvak kurulmaya başlar. Gelen misafirler yerlere serilmiş kilim, hasır vb. örtülerin üzerine otururlar. Gelin, gelinliğini giymiş, başı aynen gelin alması günündeki gibi yapılmış vaziyette bir sandalyeye oturtulur ve kucağına çocuk, genellikle erkek çocuk, verilir. Yanında genelde oyuncu kaldırıcı da olan bir yakını ayakta durur. Delbekçi kadının çaldığı ve söylediği oyun havaları eşliğinde eğlence başlar. İlk önce düğün sahipleri, akrabalar ve komşular oynar. Daha sonra oyuncu çemberi genişler. Oynamaya çıkanlara para çevrilir ve delbekçiye verilir.

Gelin ve kucağında çocuk

Eğer söz kesilen genç kızlar varsa onlar mutlaka oynamak için oyuna kaldırılır, yani meydana çıkarılır ve para çevrilir, başörtüsüne para bağlanır ve varsa bir kıyafet giydirilir. Gelin duvağın sonuna doğru oynatılır. Duvak merasimi süresince eğlence meydanında

görünmeyen güvey, gelin oynarken onu seyredebilir. En son da güvey oynatılır. Ama güveyin oyununu gelin seyredemez. Hatta görmesin diye bir kadın gelinin önüne dikilir. Eğer gelin güveyin oyununu seyrederse halk arasındaki inanca göre nikâhı bozulur. Gelin ve güvey oynarken çoğu yakını para çevirir. Bundan sonra arzu eden gelin odasını ve çeyizini görmek için eve çıkar. Misafirler "Abu gız, güvey de oynadı, aşam (akşam) oldu, hadin (haydin) gidelim gari." diyerek yavaş yavaş dağılmaya başlarlar ve duvak son bulur. Vakit öğle ezanı zamanı veya biraz sonrasıdır. Duvak merasimine gelinin annesi gelmez. Ailesinden kardeşleri veya yengesi katılır ve kızının nasıl olduğu bilgisini anneye söylerler.

3. Düğünden Sonra: Kavuşum

Kavuşum: Düğünden sonraki birinci hafta sonunda erkek tarafının kız tarafını, ikinci hafta sonunda kız tarafının erkek tarafını ziyaret etmesi ve birlikte yemek yenilmesidir.

Gelin, kendi anne babasıyla kavuşuma kadar hiç görüşmez, konuşmaz. Hangi gün akşam gidilecekse haber verilir, kız tarafı hazırlığını yapar. Gelin gelinliğini, güvey de damatlığını giyerek kaynana, kayınpeder ve kardeşler bütün aile, gelinin ana babasının evine el öpmeye giderler. Birlikte yemek yenir, sohbet edilir. Ertesi hafta da kız tarafı haber verir, erkek tarafına ziyarete gidilir.

Bazı köylerde ise "yüz açımı" geleneği vardır. Düğünden sonraki günlerde gelin her gün gelinliğini giyip kendi odasında oturur. Misafir kabul günleri yapılır. Bu, genelde bir hafta sürer. Bu ziyaret sırasında yeni evli bir gelin de ziyarete gelirse o da gelinliğini getirip orada giyer. Buna "kırk karışması" denir. Yani düğün sonrası kırk gün içinde başka düğünlerin de olması halidir. Kırkı karışan gelinler uğursuzluk getirmesin diye birbirlerine küçük hediyeler verirler. Gelin kırk gün düğünde alınan kıyafetlerini giyer, krep ve heril örtünür, altın ve karanfil dizisini takar. Bu şekilde onun "yeni gelin" olduğu anlaşılır. Kırkı çıktıktan yani kırk gün geçtikten sonra artık günlük kıyafetlerini giyer.

KAYNAKLAR

Erdentuğ, Nermin. "Türk Kültürü ve Milli Değerlerimiz", *Milli Kültür*, C.I, Sa:2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.

———, (1990a). "Yeryüzünde İnsan Toplumlarında Başlık", *Aile Yazıları IV*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

———, (1990b). "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri", *Aile Yazıları IV*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Eröz, Mehmet. "Evlenme ve Düğün Töreni ile İlgili Gelenekler", *Töre Dergisi*, 1973, C.V., S. 27.

İnan, Abdülkadir. *Makaleler ve İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.

Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları İstanbul, 1984.

Nirun, Nihat. *Sistematik Soyoloji Açısından Ziya Gökalp*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1981.

Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi I*, 1000 temel Eser İstanbul, 1971.

———, (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı* (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar), Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1982.

Örnek, Sedat Veyis.*Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

Özdemir, Rifat (1990a). "Kırşehir'de Ailenin Sosyo Ekonomik Yapısı", *Aile Yazıları I*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

———, (1990b). "Tokat'ta Ailenin Sosyo Ekonomik Yapısı", *Aile Yazıları I*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Turan, Osman. *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, C.I-II., Nakışlar Yayınları, İstanbul, 1979.

Türkdoğan, Orhan. (t.y). *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, Hasret Yayınları, Ankara.

Ünal, Mehmet. "1917 Tarihli Kararnamesi Kukuk-i Aile", *Türk Yurdu*, C.VIII, Sa: 2, Ankara, 1987.

Vladimirtsov, B. Y. *Moğolların İçtimai Teşkilatı*, Ankara, 1944.

Yıldırım, Neşide. *Türk Aile Sistemi İçinde Edirne Ailesinin Sosyal Yapı Özellikleri*, Acar Matbaası, İstanbul, 1995.

———, *Ailenin Yapısı ve Problemleri*, Yeşerim Yayınları, İstanbul, 2006.

Yusuf Has Hacib. *Kutadgu Bilig*, Çev. Reşit Rahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1974.

http://www.bakimliyiz.com/orf-ve-adetlerimiz/64098-denizli-yoresi-dugun-gelenekleri.html e.t: 18.08.2016.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ONMAK.

http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16051.

http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21515, e.t: 11.08.2016.

Mülakat Yapılan Kadınlar

Zekiye Turgut, Belevi köyü, 100 yaş civarında.

Perihan Sezgin, Belevi köyü, 73 yaşında.

Latife Alkın, Belevi köyü, 67 yaşında.

Hanife Turgut, Belevi köyü, 65 yaşında.

Hacı Cennet teyze, İmamlar köyü, 85 yaşında.

Torbalı (İzmir) Köy Düğünleri

Yusuf Şenyüz[1]

Necat Çetin[2]

Gün geçtikçe geleneklerimiz zayıflamakta veya çağa uyum sağlamak bağlamında değişime uğramaktadır. Bu bağlamda eski gelenek ve göreneklerimiz neredeyse terk edilme aşamasına gelmiştir. Bu durum en çok düğün törenlerimize yansımıştır. Düğünlerde gerçekleştirilen ritüellerimizin pek çoğu terk edilmiş, modern çağa ayak uydurmak bağlamında tek tipleşmiştir. Bu çalışmada İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı bulunan Çapak köyü örneklemi çevresinde eski düğünler, kız isteme gelenekleri, nişanlılık dönemi, düğün ve düğün öncesi geleneksel hazırlıklar yapılan gözlemler neticesinde sunulmaya çalışılacaktır.

1 Yusuf Şenyüz, Çapak köyü, Torbalı, İzmir. izdekor@gmail.com

2 Necat Çetin, Araştırmacı uzman öğretmen, Torbalı, İzmir.

Giriş

Torbalı köylerini 2 kategoriye ayırmak gerekir:

1. Dağ köyleri
2. Ova köyleri

Torbalı dağ köyleri genelde eski yerleşkeler olduğundan dolayı Yörük köyleridir. Ova köyleri ise genelde Kırım, Rus, Balkan, Kurtuluş Savaşları sonrasında göçmen ve mübadillerin göçleri sonucu oluşmuşlardır.

Sırası ile dağ köyleri: Çapak köyü, Hortuna (Yazıbaşı) köyü, Ayrancılar köyü, Yoğurtçular köyü, Demirci köy, Doğancılar köyü, Dağkızılca köyü, Çakırbeyli köyü, Boz köy, Sahipler köyü, Kavakalanı köyü, Dağtekke köyü, Karaot köyü, Karakızlar köyü, Helvacı köy, Düverlik köyü, Çengele (ormanköy) köyü, Dirmil (Korucuk) köyü, Karakuyu köyü ve Çakallar (Çamlıca) köyleridir. Dağ köyleri içinde Kavakalanı köyü sonradan kurulmuş Pomaklardan oluştuğundan dolayı ayrı geleneklere sahiptirler.

Sırası ile ova köyleri ise Taşkesik köyü, Aslanlar köyü Eğerci köyü, Şehitler köyü, Çaybaşı köyü, Arapçı (Pamukyazı) köyü, Subaşı köyü, Kırbaş köyü, Atalan köyü, Bülbüldere köyü, Gollüce köyü, Naime köyü, Tulum köyü, Sağlık köyü, Ahmetli Köyü, Yeniköy, Özbey köyü Kaplancık köyü ve Kuşçuburun köyleridir. Ova köyleri içinde de farklılıklar oluşmaktadır. Bazı köyler II. Abdülhamit Dönemi'nde çiftliklerinde çalıştırılmak üzere Afrika'dan getirilmiş aileler yer almakta olup ve ayrıca çoğunlukta Yörük kökenli aileler mevcuttur. Örneğin Subaşı köyü, Kırbaş köyü, Atalan köyü, Naime köyü, Tulum köyü, Sağlık köyü, Ahmetli köyü ve Kaplancık köyünde Yörük aileler çoğunluktadır.

Mübadil ve göçmen yerleşkelerinin çoğunlukta olduğu köylerde ise düğünlerde de genel olarak Rumeli gelenekleri ağır basmaktadır. Dağ köyleri olan Yörük yerleşkelerinin kuruluş tarihleri Selçuklu ve Aydınoğulları Beyliği dönemlerine dayanmaktadır.

Çeyiz sandığı

Kız çocuğu 12-13 yaşlarına geldiğinde ailenin ilk işi kız çocuğuna çeyiz sandığı satın alıp kızın işleyecek olduğu çeyizleri sandığa koyması ile ilk evlilik hazırlıklarına başlanmış olur.

Çapak köyü, Torbalı'nın çok eski bir Yörük köylerindendir. Kuruluş tarihi kesin olmamakla beraber 1350-1400 yıllarına dayanmaktadır. Yörük gelenekleri zaman içinde yozlaşmış olsa da şive, örf adet, gelenek ve göreneklere 1950 sonları ve 1960 yıllarında da rastlamak mümkün olmuştur.

1. Yavukluluk Dönemi

Kız çocukları 14-15 yaşlarına geldiğinde kendi yaşıtı veya kendinden 3-5 yaş büyük gence gönül verdiklerinde bu durum çevresindekiler tarafından "*yavuklanmak*" sözüyle anlatılırmış. Ailelerin rızası olduğunda kızı ve oğlanı başka birisi isteyemez, oğlan ailesi tarafından kıza "*bizim gelinlik*", kız ailesi tarafından ise oğlana "*bizim damatlık*" denilirmiş. Yavukluluk döneminde ailelerin kendi arasında görüşmeleri olsa da kız ile oğlan görüşmeleri istenmezmiş. Ancak

ailede bulunan kızın ve oğlanın yaşıtı olan kardeşleri veya yakınları ile haberleşip gizliden görüştükleri bilinirmiş.

Necat Çetin kendi anne ve babasının yavukluluk dönemini şöyle anlatır:

> *"1924 doğumlu annem ve 1922 doğumlu babam genç yaşlarında birbirlerine yavuklanmışlar. Yavukluluk dönemleri bir iki yıl sürmüş. Babam avcı olduğundan kış günleri köyün hemen altında akşam bekinde lökeşe (çulluk) vurmaya çıkarmış. Avdan dönüşünde annemlerin avlu kapılarına küçük bir taş atarak haber verir, sonrasında vurduğu lökeşeleri avlu duvarından atarmış. Taşın sesini duyan annem veya anneannem de lökeşeleri alırlarmış."*

Yavukluluk döneminde köyde olan düğün ve nişanlarda oyuna kaldırılan genç kıza "Filancanın gelinliği oyuna kalktı." denilir ve oğlanın yakınları ile birlikte karşılıklı oynarlarmış.

2. Kız Isteme Usulü ve Söz Kesilmesi

Kız isteme şekilleri de kendi arasında farklılıklar içermektedir. Burada yavuklusu olan ve yavuklusu olmayanların kız isteme ve söz kesilmesi gelenekleri ayrı ayrı verilecektir. İlk olarak yavuklusu olmayan kız ve oğlanın ise kız isteme şeklini ele alalım: Oğlan tarafının beğenmiş olduğu kızın ailesine, oğlan evi tarafından hatırı sayılan akraba veya komşu olan iki kadın dünürcü olarak misafirliğe gönderilir. Kadınlar oğlan tarafının isteğini ilettiğinde şayet kızın annesi uygun görürse "Babası ile görüşeyim, öyle size haber veririm." der. "Nasipse olur." veya "Nasibinizi başka yerden arayın." deme yetkisine de sahiptir. Kızın annesi babası ve kızı ile görüştükten sonra ailecek olumlu veya olumsuz kesin kararı verirler. Beklemekte olan oğlan tarafı ilkinde olduğu gibi yine kız evine dünürcü olarak kadınları gönderdiklerinde kız annesi kararları olumluysa "Nasipse olur, filanca gün kız istemeye buyurun gelin." der. Olumsuz karar almışlarsa da "Nasibinizi başka yerden arayın." der.

Yavukluluk dönemi yaşamış olan kız ve oğlanın aileleri arasında kız isteme, ailelerin arasında var olan diyalog pek sıkıntılı olmamaktadır. Oğlanın ailesi kız evine haber gönderir: "Şu gün size misafirliğe geleceğiz." derler. Kız isteme merasimleri için genellikle perşembe akşamları seçilir. Kız evi de kabul ederse oğlan evinden oğlanın babası, annesi, amcaları, dayıları ve kendilerine yakın gördükleri aile büyükleri ile birlikte kız evine bir kasa lokumla gidilir. Oğlan kız istemeye gitmez. Kız evi de oğlan evi gibi hazırlık yapar, kızın amcaları, dayıları ve aile büyükleri de merasim için hazır bulunurlar. Kız tarafı oğlan tarafına evlerine buyur ettikten sonrası "hoş geldiniz" faslı başlar. Sonrasında ise koyu bir sohbet başlar. Sohbetin en koyu yerinde kızı babasından isteyecek olan oğlan evinin aile büyüğü (dede, baba, amca veya başka bir yakın) kız tarafına: "Sebebiziyaretimiz malum Allah'ın emri Peygamber efendimizin kavli ile kızınızı oğlumuza istiyoruz." der.

Kız tarafında oğlan evi gibi hazırlıklı bulunan aile büyüğü tarafından "Allah'ın emrine Peygamber efendimizin kavline kabul ettik hayırlısı osun kızımızı oğlunuza verdik." der. O anda kızla oğlanın sözleri aile büyükleri tarafından kesilmiş olur. Oğlan evinin getirmiş olduğu lokumlar dağıtılır, gelin olacak olan kız, gelen misafirlere çay ve kahve ikram eder. Bu sırada gerek görülürse düğün şartları görüşülür, gerek görülmezse "Hanımlar kendi aralarında görüşürler." denir ve oğlan evi erkekleri kız evinden ayrılır. Kız evinde her iki tarafın kadınları kendi aralarında kısa da olsa küçük bir eğlenti tertip ederler. Bu sırada damat adayı olan genç de genellikle kahvede arkadaşları ile oturur. Damada sözlendiği haberi geldiğinde arkadaşlarına kahvede ona çay veya kahve ikramında bulunurlar.

3. Nişan Hazırlıkları ve Nişanlılık Dönemi

Yukarıda belirtildiği gibi söz kesiminden sonra oğlan evi, kız evine bir hafta sonra misafir olarak gider, bu kez ziyaretin sebebi nişan ve düğün aşamasında kız tarafının isteklerinin öğrenilmesi ve kıza

takılacak takıların belirlenmesidir. Her iki aile tarafından kararlaştırılan zamanda nişan tarihi belirlenir. Şayet oğlan askere gitmemiş ise nişanlılık süresi üç veya dört yıl kadar uzayabilir. Bu durumda düğün tarihi belirlenmez, tarihin askerden sonra belirlenmesi uygun bulunur. Düğün tarihleri -önceki geleneklerde- genellikle tütün satımından sonraki bir zamana göre belirlenirmiş.

Bu görüşmede, bir veya iki ay gibi kısa bir süre içinde nişan yapılmasına karar verilir. Nişanın öncesinde oğlan tarafı kıza; altın takı, nişanlık, iç giyim, terlik, ayakkabı gibi günün adetlerine uygun gelecek şekilde ihtiyaç düzerler. Kız evi de oğlanın gömlek, kazak, tıraş takımı gibi ihtiyacını karşılar. Yapılan nişan alışverişleri kargı, hayıt sele ve tepsiler içine yerleştirilir üzerleri jelâtinle kapatılıp çiçekler ile süslenir ve kız evine nişan tepsisi ile götürülür. Oğlan evi ve kız evi, tepsileri götürürken kendi aralarında dümbelek çalarak kısa bir eğlence düzenler. Bir iki gün sonra kız evi de oğlan evine aynı şekilde tepsi götürür. Nişanlar genelde 1930-50 yıllarına kadar cuma veya pazar günleri olurdu. Nişandan 3 gün önce oğlan evi tarafından hazırlanan etli pilav ve baklavalar tepsiler halinde hazırlanır, oğlanın annesinin işlemiş olduğu al krepler ile örtülür oğlan evi tarafından kız evine teslim edilir. Kız evi bu gelen ikramları okuntu yerine komşulara dağıtır. Etli pilav ve baklava dağıtımı aynı zamanda "Nişanımıza buyurun gelin." demektir.

Nişan okuntusu olan etli pilav ve baklava kız evi tarafından köy halkına dağıtıldıktan sonra artık nişan günü beklenmektedir. Nişan günü öğleden önce nişanı olacak olan kızın hazırlanma süreci başlar. Kıza nişanlık elbisesi giydirilir, makyaj yapılır. Nişanın olacağı yer genellikle geniş bir bahçe olarak seçilir. Nişan yerine gidildiğinde nişanı olacak kız sandalyeye oturtulup yanına kızın yakını veya oğlanın kız kardeşi oturtulur.

Nişana gelen davetliler meydanda oyun yeri ayrılacak şekilde sıra halinde çömelerek oturur, genç kızlar ise arka sıralarda ayakta durarak nişanda oynayanları izlerler veya oyunlara dahil olurlar. Nişana

Yusuf Şenyüz'ün (kendisi henüz çocukken) annesi Fatime Şenyüz, yengeleri Nazife Şenyüz ve Hacer Şenyüz ile diğer yakınlarıyla birlikte amcası Hacı Şakir Şenyüz'ün (d. 1934) nişan tepsilerini götürmesi (1957).

kesinlikle dokuz on yaş üzeri oğlan çocuklarından başlayarak genç delikanlılar ve yetişkin erkekler giremez, nişan olan evin kapısında bir veya iki erkek nöbet tutar. Korumalara rağmen içeri girmeyi başaran erkeklere kadınların tepkisisi şöyle olur: "Git evde ananı oynat, onu seyret."

Nişanda köy halkından dümbelek çalmada maharetli olan kadınlar sesleri, makamları ve manileri iyi bildiklerinden nişanı yönetirler. Dümbelekçi kadınlar bu tarz eğlentilerin en önemli isimleridir. Söyledikleri türküler genelde şunlardır: "Sepetçi Oğlu", "Evrişim Yolları", "Burçak Tarlası", "Geline Bak Geline Tel Dolamış Eline",

"Oynar Gelin Görümce", "Oynasınlar Bakalım", "Oynamayanlar Çatlasın", "Niyna Niyna Niynaylom" vb. Bu türküler genellikle yayuklu olan kızın, oğlanın yakınları ile -gelin görümce veya iki elti karşılıklı- oynarlarken söylenir.

Torbalı Çapak köyü 1966 yılında Yusuf Şenyüz'ün ablası Züleyha Şenyüz'ün nişanında çekilmiş olan hatıra fotoğrafı.

Nişanda oyunlar faslına ara verilir, bu sırada yüzük ve takı merasimi başlar. Yüzük takma merasiminde kız ve oğlan taraflarının babaları, yakın akrabaları, komşuları ve nişanı olacak oğlan gelir. Bu sırada kız ve oğlan ilk kez birbirini görür. Nişan yüzükleri takılır daha sonra takı merasimi yapılır. Takı merasimi bittikten sonra nişan yerinden erkekler ayrılır. Erkekler ayrılınca kadınlar tarafından *askı asma* merasimi başlar. Askı için meydana karşıdan karşıya bir ip bağlanır. Oğlan tarafı hazırlıklı geldiğinden bohçalar açılır bu sırada komşular arasından sesi gür olan bir kadın seçilir. Bu kadın bohçadan çıkan kumaş, kıyafet ve diğer hediyelikleri kimin kime hediye ettiğini söylemek suretiyle yüksek sesle okuyarak gerilen ipe asar.

Torbalı Çapak köyü Yusuf Şenyüz'ün ablası Züleyha Şenyüz'ün kızı Hatice Şeylan'ın Mahmut Şenyüz ile nişanında çekilmiş olan hatıra fotoğrafı (1983).

Kız tarafından da aynı şekilde hediyeler oğlan tarafına verilir. Askı merasimi bittikten sonra kadınlar yine kendi aralarında eğlenceye başlarlar. Böylelikle genç çiftlerin nişanlılık dönemi başlamış olur.

Yukarıda anlatılan yavukluluk ve nişanlılık dönemleri 1930 ile 1950 arasında yapılanlar üzerinden değerlendirilmiştir. Nişanlılık dönemi de yavukluluk dönemi gibi birkaç yıl sürebilir. Bu sürecin

Çapak Köyü, 1928 doğumlu Halil İbrahim Orhan bir nişanda takı merasiminde.

uzunluğunu göstermesi açısından kendi anne ve babamı örnek vermek istiyorum: "*1924 doğumlu annem Fatime Şenyüz ve 1922 doğumlu babam Mehmet Şenyüz'ün yavukluluk dönemleri 1939 yılında başlayıp 7 yıl sürmüştür. Babam Mehmet Şenyüz 1942 yılında askere gider, döndükten sonra 1946 yılı mart ayında düğünleri olur.*"

1950 yıllarından başlayarak araçların çoğalması ile birlikte İzmir'den gelip köylerden kız istemeler ve evlenmeler başlar.

1960'lı yıllara ait İsmail Hakkı Karabıyık ve Necla Görgülü'nün nişan merasiminde çekilmiş bir fotoğraf.

O yıllarda köylerde tütün tarımı ve çiftçilik yoğun olduğundan anne ve babalar kız evlatlarının rahatlığı için şehre kız vermeyi tercih etmeye başlar. Böylelikle köylerin örf, adet ve gelenekleri de yavaş yavaş değişmeye yüz tutar.

Nişanlılık döneminde kız evi ve oğlan evi arasında düğün aşamasına kadar karşılıklı gidip gelmeler devam eder bilhassa dini bayramlarda oğlan evi gelinlik kıza giyim, terlik, ayakkabı, kumaş gibi hediyeler verir ve durumu iyiyse de kız evi için Kurban Bayramı'nda bir kurbanlık koç satın alır. Hediye edilecek olan koç çember ve krep kumaşlarla süslenir, her iki boynuzuna birer elma takılır ve davul zurna eşliğinde kız evine hediye olarak götürülür. Bayramlarda kız evi de oğlan tarafına hediyeler götürür.

Yusuf Şenyüz'ün amcası Mustafa Şenyüz'ün kız torununun nişanlısı tarafından Kurban Bayramı için gönderilen koç.

4. Düğün Öncesi Hazırlıklar ve Düğün

Nişanlılık döneminden sonra düğün hazırlıkları kız evi ve oğlan evi tarafından karşılıklı olarak belirlenir. Bu çalışmaya konu olan 1930 ile 1950 arasındaki düğün geleneklerine göre o yıllarda düğün tarihleri tütün satımı ve satılan tütün parasının tüccardan alınmasından sonraki en kısa zaman içinde belirlenir. Çünkü hem kız evi hem de oğlan evi genel olarak geçimlerini sattıkları tütün parası ile sağlarlar. Düğün tarihi belirlendikten sonra kız babası damat adayına: "Git köyün terzisine kendine bir takım damatlık elbisesi ısmarla." der. Damadın takım elbisesini kız babası öder. Sonrasında da düğünün şekli belirlenir. O yıllarda düğünler iki şekilde yapılmaktadır:

1. Âminli düğünler.
2. Davullu zurnalı düğünler.

Belirlenen düğün tarihinden önce oğlan evi büyükleri kız evine gider, gelin olacak kızın babasından nüfus cüzdanını ister. Nüfus cüzdanı alındıktan sonra düğün hazırlıkları başlamış olur. Kızın ve damadın nüfus cüzdanları ilçe sağlık müdürlüğünde askıya verilir. "Evlenmelerine mani yoktur." oluru alındıktan sonra köy muhtarına nüfus cüzdanları teslim edilir ve nikâh işlemleri başlamış olur. Düğün haftası olan perşembe gecesi köy muhtarı hazır bulunan kız evi ve oğlan evinin ileri gelen büyükleri eşliğinde ve şahitler huzurunda genç çiftin nikâhlarını kıyar. Evlenme cüzdanına ve nikâh defterine damat tarafından kıza verilecek olan bedeller yazılır. Bu bedeller tarla, canlı hayvan, ev eşyası ve ziynet eşyası olabilir.

HUSUSİ MUKAVELE

1- İki kat yatak
2- bir adet kilim
3- " " seccade
4- bir takım bakır kap
5- bir cehiz sandığı
6- " Beşibiryerde
7- Dört sarı lira
8- bir çift Altın küpe
9- Çeyrek bir Altın yüzüktem ibaret olduğu tasdikolunur

Fatime Şenyüz ve Mehmet Şenyüz'ün köy muhtarının kıymış olduğu nikâhta evlilik cüzdanına eklenen bedel kağıdı (1946).

KADININ

Doğduğu yer Çapak Köyü

Nüfusa [illegible] Urbalı

Çapak h/84/c/3 s/52

Şimdi oturduğu yer Çapak

Evlenme beyanını kabul eden Mustafa Efe

ERKEĞİN

Doğduğu yer Çapak Köyü

1338

Urbalı

Çapak Köyü

h/26 c/3 s/42

Şimdi oturduğu yer Çapak Köyü

Akti İcra eden Mustafa Efe

Fatime Şenyüz ve Mehmet Şenyüz'ün evlilik cüzdanı veya nikâh defteri (1946).

Düğünden iki üç hafta önce kız ve oğlan tarafı birlikte İzmir Kemeraltı'ndaki çarşıya giderler. Orada yapılan alışverişe "*urba alışverişi*" denir. Kız tarafı damat tarafının ihtiyaçlarını karşılar, damat tarafı da kız tarafının gelinlik, kınalık gibi ihtiyaçlarını karşılar. Bu alışverişlerde oğlan evinin masrafları daha ağır olur. Çünkü kıza altın bilezik, beşibiryerde, sarı lira, zincir gibi takılar da alınır.

Alışveriş bittikten sonra düğüne sekiz on gün kala kız evi ve oğlan evi ayrı ayrı "*düğün odunu*"na giderler. Bölgede çoğunlukta herkesin zeytin ağacı ve zeytin tarlası vardır. Düğün yemeklerinin pişirilmesi için çok miktarda oduna ihtiyaç vardır. At arabalarına veya varsa traktöre binilir, hızar denilen büyükçe testere ile daha önce belirlenen büyükçe iki ya da üç zeytin ağacı kesilir ve onlardan odun hazırlanır. Düğün yapılacak olan eve gelinir. Düğün yapılacak olan evde komşuların hazırladığı yemekler vardır. Düğün odununa gidenlere bu yemeklerden ve alkollü içeceklerden ikram yapılır.

Yine düğünden birkaç hafta önce görülen geleneklerden biri de "çeyiz serme"dir. Gelin olacak kızın el emeği göz nuru ile hazırlamış olduğu tüm çeyizler yakın akraba ve komşuların yardımı ile önce güzelce yıkanır. Daha önce oğlan evi tarafından alınmış olan pamuk veya yünler ile yastıklar, döşekler ve minderler doldurulur, duvar ve divan üstlerine konulacak saman yastıkları ise duruma göre saz, saman veya o yıllarda camcıların cam kasaları içinden çıkan ambalaj talaşları ile doldurulur. Ayrıca gelin olacak kızın işlemiş olduğu krep oyaları, çember oyaları, divan örtüleri vb. tüm çeyizler kolalanır. Tüm bu hazırlıklar bitikten sonra at arabası veya varsa traktör ile kız evinin çeyizleri oğlan evine götürülür. Çeyiz sermede gelin olacak kızın işlemiş olduğu krep, nakış, çember, duvar süslemeleri vb. evin muhtelif yerlerine asılır.

Çeyiz serimi ve düğün odunu hazırlıkları bittikten sonrası kız evi ve oğlan evi ayrı ayrı düğün yemeği yapar. Keşkek yapımına yetecek kadar buğday, köy meydanında bulunan dibek taşında damadın arkadaşları tarafından dövülür. Bu esnada buğdayı döven gençlere çay ve alkol ikram edilir. Aynı durum kız evi için yapılacak keşkek için de geçerlidir. Düğünden üç beş gün önce yine kız evi ve oğlan evi tarafından olan genç kızlar tüm köyü kapı kapı dolaşıp okuntu dağıtırlar. Okuntu genelde tek şeker olarak dağıtılır. Evlerinde olmayanların okuntu şekerleri komşulara bırakılır. Komşular emanet aldıkları okuntuları mutlaka sahiplerine ulaştırır. Okuntu verilmeyen veya unutulan olursa düğün sahibine darılıp gönül koyar, düğüne gitmez. Niye gitmediği düğün sahibi tarafından sorulduğunda: "Ben macuncu muyum ki davetsiz yere gideyim." deyip sitem eder. Kısacası okuntu şekeri önem arz eder.

Düğünden dört gün önceki Perşembe günü o bölgede her hafta kurulan perşembe pazarına gidilir. Düğün için unutulan veya eksik kalan ihtiyaçlar tespit edilip buradan satın alınır. Ayrıca düğünde yemek için gerekli sebze, meyve, yeşillik gibi malzemeler de satın alınır. Düğün âminli de yapılsa davullu da yapılsa bu hazırlıklar aynı olur.

Davullu düğünlerde davulcu ve zurnacının önceden ayarlanması gerekir ve alkollü içeceklerle mezeler de hazırlanır.

Böylece tüm düğün hazırlıkları bitmiş olur. Her iki düğün çeşidi için de olmazsa olmaz geleneklerden biri olan "bayrak asma" merasimi ile düğünler başlayacaktır. Bayrak asma merasiminde düğün evinin her taraftan görünebilecek yüksek bir noktasındaki direğe bayrak asılır. Bayrak asıldıktan sonra oğlan evi için tabanca veya tüfekler ile havaya ateş edilir ne kadar çok havaya ateş edilirse o düğün sahibi için bir onur nişanesidir.

a. Âminli düğünler

Âminli düğünlerin hazırlık aşaması davullu düğünlerden biraz farklılık gösterir. Cuma günü akşam üzeri olduğunda düğün sahibinin kendinde varsa kendi kazanlarında yoksa komşusundan temin edilen kazanlarda yemek hazırlıkları hummalı bir şekilde başlar, yemekler köy içinden belirli kadın kişiler tarafından pişirilir. Düğün yemekleri genelde imece usulü yapılsa da yemek yapımında yardımcı olanlara düğün sahibi tarafından ücret ödendiği de olur. Aşçı yardımcıları genelde akraba, hısım veya komşular olur. Düğün yemekleri içinde en önemlisi keşkek olmakla birlikte kuru fasulye, kulak çorbası, etli nohut, topalak, pilav, turşu, mevsim salata ve olmasa olmaz üzüm hoşafı bulunur. Bu yemekler mutlaka aynı şekilde her düğünde yapılmaktadır. Kalabalık kadın topluluğun yardımı ile yemeklerin hazırlanması gece yarısına kadar sürer.

Yemekler hazırlandığı cuma günü gecesi bazı yakın akraba ve komşular düğün evine gelirlerken hediyelik okuntuları yanlarında getirip düğün sahibine vererek "Mübarek olsun." derler. Genç kızlar ve kadınlar kendi aralarında dümbelek çalarak eğlence de düzenlerler. Düğün yemeğinin hazırlanması bazen sabaha kadar sürebilir. Cumartesi sabah saat dokuz civarında komşu ve yakın akraba olan genç ve güçlü erkekler düğün evine keşkek dövmek için gelirler, keşkek dövmesi de keşkeğin iyi ve lezzetli olması için önemlidir.

Çünkü keşkek kazanının içine pişerken on on beş adet tavuk konulur, tavuk eti ve pişmiş olan buğdayın birbirine iyice karışıp bütünleşmesi gerekir. Bu yüzden de keşkeğin iyice dövülmesi önemlidir.

Düğün âminli olduğundan dolayı öğle namazına müteakip mevlit okunur. Mevlit okunduktan sonra camiden çıkan cemaat ve mevlide gitmeyen köy kahvesinde bekleyen köy halkı birleşerek sıra sıra saf oluştururlar, önde imam ve hafızlar ilahi ve dua okurlar, cemaatle birlikte yüksek sesle "âmin" diyerek ilerlerler, bu dualar ve âminler yol boyunca defalarca tekrarlanır. Düğün evine gelindiğinde düğün evine yakın olan komşular gelen cemaati evlerine buyur ederler ve onlara yemek ikram ederler. Yemek yenildikten sonra camii imamı ve hafızlar yemek duaları okurlar. Cemaat ve misafirler duaları dinler, arkasından imamın çağrısıyla beraber herkes Fatiha okur, böylelikle düğün yemeği bitmiş olur.

Âminli düğünde camiden çıkacak olan cemaati, imamı ve hafızları bekleyen bayraktar ve "İki gencin mesut olmasını dileriz" yazılı düğün bayrağı.

Âminli düğünlerde camiden çıkan cemaat önde bayraktar, arkalarında cami imamı, hafızlar ve köy halkı.

Düğün yemeği bittikten sonra ikindi namazına doğru gelin olacak kızın hazırlanması başlar. Gelin geleneksel şartlarda süslenir. Gelin duvağına gelin teli takılır ve evlenecek olan genç kızlar duvağa takılan telden uğur getirsin diye birer parça alır. Tüm bu hazırlıklar akşam ezanı öncesi bitmiş olur. Yukarıda nişanda olduğu gibi varsa gelin olacak kızın evlerinin avlusunda toplanılır yoksa bir komşunun avlusunda toplanılır. Yine nişanda olduğu gibi orta yaşlı ve yaşlılar ortada oyun oynamak için yer ayrıldıktan sonra kenarlara çömelerek otururlar, genç kızlar ise arka taraflarda ayakta dururlar. Düğün evlerinde de anne, baba ve yaşlılardan kalan olur, hediyelik okuntu getiren misafirleri ağırlarlar, misafirler okuntu verdikten kısa zaman sonra düğün avlusuna geçerler.

Nişanda olduğu gibi yine düğünü de dümbelekçi olan iki veya üç kadın yönetir. Yine nişanda olduğu gibi söylenen yöresel şarkı ve türküler "*niyna niyna niynaylom*" makamı ile başlar. Düğünde de nişanda olduğu gibi dokuz on yaşından sonraki genç ve erişkin erkekler düğün alanına sokulmazlar, düğün yeri kapısında nöbet tutan görevliler kimseyi içeri sokmazlar.

Düğün alanında kadınların kendi aralarında eğlenmeleri gece yarısına kadar sürer. Eğlenceye ara verilip kadınlar arasında takı yapılır ve kına merasimi başlar. Gelinin ayak parmakları ve ellerine kına yakılır bir tepsi içinde, düğüne gelen misafirlere kına dağıtılır. Kına gecesinde başta gelin anası ve gelin mutlaka söylenen türküler eşliğinde ağlarlar. Düğün âminli olduğundan oğlan evinde düğün biraz sönük geçse de damadın arkadaşları ve gençler komşunun evinde toplanır, eğlenip alkol alırlardı. Gece yarısına yaklaşıldığında oğlan evinden "heyamola alayı" çıkar. Eski kovanın içine kül koyup sapına bir sopa takılır, sırası ile iki kişi kovayı taşır, kül konulan kovanın içine gaz yağı dökülür, bir kişi de kovayı sopa ile karıştırıp sokakta komşulardan gaz yağı gibi hediyeler toplanır. Heyamola alayı, kız evine damatla birlikte kına yıkamaya gelirler. Bu sırada gelin ellerinden bir iple bağlanır, kız tarafı damat tarafından hediyeler aldıktan sonra gelin'in elleri çözülür. Damat tarafı ayrıldıktan sonra gelin, gelinliklerini çıkarıp pijamaları ile aynı şekilde kız evi de oğlan evine "heyamola" gider, kız evinin heyamola alayına dümbelekçi kadınlar da iştirak ederler. Heyamola geleneği zaman zaman gece saat iki veya üçe kadar sürer, bazı heyamolalarda tavuk ve alkol gibi istekler yüzünden taraflar arasında anlaşmazlıklar olduğu da görülürmüş.

Düğün ve kına eğlencesinin, heyamola alayının yorgunluğu kısa sürede atlatılıp, pazar günü sabahı erkenden kalkılarak yine hummalı bir şekilde hazırlıklar başlar. Öğle namazından sonra yine camiden çıkan oğlan evi cemaati bayraktar önde, imam ve hafızlar bayrakların arkasında kendileri de en arkada olacak şekilde dualarla kız evine gelir. Damat yine kız almaya gelmez. Oğlan evi gelmeden

birkaç saat öncesi gelin gelinliğini giyer ve süslenir. Gelinler oğlan evine o yıllarda atla giderler. Gelinin başında huniye benzer bir kutu olur, çiçek (genellikle karanfil) motifleriyle işlenmiş ve küpe oyasıyla süslenmiş kırmızı renkli birkaç krep kumaş gelinin yüzünü de kapatacak şekilde bu kutunun üzerine örtülür. Kutunun çevresi de mevsimin çiçekleriyle süslenir.

Daha önce kız evinin hazırladığı yemek -ki genelde etli pilavdır- ve düğünde hediye gelen okuntular sele ve tepsilere yerleştirilir, gençler tarafından oğlan evine götürülür. Gelinin babası kuşağını kuşanır ve geline takı takılır. Daha önce süslenmiş ve hazırlanmış olan eğerli ata yakınları tarafından gelin bindirilirdi. Gelin babası ve yakınları tarafından atın yularından tutularak evden çıkarılır, kapının önüne gelindiğinde daha önceden hazırlanmış olan bir kabın içine konan buğday, şeker ve bozuk paralar gelinin üstünden atılır, atılan şeker ve paraları çocuklar toplar, son olarak hazır beklemekte olan oğlan evine gelin atı teslim edilir. Bu merasim sırasında genellikle kız tarafında ağlayanlar olur. Bayraktar önde, gelin atı arkada olacak şekilde imam ve hafızlarla oğlan evi cemaati orada hazır bulunanların âminleriyle ve yol boyunca yapılan dualarla oğlan evine varılır. Oğlan evine gelindiğinde gelin hemen attan inmez. Damadın dedesi veya babasından mal ister, bu mallar canlı hayvan olabileceği gibi tarla veya zeytinlik de olabilir. Geline isteği verildikten sonra gelin attan iner. Gelin attan inip damadın evine girerken başka bir gelenek daha vardır. Damadın arkadaşları tabanca veya tüfeklerle damadın evinin bacasına şevrotin ve kurşunları ile baca yıkılıncaya kadar ateş ederler, bacanın yıkılmasından dolayı damat ve babası onur duyar. Gelinin başından kutu çıkarılır, gelin damadın evine götürülür, yüksekçe bir yere oturtulur, komşu ve köy halkı tarafından gelin görmeye gelenlere gelin gösterilir. Aynı zamanda gelinin kucağına küçük bir çocuk verilir. Gelin görme geleneği bittikten sonra gelin kendi evine girer. Akşam ezanı sonrası imam eve getirilir ve imam nikâhı kıyılır. Damat kapı önüne çıkar, arkadaşları sırtına vurarak onu gerdek odasına uğurlar.

Torbalı Çapak köyünde kucağında çocukla bir gelin fotoğrafı (1977).

Torbalı Çapak köyü 1956 yılı Zehra Yener ve Ali Rıza Cin'in düğünlerinde çekilen hatıra fotoğrafı.

Torbalı Çapak köyünden Safire Tutkun ve Enver Buğday'ın 1956 yılında düğünlerinde çekilen hatıra fotoğrafı.

Torbalı Çapak köyünden Safire Orhan ve Kamil Efe'nin 1955 yılında düğünlerinde çekilen fotoğrafı.

Torbalı Çapak köyü Şükran Şenyüz ve Hüseyin Culhaoğlu (1966).

Torbalı Çapak köyü Zeynep Cin'in düğününde çekilen, kız ailesine ait hatıra fotoğrafı (1976).

Torbalı Çapak köyünde Türkan Aygü'nün düğünü (1966).

1965 yılı Hatice Ören ve Mustafa Göz.

Züleyha Şenyüz'ün âminli düğününde çekilmiş hatıra fotoğrafı (1967).

Torbalı Çapak köyünde düğün fotoğrafı.

Torbalı Subaşı köyünde meşhur kırıkcı çıkıkçı Bursalı Heyin oğlu Mesut'un düğün fotoğrafı (1965).

Torbalı Çapak köyünde geline kuşak bağlanmasından sonra kız evinden çıkmadan önce çekilmiş olan bir hatıra fotoğrafı.

Düğünden bir hafta sonra; önce oğlan evi kız evine "kız ardı" denilen gelenek üzerine yemeğe davet edilir. Yemek için çok zengin bir sofra hazırlanır, tatlı olarak da olmazsa olmazlardan zerde bulunur. Bir hafta sonra da aynı şekilde oğlan evi kız evini yemeğe davet edilir. Her iki yemekte de oğlan evinin ve kız evinin yakın akrabaları da yer alır. Böylelikle âminli düğünler tamamlanmış olur.

5. Davullu Zurnalı Düğünler

Davullu zurnalı düğünlerin olmazsa olmazı da alkollü içeceklerin ikramıdır. Davullu zurnalı düğünler genellikle maddi durumu iyi olan ve nüfuz bakımından güçlü olan aileler tarafından yapılır. Çünkü bu düğünler masraflı olduğu gibi alınan fazla alkolle birlikte düğün esnasında kavgalar da çıkabilir. Nüfuzu güçlü olan ailelerden

çekinenler pek taşkınlık yapamazlar. Bu düğünlerde de yukarıda belirtilen âminli düğünlerde olduğu gibi düğün öncesi tüm hazırlıklar aynıdır. Nüfus cüzdanı alma, urba alışverişi, çeyiz serme, düğün yemeği odunu, nikâh kıyma, keşkeklik buğday dövme, düğünde bayrak asma, düğün yemekleri hazırlıkları vb. genel olarak benzerdir. Sadece bu düğünlerin masrafı daha çoktur. Bazen bu tarz düğün yapanlar iki dana keserler. Davullu zurnalı düğünlerde ayrıca damadın yakın arkadaşı veya akrabası bayraktar seçilir. Bu kişinin sözü geçerli ve sevilen birisi olması gerekir. Çünkü düğünü idare eden ve yönlendiren bayraktar olurdu. Düğünde fazla alkol alan biri isteği yerine gelmediğinde "Bana bayraktarı çağırın." der ve bayraktar o kişiyi sakinleştirir.

Davullu zurnalı düğünlere imam ve hafızlar katılmamaya özen gösterirler. Ancak âminli düğünlerde olduğu gibi bu düğünlerde de cumartesi köy halkına oğlan evinde yemek verildiğinde iman ve hafızlar da bu yemeğe giderler. Davullu zurnalı düğünler âminli düğünlerin aksine kız evinde sönük geçer, oğlan evinde ise coşkulu olur.

Davullu zurnalı düğünlerde davulcu ve zurnacılar Çaybaşı köyünde Hasırcı denilen Romanlar arasından getirilir. Oğlan evinde cumartesi yenilen öğlen yemeğinden sonra ikindi ezanına doğru, düğün sahibi tarafından ayarlanan araçlarla davulcu ve zurnacılar köylerinden alınır. Davulcu ve zurnacı sayısı düğün sahibinin maddi durumuna göre değişir. Dört ya da beş davulcu ve aynı sayıda zurnacı ile iki ya da üç gırnatacı olabilir. Çalgıcılar geldiğinde düğün için seçilen genişçe bir avluya yerleştirilir. Misafirler gelmeden kendilerine göre uygun makamlarda zeybek oyun havalarını çalmaya başlarlar. Davul ve zurna çalındığında ilk konuklar köyün çocukları olur. Saatler ilerledikçe davul ve zurna sesini duyan davetliler de gelmeye başlar, düğün sahibi tarafından önceden hazırlanan sazdan örülmüş hasırlar yerlere serilmiştir, davetliler hasırların üzerine otururlar.

Davulcu ve zurnacıları izleyen köy çocukları.

Düğün öncesi zeybek oynayanlar (temsili foto).

Düğüne gelen misafirler düğün sahibinin belirlemiş olduğu halk arasında sözü geçen orta yaşlı biri ve bayraktar tarafından düğün alanına yerleştirilir. Ayrıca düğün sahibinin yakın akrabaları ve damadın arkadaşları da *ayakçı* olarak görevlendirilir. Ayakçılar ve düğün yöneticileri tarafından yemek ve içecek servisi başlar. Alkolün etkisi başlamadan önce iyi oyun bilen kişiler, davul zurna eşliğinde ilk olarak bir zeybek oyunu olan harmandalını oynarlar. Bu sırada tabancası olan kişilerce havaya ateş edilir. İlerleyen saatlerde, misafirler grup sırası ile oyuna kalkar. Oyunlar yöreye has olan zeybek oyunları olur. Her oyuna kalkan kişi için tabancayla havaya ateş edilir. Oynayan kişi itibar sahibi birisiyse o oynarken edilen ateş fazla olur.

Düğüne davet edilen orta yaş ve üzeri olan kişiler de davul ve zurnalı düğün olan alana, kendilerinden küçük genç kardeşleri veya oğulları varsa rahat edebilsinler diye, gelmezler. Onlar da yine düğün evine yakın olan bir evde toplanırlar, yiyip içip eğlenirler. Eğer isterlerse düğün yöneticisi tarafından onlara da davul zurna gönderilir. Ayakçılar onlara da içecek ve meze servisi yaparlar. Bu grup genelde kırk yaş üzeri olur ve kendilerine "ihtiyar heyeti" denilir. Asıl düğün açık ortamda, kalabalık arasında olmaktadır. Gece saat on ikiye doğru âminli düğünlerde olduğu gibi yine damat ve gelin evi arasında heyamola geleneği uygulanır.

Bazı zamanlarda düğünlerde eğlenceler sabahın erken saatlerine kadar devam eder. Yiyecek ve içeceğin, zeybek oyunlarının ve havaya açılan ateşlerin haddi hesabı yoktur. Düğünde ne kadar içki tüketilir ve silah atılırsa bu, düğün sahibine onur olarak geri döner.

Davullu zurnalı düğünlerde cumartesi gecesinin mahmurluğunun etkisi geçmiş olduğundan pazar sabahı saat dokuz civarında köyün gençleri, damadın arkadaşları ve kız almaya gidecek olan düğün alayını oluşturacak kişiler oğlan evinde toplanırlar. Hep birlikte yemek yerler. Davulcular ve zurnacılar da yörenin kendine has oyun havalarını çalarlar, kız almaya gitmeden önce kısa da olsa oyun

Torbalı Çapak köyünde nalbant Mehmet Emin Ersoy'un 1940 doğumlu oğlu Osman Ersoy'un davullu zurnalı olan düğümünde "ihtiyar heyeti" denilen grubun kapalı evde eğlenirlerken çekilmiş fotoğrafları (1963).

Yine ihtiyar heyetinin 1962 veya 1963 yılına ait bir kapalı evde düğünde eğlenirlerken çekildikleri fotoğraf.

faslına geçilir. Bu hazırlıklar arasında gelinin binecek olduğu at da hazırlanır. Gelin almak için kız evine doğru yola çıkılmadan önce içki içilmez ve âminli düğünlerde olduğu gibi köy imamı ve hafızlar alaya eşlik etmez. Davul zurna eşliğinde kız evine gelindiğinde âminli düğünlerde olan geleneklerdeki gibi gelin hazırlanır ve oğlan evine teslim edilir. Davullu zurnalı düğünlerde gelinin damadın evine varması uzun sürer, çünkü gelin atta olduğu sürece davul zurna eşliğinde oyunlar oynanır. Gelin bir önceki akşamdan itibaren adeta oruçlu gibidir, tuvalet ihtiyacının olmaması için herhangi bir şey yiyip içmez. Kız evi gelini teslim ettikten sonra kız evinden yakın akrabalar dâhil kimse oğlan evinin düğününe katılmaz. Gelin çıkan evde etli pilav hazırlanır, hep birlikte yemek yenir.

Kız evinden ata bindirilen gelinin çıkışı.

6. Gelini Aldıktan Sonra Görülen Gelenekler

Kız evinden oğlan evine teslim edilen gelin atı, oğlan evi tarafından görevlendirilen iki veya üç kişi tarafından kontrol edilir. Önde bayraktar, arkasında davetliler ve en arkada gelin atı olacak şekilde gelin alma alayı kız evinden ayrılır. Bir süre sonra damadın arkadaşları, köyün gençleri ve düğüne katılacak olan köy sığman grupları oluşturur. Bir sığman grubu duruma göre en az beş altı kişi veya en fazla on on beş kişi olabilir. Düğünde sığman gurupları düğünün ve düğün sahibinin durumuna göre değişir, şöyle ki bazı düğünlerde on veya daha fazla ayrı sığman grubu oluşur. Sığman guruplarının her birinde bir saki olur ve o saki kendi sığman grubundan sorumludur. Saki olan kişi, sığman grubunda oynayacak olan kişileri sırası ile oyuna kaldırır. Tüm sığman grupları da düğünde bayraktara ve düğün yöneticisine bağlıdır. Her sığman grubu kendi grubu ile ilgilenir ve başka sığman grubuna karışmaz.

Sığman grupları oluştuktan sonra artık pazar günü gündüz olacak olan davullu zurnalı düğün kurulmuş olur. Oğlan evinde hazırlanmış olan mezeler ve içkiler, bayraktar ve düğün yöneticileri tarafından görevlendirilen ayakçılar tarafından sığman gruplarının sakisi olan kişiye teslim edilir. Saki, sığman grubunun ihtiyacını bayraktar veya düğün yöneticisine bildirdiğinde isteği anında karşılanır. Bayraktar ve düğün yöneticilerinin ceplerinde mutlaka yedek içki şişesi bulunur. Sığman grupları önce çömelerek otursalar da ilerleyen saatlerde alkolün etkisi ile yere otururlar. Yerlerin ıslak veya çamurlu olması önemli değildir. Tabii bu arada davul ve zurnalar durmaksızın çalmaktadır. Düğün başladığında oyun oynayan pek olmaz, oyun oynayacak ilk kişi genelde damat, damadın babası veya çok hatırlı olan kişilerdir.

Sığman gruplarının hangi aralıklarda oturup kalkacaklarını ve oğlan evine ne zaman varılacağını düğün sahibi bayraktara iletir, bayraktar da duruma göre sığman gruplarını yönlendirir. Düğün sahibi de düğünün makul bir saate kadar sürmesini ister. Düğün sahibi düğününde ne kadar çok içilir, silah atılır ve coşku olursa o kadar onur duyar. Davullu zurnalı düğünlerde kadınlar, düğünü ve oynayan erkekleri düğün alayına yakın bir noktadan veya bazı evlerin dam başlarından seyrederler.

Alkolün etkisi arttıkça sığman gruplarının davul zurna eşliğindeki zeybek oyunlarının da dozu artar. Her sığman grubu kendi grubunun sırası geldiğinde saki tarafından oyuna kaldırılır. Düğün alayında oyun oynayan sığman grubu meydanda tektir. Bazı durumlarda saki olan kişilerin karşılıklı anlaşmaları sonucu iki sığman gurubu birlikte oynar.

Sığman grubunda olan kişiler için de havaya ateş edilir. Oynayan kişilerin arkadaşları veya yakınları tarafından davulculara para verilir. O yıllarda davulcu ve zurnacıya verilen paralar 5 kuruş veya 10 kuruştur. 25 kuruş verenler nadir olur. Para verecek olan kişi de parayı hemen vermez. Önce havada elini gezdirir, parayı sezen davulcu da davulun tokmağını kendine özgü bir coşku ile davula vurur.

Torbalı Çapak köyünde bir sığman grubunda zeybek oynayan 1920 doğumlu Mustafa Kasap (1955-1960).

Bir sığman grubunun içinde bulunan kişilerin yakınları düğün alayını izleyenler arasında olur. Bir anlaşmazlık veya kavga olacağını hissettikleri an bu yakınlar devreye girerler. Sığman grubu içinde olan kişi kendini güvende hisseder.

Her davullu zurnalı düğünde ön tarafta oturan sığman grubu, seçilmiş sığman grubudur. Bu grup, damadın arkadaşları, ileri gelen hatırlı kişiler veya askere gidecek olan gençlerdir. Önde oturan sığman

grubunu arkada olan başka sığman gurubu geçemez. Geçmeye kalkan olursa da kavgalar başlar.

Tüm zeybek oyunları önde oturan sığman grubunun önünde oynanır. Düğün saati ilerledikçe sığman grupları içinde bazı kişiler, aldıkları alkolün etkisi ile taşkınlık yapmaya başlarlarsa bu durum "çamurlaşmaya başladı" deyimiyle anlatılır. Saki ve bayraktarın müdahalesi ile taşkınlık yapanlar düğün alayından uzaklaştırılıp evlerine gönderilir. Başlarda on on beş civarında olan sığman grubu sayısı ilerleyen saatlerde üç beş gruba düşer. Düğün ilerledikçe grupların bayraktardan ve düğün sahibinden istekleri de artar, her ne kadar düğün sahibinden kuzu istense de genellikle düğün sahibi tavuk ile karşılık verir.

Düğün alayında her ilerleyen saatte zeybek oyunları yoğunlaşır ve silah atışları da devam eder. Bayraktar bir an önce gelinin oğlan evine ulaşması için bayrağını önde olan sığman üzerinde sallar "Haydin bakalım hop ba biraz daha yürüyelim." der. Sığman grubu uygun görürse oturdukları yerden kalkar, 25-30 metre yürüdükten sonra tekrar otururlar. Önde olan sığman grubu kalkıp yürüdüğünde arkada oturan sığman gurupları da kalkar, öndeki sığman gurubuna uyarlar.

Davullu zurnalı düğünlerde en çok sıkıntı çeken kişi, atın üzerine binmiş olan gelin olur. Kesinlikle attan indirilmez, bazı düğün sahipleri gelin atını yan taraflardan geçirmeye çalışsa da bunu sığman grupları engeller, çünkü gelinin olmadığı an düğün bitmiş olur.

Düğün saati belirli zamana ulaşınca düğün sahibi de bir an önce gelinin oğlan evine gelmesini ve attan indirilmesini ister. Gelinin attan inmesi de düğün alayında olan sığman gruplarının alkole dayanıklılığına ve aynı zamanda sığman da olan sakiye bağlıdır. Sığman grubunda olan saki, grubuna sıklıkla alkol dağıtırsa o sığman grubu çabuk sarhoş olur. Oğlan evine yaklaştıkça düğünde coşku da iyice artar, sığman grupları damadın veya damadın babasının oynamasını

Torbalı Kuşçuburun köyünde bir siğman grubunun isteklerini yerine getiren davul ve zurnacılar.

(Temsili foto) Torbalı Bozköyü'nde düğün alayında oynayanlar ve davulcu zurnacı.

ısrar ederler. Damat veya babası oynadığında havaya silah atmalar devam eder. Siğman grupları da oğlan evine yaklaştıkça düğünün son bulmasını geciktirirler ve zeybek oyunları da sıklaşır. Bazı düğünlerde gelinin oğlan evine gelip attan inmesi akşam ezanı okununcaya kadar devam eder, bazen de akşam ezanını da geçer.

Düğünde oğlan evine iyice yaklaşıldığında yine bayraktar devreye girerek, siğman grubunun üzerinde bayrağı sallayarak grubun oğlan evinin kapısına kadar yanaşmasını sağlar. Gelin, oğlan evinin kapısına geldiğinde tekrar siğman grupları zeybek oyunu oynarlar, kendi aralarında gelinin attan inip oğlan evine girmesine karar verirler ve son olarak da damada ve/veya damadın babasına zeybek oynatırlar. Bu son oyundan sonra gelin attan iner ve tüm siğman gruplarıyla beraber düğün alayı da dağılır.

Vakit daha erken ve ortalık aydınlıksa yine âminli düğünlerde olduğu gibi gelin oğlan evine girerken damadın arkadaşları ve köy gençleri tarafından damadın evinin bacası yıkılıncaya kadar ateş edilir. Gelin attan indikten sonra vakit uygunsa gelinin başı açılır ve gelini görmeye gelenler olur. Gelinin yine kucağına çocuk oturtulur. Böylelikle davullu ve zurnalı olan düğün de sonlanmış olur.

Yatsı ezanından önce imam, damadın evine getirilir, imam nikâhı kıyılır, arkadaşları sırtına vurarak damadı gerdek odasına uğurlar. Bundan sonraki kısım âminli düğünlerde olduğu gibidir.

1960 yılları başlarından itibaren eski köy düğünleri devam etse de düğün merasimlerindeki örf, adet ve geleneklerde değişikler olmuştur. Bu değişikliğin en önemlileri gelinlerin damadın evine artık atla değil arabalarla gitmesidir. Ulaşım araçlarının çoğalmasıyla beraber artık düğünler köyler arasında değil kentle köy arasında da olabilmektedir. Kentlere gelin giden kızların çoğalmasıyla birlikte âminli, davullu zurnalı düğün ve nişanlara bir de asri düğünler eklenmiş ve eski düğünler unutulmaya yüz tutmuştur.

Torbalı merkezde bir davullu zurnalı düğünde Mehmet Şenyüz ve kazanın brorosasileri (1967).

Torbalı merkezde bir davullu zurnalı düğünde Mehmet Şenyüz ve ilçenin bürokratları, Torbalı eşrafı (1967).

Alevi, Türkmen, Yörük Düğünleri

Alevi Türk Köyünde Düğün

Kadın Âşık Sefil Döndü

Benim adım Güllü Akdemir. Mahlasım Sefil Döndü. Erkek çocuğu olmayan babam talihi dönsün de erkek çocuğu olsun diye beni "Döndü" diye çağırmış. Köyüm beni böyle bilir. Yozgat'ın bir Alevi köyü olan Çayözü köyündenim. Hasta bir evlâdı tedavi ettirmek için sigortasız bir işçi olarak çalışıp emeğini hastanelere harcayan eşim ve altı çocuklu evin geçimi için köyde her işi yapan benim halimizden dolayı köyüm bana "Sefil" adını taktı. Beş yıllık ilkokul mezunuyum, Allah vergisi âşık, halk ozanıyım. Halkımız beni Kadın Âşık Sefil Döndü olarak tanıyor. Şiir kitaplarım var. 2007 yılında köyümün tarihini, yaşayışını yazdım ve köyün hayatıyla ilgili şiirlerimi *Dağarcığımda Anadolu'nun Öz Verisi* adlı kitabımda yayımladım. Bu yazı için kitabımda da yer verdiğim düğün geleneklerimizle ilgili tespitlerimi bazı ilavelerle aktarmayı amaçlıyorum. Bu düğün geleneklerinden bahsetmeden önce Alevilik inancından ve kültüründen söz etmenin gerekli olduğunu, böylelikle düğünlerde karşımıza çıkan birtakım özgün gelenek ve göreneklerimizin daha iyi anlaşılabileceğini düşünüyorum.

İnancımız Kadın ve Erkeğin Yüksek Ahlâklı Yetişmesi ve Yaşaması

Köyümüz; her türlü bağ, bostan ve çiftçilikle uğraşan, hayvancılık, arıcılık, kilimcilik yapan, tahıl ve işlenmiş ürünlerini toptancılara pazarlayan bir tarım köyüdür. Yazın hayvan yaymak için çadırlarla yaylaya çıkanlarımız da olur. Çıkmayanlar sürüsünü çobana verir. Törelendirme; analarımız, yaşlı kadınlarımız, atalarımız, imam, babalar, dedeler, efendiler ve öğretmen ile İslam dinimiz ve Alevi inancımız ve ortak Alevi-Bektaşi köy yaşayışı gelenekleri içinde olur. Kur'an İslam'ına dayanan inancımız tek Allah'a iman eder, bunu salavatla perçinler. Allah-Muhammed-Ali bağı içinde tasavvuf âdabı geliştirmiş ve töremiz bir bütün olmuştur. Özetleyecek olursak: Alevilik; kadim Türk bilgeliği ile İslam tasavvufunun birleştirilmiş bir terbiye tarzı olarak toplumun günlük yaşayışına uygulanmış şeklidir. İnsan kuldur ve kadınlarla erkek eşittir. Dünya işi kadına daha çok verildiği için toplum işinde erkeği öne çıkarırız. Genç kızlıktan ve ergenlikten itibaren çocuklar böyle yetiştirilir. Dünyaya doğru insanlardan kurulu toplum gerekir; onun için kişinin arınıp yükselmesi sadece kendisi ile Allah arasında olunca, işimiz bitmez. Kendine karşı dürüst olmak topluma karşı dürüst olmaya döndüğü zaman toplum temiz olur. Toplum kişiyi verdiği söze göre değerlendirir. Sözünün eri olmak en önemlisidir. Bunun şartı "eline, beline, diline sahip olmak"tır. Bu amaçla insanlık makamları on ve beş olmak üzere iki basamaklı toplam on beş makamı hak edinceye kadar ince ince uygulanmalıdır. İlk on makam kişiliktir ve toplum içinde adım adım elde edilir; son beş makam bireyseldir, toplum önünde adım adım çözülür. Bu terbiyeye köyümüzün ortamı ve görevlileri yardımcıdır.

Köylerimizde toplum hayatımızı şekillendermede etkili görevlilerimiz bulunur:

Babalar; köy büyüğüdürler ve bilgin, yaşlı, tecrübeli kişilerdir. Topluluğun tarihini, geleneğini, göreneğini temsil ederler. Babalar

seçimle gelirler; ihtiyar heyetini (ak sakallılar) oluştururlar. Köylü, babaya yol yordam sorar, nizam hukuk sorar, bu yüzden babalar yön göstericidirler. Eski tarihleri, menkıbeleri, destanları bilirler, *ne ne* ile bağlanır, onları takip ederler.

Köy muhtarı; bağımsız seçimle gelen, köyün bazı refah hizmetlerine öncülük eden, köylünün vatandaşlık işleri ile ilçe-il-devletle işlerinin bağlantısı olan kişidir.

Öğretmen; devletten tayinle gelen, kamu okulları müfredatını uygulayan, temel becerileri, ülke ve dünya bilgilerini öğreten kişidir.

İmam; toplumda din hizmetlerinin sunulmasıyla görevli kimsedir. Kur'an'ı, ibadetleri ve temel basamak olan İslam şeriatını öğreten, bunların uygulanmasını göstererek toplumda sağlam temeller kuran kişidir. İmamlar okuldan yetişir. Resmî Diyanet İşleri Başkanlığından köyüne tayin isteyerek gelir.

Dede; İslam tasavvufunun mertebeleri olan şeriat-tarikat-hakikat-marifet mertebelerini aydınlatır. Dedeler, tarikat temsilcileridir, tarikatın üst silsilesi tarafından "dedelik" unvanı verilerek tayin edilip gönderilmiş yetkin kişilerdir. Eğer köyün imamı yok ise, dede bütün şeriat işlerini de yapmayı ve Kur'ân'ı ve ibadetleri öğretmeyi bilmelidir. Eğer imam var ise, dinde ve tarikatlardaki şeriat basamağı aynı olduğu için, dede tarikata katılanlar bakımından imamın devamı olarak çalışır; kadın-erkek taliplerin tarikat-hakikat-marifet mertebelerinde kendilerini geliştirmeleri için yardımcı olur. Dede yola girenlerin mürşidi olduğundan yanında yetiştirmekte olduğu müridleri ve yardımcıları bulunur. Dedeler gezici hizmet yaparlar; sekiz on köye bakarlar; irşadı Türkçe ve sözlü yaparak halkın İslam dininin anlamını iyi kavranmasını sağlarlar; saz, semah, simgeler, maniler gibi kültür unsurlarımızı da ayine dâhil ederek toplumla dinin bütünleşmesini teşvik ile İslam'ın Türkler arasında hızla yayılmasını sağlamışlardır. Bu bakımdan, Alevilik ve Bektaşilik aynı işe yaramışlar; tasavvuf ahlâkı ile toplumun terbiye olmasının iyi bir örneğini vermişlerdir. Dede, çok sayıda insanımızın "iyi insan"

olarak yetişmesiyle temiz toplumun oluşacağını en iyi bilen, bunu uygulamaya koyan düzeni olan ve toplumun edep usulüne uygun bir şekilde yaşamasını gözeten kişidir. Dede her köyün kurbancı, çerağcı (kandilci), carcı (çağrıcı), bekçi, küreci (tahıl ölçen, aş-damı sorumlusu) ve diğer tarikat hizmetlilerini tayin eder; uygulamaya yol gösterir, denetler. Alevi ve Bektaşi dedelerinin arasındaki tek fark onları tayin eden silsilelerin farklı olmasıdır. Alevi dedesi On İki İmam sülâlesi silsilesinin icazeti yoluyla, Bektaşi dedesi (ona "Efendim" deriz) Hacı Bektaş Veli silsilesinin icazeti yoluyla tayin edilmişlerdir. Hz. Ali'de birleşirler, Hz. Muhammed'e ve Allah'ın birliğine bağlanırlar.

Bir Alevi köyünde yaşayan herkes yol'a (tarikat) girmek zorunda değildir, ama köyün düzenine uygun yaşamak zorundadır. Bu da onu imam, dede, öğretmen gözetiminde ilk on makamı yaşamayı öğrenerek belli bir "iyi insan" olma düzeyine kadar getirir. Alevi inancının kişiden ve toplumdan beklediği ilk 10 nitelik günlük hayatta yaşanan ahlâktır. İyi insan olmaya yükselme adım adım on aşamada olur: "tövbe" *(yanlıştan dönebilme)*, "irade," "havf" *(Allah'ın rızasını kaybetmekten korkma)*, "sabır," "hayâ" *(utanma)*, "züht" *(zevke karşı ibadeti tercih edebilme)*, "kanaat" *(yetinebilme)*, "izzet" *(veriş, hizmet, ikram ile yücelme)*, "ilim" ve "teskin"dir *(sükûnet)*. Toplum içinde bu nitelikleriyle seçkinleşen kişinin Allah'a niyazbend olup Alevilik yoluna girerek tarikat makamlarını tamamlaması 5 üstün insanlık niteliğine daha erişmesiyle olur: *"rıza," "tevekkül," "ibadet," "heybet"* ve *"sır."*

Yol'a girmek istemek, dervişliğe soyunmak anlamındadır. Bunun için kişi on birinci makama başlamayı toplum içinde hak etmiş olmalıdır. Kadın veya erkek herkes yol'a girebilir; bu, nefsinden /benliğinden vazgeçerek Allah rızası için hizmete niyet etmektir. Bu zor bir iştir, "büyük cihat"tır. Dede; mürşittir, talibe yol gösterir; talip kişi de kendi kendini terbiye etme gayreti içinde olur. Hedefi topluma dönük karşılıksız hizmet verebilmektir. Günlük ekmek parası ve hayat mücadelesi içinde bu dengeyi kurmak maharet isteyecektir.

Yol'a girmek isteyen kişi, dedeye niyazbend olmak istediğini söyler. Dede onun ilk on adımda geldiği yeri yoklar, gelip cemde söz vermesini ister. Talip, kadın erkek yoldaki bütün canlar huzurunda özünü dara çeker, mahşer günü Allah'ın huzurunda hesap veriyormuşçasına arınması ve düzelmesi gerekli gördüğü yanlarını ikrar eder ve bunları nasıl yapacağını söyler. Dede sorular sorar, cevaplar ve sözler alır. Talip, mümin kişi dürüstlüğünü kendi kendine ispat etmekle yükümlüdür. Bunu yaptığı gibi, yedi yıl boyunca her sene yoldaşlarıyla ve kurbanıyla gelerek cem topluluğunun önünde de kendini dara çekip yaptıkları ve yapamadıkları ile ortaya koyar, neler yapacağını söyle ve sözüne bağlı olduğunu tekrarlar. Amacı, gönlüne secde ettirmektir. Sözünü tutmayan veya büyük bir hata işleyen "düşkün" olur. Gidip cezasını çekip düzelinceye kadar gelemez. Telafisi dede tarafından kabul edilirse kurban keser ve bütün köyü kurban lokmasına davet eder. Edemezse "düşkün" olarak kalır. Yedi senesini hakkıyla doldurmuş olan da kendinde bir eksiklik bulduğu zaman yine gelir cemde kendini dara çeker, herkesin önünde kendi kendine düzeltme sözü verir; kendi kendini terbiye etme mücadelesi verir. Kişi iyi çalışırsa kırkıncı makama kadar çıkabilir; oraya vardığını yalnız Allah'la kendi bilir. Esas olan topluma dönüp Allah rızası için hizmet etmektir.

Cem evi, sırat-ı müstakimi, cem ayini ibadeti Kırklar Meclisi'ni temsil eder. Dedenin oturduğu post Peygamber'in postunu temsil eder; pirimiz Hz. Muhammed, rehberimiz Hz. Ali, mürşidimiz Hz. İmam Hüseyin'dir. Bizde cemlerde üç yüz beş yüz kişiye kadar can bulunur. Cemde, kadınlar eşiğin sol yanında, erkekler sağ yanında yer alırlar. Oğlanlar babalarının, kızlar analarının yanında otururlar. Müslim bacılarla mümin erkekler arasında fark yoktur. Herkes helâlleşmek için buradadır. İçine vesvese gelen, "Lânet şeytana ve kâfire! Nefsim ben sana uymam." deyip kendini men etse, günahı uzaklaştırır; böyle gide gide vesvese ondan defolur.

Temizlik, su, ışık (delil) şarttır. Ceme gelen herkes hamam etmiş, boy abdesti almış, onda hakkı olanın hakkını vermiş, alacaklı olanla helâlleşmiş olmalıdır. Ceme önce dede gelir, postuna oturur; eşik yoklama desturunu verir. Küçük abdestini tazelemekte olanlar da gelir girerler. Selam verirken, "Hüü erenler!" denir, "merhaba" denmez, çünkü cem evine ibadet ayini için gelinir. Sonra dede tarikat abdesti aldırır: ibrik ve leğen ister, suya dua okur. İbrikçi baba suyu sini saf oturan canlara dolandırır, eller ve yüz bu dualı suyla yuğulur.

Dede, "Bismişah, Allah Allah, akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola..." diye başlayan bir gülbank (makamlı dua) söyler ve duasını eder. Cem dedelerinin ilettiği Hak kelamını beyitlerle ispat edecek zakir âşıklar, sazları ellerinde beyit dizmeye başlarlar. Âyetler ve delilleri gösterilir: Delil yanarak meydana gelir, aydınlık artar; bu "ahiret ışığı"dır. Peygamber Aleyhisselam'ın nuru olarak görülmüştür. Tekbir getirilir. Nur Suresi'nin 34 ve 35. ayetleri okunur. 12 hizmetli sırası geldikçe hizmetini yapar, gülbankını okur, topluluk da onlara katılır. Yeri geldikçe dede Kur'an'dan ayetler okur.

Semah, Sırat-ı Müstakim'den nasıl geçildiğinin temsilini yapar; almaktan çok vermeyi öğrenmek gereklidir. Semah dönmek bir tarikat ibadetidir; duası yapılır. Üç defa "Ya Allah!" üç defa "Ya Muhammed!" üç defa "Velilerin Şahı Ya Ali!" üç defa "Şah asanı hûlki rıza, Şah Hüseyin desti Kerbelâ!" diye çağrılarak başlar. Semah için üç can, iki erkek, bir kadın meydana çıkar; onlara "iki mümin, bir müslim" deriz. Bu bilgiyi Büyük Türkistan'dan getirdiğimiz söylenir: Âlemler dünya iş bölümünü kadına 2/3, erkeğe 1/3 yapmıştır; 1 bütün insan olarak sırat köprüsünden geçebilmek de böyledir. Kırklar Semahı'na pervaz etmeye (dönmeye) *miraçlama* da denir. Hz. Muhammed'in miraca çıktığında yaşadıklarını anlamaya çalışmaktır. Bundan sonra dede dua eder, öğütlerle bağlar, ayini tamamlar.

Kız ve Oğlan Çocuk Yetişmesi

Kız çocuk ile erkek çocuğun en küçük yaşta bile yaradılıştan gelen farkları olduğu malûm. Çocuk, bu fark gözetilerek ama toplum içinde ayrı düşürmeyerek yetişir. Allah kadınla erkeği birbirini tamamlasınlar diye böyle yaratmış. Topluluk halinde yaşayışımız iş birliği içindir. Bizde kadınlar belli bir mesafe ve edep içinde olurlar, ama köyde kaçgöç yoktur. Beraber çalışır, beraber ibadet ederiz. Yakın akrabalarımızın kız erkek bütün çocuklarını kardeşimiz biliriz. Evlenince eşimizin kardeşleri bizin de öz kardeşimiz olurlar.

Köyümüzdeki üç yıllık ilkokul 1950'de beş senelik oldu. O zamandan beri kızı, oğlanı bütün çocuklar okula gider, ülkesini ve dünyayı öğrenir. Köy içinde birlikte oynar, birlikte büyürler. Bayramlarda kasabaya, kente götürülürler. Hem öğretmen hem gezici dede, hem de imam çocuklarla günlük yaşayış içinde ilgilenebilir. İslam-Aleviliği yaşayış düzenine sinmiş bir ahlâk olarak bu terbiyeyi yeni nesillere aynen aktarır. Çocuklar ninniler, masallar, destanlar, maniler ve türküler arasında yetişirken yardım gerekince kızlar analarının, oğlanlar babalarının işlerinin yardımcısıdır. Ana ve baba mesleklerini işin içinde çalışarak öğrenirler. Sokakta kovalamaca, boğuşma, kızların evcilik oynama. Bebek oynarlar mı derseniz, okula başlayınca canlı bebek kardeş ya da yeğen bakmaya başlarlar. Saz çalar, söz sanatlarına merak ederler. Özel yeteneği görülenler bu sanatları bilenlerin yanına çırak verilir. Gücü yeten hoca tutar veya şehre yatılı okula gönderir.

Çiğdem kazma ve gezdirme eğlencesi bizde "bahar bayramı"nın doğayı öğrenmek için yapılan bir kısmıdır. Mayısın ilk haftasında küçük erkek çocuklar yapar. Dağlarda toprağın can çıkardığı haberini köye ilk getiren olurlar. Ağaçtan kurutulmuş değneğin sapını sivriltirler. Kurumuş iğde dalları da toplarlar. Topluca kırlarda yamaçlara gider, şifaları pek çok çiğdem kazarlar. Toprak altında çiçek vermeye başlamış çiğdemin tomurcuklarından ara ara toplayıp boyunlarında asılı çantalarına koyarlar. Bu onlara toprağın içindeki

hayatın kaynaşmasını ve bereketini, bitkilere zarar vermeden kullanmayı öğretir. Tomurcukları kuru iğde dalının küçük çatallarına takarak dalları donatırlar. Çiçekli dallarla köye geri gelirler: Doğa bir sene daha bizi beslemek üzere harekete geçmiştir. Kapıya çıkan kız çocuklara evden yağ, bulgur verirler. Çocuklar köyün kıyısında kayalıkta toplanır, kendilerine bulgur pilavı pişirirler ve halay çekerler.

Çocuklarımız tarım köyü ortamının doğal şartları içinde büyür. Kızların da oğlanların da hayvan sağmaya, yaymaya, sulamaya, ağıla koyup çıkarmaya, yemlemeye, kırkmaya gönderilmesi hep devam eder. Hayvanların mevsimlik her hâllerini izlemiş olurlar. İnsanı özel kılan, onun Allah'ın birliğini bilen varlık olarak yaşamasıdır. Bunun için dünyaya bu bilgilere sahip ana babalardan gelmek ve bu bilgiyle terbiye edilmek gerekir. Çocuklar, abla ve ağabeyleri ile köyün genç kız ve delikanlılarının düğün aylarına verilen önemde insan birleşmesinin ve çocuğun dünyaya gelişinin o yüce bağını görürler.

Erkek çocuklar 1 - 9 yaş arasında sünnet edilir. Bir de az rastlanır Peygamber sünneti vardır ki, çocuk sünnetli doğar. Okulların tatil olduğu haziran ortası ve eylül başında sünnet düğünleri birbirini takip eder. Her gün gidilecek bir sünnet düğünü bulunur. Bunu gören çocuklar sünnet olmak isterler ki onlara da hediyeler gelsin, tahtları kurulsun. Çocuğun yatağı ve odası süslenir, süslü sünnet elbisesi giydirir, başına tacını takarlar. Ata bindirip köyde ve çevredeki köylerde davul zurnayla beraber gezmeye çıkarırlar. Atın yanağında ve arabanın aynasında telli kırmızı mendil uçurulur. Köyler arasında gezen sünnetçiler vardır. Çocuğu kirvesi tutar, sünnetçi salavatla sünnet eder. Sonra annesi yanına gelir; ona büyüdüğünü söyler. Kurban kesilir. Evde düğün dernek kurulur. Bütün tanıdıklar altın getirir. O telli yatakta yatarken *Ortaoyunu*, *Karagöz ve Hacivat* oynatırlar. Bazıları davul zurnayla birlikte köçek çağırır. Üç gün bu eğlenceler çocuğun odasında devam eder. Erkek çocuklar farklı

olduklarını sünnet düğünlerinde öğrenmiş olurlar. Kızlara, "senin de karnının içinde uvv-ş-ak-[1] evi var." denir.

Genellikle, gerekli cinsel bilgiler belli yaşlarda kızlara anneleri, oğlanlara da dayıları tarafından verilir. Çocuklar; kuşların, kedi ve köpeklerin cinsel davranışlarını görmenin dışında, sürü hayvancılığı yapılan bir köyde bunun çok daha düzenlisini de öğrenebilirler. Koç katımı ve kuzu canlandırma buna örnektir.

Koç Gezdirme ve Koç Katımı: Hayvan üretme hem en eski meslek töremizdir hem de köyün günlük yaşayışına şekil verir. Hayvanların çiftleşme zamanı, yavrulaması, otlatılıp büyütülmesi, aşılanıp bakılması, ürünlerinin faydalanılır hale getirilmesi günlük ve yıllık bütün zamana yayılıdır. Sekizinci ayda (ağustos) koçları sürüden ayırırlar, onuncu ayın (ekim) 25'ine kadar ayrı güderler. Sürüye koç katımı günü gelince, çobanlar toplanır, koçları bir araya getirirler. Koçları aşı ve türlü boyalarla bir güzel boyayıp süslerler, onlara renkli kurdeleler, türlü takılar bağlarlar, ziller takarlar, onların boynuzlarını yaldızlarlar. Koçların koyunları bulma günü koçları köye getirirler. Peşlerinde köyün bütün çocukları koşuşarak koçları yollarda dolaştırarak davar sahiplerinin evlerine birer birer götürüp teslim ederler. Çobanlar kapıda şu maniyi şöylerler:

"Kışımız yehni olsun
Kuzumuz ikiz olsun
Çoban geldi ağalar
Bahşişimiz bol olsun"

Evlerden çıkan ağalar çobanlara hem para hem de pekmez, yağ, bulgur, yufka ekmeği ve peynir verirler. Bahşişi bol veren ağanın eli öpülür. Köy gezdirme bitince çobanlar koçları alıp açıklığa götürürler. Koçlara yem dökerler. Kendilerine de çoban pilavı pişirir, yer, içerler. Biriken erzakı ve parayı ortaya koyar, bölüşürler.

1 Uvşak: Minicik kişi.

Bu sırada her ev kendi sürüsünü açıklığa getirip küme küme yerleşir. Çobandan koçlarımızı da alıp koyun sürümüze getiririz. Koçların yanına bir kız, bir oğlan çocuğu katıp koyun sürüsüne öyle göndeririz. Koçları sürüye çocuklara kattırırlar. Çocuk Allah'ın nimeti yeni hayat demek; küçük çocuk yeni kuşak demek; biz de böyle sürüden çok kuzu istiyoruz diyoruz. Sonra hep birlikte ahali koçların seyrine çıkar. Eğer ilk koç evvela kara koyuna yürürse, "Kış olmayacağına delâlet," derler. Eğer ak koyuna giderse, "Kar kış çok olacak." derler. O günden sonra koçlar sürüye katılmış olarak bırakılır; kızışma mevsimi bir süre sonra sona erecektir.

Kuzu Canlandırmak İçin Köse Gezmesi: Koç katımından iki ay sonra zemheri ayının (22 Aralık ile 1 Şubat arasındaki 41 günün) 25. gecesi koyunların karnında kuzuların canlanma zamanıdır. O gece *Köse Gezmesi* zamanıdır. Çocuklar uyumamaya hazırlanırlar. Ana karnında uyuyan kuzular o gece uyanacaklar ve birkaç gün içinde analarının karnını tekmelemeye başlayacaklardır. Bu bir oyundur ve çok eskilerden beri sürer gelir. O gece delikanlı çobanlar toplanırlar. Aralarından birine ak keçe çoban abası giydirip sırtına ve döşüne yastık bağlayarak kambur, elsiz kolsuz candarma çoban yaparlar. Sırtına ve böğrüne çanlar takılı olur. Bir erkeğe de kadın şalvarı ve yeleği giydirirler, onu da gelin diye süslerler. Gelin sakalsız, bıyıksız olacağı için, ona sakalı yok kabûl edin anlamında "köse" derler. Öteki çobanlar ve delikanlılar da şaşırtıcı şeyler hazırlayıp üstlerine giyinmişlerdir. Önde kambur kolsuz candarma ile gelini, arkasında rengârenk giyimli öbür çobanların düğün alayı her ağılın kapısına varırlar. Çalgı çalıp silkinerek oynanan bir oyun oynarlar. Koyunları ürkütüp kaçıştırmaya, kuzusunun canlanması için hareket ettirmeye çalışırlar. Ağıldaki gürültüye koşan davar sahipleri ve çocuklar eğlenceye katılırlar. Bu, sabaha kadar böyle sürer. Çobanlara yine erzaklar, bahşişler birikir, paylaşılır. Çocuklar gidip gelip koyunların karnını tutarlar, kuzu ne zaman oynayacak diye bekleşirler.

Koç katımından beş ay sonra kuzulamalar başlar. Çocuklar ya çayırda ya ağılda doğum olayının, kuzunun dünyaya gelişinden sonra bir saat içinde ayağa kalkmasının, ağız sütünün ve emzirmenin her an içindedirler. Çocukların canlı oyuncak olarak kendi seçtikleri kuzuları olur, onları otlatmaya götürürler, hayvanları sevmeyi, bakımını, onların ne işe yaradıklarını, zamanı gelince en sevdiklerini kurban diye vermeyi, kesimde onlardan ayrılmayı öğrenirler.

Genç Kız ve Delikanlı Törelendirme

On iki on üç yaşlarındaki kızlar konuşup gülüşmeyi; erkek çocuklar ise at binme, atıcılık ve topla oynamayı severler. Onun için daha çok kendi aralarında toplaştıkları görülür. Ay hâli başlayan kız daha bir özenli olur. Onlara güzel giyecekler yaparız; hem de temiz olmayı öğretiriz. Kızlara da at binme öğretiriz. Kadın kocası yanında olmadığı zaman her işi yapmayı bilmelidir. Erkeği bir adım önde tutmayı, büyüklere saygıyı ve insana ve konuklara hizmeti kadın ele alıp devam ettirmelidir.

Delikanlılık dönemi 13 ile 20 yaşları arasındadır. Erkekliğe geçiş genellikle gurur verici bir dönüm noktası olarak algılanır. Hareketlerine dikkati ve kızların namusundan kızın kendisi kadar erkeğin de sorumlu olduğunu hemen öğretiriz. Zaten babası yanında tarlada, çobanlıktadır. Ama bizde erkeklik korkusuz ve mert olmak demektir. Bu yüzden dövüşe karışma eğilimi olur. Yararlı bir ilave faaliyet bulana kadar gözümüz üstünde olur. At binme ve dağcılık, yaylacılık işlerine heveslidirler. Binicilik, atlı sporlar, cirit, çöğen, gökbörü, yıkışma hünerleri, güreş, yumruk, cop, tahta kılıç, kayak, atıcılık, avcılık, at ve av köpeği yetiştirme, araba sürücülük gibi hem beden hem de beceri isteyen hünerleri kazanmaya çalışılır.

Gelecek nesli kuracak olan kadının ne yaptığını bilmesi o toplumu ileriye taşır. Kadın önce insandır; inanç ve ibadette arada fark yoktur. Köyde her kadının işleri; çocuk doğurma ve bakımı, tarım işçiliği ve ürünlerin kullanıma hazırlanması ile el işidir. Kızlar adeta analarının

eteğinden ayrılmayarak bunları öğrenirler. Ayrıca bir maharet öğrenerek hizmetine bunu da katanlar çoktur. Çocukları doğuran kadın, onların terbiyesinde, yetişmesinde, eğitiminde, çeyizlendirilmesinde, eline ekmeğinin verilmesinde, evlendirilmesinde, torunlara örf âdet öğretmede en önemli kişidir. Analarımızın kız törelendirme (kuvvetlendirici geleneklerimizi, anlamları, kullanılacağı zamanı ve yeri öğretme) işi birinci sırada önemlidir.

Genç kızlık dönemi 14-20 yaşları arasındadır. Okula giden, ev ve tarla işlerine yardım eden, imeceye giden, hasat mevsiminde mahsulün kış için hazırlanmasında kadınlara yardım eden bu kızlar arasında akran grupları olur. Belli günlerde toplanıp işlengi işler, çeyiz düzer, oyun oynar, mani[2] dizerler. Ninelerimizden, atalarımızdan ninni, mani dizmeyi; duvaz-imam, gülbank dinleyip anlamayı; efsane, destan, masal, hikâye, tarih anlatmayı; atasözleri, deyişler kullanmayı; türkü hikâyesi bilmeyi ve yazmayı; bundan türkü çıkarmayı alırız. Türkü, Türk'ün hikâyesini anlatmak demektir, sonra sazla söylenir. Ozanların, saz şairlerinin sazı çalmaları değil, toplumun doğru sözünü söylemeleri has. El ve tel yalan söylemez, dil yalan söyleyebilir. Telin sesi derin duyguya ve öze bağlanır. Kalp sesten alır. Hikmetli konuşma da buradan doğar. Bizde destan sadece eskilerden taşınmaz, bugünün anlamlı olayları da destanlaştırılmak içindir. Sözlü tarih diyorlar, halk tarihi böyle yazılır, bundan sonra sazla söylenir. Manilerin saz eşliğinde söylenmesine "sürmeli" denir. Yozgat'ın sürmelileri meşhurdur. Kadınların bu birikimi oluşturma ve aktarmadaki yeri önemlidir. Bir yandan da bu dağarcık çocukların zengin ana dili kültürü almasına yarar.

Kızlarımız takılar, oyalar, kuşaklar, heybe çantaları ile süslüdürler. Sırlarını sırdaşlarına açarlar. Kızın gönlü bir delikanlıda ise,

2 Mani kelimesi 'mâna'dan gelir; 'mağna' diyoruz. Onun için her kişimiz meramını güzel anlatma üzerinde çalışır. Sözlü sanatımızda tasviri değil, mağnayı öne çıkaracak ifadeler bulmaya değer verilir: âleme, doğaya değinir, oradan dünyadaki mağnaya bağlarız. Kalp sözden alır.

sırdaşları bunu onun anasına duyurup isteğine anasının yardımcı olmasına çalışırlar.

İlkokuldan sonra okumayan kızlar 15-17 yaşları arasında nişanlanır, evlenirler. İlk ve ortaokuldan sonra okumayan delikanlılar da on sekiz on dokuzunda evlenir; sonra askere giderler. Genç gelinler de okuyan ya da nişanlı akranlarının içinde olmaya devam ederler. Okumayanlar, el işi kıymetli olduğu için kutnu kumaşı ve kilim dokurlar.

Kilim dokuduğumuz tezgâha "curfalık" deriz. Kilimler öğreticidir; üzerindeki şekiller Orta Asya Türk bilgi ve inançlarının simgeleridir. Adları yöreye göre değişse de biçimler ve anlamlar değişmemiş. Meselâ, kare dokumak daha kolay olduğu halde neden kilim baklava esas alınarak dokunur? Tepside samsaları kare kesmek kolayken neden emek verir baklava-baklava kesersin? Baklava şekli kutsalı anlatır, sivri uçlar kuzeye ve güneye bakar. Bu işareti koyan insanın âlemlerden gelip âlemlere geri alınacağı bilgisi ile donanmış olduğu anlaşılır. Aslında, eşkenar dörtgen taban tabana iki üçgendir; baklavayı ayrı renkli iki üçgen olarak dokuyarak gökten iniş ve göğe yükselişi göstermiş oluruz. Baklava aynı zamanda "at başı" simgesidir. Türklerin yeryüzüne indirilişi atla olmuştur; at hayatın hep bir hareket ve yolculuk olduğunu gösterir. Ok ile yayın çizimi de baklava şeklindedir; okla yay yön gösterir. Kilime kare pek dokunmasa da ok izi, artı + işareti ile gösterilir; dört kıblenin (dört yönün) işareti; kilimde belli bir yöne doğru işlendiği zaman kilimin sahibinin nereden geldiğini anlayabilirmişsin. Dört yön, dört büyük güçtür: toprak, su, ateş, hava (ağaç), bir de hepsinin içinde bulunduğu görünmeyen Tanrı. Dört büyük melek ve Allah da demektir. Sekiz köşeli yıldız dört ara yönü de gösterir; çarkıfeleği temsil eder. Türkmen yıldızıdır; Türkmenlerin her yöne hâkim olduğunun işaretidir. Meselâ, yıldızlı cem perdesi böyle bir kilimden perdedir. Beş köşeli yıldız doğru yolda olan insanı gösterir, Türk bayrağındaki gibi. Eğer yıldız tepetaklak işlenmişse yanlış yolda giden insanı gösterir.

Okuyanlar arttıkça güzel el işlerini yapanlar azalıyor. Oysa okullarda bu sanatlar öğretilebilir. Köyün kızlarından okuyanlar çoğunlukla hemşire ve öğretmen oluyorlar, 20 yaş civarında evleniyorlar. Delikanlıların çoğu ziraatçılık ve toptan ticaret yaparlar. Okumak isteyenlerin gönlünde polis, asker, astsubay, jandarma, ziraatçı, veteriner olmak yatar. Okuyanlar askerden sonra düğün ederler. İç göç şehirlere çok insanımızı çekti. Kasabada veya şehirde otursun, Alevi biri belli aralıklarla köyüne ve dedesine gelirse, bizdeki toplu yaşama terbiyesi, ahlâkı ve düzenini devam ettirebilir. Bizim şehirlerimizde de veriş ve hizmet ahlâkını yaşama ortamları bulur. İnanç bakış açısı hayat tarzına işlenmiş olan Alevilik, erkeklerin Almanya'ya işçi gitmesinden yara aldı. Çünkü bir topluluğun birlikte güzele yönelmesinden ve dedelerin gözetiminden mahrum kişi yabancı yerin paragözlüğü içinde kendi başına kaldı.

Türk ailesinde erkek ailenin reisi, kadın evin reisidir. Erkek önde ise de birçok karar ortak alınır. Erkeğin önde olması, sorumluluğunu yüklenmesi ve ailenin refahı için önemli görülür. Evi himaye edecek, dış dünyada mücadele verecek odur. Bizde de düzen böyledir. Askere gitmeleri dolayısıyla da erkeğin vatana fedâ olma, kendinden vazgeçme görevine çok önem verilir. Kadınlar böyle insanları doğuracak ve yetiştirecek olanlardır. Genç kızın bunu öğrenmesi için, bizde kızlar erkeklerin önüne geçmezler, büyüğünün yanında yemek yemezler, hep ikram eden yerdedirler; çeşme başında önce büyüklerin testisini doldurur, evine taşır, sonra kendi sularını alırlar. Bu sadece bir töre örneği...

Hayat içinde kızlarımız kadının yerinin yüzlerce örneğini öğrenir. Meselâ, düğünü yaklaşan bir kızın o günlerde evinin dışında görülmesi pek hoş karşılanmaz. O da çok gezmeyeceğini, çocuklarının başında olmayı bileceğini herkesin görmesini ister. Aynı zamanda da kız nazar almasın istenmektedir.

Ana kızını gözü gibi korumuştur; onun için nazar korkusu vardır. Göz çok güçlü bir uzuvdur. Baktığı şeyi etkiler. Kur'ân'dan Nas ve

Felâk Surelerini okuyarak her daim kendini korumalısın. Aslında korktuğumuz şey bizi zayıflatır da onun için etkileniriz. Meselâ, evlenmem yolunda gitmezse diye korkarsın, öyle olur; insan buna "nazar değdi" der. Nazara dua vardır. Yaşlı kadınlar ve hocalar okur. İnanırsan üstünden kötü hisleri savarsın. Nazar değdiğinde ferahlasın diye üzerlik otu yakıp koklatılır. Eğer biri çok endişeli ise, kurşun dökmek de önemli bir tedavi sayılır. Kız yatırılır veya oturtulur. Üzerine başından aşağıya örtü örtülür, gözleri kapalı, sakince bırakılır. Kurşun dökücü bir kalburun içine bir tas su koyar. Suyun içine bir iğne atar. Bir parça kurşun madeni, bir çarık veya pabuç teki, bir makas, biraz tuz, bir ayna, biraz üzerlik otu koyar. Ot yakılıp tütsüsü ile kokusu eve gezdirilir. Diğer yanda bir ateş yakılır. Tavaya kurşun biraz yağ ile konur. Yağ katarak kurşun eritilir. Sonra kızgın kurşunu suyun içine döküverir. Kurşun suda "paaat" diye büyük bir ses çıkararak patlar. Sakin yatan kişi birden irkilir. Böylelikle korku ve nazar dışarıya çıkmış olur. İnsan bir çözülme hisseder. Sonra da kurşunun suda aldığı şekle bakıp fal bakılır. Kurşun parçalanıp gömülür. Kurşunla beraber falın ve bütün yorumların da çıkıp gittiğine inanılır.

İlkokul sıralarında beraber oynayan çocuklar, genç kızlık ve delikanlılık döneminde saygılı bir mesafeyi öğrenirler. Evlerimizde delikanlı oğlanlara kızları himaye etmeleri, saygılı ve yumuşak davranmaları öğretilir. Kadın olsun, erkek olsun, eğer kişi yola girmişse, her yıl dede ve cemaat önünde kendini dara çektiğinde yaptığı kötü muameleler için kendi kendini muhasebe etme görevi ve düzelterek arınma sözü vardır. Kendi kendine verdiği söz toplum içinde yaşadığına göre topluma da verilmiş sayılır. Sözünü tutmayan "düşkün" olur ve cezalandırılır. Ceza topluma karşı da ödenir. Ceza çekilip kabul gördüğünde kurban lokmasına davet ile herkese duyurulur.

Hangisini Önce İstersin: Düğün Davetiyesi mi? Asker Alma Pusulası mı?

Delikanlıların düğün tasarıları ile askere çağrılma pusulası aynı yaşlarına denk gelir. Onun için bizim erkek ve kadın törelendirmemizde asker uğurlamamız en yetiştirici hadise sayılabilir. Erken nişanlanıp erken evlenildiği için on sekiz yirmi yaşlarında delikanlıların ya sözlüsü ya nişanlısı ya da eşi, hiç olmazsa yavuklusu vardır. Genci korkutan en güç soru şudur: Hangisini önce istersin, düğün davetiyesi mi, asker alma pusulası mı? Tam o sırada gelir dayanır insanı eriştirip olgunlaştıran ayrılık acısı... Kızların olduğu gibi, delikanlıların da yakın sır arkadaşları bulunur. Sırların en çok paylaşıldığı zamanların başında askere gitme zamanı gelir. Asker uğurlamalarda her yiğit, arkasında kalan her sevgili dertlidir. Ama askere gitmek erkek olmaktır. Onlar ölümle yüzleşmeyi, gazilikle, şehitlikle karşılaşmayı öğrenerek olgunlaşacaklardır.

Bizde askere gitmemiş insana "cahil" derler, çünkü hayatın sert yanının içinde henüz pişmemiştir. Askere gitmiş olana güvenilir, iş verilir, kız verilir, değer verilir. Onun için pusula günü heyecanla beklenir. Askere çağrılan gencin 20 yaşında askerlik şubesinden pusulası gelir. Pusulası gelenler heyecanlı, atik, neşeli olurlar. Berber onlara hemen asker tıraşı yapar. Gruplar halinde dolaşmalarından bu yılın vatan görevi alacaklarını tanırsınız. Ana babalar gururludur, güvenilir evlâtlar yetiştirmişlerdir:

"Anam beni yetiştirdi
Bu ocağa yolladı
Al sancağı teslim etti
Allah'a ısmarladı"

Asker adaylarının dillerinden düşmeyen türküdür. Davet gezme ve arkadaş toplarında çalıp eğlenmeler başlar. Pusulası çıkan gençler yemekli davetlere toplu olarak çağrılırlar. Çünkü askerde başka birliklere verilip, 20 yıldır beraber büyüdükleri arkadaşlarından

ayrılacaklardır. Yemekten sonra kahveler, çaylar içilirken büyükler askerlik hatıralarını anlatırlar. Yaşayacaklarını düşünerek askerlik hatırası dinlemenin en keyiflisi bu zamanlarda olur. Bir hafta kaldı mı gençler aralarında para toplayarak davul zurna tutarlar. Her yere onlarla giderler. Bu hengâme hüznü ve heyecanı yatıştırmaya yarar. Harman yerlerinde ateş yakılır; komşu köylerin askere gidecek gençleri bir araya gelip "sinsin oyunu" oynanır. Yola çıkmadan üç gün önce "asker kınası" yakılır. Bu da davul zurnalı, türkülü halk oyunları eşliğinde bir eğlencedir. Yaşlılar asker harçlığı verirler.

Yavuklusu olanların, sözlü, nişanlı, hele de evli olanların hüznü veda günü yaklaştıkça artar. Kızların gözü yaşlıdır. Gidip de dönmemek var, gelip de bulmamak var. Kız kısmı dertlenince mendil oyalayıp verir, mani düzer, türkü yakar:

"Gara tren rayda gel
Askerleri say da gel
Benim yârim burda yok
Tez evvelden al da gel!"

Ayrılık günü gelir çatar. Yeni askerler topluca bütün köy halkıyla sabah namazını camide kılarlar. Artık onlara "yiğit" denir. Evlerinden çantalarını, azıklarını alıp köy meydanında toplanırlar. Bütün köy halkı oradadır. Öğretmenlerinden başlayarak el öpülür. Onlar da delikanlıları alınlarından öperler. Köyün imamı dua yapar. Bazı seneler dua evliya mezarında yapılır. İmam: "Devletimizin ve milletimizin bekçiliğini bir nöbet ve bayrak teslimi anlayışı içinde alınlarının akı ile yapmaları, hayır ve uğurla gidip gelmeleri, sağ salim köylerine kavuşmaları" için Allah'tan niyazda bulunur. Kalabalık sık sık "Amin!" der. Analar ağlar, kızlar göstermeden gözyaşı döker:

"Yoğurt koydum siniye de
Kızın adı Saniye
Ben kurban olurum da
Bayrak çeken Ali'ye!"

Ağlamak yiğitlere yakışmaz; onlar mert ve dimdik durmaktadırlar. Davullar vurulur. Muhtar ile ana babalar onlara katılır; bayraklar takılmış arabalara binilerek kasabanın yolu tutulur. Bayraklar ve davul zurnalarla ilçede tur atılıp meydanda inilir, diğer köylerden gelen gençlerle beraber büyük bir halay alayı yapılır. Bütün davul zurnalar birden çalar ve yüzlerce yiğit halay çeker. Güle oynaya asker ocağına giderler.

Kızlar haber gözlemektedir. On beş gün sonra askerin mektubu anasının eline ulaşır. Mektup genellikle bütün köy halkının huzurunda açılır ve yüksek sesle okunur. Asker mektubu herkese selamla başlar, bir mani düzülmüş olarak sona erer. Mektuba cevap yazmak aile efradı bir arada iken herkese açık yapılır. Mektubun başına daima şu hitap yazılır: "Yüksek Bir Türk Gencine Takdimdir:"

Evlenmeye Niyet Etmek Nasıl Olur?

Köy yerinde çocukluklarından beri birlikte büyümüş olsalar da bizim köylerimizde çoğu evlilikler görücü ve dünür gitme ile olur. Baba, oğluna ve kızına uygun eşi gözüyle tarar ve bilir. Ana, kızının ne istediğini bilirse tazenin yüreğine uygununu yapma yolunu arar.

Daha önce kızla oğlan birbirlerini beğenmişlerse; arada nağmeler, maniler gidip gelmişse bile kız kesin kararın babası tarafından verileceğini bilir. Onun için "Anamı babamı gönder, beni istet." diye oğlana işaret verir. Kızın aynı köyden olması gerekmez. Düğünlerde, bayramlarda, hasat şenliklerine başka yerlerin insanlarını tanıyabiliriz. Köyümüzde bir oğlan bir kızı isterse, kızın ağzını yoklamışsa da yoklamamışsa da konuyu ya aileden bir erkeğe ya da anasına açarak işe başlar. Babası onaylıyorsa, bu istek oğlanın anası veya ablası tarafından kızın anasına gizlice duyurulur. Kızın anası kızının ağzını arar. Eğer ki, kız tarafı istekliyse yakınlık gösterilir. Evler arasında gidip gelmeler sıklaşır. Ebeveynler ikişer kere gider gelirler. Birinci geliş kızı görüp hâl ve hareketini beğenmek içindir. Kız evine ilk gelişlerinde kapıda ekmek ve tuzla karşılanırlar. Dünürlerin ikinci

gelişlerinde kız evi, "Hele kızı bir söyletelim." der. Kızın aile büyüklerinden biri köyün babası ve köyler arasında ortak olan köyün dedesi ile görüşüp oğlanın ahlâkını sorar. Kıza oğlanın ve ailesinin durumu anlatılarak kızın istekli olup olmadığı anlamaya çalışılır. Arada gidip gelmeler devam ederken, erkek tarafı kız babasına arkadaşça, "Biz gelip gidiyoruz, hiç sormuyorsun." der. Kız babası, "Gelene gelme denmez. Hoş geldiniz, sefa getirdiniz." diye davetkâr davranırsa, sonra geldiklerinde oğlanın babası, "Biz Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle kızınızı istemeye geldik." der. Kız tarafı konuşur, sözü şöyle bağlar: "Allah yazdıysa ne diyelim?" Ortalıktaki heyecanı dağıtmak için erkekler erkeklerle, kadınlar kadınlarla konuşmaya başlarlar. Bu görüşmeye "şakalaşma" denir. Kızın sözü kesilir, söz yüzüğü takılır. Böylece kızın "heybesi yenmiş" olur. Heybe, oğlan evinden hazır gelmiştir; içinde kaynatılmış tavuklar, yağlı çörekler, kuru yemişler bulunur. Yenir, içilir, "Hayırlı, uğurlu, kademli (sürekli) olsun." diyerek dağılırlar.

Eskiden başlık parası kesilirdi. O evin bir kıymetlisi alınıyordur, bir iş göreni eksiliyordur, iş gücü değerli... Bir yandan da kıza birçok hazırlık yapmak gerekecek. Nişan davetini de kız tarafı yapacak... Yerine geçemez ama memnun edip kız evini sıkıntı çekmeden düğün hazırlıklarına başlatmak için başlık verme işi yapılırdı. Bazı oğlan evleri bu yüzden çok dara düşerdi. Şimdi bazı kız evleri almaktadır, çoğunluk başlık almaz. Onun yerine kızın nişanlığını kararlaştırırlar. Oğlan evi başlık vermek yerine kızın nişanlığını yapıyor. Elbisesi, kumaşlar, altını, ayakkabısı için kızı çarşıya çıkarırlar. Oğlan evinin bütçesine göre kızın beğendiklerinden nişanlığı düzülür. Oğlan evi ayrıca, kız evinin her ferdine, anasına, kardeşlerine ne gibi yol alınacaksa, temin eder; yani, kız evine nişan bohçası göndermek üzere hediyeler hazır eder.

Söz kesmenin bu anı çok önemli kabul edilir. Bu kadar düzenlemelere rağmen, eğer kızı istemediği birine vermişlerse, eğer oğlan istediğini alamamışsa ya imkânsızlıktan kahrederler ya da kız

bohçasını toplar ve bir gece birlikte kaçarlar. "İki gönül bir olunca samanlık seyran olur." sözü böyle çıkmış. Gidip başka bir yerde hayat kurmaya çalışan olur, perişan olan olur, gidip vurmaya çalışanlar olur, çoğu dönüp gelip el öper af edilmek ister, nikâh ister. Arabulucular işi tatlıya bağlamaya çalışırlar. Eğer erkek kızı zorla kaçırmışsa bunun cezası çok ağırdır. O adamı takip ederler, çoğunlukla da vururlar.

Köyde Uzun Süren Nişanlılık Nasıl Geçer?

Sözü kesilen gençlerin nişan hazırlığı başlar. Erkek tarafı boyalı şekerle okuntu (dualı tatlı) dağıtılarak akraba, eş, dost başta köylerindeki herkesi hangi gün nişan götüreceklerinden haberdar eder. O gün, kız evine önceden "konakçı" denilen bir adamlarını salarlar; "Hazır olun, nişancımız geliyor!" diye haber verir. Kız evi o gönderilen kişiye oyun oynar, şakalar yaparlar. Meselâ kara çalar, üstüne su döker, kovalamaca yaparlar, adamı alıp kaçırırlar, muzip delikanlılar şaşırtmaca yapıp herkesi güldürürler. İlişkiler gülüşülerek başlasın istenir.

Davul zurna eşliğinde seğmenler yan yana yürürler. Önde bayraktar elinde Türk bayrağı ile kadın erkek karışık kalabalık kız evine doğru yürümeye başlar. Davul zurnayla eve gelen oğlan tarafının birçok yiyeceklerle elleri dolu geldikleri görülür. Kız kıymetli, kız evi kızlarını saklarlar. Yine de sofralar kurulur; kalabalık buyur edilir. Kız evi misafir geleceğini bildiğinden tatlı hazırlamıştır. Etlisi sütlüsü, tatlısı ile yenip içilir; dualar okunur; sazlar çalınıp destanlar söylenir; karşılıklı maniler dizilir.

Sıra nişan takmaya gelmiştir. Ama kız ortada olmaz. Kızı sakladıkları ev haber alınır, nişancılar oraya giderler. Kapı kilitli olur. Nişan kâhyası ev sahibi ile konuşur, bahşişini verir kapıyı açtırır. Sonra onları toplar, hep beraber kız evine getirir. Kız ona alınan nişanlık elbisesini giyinmiştir. Orada beklerken yengeler kınasını karmışlardır. Aile kadınları arasında kız, aile erkekleri arasında

oğlan oturmaktadır. Yengeler getirirler, herkesin eline nişan kınası yakarlar.

Derken çalgı oyun arasında sinilerde hediyeler ortaya getirilir. Bir kişi telle olur. O duyuruları yaparken oğlan evi kızın ailesine teker teker hediyelerini takdim eder. Ailenin her bir kişisini bilmiş ve saygı göstermektedirler. Çocukların her birine de hediyeler vardır. Kız tarafı da erkek tarafının küçük çocuklarına hediyeler hazırlamıştır. En son, tepsi içinde kızın takıları getirilir, takılır. Böylece nişan takılmış olur. Bizde genellikle kız anaları kızının boynuna sarılıp ağlamaktalar; bu mürüvveti görünce kızının gideceği içini yakmaya başlamıştır. Dualar okunur, maniler dizilerek hayırlı evlilik dilenir. Kınayı yakan kadınlara, yemekleri pişirmiş olanlara, sinileri ve heybeleri taşıyıp getirenlere, sinileri konuklar arasında gezdiren kız ve oğlan çocuklara bahşiş para verilir.

Sıra damat adayının nişanlı görmeye gelmesine geldi. Kız evine haber gider, "Hangi gün oğlumuzu gönderelim?" diye. Kavlikarar verilir, meselâ pazar günü olsun diye. Oğlan anası bir güzel heybe hazırlar. İçine taze meyveler, yağlı çörekler, kızartılmış tavuklar, kuru yemişler, kıza bir elbise ve altın koyarlar. Oğlan yanına bir arkadaşını da alır, kız evine varır. Eğer hoş karşılanırsa iki gün kalır. Kızı ev hali içinde görür tanır ve ona uygun bir ev hayatının nasıl olması gerektiğini anlamaya çalışır. Eğer kızın babası, kardeşi zalim ise kızınan zor şer görüşüp iki saat sonra dönerler. Eğer kızla oğlan anlaşmışlarsa ana babadan gizli konuşmalar devam eder.

Bizde erken nişanlanıldığı için nişanlılık dönemi iki üç yıl sürer. Kanun öyle diye kız 18'ine varınca gelin edilir. Mahkeme bir yıl da öne alma izni veriyor. Yanlış beyanla kızın yaşını yükseltme işini bizde yapmazlar. Erkeklerin ise askerlik işi tam nişanlılıklarının ortasına rastlar. Düğünü askere gitmeden mi yapsınlar, döndükten sonra mı yapsınlar kararsızlığı olur. Bu ortamda, aileler ve nişanlı oğulları ve kızları bayramlarda, düğünlerde, panayırlarda, bahar ve güz şenliklerinde sık sık birbirlerini görürler. İslam âleminde âdet olan iki bayramı biz aynen kutlarız.

Bizde de Ramazan orucu ve iki oruç daha vardır; isteyenler tutar. recep, şaban, ramazan üç mübarek aylardan, on iki ayın sultanı ramazanda çok kişi otuz gün oruç tutar. Sahurda hamur işleri yenir. Bayramdan önce fitre sadakaları verilir. Alevilerde bir de Muharrem ayında Kerbelâ şehitlerimizin acısını anlamak için oruç tutulur; üç gün tutan olur, on gün tutan olur. Hiç su içilmeden geçirilen art arda günler vardır. İftar somatına bardak ve bıçak konulmaz. Acımıza hürmeten iftar hazırlarken ve oruç açarken aşırıya kaçmak olmaz, sadaka verilir. Aşure geleneği Orta Asya'dan gelir; "aş" ve "üremek" kelimeleriyle Hz. Nuh kazanının bereketini anlatır. Derler ki, bu bizim beş bin yıllık geleneğimizdir. Muharremin 10'unda "Aşure Günü" olur. Herkes aşuresini pişirir, kepçesini içine kor, kazanı ulaştırabildiği her yere dağıtır. Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve o kara günkü bilcümle şehitlerimizi beraber anmak için bütün Türkiye bunu vesile sayar. Bir de Hızır orucu tutan olur; darda kaldığın zaman arınıp Allah'ın lütfuna yaklaşmak için üç gün tutulur.

Ramazan Bayramı'nın ilk günü kişi hatalarının affedildiği bir gündür. Köy halkı camide namazını kılar. Oradan imamın önderliğinde kabristana gidilir, ruhlara köy halkı bir ağızdan Fatiha okur ve dualar yapılır. Sonra meydanda bütün köy halkı çepeçevre oturur, teker teker birbirleriyle bayramlaşırlar, gençler ve küçükler büyüklerinin ellerini öpmek için dolaşırlar, küs olanlar barışır. Şeker yapılmıştır, bütün cemaate şeker tutulur. Büyükler çocukları yanaklarından veya alınlarından öper, başların okşar, sırtını sıvazlar, parası olan bayram bahşişi verir, yoksa mendil, çorap verilir. Vatanî görevini yapmakta olanlarla bayramda gelemeyecek olanlar birbirlerine vakitlice mektup yazarlar, çektirdikleri resimleri yollarlar. Bunlar dolaştırılır ve yüksek sesle okunur. Tekrar nasip olsun diye büyükler dua eder.

Bayram yemekleri bir gece önceden hazırlanır. Herkes yaptığı yemekleri köy odalarına götürür. Odalarda yemekler yenilir, dualar okunur. Herkes birbirine yaptığı tatlılardan gönderir. Çocuklar dolaşır, şeker toplarlar. Üç gün boyunca çocukların ve gençlerin

eğlenmesi için oyun ve şenlikler kurulur. Yaşlıların ve hastaların yanına çocuklarla birlikte ziyarete gidilir. Ana, baba ve aile büyükleri başka bir yerde ise o köye veya kente gidilerek el öpülür. Üçüncü gün atlarla komşu köylere bayram ziyaretine gidilir.

Kurban Bayramı günü sabah erken kurbana kına yakarken çocuklarla gençlerin ellerine de kına yakarlar ve güzel giysilerini giydirirler. Nişanlı kızları erkek tarafı bayramlık elbise almaya götürmüştür; o gün o giysiler giyilir, kokular sürünülür. Kurban Bayramı'nda da aynı bayramlaşmayı tekrarlarız. Gençler salıncak kurarlar. Dört gün kavurma yapılıp akrabalar birbirinin evini dolaşarak yer sofralarında çoluk çocuk topluca yemek ve tatlılar yenir. Bayram günü ahali toplanıp nişanlı kızların evlerinin önüne gider, orada halay çekerler. Kurban Bayramı'nda da aynı ziyaretleri tekrar ederiz. Akşamüstü ilerleyince herkes meydana toplanır, sazlar çalınır, davullar vurulur, zurnalar bağırtılır, gençler oyun havalarıyla oyun oynarlar. Delikanlılar ortaya atılıp hüner gösterirler, pehlivanlar güreş tutarlar.

Baharın başlangıcı "Mart Dokuzu"dur; yeni yıl bayramıdır. Eski takvimde 9 Mart, yeni takvimde 21 Mart'tır. "Nevruz" diyorlar ki, bunun asıl adı "Mart Dokuzu"dur. Bizim köyde halâ bu ifade kullanılır. Şubat ayının son haftasında yedişer gün arayla havaya ve suya, yedi gün sonra da martın ilk haftasında toprağa cemre düşmüş; simlerde sıcaklık artmaktadır. Doğanın ısınışını kutlamak için ateş yakar eğleniriz. Bugünün simgesi yeşildir. Yeşil, kutsallık; ilâhi âlemlerden rahmettir. Kutlu mavi gök, hayat veren havadır; mavi gök yeryüzüne can demek olan yeşil olarak yansır. Belirmiş olan yeşilliklerden ve saksılarda yetiştirdiğimiz otlardan eve getiririz. Kısır bir Mart Dokuzu aşıdır. Toprak henüz üretken, verimli değil, "kısır"dır. Doğada zar zor bulduklarımızdan bulgura az az doğrarız. Bunları canlanmaya işaret sayarız. Çayla ikram eder yeni yılı gülerek karşılarız.

Mayıs ayının başlarında "Bahar Bayramı" gençleri sık sık bir araya getirir. Mayıs'ın 6'sı "Eğrice Günü"dür. Hıdrellez'in Türkçe

adı Eğrice'dir. Özellikle gelinlik kızların bayramıdır. Nişanlıların oğlan evi çok masraf eder, kızı güzel elbiselerle donatır. Gençler salıncaklarda sallanırlar. Rivayete göre, "ab-ı hayat" (ölümsüzlük suyu) içmiş ve ölümsüzlüğe kavuşmuş olan Hz. Hızır ile Hz. İlyas, 6 Mayıs'ta buluşurlar, hayırları konuşurlar. Hızır'ın türlü renkli çiçeklerden örülü cübbesi vardır. Al yemeni bağlamıştır. Bastığı yerlerde lâle sümbül açar. İkisinin adları birleşince "Hıdrellez" olmuş. Toprağa dilek yazan veya çizen olacağı için Allah'a şirk koşmak olmasın diye Hıdrellez'e bilerek Eğrice deriz.

Baharda Yeşillik Toplama Şenliği, yeşillikler belirince yapılır. Kızlar, nişanlılar, gelinler toplanıp araziye çıkarlar. Yanlarına evden hazırladıkları yufka ekmek ve azık alırlar. Baharın otlarından cıvcık, yemlik, tekercin, kuşkuş, tikencik, madımak gibi yenilebilen otları toplar, çantalarına doldururlar. Sonra bir su başına oturur, bunlardan istediklerini yıkayıp temizlerler. Yufkalara yeşillik ve azık dürüp baharın temiz havasında dürüm yerler. Burada oyun da başlar. Otuz santimetre derinliğinde bir çukur kazılır. Herkes üzerindeki ziynet eşyaları bilezik, yüzük, küpe, gerdanlık ve boncuklar ne varsa çıkarıp o çukura koyar; üstüne örtü örtülür. Bir ebe seçilir. Biri bir mani başlatır ve manaları yakıştıra yakıştıra kafiyeli birer dize kataraktan maniyi tamamlarlar. Buna "mani kurma" derler. Meselâ:

"Maniye maraz derler
Güzele kiraz derler
Her kime derdim yansam
Bu dert sana az derler"

Dizelere devam ederler. Durdukları yerde, ebe elini örtünün altına sokar. Bir takı çıkarır. O takı kimin takısıysa, o mani de onun olur. Anlamı üzerinden yorum yaparlar. Bu arada sorularını, dertlerini açmak isteyenlere çareler konuşulur. Öyle yaştadırlar ki iki önemli hadise üst üste yaşanmaktadır: Ev kurma ve askerlik; üstelik sevda ve hasretlik. Ondan dert de dertli de çoktur. Sonra bir mani daha başlatılır. Bütün takılar sahiplerini buluncaya kadar mani kurma

oyunu sürer. Kalkıp çalar söyler, halay çekerler. Türkülerle evlerine dönerler. Topladıkları otları güzel bir bahar yemeği yapıp akşam sofrasında evlerine ve tabak tabak taşıyarak komşularına baharın tadını tattırırlar, kurdukları manileri okurlar.

Dört Gün Düğün Dernek

Güz gelir. Hasat yapılmıştır. Düğün zamanıdır. Ama ayrılık var. Can atılan vatan hizmeti var ya, düğünü askerlikten önce yapsan sonrası ayrılık, düğünü askerlikten sonra yapsan öncesi ayrılık. Sağlık olsun da, öncesi de olsa, sonrası da olsa hepsi yapılır, olur. Biz düğünün tadıyla yapılmasına bakalım.

Düğün günü salığı alınır; oğlan evinin büyükleri kız evine giderek düğün gününü kararlaştırırlar; çeyiz, yol yordam, ev, oda, ne alınıp yapılacaksa açıkça söylerler. Nikâh üç türlü kıyılır: Düğün tarihinden bir süre önce kasabaya inilip veya kasabadan memur gelip resmî nikâh yapılması, kına gecesi ateşin tutuşturulması ve imam nikâhı.

Erkek tarafında ise, düğün başlamadan bir hafta önce erkek akrabaları oğlan evine davet edilir. Okuntu şekerinden ilkin üç tanesi bir tabağa konup ortaya getirilir. Sağdıç adayı, "Ben sağdıç oluyorum." deyip sağdıçlık şekerini alır. Bizde sağdıç tek erkek olmaz, ailesiyle birlikte sağdıçlık almış olurlar, evleri de sağdıç evi olur. Evdeki herkes sağdıçlık işlerinde onun yardımcısıdır. Sağdıcın karısı da hem damadın hem de gelinin sağdıç anasıdır; geline yeni hayatı için bilgiler ve yol yordam gösterecek olan odur. Onun için sağdıç, kendisi talip olmadan önce, karısının bu gençleri iyi tanıyıp sevdiğini araştırmış olur. Sağdıcın karısı kızın anasıyla da iyi tanışıyor olmalıdır ki, vereceği bilgiler birbirini tutsun. Sonra, düğün kâhyası olmayı isteyen akraba kâhyalık şekerini alır. Düğün evinin ödemelerini o yapacak, bütçeyi ve düzeni idare edecek, düğün sahibine hesabı verecektir. Çaycı da kendi şekerini alır. Böylece iş bölümü yapılmış olur. Davulcu ve zurnacılara da okuntu gönderilip düğünün günü hatırlatılır. Sonra da oğlan tarafının gençleri tepsilerle bütün köye, eşe,

dosta okuntu şekeri dağıtıp düğüne davet ederler. Kız başka köyden ise o köye de okuntu götürülüp aynı şekilde davet yapılır.

Kıza gelin hamamını kadınlar yaptırırlar, sağdıç ana da gelmiştir ve hepsi onunla konuşurlar. Düğün günü tekrar su dökünüp gusül abdesti aldırılacaktır. Gelin odası veya evi bir süredir her iki tarafın kadınlarının hizmetiyle hazırlanıyordur. Nişanlı kız da anası da gidip gelip orayı düzenlerler. Nişanlı kız odasını yerleştirmeye gelirken sağdıç ana da gelir, oturur konuşurlar. Bunlardan sonra, köydeki toplu düğün dört gün sürecektir.

Düğünün Birinci Günü: Düğünler hep perşembe günü başlar, pazar günü biter. Perşembe sabahı davul zurnalarla oğlan evinin kapısı önüne bir çukur kazılır ve uzun bir tahta direğe salavatla bayrak çekilir. Sağdıç evine de bir bayrak dikilir. Damadın bayrağı al, sağdıcın bayrağı yeşil olur. Al bayrak bu dünyanın güç kuvvet, canlılık ve hayatını; yeşil bayrak âlemlerin bereketini temsil eder. Bayrak diken delikanlılara damat evinden hediye olarak çorap ve havlu verilir. Kız evinin de bayraktarları vardır. Kız evine de al bayrak dikilir. Bayraktarlar iki ailenin karşılıklı haklarını ve özelliklerini korumayı tatlı bir şekilde birbirlerine hatırlatarak yapmalıdırlar. İki eve de kızlar, oğlanlar süslü giyecekleriyle gelmişlerdir; türkü söyler, saz çalar, hep birlikte oyuna kalkar ortalığı şenletirler. Her iki evde de gençler düğün şenliğine başlamıştır.

Kadınlar iki düğün evinin hazırlıklarında da imece usulü yardımlaşmışlardır.

Köy kadınları davul zurna eşliğinde köyü gezerler, "Yükuya buyurun," diye üzüm ve çerez dağıtır, eğlenceyi hararetlendirirler. Düğün evinde toplanmak üzere giderken evlerine uğrayıp ikramlık ne varsa, şeker, çay, kahve, yoğurt, ayran, şerbet, börek, çörek, salata, haşlanmış yumurtalar, meyve, yaprak sarması, bulgur, kısır, kavun, yufka ekmeği, tavuk, çulluk, çebiş kapıp getirirler. Bu her düğünde böyledir. Düğünün ilk günü köy halkı çay sofralarını donatır. Düğün

evinde sazlar ve yenip içilme başlar ve devam eder. Uzaktan gelenler istediği saatte gelir kalkar.

Düğünlerde, toylarda, davul zurnalı halaylarımız yanında, sazla söylenen türküler, saz şairlerinin söyledikleri şarkı ve türküler, bir de Yozgat'a veya köyümüze has seyirlik oyunlarımız vardır. "Yozgat Ağırlaması" ile "Sürmeli Bey'in Evine Gelen Konukları Selamlaması" temsil edilir. Şu oyunlar önce damadı eğlendirmek için başlar, sonra düğünün dört gününde de her fırsatta kalabalık içinde oynanır: "Kartal Oyunu", "Harelim Havasıyla Oynama", "Çekirge Oyunu", "Kamalı Oyunu" vb. "Kamalı Oyunu", abartarak gelinle damat gibi giyinmiş iki erkeğin gülünç atışmaları ve belinde kaması olan damadın yaptığı gülünç işlerdir. Bazan bunu "Karagöz ile Hacivat" gibi yapıp oynatırlar. Köyleri dolaşan Yozgat Sürmelisi türkücüleri, ortaoyuncuları ve halk ozanları gelip atışmalar yaparlar; yeni destanlar varsa onları anlatırlar.

Damadın arkadaşları uygun bir yerde "damat odası" hazırlarlar. Damadı oraya alırlar. Ortaya türlü şakalar yapıp, hikâyeler anlatıp damadın keyfini etmeye çalışırlar. Arkadaşlarıyla beraber yesin diye damadın yemeği oraya gönderilir. Kınasını orada hazırlarlar. Ertesi gün kız evinde kına gecesi yapılırken, damatla arkadaşlarına da bu odada kına yakılacaktır, ateşler birlikte yükselsin diye. Her gün bir kişi köy gezer ve "Düğün evine buyurun, damat odasında bir çayımız için." diye davet eder. Damat odası dolar taşar. Odanın önünde konuklar seyirlik oyunlar da devam eder. Gece damat odasında saz çalınıp hep bir ağızdan türküler söylenir.

Düğünün İkinci Günü: İkinci gün kına günü; gece, kına gecesi yapılacaktır. Kınayı mutlaka oğlan kendisi alıp, okuntudan sonra süslü bir bohça içinde kıza göndererek hazırlığını yapar. O gün oğlan evi, kız evine kesilip o gece yenmek üzere süslenip boynuzları ve alnı kınalanmış bir koyun veya inek gönderir. Buna "kına davarı" denir, davar gelirken kız tarafından yol kesen delikanlılar, davarın öte yana geçmesine izin vermez, eğlenirler. Yolu açsınlar diye onlara

"zırzop yolu" denilen çebiş ve kuru yemiş bahşişi gönderilir. Kına gecesidir ama kızın arkadaşları onu yine gündüzden saklamışlardır. Sağdıç ana ile birkaç akraba kızın yanındalar. Bayraktarlar birbirine sual sorarlar, karşılıklı atışmalar yapılır, kıza nazı bıraksın diye diller dökülür. Davul zurna eşliğinde siniler dolusu giyecek şeyler gönderilir. Kızı razı edip dışarıya çıkarmaya çalışırlar. Bir yandan da köfteler ve sini tatlıları hazırlanıyordur. Dünkü kadınlar alayı, yeni gelinler ve köyün bütün genç kızları kına gecesine gelirler. Bu bir kadınlar gecesidir. Manilerle atışarak nişanlı kızın ortaya çıkmasını beklerler.

Kına yakma en eski Türk geleneğimizden gelir. Kendi koyunlarını belli etmek için kök boyalardan koyunların belli yerlerine aynı renkten çalarlarmış. Kınaya, eskiden *kana* denirdi. Kendi isteğiyle kendini kurban etmeyi temsil eder; dara durmaktır. Kınalı kurbanlık, âlemdeki yerini hak etmek için varlıklar zincirinde yerini almayı isteyen hayvanı temsil eder. Kına, Peygamber Efendimizin de kullandığı bir şifalı madde olduğundan düğün geleneklerimizde adet halinde sürmüştür; amacı kanı ateşlendirmek, isteği arttırmaktır. Kınayı suyla karıp üzerine mumlar dikip, tepsisini kuruyemiş ve kuru meyvelerle doldurup sazlar ve oyun havaları eşliğinde odaya getirirler. Eğer kınası koyu olsun ve çok uzun zaman tutsun isteniyorsa, kına demli çayla karılır, içine biraz da şeker katılır. O zaman el ve ayak parmaklarına, el ayalarına, ayak tabanlarına veya istenilen yerlere fırçalarla şekiller yapılabilir, kınanın koyu rengi birkaç yıl sürebilir. Kına tırnakları güçlendirir ve parmak uçları, avuç ve ayak tabalarındaki sinir uçlarına şifalıdır.

Kız ortaya oturtulur. Üzerinde aileden gelen geleneksel bir kıyafet vardır. Başı ve yüzü allı yazma ile örtülüdür. Kınacı kadın maniler söyleyerek kızın etrafında dolanır, dua eder; elinin kınasını çalar. Üzerine kaynana bir altın bastırır, tülbentle sararlar. Ayrılık ve uzak kalma, manilerini arttırarak kızı ağlatırlar. Bu çözülmeden sonra, nişanlısına isteğinin kuvvetini ölçerler. "Gider misin? Kalır mısın?"

Kimi isteyerek, kimi kaderine razı olmuş olarak, "Hem ağlarım, hem giderim." der. Bunu duyunca kızın annesi ve kardeşleri ağlaşırlar. Kızlarının boynuna sarılıp onu yalnız bırakmayacaklarına, her zaman arayacaklarına söz verirler.

Sağdıç anası kınalı kıza, parmakları ve avucundaki ateşin bedenindeki ateşi tutuşturmakta olduğunu anlatır. Bundan sonra yapacakları konusunda konuşmaya başlarlar, bu konuşmalar kızı geleceğe yönlendirir. O sırada sofralar yayılır, etlisi tatlısı yenilir. Sıra oyun havalarındadır. Halayla başlanıp göbek havasına kadar gelinir. Göbek havası sade kınada oynanır. Yaşlı kadınlar da oynamaya kalkarlar, kızın sıkılganlığını üzerinden atmasına çalışırlar.

Kına toplantısı tamamlanırken biraz durulmaya başlar. Duvaz-imam okurlar. Semah döner. Semah hayatın yüksek özelliklerini anlatır, aynalar gösterir; kızla oğlan kendilerini gelecek nesle adadıklarını görür. Gece, kuru yemişlerin yenmesiyle tamamlanır. Kınalı kıza, "Odanda kuru meyve ve yemişlerden bulundurmayı ve kocanla birlikte yemeyi âdet edin." derler.

Düğünün Üçüncü Günü: Ertesi gün düğün kâhyası kız tarafının muhtarına, imamına, okul öğretmenine torba hazırlar; içine çay, kahve, şeker, sigara, yağlı çörek, tavuk, kuru ve yaş yemişler koyar. Bunları yerlerine götürür ve düğüne davet eder. Bu defa kız evinde yer sofraları kurulmuştur.

Özel günlerimizde yemeğimiz konuklarımızla birlikte kalabalık yendiği ve düğünlerde bütün köy davetli olduğundan çok sayıda insana yetişecek türde ve miktarda yemek imece usulüyle hazırlanır. Eğer Kurban Bayramı veya adak yemeği ise "sulu köfte" yerine mutlaka "kurban kavurma" bulunur. Bazen de sadece "kurban kavurma," "pilav" ve "helva" dağıtılır. Bayram, düğün, nişan, kına, asker karşılama gibi özel günlerimizde bütün köy yüzlerce kişi gelecektir. Soframızda: Yoğurtlu mantı, nohut yemeği, sulu köfte, bulgur pilavı, madımak cacığı, sini tatlısı ve pekmez helvası bulunur.

Kızın babası, amca ve dayıları muhtara, imama, okul öğretmenine yemek ikramında bulunurlar. İşlerin ve işlemlerin tamamlanmasıyla ilgili her şeyi görüşürler. Kahveler içilir.

Bu sırada düğün alayı döner gelir, pişirilen yemekleri yiyip eğlenmek için bu sefer de kız evini mekân tutar. Etlisi, sütlüsü, tatlısı ile yemekler sini sini getirilir. Yenilir içilir, kahkaha ve çığırışlarla sofra sohbeti olur. Sazlar çalınır, hikmetli nasihatli hikâyeler anlatılır. Duası yapılır.

Arkasından çeyiz yazılmaya başlanır. Kız evinde kızın çeyizi serilmiştir. Gelen herkes çeyizi görür, kız evi kızlarına neler hazırlamışlar diye bakarlar. Kim hangi eksiği tamamlamak istiyorsa adını yazdırır. Çeyizin çoğu el işi eşyadır, işlemeler, kutnular, kilimler, kilim yastıklar, yük örtüsü, oklava kılıfı, halılar, tiftik çoraplar, yelekler, atkılar, başlıklar... Evde kullanılacak her türlü örtü, kadın ve erkek çamaşırları, oyalar, yemeniler, yazmalar, yağlıklar, yatak, döşek, yastık ve yorganlar, battaniyeler, işli yatak takımları çoğu da kız ile kızın anası tarafından hazırlanmıştır. Çeyiz bu iş için ayrılmış odalara yayılmıştır; üzerlerinde yılların emeği vardır. Elbise ve giyecekler, üstlükler, bakım eşyaları, mücevherler, hamam takımları, süs eşyaları, mutfak eşyaları, sofra eşyaları, kaşık çatallar, bakırlar, aynalar, cam eşyalar, fincanlar... Bir evde neler bulunursa her şeyin güzelinden uygun bir zamanda alınıp büyümekte olan kızın çeyizi düzülmüştür. Gelin odası eşyaları, yeni köpümüş yatak, atlas yorgan, oyalı yastıklar odayı döşemeye daha önce gittiği için kız anası ile kaynana gelir gidenleri de çeyiz listesine yazdırırlar. Bunlar arasında uzun bir nakışlı kilim yastık yatakta baş tarafa konsun diye yapılmıştır; karı koca buna yaslanıp hâlleşirler. Yatak kilimi, bayrak alı ile açık yeşil, iki renk dokunmuş battaniyedir. Sabahları yatak, yorgan, yatak kilimi toplanınca yerine gündüz kullanılsın diye sedir yapılır. Gelin odasının sediri için sohbetli sedir kilimi dokuruz; karı koca gün içinde kaçıp gelip sohbet etsinler diye.

Sergideki çeyiz aynı gün bir bir yazılmış olur. Çeyiz görmeye gelen akrabalardan "Kızın şu eşyasını ben yapayım," diyenler çıkar. Bilhassa fakir düğünlerinde evleri bu şekilde köy halkı düzer. Amcalar, dayılar 18 aylık tosun, üzüm bağı, 10 kovan arı, arsa gibi büyük hediyelerle katılmak isterler ve verecekler listesine yazılırlar; bunu nikâh sırasında ilân edeceklerdir. Yeni evlilerin evini donatmak için beyaz eşya ve tahta eşyalardan kız tarafı ve oğlan tarafı neler koyacaklar, daha önce eğer görüşülmemişse görüşülür, paylaşılır. Ayrıca bir yandan da ev, tarla, bostan, hayvan gibi mülk verecekler mi diye iki taraf pazarlık içinde konuşurlar ve işleri tatlıya bağlarlar. Kimse yeni evlilerin alacak verecek konuşmaları ile üzülerek başlamalarını istemez. Konuşup danışıp vaatte bulunmalar gecelere kadar sürebilir. Diğer yandan da kimin ne vereceği de yazılır. Ortaya bir yeni evin daha çekirdeği çıkarılmış olur.

Düğünün Dördüncü Günü: Düğünün dördüncü günü en önemli gündür. Çeyiz toplama, gelinlik giyme, damadın gelip gelini yeni evine götürmesi, nikâh günü ve gerdek gecesini kapsar. Eve imam gelir, namaz ve duayla başlarlar.

Muhtar ile köy imamı kız evine sabah gündüz gözüyle gelirler. Sergideki çeyiz listesi ile verilmesi vadedilen hediyeler listesini karşılarındaki isimlerle beraber senet olarak imzalayıp mühürlerler; kızın babasına verirler. Senedin altına damadın da imzası attırılır. Sonunda kızın başına bir kötülük gelirse bu dava delili olacak olan senettir. Bu senet hep saklanır. Bir felâket hâlinde kadın ve erkeğin mallarını bölüşmeleri gerekirse, kadın kız tarafı çevresinden gelenleri, erkek oğlan tarafı çevresinden gelenleri alırlar. Takılar ise bunun dışındadır. Söz, nişan, kına ve düğünde takı olarak geline takılan her şey kimin tarafından takılmış olursa olsun kadının kendine aittir; hesaba girmez. Bunlar onun güvencesidir.

Muhtar ile hoca efendi görev yaptıkları için onlara para verilmez. Birer çift beş şişle örülmüş tiftik çorap -vücuttan bütün soğuk algınlıklarını çeker alır- ile birer çift püsküllü havlu hediye edilir.

Bayraktarlara da çorap, çit bezi, mendil hediye edilir. Güreş tutup ahaliyi meşgul eden ve türlü hünerler gösteren pehlivanlara çebiş veya kilim yastık ve heybe verilir.

O gün kızın çeyizi toplanacaktır ama gelin ortada olmaz. Denkleri hazırlanır, kilimler, halılar, hepsi kırmızı kurdelelerle bağlanır. Sandık eşyaları çeyiz sandığına yerleştirilir. Yeni eve gitmek üzere eşyalar toplanmış olur. Çeyiz arabaya veya atlara yüklenirken, ablasının gitmesine razı olmayan bir kız kardeş ortaya çıkar, sandığın üzerine oturur, kalkmaz, ağlar, eder. Onun gönlünü razı edecek bir hediye aranıp bulunup verilir.

Düğünün Dördüncü Günü - Gelin Süsleme: Yine bir gelini saklayan ev vardır. Gelinin hazırlığı orada yapılmaktadır. Kız evinde bu kadar giren çıkan, gürültü varken, gelin tabiî rahat hazırlanamaz. Anası ve sağdıç anası yanında, yengelerden, ablalardan, kız kardeşlerden birkaçı ve yakın kız arkadaşlardan birkaçı bulunur. Gelinlik giydirmenin hem sazlı, şarkılı, oyunlu zamanları hem ağlamalı zamanları hem de dualı zamanları vardır. Geline çizgili dokunmuş kutnu kumaşından bol kırmızılı, sarılı, yeşilli, morlu renklerde üç etek entari ile atlas şalvar giydirirler. Beline dört ayakçakla dokunmuş kayma kuşak bağlanır. Güveye de kayma kuşak dokunup gönderilmiştir. Kuşak insanı dik tutan bel kemiğini, insan hünerlerini ve neslin akışını temsil eder. Bele sonradan ayrıca bir gümüş kemer takılacaktır. Ayaklara işlemeli çarıklar, şimdi mıhlı kunduralar giydirilir. Genç kızlar ayakkabının altına isimlerini yazarlar, gelin ayağını sürüsün, isimleri silinsin de onlara sıra gelsin diye.

Köy yerinde kadınların yüz boyası olmaz. Kaşlarına kalıcı rastık sürmüş, gözlerine kalıcı sürme çekmiş olanlar vardır. Sadece düğün ve bayramlarda hafif boya kullanılır. Daha önce gelin yüzüne ve gerdanına balla karılmış çiğ meyve veya sebze ezmesi sürülüp dinlendirildikten sonra yıkanmış, düğünden bir gün önce de süt veya yoğurt kaymağı sürülüp dinlendirilmiştir. Saçlara, vücuda güzel kokular sürülür.

Gelinliğini giyince anası kızına ömür boyu saklayacağı özel bir hatıra verir. Gelinliğin görünmeyen bir yerine de muska ve nazarlık diker. Gelinin elinde kırmızı mendil, küpe arkalarından takılmış uzun gelin telleri olur. Gelin tacı; telekle bağlanan, renkli valalarla hafif olsun diye sepet üzerine yapılan sanatlı bir başlıktır. Eller açılır dua edilir, avuçlara üflenip gelin kızın başı üzerinde dolaştırılır. Başlığın üzerine gümüş tepelik konur, çevresi gümüş ve altın takılarla donatılır. Pulla işlenmiş al duvak hazırlanmıştır. Önü kırmızı duvak, arkası kıvrak salınır. Buna "Gelinin başı bağlandı," denir.

Gelin Tacı

Kutnu enteresin geymiş eynine
Kayma kuşak bağlar ince beline
Nasıl da yakışmış pullu geline
Al yeşil geyinmiş geline bakın
Başındaki telek horoz cigası
Çok yanık ağlıyor kızın anası
Buyurun yeğenler yakın kınası
Al yeşil geyinmiş geline bakın
Türlü valalarla bağlandı başı
Süzülüp akıyor gözünden yaşı
Dilerim sadık ola gelinin eşi
Al yeşil geyinmiş geline bakın
Aynalar takarlar aydınlık derler
Gerdek gecesinde aşikâr sırlar
Âdem'in neslinden yuva kurarlar
Al yeşil geyinmiş geline bakın
Sefil Döndü'm der ki dünya bir gelin
Kimi altın inci kimisi yalın
Sevgili saygılı tatlolsun dilin
Al yeşil geyinmiş geline bakın

Düğünün Dördüncü Günü - Gelin Alma: Gelini saklayan evin kapısına gelen kâhya dil dökmeye başlar. Az verir çok yalvarır, kapıyı açtırır. Nihayet kızı hazırlanmış olarak yanlarına alıp baba evine getirirlerken, kız evinin bayraktarları bayrağı dürüp kenara çekilirler. Gelini bayrağı çekilmemiş evden almak olmaz. Oğlan tarafı karşıdan damat ortadaki ata binmiş, bayrağı, atlıları ve davul zurnalarıyla geliyor. Damat odasının önünden ata binmeden önce odada hazırlanan kınası avucuna yakılmıştır. İçinden ateş yükseliyor. Ama kız evinin bayrağı görünmüyor. Kafile yaklaşınca kız tarafı başlar sual sormaya:

Soru - *Bir nedir beş nedir*
Gedikteki taş nedir
On beşinde kocayıp
Otuzunda genç nedir?

Cevap - Allah İllallah, ver Muhammed Mustafa'ya
Selam Salavat,
On beşinde kocayan gençlere aydede derler.

Soru - *Bir kuş gördüm ser çeşmenin gözünde*
Melekler çağrışır arşın yüzünde
Elinde zülfükâr mil denizinde
Beş vakit namazı kılan kim idi?

Cevap - Allah İllallah, ver Muhammed Mustafa'ya
Selam Salavat,
Beş vakit namazı kılan Muhammed Ali idi

Taşlaşma ve bilmeceler böyle devam eder. Kapı önünde herkes gülüşür. Bir zaman sonra oğlan tarafının bayraktarları kız tarafının bayraktarlarına çokça para vererek bayrağı açtırırlar; görüşür, birbirleriyle dost kalırlar. Neşe içinde döner düğün evine türlülerle, halaylarla, oyunlarla eğlenmeye girerler. Gelini eğlendirecek sazlar çalar.

Düğün kâhyası kız evine yolladığı aşçılardan yemekçi başına gider. "Çömçe geçmiyor," der. İki gündür burada çalışmakta olan aşçı ise yorgun argın kâhyadan bahşiş beklemektedir. Kâhya, "Bir karnımı doyur ki, öyle..." diye şakalaşır, bir yandan da her şey düzgün gidiyor mu diye etrafı kolaçan eder. Sofra yaygılarının yayıldığını da gören kâhya tepsiye bahşiş atar. Böylece hazırlıkların memnun edici olduğunu gördüğünü anlatmış olur.

Şimdi tekrar, avucunda taşıması için bir gelin kınası yakılacak, bağlanan baş övülecektir. Kına tepsisi mumlarıyla ve kuru yemişlerle hazırlanmıştır. Kınayı karan kadına bahşiş verilir; o da gelinin kınasını avucuna yakar. Kızlar mumları yakarlar, aynaları parlatırlar. Ayna, her an kendimizin gerçek hâlini görmemiz gereğini bize hatırlatır; onun için sık sık ortaya çıkar. Semah da ayna bilgisiyle yapılır. Çalgılar çalınıp maniler söylenirken davul zurna da katılır. Yaşlılar oyuna kalkarlar, çünkü düğünde oynamak sevaptır. Kız ve oğlan anaları karşılıklı oynarlar, görümcelerle de gelin oynar.

Gelin artık evden çıkacaktır. Damat, sağdıcı ve arkadaşları kapıya yürürler, damatla sağdıcı eşikten atlayarak eve girerler. Kapıya toplanmış halka kız çocuklar ellerindeki sepetlerden kuru yemiş dağıtırlar. Gelin ayağa kalkar, yönünü Kıble'ye çevirerek durur. Bir oğlan tarafı, bir kız tarafı söyleyerek şöyle başlarlar:

Allah'ın emriyle geldik
Bindirirler yağız ata
Peygamber kavliyle aldık
Götürürler köyden öte
Bu gençlere yuva kurduk
Beşli martin ata ata
Yuvanız mübarek olsun
Yeşil ayna tuta tuta
Ayrılık kuzum ayrılık
Ayrılık kuzum ayrılık

Anası beler astara
Çeyizinde kutnu döşek
Mevlâ'm şirinlik göstere
Kardeşin bağlasın kuşak
Şefaatçimiz Muhammed Mustafa
Gel meleğim helallaşak
Ahrette şefaat eyleye
Ak sütümü helâl ettim
Ayrılık kuzum ayrılık
Ayrılık kuzum ayrılık
Üç yüz atlı beşyüz yaya
Gelinimiz benzer aya
Kızı anasından aldık
Sarı lira saya saya
Ayrılık kuzum ayrılık

Ayrılma zamanıdır. Kızın kardeşi gelir, üç Kulhuvallahi, bir Elham okuduktan sonra herkes salavat getirirken kardeş ablanın beline gümüş kemer takar ve kırmızı kuşak bağlar. Daha küçük olan çocuk gelecek nesli temsil eder. Gümüş kemer ay ışığının kadın belinden yansımasıdır. Kırmızı kurdele de dünyaya can getirmeyi temsil eder. Ona da bahşiş verilir. Kız anasının kızından ayrılık dakikası gelmiş çatmıştır; kızına kıyamamaktadır. Bakalım anası ne diyecek?

Sabah işi yelken olur
Yeldirirler yavrum seni
Dan uykusu tatlı olur
Kaldırırlar yavrum seni

Ana ağlamakta, ağıt devam etmektedir. Koşup kızın anasını az çok memnun edecek hediyeler getirirlerse de ana hakkı ödenmez. Gelin kız kaç kere anasının elini öper. Damadı çağırırlar ona da anasının elini öptürür. Geline baba ocağına niyaz ettirirler. Güzel sözler, övgü

ve teşekkürle, ana babasının kadir kıymetini hatırlayacak duygu ve düşüncelerle oradan ayrılmayı çok düşünmüş ve öğrenmiştir. Gelin o ortamda bunları bulup canıgönülden dökülür, söyler.

Helâlleşen gelini gelir damat alır, sağ ayaklarıyla kız evinden çıkarlar. Mavi boncuk ve kurdelelerle süslenmiş, güzel bir kilim eğer ve koşumlar bağlanmış kır ata gelin salavatla bindirilir. Oradaki ahaliye sağ eliyle selam vererek veda eder. Damat da atına biner. Atlarla köyün etrafını dolandırırlar. Kabristana götürürler. Gelinle damada bütün bir hayatın seyri yaptırılmış olur: Doğum da, düğün de, ölüm de vardır. Kabristanda bütün düğün halkı toplanmıştır. Gelmiş geçmiş bütün atalara dua edilir; hep bir ağızdan Fatiha okurlar.

Düğünün Dördüncü Günü - Nikâh Kıyılması: At koca köyüne, koca evine doğru yola çıkar. "Gelin ata binmiş, 'Ya nasip!' demiş." Ama gelin önce sağdıç evine inecektir; sağdıç ana, sağdıç baba, sağdıç evindedirler. Oraya doğru giderken damat gelir, hüzünlü gelinin önünü keser. Sonra da kaçar. Dikkatleri kendi üzerine çeker, gelinin kendi heyecanı içine dönmesini istemez. Gelini sağdıç evine indirirler. Daha kapıdan girerken gelinin kucağına hemen bir küçük uşak verirler. Gelin oturur, uşağa çorap giydirir. Çorap çok eski bir Türk geleneğidir; nasibinin gelip seni bulması için adımların başlaması anlamına gelir. Geline beşik ve hayırlı çok evlât dilekleri yapılır. Sağdıç anası yanında oturur, güveyinin huyundan suyundan bahseder. Bir müddet dinlenen gelin ortaya çıktığında ikramlarda bulunurlar.

O sırada gelinin odası hazır olmuş, son defa göz atılmaktadır. Erkek tarafının evinde konuklar yeme içme ve eğlenmeyi tamamlıyordur. Gelin tekrar atına biner. Yeni evinin kapısına getirilir. "Gelin attan inmiyooo!" diye çığırırlar. Şimdi, yeni evine adım atarken takı, bahşiş takılacak zamandır. Takı sinisi gelir. Ahali toplanır.

Kaynana ortada bir çanak kırar, "Gelinin huyu suyu kırılsın," der. Büyük bir bakır kazan gelir, yere ters kapatılır, üzerine bir tahta

kaşık konur. Gelinin her şeyi unutup dikkatini o noktaya toplaması gerekir. Salavat getire getire gelini kazanın üzerine indirirler. Gelin kazan üstündeki kaşığı bir basmada kırarsa, iyiye yorulur.

Büyük takılar geline evinin kapısı önünde takılır. Erkek tarafı da, kız tarafı da ziynet, altın takabildikleri kadar takarlar. Birisi de kim ne takıyor diye meraklılara ilân eder durur, çünkü ertesi gün bunların dedikodusu olacaktır. Eş dosttan takılar gelir. Erkek tarafı takılarda önde olmak ister. Hem geline kıymet verdiklerini görülsün hem kız gönüllensin hem de gelini evlerine sağlam güvence sahibi ederek alıp şereflensinler. Damadın cebine de para konulur. İşi zor! Bakalım ev nasıl geçinecek?

Gelin meydanda dikilir, herkes kutlulayıp yanaklarından öperken sağdıç ana kızın yanından hiç ayrılmaz. Damat da öbür yanındadır. Ona da aynı tebrikler yapılıyor. Kendi ailesi ve kardeşleri orada olsalar da gelin artık ağlamıyordur. Onu başka bir hayat sarmaktadır. Gelini nikâha şenlikle diz çöktürmek için gençler, yaşlılar türlü çalgı ve oyunlar oynarlar. Sonra gelinin hünerlerini denemek için ondan isteklerde bulunmaya başlanır. Kapının eşiğine yağ sürdürürler, kapının eşiğine basmamayı hep hatırlasın diye. Çivi çaktırırlar. Ağlayan çocuk sevdirirler. Ortaya oklavalar atarlar, gelin eline alınca nereye koyacak diye. Gelin onları bir bir toplar, kaynanasına verir.

Dualarla eşikten atlayarak damatla gelin eve girerler. Odalara şekerler konulmuştur. Köy imamı gelir. Yanlarında şahitleriyle ayrı odalarda diz çöküp oturulur. Üç kere geline sorar, gelin "evet" derse üç kere de damada sorar. İmam evliliği hayırlayan dualar eder. Herkes el açıp "Amin" der. Böylece gelin yeni evine nikâhı kıyılarak adım atmış olur. Nikâhtan sonra o gece gelin ortada görünmez. Kapı önünde okuntu şekerleri dağıtılır.

Gerdek Gecesi: Odasına gelinle beraber sağdıç anası da gider. Sağdıç ana güveyi gelinceye kadar gelini yatak odasında yalnız

bırakmaz. Eskiler güveyiye 'küdegü' der. Takıları çıkarıp aynalı dolaba koyar, aynayı örter. Gelinin sandığından kendi anasının hazırladığı o gün kullanılacak havlu, gecelik, terlik gibi şeyleri çıkarır hazırlar. Bir yandan da geline hoş şeyler söyleyip güveyi över. Gelin sandığının üstünden yastık çerezi çıkar. Onlar yatağın başucuna konur. Ocağı yakarlar. seğmenlere verilecek haşlanmış tavuklar kızın anası tarafından gönderilmiştir. Sağdıç ana yatak odasında onları açıp gelini güldürür. Gerdek yatağını açıp hazırlar. Gelin kaygılanır. Sağdıç ana yatağın üstünde bir tombalak aşar. Gelinle gülüşüp zıplar. Yatağın üstüne buğday arpa saçar. Kapıyı açıp dışardan iki çocuk alır. Yatakta bir oğlan, bir kız çocuk yuvarlar. Sonra gelini hazırlamaya koyulur. Anlamlı bir ilâhi tutturur, kızı da katar; kızın kalbini Allah'ın huzuruna çıkıyor gibi yükseltir.

Bu sırada, güveyinin başındaki erkekler, kaç gündür oynayıp yorulmuş damadı damat tıraşı yapıp, hamam ettirirler. Halk damat odası önünde türkü çığırır, "hüüü" çeker. En son, güveyiye "sağdıç kınası" yakmaya başlarlar. Bir tecrübeli adam eline kına tepsisini alıp, "Ey, cemaat, büyük, küçük koşun, güveyiye sağdıç kınası yakalım." der; bunu üç kere tekrarlar. Güveyinin avucuna kınası yakılır. Aynı şeyler sağdıca da yapılır. "Allah hayırlı etsin." denir. Biri, "Güveyi postundan kalkmıyor! Oturuyor! Babası, ne diyorsun?" diye seslenir. Baba oğluna kıymetli bir hediye verir; tarla, bağ, bahçe. Hangisini verirse o mülk oradaki şahitlerin tanıklığı ile verilmiştir; başka bir kimseye asla verilemez, damadın olur. Sağdıca da bir hediye vardır; sağdıç da aynen böyle bir hakka sahiptir.

Güveyiyle sağdıç el ele kalkıp kapı önüne çıkarlar. Köy imamı, baba, bütün erkekler, seğmenler, delikanlılar, erkek çocuklar orada toplanmıştır. Şamalayı yakarlar. Şamala nedir diye sorarsanız: meşale gibidir. Bir sırık ağaca çaput dolanır, katran gaz yağı ile ıslatılır. İçeride güveyi kınası yakılırken delikanlılar bunlardan hazırlamışlardır. Şamalalarla ortayı ışıklandırırlar. Güveyi dışarı çıkarılırken önden ışık yerine şamalalar kullanılarak yürür. Önde hocalar

ve ışık, arkasında güveyi ile sağdıcı, arkalarında bütün köy halkı, köyün çevresinden dolanarak gelinin odasının önüne geleceklerdir. Bu yolculuk gelinle güveyinin düşüncelerini ve isteklerini yüksek duygu ve bilgilere çekmek içindir. Hem köyün etrafına hem yeni evliliğe dualar okunur. Hocalar, babalar başta olarak, Yunus Emre'den şunları söyleyerek geline ilâhilerle gidilir:

Şol cennetin ırmakları Aydan arıdır yüzleri
Akar Allah deyu deyu Şekerden tatlı sözleri
Çıkmış İslam bülbülleri Cennette huri kızları
Öter Allah deyu deyu, Amin! Gezer Allah deyu deyu, Amin!
Salınır tuba dalları Hakk'a âşık olan kişi
Kur'an okur hep dilleri Akar gözlerinin yaşı
Cennet bağının gülleri Pür nur olur içi dışı
Kokar Allah deyu deyu, Amin! Söyler Allah deyu deyu, Amin!
Kimler yeyip kimler içer Açıldı gökler kapısı
Hem melekler dua saçar Rahmetle doldu hepisi
İdris nebi hülle biçer Sekiz cennetin kapusu
Giyer Allah deyu deyu, Amin! Açar Allah deyu deyu, Amin!
Hep nurdandır direkleri Rıdvan dürer kapı açar
Gümüştendir yaprakları Hülle donlarını biçer
Uzadıkça budakları Kevser şarabından içer
Biter Allah deyu deyu, Amin! Kanar Allah deyu deyu, Amin!
Yunus Emre var yarına
Koma bugünü yarına
Yarın Hakk'ın divanına
Varam Allah deyu deyu, Amin!

İlâhi tekrarlanaraktan köy çepeçevre dolaşılır. Bu bir duadır. "Hüüü, Hüüü" çağırarak yürüyenler olur. Bu sırada gelin kız ile sağdıç anası da ilâhi söylemektedir.

Eve yaklaşınca güveyinin heyecanı artmıştır. Evde de hareket görülmekte, daha kadın kalabalığının dağılmadığı anlaşılmaktadır. Neyle karşılaşılacağı belli olmaz. Meselâ, sağdıç ana bir tas su ile ip hazırlamış, güveyi odaya girerken takılsın diye kapıya ip germiş beklemektedir.

Güveyi hoca efendinin elini öper, babasının elini öper, hayır dualarını alır. Gelinin odasının önüne gelmiştir. Bu arada arkadaşları iğne dürterler. Kaçıp kurtulayım derken ipi kırar, tastaki suyu döker, ıslanır. Gelinin karşısına böyle çıkmayı hiç düşünmemiştir. Kadınlar ona gülerler. seğmen delikanlılar gelin odasına dalıp onlara hazırlanmış tavuğu alıp kaçarlar. Güveyi gelinin odasına giriyorlar diye kızar. Odada şamata yapan kadınları tekme tokat dışarıya atar. Geriye gelinin ayağına basmak kalmıştır. Eğer bunu hatırlar da yaparsa, gelin kötüler. Gelinin gözü açıksa o damadın ayağına basar. Güveyi zaten kızgındır. Eğer o halde geline çatacak olursa damadın anası dışardan bağırır, "Yanına gelmeyeyim. Gelinimi dövemezsin!" O heyecan anı böyle hareketlerle yatıştırılır. Herkes evine dağılır. Hayırlı bir gece ola!

Gelinle güveyi başbaşa kaldıklarında birbirlerine söyleyecek bir sözleri olur. Güveyi gelinin duvağını kaldırır, yüzgörümlüğünü takar. Gerdek gecesi, gelin ve güveyi ellerinin ayalarını birbirine kenetleyip böyle söz verince, birbirlerinin ateşini alırlar ve o ateşi taşırlar. Bir zaman sonra, damat pencereden dışarı bir el silah atar.

Evlilik Hayatı Nasıl Başlar?

Sabah güveyi erken kalkar. Yıkanır, gidip sağdıcını ve arkadaşlarını bulur, damat odasında toplanırlar. Delikanlılar hem dün geceki şamala gezmesini anlatır hem de türlü oyunlarla düğünü devam ettirirler.

Evde ise gelinin yatağını toplamaya sağdıç ana gelir. Gelin kalkmış, yıkanmaya gitmiş, yatağını öylece bırakmıştır. Gelinin koyduğu parayı bulur, alır.

Şimdi keekil-duluk (kâkül) kesilmesi zamanıdır. O güne kadar kızın saçları uzun, örgülüdür. Kâkül kesmek âdettir, töremizdir. Gelinin duvağının kutlanması törenidir. Sağdıç ana okuntu yollayarak, "Duvağa buyurun." diye köyün kadınlarını oraya toplar. Eğlence ve oyunlar başlar, kızlar gülerler. Bir tepsiye bir makas, bir de ayna koyarlar. Temiz bir kadını görevlendirirler. O kadın salavat getirerek, ilâhiler okuyarak dua eder. Gelinin saçlarını tararlar. Sağdıç ana "Bu makas kesmiyor." diye bahşiş ister. Sonra kâkülü keser. "Saç kesildi, önüne düştü." Hayat önüne konmuştur. Bakalım şimdi ne yapacak? Gelin el öpmeye kalkar.

Bir kız, bir oğlan çocuk çağrılır. Duvak bir uzun oklavaya dolanır. Oklava, ekmeğin simgesi, çocuklar ise yeni nesil canlardır. Çocuklar damada gönderilir. "Senin gelininin duvağını aşırdık." diyeler. Damat çocuklara para verir, duvak ile oklavayı alır. Erkek karısını nasıl koruyacağını, yeni geleceklerin ekmeğini nasıl sağlayacağını düşünerek evine gelir. Böylece, düğün sona erer. Onlara mutlu bir ömür!..

Başladı şimdi gelinin vazifesi. Akşam gelince kayınbabanın çizmesini çekecek. Usul usul konuşacak. Görümceye saygılı, kaynanaya ve kaynına olumlu davranacak. Gelin Hanım, dilin tatlı, kınan kutlu olsun! İşin zor!

Şimdi damat el öpmeye gidecek. Bir heybe hazırlanır. Gelin güveyi, kız babasının elini öpmeye giderler. Bakalım, kayın baba güveyine ne hediye verir? Koyun, keçi, deve, at... Ağanın eli bol ise damat sevinçle gelir. Bahşiş atanın dişine bakılmaz.

Düğünü adak kurbanlarını kesmek takip eder. Eski Türklerde erkek at, yaşını doldurmuş erkek keçi ve koç kesip sık sık şölen kurma göreneği var. Alevilerde kurban, göçebe kültürüyle de bağlanmış olarak çok sık yapılan bir veriş ibadetidir. Vermeyi bilmek, Hak lokmasını verebilmekle temsil edilir. O lokmayı Allah herkese göndermiştir; bulduğumuz lokmanın içinde hepimizin hakkı vardır.

Kurban adak için, kutlama için olabilir. Nişanda, düğünde, doğumda, mal mülk veya bir iş kurulunca, yola girince, yolda ilerlendikçe, düşkün olunca hep kurban kesilir, pişirilip halka yedirilir. Ak koç kurban etmek ölüme pak ve neşe ile gidileceğini gösterir. Koç başka renkte ise üzerine beyaz bir örtüyle elbise yapılır. Eski töremiz de, İslam dini de dişi kesmeyi kabul etmez, çünkü dişi neslin devamına hizmet eder. Dişi hayvan yaşlı veya sakatlanırsa yenilmek üzere kesilebilir. Onun için bizde kimse gidip kasaptan kesilmiş hayvan alıp yemez, belki dişi hayvan kesilmiştir diye. Onun için et yemeği ikram ederken, "erkeş... erkek..." diye belirtilir.

Bir süre sonra, kız anası kızını görmeye gelir. Ana kız arasında bu gidip gelmeler böylece devam eder...

Ondokuzmayıs (Samsun) Yörüklerinde Evlilik

Fatma Yıldırmış[1]

Giriş

Halk bilimi ile ilgili çalışmalar, tek başına bir ürünün, belirli bir yer ve zamanda, belirli kişilerden, çeşitli yöntemlerle derlenmesi demek değildir. Derlenen halk bilgisi ürününün, neye göre ve nasıl incelenmesi gerektiği önemli bir meseledir. Sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına taşınan halk bilgisi ürünlerinin incelenmesinde, şimdiye kadar temel olarak, metin merkezli ve bağlam merkezli halk bilimi kuram ve yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Bu çalışmada, metin merkezli halk bilimi kuramları arasında yer alan, geleneklerin, geçiş törenlerinin ve yaşam tarzlarının bilimsel olarak incelenmesini esas alan *biyolojik halk bilimi kuramı* üzerinden sonuca gidilmeye çalışılacaktır. Kuramın kurucusu olan Arnold Van Gennep, halk biliminin yaşamakta olan olguları incelemesi ve gözlem yönteminin kullanılması gerektiğini belirtir. Makalede insan hayatının geçiş dönemlerinden biri olan evlilik merasimi üzerine durulmuştur. Kuramın öngördüğü şekilde evliliğin üzerine oturduğu

1 Yard. Doç. Dr. Fatma Yıldırmış, Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gümüşhane. fatma.hamzaoglu@hotmail.com.

gelenekler sistemi, kâinatın biyolojik akisleriyle bireyin veya toplumun birbirinden bağımsız hareket edemeyeceğini ortaya koymaktadır. Zira bireyin durumunu değiştiren her bir hareket toplum içinde onay ve kabul alması için düzenli hâle getirilmeli ve bir aidiyet duygusu içermelidir. Öyle ki evlilik merasimi içinde uygulanan bütün gelenekler bu yönde olmakla birlikte bireyin bir sonraki geçiş dönemi için hazırlayıcısı konumundadır.

Ondokuzmayıs Yörükleri ve Evlilik Gelenekleri

Yörük sözcüğünün, geçimini hayvancılıkla sağlayan göçebe Türkmenlere verilen isim olduğu, göçebe, dağlı, çok ve çabuk yürüyen, iyi yol alan,[2] ileri, medeni, bilgili, cins ve saf, halk arasında kabiliyetli, dirayetli, cesur,[3] atak, iyi koşan anlamlarına geldiği[4] ifade edilmektedir.

Yörükler; Anadolu'da Sivas, Ankara, Bolu, Kastamonu, Balıkesir, Manisa, Kütahya, Afyon, Uşak, İzmir, Aydın, Antalya, Konya, Adana, Mersin, Hatay, Gaziantep ve Kahramanmaraş illerinin bulunduğu geniş bir alana yayılır. Osmanlı Devleti, idari otorite açısından, arazinin işlenmesini ve Yörüklerin eşkıya gruplarına karşı set görevi görmelerini sağlamak için 17. yüzyılın sonlarına doğru, göçebe hâlinde yaşayan Yörükleri, zorunlu iskâna tabi tutar.[5] Araştırmanın konusu olan Yörükler de Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Eskişehir, Aydın, Kocaeli ve Sakarya illerinden göç eden 13 çadır / aile Samsun iline gelerek çeşitli sebeplerle ikiye ayrılmış, bir grup

---

2 Erman Artun, "Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri", I. *Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, 1996, s.25.

3 Mehmet Eröz, "Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük-Türkmen Köyleri", *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 1965, (6), s.122.

4 M. Said Doğan ve Cihangir Doğan, "Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler", *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 2004, (30), s.16.

5 Erman Artun, "Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri", I. *Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, 1996, s.26.

Ondokuzmayıs ilçesine, diğer grup Vezirköprü ilçesine yerleşerek orada bir köy kurmuştur. Samsun ilinde iki Yörük köyü vardır, biri Ondokuzmayıs ilçesindeki Yörükler köyü diğeri Vezirköprü ilçesindeki Öz Yörük Köyü'dür. Araştırma sahası olan Ondokuzmayıs ilçesine yerleşen Yörükler, uzun süre yaylak-kışlak hayatını devam ettirmişler, bir müddet sonra ilçenin sahil kısmında kışın kışlak olarak kullandıkları bölgeye yerleşmişlerdir. Göçebe hayatı yaşarken hayvancılık yapan Yörükler, yerleştikten sonra hayvancılığın yanı sıra tarım ve ticaret yapmaya başlamışlardır.

İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş aşaması vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her bir dönem, kendi içinde birtakım alt bölümlere ayrılır. Ayrıca bu üç önemli dönem etrafında birçok inanç, âdet, töre, tören, dinsel ve büyüsel uygulamalar yapılmaktadır.[6]

Evlilik, iki bireyin, din, dil, kültür, coğrafya, ekonomik durum, eğitim düzeyi gibi şartlara bağlı olarak değişen çeşitli inanış ve uygulamalar çerçevesinde bir araya gelerek yuva kurmalarıdır.[7]

İnsan hayatının kırılma noktalarından biri olan evlenme geçiş döneminin; evlenme çağı, eş seçimi, kız isteme, söz, nişan, düğün, düğün sonrası gelenekler şeklinde alt bölümleri vardır. Ondokuzmayıs Yörüklerinin evlilik merasimlerinde başlangıçtan bitimine kadar olan hatlarını aşağıdaki başlıklar hâlinde tasnif edebiliriz:

Düğün Öncesi

1. Evlenme çağı
2. Evlenecek kişiler arasında yakınlık ve kan bağı ölçüsü
3. Evlenme arzusunun belirtilmesi
4. Eş seçimi

6 Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s.131.

7 Sami Kılıç ve Abdullah Altuncu, "Karakoçan'da Evlilik Adetleri", *Turkish Studies*, 2014, 9/5, s.234.

5. Kız isteme, dünürlük, söz kesimi
6. Kaçma ve kaçırma
7. Nişan
8. Nişan ile düğün arasındaki gelenekler
9. Düğüne davet

Düğün Sırası

1. Kına
2. Gelin süsleme
3. Çeyiz
4. Takı merasimi
5. Düğünün başlaması
6. Gelin indirme

Düğün Öncesi Gelenek ve Görenekler

Evlenme Çağı

Evlenme yaşını ve zamanını kırsal veya kentsel kesimde olsun, ekonomik etmenler ve sosyal olaylar belirlemektedir. Evlenme girişiminde bulunma hususunda toplum, kız ve erkeğe aynı hakkı tanımamıştır. Öyle ki erkek ve ailesi bu konuda aktif bir durumdayken kız ve ailesi pasif bir durumdadır. Girişim, genellikle erkek tarafından gelir.[8]

Geçmiş dönemlere bakıldığında evlenme yaşı kız ve erkek için 14-15'e kadar inerken, günümüzde bu yaş sınırı kızlar için 17-18, erkekler için ise 23-25 yaşlarına yükselmiştir. Genelde evliliklerde erkeğin kadından yaşça büyük olduğu görülmekle birlikte, ender de olsa kadının erkekten büyük olduğu durumlar da olmaktadır. Ayrıca erkeklerin evlenme zamanı için askerliğini yapmış olması belirleyici olmaktadır.

8 Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s.190.

Evlenme yaş ortalamasının değişikliği tek bir sebebe bağlanamaz. Okullaşma oranının hızla artması ve buna bağlı olarak tahsil süresinin ve kültür düzeyinin yükselmesi, tarımın makineleşmesi, tarım toplumundan sanayi toplumuna doğru hızlı geçiş ve artan nüfus gibi faktörlerin bu değişim üzerinde etkisi olmaktadır.[9] Ayrıca çalışmak için yurt dışına gitme; radyo, televizyon ve sosyal medyanın yaygınlaşmasının meydana getirdiği anlayış farklılığı ve gençlerin hayattan ve gelecekten beklentilerinin farklılaşması evlenmeyi geciktiren diğer etkenlerdir.

Evlenme yaşının sadece Türkiye'de değil diğer Türk topluluklarında da yükseldiği görülmüştür. Örnek olarak Kazakistan'da geçmişte kızlar 18-20 yaşlarında evlenirlerken şimdi evlenme yaşı genel olarak 25'tir. Erkekler ise 20-25 yaşlarında evlenmektedirler.[10]

Ondokuzmayıs ilçesinin Yörükler köyünde geçmişte kızlar için evlenme yaşı on üç ila yirmi bir arasıdır. Erkekler genelde askerlikten önce nişanlanır, askerlik bittikten sonra evlenir. Kızlarda ise durum biraz değişir. On üç yaş civarında kızlar nişanlanıp on yedi on sekiz yaşlarında evlenirler ya da on altı on yedi yaşlarında nişanlanıp, yirmi yirmi bir yaşlarında evlenirler. Evlenme yaşının daha küçük yaşlara inmediği görülmektedir. Günümüzde ise gençlerin üniversite okuması ve sonrasında iş bulma süreci ya da kendi ekonomik özgürlüğünü elde etmesi biraz zaman aldığından evlenme yaşı hayli ilerlemiştir. Aileler, kızlarını kendi ayakları üzerinde durabilen, iş güç sahibi birine vermek istemektedir. Zira geçmişte bu özelliklere pek bakılmazdı. Eğitimini tamamlayan kızlar zaten belli bir yaş üzerinde evlenirken, tahsilini tamamlamamış kızlar da kültür değişiminin etkisinde yirmi yaş altında evlenmemektedir.

9 Ali Çelik, *Trabzon Şalpazarı Çepni Kültürü*, Trabzon: Ofset Mat. Yayınları, 1999, s.415.

10 Yaşar Kalafat, "Kazakistan'daki Türk Halk İnançları", *Milli Folklor*, 1999, (42), s.67.

Evlenecek Kişiler Arasında Yakınlık ve Kan Bağı Ölçüsü

Genele bakıldığında Yörükler, özelde Ondokuzmayıs Yörükleri, geçmişte kendi obasının içinde kız alıp vermektedir. Evlenecek kişilerin mutlaka akraba olunmasına dikkat edilir. Bu da bir oba geleneği olarak açıklanır. Sebebi de çok açıktır. Yörükler hayat tarzı olarak göçebe yaşamıştır. Beraber göç ettikleri obanın dışında başka yerden kız alıp verme durumunda akrabalık müessesi olacak ve göçülen bir yere bir daha dönülmediğinden kız anne-babasından ayrılacaktır. Bu şekilde de geniş aile dediğimiz konjonktürün dışına çıkılacağından Yörükler, mümkün olduğunca kendi obasının içinde kız alıp vermeye dikkat etmiştir. Tam da bu sebepten oba dışındaki insanlar da Yörüklerle bu tarz bir akrabalık ilişkisine girmek istememektedir. Çok nadiren erkeklerin oba dışından sevdikleri kızları kaçırma durumu olmuştur. Çünkü kızı kaçırmadığı sürece isteme yoluyla kendisine verilemeyeceğini bilir. Bu nedenle oba dışındaki evlenme çeşidi kaçma kaçırma şeklinde yapılmaktadır. Tabii ki burada sadece uzaklık yaşaması tek sebep değildir. Nitekim eve gelen gelin kültürden habersiz olacağından uyum sorunu yaşaması kaçınılmazdır. Bu da çok istenmeyen bir durumdur. Çünkü geçmişle günümüzde geçiş süreci diyebileceğimiz dönemde oba dışında gelen gelinler hem uzun süre uyum sıkıntısı yaşamış hem de çevre tarafından kolay benimsenmemiştir.

Araştırma yapılan sahada günümüzdeki evlenecek kişilerin yakınlık ölçüsüne hakkında şunlar söylenebilir: Köydeki insanlar yerleşik hayata geçmişler, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaya başlamışlardır. Köyde zamanla eğitim ve refah seviyesi yükselmiştir. Yurtdışına işçi göçünün etkisi, köyün genel yapısını etkilemiştir. Bu etkenler, çevresiyle ilişkilerini güçlendiren Yörüklerin evlenilecek kişilerin yakınlık algısını da değiştirmiştir. Bu şekilde de farklı kültürlerle tanışma fırsatı yakalanmıştır.

Evlenme Arzusunun Belirtilmesi

Evlilikte ilk adım, evlenme arzusunun ortaya çıkmasıdır. Bu arzu, aslında zaten toplumsal bir beklenti olarak sosyalleşme sürecinde daha çocukluk döneminden itibaren sosyo-kültürel sistem tarafından istenen bir hedef ve sorumluluk halinde kişinin bilincinde şekillenmektedir. Kimlerle nasıl evlenileceği ve bunun nasıl dile getirileceği ise kültür tarafından belirlenmektedir. Tamamen bireysel bir istek ve karar gibi gözükse de, evlilik isteği ve kararı, içinde yaşanılan toplumun, değer ve normlarından bağımsız değildir.[11]

Araştırılan sahada geçmişte kızların ve erkeklerin evlenme arzusunu belirtme şekilleri farklıdır. Kızların evlenme çağına geldikleri ve artık evlenme istekleri başlarına taktıkları kırmızı yazmadan anlaşılır. Erkeklerin ise evlenme isteği yürüyüşünden ve gerinmesinden belli olur. (K4, 7). Kız ya da erkek, anne babasının karşısına çıkıp ne evlenmek isteğini ne de evleneceği kişinin kim olduğunu söyleyebilir. Anne, baba, büyükler karar verir, gençler uygular. Günümüzde ise bu durum neredeyse tamamen değişmiştir. Gençler özellikle erkekler evleneceği zamanı kendisi belirlediği gibi evleneceği kişiyi de yine kendisi seçebilmektedir. Buna sebep olan en büyük etken gençlerin büyük oranda eğitim için aileden uzaklaşması ve bağımsızlaşmasıdır. Eğitimli olmayanların durumu da çok farklı değildir nitekim günümüz teknolojisi ve küreselleşmenin etkisi kaçınılmazdır.

Eş Seçimi

Gencin evlilik isteği, aile tarafından uygun görülürse veya anne ve babanın evlendirme isteği oğulları tarafından kabul edilirse, bu kez gelin adayının belirlenmesi konusu ortaya çıkmaktadır. Önceden belirlenmiş bir isim yoksa çevreden uygun bir kızın olup olmadığı soruşturulmaya başlanır. Tavsiye üzerine erkeğin annesi, ablası gibi

11 Y. Cemalettin Çopuroğlu, "Fırat Havzası Evlilik Kültürü 1: Düğün Öncesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2000, 10 (2), s.167.

yakınları gelinlik çağda kızı olanların evlerine gezmeler düzenleyerek kızı görmeye giderler ve burada kız her açıdan incelenir.[12]

Ondokuzmayıs Yörüklerinde geçmişte evlenme arzusunun açıkça belirtilemediği durum düşünüldüğünde eş seçimini de genelde aile büyüklerinin yapması doğal gibi görünmektedir. Anne-baba oğulları için en uygun kızı kendi aralarında kararlaştırır. Bazı durumlarda oğlanın bile haberi olmadan aile, oğullarına uygun gördükleri kızı isterler. Genel olarak gençlerin hayır diyebilme hakları pek yoktur. Zaten, anneye, babaya ekonomik açıdan bağlı bulunduğundan gençlerin seslerini çıkarma gibi bir lüksleri de olmaz. Günümüzde bu durum da değişmiştir. Gençler eş seçimini kendisi yapmaktadır. Kültürel olarak kızların eş seçimi yapması ve evleneceği kişiyi ailesinin karşısına çıkartması çok hoş görülmezken eğitimini tamamlamış ve çalışan kızlar için bu olağan hâle gelmiştir.

Kız İsteme, Dünürlük, Söz Kesimi

Ögel, söz kesiminin bütün Türk topluluklarında çok değer verilen büyük bir antlaşma olduğunu ve eski Türklerde söz kesimine büyük önem verildiğini ve bundan dolayı, söz kesimininde, önemli kararların alındığı, anlaşmaların yapıldığı şekilde bilgiler vermektedir.[13]

Görücülük ve akabinde oluşan dünürcülük, kız isteme ile başlayan, evlenecek kızla erkeğin birbirini onaylamalarının ardından kız ve erkek aileleri arasında kurulan akrabalık bağı, sosyolojik bir olaydır. Evlenme olgusuyla başlayan akrabalık ilişkileri dayanışmanın, birlik ve beraberliğin göstergesidir. Sosyal bir örgütlenme biçimi olan evlilik kurumu ve akrabalık, sosyal ilişkilerin kurulmasına, birlik ve bütünlüğün sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.[14]

12 Y. Cemalettin Çopuroğlu, a.g.m., s.169.

13 Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 4. Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, 2001, s.265.

14 Işıl Altun, Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm, İzmit: Yayıncı Yayınları, 2004, s.251.

Anadolu'nun bazı bölgelerinde evlenecek erkeğin ve kızın haberi olmadan veya görüşü alınmadan da ona eş bulunabilir. Fakat kız ile oğlanın görüşlerinin alınması hem evliliğin geleceği açısından, hem de evlilikte gençlerin kendi kararlarını vermesi açısından son derece önemlidir. Önce çevreden kız aranır ve bakmaya gidilir. Genellikle bu görevi evlenecek oğlanın annesi ve yakınları üstlenir. Kızı beğenen öncü kadınlar durumu aile içine anlatırlar. Bundan sonra ailenin büyükleri, sözü geçen birileriyle beraber dünür giderler.[15]

Kız isteme sürecindeki gelenekler, birçok yerde benzerlik göstermektedir. Önceden aracıyla ya da başka bir şekilde kız evi haberdar edilmişse ve cevap olumlu olmuşsa, aynı yolla gün tespiti yapılır. Bundan sonra işlemler yine aynıdır. İkramlar yapılır, sohbet edilir, daha sonra oğlan tarafının sözcüsü konuya girer ve "Allah'ın emri ve Peygamberimizin kavliyle kızınızı oğlumuza münasip gördük ve kızınızı istemeye geldik." diyerek niyetlerini ifade eder. Akabinde kız tarafı cevabını verir ve hayırlı olsun denilerek bundan sonraki süreç hakkında kararlar verilir.

Geçmişte araştırılan sahadaki kız isteme, söz kesme gelenekleri var olan akrabalık ilişkisi içinde olduğundan öncesinde ciddi bir çalışma gerektirmez. Aslında, istenen kız ya bir akraba kızı ya da bir komşu kızıdır. Zaten kendi aralarında kız alıp verdikleri için komşuları da bir şekilde akrabadır. Dolayısıyla, istenecek olan kız önceden tanınır. Oğlan da kız da evleneceğini ve evleneceği kişiyi bu süreçte öğrenir. Oğlanın önceden haberinin olması çok nadirdir. Kadınlar ön görüşme yaptıktan sonra büyükler istemeye gider. Kadınların kendi aralarında yaptıkları görüşmelerde kız tarafının cevabının olumlu veya olumsuz olacağı bilgisini alırlar. Olumlu olduğu durumlarda aile büyükleri toplanıp kız evine gidilir. Kız evinde yapılan ikramlardan sonra maksat açıklanır. Oğlan, kız isteme törenine katılmaz. Kız, babası tarafından verildikten sonra söz kesilir. Çeyiz olarak

15 Sinan Gönen, "Dede Korkut Hikâyelerinden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri", *Milli Folklor*, 2006, (69), s.71.

neler yapılacağı, düğünün ne zaman olacağı, nişan yapılıp yapılmayacağı gibi konular konuşulur ve süt hakkı olarak da anneye bahşiş niyetine başlık verilir. Böylece kız isteme süreci tamamlanmış olur. Günümüzde ise aileler birbirini tanıyorsa önceden haber verilip kız istemeye gidilir. Tıpkı eskiden olduğu gibi bir süreç işler. Eğer aileler birbirini tanımıyor ve farklı bir yerden kız istenmeye gidiliyorsa gençlerin önderliğinde hareket edilir. Karşılıklı ailelerin geleneklerine dikkat edilerek gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra kız istemeye gidilir. Burada gençlerin kendi aralarında anlaşmaları söz konusu olduğundan kız isteme töreni bir nevi ailelerin tanışması ve kaynaşmasıdır. Kız verildikten sonra kız isteme merasiminden düğüne kadar olan süreçte yapılacaklar, düğün tarihi ve geline alınacak takılar belirlenir. Geçmişte süt hakkı adı altında verilen bahşiş iptidai olarak görüldüğünden günümüzde uygulanması bırakılmıştır.

Kaçma ve Kaçırma

Anadolu'da kaçma-kaçırma yoluyla evlilik birkaç türlüdür. Kız kaldırma, oturakalma, dezmal kaçırma ve anlaşarak kaçma şeklindedir. Kız kaçırma olayına, genellikle ya birbirini seven gençlerin evlenmesine aileleri razı olmadığı için ya da başlık parası, düğün yapmaya gücü yetmeme gibi erkeğin mali gücünü aşan durumlarda başvurulmaktadır.

Araştırılan yörede geçmişte kaçma ve kaçırma olaylarının sık olduğunu görülmüştür. Bunun sebepleri birden çoktur. Birincisi eğer aileler gençlerin evlenmesine razı değilse, ikincisi erkek tarafının düğün yapmaya ve kızın ailesinin isteklerini karşılamaya gücü yetmiyorsa ve sonuncusu kız oba dışından bir ailenin kızıysa kaçma veya kaçırma olayı gerçekleşir. Zira daha önce de bahsedildiği üzere ne Yörükler oba dışından kız almak ister ne de oba dışındaki insanlar Yörüklere kız vermek ister. Burada dikkat çeken kaçırma şekli ikincisi olandır. Erkek babasının talimatıyla maddi yetersizliklerden dolayı uzayan nişanlılığını nişanlısını kaçırarak sonlandırır. Bu kaçırma şekli başlangıç ve gelişme dönemleri bakımından oldukça

ilginçtir. Alışılmışın dışına çıkılmıştır ve örnekleri de çoktur. Genel olarak kaçırma eylemlerinde zorlama olmaz. Kızın da kaçmaya gönlü vardır. Aileler arasına dargınlık girse de çoğu zaman tatlıya bağlanır. Araştırma sırasında kaynak kişilerden elde ettiklerimiz arasında nişanlı kızın başkasına kaçtığı bilgisi de yer almaktadır. Kız, babasının verdiği kişiyi sevmez de başkasına gönlü düşmüş ise nişanlı iken sevdiğine da kaçtığı örnekler de vardır.

Nişan

Nişan, Türk evlilik kültürünün çok eski çağlardan beri görülen ve hâlen de bütün canlılığıyla yaşatılan unsurlarından birisidir. Nişanlılık süresinin uzaması hoş karşılanmadığı gibi uğursuzluk sayılır. Bu durumda kız isteme merasimi ile düğün arasında uzun bir zaman varsa herkesin katılabileceği bir nişan yapılır. Fakat böyle bir uzun zaman yoksa genellikle nişan ile söz birleştirilebilmektedir. Nişanın temel amacı, karşılıklı olarak evlilik sözünü ve bir anlamda kızın erkeğin ailesine aidiyetini topluma ilan etmektir. Bu bakımdan nişan, evlilik sürecinde artık vaz geçilmenin mümkün olmadığı ya da vazgeçilmeyi gerektiren önemli şartları olan bir durumdur.[16] Nişan iki türlü olabilir. Ya aile arasında sade bir yüzük takma şeklinde veya bir salonda kalabalık davetliler huzurunda yapılır. Her iki halde de nişan, genellikle kız tarafının yükümlülüğündedir.[17] Fakat bu olgu, nişan masraflarını kız ya da erkek tarafının karşılaması yöreden yöreye değişmektedir. Nişan, uygulanan âdetler açısından âdeta küçük bir düğün, düğünün provası gibidir.[18]

Nişanın sosyolojik yönü değerlendirildiğinde nişanda ikram edilen tatlılar, bir yandan taraflar arasında işin tatlıya bağlandığı gösterir.

16 Y. Cemalettin Çopuroğlu, "Fırat Havzası Evlilik Kültürü I: Düğün Öncesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2000, 10 (2), s.187.

17 Nezihe Araz vd., *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Âdetlerimiz (Türk Töresi)*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1994, s.37.

18 Işıl Altun, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, İzmit: Yayıncı Yayınları, 2004, s.257.

Diğer yandan "Tatlı yiyelim tatlı konuşalım" sözünde yatan, tatlı yemenin güzel ilişkiler doğuracağı şeklindeki inançla, bu tatlılığın sempatik imajı yolu ile eşler arasındaki ilişkiye taşınmak istendiği düşünülebilir.[19]

Sahadan elde edilen bilgiye göre nişan, geçmişte ve günümüzde aynı amaçla yapılmaktadır. Kız isteme ile düğün arasına fazla zaman girecekse nişan yapılır. Aksi takdirde söz kesilmesi yeterli olarak görülür. Nişanlılık süresi birkaç aydan bir yıla kadar sürer. Sadece araya askerlik girince nişanlılık süresi uzayabilir. Eskiden nişanda tepsilerle bisküvi ve lokum dağıtılırken günümüzde küçük bir düğün gibi pastalar, çerezler, ikramlar dağıtılmaktadır.

Nişan ile Düğün Arasındaki Gelenekler

Anadolu'nun birçok yöresinde geleneklerin benzerlik gösterdiği görülür. Nişanlılık devresi uzun sürer ve araya dini bayram girerse oğlan evi, geline "Bayramlık" adı altında hediyeler gönderir. Kurban bayramında gelin için bir de kurbanlık koç alınır. Kız evi bu hediyelere karşılık bir tepsi baklava vs. gönderir.[20]

Nişan ile düğün arasında aileler birbirleri ile kaynaşırlar. Akrabalık ilişkileri artar, birbirlerine gelip giderler. Ayrıca, düğün ile nişan arasında dinî bir bayram denk geldiğinde oğlan tarafı kıza hediyeler gönderir. Bayramda giyebilmesi için kılık kıyafet alınır. Bu geçmişte de günümüzde de aynen devam etmektedir.

Düğüne Davet

Düğüne davet konusundaki gelenekler az çok farklılık gösterir. Davet işi için görevlendirilen kişilere davet edilen kişiler para veya çeşitli hediyeler verir. Bu görev için çoğunlukla gençler veya yoksul

19 Ali Çelik, *Trabzon Şalpazarı Çepni Kültürü*, Trabzon: Ofset Mat. Yayınları, 1999, s.416.

20 Fikret Türkmen, "Erzurum'da Düğün Âdetleri ve Düğün Türküleri", *Türk Kültürü*, 1977, (177), s.566.

kişiler seçilir. Buradaki amaç biraz da bu kişilere yardım etmek içindir. Ayrıca Anadolu'nun bazı yerlerinde davet edilen kişiye çorap, yazma, horoz gibi hediyelerin gönderilmesi ise, hem davet edilenin saygınlığını vurgulamak hem de onunla var olan yakınlığı korumak amacını güder.[21]

Düğüne davet, ev sahibinin çok fazla dikkat etmesi gereken bir husustur. Çünkü haber verilmeyen bir kişinin düğüne gelememesi dargınlıklara yol açacağından düğüne kimlerin gelip gelmeyeceği iyice belirlenmeli, ona göre insanlar çağrılmalıdır. Geçmişte saha araştırması yapılan Yörüklerde düğüne davet için bir kâğıda yazı yazılır, içine biri oğlanı, biri kızı temsil etmek üzere iki şeker koyulur. Aileden bir kişi ata biner, herkesi oba oba düğüne davet eder. (K1, 6, 7, 8). Böylece herkes düğüne çağrılmış olur. Günümüzde bu gelenek tamamen unutulmuş, davetiyeler ve belediye ilanı bu görevi üstlenmiş durumdadır.

Düğün Sırası Gelenek ve Görenekler

Kına

Ülkemizin hemen her yöresinde gelin olacak kız, düğünden bir gün önce, baba ocağındaki son gecesinde yapılan törenle eline kına yakılarak manilerle, türkülerle övülür ve ağlatılır. Kına, genellikle kadınlar arasında yapılan bir törendir. Kınada genç kızlar, geline eşlik eder, birlikte oynarlar. Kına gecesinde, oğlan evinden getirilen kına yoğrulur, oğlan evinden getirilen çerezler, gelen konuklara dağıtılır. Bazı bölgelerde, oğlan evinden gelen kınacılara kız evi tarafından çeşitli zorluklar çıkarılır, şakalar yapılır, cezalar kesilir. Bu arada, kimi bölgelerde aynı gün, kimi bölgelerde de kız kınasından bir gün önce, damat evinde erkekler arasında da erkek kınası yapılır. Oğlanın serçe parmağına kına yakılır, türküler söylenir, oyunlar

21 Ali Çelik, *Trabzon Şalpaz rı Çepni Kültürü*, Trabzon: Ofset Mat. Yayınları, 1999, s.417-418.

oynanır.[22] Kına merasimi, düğünün türkü yakıcılığı ve icrası bakımından en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Kınaya katılan birçok kadın doğal bir türkü okuyucudur. Ayrıca kınalarda geline, ağıt, gelin okşaması vb. türküler söyleyen profesyonel türkü yakıcı ve okuyucuları da çağrılır. Bu bakımdan düğün içinde kına törenleri türkü icra ortamı olarak belirginleşen önemli törenlerdir.[23] Törende söylenen türküler, kızın baba evinden ve annesinden ayrılacağı için duyulan üzüntüyü dile getiren acıklı türdendir ve sonunda da gelin ağlatılır. Bazı yörelerde kıza hazırlanan kınadan bir miktar oğlan evine gönderilir ve damat ve sağdıcın sağ ellerine de kına yakılır.[24]

Kınanın kendisi de hem maddi hem de manevi açıdan koruyucudur. Özellikle kırsal kesimde kadınlar, ellerinin bakımı, el ve ayakların çatlamaması için kına kullanmaktadırlar. Bu korumanın dışında, kına renk olarak da hem süs hem de kötü etkilerden koruyucu olarak başta Fas olmak üzere değişik ülkelerde kullanılmaktadır. Bunun haricinde kına, Anadolu'da başka bir anlam daha kazanmıştır. Bu, kına yakılan kızın bir nevi kurban olarak görülmesidir. Gelinin kocasına, askerin vatanına, kurbanlık koyunun Allah'a kurban olduğunun belirtilmesi için bunlara kına yakılır.[25]

Ondokuzmayıs Yörüklerinde kına gecesi, geçmiş ile günümüz mukayese edildiğinde geçmişte giyilen yöresel kıyafetler dışında pek bir farklılık yoktur. Kına gecesi, düğünden bir gün önce kız evinde yapılır. Kına kadınlar arasında yakılır. Kızın ve oğlanın akrabaları, komşular çağrılır. Genelde kızın arkadaşları o gece kınayı beraber yakarlar. Kendileri çalıp, kendileri söylerler. Kına türküsü söyleyerek kızı ağlatırlar. O gece kızın yakın arkadaşları o evde beraber

22 Ayhan Karakaş, *Feke Halk Kültürü Araştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.53.

23 Ali Yakıcı, *Halk Şiirinde Türkü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007, s.245.

24 Nezihe Araz vd., *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Âdetlerimiz (Türk Töresi)*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1994, s.41.

25 Ali Çelik, *Trabzon Şalpazarı Çepni Kültürü*, Trabzon: Ofset Mat. Yayınları, 1999, s.318.

kalırlar. Kız evinde kına telaşı olurken erkek evinde çok ayrı bir koşturmaca olur. Oğlan evine orasının düğün evi olduğunu gösteren bir bayrak asılır. 'Kına Hayvanı' adı altında erkek büyükbaş bir hayvan kesilir. Yemekler hazırlanır ve uzaktan gelen herkese yemekler verilir. Ayrıca kına gecesi sabaha kadar erkek evi, kız evinin erkeklerini "ciçcilik" geleneği adı altında ağırlar. Beraber yenilir, içilir, davullar eşliğinde oynanır, eğlenilir. (K2, 3, 4, 6, 7, 9, 11)

Gelin Süsleme

Araştırılan sahadaki Yörüklerde eskiden gelinlik yerine meşhur üç etek diye anılan bir giysi kullanılmıştır. Gelin üç etek, üstüne fermene giyer. Gelinin başına işlemeler, boynuna beşi birlik takılır. Üç etek üzerine cepken, beline gümüş kuşak, boyuna gıdıklık denilen gerdanlık takılır. Gelin böyle süslenirken gelinin gideceği at da süslenir. Kız evi ata bir heybe dokur. Ata çeki yapılır, atın üzerine, ön kısmına kırmızı, arka kısmına yeşil bir örtü örtülür. Günümüze gelindiğinde ise bu süslenme şekli tamamen değişmiştir. Artık birçok yerde olduğu gibi gelinlerin olmazsa olmazı beyaz gelinlik gelinlerin hayallerini süslerken gelin arabası at yerine kullanılmaktadır. Beyaz gelinlik üzerine taç, duvak gibi klasik süslemeler birçok yörede olduğu gibi Yörüklerde de gelinin düğün kıyafeti olmuştur. (K1, 2, 3, 10, 12, 13).

Çeyiz

Arapça "cihaz" dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası; kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Anadolu'nun birçok yöresinde kız çocuğu olan aile, ileride çeyiz masraflarını karşılanması için bir kavak ağacı diker.[26]

26 Ayhan Karakaş, *Feke Halk Kültürü Araştırması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.52.

Bütün bu özellikleriyle çeyiz Türk toplumunda çok önemli bir yere sahiptir. "Çeyiz yazma", "çeyiz götürme" "çeyiz yerleştirme" vs. gibi her biri ayrı bir öneme sahip uygulamalar düğünlerin önemli gelenekleridir.[27] Özenle hazırlanmış çeyiz, damat evine gönderilirdi ve bu, evin içine serilirdi. Çeyiz gezmek ise, gelenektir.[28]

Çeyiz, kızın kendine hazırladığı evlendikten sonra kullanmak üzere istediği eşyaları kapsamaktadır. Yörüklerde eskiden yoksulluğun ve çadır hayatının gereklerinden dolayı çok fazla çeyiz yapılmamıştır. En fazla palaz, keçe, yatak, yorgan... vs. bunlarda düğünden bir gün önce atla gelin evinden erkek evine gönderilir. Günümüzde çeyizin içeriği hayli değişmiştir. Çeyizin zenginliği kız tarafının maddi durumuna göre değişir. Genel olarak bir evde olması gereken her ne varsa çeyize koyulmaya başlanmıştır. Yorganlar, yastıklar, çarşaflar, danteller, işlemeler, havlular, yazmalar, lifler, yatak odası takımları, oturma odası takımları, mutfak takımları, banyo takımları, tabak tencere takımları vs. gibi bir evin ihtiyacını karşılayacak gereksinimler çeyizde yer almaya başlamıştır.

Takı Merasimi

Takılar, evlilik geçiş döneminin kültürel açıdan vaz geçilemez unsurlarından birisidir. Uygulamada yöresel farklılıklar olmakla birlikte takı olgusunun varlığı ve törenleri genel bir ortaklık göstermektedir. Evlilik sürecinin hemen her aşamasında takı takma yer almaktadır. İlk takı genellikle söz kesmede yüzükle birlikte takılmaktadır, daha sonra nişanda yine yüzükten sonra, düğünde ve en son düğünün ertesi sabah yüz açımında takılar takılmaktadır.

Takı merasimi günümüzde düğün ya da kınada gelin ve damadın yakınları hediye olarak altın ya da para takarak maddi manevi desteklerini çifte sunmalarıdır. Eskiden maddi yetersizliklerden dolayı

27 Ali Çelik, *Trabzon Şalpazarı Çepni Kültürü*, Trabzon: Ofset Mat. Yayınları, 1999, s.359-360.

28 Sabiha Tansuğ, "Bodrum Gelini", *Türk Folkloru*, 1985, (76), s.11.

genellikle kimse takı takmaz. Erkek tarafı söz günü ne takılmasına karar verilmişse geline onu takar ve bu genelde beşi birlik olur. Bunun dışında kız tarafı kadına ayrı, erkeğe ayrı, çocuğa ayrı verilmek üzere mendil hazırlar. Bir kadın, düğün günü bu mendili herkese dağıtır. Durumu iyi olan bu mendil karşılığında para verir. İşte bu para, oğlan ve kıza takı olarak verilir. Ayrıca geline tabak, çanak gibi türeden ev eşyası getirilmez. Günümüzde bu değişmiş düğünde gelin ve damat ortaya çıkarılır, onlara takı takıp tebrik etmek isteyenler oraya gider, bir nevi görevini yerine getirir. (K1, 2, 3, 6, 8, 10).

Düğünün Başlaması

Düğün, Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından biridir. İnsanları bir araya getirme, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendirme, ortaklığı pekiştirme, kişilerin birbirine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösterme, insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırarak, gelenek göreneklerini, inançlarını, değer yargılarını, törelerini canlandırma, eğlendirme, mutluluk verme fonksiyonları vardır.[29]

Düğün kelimesi düğmek mastarından gelmektedir. Düğmek, bağlamak, düğümlemek demektir. Düğün, Çağatayca ve Uygurca düğüm anlamında kullanılmıştır. Anadolu ağızlarında ise bugün bile yaşanan m\n değişmesinin "düğüm" kelimesinin "düğün" olarak kabul görmesinde ve yaygınlaşmasında etkili olduğu görüşü yaygındır. Bir nesneyi el ile bağlamaya "akd" denildiği gibi dil ile bir işi bağlamaya da "akd" denilmektedir. Mesela düğünle ile ilgili olan bir "akd-i nikâh" deyimi vardır ki yüzyıllarca Türk insanı tarafından kullanılmış, günümüze de zaman zaman karşımıza çıkmaktadır.[30]

29 Gülin Öğüt Eker, "Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Âdetlerinin Yeri", *Milli Folklor,* 1998, (40), s. 15.

30 Ali Yakıcı, "Düğün Kelimesi ve Kültürümüzdeki Yeri Üzerine", *Milli Folklor*, 1991, (11), 33.

Düğün, kişisel tercihlerin yanında, aynı toplumun üyesi olarak hüznü ve sevinci paylaşma, sorumluluk taşıma, problemlere çözüm getirme, beraber yaşamanın getirdiği kurallara saygı gösterme gibi ortak değerlerin sentezi durumundadır.[31]

Düğün, gerek gelinin, gerekse damadın hayatlarının dönüm noktalarından birinin yani evliliklerinin başlangıcı olan mutlu bir tablodur. İnsanlar eğlenirler ve mutlu olurlar. Gelin ve damat evlendiklerini, mutlu olduklarını yakınlarına duyurmuş olurlar. Gelin ve damadın yakınları da düğüne gelerek, bu evlilikte onların mutlu olduklarını görürler ve onları onaylarlar. Yörüklerde eskiden düğün üç gün, üç gece sürmüştür. Birinci gün bayrak hayvanı kesilir. Oğlan evine biri gelin, biri damadı temsil etmek üzere iki bayrak asılır. Silahlar atılır ve düğün başlatılır. Yemekler hazırlanır, davullar çalar, eğlence başlar. Düğün Çarşamba günü başlar. Perşembe günü gündüz yenilir, içilir, eğlence devam eder. Burada yenilen yemeklerin kaşıklarını herkes kendi evine götürür. Düğün evinden kaşık çaldık diye sevinilir. Bu geleneğin hangi amaçla yapıldığı tespit edilememiştir. Düğün günü erkekler arasında çeşitli oyunlar oynanır. Bunlardan bir tanesi olan güreşte kim yenerse düğün sahibi ona bir koç hediye eder. Düğünlerde oynanan bir başka oyun ise yumurta kırmadır. Ağaca yumurta asılır, herkes silahla onu kırmaya çalışır. (K1, 4, 7, 11).

Düğüne gelenler arasında hatırı sayılır misafirlerin düğüne gelme şekilleri de farklı olur. Onlar gelirken yanlarında hediye olarak ya bir koç ya da bir miktar para getirir. Gelenler, düğün evine yaklaştığı bir noktada durur, silah atar ve oraya gelinip alınmayı bekler. Davul zurna eşliğinde bayrak taşıyan, adı bayrakçı olan, bekâr bir delikanlı misafirlerin yanına gider ve misafirleri düğün evine götürür. Bu süreçte bazen işin içine komiklik katmak için bayrakçının sırtına da binilmek istenebilir veya sırf zora koşmak adına bayrakçıdan kahve

31 Gülin Öğüt Eker, "Küççe Düğünü'nün Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi", *Milli Folklor*, 1999, (42), s.63.

istenebilir. Ayrıca bayrakçının bayrağına da bahşiş olarak bir parça kumaş asılır. (K1, 4, 6, 7).

Akşama erkek tarafı kız evine kına yakmaya gider. Üçüncü gün, ikindiye doğru oğlan evinden çıkılır, gelin almaya gidilir. Günümüzde düğünler, artık neredeyse tamamı, düğün salonlarında düğün merasimi şeklinde yapılmaktadır. Özel bir gün olmamakla birlikte düğün salonundan alınabilen güne göre haftanın her günü düğün yapılmaya başlamıştır. Kınadan önceki gün kına hayvanı kesilir ve bayrak asılır. Uzak yerlerden gelecek misafirlere göre yemekler hazırlanır. Kına akşamı kız evinde veya düğün salonunda kına yakılır. Ertesi gün erkek evinde toplanır, konvoy yapılarak kız evine gelin almaya gidilir. Davul zurna eşliğinde orada da küçük bir eğlence yapılır. Damat ve babası gelini evden çıkartırken kız tarafına bahşiş verir ve gelinlerini alırlar. Bundan sonra ya damadın evinde ya da düğün salonunda düğün yapılır, eğlenilir. (K1, 3, 4, 6, 7, 10, 11, 12, 13).

Burada geçmişte yapılan geleneklerden bayrak asma üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü geleneğin değişmesinde doğrudan bir etki vardır. Gelinin temsil eden bayrak yeşil ve beyaz renkli, damadı temsil eden bayrak kırmızı ve beyaz renkli olur. Fakat bir düğünde yaşanan küçük bir ikazdan sonra sadece damadı temsil eden bayrak asılmaya başlar. Bir düğün sahibi, düğüne kaymakamı davet eder. Kaymakam bayrakları görünce sebebini sorar ve kızı temsil eden bayrağın Mısır'ın bayrağı, erkeği temsil eden bayrağın Türk bayrağı olduğunu söyler. Bundan sonra sadece Türk bayrağını asmaları şeklinde ikaz eder. O tarihten itibaren de herkes sadece kırmızı ve beyaz renkli bayrağı asmaya başlamış. Günümüzde hâlâ tek bayrak asılmaktadır. (K4).

Gelin İndirme

Gelin indirme, genel olarak Anadolu'nun her yerinde büyük bir sevinçle kutlanan bir törendir. Gelin indirmelerde görülen ve en eski Türk özlerini taşıyan gelenekler ise şunlardır:

1. Saçı: Saçının kökleri Şamanizm inancına dayanır. Orta Asya Türklerinde, "saçuv" veya "çaçılama" da, denirdi. İslamiyet'ten sonraki, ikinci gelişmede, "un serpme", Türk kültüründe daha çok yaygınlaşmıştır. "Para, çörek, şeker" ise, daha geç çağlarda ortaya çıkmıştır. Anadolu'da saçı sırasında dua da edilirdi. Anadolu'da buna, "gelin uğru" da denir.
2. Kurban kesme: Türk kültüründe sıkça uygulanır. Anadolu'da buna, "uğur kesme" de denir.
3. Eşik: Gelinin eşikten geçmesi sırası Türk kültüründe önemli yer tutar. Bütün Türk illerinde, "gelinin eşiğe basmaması için halı veya kumaş serilir"[32]

Oğlan evinde düğünü yapılmış, eğlenilmiş, sıra gelini babasının evinden alıp artık bundan sonra yaşayacağı kocasının evine getirmeye gelmiştir. Üçüncü gün şenlikler yapıldıktan sonra ikindi vakti erkek evinde seğmen çekerek kız evine gidilir. Kız evinde biraz oynanıp eğlendikten sonra kız ata bindirilir ve oğlan evine getirilir. Oğlan evine gelindiğinde burada birtakım gelenekler uygulanır. Öncelikle gelin attan inmez, kayınvalidesinin ve kayınpederinin kendisine indirmelik vermesini bekler. Özellikle kayınvalidesi maddi güçlerine bağlı olarak hayvan veya tarla gibi hediyeler verir. Buradaki amaç, gelinin yaşamını devam ettireceği yeni evini çabuk benimseyebilmesi, ona ait bir şeylerin varlığı oma güvence vermesi şeklindedir. Bu gelenek bir nevi kabul törenidir. Bu gelenek eğlencelerle tamamlanınca gelin attan indirilir. Gelin ve damat eve girmeden önce, gelin bereketiyle eve gelsin diye üzerlerine leblebi, şeker, üzüm karışımı saçı atılır. Gelin, kapının eşiğinde nazarı kırılsın diye bardak kırar. İyi huylu olsun diye gelin kapıya yağ sürer. Gelinin dindar olması için eline Kur'an-ı Kerim verilir. Gelin eve girdikten sonra kısmetleri açılsın diye bekârlara gelinin kolunun altından geçirilen gelin ekmeği dağıtılır. Ardından herkese baklava ikram edilir. Gelin eve

32 Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 4. Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, 2001, s.267-268.

girince, gelinin kucağına erkek çocuğu verilir. Orada olan misafirlere gelin yemeği verilir. Böylece düğün merasimi bitmiş olur. Gelinin erkek evine getirildikten sonra uygulanan bu gelenekler bütünüyle günümüzde de devam etmektedir.

Sonuç

Biyolojik halk bilimi kuramının kurucusu olan Gennep, yaptığı derlemelerle yaşayan kalıntıları göstermek için değil, yaşamakta olan gelenekleri veya geçiş törenlerini göstermeye çalışmıştır.[33] Kalıntılar, her ne kadar var olsalar da hiçbir işleve sahip değildir, eksiktir, güncel değildir. Buna rağmen yaşayan her şey fonksiyoneldir, günceldir, anlamlıdır ve muhakkak var olmasının altında önemli ihtiyaçlar ve nedenler vardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bu çalışma da geçmişte uygulanmasının ve günümüze kadar gelemeyişinin altında anlamlı sebepler yatan gelenek ve görenekler ile günümüzde yaşayan gelenek ve göreneklerin fotoğrafı niteliğindedir.

Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Ondokuzmayıs Yörüklerinde de evlilik, birbirini takip eden gelenekler ve uygulamalar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda geçmiş ile günümüz arasında mukayesesi yapılan yörenin kültüründe değişiklikler tespit edilmiştir.

Geçmişte göçebe yaşayan Yörükler, çok fazla obalarının dışına kız verip, dışarıdan kız almamışlardır. Sürekli bir konargöçer hayat tarzına sahip olduklarından bir süreliğine yerleştikleri yerden bir kız aldıklarında oraya bir daha göçün olması imkânsız olacağından, kendi aralarında kız alıp vermek daha akıllıca görülmüştür. Zaten, Yörük olmayan insanlar da kızlarını onlara vermekten çekinmişlerdir. Bu gelenek şimdiye kadar böyle devam etmiştir. Fakat yerleşik hayatın etkisiyle bu son nesil, özellikle okuyan ya da Almanya'da yaşayan gençler, bu geleneği değiştirmeye başlamıştır.

---

33 Özkul Çobanoğlu, *Halk bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayıncılık, Ankara, 2002, s.173.

Eskiden uygulanan âdetler arasına kızların evlenme arzularını dile getirmek için kırmızı bir başörtü takmaları, düğüne davet için erkek tarafından biri atla dolaşarak biri gelini, biri damadı temsil eden iki şekerin bulunduğu bir kâğıda yazı yazılması, çeyizin muhtevasının değişmesi, gelinlik olgusunun şekil değiştirmesi, gelin ve damada yardım mahiyetinde olan takı olayının şeklinin değişmesi, üç gün süren düğünün zamanının kısalması gibi içinde gelenek ve görenek bulunduran uygulamalar günümüzde kaybolmuştur. Buna karşılık kız isteme sürecinde, nişan ile düğün arasında ve kına günü uygulanan gelenekler devam etmektedir. Bunun yanında kız almaya giderken yapılanlar günümüzün şartlarına ayak uydururken gelin indirme sürecinde her biri yeni kurulan aile için derin anlamlar içeren âdetler günümüzde canlılığını korumaktadır.

Gelenek ve göreneklerin değişen kültür anlayışı ile farklılaşması kaçınılmazdır. Fakat yapılmasının altında önemli sebepler yatan geleneklerin özellikle uygulayıcıları tarafından farkındalığının ve değerinin arttırılması gerekmektedir. Bu çalışma, genelde Yörükler özelde Ondokuzmayıs Yörükleri için dikkat çekici bir adımdır.

KAYNAKLAR

Altun, Işıl. *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, İzmit: Yayıncı Yayınları, 2004.

Araz, Nezihe vd. *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Âdetlerimiz (Türk Töresi)*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1994.

Artun, Erman. "Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri", I. *Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, 1996, s.25-62.

Çelik, Ali. *Trabzon Şalpazarı Çepni Kültürü*, Trabzon: Ofset Mat. Yayınları, 1999.

Çobanoğlu, Özkul. *Halk bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayıncılık, Ankara, 2002.

Çopuroğlu, Y. Cemalettin. "Fırat Havzası Evlilik Kültürü I: Düğün Öncesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2000, 10 (2), s.163-193.

Doğan M. Said ve Doğan Cihangir. "Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler", *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 2004, (30), s.15-29.

Eröz, Mehmet. "Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük-Türkmen Köyleri", *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 1965, (6), s.119-154.

Gönen, Sinan. "Dede Korkut Hikâyelerinden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri", *Millî Folklor*, 2006, (69), s.62-72.

Kalafat, Yaşar. "Kazakistan'daki Türk Halk İnançları", *Milli Folklor*, 1999, (42), s.66-71.

Karakaş, Ayhan. *Feke Halk Kültürü Araştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Kaya, Doğan. "Düğünlerimizle İlgili Terimler ve Bunların Fonksiyonel Özellikleri", *Millî Folklor*, 1996, *(29-30)*, s.23-29.

Kılıç, Sami ve Altuncu Abdullah. "Karakoçan'da Evlilik Adetleri", *Turkish Studies*, 2014, 9/5, s.233-250.

Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 4. Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, 2001.

Öğüt Eker, Gülin. "*Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Âdetlerinin Yeri*", Milli Folklor, 1998, (40), s.15-30.

———. "Küççe Düğünü'nün Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi", *Milli Folklor*, 1999, (42), s.62-65.

Örnek, Sedat Veyis.*Türk Halk Bilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Tansuğ, Sabiha. "Bodrum Gelini", *Türk Folkloru*, 1985, (76), s.7-11.

Türkmen, Fikret. "Erzurum'da Düğün Âdetleri ve Düğün Türküleri", *Türk Kültürü*, 1977, (177), s.565-572.

Yakıcı, Ali. "Düğün Kelimesi ve Kültürümüzdeki Yeri Üzerine", *Milli Folklor*, 1991, (11), 33-36.

———. *Halk Şiirinde Türkü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Kaynak Kişilerin Listesi

K1 Fatma Devecioğlu, 1928, Okuma Yazma Biliyor, Yörükler köyü, ev hanımı.

K2 Kafiye Şen, 1939, ilkokul mezunu, Yörükler köyü, ev hanımı.

K3 Emine Eroğlu, 1920, okuma yazması yok, Yörükler köyü, ev hanımı.

K4 İbrahim Erdinli, 1926, ilkokul mezunu, Yörükler köyü, Emekli.

K5 Havva Hamzaoğlu, 1966, ilkokul mezunu, Yörükler köyü, ev hanımı.

K6 Hasibe Erdinli, 1938, Okuma Yazması yok, Yörükler köyü, ev hanımı.

K7 Ahmet Erdinli, 1935, ilkokul mezunu, Yörükler köyü, Emekli.

K8 Emine Erdinli, 1954, ilkokul mezunu, Yörükler köyü, ev hanımı.

K9 Ayşe Aydın, 1956, ilkokul mezunu, Yörükler köyü, ev hanımı.

K10 Fatma Türkmen, 1946, ilkokul mezunu, Yörükler köyü, ev hanımı.

K11 Kamil Erdinli, 1943, ortaokul mezunu, Yörükler köyü, ev hanımı.

K12 Meryem Samitoğlu, 1929, okuma yazması yok, Yörükler köyü, ev hanımı.

K13 Emine Sözen, 1953, okuma yazması yok, Yörükler köyü, ev hanımı.

Yörük Düğünü

Gönül Erdem Nas[1]

Giriş

Yörükler, kültürel birikimleri ve sahip oldukları ağız özellikleri bakımından yaşadıkları coğrafyalarda ayırt edici birtakım özellikler taşımaktadırlar. Türkiye'nin birçok yöresinde yaşayan Yörükler, kendilerine verilen adlandırmadan, yaşayış şekillerindeki kültürel izlere kadar birçok tartışmaya konu olmuşlardır. Herhangi bir etnik tanımlama içermeyen Yörük terimi, göçebe bir yaşam süren Türkmenler için kullanılmaktadır. Terim olarak ilk defa Yazıcızade Ali'nin *Tevarih-i Ali Selçuk* adlı eserinde kullanıldığı düşünülmektedir.[2] Osmanlı Dönemine ait Kanunnamelerde de Yörük deyiminin "göçebe yaşayış" şeklini ifade ettiği kaydedilmektedir. XVI. yüzyıl Osmanlı tahrir defterlerinde Halep Türkmenleri, Yeni il ve Dulkadirli ilinde bazen bu adla, yani "Yörükan-ı Haleb", "Yörükan-ı Dulkadiriyye" şeklinde anıldıkları ifade edilmiştir.[3]

---

1 Yrd. Doç. Dr. Gönül Erdem Nas, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilim Bölümü, Bartın.

2 M.S Doğan ve C Doğan, "Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*", 2004, C: 30, Ankara, s.17.

3 Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1992, İstanbul, s.143.

Yörük ve Türkmen tanımları genellikle aynı anlamda kullanılmaktadır. Anadolu'da aşiret, oymak ve boyların yerleşim biçimlerinin genellikle 24 Oğuz boyu esasları altında gerçekleştirildiği ve bu Oğuz boylarına mensup teşekküller içinden bazılarının büyük federasyonlar oluşturduğu, çeşitli adlar altında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde, bulundukları yerlere göre isimler aldığı bilinmektedir.[4] Dolayısıyla isim ve mezhep farklılıklarına bakılarak Türkmen ve Yörükleri farklı etnik grup olarak değerlendirmek hatalıdır. Tarihi kaynaklarda "Türkmen" adının zamanla "Oğuz" adının yerini aldığı Yörüklerin de Türkmenlerin konargöçer yaşayan bir kısmı olduğu çok açık bir şekilde bilinmektedir. Bu anlamda Yörük ve Türkmen olarak adlandırılan Türklerin yaşam biçimlerinden veya yaşadıkları coğrafyadan kaynaklanan nedenlerden dolayı kültürel farklılaşmaları Türk kültürü içerisinde ancak alt kültür olarak değerlendirilebilinir.[5]

Yörükler ise bu adlandırma kendilerine sorulduğunda bir yaşayış şeklini ifade etmek için kullanıldığını dile getirmişlerdir. Yörüklük ve çobanlığın benzer olduğunu kendilerinin de yazlak ve kışlak hayatı benimsedikleri için hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğunu bu sebeple göç eden insanlara Yörük denildiğini ifade etmişlerdir. Bu konuda kaynak kişilerden biri şunları söylemiştir: "*Dağlarda, obalarda çobanlık èderiñ, yórüklük èderiñ*"[6] Bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere Yörüklük tanımını bu adla anılan bireyler için geçimini hayvancılıkla sağlayan konargöçer yaşantı süren kimseler için kullanmaktadır. Yörüklerde konargöçer yaşam şekli çok eski zamanlardan günümüze taşıdıkları en belirgin özelliktir. Günümüzde hemen hemen tüm Yörük aşiretleri konargöçer yaşam tarzından vazgeçip yerleşik hayatı ve tarıma dayalı ekonomik anlayışı benim-

4 Orhan Türkdoğan, "Anadolu'nun Etnik Yapısı, Dünü ve Bugünü", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1996, Sayı 112, s.20.

5 Cahit Gelekçi, "Türk Kültüründe Oğuz-Türkmen-Yörük Kavramları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2004, Sayı 1.

6 Süleyman Yılmaz (83), ilkokul mezunu, Ormancık köyü.

semiştir. Yörükler yaşadıkları coğrafyanın iklim koşullarına bağlı olarak temel geçim kaynakları olan küçükbaş hayvanların ihtiyaçlarını temel alıp yazlak ve kışlaklara göçmüşlerdir. Görüşmelerde bu göçün eskiden çok büyük obalar halinde develerle ve sayısız sürülerle yapıldığı söylenmiştir. En geç nisan ayında develerin karnına bağladıkları ve adı "karın çanı" olan büyük çanın çalmasıyla tüm obalara göçün geldiği bildirilir ardından günlerce süren göç başlarmış. Göç sırasında dağ yaylalarına çıkan Yörükler ayaklarından hayvan derisinden yapılma en fazla üç gün dayanabilen çarıklarıyla karlı yolları küreyerek gider her oba kendisine ait yaylaya varınca konarlarmış. Yayla "seyil"den yani sahilden ne kadar uzak olursa oradaki ot ve iklim hayvancılık için o kadar elverişlidir.

Günümüzde söz konusu bu göç yerini sadece sıcak olan sahil kenarından serin olan yaylalara mevsime bağlı göçe bırakmıştır. Her oba kendine ait yaylada yaylak (Yazın konaklanan yayla evi) hayatına devam etmektedir. Günümüzde ekonomik koşulların iyileşmesi sayesinde geçmişte mağaralarda hayvanlarıyla birlikte yaşamak zorunda kalan halk, yaylalarda şimdi kendi yaptıkları evlerde yaşamaktadır.

Anamur Yörükleri ve Düğün Adetleri

Yörüklerin yaşam alanı, Kızılırmak yayının batısından İçel'i de içine alacak şekilde çekilecek çizginin batısında kalan bölgeler ile Rumeli toprakları olarak tespit edilmiştir. Anadolu'nun batı bölgelerinde XVII. yüzyıldan önce konargöçerlik edenlere ve bunların kurdukları köylere "Yörük" veya "Yörük -köyü", bahsedilen yüzyıldan sonra buralara gelen konar - göçerlere de "Türkmen" denilmiştir.[7]

Anamur'da halkın büyük çoğunluğu Yörük'tür. Sarıkeçili, Bahşiş (Bahşiş Yörüklerine ait 3 köy bulunmaktadır: Gercebahşiş, Karalarbahşiş ve Güneybahşiş) ve Tekeli Yörükleri ile birlikte

7 Gündüz, Tufan. *Anadolu 'da Türkmen Aşiretleri "Bozuluş Türkmenleri 1540-1640,* Bilge Yayınları, Ankara, 1997, s.38.

nüfusu 1300-1600 civarında olan Abdallar, bir köyde ise (Kaşdişlen) Tahtacı Alevisi Türkmenler yaşamaktadır. Göçebe yaşam tarzına sahip olan söz konusu aşiretler zaman içerisinde Anamur ve çevresinde yerleşik hayata geçmiştir. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Nüfus Mübadelesi gereği burada yaşayan gayrimüslim Rumlar ve Karamanlılar, Yunanistan'a gönderilmiştir. Saha çalışması esnasında görüşme yapılan yaşlı kişilerden bazıları[8] Rumların Anamur'dan sandallarla Kıbrıs'a gittiğini dile getirmiştir. Bu anlatıyı yaşı ileri özellikle kadın kaynak kişiler dile getirmiştir. Yanı sıra bu kişilerin Rumca birkaç cümle kurabildiği de gözlenmiştir. Rumca birkaç cümleyi ise çocukluk yıllarında yanlarında hizmetçi olarak çalıştıkları varlıklı Rum ailelerden öğrendiklerini dile getirmişlerdir. Mübadele sonrası Rumlardan boşalan tüm yerlere o dönemlerde özellikle Ermenek yaylalarında göçer olan Yörük aşiretleri yerleştirilmiş, günümüze kadar da bu yapı korunmuştur. Turizm ve sanayinin çok gelişmemiş olması gelirinin tamamına yakınını tarımdan sağlayan yöreye göç neredeyse hiç olmamıştır. Bu durum da Yörüklük geleneğinin ve ağız özelliklerinin günümüze kadar taşınmasını sağlamıştır.

Düğün Âdetleri

Aile kurumunun oluşumu için erkek ve kadının bir araya gelmesi olan evlilik, içerisinde çok fazla kültürel öge de barındırmaktadır. Geçmişten günümüze toplumun değişimi ve gelişimi düğün, ölüm gibi törenlerde kendini göstermektedir. Eskiden uygulanan gelenekler yaşayışın değişimi ile yerini başka geleneklere bıraksa da sabit birçok geleneğin de şekil değiştirmiş halleri gözlemlenebilmektedir. Atla alınan gelinler günümüzde arabayla alınsa da gelin alayı şekil değiştirmesine rağmen günümüzde hemen her yörede varlık göstermektedir.

8 Nas, Gönül Erdem. *Anamur ve Yöresi Ağızları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2014, s.9.

Anamur ve yöresinde yaşayan Yörükler geçmişte uyguladıkları birçok geleneği günümüzde de uygulamakta bazı gelenekleri ise farklılıkla da olsa yaşatmaktadır. Anamur coğrafyası sahil ve dağ olmak üzere iki hat üzerinde şekillenmiştir. Bu sebeple özellikle dağ köylerine ulaşım oldukça zordur. Bu durum geçmişteki geleneklerin daha iyi korunduğu dağ köyleri ve günümüze uyarlanmış geleneklerle deniz yerleşim yerlerini oluşturmuştur. Burada şehir merkezine yakın olduğu halde kültürel dokusunu çok iyi korumuş Bahşiş Yörükleri köyleri dikkat çekicidir. Bu durumun bir benzeri de Kaşdişlen köyünde yaşayan Tahtacı Alevilerinin korunaklı gelenekleridir. Tahtacı Alevileri yaşadıkları hemen hemen her yörede münzevi yaşamaktadırlar. Bunun temel sebebi ise inançlarının ve inançlarına bağlı geleneklerinin diğer yerli halktan farklı oluşudur. Görüşme yapılan tüm bireyler bu durumu kız alıp vermeme üzerinden yorumlamıştır.

Görüşme yapılan yaşlı birçok kişi kaçarak evlendiğini söylemiştir. Bunu söylerken de cahillik olduğunu ve kendi çocuklarının düğünsüz evlenmesine asla müsaade etmeyeceklerini dile getirmişlerdir. Bazıları kaçarak evlendiklerini ama düğün yaptıklarını söyleyerek toplumsal olarak bir görevi yerine getirmenin önemini vurgulamışlardır. Genel olarak geçmişte yapılan adetler ise "isteyici"nin kız evine gitmesiyle başlamaktadır. İsteyici erkeğin ailesinden birkaç kişiden oluşan küçük bir gruptur. Günümüzün görücüsü olarak adlandırılabilir. İsteyici genellikle erkeğe ya da kıza sormadan kızın babası veya annesiyle önceden görüşür olumlu yanıt alındığında istemeye gidilir. Alınan olumlu yanıtla birlikte lokumlar yenilir. Kız bir mendilin ucunu parmak ölçüsünde bağlayarak erkek tarafına verir. Bu kızla erkeğin sözünün kesildiği anlamını taşır: "*Mendil ucu bağlayıp nişanımda damada gönderdim damat ile yan yana oturup yüsZük Takmazlar ıdı mendilucu bağlallādı*"[9] Mendil ucu bağlama geleneği yörede sadece Bahşiş Yörükleri arasında uygulanmış

9 Ayşe Şimşek (77), Bahşiş Yörüğüdür. Kendi evliliğini anlatırken "mendil ucun bağlayıp gönderdiğinde 13 yaşında olduğunu söylemiştir (Gercebahşiş Köyü).

bir gelenektir. Eğer kız ergenliğe girmemişse nişanlılık bu sürede uzatılır ardından hemen düğün yapılır. Eğer kız evlenecek yaşta ise "mendil ucu" bağlandıktan sonra çok geçmeden düğün yapılır.

Düğün günü hem gelin evine hem damat evine bayrak asılır. Düğün pazartesi gününden itibaren bir hafta süren yöre halkının deyimiyle her gün "ekmek, yemek dökülerek" yapılır. Kız tarafında ayrı erkek tarafında ayrı yapılan düğünde cümbüş vazgeçilmezdir. Erkeklerin ayrı oturduğu yerde düğünlerde oynayan "Çingene Avradı" dans eder dansını "çalpara" adı verilen zillerle yapar ve erkeklerin kucağına oturarak para toplar bu sürede erkeklere "helke" (kova) ile rakı dağıtılır. Çingene Avradı sadece erkek tarafında dans ederken kadınlar tarafında cümbüş ile beraber oyunlar oynanır. Tüm düğünlerin çalgı aletleri davul, zurna, kemençe ve cümbüştür. Bu süreçteki tüm oyun havalarına halk "cümbüş etmek" demektedir. Tüm hafta süren eğlencede perşembe günü önemlidir. Perşembe günü "kesene" günüdür. Sabahtan damat evi gelin evine götürülmek üzere tüm halinde bir keçiyi kazanda pişirir ve buna "söğüş" adı verilir yanına fasulye yemeği ve pilav ile birlikte düğünün başından sonuna kadar vazgeçilmeyen yemek olan "keşkek" de konularak gelin evine bir grupla gönderilir. Bu grup gelin evine "kesene kesmeye" gider kesene gelinin çeyizidir. Kapıya gelen içlerinde bazen damadın da olduğu grup davul zurna eşliğinde gelin evinden gelinin tüm çeyizini alır ve bundan sonra yaşayacakları eve gelin ve beraberindekilerle birlikte sermeye giderler. Kesene oldukça önemlidir. Eski zamanlarda bir bohça içinde "çulfalık kaytı" denilen dokuma tezgâhında dokunmuş kızın ve damadın giyeceği birkaç kıyafetten oluşan ve develerin sırtında götürülen kesene, günümüzde özellikle bazı köylerde kamyonlarla gelinin tüm eşyası ve ev için gerekli tüm malzemeler için düzenlenen bir törendir. Günümüzde baraj suları altında kalan bir köy olan Sarıağaç köyünde derleme esnasında Ümmü Yapılı[10] bu konuda şunları söylemiştir:

10 Ümmü Yapılı (82), öğrenimi yok, Sarıağaç köyü.

"Oğlan evi gız evine bir soğuş dèrdiK o zaman davar kesellèdi. O davarı büsbütün ġazana ġollādı haşlallādı, çuvala ġatallādı o eti gız evine elètirlerdi, gız evine gelen soğuşü orda paçalaya parçalaya dağıdıllādı."

Kesene tam bir gün sürmektedir ve öncesindeki üç günün yorgunluğuyla cuma günü boş gündür. Cumartesi kına, pazar günü gelinin damat evine geldiği günlerdir. Halk bu sıralamayı bir tür tekerleme olarak dile getirmektedir:

"İki úç gún istesi olur, bir gún kesenesi olur bir gún binesi olur yanı gelini bindiriyor kesene boşana bine denir bir gún boş olur yanı boşana deyi ona deller."[11]

Özellikle köylerde kullanılan kesene, şehir merkezinde "*dürü*" olarak adlandırılmaktadır. Dürü keseneden biraz daha farklıdır. Şehir merkezinde eskiden kız istendikten sonra çarşamba ya da perşembe günü nişan yapılmaktadır. Nişan günü damat tarafı geline, gelinin annesine, babasına, dedelerine, ninelerine ve kardeşlerine içlerinde; gömlek, elbiselik kumaş, seccade, mendil gibi hediyeliklerin olduğu "dürü" yani bohçalar götürmektedirler. Devamında hemen cuma günü düğün başlamakta cumartesi günü gündüz kına yakılmaktadır. Gündüz yakılan kına esnasında kız tarafı gelen tüm misafirlere geline nişan günü getirilen "dürü"yü açarak göstermektedir. Aynı zamanda gelin tarafı kına akşamı damat tarafına götürecekleri "dürü"lerin içindeki hediyeleri de tek tek misafirlere göstermektedir. Kına yakıldıktan sonra kına akşamı bu defa gelin tarafı damat tarafına "dürü"ler götürmektedir. Damada; damatlık, kol saati, gömlek ayakkabı, seccade gibi hediyeler dürüde hazırlanmaktadır. Yine gelin tarafı damadın annesine, babasına, dedelerine, ninelerine, kardeşlerine varsa gelinin eltilerine tek tek dürüler hazırlayıp damat tarafına verir.

İsteyici tarafından istenen kızın düğününün ilk üç günü için "istesi", dördüncü gün olan perşembe günü için "kesenesi", cuma boş gün olduğu için "boşanası", cumartesi günü için "kınası", Pazar günü

11 Nergiz Oktan (73), öğrenimi yok, Akine köyü.

gelinin damat evine getirildiği tören için ise "binesi" denilmektedir. Sırasıyla bu tekerleme "istesi, kesenesi, boşanası, kınası ve gelinesi" olarak söylenmektedir.

Boş geçen Cuma gününde de yemekler verilmeye devam edilir çalgılarla birlikte oyunlar oynanır. Gelinin kınasının olduğu gece cumartesi gecesidir. Geline bu gecede ipek kumaştan yapılmış renkli bir elbise olan "darabuluz" giydirilir ve başına kırmızı pullu bir örtü olan "pulluca" örtülür. Eğlenceyle geçen kına gecesinde genelde adet olan "Arap Oyunu" denilen ufak bir seyirlik oyun düzenlenerek düğün daha eğlenceli hale getirilir.[12]

> "*Oyun oynanırdı arap oyunu birinin arḫasına yastık yüklenirdi birisi elinde bir zoppa o yana bu yana üç dört gişi olūdu işte vurdu mu daha galdı mı gız gaçırma olūdu biri gız sahabı olūdu biri gızı gaçırırdı işte benim gızı neye gaçırdın işte şöyle yaptım böyle yaptım eliñde bir zoppa benim gızı neye gaçırdın deyi yastığa vurullādı.*"[13]

Arap Oyunu'nda kısa bir kız kaçırma hikâyesi seyirlik hale getirilerek eğlenceli bir şekilde oynanır. Oyuncuların tümü değişik kılıklara girmiş erkeklerden oluşur. Bir kız babası bir kızı kaçıran ve kızın kendisinden oluşan bu grupta kaçıranın sırtına bir yastık bağlanır kızın babası tüm oyun boyunca kızını neden kaçırdığını sorarak sırttaki yastığı sopayla döver.

Kınadan sonra "gelinesi" ya da "binesi" adı verilen gelinin damat ve alayı ile gelini aldığı gün olan Pazar günü gelir. Bu günde damat ve beraberindekiler genelde beyaz giyinerek gelin evine giderler bu topluluğa yörede "gelin alıcı" denilmektedir. Eski zamanlarda damat atın başını tutar ve gelini bindirerek kendi köyüne götürür. Kendi köyüne götürene kadar gelini mutlaka üç mezarlıktan geçirme âdeti vardır. Günümüzde bu âdeti araca bindirerek de olsa hâlâ uygulayan Kızılaliler köyü bulunmaktadır. Bunun sebebi ise ölümün daima çok

12 Gönül Erdem Nas, "Yörük Kültüründe Düğün-Ölüm Âdetleri ve Adlandırmaları (Anamur Örneği)", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2015, Vol: 1, Issue: 2, s.27.

13 Sabri Özdemir (79), ilkokul mezunu, Çarıklar köyü.

yakında olduğu mutlu olunsa da bunun unutulmadan yaşanması gerektiği inancıdır.

Pazar günü öğlen damat evine getirilen gelin kapıda içi su dolu bir helkeyi tekmeleyerek devirir. Kapının girişine gerilmiş ipi ayağıyla kırar ve bir parmak tereyağını evin giriş kapısına sürer o esnada gelinin kaynanası geline ve damada bir parmak bal yedirir. Gelin ve damadın üstünden bir eleğin içerisine hazırlanmış "sazaklık" adı verilen bir karışım düğündeki en önemli kadın misafirlerden biri tarafından dökülür. İçerisinde bozuk para, şeker ve yöre halkında "murt" olarak adlandırılan mersin yaprakları ve meyvesi olan bir karışımdan oluşan "sazaklık" oldukça önemlidir ve günümüzde de devam etmektedir. Bu süreci görüşmecilerden Sakine Gölgeli şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Gelin geliñcek oıya bi helkeynen su gonur suyu gelin Tekmeynen devirir bi de ipi gırar ıdı yanı ip ilk kez geldiği için idi soñra tereyağıynan bi Parmak gapıñın girişine gelin sürer ki o eve yapışsın içeri girmeden evvel sazaklığı dökülüveriri depesinden geliñin sazaklıkTa murt olū evi gúzel goḫsun deyi şeker olur evi datlı olsun deyi para olur evi zengin olsun deyi sazaklık dökúldükTen kēri gaynana bir barmak bal ya da bir bardak şerbet verir ki ağızları hep daTlı olsun"*[14]

Gelin eve girerken bir helke (kova) suyu ayağıyla devirir ardından kapı girişine gerilen ipi bir defada kırarak kapı girişine gelir bu sırada bir parmak tereyağını kapı girişine sürer. Bu törenin son aşamasında içeri atılan ilk adımla birlikte sazaklık dökülür. İçeri giren gelin ve damadın ağzına damadın annesi bir parmak bal sürer ya da bir bardak şerbet içirir.

Bir helke su; uzun, temiz bir evlilik ve hayatı temsil eder bunu gelinin devirmesi evliğin böyle olabilmesinin kadınla mümkün olacağı inancıdır.

Kapı girişindeki ipi gelinin kırması gelinin eve ilk kez gelmesini temsil etmektedir. Kapıya gelinin bir parmak tereyağı sürmesi gelinin bu eve yapışmasını ve hiç ayrılmamasını temsil eder.

14 Sakine Gölgeli (87), öğrenimi yok, Ortaköy Mahallesi.

Sazaklık içerisindeki bozuk paralar evliliğin bolluk ve zenginlikle geçmesini temsil ederken şeker, olacak çocukları ve onların evliliğe getireceği tatlılığı, mersin yaprakları ve meyveleri ise evliliğin temiz kokulu, huzurlu olmasını temsil etmektedir. Sazaklığı gelin ve damadın tepesinden döken kişi gelin ve damat tarafından çok sevilen, sayılan ailedeki bir kadın büyüktür.

Gelin eve girdikten sonra yedirilen bir parmak bal ya da içirilen bir bardak şerbet ise evliliğin daima tatlı dille sürmesini temsil etmektedir. Şerbetlerini içen gelin ve damat evin dışında toplanan tüm davetlileri son kez kapıya çıkarak selamlar ve düğün biter.

Sonuç

Çalışmanın başlarında belirtildiği gibi söz konusu tespit edilen bu âdetlerin bir kısmı geçmişte uygulanırken bir kısmı şekil değiştirerek günümüzde de uygulanmakta bir kısmı ise uzun yıllardır aynı şekliyle günümüzde de devam etmektedir. Bunların içinde geçmişte kalan en önemli âdet düğün süresidir. Geçmişte bir hafta süren düğün günümüzde kına ve düğünden oluşan iki günde bazen de içinde hem kınanın hem düğünün olduğu bir günden oluşmaktadır.

Kesene geçmişte hemen hemen her köyde uygulanırken günümüzde şekil değiştirerek de olsa birkaç köyde devam etmektedir. Bununla birlikte şehir merkezinde dürü halen devam etmektedir. Çingene Avradı, Arap Oyunu gibi eğlenceler günümüzde tamamen kaybolmuştur.

Günümüzde devam eden en önemli âdet ise gelinin damat evine girerken yapılan uygulamalardır. Gelin damadın evine geldiğinde ilk adımda helkedeki suyu devirmekte ipi ayağıyla kırmakta, bir parmak tereyağını kapıya sürmekte, üzerinden sazaklık dökülmekte ve içeri girdikten sonra da ya bal yemekte ya da bir bardak şerbet içmektedir.

KAYNAKLAR

Doğan, M.S ve Doğan C. "Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler", *Sosyoloji Konferansları Dergisi"*, 2004, C: 30, Ankara.

Gelekçi, Cahit. "Türk Kültüründe Oğuz-Türkmen-Yörük Kavramları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 2004, Sayı 1.

Gündüz, Tufan. *Anadolu 'da Türkmen Aşiretleri "Bozuluş Türkmenleri 1540-1640,* Bilge Yayınları, Ankara, 1997.

Nas, Gönül Erdem. "*Yörük Kültüründe Kilim ve Kilim Motifi Adlandırmaları (Anamur Örneği)*", Yayınlanmış Bildiri, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, Saraybosna, 17-19 Mayıs 2013.

———. *Anamur ve Yöresi Ağızları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2014.

———. "Yörük Kültüründe Düğün-Ölüm Âdetleri ve Adlandırmaları (Anamur Örneği)", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2015, Vol: 1, Issue: 2, s.25-32.

Sümer, Faruk. *Oğuzlar (Türkmenler),* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.

Türkdoğan, Orhan. "Anadolu'nun Etnik Yapısı, Dünü ve Bugünü", *Türk Dünyası Tarih Dergisi,* 1996, Sayı 112.

Kaynak kişiler

K1 Havva Yılmaz (82), öğrenimi yok, Ormancık Köyü.
K2 Havva Oktan (87), öğrenimi yok, Akine köyü.
K3 İsmet Kurt (80), ilkokul mezunu, Ormancık köyü.
K4 Eşşe Güney (62), öğrenimi yok, Karalarbahşiş köyü
K5 Kazım Tepe (82), ilkokul mezunu, Anamur Merkez.
K6 Ayşe Pınar (67), öğrenimi yok, Kızılalilerköyü.
K7 Kiraz Gölgeli (62), ilkokul mezunu, Anamur Merkez.

Türkmen Düğünleri

Canan İleri[1]

Giriş

Toplumun katılımıyla gerçekleşen, genellikle evlenme ve sünnet törenlerindeki eğlencelerin tümüne birden *düğün* denmektedir. Çağdaş Türk lehçelerinde "toy, tüyün, ciğin" terimleri "düğün" anlamındadır. Türk toplumunda çok eski çağlardan beri önem verilen bir etkinlik olan düğünün en belirgin özelliği, toplu olarak yapılan bir eğlence olmasıdır.

İki cinsiyet için de sosyal konum değiştirme, toplum içinde bir yer kazanma anlamlarına da gelen evlenme, insan hayatındaki önemli geçiş aşamalarından biridir. Örneğin Alevi Türkmenlerin bir tarikatında çocuk ergen olunca onun için bir cem ayini düzenlenerek ikrar alınır. Bu, Türkmenlerin yaptığı bir tür "ergenliği onaylama, toplumda kabul görme" törenidir; çünkü bir kişi, bu tören olmadıkça yetişkinlerin cem törenlerine katılamaz. Bir diğer tarikatte ise ikrar vermek için evli olmak gerekir. Hatta Topkaya ve Koşmat köylerinde evlenmemiş kişileri cem ayinine almamak şeklinde süregelen bir gelenek de görülmektedir.

1 Dr. Canan İleri, Eskişehir.

Köy düğünleri köy evlerinin bahçelerinde yapılır. Türk toplumunun tarihsel ve kültürel özelliklerini barındıran düğün geleneklerinin bir bölümü günümüzde sürdürülememektedir. Artık köylerde yaşayanlar bile, bir hafta süren düğünler yerine bir gecelik salon düğünlerini tercih etmektedir. Bu durum, geleneklerin birçoğunun uygulanmamasına, hatta unutulmasına yol açmaktadır. Bu araştırmada bir önceki kuşakta ve günümüzde uygulandığı kadarıyla Eskişehir'de Türkmen köylerindeki düğün gelenekleri ve bu geleneğin Türkmen sözlü edebiyatına ve söz varlığına yansımaları saptanmaya çalışılmıştır.

Yıllık iş takvimini tarım ve hayvancılığa göre ayarlayan Türkmenlerin düğün tarihleri de hasat sonundadır. Gün dönümünden sonra arpa harmanı yapan Türkmenler; ardından yöreye göre bakliyat toplar; buğday harmanını kaldırır; hayvanları için saman yapar, ot toplar, onları kurutur. Bir yandan da kış hazırlıkları için bulgur yapar; yarma döver; tarhanasını, konservesini, turşusunu, pekmezini hazırlar; makarnalık, tutmaçlık hamurunu keser; sebzesini kurutur; yağ çıkarır. Kışlığını derleyip topladıktan sonra ev, dam sıvar; kiremit aktarır; topraklı çatılara çorak atar. Tüm bu hazırlıklarda gücü yeten yetmeyene, işini erken bitiren diğerlerine yardım eder. Konserve, turşu, pekmez, makarna, tutmaç, yufka yapımı zaten imece usulüyle yapılır. Sıra hasat paraları ile düğün yapmaya gelir. Yardımlaşma düğün hazırlıklarında da görülür. Türkmen köylerinin birçoğunda kadın ve erkekler bahçede, tarlada, pazarda, imecede, düğünde dernekte hep birliktedirler.

Türkmen düğünleri genellikle evlenme düğünleridir. Eskiden sünnet için düğün yapılmazken sonraları evlenme düğünlerinde ailede sünnet olacak çocukların da sünnetleri yapılmaya başlanmıştır. Araştırma sürecinde birkaç bağımsız sünnet düğünü de incelenmiştir. Ancak bu çalışmanın konusu evlenme düğünleriyle sınırlanmıştır.

Düğün, evlilik hazırlıklarının son noktasıdır. Düğüne kadar pek çok tören yapılır. Bunlar; görücü gitme, kız isteme, söz lokumu yeme,

nişan, kurban, kına, gelin hamamı, düğün, gelin başı, damat başı gibi törenlerdir. Bu törenler içinde uygulanan birçok gelenek vardır. Eskişehir'de söz ve nişan yüzükleri dua ile takılır, gelin evden dua ile alınır. Yeni yuvasına dua ile indirilir. Gerdekten önce mutlaka imam nikâhı kıyılır. Gelenek değişiklikleri olmasına karşın Türkmenlerde de evlenme törenlerinde bu duaların hepsi yapılır.

Evlilik konusu açıldığında araştırma sürecinde görüştüğümüz insanlar; kendi evlilik serüvenlerini ya da evlendirdikleri çocuklarının, torunlarının düğünlerini detaylı bir şekilde anlatmaktan çekinmemişlerdir.

Eskişehir Türkmenlerinde evlenme yakın zamana kadar kız ve oğlan ailelerinin anlaşmalarıyla, hatta beşik kertmesiyle olmaktaydı. Araştırma sırasında bu geleneğin etkisinde beşik kertmesi ile evlenmiş pek çok çiftle karşılaşılmıştır. Akraba evlilikleri de yaygındır. Akraba değilse bile aşiret içi ya da aşiretler arasında evlenmeler kabul görür. Günümüzde gençler eğitim ve iş nedeniyle köylerinin dışına çıktıkları için gençlerin yabancılarla kendi aralarında anlaşarak evlenmeleri de yaygınlaşmıştır. Bu yüzden aşiret dışı evlenmeler çoğalmıştır.

Görücü Gitme ve Kız İsteme

Görücü gitmek için köyde sözü geçen, sevilen büyüklerden yardım istenir. İlk görücü gidenler kadınlardır. Eğer görücü kadınlar, kızı hiç tanımıyorlarsa bir kahvesini içerken kızı görürler.

Sonra kendi aralarında kızla ilgili düşüncelerini paylaşırlar. Oğullarını o kızla evlendirmeyi uygun görmedilerse kızın evine bir daha gitmezler. Eğer uygun gördülerse oğlanın babasına bilgi verirler. Baba onayladıktan sonra oğlana da durumu anlatırlar. Oğlan kabul derse bu kez köyde sözü geçen erkeklerin de bulunduğu bir grupla kız istemeye gidilir. Kız ailesi bu ilk istemede kızı vermez. "Büyüklerimize soralım." der. Kısa süre sonra kız evine yeniden

haber yollanır. Eğer aile büyükleri iki genci birbirine uygun görmedi ise dünürler kabul edilmez. Eğer aile büyükleri iki genci birbirine uygun gördü ise dünürler kabul edilir. Bu kez kız babası "Bir de kızımıza soralım." der.

Üçüncü kez kız evine haber yollanır. Eğer kız önerilen erkek ile evlenmeyi isterse dünürler kabul edilir, istemezse kabul edilmezler. Dünürbaşı, "Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle" kızı babasından ister. Bu durumda söz lokumu yenir.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Bediye Bacı – Siftā iki böyük alırıḳ, düñürçülüe giderik. Düñürçülüü yaparḳan "Allaḥ'ıñ emrin"i añarıḳ. "Allaḥıñ emri"nden soñā babasından sorarıḳ. Düñür˛oluruḳ. Ġız da, ġıza onnar da dèr: "Biz ġıza danışacaḳ" Ġız ister, dilerse vèririk. "Allaḥıñ˛emri"nden ġaçmazıḳ. Babasına sorarıḳ, "Ġızıñ istiyō, vèrek mi nè diyōn?" İki kere, üç kere düñür geliyollar. Ondan sōña babası da diyō. "Gızıñdan sor, eer ister, diler˛ise olur. 'Allaḥıñ emri'nden ġaçmazıḳ." ondan sōña vèriyoḳ. Loḳum yiyōlā.

Ender de olsa kız tarafının, beğendiği bir koca adayını, kızı için istettiği de olur:

Merkez Sarısungur Köyü

Tahir Ağa – (Kızın babası) Bizim bilâderi tanıyormuştu ġalbā. İzmir'de düünde beni çārtdı yanına. "Gel baḳalım!" dèdi. "Herkeş" didi, "ġolunda birisi var." didi. Ġafa da iyi. "Ben de" didi. "size" didi, "yāni ġızı" didi, "vèrmek˛istiyōm." didi. "Gızıma yèr˛arıyōm." didi. "Yaḳın gel baḳïm." didi. "Yaḳın gel yañıma." didi. Yaḳlaştım şöle. Ondan sōña, "Tāhir Bèy" dèdi. "Ben," dèdi, "siziñ ayleniziñ yapısını çoḳ sevdim." dèdi. "Dört sene" dèdi, "bi māllede ġaldıḳ." dèdi. "Eer" dèdi. "İprāim, ōluna alır˛ısa" dèdi. "ġızımı" dèdi, "oña" didi, "vèrmek˛istiyōm." didi.

Allā˛Allā! Adamıñ hāli beni şaşırtdı. "İprām bilirdir belki de." dèdi. Telwon numarasını çıġartdı, vèrdi. Ġartını vèrdi. "İprām'e" dèdi "selâm söle." dèdi.

İprām'a, yèngeye geldim, söledim bölece. Aradan on bèş, yirmi gûn geçtikđen sōña bi düün dā oldu. Oraya gitđik. Ōlanı da gôtürdük. Ōlanna ġız tanışđılar. Ondan sōña da... ōlanın˛anası biraz yan ġırdı ya, sözü dutulmadı. Sōña sözü dutulmuş˛olacaķ. İkisi de efendi, ikisi de taķsilli. İleri gôrüşlü, müendiz gişiler. "Bunnar" dèdik, "Bi yuva ġursun ḥanim, münāsib. Sen ileriye fazla gitme! Temam. Sen burda ġal." dèdik. Ondan sōña, bu şèkilde söz kestik.

Canan İleri – Köy düğünü mü ettiler?

Tahir Ağa – Ḥāyır, ḥāyır, ḥāyır yènge! Nikâhtan.

Bu arada aileler; oğullarının evleneceği kızın güçlü kuvvetli, sağlıklı olmasına; ev işine, tarla işine yatkın olmasına; hatta bir kuşak öncesinin ebeveynleri, gelinlerinin, arada kocası tarafından dövülürse dayağa dayanabilecek güçte olmasına bile dikkat etmektedirler. Bu yüzden çok zayıf kızlara dünür gitmemektedirler.

Merkez Yahnikapan Köyü

Fatma Tombak – Kimiñ ġızını aldıñız?

Satı Göl – Matđi Veli'niñ gelini var yā, onuñ bacısı. E, siziñ kôde Matđi Veli'yi bilmiyōñ mu?

Celal Göl – Ebe nèrden āñacañ sen?

Fatma Tombak – Amān. Onuū da (gelini) hèç çerçi bebē gimi ġı!

Satı Göl – Aḥa, bizïi de ïle ġı. Bizïi de ïle. Bi ōlana bak maşallā, bi de ġıza baķ. Aḥa bizïi de çerçi bebe gimi.

Fatma Tombak – Amā nïniyōduñuz o çerçi bebeni.

Satı Göl – Ïle, gôñül˛işđe. "Gôñülü, aramış da çöp boķunuñ˛içinde bulmuş." diller.

Rıza İleri – "Zayıf" diyō.

Canan İleri – Zayıflık moda.

Celal Göl – Onnar işđe birbirini˛istiyō ya.

Satı Göl – Arzı'yīnan Ġamber gimi. Nāsı ayıracañ şunnarı.

Fatma Tombak – Ḥādi, dövdü? Dövse gôrünmez˛olur.

Canan İleri – Niye dövecek?

Fatma Tombak – Oturdū yirden bir˛avıç torpānan ġaķar.

Celal Göl – Dēze, derdiñi āñıyōm yā.

Satı Göl – Ebem ḥaķsīz mı?

Celal Göl – Ebem ḥaķlı da.

Fatma Tombak – Oturduū yirden gendi ġaķamayacaķ, torpā nası ġaldırcaķ?

Satı Göl – Biz de diyoķ, bi gûn diyoķ... Bizim bi şe var, aḥā, şurdā, senden yüzüm ġara, sizden yüzüm ġara, ġız var ġaç senelik, iki dene çocū var. Hiç çocuķ bundan ōlmuş dimez. Gelse de bi gôrseñ. Ġuşluk. Onnara baķdıñ mı gôrsüñ adam nêmiş? N'işliceñ canı sav˛ossun ablası, asgere gitđi, geldi˛ile.

Fatma Tombak – İyiyi kôtüye yazıyō welek. Her˛iyi birbirini bulmas ki, ille bi başı kôtü olacaķ.

Celal Göl – Seniñ sözüñe her˛'âlda ḥaġlı dïcez. Bu ġızı āzında gôtürecek ġızlar var˛ïdı, bizim ōlana. Dört sene ġoñuşurlar˛ımış. Biz de mejburi, bi yerde aldıķ.

Canan İleri – İyi iyi, Allah mutlu etsin!

Celal Göl – Biz de onu düşündük.

Söz Lokumu

Kız evine üçüncü kez gidildiğinde kız babası gençlerin evlenmesine *olur vermişse* erkek tarafı davetlilere söz lokumu sunar.

Söz lokumu, iki bisküvi arasına konan lokumla yapılır. Herkes iki bisküvi alır, arasına lokumu yaydırarak yerleştirip bir tür tatlı sandviç yapar. Bu tatlı sandviç gençlere mutluluk dilekleriyle yenir. Bu törenden sonra bir süre hem kız evinde hem erkek evinde bisküvi ile lokum bulundurulur. Söz hayırlamaya gelenlere sunulur.

Kız tarafı da oğlan evine evlenmek için bir işaret olan *mendil* verir.

Nişan

Sözden sonra arası pek uzamadan nişan yapılır. Nişana davetliler de katılır. Nişan, yemekli ya da yemeksiz yapılabilir. Yakın akrabalar nişanda da gelinle güveye takı takmaktadırlar.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Bediye Önder – Ḳaynanası, gôrümcesi, yaḳın˯aġrabaları āldın daḳmaya geliller. Tebsi˯ideller, börek˯ideller. Bāzı yèmekli olur, bāzı yèmeksiz˯olur, pastayīnan. Kek˯inen tebsi yapallar, getiriller ġāmı, ḥısımı.

Ondan sōña da bitđikđen sōña da nışan daḳallar.

Hāyır, hāyır! Yemekli del.

Yemek yapar˯ıḳan da şey daḳarıḳ, şe keserik, toḳlu keserik. Ġoyun keserik, pilav, ġomposta, dolma, pilav, ondan sōña yuḳa yapallar, et˯olur. Cimcik˯olmaz, cimcik başqa zaman˯olur. Nışana cimcik gitmez.

Ondan sōña düün şeyine gideller. Ḥazırlīna başlallar. Ġızıñ cehizini ḥazıllanır. Bi odaya döşeller. Ġoñu ġoñşu hep gôrmeğe geliller yaḳın. Çalġılı oluyō, aynı, u da çalġılı oluyō.

Ümmühan Arı – Gelinnik giyiyō, nışannık giyiyollar. Maķas keseller.[2] Maķas ̨īnan keseller. Èl vurular.

Bediye Önder – "Maķas kesmiyō." diller. Yaķını, aġrabāları hep para vèriller. Onu da kesen ̨adam, giri ġıza virir. O parayı, ġızın ḥaķķı diye oña vèriller. Ġızda ġalır.

Ġızıñ anası da kesen o adamı, yoḥut bi dülbet vèrir. Bāşiş vèrir. Yoḥut para, terlik vèrir. Dülbet vèrir, öle.

Nışanda daķı daķıyollar. Ġaāmı, ḥısımı basđırır, elli biñ, yoḥut daķı daķmayan da para vèrir. Elli biñ nirā, yirmi biñ nira.

Ümmühan Arı – Kimi āltın daķar, kimi yüzhük, kimi güpe. Ādet, töre bitđi miydi, onda sōña yème oturullar.

Ali İleri – Peki nişan taķma anında, kurdeleyi keserken, başka ne söyleniyor?

Bediye Önder – Ḥā! O zaman Ġuran oķullar.

Ümmühan Arı – Maķas kesmiyō, ḥayır maķas kesmiyō. Üş kere Gulvallā oķullar. Ondan sōña maķas kesmez.

Bediye Önder – Yō! Guran oķuyollar. Üş kere Gulvallā oķuyollar, āyet oķuyollar, ondan sōña kesiyollar.

Ali İleri – Mani söylerler mi?

Bediye Önder – Sölüyollar. Şöle el şapaķladır.

Ali İleri – O manilerden bir iki tane söyleyebilir misiniz?

Bediye Önder – Genşler sölesin. Ben söyliyemem.

Remziye Önder – Ben bilmen, vallaḥa bilmen ben. Soñgûl, Soñgûl ̨eder, siz ̨alıñ onu.

Ümmühan Arı – Nācıya'nıñ ġızları, buñu çok gözel yapar ̨ıdı. Siz siz āşam gelecediniz āşam. Ali, āşam Nāciyegile geliñ, hepimiz toplanalım. O zaman Nacıya'nıñ ġızları çok gözel söleller.

2 Makas kesmek: Nişan yüzüğünün kurdelesini kesmek.

Son zamanlarda köy dışında çalışan akraba ve dostları sık sık izin alma sorunuyla karşılaştırmamak için nişan, düğünden bir gün evvel yapılmaktadır.

Mahmudiye İlçesi Türkmenmecidiye Köyü

Selâhattin Uğur – Cumā gûn yèmek yindi miydi, cumartesi de nişanımız var. Nişanda ōlan˛èvi, ġız˛èvi bi yère gelir. Ōlan˛èviniñ nèyi var? Altın, inci, bilezik, efendime söliyim, gèyim˛eşyāsı bunnar sölenir bi ġadın tarafından. He he, çevrilir:

"– Örmeyen˛örsün! Gôrmeyen gôrsün!
Ķayınbâbasından iki bilezïk!",

"– Örmeyen˛örsün! Gôrmeyen gôrsün!
Ķayınanasından bi bilezïk!"

Ōlan tarafından, ġız tarafından bu yapılan˛eşyālar sölenir, bu görülür. Aānıñ bütçe uyġun˛usa, davetlisine o aķşam işki vèrir. İşkide: Raķı bulunur, bira bulunur, şarap da bulunur. Benim gibi işmeyene de pepsi verir ā. Māden suyu vèrir. Saat ikiye, üçe ġadar èyleniller, yiller, İçeller. U aķşam ziyāfet˛işimiz biter.

Pırtıya Gitmek

Eskiden hazır giyim, hazır döşemelik olmadığı için hepsi için uygun kumaşlar alınarak dikip/diktirilip hazırlık yapılmaktaydı. Günümüzde arttık hazır giyim, hazır yatak odası, misafir odası takımları Bu alışverişe Koşmat'ta "pırtıya gitmek" denmektedir.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Bediye Önder – Ġız˛ınan ōlan˛olur. Düün yapacaķ ķayınbabası olur, yoḫut nışannısınnan nèynen gideller, şey almıya, eşyālarını almıya, üs – baş˛almıya. "pırtı" dir˛idik èveli, "*pırtı*" diller˛idi. Hā èveli, pırtıya gideller˛idi.

Ümmühan Arı – Eşyālarını almaya gideller. Mobilya dakımını, ceḥizini, gelinnïni. He pırtı, èveli pırtı almaya gideller˛idi.

Bediye Önder – Pırtıya gideller, pırtıdan...

Ümmühan Arı – Bayrak ġaḳtïnı söle.

Bediye Önder – Sus be! Pırtı gelmedi ki dā! Sāndık alıllar. Sāndık getiriller˛idi èveli. Şindï öle mobilya yoḳ. Ōlan tarawı sandık gèdiriller˛idi işđe. He, gèyim alıllar˛ıdı. Geliller˛idi şoraya ġorlar˛ıdı. Bi ġat yatā dā üsđüne ġorlar˛ıdı. Beş minder yapallar˛ıdī.

Kurban

Sözle ya da nişanla düğün arasına Kurban Bayramı girerse erkek tarafı kıza kurbanlık koç hediye eder. Koç süslenir. Arife günü kız evine götürülür.

Ayrıca düğünün başladığının işareti olarak oğlan evinin bacasına bayrak asılır. Bayrak asılmadan önce de "bayrak kurbanı" kesilir. Düğün sürecinin ağız tadıyla geçmesi, gençlerin mutlu bir yuva kurması dilekleri dile getirilir.

Mahmudiye İlçesi Türkmenmecidiye Köyü

Selâhattin Uğur – Esgiden bizde perşembe gûn bayraḳ ġaldırıllar˛īdı, bazar gûn gelin˛indiriller˛idi. Bayraḳ ġaldırıllar efendim, bayrān˛üsđünde çivi˛olur. Çivinin buraya bir˛elma taḳılır. Elmanın boynuna bir üzerlik, duüne nazar deymicek, üzerlik bālanır. Bayrā dikeller... Bayrā ḥoca gelir diker, oḳur yāni. Duvālı filân dikilir. Bayrān dibine ġurban keseller. Usûlümüz böle. Ġan aḳmīcaḳ, efendim, duün ḥayırlı bi duün˛olcaḳ.

Düğün

Düğün, içinde pek çok töreni barındırır. Düğün başlamadan bir hafta önce oku dağıtılır. Oku dağıtma işi en geç üç gün önce bitirilmelidir.

Düğün başlamadan güveyi için bir sağdıç gelin için de bir yenge görevlendirilir. Bu kişiler düğün boyunca güveyiyi ve gelini yalnız bırakmazlar.

Düğün bayrak asmakla başlar. Bayrak kurbanı kesilip, bayrak halayı çekilir. Kurban eti ile piâv yapılıp hoşaf ile konuklara ikram edilir. Böylece düğün başlamış olur.

Kına töreni başlar. Kına eğlencesi yapılır. Gelin kına için özel giysiler giyer. Eskiden gelinin başına, eline, ayağına kına yakılmaktayken şimdi yalnız ele yakılmaktadır. Eskiden kına kutsal sayıldığı için gelinin kınalı eli kimseye gösterilmez, eline eldiven giydirilir ya da yazma ile örtülürdü.

a. Çeyiz

Anadolu'da "Kız beşikte, çeyizi sandıkta." derler. Kız bebeği olan anneler her fırsatta ona çeyiz hazırlamaya başlarlar. Çeyiz de bir tür ev donanımıdır. Çarşaflar, yastık örtüleri, yatak örtüleri, bohçalar, raflara, orta masalarına dantel örtüler, koltuklara işlemeli, dantelli yastıklar... Örgü çorap, kazak, battaniyeler, tüller, perdeler... Yazma ve tülbent oyaları, namaz örtüleri, seccadeler... Hepsi el emeği olduğu için kısa sürede yapılamayacağından anneler boş vakitlerini -becerebildikleri kadarıyla- bu hazırlıklarla değerlendirirler. Beceremediklerini bu işleri parayla yapanlara yaptırırlar.

Düğün sürecinde kız evinin kızı için hazırladığı çeyiz, önce kız evinde serilir. Sonra oğlan evinde serilir. Düğüne gelen konuklar, çeyize bakarlar. Yakın akrabalar çeyiz üzerine para atar. Düğün sahibi, para atana, hediye edilmek üzere hazırlanmış çorap, tülbent, yazma gibi hediyeliklerden verir.

Mahmudiye İlçesi Türkmenmecidiye Köyü

Selâhattin Uğur – Ġızıñ sandıḳ ̧eşyāsı vardır, èl ̧işi çeñiz dèriz biz ûna. Èl ̧işinde bulunan: On ̧iki gişilik masası bulunur, efendim.

Altı gişilik masası bulunur. İşde çeşitli minder işlemesi şuñu buñu, ġaneviçe işlenir ekseriyetde. Ġasnaḳ işeyi vardır, cenber gibi geçiriller, sıḳtırıyollar. Bundan olur. Dantendir, ġız eşyālarından bunnardır, ġıza, adam durumu uyġun usa ḥalı verir, boba tarafı. Kilim -Biz "sarıġara" deriz, yolaḳlı yolaḳlı bi duḳunan işilerimiz vardır, sarıġara- verir. Adamıñ bütçe uyġun ùsa iki ġat yataḳ, üç yorġan vèrir.

b. Oku Dağıtmak

Basılı davetiyeler olmadan önce düğüne birkaç gün kala düğüne çağrılacak her eve "oku" ya da "okuntu" verilmektedir. Handa düğüne çağırmak için "oku" dağıtılır. Davetliler düğüne gelirken oku karşılığı olarak "okuntu" (armağan) getirirler, çünkü götürülen armayan takı/sunu töreninde adı söylenerek/okunarak halka duyurulur. Oku dağıtan kişiye "okuyucu" denir. Okuyucu görevi bir kadına verilir. Oku akraba dışındaki aileler için genellikle mendildir, peşkir de olabilir. Düğüne çağırılacak akrabanın yakınlığına göre oku değişir; gömlek, pantolon, urbalık kumaş, takım elbise gibi. Okuyu alan kişi, okuyucu kadına küçük hediyeler ya da para verebilir.

Oku dağıtmayı oğlan evi yapar. Kız evini oku dağıtmaz, ayıp sayılır. Çok yakınlarına haber verir; çünkü oğlan evi gelin geleceği için sevinçlidir. Kız evi kızını uğurladığı için üzüntülüdür.

Dağıtılan okunun/okuntunun karşılığı okuntudur. Düğüne çağrılı kişi oku aldıysa düğüne gidemese de okuntusunu gönderir.

Düğüne beklenen tüm davetliler geldikten sonra eğlenceye ara verilerek takı töreni yapılır. Okuyucu gelen okuntuları davetlilere yüksek sesle duyurur. Okuntuları kimlerin getirdiği unutulmasın diye kimi Türkmen köylerinde okuntular bir deftere kaydedilip oradan okunur ve okuma işi bittikten sonra düğün sahibine teslim edilir.

Merkez Türkmentokat Köyü

Esma Bayraktar – İyi. Oḳumadıḳ˛onnarı nèyi. Anam darawı oḳumadıḳ.

Münevver Çetin – Şeriwe'niñ canı istediyïdi gī.

Esma Bayraktar – Onnarı oḳusaḳ anam tarawı oḳuncaḳ. Bi Mihâl'i oḳuduḳ, o da insan yoğ˛umuş; Anġara'ya gitmiş. Ayıbımıza geldi. "ġız" dedik.

Münevver Çetin – Ben dèdim ḥana "Acabā Şerife gelir mi?" dedim. Ḥana "oḳunsa gelirik." dèdi. "Onuñ soñu gāli." dèdiyïdi.

Zehra Paralı – Ġız˛ossun canım.

Esma Bayraktar – Babası "Ben ġarışmam, oḳucasañız, oḳuyuñ." dèdi. Az oḳuduḳ.

Canan İleri – Öyle mi olur? Kız tarafı düğüne çağırmaz mı?

Zehra Paralı – Ġıs darafı oḳumas.

Esma Bayraktar – Āyıp geliyō.

Münevver Çetin – Milleti soyuyō gibi. Hediyeyile geliler.

Canan İleri – O da bir mürvet!

Münevver Çetin – Düşgün˛oluy mübārek.

Canan İleri – Bir kızımız var, yandık o zaman.

Münevver Çetin – Siz oḳursuñuz.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Ümmühan Arı – Oḳuntu, baā diñe beni. Öñüne bi öñüüñ alırsıñ, ikişer metre basma èv˛èv emmisine, dayısınā, ḥalasına davıl˛īnan dādıllar˛ıdı.

Bediye Önder – Yaḳınnarına elbise yapallar˛ıdı. Yıraḳlarına da mendil, birer nè dādıllar˛ıdı. Basma dādıllar˛ıdı.

Ümmügülsüm Sarı – Ḥavlī, ḥavlī, ceviz, mendil.

Ümmühan Arı – Ceviz dādıllar˛ıdī, şeker dādıllar˛ıdī. Hebe, hebe. Hebeyi omzuna atallar˛ıdı. Dādıllar˛ıdı.

Bediye Önder – İñeyïne epmek[3] de dādıllar˛ıdı. Epmek de.

Ümmühan Arı – Onu, epmek de, düün yème başlarķana ġarenfilnen ïñe dālır.

Han İlçesi Merkez

Cennet Başalan – Oķu dādıllar. Üç gûn düün eveli.

Kadir Başalan – Düünde oķu dātıyoruz. Alıyōduķ meselâ diyelim ki, benim˛èşim dostum çoķ fazla var. Taḥmini şöle hesab˛ediyōduķ, üç yüz. Üç yüz tāne oķu˛alıyōduķ. Üç yüz˛oķuyu mendil˛olaraķ...

Mehmet Tığ – Mendil˛olaraķ, èski mendil, yāni pèşkir˛olaraķ ḥocam, pèşkir˛olaraķ, ġumaş˛olaraķ.

Kadir Taş – Yaķınlarımıza ķumaş. Çoķ yaķınlarımıza meselâ bi pantolonnuķ, takımlıķ ġumaş. İşte. Buña benzer şèyler˛alıyōduķ.

Mehmet Tığ – Gömleklik. Şudur, budur˛işte.

Kadir Başalan – Bi uzaķlarımıza da, oķu adı˛altında mendil dādırız, o. Bu, bir ḥawtå on gûn˛öncesinden.

Ali İleri – Davetliler düğün evine ne getirir?

Cennet Başalan – Yollarını atallar yavrım. Herkeç yolunu getirir. Oķuntululer. Yol˛işte. Ķolundan nè ġopuyōsā. Ġoluñdan nè ġopuyōsa onu getirirsiñ oraya, yazallar.

Ali İleri – Takıyı yazarak topluyorlar, bak gördün mü canım? Tabi karşılığı gidecek. Hem bu sosyal yardımlaşmadır. Düğün masrafına katkı.

3 İñeyïne epmek: İğne ile ekmek.

c. Bayrak Kaldırma

Bu tören, düğünün başladığının göstergesidir. Bayrak direğinin ucuna güveyi için bir elma, gelin için tozak[4] bağlanarak direk düğün evinin çatısına dikilir. Kimi yerlerde bayrak asılmadan önce kurban kesilir. Bayrak asıldıktan sonra düğüne gelen konuklar halay çekerler. Gençler kızlı erkekli canimen çeker. Canimen, söz kesme, nişan, bayrak kaldırma, düğün, sünnet ve hıdırellezlerde Türkmenlerin yaşlısıyla genciyle oynadıkları bir tür halay çekme oyunudur. Kadınlar ve kızlar bir tarafta halay çeker gibi el ele tutuşur. Erkekler de aynı şekilde karşı taraftadır. Kadınların söylediği maniyi, erkekler yine maniyle cevaplarlar. Maniler ezgisiyle söylerken, sağ ayakla başlayarak, sağa doğru üç adım atılır, dördüncü adımda sol ayak havada kalır, sağ ayak üzerinde bir kez zıplanır. Bu durumda gövde ve yüzler sağa dönüktür. Sol ayak yere basıp üzerinde zıplanırken sağ ayak havada kalır. Gövde ve yüz sola döner. Maniyi birinci kez söylerken oynayarak sağa doğru yarım daire çizilir; ikinci kez söylerken sola doğru yarım daire çizilir.

Türkmenler canimen oynamayı çok sever, kimi zaman bütün düğün halkının canimene kalktığı olur. Koca köy meydanı sanki dans pistine dönüşür. Böyle kalabalık olduğunda yaşlılar bir tarafa, gençler diğer tarafa da kümelenebilir. Canimende ve halayda başı çekmek çok önemlidir. Bu, düğün sahibine duyulan saygı belirtisidir. Düğün sahibi halayda baş tutana para takar. Sık sık halay başı değişir. Gözlemlerime göre halay başını *Dede* ya da *Dede* ailesinden biri çektiğinde bir yandan canimen çok coşarken, öte yandan sanki dansın yerini ibadet almaktadır.

4 Beyaz tavuk telekleri toplanarak renk renk boyatılır yazları köye gelen yün boyacılarına. Her evde renk renk tozaklar özenle saklanır. Bayrak direğine, sünnet çocuğunun, damadın, gelinin başına takılır.

Merkez Yahnikapan Köyü

Kızlar – Söleyiñ günece bu gûn dōmasın.
Söleyiñ günece bu gûn dōmasın.
Nazlı yar yoldadır beñzi solmasın.
Nazlı yar yoldadır beñzi solmasın.

Erkekler – Gel hele, gel hele nè diyeceğim.
Gel hele, gel hele nè diyeceğim.
Yaylâdan geliyōm gûl vèreceğim.
Yaylâdan geliyōm gûl vèreceğim.

Kızlar – Gel hele, gel hele ilâcı yārim,
Gel hele, gel hele ilâcı yārim,
Bulanık ḥavanın güneci yārim.
Bulanık ḥavanın güneci yārim.

Erkekler – Sen benim ̆üsđüme çoḳ sevgi sevdiñ,
Sen benim ̆üsđüme çoḳ sevgi sevdiñ,
Bu kôtülük onuñ yamacı yārim.
Bu kôtülük onuñ yamacı yārim.

Kızlar – Bir dal ġaranfilim, bir dal biberim,
Bir dal ġaranfilim, bir dal biberim,
Bûğün misāwirim, yarın giderim.
Bûğün misāwirim, yarın giderim.

Erkekler – Yar bizim ̆èllerden gelsin ḥaberiñ
Yar bizim ̆èllerden gelsin ḥaberiñ
Dostlar beni sefāyīnan gônderiñ,
Dostlar beni sefāyīnan gônderiñ,

Kızlar – Aşşaī dereye döķerler ḥarman,
Aşşaī dereye döķerler ḥarman,
Aşıġlıķ çekiyōm ġalmadı dermān,
Aşıġlıķ çekiyōm ġalmadı dermān,

Erkekler – Şu dünyāda gûlden naziķ canım mar,
Şu dünyāda gûlden naziķ canım mar,
Alīım ġız seni döndüm zaman.
Alīım ġız seni döndüm zaman.

Merkez Yukarıçağlan Köyü

Ali İleri – Ebe, ben senden bir şey daha öğreneceğim. Sizin düğünlerde bayrak direğinin tepesine bir elma, bir de boyanmış tozak dikiyorlar. O tozağın, elmanın anlamı ne?

Dursun Ulusoy – Elma, cennetten çıķma tābi. Tābi düünümüz mücerret, datlı ossun diyerekten, elmayı dikeller. Tozak da geliniñ uçun. Evelden gelinnere tozak dikeller idi. Bazı, bayraā da dikeller. Tozak gelin yirine, elma da dāmat yirine.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Ümmühan Arı (Koşmat) – Ondan sōña zabaā bayrak ġaķar. Ucuna bi elma, bi de tozaķ.

Bediye Önder – Bayrak ġaķar ıdı. Ondan sōña "Bayrak ḥaleyine buyuruñ!" diye gezeller idi. Bayrak ḥaleyi yapallar ıdı.

Ümmühan Arı – Perşenbe gûnü bayrak ġaķar...

Bediye Önder – Bayrak ḥaleyi bittikđen sōña bi pilav ideller idi. Bi ḥoşaw yiller idi. Böle gôrenek yoğ udu, esgiler şimdigiler gimi. Ġuyun keseller, bi pilav, bi ḥoşaw.

Ertesi gûn ġına, ġına.

d. Kına

Kına, düğün törenlerinin hüzünlü yanıdır. Eğlenceyle başlar ama gelin ağıtlarıyla sürer. Evlenme yaşının küçük oluşu; eşlerin birbirini görmeden evlenmeleri; baba ocağından, ana kucağından koca evine değil de kaynana, kaynata evine gitme; köy dışı evlenmelerde ulaşım engeli gibi gerçekler gelin kız ile annesi için haklı yas nedenlerindendir. Günümüzdeki evlilikler anlaşarak olduğu için kına yakılırken gelin kızın ağlaması geleneği pek kalmamıştır.

Merkez Yahnikapan Köyü

Sultan – Ġına nirde ġınā!

Elif – Duvaķ? Nirde bunuñ duvā?

Döndü – Ne yapacayīķ şindi?

Serpil İleri – Bakın, mumları yakıyoruz.

Gelin Anası – Amān. Ötei èvde˛ya duvaķ?

Güvey – Duvaġ nirde, yāv?

Veli Ağa – Duvā yanında olacādı.

Sultan – Geliniñ avcına para ġuyuñ bakam.

Kaynana – (*Para vererek*) Al, ġurban˛olim, al.

Sultan – Güve de ġossun.

Güvey (*Gelinin karşısına oturarak parayı verir.*) – Ben bùrda otucam. Baā da ġına yakıñ!

Ümmülü – Abōv. Güve gelir miyimiş!

Sağdıç – Artık normal.

Havva (*Gelinin ablası*) – Ḥadi başlasañıza!

Elif "Ġınayı getir˛ancyy!"

Havva – Biz saña eşlik˛etcez ikinciye, söle.

Elif – "Gınayı getir˛aneyy!"

Parmāıñ bātır˛āneyy."

Durmuş – Allāḥ be! Irąkı yok mu yāv!

Kızlar – "Parmāıñ bātır āneyy."

Güvey (*Gelinin duvağını açarak*) – Ālamaya başladıñ mı?

Kızlar – "Bu gece misāfirem.

Bu gece misāfirem."

Havva – Işşī ġabadıñ, ışşī!

Gelin Anası (*Güveye*) – Oynama artık!

Güvey – Ālamıyō!

Kızlar – "Ġoynuñda yatır˛aneyy.

Ġoynuñda yatır˛aneyy."

Elif – "Git gûle gûle gelin˛olasıñ."

Güvey – Yaşı bırakţı amma.

Kızlar – "Git gûle gûle gelin˛olasıñ.

Ādıyaman˛eline yuva ġurāsıñ."

Kızlar – "Ālamā yār, gelin hānım,

Bu da bi murāt, gelin ḥānım."

Sağdıç – Hey! hey! Bu hep bakıyō yāv!

Kızlar – "Git gûle gûle gelin˛olasıñ.

Ādıyaman˛eline yuva ġurāsıñ."

Ümmülü – Ayyy! mum geliniñ māşına düştü!

Sağdıç – Sorarım ben oña, hele yārına varak da.

Ümmülü – Olur mu? Dāmat, ilk gece muḥaḳḳak èvinde oturur.

Güvey – Ālıyō, ālıyō.

Kızlar – "Çāırīñ gessin, geliñ ġardāşī.

Bülbüller çeksin āıd başīnī.

Ānası silsin, gôzüñ yaşını

Git gûle gûle gelin˯olasıñ.

Ādıyaman˯eline yūva ġurāsıñ."

Güvey – Ālıyō! Ālıyō!

Sultan – Tamām! (*Işıklar yandı.*)

Havva – Amāñ Cem'e baḳ, māyane ediyō.

Kaynana – Ġurban˯olurum. Zabalayın gelinnik giyeceñ...

Güvey – Ḥava Aba, şindi duvā açacayıḳ. Ġak ayā! Duvā açacayıḳ, öpeceyïk! (*Güvey gelini öptü.*)

Durmuş – Ḥōp! ḥōp!

Herkes – Āā. Öptü, öptü!

Merkez Yukarıçağlan Köyü

Bağdat Akarçay – Bi ġına yaḳallar˯ıdı. Ġına yaḳarken, geline siftā ġına yaḳarḳana:

"Yazın ekeller˯ekini,

Güzin sökeller kökünü,

Muḥammet Mısđavā'nıñ vekili.

Virelim, Peyġamber canına selefat." diye selefat viriller˯idi geline yavrım.

Şindi o ādetler ġaḳtı hep, ġaḳtı. Hā:

"Eken biçer, ġonan gôçer,

Cennetiñ ġapısını comatlar açar.

Virelim, peyġamber canına selefat.

Sallallïi Muḥammed." dirler˛idi.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Ümmühan Arı – Ondan sōña, èrtesi gûn ġına başlar. Saat bire dōru, şindi ġına yanar. Geliniñ˛anası ālar. Gûndüz saat birde. Èveli un getiriller˛idi. Hā, ġına Türküyünen, māniyïnen dolaşıllar, geliller. Ġına yanar. Ġızıñ èvine gireller. Ġızıñ anası oturur ālar. Āıd˛ider, ālar.

Yeter Önder – Āīdını diyiñ, diyiñ: "Sıvrada ġaldı ġaşşıī." diyiñ āıd yapallar˛ıdı.

Bediye Önder – He. Ġınanıñ˛āzını örteller. Ġınanıñ˛üsđüne yālık örtüyō, o mendil olur˛udu, ġına yaḳana.

Ümmühan Arı – Aḳşam Canan. Aḳşam ġızı, ġına yaḳan ġız, banyo yapmaya gôtürür. Şindi Türküne, māniynen ġızlar èvine oynıya oynıya böle, ġızları gôtürürler, ġına iş'˛ètmeye. Ġına yaḳan ġızıñ˛evine gôtürürler. Orda ġıza banyo yabtırıllar. Èline ġına vurullar. Geceniñ saat ikisiñe, üçüñe, dördüñece oynallar. Zabā ġadar söleller.

Mahmudiye İlçesi Türkmenmecidiye Köyü

Selâhattin Uğur – Bayrā diktik, perşembe gûnü. Ölenden sōra saat bir buçuḳ˛ikide geline ġına yaḳmıya gider ōlan˛èvi. Ġınayı yaḳarlar, toplu. Ġadınnar toplanır. Ġınanıñ yandıī gûn çalġımız˛olmas. Ġadınnar toplanır, genç ġızlar, gelinner ġol ġola girerler. Türkü söylüyerekten, ġıs˛evine varıllar. Bu ġınayı yaḳallar. Geri gelirken gine ḥang˛inen gelirler yāni mātemnen dèil. Duüne başladıḳ. Hâliyle gülmek oynamaḳ şeyi vardır.

Perşembe gûnü bu işeyi yaptıysaz, cuma gûn yèmek vèriz. Cuma namazından çıḳan cömāt...

Mehmet Köroğlu – Ḳompile gelir yāni.

Selâhattin Uğur – Buyuruñ˛èdilir. Cāmide imama dèriz ki: "İşte yemee cömātı..." İmam dèr ki meselâ "Selâtḍin'in mevlïdine hèpiniz dāvetlisiñiz, duününe kôy dāvetli." dèr. İsteyen ġoñşu gider, istemeyen ġoñşu da zornan dèil.

e. Gelin Hamamı

Eskişehir'de pek çok kaplıca vardır. Bu yüzden hamam geleneği yaygındır. Düğün yakın köylerde ya da Eskişehir içinde ise gelin hamamına gidilir.

Gelin hamamlarında gelin kızın arkadaşları def ya da darbuka çalıp oynarlar. Şarkı, türkü söyleyerek eğlenirler. Kız davetliler gelin kızı yıkarlar. Eskiden gelin hamamında hamam kapatılırmış. Yani kapatılan hamama o gün düğün davetlileri dışında kimse girmezmiş.

f. Düğün Yemekleri

Merkez Aşağıçağlan Köyü

Yeter Pek – Aşçı geliyō. Anca iki gûn aşçı şe yapıyō. Yine dolmasını filân biberden, nèden biz şe yabıyōz da, dier yèmeklerini onnar yapıyō. Pirinç pilavı yapıyollār, etli yemā yapıyollār, ḥafif sulu, ḥaşlama gimi hem˛et yeme bizim dèyimimizde oña bozsulu diyollar. Ḥani kôyün˛işïsinde pirinç pilavı oluyō, dolması oluyō. Yabrak zamānı˛ısa, yabrak zamanı yabraḳ; biber işïsi, biber işïsi˛oluyō. Ġış˛ısa yine ġuru fasillesi filân˛oluyō. Yaz˛ısa zebze yemeklerinden˛oluyō, dāze fasïle filân˛oluyō. Yaz˛ısa ġavın, ġarpız tabi onnar bulunuyō cacıḳ, pilavıñ yanında cacıḳ işisi de yapıyolllār salatası da yapıyollār yazın. Eer ġış˛ise gine de üzüm ḳompastası filân yapıyollār. Mevsimine göre biliyor musun? Yoūrtları dabānan

ġoyuyolar, eer ḥoşaf˛olursa, "ḥoşaf" diyin üzüm ķompastosına didim. dögüntüsü çoķ˛oluyō, aār˛oluyō.

Han İlçesi Merkez

Han'ın düğün yemeklerinde değişik olan "kapama" var. Kapama kebap asıyorlar. Tarifini önce Kadir Başalan, sonra kebap asma ustası Selâhattin Uğur'dan alıyorum:

Cennet Başalan – Düğün yemeklerini "Èveli pirinç yoğ˛udu da, bulġur˛ayıķlanır, iġi gün, üş gün˛èveli. Ķompasta yaparlar, yuķa yaparlar iġi gün, üş gün. Ekmek yaparlar. Ḥoşaf deyōz ya, işde añnamazsıñız diye. Pilav, ḥoşaf, ġaraḥalvā... Tarana çorbası vār˛ısa tarana çorbası, yoğ˛usa, arpacıķ çorbası yaparlar, kebap asma...

Kadir Başalan – Ḥocānım, cenabı, ḥayvanı keserler. Ḥayvanı kesti miydi, oñu, erbabı vārdır. Bişireniñ erbābı vārdır. Bi bezin˛üstüne ḥayvanı getiriler. Ondan sōña o adam ġabırġalarından, bel ġabırġalarına basar, ḥayvanı şöle dört tarawını āçar. Dümdüz açar. Ondan sōña çıbıķ şiş vārdır. Bel omurġalarından soķar boynundan, tā buyun tarawından biçıqarır. Ondan sōña da aāçđan çıbıķları vārdır, bi öñ ġollarıña, bi de arķa ġollarıña soķar. Oñu soķar, tam gerdirir. Deri gibi yayılır.

Ondan sōña boynundan yaḥut. Tek kebab ama bu. Tek kebab˛olursa o. İki tāneyise ikisini birbirine ġapar. Tek˛olur˛ùsa o. Çiwte kebabı ġapīcaķ birbirine. Ġapamå˛olur o. Aynısıdır. Ġapadır.

Ondan sōña, şöle bi aāç yaġarlar[5]. Bu ocaķ açıķ˛olur. Odunu doldurular. Burası o ocaqtı, ġapanmış.

Şurayā şindi daķarlar. Altına saç ġorlar böle, saca yāları damnar yāni. Sen gelirsiñ "Baā ekmek yālayıver." dersiñ. Yuķa yālarsıñ. Yuķayı açallar böle ofalallar ofalallar. İki, üç yuķanıñ˛üzerine. Ondan sōña ordan saçđan alıb˛alıb yāları döker döker böle dādırlar. Yidirirler yanıña gelennere.

5 Yaġ-: Yığ-

Erbābı dedïm adam, elinde bi uzun çubū vardır, denek, o denekle çeviri çeviri, çeviri çeviri dönderir. Ş'eder, bişirir. O da ġızara ġızara bişer. Tamām et kendisinden böle, bişinceye ġadar, ayrılıncaya ġadar. Ondan sōña oñu indirir, sofralarıñ üzerine ġor, üş beş dene gene böle, sofr'aldı açarlar.

Ekmekleri getirir. Yuķaları getirir. Soudu mu, et normal bi sour, kebabcı deriz biz oña. Belki yarımşar kilō, yarımşar kilô ekmeklere taķsim eder. Pay yapar. Her zufraya bir pay. Üç tāne yuķaya bi pay, üç yuķanıñ arāsına. Ġuyarlar, dürerler, paġet paġet ġorlar.

Bak şindi. Şu, yuķa de mi, üş dane böle yuķa ġoyyōlar, ordan kebabı yarımşar kilô ġadar, birer porselen işde. Böle alıb alıb ġoyōlar. Ondan sona böle yapıyōlar yapıyōlar. Böle yaparlar, böle (gözleme dürer gibi) dürerler. Şimdi "Bu sofra pay yïdi mi?" "Yimedi." buraya, bu sofraya veriler. Ġaç sofra var ısa. Herkeşe birer pay değil ama. Böle yuķayna alıp alıp yirler oñu. Altı kişiye bi suwra ġurulur.

Sāfi et. Kemiğinden ayrılmış olur.

Mahmudiye İlçesi Türkmenmecidiye Köyü

Selâhattin Uğur – Şimdi efendim, kebab asma dèyince, mādem onuñ tārifini yapam. Her köyün kendine göre bi ananevi gôreneklerimiz bunnar. Ata gôreneklerimiz. Keçiden de olur, ġoyundan dā olur. Bir ḥayvan kesersiñ. Ḥayvanıñ arġa çatġısından tümdür yā. Burdan ek yèrinden açarsıñ oñu. İçten ġabırġayī boydan boya bıçaķtan geçer, bu yañı ġaburġa geçer. Şu masanıñ üsdüne yüzü ġapaķ çèvirisiñ basarsıñ, bu ġabırġalar bu yaña döner. Dümdüz olur. Ḥayvan düz olur. Düz olacaķ. Boynu şu ipten kesilir. Boyun aşşā düşücek. Omurġa içeri kesmesen ḥani. Saçuzatan dèdimiz bi şe var yā, orda sarı bi şey, buñu kesmediñ miyïdi olmas. Boyun yatmaz yāni aşşā düşmez.

Ondan sōña tabi ki şişlemeye gelir. Şuñu şuñu aāçlardan öñ ġollara, arkā ġollara şiş, ortaya da bir çıbıķ. Tabi, ġavuşmıycaķ, düz durcaķ. Sırtıñ balıķetinden soķarsıñ, çengele daķarsıñ. Ocaķ, bizim

fırınnarımız vardır, fırınıñ ġarşısına daḳarsıñ onu. Odunu dizersiñ. Yāni baca. Baca dèriz biz o şeye. Baca geniş˙olcaḳ baca. Yani döncek içinde şey. He şömine dedikleriñiz yanıyō ya, o şöminede.

Orda odun yanar, ordan ağır˙ağır çevirerekten, durdurmassıñ. Durdurduñ muydu, bi tarafı pişer, ataş şèyine birden bişer, bişmez yāni, yanar. Sırtı yanar. Bişḍni de añnamaḳ˙içün, onuñ tabi şey yèrleri var, arḳa şelerinden āsılırsıñ. Èline geliyōsa, et bişmiş. Gelmiyōsa dā çï demek. Çi indi miydi yinmes. Hâliyle bi şeye yaramas. Bişmesi şart.

Şurda yapsayīdıḳ da, siz de yise˙ïdiñiz ammā ḥoc'˙ānım. Vallayi, "Anam˙umar bacımdan" diyo. "bacım˙ölür˙acından. Sen nè bekleñ ben˙üstādından." dèrim. Ben zürt˙adamım. Kebabtan aldıḳ, işte. Benim zütlümden. Şurda isterdim ḥoc'˙ānıma ben bir kebab yapmaḳ, yidirmek. ḥoc'˙ānım, Mecïdiyekôy'üne dāvet˙ètsem gelmez˙ïdi amma işḍe tesātife baḳ. Yālız sölüyōm˙işte, bizde bu taḳat yoḳ.

Canan İleri – Ne kadar dakikada olur. Biz erkenden gelsek, bir kuzu alsak, sen bize kebap çevirir misin?

Selâhattin Uğur – Bir buçuḳ saatḍe indiririm ḥoc'˙ānım.

Canan İleri – Öyle ise yaza doğru inşallah.

g. Düğün Giysileri

Giyim-kuşam ikilemesinde "giyim" giysi, "kuşam" giysiyi tamamlayan aksesuar, takı anlamıyla kullanılmaktadır.

Giyim-kuşam; kadına, erkeğe, çocuğa göre değişik özellikler gösterdiği gibi bunlardan her biri için işte, okulda, ev içinde, ev dışında; gecede, gündüzde; düğünde, bayramda giyilmelerine göre de ayrılık gösterir. Eskişehir köylerinde kadınlar düğünde, bayramda "ağır" denilen giysiler giyer. "ağır"; bindallı, sarka, kutnu gibi pahalı kumaştan dikilmiş, yöresel giysi demektir.

Düğünde gelinin damadın giysileri de özeldir.

i. Gelin Donatma

Yakın zamana kadar Türkmen gelininin saçları, çok sayıda ince belik örülür. Beliklerin ucuna inci boncuk takılır. Başına tepelik giydirilir. Tepelik altın, gümüş ile süslenir. Kenarlarında sarkan gümüş penezleri bulunur. Üstüne oyalı ipek yazmalar sarılır. Gelinin yüzüne *al-yeşil* denen krep duvak örtülür.

Gelinlik olarak şalvar ve gömlek üstüne üç etek giydirilir. Üç etek, kutnu kumaştan yapılmış, kaftan türü bir giysidir. Beline şal sarılır, üzerine gümüş kemer takılır. Kolu, kulağı, boynu altın, gümüş bilezik, küpe, gerdanlık ile donatılır. Parmaklarına alyanstan başka kaşlı yüzük/ler takılır. Eskiden gelinin burnuna hızma da takılırmış.

Merkez Yukarıçağlan Köyü

Canan İleri – Eskiden gelini nasıl giydiriyordunuz?

Bağdat Akarçay – Gelin mi? Üç etek giyer˛idi eskiden, üç etek. Ġıza, boyuna bosuna bi baḳallar˛ıdı. Bi sarallar˛ıdı. Sōña bi yimek dökeller˛idi geline. Gelini āta bindirir˛idi èveli.

Sultan Atmaca – Geliniñ maşına yālıḳları hep bālallar˛īdı.

Bağdat Akarçay – Gelini giydirir˛ikene. Geline al çuḥa giydiriller. Şindi o ādetler hep ġaḳtı da. He, yālıḳları bālallar˛ıdı. Tozaḳları daḳallar˛ıdı geline. Ġına gûnünde buña ġına çalallar˛ıdı geliniñ kelle kôküne. Selefat çekeller˛idi. Şindi o ādetler ġaḳdı. Şindi o ādetler ġaḳtı. Şindi közlerine sürme çekiyollar. Bi şeler˛idiyollar

Han İlçesi Merkez

Cennet Başalan – Gıza öle enteri giydiriller. Zabaḥ gideler dört ġadın, giydirir, gelirler babasınıñ˛èvinde. İçiniñ gönleni giydiriller. O enteriyi dışına geydiriller. Şavıya enteri[6] dèrler onnara. Ġumaş˛enteri,

6 Şavıya Enteri: Yün kumaşından elbise.

he. Gèydirirler gelirler. İşde saat doḳuzda, onda geliñ, gelininizi alıñ, nèse. O zaman giderlerkene o dört ġadın, varır geliniñ başına bi ġafes deriz biz oña. İlehen ġapāı. Abdes˙ilehenleri var ya, onuñ ġapāı. Altına fesini geçiriller. Onuñ˙üsdüne oñu ġorlar. Burasını doldurullar ġāli cemberlernen, esgi. Alınıñ˙üsdüne˙örterler, ondan sōña gôrünmes. Uña çek ardından arḳasını, öñünden öñünü. Ondan sōña tavıḳ ciyalarını irekli rekli boyarlar, dikerler bi beze. Böle dikilidir. Oñu vururlar bāşıña. Ālḍınını çek˙idirler. Böürlerine tellerini savırılar. Èllerini bālarlar başörtüler˙inen, bu ġolunu, bunu burdan, ikisini de işde. Gèydiriller. Gınalı. zatı bi gün˙èveli yaḳındı ġınayı ya"

Artık giyim kuşam neredeyse uluslararası benzerlik kazandığından bugünkü gelinler beyaz gelinlik giyerler. Yüzleri tülle duvaklanır. Evden çıkarken evdeki en büyük erkek kardeş gelinin beline kırmızı "gayret kuşağı" bağlar. Bağlama işini iki kez dener bağlamaz, üçüncüde bağlar. Gelinin ayakkabısının altına bekâr arkadaşlarının adını yazma adeti vardır.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Ümmühan Arı – Zabānan gelin şēre gider. Saçını yabtırır.

Yeter Önder – Yabtırma yoḳ.

Ümmühan Arı – Hā. Zabānan geliniñ˙urbaları ḥazırlanır.

Bediye Önder – Ḥazırlanır. Ġocaġarı oturur, altına yasdık ġorlar. Benbeini vèriller. Aḳıllı birileri, yaḳın ġoñşuları cılġılarını, iki tene tozak dikeller. İçine de beyaz tel ġorlar.

Ümmühan Arı – Gözel gözel şe'˙èdeller. Saçbağını daḳallar. Geri ardına siyeş daḳallar. Yüzlerine...

Elif Önder – Ġırmızı keten örteller, siyeşli. İki dene tozak yoḳarıya.

Bediye Önder – Ġıña, gider˙iken de ġardaşını çārıllar. Ġuşānı ġuşadıllar. Kemerini bālımıya.

Ümmühan Arı – Kemerini bālımıya. Üç kere dolandırır, oḳuya˯oḳuya bïle.

ii. Güvey Donatma.

Damadı hoca, ağzı dualı biri dua ile giydirir. Başına poşu sarıp poşuyu tozakla süslerler. Bunları olduğunca ağır yaparlar. Aynı zamanda yer, içer, saz çalar, eğlenirler.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Yeter Önder – Şindi, güveye geldi sırā. Güvāyi birisi gôtürür. Ġınayı kim yaġtīsa, arġadaşları gôtürür, ḥaḥ, bayrak çeken, ürda yīḳar. Onu èvinden āşam˯oldu mu, geliller gene. Davılnan onuñ elbisesini alıllar, gideller.

O arġadaşları giydiriller, ġuşadıllar. Güvēi ortaya oturtullar. Gûldürmeye uraşıllar. Güvēi gûldürenece üraşıllar. Gûldürdüler mi, güvēden bāşış˯alıllar. Gûlmesse almazlar.

Bediye Önder – (*bahşişi*) Ōlanıñ babası virir, beş gilō, altı gilō ırāḳı.

Yeter Önder – Şindi o arġadaşları çöküşür. O gûn gûldürdükđen sōña, arġadaşları, o cömāt da bāşında. Ġoyun˯alıllar bâbasından, ırāḳı˯alıllār.

Ded Aga – Ama, elbise, ḥoca elbise giydirecek.

Yeter Önder – Dur dur! Irāḳı˯alıllar, ġoyun˯alıllar bâbasından zabānan yiyib˯içmeye, gûvēniñ māşındā. Ondan sōña zabānan˯olur, gûvēi, gene u˯adam, ālır gider arġadaşları. Yiller, içeller.

Bediye Önder – Yō. Ḥoca, bi güvēi doñadır.

Yeter Önder – Didim ya! Ondan sōña, yiller, içeller. Gûvēniñ maşından. Āşamnein anası, babası tavık˯alır, gene ırāḳı˯alır, arqadaşlarından güveyi almaya gider. Satın˯alıllar, ırāḳıyīnan, tavī˯īnan. Viriller arqadaşlarına. Gûvēi ève getiriller.

Ümmühan Arı – Dāmadın başına doplanıllar arqadaşları, hepsi birden. Kimi ḥākim˛olur, kimi candarmå˛olur, kimi gôzcü˛olur. Ondan sōña cezā keseller. Varannarı elinden asallar, yolumuzla vardıımız hâlde. Gelmeyenneri gider, èvinden getiriller. Gelenneri elinden asallar gene. Kimi ırakı getirir, kimi tavık getirir. Kimi para bırakır, "İçgi alıñ!" diye. Gine de candarma bırakmas.

Bediye Önder – Ġāmı, ḥısımı eēr yoluyunan gelmesse, asallar. Ya tavık getirecek, ya içki getirecek.

Ded Aga – Āşamaca gûveniñ maşında ēleniller.

Ümmühan Arı – Ondan sōña yapallar ēleniller. Hepisi içeller, oynallar. Ondan sōña varana ġāve bişiriller. Yoḥut çay yapallar. Yèmek ġorlar, gene orda suvra açallar. Ġadın, ġız, erkek ayrı. Hākim başta oturur. Başı tuzaklı hākimiñ. candarması var. Ḥakim, asar, keser. Güve de tozaklı. dāmat başını bēle yapallar.

iii. Gelin Alma.

Gelin dua ile giydirilir. Annesi ağıt yakar. Kapıdan dua ile çıkarılır. Gelin babaocağından alındıktan sonra gelin alayı bir din büyüğü önderliğinde mezarlığın etrafını dolanır. Mezarlığın girişinde yapılan törende din büyüğünün duası ile evlilik kutsanır. Ailecek Yahnikapan köyündeki düğünde bir mezarlık törenine katıldık.

Merkez Yahnikapan Köyü

Gelinin Oğlan Kardeşiyle Pazarlık

Bektaş (*Gelinin oğlan kardeşi, gelin oğlan ablasının kapısını kilitlemiş.*) Çekiliñ! Çekilïñ!

Güveyin Amcası – Bekđaş! añaşalım, bak! beş gilô ırakı vèriyok.

Bektaş – Olmaz, çekilin!

Amca ve Yanındakiler – Abōo. Bu yèñi ādet mi ōlum. Yüzbiñ nirayīnan beş gilô ırağı vèriyoḳ˙işte. Ḥadi on gilô˙ossun! On gilô ırağı.

Bektaş – İstemiyōm. Alıñ! alıñ! Hiçbirini˙istemiyōm!

(*Ablasından ayrılacağı için üzülen çocuk avucuna sıkıştırılan paraları fırlatıp ağlayarak bahçenin tenha köşelerine doğru kaçtı. Gelin alıcılar kapıyı açarak içeri girdi.*)

Havva (*Kırmızı gayret kuşağını vererek*) – Gel Bekđeş! Gel! Aḥa şöle beri gel, gel.

Teyzesi – Bālayı vir, ġurban˙olïm.

Havva – Dur, ben düzeldirim.

Teyzesi – Temam, sen bālama, sen bālama!

Videocu – Bekđeş, şöle bu yandan˙öp baḳim bi lan.

Durmuş – Ġameraya doru baḳ. Hişt! Evet, saḥneler başlıyı. Gôzler doldu baḳ...

Sağdıç – Ālama faslı başladı, ḥadi.

Kızlar – (*Geline*) Ālama, ālama!

Sağdıç – Māşalāḥ! Hiç˙ālayan var mı hèle? Boyalara bak bak, çirkinleşeceñ, aḳıyō vallā!

Sultan – Ālama, tamam!

Gelin Anası – Mendil˙al, vè gī!

Sağdıç – Āla, āla! Açılırsıñ. Ḥa ġayret!

Güvey – Hişt! Ulan hiç saña ālayan var mı da, sen ālıyōñ?

Sultan – Ālama, ālama.. Ge, bi ḥalay çekek.

Gelin Anası – Ālama! Baḳ, – Ben ālamıyōm. Ḥadi sen...

Sağdıç – Ālıyō mu anneñ hiç. Yok dā, yok dā bitmedi! Dışarı çıḳıñ, dışarda, ḥalayda dizilirseñiz...

Durmuş – (*Gelini görünce*) Hey, māşallaḥ heyy!..

Kız evinin bahçesinde davul, zurna eşliğinde ḥalay çekildi. Ḥalaydan sonra gelini dua ile gelin arabasına bindirdiler. Başından şeker, fıstık ve bozuk para serptiler. Araba yürüyünce, kız evi arabanın arkasından su dolu bir testiyi kırdı. Araba mezarlığa gitti. Bir tören de mezarlıkta yapıldı.

İmam – (*Herkesi Kıble'ye döndürerek önce elham suresini sonra üç kez Kulhuvallahi suresini okudu.*) – Cûmne geçmişleriñ ruḥu˛için.

– Sadaḳ˛Allāḥ˛ül azim.

(*Amentü ve Subhaneke'yi okuduktan sonra salavat getirerek herkesi Elham okumaya davet etti.*)

İmam – Allaḥ rahmet˛eylesin, cûmne geçmişlerimize. Gelini buraya getirmekte ġāye nè? Genc˛ol, ġocå˛ol, en son geleceñ yir bura! Burayı unutma, ḥatırla! Uyarı... Allaḥ hāyırlı, ürlu˛etsin her˛ikinizi de! Temam. Sağ˛ol.

Havva – Sā˛ol!

Güveyin Amcası – Sā˛ol!

İmam – Siz de sā˛oluñ!

Merkez Yukarıçağlan Köyü

Dursun Akarçay – Şindi, gelini ata bindiriller˛idi. Ġaynana, ḳayınbaba öñde˛oynar, gider˛idi. Gelini bi yère indiriller˛idi. Gelin, üstü başı giyimli, çuḥa diyoḳ.

Bağdat Akarçay – Yalñız, èvden çıḳarken "Allaḥ˛ekber, Allaḥ˛ekber" diye çıḳardıllar.

Koşmat köyünden Ümmühan Arı, eskiden bu tören için gelinin mezarlığa atla gittiği bilgisini vermiştir.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Yeter Önder – Gelin ata binince didikleri māniyi dè dè!

"Teştiñi düz ġo,

Südüñü süz ġo,

Ġızıñı aldıķ elinden

Sen bi dene duz ġo." ūñu da de.

Ümmühan Arı – O ġadar da uzun bōlusu dēl!

Canan İleri – Uzun boylu, uzun boylu.

Yeter Önder – E. Onnar èsgiyi˛isđiyō, èsgiyi˛isđiyō. 'tābi.

Ümmühan Arı – Ondan sōña gelini èvden çıġardırġana, ġardeşi şèyini bālar. Üç gere Gulvallā, üç gere dolandırır, kemerini bālar. Ondan sōña annesiniñ˛eline varır. Babasınıñ eline varır. Ġardaşı gôrüşür. Ġardaşı ġolundan dutar.

Bediye Önder – Gôrüşür, ġolundan dutar, eşie niyaz ettirir, giderken. Gelin bi ocak başıña, bi de oraya gider. "Yā Allaḥ, yā medet, möhlet." diye. Şe edeller. Medet orāmış (eşik), möhlet ocak başımış. Ümmühan Arı – Bi ocāñ başına niyaz˛etđiriller, bi de eşşie.

Ümmühan Arı – Èvelden gelini ata bindiriller, yek˛ata. Arķadan ġız, gelin mānisini söliye söliye mezerliï dolandırır, getirir.

Ordan, şurdan bi ḥoca çıķar, ġarşısında hebisi durur. "Āmïn˛amïn!" dèdi miydi hebisi durur. Ḥoca şuraya çıķar. "Aman dursun!" diller. Gelin durur.

Atıñ˛öñünde yularından dutallar, at durur˛orda. "Amin!" diyi ḥocå oķur, oķur, oķur ondan sona hepsi elini vurar.

Bediye Önder – Ḥoca bitirdi, "Āmin!" didi miydi, ordan gāli şapalaķ…

Gelin İndirme

Gelin arabası düğün evine gelince gelin arabasının tekerine bir horoz kesilir. Gençler arabanın kapısını tutup bahşiş isterler. Bahşiş olarak kesilen horozla birlikte para, rakı alırlar. Koşmat'ta attan ya da arabadan inen geline koç kaldırtma geleneği vardır.

Merkez Yahnikapan Köyü

Yahnikapan köyünde güveyin annesi ile babası gelin arabasının önünde güreş ederler. Katıldığımız düğünde güveyin babası yakın tarihte kalp krizi geçirdiği için güreşmedi.

(*Oğlan evindekiler kaynanaya para uzatıp*) – Elli! Elli! Elli!..[7]

Kız Amcası – Parayı viriñ, parayī!

Kaynana – Hep elli verdi. Allā' aşġıña, para toplanmıştır.

Güveyin Amcası – Yav! Parayı ver, parayī! Bırak olmas.

Kaynana – Bırak le! ḥadi yeter.

Güveyin Amcası – Yoḳ, yō. Yō!..

Sürücü – Iraḳı! Iraḳı!

Kaynana – Yiter, yiter, yiter artık! Virdik ya ıraḳı? Yeter, üç ıraḳı yiter!

I. Adam (*sürücüye*) – Ulan ıraḳı nirden çıḳıyō? Iraḳı bizden çıḳıyō! Biz sizden ıraḳı alacayḳ.

Kaynana – Ben gendim alacām, gendim alacām, gendim.

Güveyin Amcası – Parayı, parayı vir! Aḥa boş vir. Açtıralım, uşaḳlar yandı içerde.

Sürücü – Hişt ulā! Iraḳı yōḳ!

7 Elli: Elif adının halk ağzında bozulmuş biçimi.

Kaynana – Celâl˛Ā! Bi gel!

Delikanlı – Gel, gel dāyı! Gel buraya!

I. Adam – Bu ırąkı yèter! Irąkı. Ḥadi! Ekber! Bąk, elli biñ lira para ver!

Sürücü – Bāladıñ bizi buraya.

Güveyin Amcası – Ḥadi ḥadi ḥadi! Adamnar beglemesiñ! ḥadi, vatandaş! ḥadi adamnar derde düştü yā!

Ali İleri – Şu da benden olsun Celâl!

Kaynata – Sen bırak Ali, sen bırak!

Güveyin Amcası – Atlañ! Atlañ! Bu ikinci ġadayı para...

Güvey – Dā nè var babā! Dā nè vār!

Güveyin Amcası – Temam, açıñ! Açıñ! (*Gelin arabasının tekerine bir horoz kesildi ve gelin ile güvey arabadan indi.*)

Komşu Hatice – Hişt! Hüseyin! Hüseyin! Babası güleşiñ!

Güvey – Yoķ, olmaz...

Kaynata – Olmas diyōm, Ḥabba˛Aba.

Saygın İleri – Babama bak, göbek atıyo! Bak anne! Babam oynuyor, anne! Babam oynuyor!

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Yeter Önder – Mezerlikđen dolandı, gayınbabasınıñ ġapısınıñ˛öñüne getiriller. Ġayınbabası geldi mi, bārışıllar. "Gelin atđan˛inmiyō!" diyi. gayınbabası gelir. Bi tarla bāışlar, inekten yoḥut "Bu tarla seniñ." yoḥut "ġoç".

Ded Aga – Ya ġoç hediye˛èder.

Yeter Önder – Ondan sōña gelin˛iner. Ġoç getiriler˛öñüne. Gelin ġoçu ġaldırı˛ısā, öñüne bāşış vèriller. Ġaldıramassa ûnnar ûna virir.

Ondan sōña gelini başġa yire indiriller. Başġa yire gôtürüller, bi ġoñşunuñ èvine. Dur, beni deñiştirme.

Hā, yoġarıya gelin şeye geldi miydi, gayınbabasınıñ èvine, biri bayrak çeker yoḳardan, damıñ ˬüsđünden inmes. "Bāşış viriñ." dir. Bāşışını viriller. O, iner damıñ ˬüsđünden. Ondan sōña gelini başġa ève gôtürüller. Āşam ˬoldu mu, işđe āşam yaḳın saat. Ġaç sıralarında? Dört beş sıralarında, buradan çalġıynan, dümbelenen geline gideller, alıllar, geliller. Ḳayınbabasınıñ èvine getiriller. Geliniñ eline yā viriller. Gelin, eşiğe çalar yāyı. İçeri girer, ġap düzeller, ġapları toplallar.

Ali İleri – Yağı niye kapıya çalıyor?

Yeter Önder – Yāī çaldıī, ġoya yā gimi iyi ˬossun. Āşam ˬolur, ḥoca gelir. Niġâh ġıyallar.

Canan İleri – Kapların anlamı ne?

Yeter Önder – İşđe düzer. Gelin toplar ġapları, başġasınıñ eline vèrir. Gelini getiriller, otutđurullar.

Mahmudiye İlçesi Türkmenmecidiye Köyü

Selâhattin Uğur – Ḥoca "Allā ˬèkber!" dèrken arabalar yörür ġız ˬèvine. Ḥocā. Pazar ˬoldu ya, èrtesi gûn ḥoca "Allā ˬekber" dèdi miyïdi, ōlan ˬèvi ġız ˬèvine yörür. cemaat burdan namazı ġılar, ġız ˬevine giderler. Ölen namazından çıḳtıḳtan sōña. Gelini arabaya bindiriller, ḥocā ordā dovāsını yapar, aminini yapar ḥalk. Aynen topluluḳ ōlan ˬevine geliller. İndirirken bi de, ġızıñ yanındaḳi yenge ġapıyı açmas.

– "Ne ˬoldu? Niye açmıyōñ?"

– "Ḳayınana gelsin, ḳayınbaba gelsin."

Üzengilik diye bi şe var ˬıdı esgiden, üzengilik.

Mehmet Köroğlu – Gelin ˬatđan ˬènermiş ya, atıñ ˬüzengisinden inmiyō yāni.

Selâhattin Uğur – Ḳayınbaba dèr ki: "Bèş dönüm yèr vèrdim." misal. Veyā "Bèş ġoyun vèrdim." Aāyısa, zengin˙ise. Ḳayınnā bi düve verir veyā "Bi altın yaparım." der. bunnar da bittikten sōna gelin˙iner, dûün˙ādetimiz bu.

Güveyi Koyma

Gerdek gecesi gelinin odasına güveyi koyma da törenle yapılır. Yatsıya kadar süren eğlenceden sonra güveyi ile yatsı namazı kılınır. Güveyi camiden eve getirilir. Tekbirle eve ve odasına konur. Bu arada sırtına bir yumruk vurulur.

Türkmen köylerinde de güvey koymanın farklı uygulamaları vardır.

Merkez Yukarıçağlan Köyü

Dursun Akarçay – Āşamlayın ġuvāyi çıḳadıllar˙ıdı Ġuvā Depesi'ne. Gelin gelmeden, atlılar gider˙idi. Ġuvā Depesi var˙ıdı ḥarman yi-ri'nde. Ġuvā bi kere oraya sādıc˙īnan gider˙idi. Geliniñ˙indïi gûn atını oñaran, çıngış bonġuş daḳar. Bi ġarere durallar˙ıdı. Ḥız˙īnan gideller˙idi. Kim daḥa èveli ufġa bar˙ıså onuñ˙olurdu muġāvet.

Bağdat Akarçay – Giri ġuvāyi gitiriller˙idi. Ġuvā getirince, geldi mi ġuvāyı diñeldirler˙idi. Şèyin demir sandıḳlınıñ tekeri olur˙udu. Onu arḳasına bālallar˙ıdı ġuvānıñ, kôyü bi dolandırıllar˙ıdı ġuvāyi.

Dursun Ulusoy – Ġuvāyi, ïle bi kôyü gezdiriller˙idi. Yō, demir arḳasında, teker. Gelen bi yumruk vurur˙udu. Ġuvā araba çekib gidiyi. He. Teker, teker arḳasında dolandırır, getiriller˙idi. Sādıcıñ˙evine oturur˙udu. Sādıç, ġuvāyi soyar, üsđü, başı batar˙ıdı güveniñ. İki teker, sandıḳlı tekeri. Ġuvāyi gāli sādıç˙ellemez˙idi, ġuyar˙ıdı. Üsđünü, başını giydirir˙idi. Ḥoca gelir, Guran, dïni oḳurdu, gôtürür˙üdü, geliniñ ġapısına ġuyar˙ıdı.

Zabālayīn gelin geldi mi, āzı yoḳ, dili yoḳ. Gelin hiç ġaynanıya, ḳayınbabaya sesleıme yoḳ. Zabālayīn gene aynı dozānı daḳınır˙ıdı.

Başını vurunur˛udu. O ġumaşı giyer˛idi. Üç˛ay, dörd˛ay giyeller˛idi. "Amāñ gelini tizden soymuş!" diye ġınallar˛ıdı. Gelin giyinecek. Gelin zabānan ġaḳtı mı işï˛olacaḳ.

Dursun Ulusoy – Gelin, büyüklerine ḳarşı... Gelin oturmaz˛īdı. sandelleye oturmaz˛īdı gelin. Ḳayınbabanıñ ekmāni, suyunu (verir) el gôüsđe ïle durur˛udu.

Duvak/Gelin Başı Töreni

Gerdek gecesinin sabahı yapılan bir törendir. Yenge kadın gelinin emenetini[8] görür. Ailesine müjde götürür.

Oğlan evinde yemekler hazırlanır. Gelin yeniden giydirilir. Davetliler yerler, içerler. Çalıp oynarlar. Geline "Hayırlı olsun." dileklerini iletirler. Gelin de onlara çeyizinde hazırladığı patik, tülbent, havlu gibi hediyeliklerden verir.

Merkez Harmandalı Köyü

Yeşim Kına – Duvā da. Zabāleyin yèmek ḥazıllallar, geliniñ. Gène işđe, ayni yaptīmız yèmekler.

Canan İleri – Koşmat'ta ise düğünde koyun, dana kesiliyor ya, onların kaba etlerini düğünde veriyorlar. Kafayı, dili de duvakta veriyorlar. Sizde de öyle mi?

Yeşim Kına – Ḥı, ḥı. Duvaġda veriller, del mi? He. Onnarı da duvaġda veriller. Ama bizim bùrda bir de ırakı içiyollar.

Sultan Ünal – Düünde del, duvaġ gûnü ġadınnar˛içiyō. Ġadınnar˛içeller, ēleniller.

Elif Kına – Tābi, tābi, yèmeiñ yanında. Patik virir, dülbet virir, çeizinden işleme vèrir. Ḥani, Yaqınnarına yasđıḳ vèrir. Bi bōça vèrir˛işđe. Ama sen yabancıysañ, diyelim ki saña bir patik giydirir

8 Emenet: Emanet, Gelinin bekâret kanının lekelediği çarşaftır.

veyoḫut bir dülbet vèrir. Yaḳınnına göre. Yir, içer dālıllar. Gelini iki, üç sewer dönderiller böle.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Yeter Önder – Èrtesi gûn de duvaġ˙açālar geline. Ġoñu ġoñşu toplallar, pilâf˙ideller. Ayran yapallar, duvak˙açması˙ideller. Ondan sōña ġız işey dādır, patik dādır, yazma dādır. Ġoñşular da para˙atar. Beşer, oñar, her nèyse işde. Herkeşiñ gûcünüñ yitdine gôre para˙ātar. O da birer patik, yazma virir. Bïlelikçe (düğün) bitiy işde.

Mahmudiye İlçesi Türkmenmecidiye Köyü

Selâhattin Uğur – Ertesi gûnü eēr sorcaḳ˙olursañ, köyüñ˙üs başındaḳī ġadın, bu başındaḳī ġızı gôrmeye gideller. "süzülme" dèriz una. Ertesi gûn gelin süzülür yāni. Gelin buraya diñelir, süzülür. Geleniñ˙elini öper, u geçer üraya. Geleniñ˙elini öper, u geçer uraya. İşte (gelin) böyük şeleriñ èlini öper, buna da süzülme deriz. Ġoñġoñşu gelip, gelini gôrüp gittikđen sōra aşā yoḳarī düünüñ alāġası kesilmiş demektir. Gelin gelin˙oldu.

Güveyi Başı/Damat Başı

Gerdek sabahı güveyiyi de arkadaşları götürür. Yalnız kız tarafından biri erken davranıp güveyiyi kaçırırsa babasından yüklü bir bahşiş almadan güveyiyi geri vermez.

Merkez Harmandalı Köyü

Elif Kına – Ediyō. Dāmat başı isteyen yapıyō, istemeyen yapmıyō. Zabāleyin işte, dāmadı alıp gôtürürler. Zabaḥ˙oluyō ya, duvaġ zabaḥı. Duvaġ zabā alır gedeller. E, bi sādıcı olur. Sādıcı o çocu alır, gider.

Zabaḥ ġaḳtı mıydı, hemen ġavaltısını yapmadan gôtürür. Gôtürdü müydü, gezeller kôyün˙içini. Sen getirisiñ bi tavıḳ, işte çocuḳ

getirir bi tavıḳ, ġardeş getirir bi tavıḳ. Böle, kimi yiyecek getirir, kimi tavıḳ getirir, keserler. Asma kesme yapallar. Şuraya bi urġan daḳallar. Getirmeyen, az getireni ayāndan asallar. Elence˛ossun diye. O, öledir.

Alpu İlçesi Koşmat Köyü

Ümmühan Arı – Ḥaḥ! Geliniñ başında ġoşa ġoşa gider, yatak odasından dülbet çalallar, poşu çalallar. Tozānı çalar, getiriller dāmādıñ˛èvine. Dāmadıñ ayakġabısını çalar, başġa ġoñşuya gôtürüller. Yoḥut geliniñ èvine gôtürürler. Dāmat çalallar. Ded Aġamı aḥa çaldılar, gittiler, dāmat gûnü. Zabā ġarşı geldiler. Zabā ġarşı geldiler, erkenden çaldılar, gitḋiler.

Ümmügülsüm Sarı – Geliniñ ġoynuñdan geliyollar, ālıp gïdiyolar, gece yatar˛ısa.

Ümmühan Arı – Māsız, ānaşıyollar āşamdan. "Arġadaş, biz gece geleceyïk, seni şu saatte çalacayıḳ." diyollar. Geliyollar, çalıyollar.

Ded Aga – Cezā, bāşış˛alıyollar.

Ümmühan Arı – Ded˛Aġa'nıñ ġoluna girip gôtürüyollar. Bakıyollar Ded˛Aġa'nıñ babasına "Āmet˛Ā! Ġak baḳalım. Seniñ˛ōlan nèrde?" diyollar. Gece helbet.

Bediye Önder – "Bi" diyollar "İşe vèreceñ, ya içgi, ya ġısır."[9]

Ümmühan Arı – "Ya ġısır vèreceñ. Yoḥut şu ġadar içgi vèreceñ." diyollar.

Yeter Önder – (Ded Aga'yı) Dopġayalı İmmihān˛āldı.

Ümmühan Arı – Ondan sōña, Ded˛Aġa'nıñ ālıp geliyollar. "Sen dāmadıña niye saḥab˛olmadın?" diyollār.

Neler cānım. Esgi usûller çok şedi, çok çok. Èveli gelin gelirkene, geliniñ˛öñünü kesiyollar˛ıdī. Düün sāibinden bāşış istiyollar˛ıdı.

9 *Ġısır*: Kısır koyun.

Düün sāibi gelir˛idi. Ġoşa ġoşa, geliniñ gayını ossun, gayınbabası ossun, gôrümcesi ossun bāşış vèriyollar˛ıdı.

Sōña da türküye başlıyōduḳ.

Gelinlik Etmek

Gelin düğünden sonra üç dört ay üç eteğini giyer, tozağını takar. Giyinmezse kınanır.

Hiç söze karışmaz, kimseyle konuşmaz. Sandalyeye oturmaz, ayakta, elleri göğsünde bağlı bekler. Kendisinden bir iş istendiğinde itirazsız yerine getirir. Bebeği olduğunda büyüklerinin yanında bebeğini kucağına almaz, bebeğini sevmez. Yıllarca süren bu durumun gerekçesi gelinin saygılı olması şeklinde açıklanır.

Mahmudiye İlçesi Türkmenmecidiye Köyü

Selâhattin Uğur – Dōru dōru çok güzel, una da güzel deïndiñiz. Bu ḥatır, ḥasiyet èskiden˛imiş. Èsgiden bizim kôyümüzde, benim bilḥassa kendimden ġunuşuyum. Benim bobam öldüyûdü, benim˛èvlendiïmde. Benim gadınım abeme on˛iki sene gelinnik yapdı. Yüksek sesle ġoñuşmaḳ yoḳ tābi. Ābisi sorar "Gèlin! Gèlin nāpıyōsuñ?" sèsini duyurmaz yāni. Gāyet mayada˛aīr. Sesini duyurmaz. Nihāyet ġadınımı ben, ḥasta˛oldu, amaliyat yapdırdım. Ġoñuşacaḳ, sesi çıḳacaḳ tāḳatı ġalmadı da bairdī. "Gèlin, geşmiş˛olsun!" "Sā˛ol ābi.." diye bu ġadar duyurabildi. Bunnar, èsgiden ḥatırā, sevgi, sayġı, hörmetḍi dā dōrusu.

Bu arġadaşıñ sülâlelerinde, çocuk yırtılsa gèlin çucuḳ˛almas. Ġızları da almas, gelinneri de almas˛ıdı. Bu hānelerin terbiyesi, an'anevï şeleri daḥa bi başġayıdı. Disiplinneri dā başġayıdı.

Düğün Geleneğinden Söz Varlığına Katkılar

Toplumumuzdaki söz varlıklarında evlilik, düğün üzerine pek çok malzeme vardır. Burada araştırma sürecinde kayda alınan alkış, kargış, atasözü ve deyimlerden birkaçı örneklenecektir.

Alkışlar

Alkış, Türkçe bir sözcüktür. Sonraları İslam kültürünün etkisiyle yerini "dua ve hayır dua" terimlerine bırakmıştır. Bir nesneye, bir kişiye ya da bir topluma yöneltilebilir. Alkış, kargıştan çok ve gönül rahatlığı ile kullanılır. Alkışı tanımamış insan topluluğu yoktur. Birinin, hele büyüklerin duasını almak Türklerde hep önemli olmuştur. Alkış ve dualar, bir toplumun binlerce yıllık kültürünün ürünüdür.[10] *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin sonunda, Dede Korkut gelip alkış verir. Eskişehir Türkmenleri, yeri her geldiğinde bol bol hayır dualı sözler kullanırlar. Bu çalışma sürecinde duyulan alkışlardan evlilikle ilgili olan birkaçı:

Allaḥ başa ġadar göñendirsin.
Allaḥ geçim dirlik vèrsin.
Allaḥ gittiği yerde güldürsün. [gelin olan kız için]
Allaḥ hāyırlı, ūrlu˛etsin her˛ikinizi de!
Allaḥ mutlu etsin!
Allaḥ sāıñı ōlan˛evi, soluñu ġız˛evi yapsın.
Allaḥ temelli˛etsin.
Avlatınıñ gûnünü gôr.
Bi èliñ yāda, bi èliñ baldå˛ola.
Bi yasdıkda gocayın.
Gelinner olasıñ.
Ḥayırlı olsun.
Māaşallaḥ
Nazar değmesin.
Ōluñna oba, ġızıñna ġoñşu olasıñ.
Yiri dolsun.
Yuva ġurāsıñ.

10 Sami Akalın, *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar*, KBY 130, Ankara 1990, s.28.

Kargışlar

Kargış, Türkçe bir sözcüktür. Ayrıca "ilenç, ilenme, ilenti" terimleri de vardır. Sonraları İslam kültürünün etkisiyle yerini "beddua" terimine bırakmıştır. Kargış "kötü dilek" demektir. Bir nesneye, bir kişiye ya da bir topluma yöneltilebilir. Yeryüzünde kargışı tanımamış insan topluluğu da yoktur. İlkel toplumlarda kargışın uzun yıllar etkili olduğuna, hatta soy sürdüğüne inanılır. Kimi inanca göre kargış söyleyene de dönebilir; onun için kargış etmekten çekinmek gerekir.[11] Türkmenler beddua etmekten de almaktan da çekinirler. Engelli ya da akıl hastalarının beddualarının gerçekleşeceğine inanılır. Sayıca çok azdır. Bu çalışma sürecinde duyulan kargışlardan evlilikle ilgili olan birkaçı:

Damında baygûş öte.
Er yüzü gôrmeyesin.
Evine baygûşlar düneye.
Evlâtında al duvaklar gôrmesin.
Ġınalı barnak dutmayasıca.
Mıraz gôreme.

Atasözleri

Atasözleri, milletin kültür aynasından akseden güzel örneklerdir. Her toplumun kendi geleneklerine yaşayış biçimlerine, medeniyetlerine, dillerine ve edebiyatlarına göre atasözleri vardır.[12] Atasözlerimiz Türk'ün bilgeliğini, düşünce ve ruh dünyasının zenginliğini yansıtır. Anadolu ağızlarında atasözleri çok sık ve somutlaştırma ile kullanılır.[13]

Daha Orhun Yazıtları'nda atasözü sayılabilecek söz dizileri vardır. *Divanü Lûgat-it-Türk* ve *Kutadgu Bilig*'de atasözleri çok sık

11 Sami Akalın, *age.*, s.50.
12 Feridun Fazıl Tülbentçi, *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul 1963, s.5.
13 Doğan, Aksan, *Türkçenin Gücü*, Ankara 1987, s.149-166.

kullanılır.[14] Atasözleri halk için inandırıcı ve kutsaldır. İnsanları eğitir. Atalarımız, atasözü ile atasözünün tanımını yapmıştır: "Atalar sözü Kur'an'a girmez, yanınca yürür."[15]

Çam saḳızı, çoban̰armağanı.
Ḥarman yèlle, düün èllḛolur.
Soān ġat ġat, sarımsak tek başına.

Deyimler

Türkçe Sözlük'te deyim kavramı "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım" şeklinde tanımlanır. Bu söz kalıpları mecaz yoluyla bir başka anlatım güzelliği yüklenir. Konuşmalarda deyimler; uzun sözü kısaltarak, konuyu özetler, düşünceyi süsler, sohbetlerin tuzu, biberi olur.[16]

Türkler gereksiz yere gevezelik etmeyi sevmezler; az konuşur, fakat öz konuşurlar. Bunun için sözü kısaltacak deyim, atasözü gibi kalıplaşmış sözleri çok kullanırlar. Böylece hem atalarının deneyimlerinden ve gözlemlerinden yararlanmış hem de her an bir eğitimci gibi çevresindekileri uyarmış olurlar.

ādet yapmaḳ: Geleneksel davranışları yinelemek.

aldıī ġusur gelmek: Evleneceği kişi ile anlaşamayıp ayrılmak.

Allaḥ nasib̰idmek: Kız ile oğlan birbirine yazılmak.

Allaḥ'ıñ emri'ni añmaḳ: Kızı bir erkekle evlenmesi için ailesinden istemek.

ay gûn gimi pārlamaḳ: Çok güzel olmak.

ayle yapısı: Ailenin ahlak ve törelere bağlı olma durumu

14 Tuncer Gülensoy, *Türk ve Kürt Deyim ve Atasözleri*, Ankara1992, s.5.
15 Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. 1, TDK, Ankara1971, s.19.
16 Rıfat Kasnak, *Ünlü Deyimler ve Öyküleri* (Osman Çizmeciler), İstanbul 1980, s.14-15.

āzı yoḳ, dili yoḳ olmaḳ: Konuşmamak.

baş bālatma: Evlendirme.

başını vurunmaḳ: Başına süslerini takmak.

bayraḳ galdırmaḳ: Düğüne başlamak.

bi başı kôtü olmaḳ: Evli karı kocadan birinin iyi, birinin kötü olması

birbirini istemek: Bir kız ile erkeğn birbiri ile evlenmek istemeleri

birine varmaḳ: Evlenmek.

birine vurulmaḳ: Birine aşık olmak.

birisini oḳumaḳ: Düğüne çağırmak.

bōça düzmek: Düğün hazırlığı yapmak.

çöpçatanın çöp çatması: İnsanların evlenmesine yardım ettiğine inanılan manevi güçün kişinin evleneceği kişiye karar vermesi.

duvaġ açmaḳ: Gerdek gecesi sabahında gelinin değişen sosyal durumunun benimsendiğini, yeni ailesine kabul edildiğini belirten bir tören yapmak, gelinliğe kabul töreni.

düñür gitmek: Evlenecek erkek için kız istemeğe gitmek.

düñürçülüğe gitmek: Evlenecek kişi için kız istemeğe gitmek.

fasıl yapmaḳ: Eğlenmek.

ganı ġanına ġarışmaḳ: Evlenme yoluyla akraba olmak.

gelinnik yapmaḳ: Gelinin evin büyükleri ve erkekleri ile konuşmaması

ġına çalmaḳ: Kınalamak.

ġına yaḳmaḳ: Su ile karıştırılmış kınayı sürmek.

ġıs başlī: Başlık parası.

ġıs parası: Başlık parası.

gız almaḳ: Bir kızı oğlu ile evlendirmek.

gız başlī: Başlık parası.

ġız çıqarmaḳ: Gızı evlendirerek evden ayırmak.

ġız çıqmaḳ: Kız için gerdek gecesinde bakire olmak.

ġız çıqmamaḳ: Kız için gerdek gecesinde bakire olmamak.

gız vermek: Kız biri ile evlenmesine karar ermek.

ġolunda biri˛olmaḳ: Evli olmak.

ġoynuna girmek: Sevişmek, seks yapmak.

idāre˛etmek: İyi kötü geçinmek.

ilişmek: Cinsel ilişki kurmak.

milletiñ gelmesi: Çok kişilerin gelmesi.

misāfir˛almaḳ: Komşunun düğün, dernek, cenaze gibi toplantılarında ona gelen misafirleri evine götürerek misafire barınma ve yemek hizmetinde bulunmak.

nasibi açılmaḳ: Evlenme fırsatı çıkmak.

öñ˛ete ġısalmaḳ art˛ete uzamaḳ: Gebe olmak.

söz kesmek: Evlenmeye karar vermek.

süzülmek: Gerdek gecesi sabahında gelinin değişen sosyal staüsünün benimsendiğini, yeni ailesine kabul edildiğini belirten bir töre.

töre yapmaḳ: Geleneği uygulamak.

yardan geçmek: Yarini sevmekten vazgeçmek.

yolunu getirmek: Düğüne ya da doğuma gücünün yettiği kadar uygun bir hediye götürmek.

yoluyla varmaḳ: Düğün evine giderken yiyecek, içki ya da para götürmek.

yuva gurmaḳ: Evlenmek.

Tahtacı Köyü Tahtakuşlar'da (Edremit) Düğün

Sinan Kahyaoğlu[1]

Necat Çetin[2]

Giriş

Düğün iki ailenin çocukları ile birbirine bağlanması demektir. *Tüg* kökünden gelir. *Düğüm, düğme* aynı kökten gelen kelimelerdir ve "bağlanma" anlamındadır. Düğüne "evlenme akti" de denir.[3] *Toy kün*'den geldiği de ifade edilmektedir. *Toy* "doymak" anlamındadır. Yani "doyulan gün, eğlence" demektir.[4]

Tahtakuşlar köyü, Edremit'e bağlıdır ve halkı Tahtacı Türkmenleridir. Edremit'te başka Tahtacı Türkmen köyleri de vardır. Tahtacılar, Çanakkale'den Gaziantep'in Islahiye ilçesine kadar Ege ve Akdeniz bölgelerinde kıyılarda, dağ eteklerinde yaşayan bir zümredir. İzmir Narlıdere'de Yanyatır Ocağı ile Aydın Germencik'in Kızılcapınar'da Hacıemirli Ocağı olmak üzere iki ocakları vardır. Edremit civarı

---

1 Sinan Kahyaoğlu, emekli öğretmen, araştırmacı, Tahtakuşlar köyü, Edremit, Balıkesir. sinan.kahyaoglu@mynet.com

2 Necat Çetin, uzman tarih öğretmeni, araştırmacı, Torbalı, İzmir.

3 Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyağacı*, İstanbul: Everest Yayınları, 2010, s.147.

4 İ.Z. Eyüpoğlu, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul: Sosyal Yayınları, 2004, s.209.

Türkmenleri Yanyatır Ocağı'na bağlıdırlar. Edremit çevresine 1910 yılına kadar İzmir Narlıdere'den *dede* gelirken bu tarihten itibaren yöreye *dikme dedelik* gelmiş ve yörenin ihtiyaçlarını bu dikme dedeler sağlamaya başlamıştır. Bu yazı, Tahtacılar köyündeki evlenme biçimlerini anlatmayı ve düğün sürecinde görülen geleneksel uygulamaları göstermeyi amaçlamaktadır.

Evlilik Tahtacı Türkmenlerinde çok kutsaldır. Evlenmeyen kişi yarım sayılır. Evlilik dışı ilişkiler ise hoş karşılanmaz. Dağda tahtacılık yapıldığı dönemlerde evlilik dışı olaylar toplum tarafından fiziki yönden cezalandırılırdı. Şimdi ise sosyal yönden cezalandırılmakta ve bu tür ilişkiler yaşayan kişiler toplum tarafından dışlanmaktadır. Tahtakuşlar köyünde de evlilik kutsaldır ve gençler evlenmeye teşvik edilir. Genelde Tahtacı Türkmenlerinde özelde Tahtakuşlar köyünde evlilikler görücü usulüyle yapılır. Köyden köye düğüne veya başka etkinliklere giden gençler birbirlerini gözlemleyerek evleneceği kişiyi arar. Bir delikanlı beğendiği bir kızı başka köyden dahi olsa ailesine söyleyerek istetebilir. Eğer uygun bulunursa evlilik gerçekleşir. Tahtakuşlar köyünde üç çeşit evlenme vardır: Kız isteme ve nişanla evlilik, soyup alma evlilik ve kaçma evlilik.

a. Kız isteme ve nişanla evlilik

Beğenilen ve evlenilmek istenilen kızın ailesine önce bir aracı ile istek bildirilir. Sonra yanıt beklenir. Kızın ailesi dünür ailesini ve damat adayını beğenirlerse aracıya olumlu yanıt verirler. Beğenmezlerse olumsuz yanıt verirler ve olay kapanır. Olumlu yanıt verildi mi önce bir gizli nişan takma kararlaştırılır. Kararlaştırılan günde iki aile ve yakınları ile kız evinde buluşurlar. Oğlan tarafından bir büyük kızın babası ve anasından "Allah'ın emri ve Peygamber'in kavli ile" kızı ister. Kızın anası ile babasının olumlu yanıtı sonucu kız ile oğlana birer yüzük takarlar. Yüzük takıldıktan sonra birer bisküvi ile lokum yiyerek töreni bitirirler.

Gizli nişanlanan gençler artık birbirlerini görmeye başlarlar. Nişanlılara *yavuklu* denir. Daha sonra resmi nişan yapılma tarihi belirlenir ve resmi nişan hazırlıkları başlar. Resmi nişan günü gelince oğlan tarafı nişan yüzükleri ve diğer hazırlıklarla kız evine gider. Bu nişana tüm köylü davet edilir. Oğlan tarafı kız tarafına *dede* eşliğinde giderler. Kız tarafı da hazırlığını yapmış bekler. Kız evinde *dede* huzurunda kız anası, babası ve onların müsahiplerinden *dede* tarafından istenir. Olumlu yanıt verildikten sonra oğlanın anası, babası ve müsahipleri çağrılıp aileler *dünür* ilan edilir. Daha sonra nişanlanacak kız ile oğlan davet edilir. Oğlan yeni urbaları ile kız ise yeni *deyre* ve *köynek* ile donanmış şekilde gelirler. *Dede* yüzüklerini takar ve kız tarafından bir küçük çocuk yüzüklerin iplerini keserler. Böylece nişan tamamlanmış olur. Daha sonra nişanlanan çift eve gelen tüm ziyaretçilerin ellerini öperler. Sonra sofralar gelir ve nişan yemeği yanında mutlaka *börek* ve *saraylı tatlısı* yenilir. Sonra herkes dağılır. Nişan yapılmış olur. Artık yavuklular birbirlerini daha sık görmeye ve birbirlerini tanımaya çalışırlar.

Artık düğün günü belirleme aşamasına gelinmiştir. Düğün masraflı olduğundan genellikle mahsul bitimi günleri düğün yapılmaya çalışılır. Yöre geçimi zeytincilik olduğundan düğünler genellikle mayıs ayından sonra yaz veya güz aylarında yapılır. Zeytine ekim ayında başlandığından bu aya kadar düğün kalmaz. Kışın düğün olmaz. Çünkü hem hava soğuktur, insanlar barınma sıkıntısı çekerler hem de zeytin vaktidir herkesin işi gücü olmaktadır. Mecbur kalınmadıkça kışın düğün olmaz.

b. Soyup alma evlilik

Bu evlilik de nişanla evlilik gibidir. Kız beğenilir, aracı gönderilir. Olumlu yanıt alınırsa oğlan tarafı kız tarafına gider ve oğlan tarafından bir büyük kişi kızı ister. Olumlu yanıt verildikten sonra kız ile oğlana birer yüzük takılır ve gizli nişan yapılmış olur. Gizli nişanda kız oğlan tarafının getirdiği elbiseyi (*deyre* ve *köyneği*) giyer. Gizli

nişandan sonra nişanlılar oğlan evine giderek gerdeğe girerler. Bu tür evliliğin amacı nişan süresince ağzı karaların araya girip nişanı bozma tehlikesinin önlenmesidir. Kız, oğlan tarafının urbalarını giydiğinden bu evliliğe soyup alma evlilik denir. Kız oğlan evine varınca banyo yapar ve öyle gerdeğe girer. Bu evlilikte de düğün şarttır. Düğün gelin doğum yapmadan önce olmalıdır. Gelinin gebe kaldığı anlaşılırsa zorunlu halde kışın dahi düğün yapılır ve gelinin başı bağlanır.

c. Kaçma evlilik

Başka bir evlilik türü de kaçma evliliktir. Bir oğlan ile kız birbirlerini bir şekilde tanıyıp sevdiler mi evlenmeye karar verirler. Oğlan kızı istetmek için anası ile babasına durumu belirtir. Anası ile babasının o kızı istememesi veya kızın ailesinin oğlanı istememesi gibi nedenler sonucu kız ile oğlan kaçmaya karar verirler. Kız ile oğlanın arasını mutlaka başka bir kadın veya erkek bulur ve onların haberleşmesini sağlar. Bu aracılara *çaça* adı verilir. Eskiden kız evleneceği oğlana *yazgara* denilen bir püskül verirdi. Bir kızdan *çaça* aracılığıyla *yazgara* almak kızı sahiplenmek demekti. Kaçma gününü oğlan ve kız *çaça* aracılığıyla kararlaştırılırlar ve o gece kız bir bahane ile evinden ayrılıp oğlan ile kaçar. Kaçan çift genellikle oğlanın akrabaların birinin evine saklanır. Durum ertesi gün duyulunca kız tarafı *cayırtı koparır*. Araya giren konu komşu ortalığı yatıştırır ve kız tarafı durumu kabullenmek zorunda kalır. Daha sonra her iki taraf da düğün gününü kararlaştırmaya çalışır.

Yörede zorla kaçırma yoktur. Zorla kaçırmaya teşebbüs halk tarafından hoş görülmez. Gönüllü kaçan gençlerin kurdukları yuvanın bozulmasını da kimse istemez. Onun için kızın anası ve babası sakinleştirilmeye çalışılır. Genellikle de sonra iş tatlıya bağlanır ve gençler yuva kurarak çoluk çocuğa karışırlar. Kaçma evlilikte de gelen gelin doğurmadan düğünün olması şarttır. Düğün günü kararlaştırıldıktan sonra hazırlıklar hızla tamamlanmaya çalışılır.

Düğünden önce evlenen kızların mutlaka *kalın'larının* götürülmesi şarttır. *Kalın*; kız için ailesine ödenen bedeldir. Eski Türk adetlerinden birisidir.

Kalın Götürme

Kalın günü hazırlıklar tamamlanır ve gece *dede* eşliğinde *kalın* bohçası cemaatle kız evine götürülür. Kız tarafında *dede*, kızın anası ile babasını çağırarak *kalın* bohçasını açar ve kızın anasına *süt hakkı* olarak bir altın takılır. Daha sonra diğer yazma ve kumaş hediyeler verilir. Ardından *kalın pilavı* getirilir ve yenilir. *Kalın* götürmeden düğün olmaz. Bazı olumsuz durumlarda kız tarafı *kalın*'ı kabul etmez. Böyle durumlarda aracılar araya girerek kız tarafını yumuşatırlar.

Düğün

Düğün, Tahtakuşlar köyünde 4 gün sürer. Düğünler ya pazar günü ya da perşembe günü yapılır. Yani ya gelin pazar günü alınır ya da perşembe günü alınır. Genellikle pazar günleri düğün yapılır. Bunun bir nedeni pazar gününün tatil olması ve davet edilen herkesin düğüne gelme olasılığının fazla olmasıdır. Pazar günlerinde uygun yer bulunmazsa ya da gelinin gebeliği gibi zorunlu koşullar olursa perşembe düğünü yapılır.

Düğün hazırlıklarında dış köyler için eskiden nane şekeri alınır ve Edremit pazarında dış köylere gönderilip düğüne davet sağlanırdı. Davete yörede *okuma* denir. Nane şekerini dağıtacak kişi köyü gezerek her eve bir nane şekeri verip "Filanca köyden filanca kişinin şu gün gelin düğünü vardır." diyerek herkesi düğüne okur.

Şimdi köylerde nane şekeri dağıtarak *okuma* yerine anfi sistemlerinden anons yaptırılarak düğün davetleri yapılmaktadır. Uzaktakiler içinse davetiyeler kullanılmaktadır.

Düğünler cuma günü, köyün kadınlarının toplanarak oğlan evinde gelin için *kepez düzme*leriyle başlar.

Kepez Düzme

Kepez gelinin evleneceği eve giderken giydiği gelin başlığıdır. Bu başlığın çevresi çeşitli boyalarla boyanmış kaz veya kartal tüylerinden oluşur. Bu tüylerle gelin başlığını hazırlamaya *kepez düzme* denir. *Kepez* kelime anlamı olarak "yüksek tepe" demektir. Bu kavram da evliliğin ve düğünün en yüksek olay olduğunu anlatır gibidir. *Kepezi* köy kadınları düzerler. *Kepez* düğünün ilk günü kız evine götürülecektir. *Kepezi* oğlan tarafından bir kız giyerek götürür.

Düğünün İlk Günü

Cuma günü *kepez düzüldükten* sonra tüm hazırlıklar tamamlanır ve cumartesi günü sabahleyin düğün başlar. Düğünün başlaması düğün evinde *dedenin* huzurunda *düğün bayrağı* ve *sağdıç bayrağının* dikilmesi ve *okuntu yırtılması* ile başlar. Düğün bayrağı ile sağdıç bayrağı ayrı ayrı dikilir. Bu bayraklar beyaz ve kırmızı iki bezden oluşurlar. Bir sopa üzerine dikilirler. Bayrak dikmeyi *anabacı* denilen kadınlar yapar. Bayrakların üzerine bir iki tane kaz kuyruğu tüyü ile bir el aynası dikerler. El aynası öbür dünyayı simgeler. Kaz kuyruğu tüyü ise Tanrısal makamı simgeler. Düğün bayrakları dikildikten sonra salavat ile kaldırılır. Salavat "Peygambere salavat seyidine Muhammed, kutlu olsun diyenin akıbeti hayrolsun."dur. Bayrakları düğün sahibi ile sağdıç babası düğün evinin kenarlarına bağlarlar. Düğün bayrağı kapıya bağlanırken davullar gelir ve "Gelin ağladı" havası çalar.

Tahtakuşlar'da düğünler çalgılı veya çalgısız olur. Çalgısız düğünlere *dernek* denir. Genellikle çalgıcı getiremeyen fakir aileler *dernek* yaparlar. Günümüzde *dernek* yapan kalmamıştır. Çalgı olarak ise ya Edremit'ten ya da Bayramiç'ten davulcu getirilir. Düğünün gününü belirlemede davulcuların uygunları da önemlidir. Davulcular genellikle iki davul ve iki klarnet olarak gelirler. Bazen keman ve darbuka getirenler de olur ki buna yörede *İnce Takım* adı verilir. Klarnet çok eski bir enstrüman değildir. 1840'lı yıllarda

günümüz şekline getirilmiş ve asıl yapısını 20. yy. başında almıştır. Yöremizde Cumhuriyet Dönemi'nde kullanılmaya başlanmış olmalıdır. Yöremiz düğünlerinde zurna kullanılmaz. Davul ise asıl çalgıdır. Şaman inancına göre davul, çalındığı yerdeki kötü ruhları toplar ve orasını ruhen temizler.

Düğün bayrağı ile sağdıç bayrağı düğün evinin kapısına bağlandıktan sonra sıra *okuntu yırtmaya* gelir. Köyde kaç hane varsa o kadar yağlık veya havlu hazırlanır. Buna *okuntu yırtmak* denir. Daha sonra iki kişi okuntuları alarak köyü dolaşırlar ve her kapıya bir okuntu bırakırlar. Köy halkı düğün evine davet edilir. Köylü akın akın düğün evine gelir ve düğün sahibine "Hayırlı olsun." dedikten sonra hazırlanan masalara otururlar. Kadınlar ayrı yerlere otururlarken erkekler de ayrı yerlere otururlar. Gelen misafirlere önce düğün çaycısı tarafından çay ikramı yapılır. Daha sonra yemek ve içki ikramı başlar. Düğün yemekleri sebze ve et yemekleridir.

Ayrıca içki için meze servisi de yapılır. İsteyenlere içki servisi yapılır. İçki olarak varsıl aileler rakı ve bira verirlerken, yoksul aileler dökme şarap ve ucuz bira verirler. Kadınlara ise meşrubat ikram edilir. Misafirler yemeklerini yerlerken davulcular da masaları dolaşarak istenilen parçaları çalmaya başlarlar. Davulcuları istemeyen masaya davulcular gelmez.

Yemeklerini bitiren misafirler kalkıp giderlerken içip eğlenmek isteyenler daha sonra davulcuları masalarına çağırıp öğleden sonraya kadar davul çaldırıp eğlenirler. Bunların içkilerini ve yemeklerini düğün sahibi tazeler durur. Bunlardan bazıları sızıp kaldı mı bunu eskiden bir çul içine koyup evine götürürlermiş. Bu olaya *çulluk* denir.

Bu arada düğünde kullanılacak Türk bayrağı, köyün bayrağıdır. Düğünün *bayraktarı* (Köyün gençlerinden birisini oğlan tarafı *bayraktar* olarak seçer, yanında bir de yeni yetme yardımcı vardır ki buna da *kahya* denir), köy bayrağını alır ve kendi evine götürür.

Bayraktar ile kahya yetişkin kız evlerini dolaşarak onları bayrak dikmeye davet eder. Köyün genç kızları bayraktarın evine bayrak dikmeye gelirler ve orada köy bayrağını çiçeklerle donatarak dikerler. Bu arada köyün gençleri de davul çaldırarak bayrağın dikilmesini beklerler. Bu *bayrak dikmeler* gençlerin birbirlerini tanımalarına bir vesiledir.

Köy bayrağının tam tepesine eskiden *cambaz* denilen bir hayat ağacı figürü dikilirdi. Bu *cambaz* Kazdağ köknarının tepesinden olurdu. Bu bölüm bezlerle sarılır ve her dalın ucuna bir el aynası dikilirdi. *Cambazın* dokuz dalı olmasına dikkat edilirdi. Fakat köknarın tepesi kesilince ağaç kuruduğundan ormancılar köknar kesimini yasaklamışlardır. Kazdağı köknarı endemik tür olduğundan koruma altına alınmış ve cambaz geleneği yerini plastik çiçeğe bırakmıştır. Şimdilerde bayrağın tepesi plastik çiçeklerle donatılmaktadır. Köy bayrağı dikildikten sonra önce bayraktar sonra köyün gençleri bayrağın üzerine bahşiş olarak para atarlar. Bu paraları toplayan *bayraktar* toplanan paraları kızlar arasında pay eder. Daha sonra bayraktar köyün bayrağını yine salavat getirerek kaldırır. Salavat yukarıdaki gibidir. Önde bayraktar, yanında kahyası, ardında davul ve klarnet onların ardında kol kola girmiş köyün gençleri bayrağı düğün evine getirirler ve düğün kapısının bir sövesine bağlarlar.

Bu arada oğlan tarafı da barışmak için kız tarafına gider. Kız tarafı da onları karşılayarak onları ağırlar. İlk gün böylece sona erer. Akşam *kına gitmesi* ve *henk yeri* vardır. Akşam köyün gençleri oğlan evinden kına alarak kız evine götürürler. Ayrıca köy meydanında *henk yeri* kurulur. Burada davullar çalar ve sıra ile erkekler kalkarak zeybek oynarlar. Ayrıca gençler doğaçlama seyirlik oyunlar oynarlar. Günümüzde *henk yeri* yerini müziğe bırakmış durumdadır. Klavye eşliğinde çalınan müzikte ise kadın, kız, erkek hep beraber oynamaktadır.

Bu eğlenceler olurken düğün evinde eğer kız nişanlı gidiyorsa *nişanına ünlenir. Nişana ünleme* oğlan tarafından verilen paraların bağırılarak duyurulmasıdır. Para verenlere çaycı bir şerbet verir.

Düğünün İkinci Günü

Düğünün ikinci günü düğün evine dış köy misafirleri gelirler. Onlar ağırlanır. Öğleye doğru nişanlı düğünlerde spor yarışmaları yapılır. Gençler koşu ve uzun atlama yaparlar.

Kazananlara bir gömlek ödül verilir. Ayrıca köyün yakınında bir yere hedef çizilmiş bir tahta konulur ve isteyen tüfeği ile tek kurşun atar ve buna *nişana atma* denir. Yarışma fişekler bitinceye kadar devam eder. Kazanana bir gömlek ile bir gümüş para verilir. Nişandan dönenler bir davul ile ödülünü tüfeğinin namlusuna asmış vaziyette dönerler. Daha sonra köyün gençleri köy bayrağını alarak *kepezi* oğlan evinden kız evine götürürler. Artık gelin alma vakti yaklaşmıştır. Düğün keşkeği de bu arada hazırlanmış ve dürücüleri beklemektedir. Köyün hane halkı tekrar düğün evine gider ve ikram edilen keşkek, pilav ve nohutu yedikten sonra düğün sahibine gönlünden kopan *dürü* denilen yardım parasını verir. Sonra evine gider. Kadınlar da *un dürüsü* götürürler ve düğün çorbasını içerler.

Akşamüstü gelin alma vakti gelmiştir. Köyün bayrağı hazırlanır, bayraktar bayrağı kuşanır. Eski düğünlerde en önde bayraktar, yanında da kahyası olacak şekilde arkalarında sırasıyla davullar, kol kola köyün gençleri, köyün erkekleri, gelin atına binmiş sağdıç babası, en arkada da *görümler* yer alır. Şimdilerde ise gelin arabası, gelin arabasının içinde sağdıç babası ile damat, onların arkasında da *görüm* arabaları yer almaktadır.

Eskiden gelin at ile getirilirdi. Gelinler mutlaka erkek at ile gezdirilir. Gelinler kesinlikle kısrağa bindirilmez. *Görümler* ise gelin gelirken ona eşlik eden tören giyimli kadınlardır. Ortalama on bir görüm olur. Gelinle beraber on iki olurlar -ki bunlar On iki İmamı temsil ederler-. Köyde erkek atı olanlardan at istenir, eğeri olanlardan da eğer istenir. Çünkü ata eğer vurmadan gelin alınmaz. Yani semere gelin bindirilmez. Sonraki yıllarda arabalar çıkınca gelinler de arabalarla alınmaya başlamıştır. At ile gelin almalarda damat

evde beklerken araba ile gelin almalarda damat da gelin arabasına binmektedir.

Düğün alayı, davullar çala çala, zaman zaman gençler oynaya oynaya gelin evine varır. Gelin evine varınca bayraktar bayrağı bir koç başı gibi tutarak gelin evine doğru hamle yapar. Gelin evindekiler de çalı ve süpürge atarak karşı dururlar. Sonra dağılarak bayrağın gelmesine yol açarlar. Gelin evinde ise gelin hazırlanır ve gelinin kuşağı babası tarafından kuşatılır. Babası yoksa kardeşi, o da yoksa bir akrabası tarafından kuşatılır. Gelinin kuşağı kuşatılırken de salavat getirilir. Gelinin kepezi giydirilir ve gelin düğün alayına teslim edilir. At ile gelen gelin alayında sağdıç babası attan inerek gelini ata bindirir. Gelinin ata binmesi ile gelinin babası "Kızım uğurlu gitsin." diye başının üzerine buğday ve paradan oluşan *saçı* saçar. Şimdi de arabanın üzerine *saçı* saçar. Gelin alayı gelini aldıktan sonra ağır ağır yola çıkar. Gençler bu arada kız babasından bir miktar para alır. Buna *oğlak parası* adı verilir. Gelin alayı dura oynaya köyün meydanına gelince meydanda "Alay Zeybeği"ni oynarlar. Oradan yine ağır ağır düğün evine gelirler. Düğün evine geldiklerinde gençler üç mani söyler:

Bahçenizde gül var mı
Altımıza çul var mı
Biz de gelini getiriyok
Bize de burda yer var mı

Gelin geldiğinde bir de düğün sahibi "Gelinim uğurlu gelsin." diye attan inmeden veya arabanın üzerine buğday ve paradan oluşan *saçı* serper. Daha sonra gelin iner ve eşiğe niyaz ederek eve girer. Köyün gençleri, düğün sahibinden de *oğlak parası* bir miktar içki alırlar. Daha sonra köyün bayrağını bayraktarın evine götürürler ve evlerine giderler. Akşam *dede* yeni evlilerin nikâhını kıyar. Yeni evliler gerdeğe girerler. Akşam sağdıç babası da köy için bir yemek verir.

Düğünün Üçüncü Günü

Düğünün üçüncü günü sabahleyin gelinin çeyizi sarılarak oğlan evine götürülür. Düğün evinde ise kadınlar toplanarak gelinin başını bağlarlar. Genç kızların *başı bağlı* değildir. Eski Türkmen köylerinde hangi kadının bekar, hangisinin evli olduğu başlığından belli olurmuş. Evli kadınların başı *keten* denilen bezle bağlanır ve bu bağı hiç çıkarmazdı. Gelinin başı bağlandıktan sonra gelin ile damat kız tarafına *barışa* giderler. Bu ziyaret öğleden sonrayı bulur. Kız tarafı gelen gelin ile damat için ziyafet hazırlar. Genellikle kuzu kesilir. Damatla kayınbabasının ve kayınanasının gelin de anası ile babasının ellerini öper ve *barış* gerçekleşir. Sonra evlerine dönerler. Düğünden sonra normal hayat tekrar başlar. Artık gelin vardığı evde yeni evi için çalışmaya başlar.

* *
*

KAYNAKLAR

Eyüpoğlu, İ.Z.. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul: Sosyal Yayınları, 2004.

Nişanyan, Sevan. *Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul: Everest Yayınları, 2010.

Kırzıoğlu, N.G. "Edremit Doyran Köyü Tahtacı Türkmenlerinde Geleneksel Evlenme Adetleri", *Tahtacılar Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1995.

Bayındır Yakapınar (Uladı) Köyünde Bir Tahtacı Düğünü

Necat Çetin[1]

Bayındır Yakapınar (Uladı) köyünde gözlemlediğimiz Tahtacı düğünü İbrahim Arı'nın düğünüdür.

Düğüne Davet ve İzin

Düğünün yapılacağı günün bir gün öncesi tüm köy halkı ev ev düğüne davet edilir. Davet daha önceleri davul eşliğinde şu şekilde yapılırmış: Önde sürekli çalan bir davulcu, arkasında ise düğün evinin görevlendirdiği, sırtında "okuntu" olarak adlandırılan şekerle dolu bir heybe olan kişi ev ev dolaşır, her eve bir şeker verirmiş. Evde olmayanların kapısına şeker bırakılırmış. Kapıda şekeri gören kişi düğüne davet edildiğini anlarmış.

Bayrak Kalkma

Düğün töreni gerek erkek ve kız tarafının ortak belirleyeceği bir günde yapılır. Daha önceleri salı günü başlayan ve cuma günü gelinin

1 Necat Çetin, Yöre araştırmacısı, Uzman öğretmen, Torbalı, İzmir.

evine getirilmesi ile biten düğünler şimdi hafta sonuna alınmaktadır. Düğünün başlama vakti köyde "Bayrak kalkma" olarak adlandırılmaktadır. Tahtacılarda Türk bayrağına karşı büyük bir saygı vardır. Bayrak düğünden bir gün önce bir törenle kalkar. Tören; oğlan evinin yakınları ve arkadaşları bir topluluk halinde (1-10 kişi) öğlen ikindi arası oğlan evine gelip kurban kesilmesiyle başlar. Kesilen bu kurban, ailenin maddi durumuna göre Cebrail (horoz) veya koç olabilir. Bayrağa kan akıtılır ve bayrak duası okunur.

Bayrak Duası

Bayrak duası şu şekildedir: "Allah, Allah, Allah; La ilahe illallah, Aliyül veliyullah, Arifi billah, Mürşidi Kamüllah, La feta illa Ali, Lal Seyfe illa zülfükar, mü'minin kalbinden çıkmasın leyli nihar, cümle belayı defeden perverdiğer, dostumuz dost ola, düşmanımız kör ola, uzakta yakında, özü bu dergahta olan olan müminleri Hak yarlığa kabul ede, üçler, beşler, yediler, kırklar, alçakta yüksekte yatan erenler, sınır bekçileri, gaip gerçekler, seksen bin Rum eri, doksan bin Horasan piri, elli altı bin Şam evliyası, otuz altı bin Bağdat Halifesi, yetmiş yedi bin gaip erenler, yüz yirmi dört bin peygamberlerin yüzü suyu hürmetine, düğünümüz kutlu ve mutlu ola, kazasız ve belâsız geçe muradı hasıl ola, tuttuğu ileri gide, evi ocağı şen kıymeti gür ola, şahı merdan yardımcısı ola, bayrağımız Celâl-i Abbas bayrağı ola gerçekler demine Hu."

Tahtacı düğününde 3 defa bayrak kalkar. 1 bayrak 50-70 cm ebadındaki Türk bayrağı yaklaşık 2 metre uzunluğunda bir sırığa bağlanır. Bayrağın üstüne 50-50 cm ebadında yeşil renkte ayrıca krep bağlanır. Bu yeşil renkli bezin Aleviliği temsil ettiği söylenmektedir. Ancak aynı Tahtacı ocağına bağlı olan Narlıdere Tahtacılarında ise düğünlerde yeşil yerine mavi bayrak vardır. Bayrak kalkma olayı çevre köylerde de görülen bir gelenektir. Çevre köylerde bu olaya "bayrak çekme" denir. Yalnız farklı olarak bayrak çekilirken iki el havaya ateş edilir.

Kalkan birinci bayrak oğlan evinde evin çatısına yakın bir bölgede üç gün asılı kalır. Baş bağlama töreninden sonra yine kurban kesilerek cemaatla ve duayla indirilir. İkinci bayrak 50-70 ebadındadır ve damadın sağdıcının evine asılır. İkinci bayrak da baş bağlama töreninden sonra iner, ancak baş bağlama töreninden önce inerse düğünün iptal olduğu, kızın babasının evine geri gittiğine işarettir. Bu da kızın dul olduğuna işarettir. Türkmenlerde ve Türklerde bayrak namustur. Bayrağın indirilmesi ve dikilmesi namusun işaretidir. Üçüncü bayrak 1x1,5 metre ebadındadır ve 3 metrelik bir sırığa bağlanır ve yine üstüne 50-70 cm ebadında yeşil bir krep bağlanır. Bu bayrak merasim bayrağı olarak da bilinir. Bayrak, damadın yakın akrabalarından, evlenmemiş ve askere gitmemiş bir genç olan *bayraktar* tarafından düğünde ve gelin almada taşınır. Gelin almaya giderken *seymen* olarak adlandırdığımız gençlerin en önünde bulunur ve hiçbir zaman yalnız bırakılmaz. Bayraktarın yardımcısına *gazıkçı* adı verilir. Bu *gazıkçı* on dört on beş yaşlarındadır ve bayraktar herhangi bir yere çağrıldığında bayrağa sahip çıkar. Merasim bayrağı hiç yalnız bırakılmaz. Eğer ki bayrağı yalnız bırakırsa bayraktar çok ağır cezalandırılır. Gelin alınmaya gidilmeden önce merasim bayrağının 3 metre tepesine çiçek takılır. Sırığın en üstüne elma veya portakal asılır. Merasim bayrağıyla gelin almaya gidilirken de yaklaşık 2 metre uzunlukta ipe takılmış şekerler asılır. Gelin alınıp kendi evine indiğinde bayraktar merasim bayrağını kendi evine götürür. Üçüncü gün akşamına kadar kendi evinde kalır.

Sadık Omacı

Bir orta boy tepsi içerisine ekmekler küçük parçalar haline getirilir. Parça ekmek sayısı yaklaşık 350 kişiye yetecek kardadır. Düğün gününden önceki kına gecesinde bu tepsi sağdıç anası tarafından dağıtıldığı için "Sadık Omacı" denilmektedir.

Kına Gecesi

Geline kına yakılacağı yere ilk önce kız tarafı gelir, daha sonra oğlan tarafı gelir. Kına gecesinin yapılacağı yerde orkestra roman havası gibi nağmeler çalar, oyunlar oynanır. Bir süre sonra oğlan tarafından davul eşliğinde merasim bayrağı ile birlikte bayraktar ve oğlan evinin bir yakını elinde kına tabağıyla gelir. Kınayı davul ve bayrak eşliğinde getiren kadın, köyde milli giysi denilen yerel kıyafet giyer. Bu kıyafete "değre" denmektedir. Merasim bayrağı bayraktar tarafından kına ile birlikte eğlencenin yapılacağı yere alınır. Bu arada bayraktara kız evinden hediye olarak bir horoz verilir. Bu sırada sağdıç anası ve babası ortaya gelir. Sağdıç kadını veya "yenge" denmektedir. Sağdıç anasına damadın annesi tarafından bir kadife giydirilir, beline çeşitli renklerden oluşan bir krep örtü bağlanır. Erkek tarafından bir tepsi içine küçük parçalar halinde doğranmış ekmekler sağdıç anası tarafından kına gecesine gelmiş olan bütün misafirlere ikram edilir. *Omaç* adı verilen bu küçük ekmek parçalarının içine kuru üzümde katılır. Köydeki inanışa göre ekmek bereketin, kuru üzüm ise tatlılığın olması içindir. Bayraktara oğlan evi tarafından "kına tavuğu" denilen canlı tavuk hediye edilir. Bu tavuğu bayraktar oyuna çağrıldığında elinde tutarak herkese gösterir, bayraktar bu tavuğu düğünden bir hafta sonra keser, düğünde kendine yardımcı olmuş olan arkadaşlarıyla yer.

Kına gecesi yaklaşık saat gece yarısına doğru biter. Gelin olacak kız kına gecesinden sonra babasının evine gittiğinde bir kız arkadaşı tarafından bir kurdele veya şerit ile kolundan bağlanır. Durum oğlan evine haber edilir. Oğlan tarafı gelir, gelin kızı bağlayana bazı hediyeler getirir ya da bağlayana ne istediği sorulur. Talep edilen hediye genellikle çerez (kuru yemiş, kolonya) gibi şeyler olur. Çünkü bağlama tamamen şaka ve eğlence amaçlıdır. Oğlan tarafı gelini kurtarmaya gelirken gelinin arkadaşlarına tülbent veya yağlık getirir. Gelin kurtarıldıktan sonra tülbent ve yağlıklar gelinin kız arkadaşlarına dağıtılır. Gelinin kız arkadaşları orada bulunanlara bir kazan

tarhana çorbası yapar. Kız evinde bulunan herkese bu çorba ikram edilir. Bu olaya "sabahlama" denmektedir. Sabaha kadar gelinin kız arkadaşları ve köyün gençleri orada bulunanlarla beraber sazlı sözlü türkülerle, şarkılarla eğlenir.

Geline Salavat ve Kına Yakılması

Kına yerine oğlan tarafınca getirilen kına tabağına *müsahipli* olarak adlandırılan bir yaşlı kadın tarafından üç kere salavat okunur. Salavat şu sözlerledir:

"Peygambere Salavat, Seyidina Muhammed, kutlu olsun diyenin akibiyeti hayırlı olsun, amin!" şeklindedir. İlk salavattan sonra *müsahipli* kadın sağ işaret parmağını kına tabağına batırır ve gelin kızın sağ kulağının arkasına kınayı sürer, ikinci salavattan sonra gelin kızın sağ elinin avucuna sürer. Üçüncü salavattan sonra sağ ayağının baş parmağına kınayı sürer. Bu kına tabağı daha sonra kız evinden bir kadın tarafından salonda bulunan herkese birer parça dağıtılır. Daha sonra gelin ile kaynana elinde kına tabağı ile meydanda oynar. Gelinin kına yakılan eli bir kırmızı tülbentle bağlanır. Bu kına, kına gecesi bitip sabahlama çorbası içildikten sonra gelinin kız arkadaşları tarafından köyün bir çeşmesinde yıkanır. Bu yıkama olayıyla beraber sabahlama da biter. Herkes istirahata çekilir.

Düğün günü gerek kız evinde gerek oğlan evinde kazanlarla yemek yapılır. Evin yakınına masalarla sandalyeler konur. Düğün sahipleri gelen misafirleri kapıda karşılar. Gelen misafirler *dürü* denilen hediyelerini düğün sahiplerine verirler. Elti olarak adlandırılan kişinin başına mavi renkte krep bir örtü bağlanır. Gelen misafirler çalgılar eşliğinde masalara alınır. Alkol almak isteyenlere alkol verilir. Meydan yeri olarak adlandırılan yere bayraktar tarafından yaklaşık 3 metre uzunluğunda bayrak dikilir. Davul ve müzik aletleri çalan grup, istenen şarkı ve türküleri çalar. Ancak meydan yerindeki davul ve zurna insanları karşılayarak bahşiş alır.

Oğlan evine ve kız evine evlenmemiş kızlar akraba ise gider. Kız evine kızlar gider, oğlan veya kız evi yakınları sağ tarafındaki pantolona havlu asar. Belinde havlu olan kişi gelen ve gidenlere hizmette gönüllü görevli olan kişidir. Bu kişilere hizmetleri karşılığında para verilmez. Görevliler, masaları kendi aralarında bölüşerek zaman zaman yeme içme konusunda konuklara istekleri olup olmadığını sorarlar. Düğünde içki olarak genel olarak bira ve şarap düğün evinin maddi durumu iyiyse de rakı verilir. İçki verilen masalara kavurma, balık, kızartma, ezme, şalgam suyu da getirilir. İlerleyen saatlerde kavurma eti azalırsa tavuk eti verilir. Bunlar kız evinde de yapılır. Ancak kız evine bayrak asılmaz.

Gönül Alma

Öğleden sonra ikide oğlan evinden bir grup, kız evine davul ile gelir. Gelenler kız evi tarafından karşılanır, içeri buyur edilir. Gelin ve damadın huzurlu evlilik yaşaması için dua edilir. Gelenlere çay ve kahve ikram edilir, çerez dağıtılır. Bu arada çalgılar ve kız evinde çalan çalgı ve müzik durur. Kız anası ağıt yakar, gönül almaya gelirken kızın annesine analık hakkı olarak şalvarlık; babası yaşıyorsa rakı ve para konur. Bu bir bohça halinde anaya verilir. Gönül almadan dönülürken kız evinden kepez, kadın sağdıç tarafından alınır. Akşama geline giydirilir. Oğlan evi tarafında kız tarafı olan eve gönül alma yapılır. Burada hem kız anası hem de oğlan anası ağlar, gelenlere kuru yemiş ve kahve yapar. Çocukların mutlu olması için iyi niyetlerde bulunulur. Gönül almaya gidenler yaklaşık yirmi kişidir.

Kepez Düzme

Oğlan evinde gelin almaya gitmeden önce *kepez* denen gelin başı, havlu ile alınır. Önce gelin olacak kız iki ayak üstünde bir yastığa çökertilir. Kepez fesi denilen başlığın etrafına sayısı on beş yirmi arasında çeşitli renklerdeki krepler bağlanır. Onun üzerine *pullu fillik* olarak adlandırılan yeşil renkte bir başörtüsü örtülür. Bunun üstüne üç renkten oluşan (mor, mavi, kırmızı) *ulama* bağlanır. Onun

üzerine boyanmış çeşitli tavuk tüyleri çeldirme olarak adlandırılan kepez konur.

Bağlama

Oğlan evinin yakınları düğün evinin meydanında ipe bağlanmış şekerlerle bağlanır. Oğlan evinin yakınları tavuk, çerez, rakı, bira vererek bağlanan kişiyi kurtarır.

Mengi

Akşamdan düğüne gelenler sabah erkenden davullarla toplanır. Düğün evinin yakınında sabah güneş doğmadan bayraktar, menginin orta yerine bayraklar ve davulla dikilir. Gelenler daire şeklinde olduğu yerde döner. Eller arkaya bağlanır. İki adım yürür durur. Arkadaki arkadaşına bakar. Aynı düzen dairesel olarak devam eder. Davullar ortada güreş havasına benzeyen bir müzik çalar. Buna *mengi havası* denir. Daireden birisi olduğu yerde "Hey Hey!" diye nara atar. Herkes susar. Davullar durur ve millet dinler. Herkes o kişinin ne söyleyeceğini bekler. O kişi tüm kişilere hitaben yakıştırma denilen bir *gayda* söyler. Örnek:

"Sıra sıra zeytin dikelim,
Vakti geldi mi silkelim
Bizim kütük davulcu davulu güzel çalmıyor
Hep bir olup dövelim."

Davulcu başlar davulu daha canlı çalmaya. Buna benzer muhabbeti arttıran, neşelendiren gaydalar devam eder. Bu atışmalarda bazen küfürlü sözler de vardır. 1960 yıllarına kadar devam etmiştir. Oyuna ve atışmaya erkekler katılır.

Mengiye Davet

Davulcu ev ev gezerek akşamdan gelenleri mengiye sabah davet eder. Düğün evine gidecekler evden silah atarlar. Bir takım davulu

alır, silah atılan yere doğru meze ve içki alarak gider. Silah atanı bulur. Davul eşliğinde evde oynanır ve düğün evine gidilir. Bu olay gece olur. Bu adet şu an terk edilmiştir.[2]

Akşamüstü davullar eşliğinde gelin almaya hazırlık yapılır. Bayraktar masasındaki gençler "bayrak kalkmıyor" diye yerinden kıpırdamazlar. Damadın birinci dereceden yakınları tarafından gençlere istedikleri içki, tavuk verilerek *seymen* şeklinde yürüyüşe geçilir.

Seymenlik

En önde bayraktar elinde bayrak, arkasında evlenmemiş gençler, onun arkasında orta yaş grubu olanlar; kız evine doğru yürüyüşe geçerler. Arkada eskiden at bulunurmuş, şimdi ise araba bulunur. Davullar çalar, çök kalk şeklinde oynaya oynaya gidilir. Bu şekilde kız evine varılır. Kız evi gelenleri karşılar. Bu arada kızın yakınları toplanır. Ağıtlar yakılır. Sonra damat ve sağdıç çağrılır. Gelin teslim edilir. Gelin evden çıkarken babası ayakkabısını giydirir. Ayakkabının içine para koyar. Kuşağını bağlar. Gelin evden çıkarken baba evinin eşiğini üç kere öperek, niyaz ederek çıkar. *Kepez* olarak adlandırılan gelinbaşı eskiden ata binmeden önce geline giydirilirdi. Şimdi ise gelin arabasının arkasına konur. Gelin evinden çıktığında gelinin çok yakınları havaya ateş eder. Gelin, arabaya bindikten sonra seymenler arabanın önüne otururlar. Rakı, tavuk gibi hediyeler alırlar. Araba hareket etmeden önce oğlan tarafından getirilen koç kurban edilir. Koçun etinin yarısı kız evinde kalır, diğer yarısı oğlan evine gönderilir. Gelin alayı en önde bayraklar ve diğer kişiler tarafında harekete geçer. Bazı kişiler arabanın önüne yatarak yol keser ve hediye karşılığı yolu açar. Önde bayraklar ve oğlan tarafı böylece düğün yapılacak yere varır. Eğer düğün yaz düğünü ise bir meydanda, kış düğünü ise kapalı bir alanda balo usulü yapılır.

2 Kaynak: Bayram Yeniay (çiftçi), Veli İnal (çiftçi)

Sağdıçlık

Gelin ve damada bir sağdıç tutulur. Sağdıç evli ve erkek çocuk sahibi olur. Sağdıçlık için akrabalık bağı şartı yoktur. Eş, dost, ahbap olabilir. Sağdıç muhakkak aynı köyden ve tanığın olmalı. Sağdıç eşin hanımına sağdıç anası denilir. Eşine de sağdıç babası denilir. Asıl sağdıç erkek çocuktur. Sağdıç çocuğun özelliği

1. Kurban verilir
2. 5-6 yaşından büyük olacak ancak çok da büyük olmayacak
3. Kendisi ayakta durabilecek
4. Sünnet olmamış olacak
5. Akıl sağlığı yerinde olacak

Sağdıç babası oğlan evinin gereken yardımına koşar. Müsait ise parasal destek yapar. Sağdıç anası gelin kızı bilgilendirir, yönlendirir.

Sağdıcın evine de bayrak cemaat adı verilen 5-6 kişiyle gelinir. Salavatla dikilir. Düğünden 3 gün sora kadınlar tarafından salavatla indirilir. Bayrağı erkekler diker, kadınlar indirir. Başı bütün, evli, kocası sağ, aklı ve bedeni sağlığı yerinde, düşkün olmamalıdır. Düşkün olmayan bedensel özrü olan cemaata katılabilir ancak bayrağa dokunmaz. Ellemez. Çünkü bayrağın hükmü büyüktür. Sağdıçlık ilk ise mecbur, değil ise isteğe ve güce bağlı olarak bir kurban Cebrail (Horoz) keser. Eğer ona da gücü yetmezse bir hayır veya çay, şeker dağıtır. Bayrak salavatla iner. Bayrağa verilen hediyelerin evde de bir kısmı kalır. Diğerleri öksüzlere dağıtılır.

Özne

Düğün sonrası Hz. Peygamberin (s.a.v.) kızı Hz. Fatma'dan bu yana nikâh olarak adlandırılır. Köyde özne olayının Hz. Fatma'dan geldiği inancı vardır. Baş bağlamanın da Hz. Fatma'dan beri yapıldığı inancı vardır. Düğün sonrası damat, gelin, sağdıç anası, sağdıç babası ve kurban çocuk gelinin evine gider. Önce gelini sağdıç anası kendisi

banyo yaptırır. Damadı da sağdıç babası banyo yaptırır. Özne olarak adlandırılan elbiseyi hem gelin hem de damat giyer. Bu elbiseler daha önceden hazırlanır. Bu elbise önceden damadınki kendi annesi, gelininki kendi annesi tarafından hazırlanmıştır. Gerdek gecesi oğlan anasının hazırladığı kıyafetler giyilir. Banyodan sonra kız *değre* olarak adlandırılan elbisenin iç çamaşırını giyer. Oğlan da yani damat da özne kıyafetini giyer. Altı pijama üst kısmı geniş, boğazı yırtmaçlı. Kefen gibi. Sade beyaz renktedir. Bu kıyafet ölüme kadar saklanır. Ölünce bu kıyafet ölüye hem erkek hem de kadına giydirilir.

Özneye Dinelme

Özne kıyafetini giyen gelin kız ve damat özneye dinelir. Yani iki ayak üstüne durur. Oda da varsa köyde dede ve yaşlı musahip kişiler onların arka tarafında da kadınlar oturacak şekilde yerlerini alır. Önce dede dua okur. Dedenin olmadığı yerde başı bütün etrafta temiz kişiliği ile tanınan herkesin makbul gördüğü erkek üç sefer salavat getirir. Ortaya bir bakır kalaylı ama hiç kullanılmamış bir leğen getirilir. Bu leğenin içinde sağdıç çocuğunun gelin kızın ve damadın giysileri bulunur. Banyodan çıkınca erkeğe önce uzun beyaz gömlek olarak adlandırılan elbise giydirilir. Gelin kıza da sade beyaz renkte olan gömlek giydirilir. Ve topuklarına kadar kapalı içdon giydirilir. Bu don da beyaz renktedir. Bu arada *kepez* olarak adlandırılan çeşitli renk kreplerden oluşan başlık gelinin başına geçirilir. Önde sağdıç çocuğu onu hemen arkasında bu çocuğun babası elinde büyük bir kurban bıçağı ile onun arkasında ise gelin kız aynı hizada dinelir. Gelin en sonda yerini alır.

Özne yerine ilk önce merasim bayrağı olarak adlandırılan Türk bayrağı girer. Bu arada damadın arkadaşları da girer. Dua okunur. Bayrağın altına temiz bir çarşaf serilir. Bayraktar elindeki bir sopaya takılı bayrağı çarşafa değirmeden sağa ve sola sallar. Bayrak namustur. Orada bulunanların hepsi bayraktan üç sefer niyaz alır.

Bayarağa niyaz alamaya yetişemeyen bayrağa en yakın kişiden, o da diğer yanındaki kişiden niyaz alır ve verir. Niyaz sağ elle kalbin üzerine getirilir. El ağza üç sefer dudağa getirilir. Niyazı kişiden alan önce dudağına sonra kalbinin üzerine sonra tekrar dudağına getirilir. Bayrağın altında kalan çarşaf üzerine bayraktara hediye anlamında para atılır. Üçlere bahşiş verilir.

En önde damat, hemen aynı hizada arkasında sağdıç babası elinde büyük kurban bıçağı varken sağ ayağının baş parmağı sol ayağının üzerine getirmiş vaziyette dara durur. Ayak çorapsız şekildedir. Sağdıç babası elindeki bıçağı kaldırıp damadın hemen arkasına dik vaziyette çok yakın dayar: "Bak çocuğumu kurban veriyorum. Gerdek sonrası doğruyu söylemesi ve göstermesi içindir." Dede veya müsahipli damadı giydirir. Önce sağ koluna üç sefer salavat okunur. Gelin de giydirilirken önce sağ koluna üç sefer salavat okunur. Oğlan tarafı oradaki cemaate yani kişilere yemek verir. Gelin kız, ayrı bir odada sağdıç anası ve yakınları ile yemek yer. Cemaat dağılır. Ancak sağdıç anası ve sağdıç babası sabaha kadar evde kalır.

Dara Durma

Çorapsız ayakta sağ ayağın sol ayak baş parmak üzerine binmesi durumudur. İki topuk arasında bu durumda 'V' işareti olur. Sağdıç anası ertesi gün müjdeden sonra Cebrail keser. Kadınlara sofra kurulur; çay, kahve verilir. Düğüne davet çaya davettir.

Düğün Odununa Gitme

Düğünden bir hafta önce damadın arkadaşları ve köyün delikanlıları at ve eşeklerle, son zamanlarda traktörle düğün yemeği için oduna gider. Bayraktar başta olmak üzere davullar köy çıkışında bekler. Yaklaşık düğün odununa beş ile otuz yük hayvanı gider. Dağdan odun yapıp ilk odun yükü ile gelenleri köyün girişinde davullar karşılar. Kendisine krep hediye edilir. Diğerlerine ise mendil hediye edilir. Daha sonra düğün odununa gidenlere yemek verilir. Odun

yükü ile gelenler düğün evinden tavuk, rakı veya diğer isteklerini belirtir bu istekleri bu konuda hazırlıklı olan düğün evi tarafından hemen yerine getirilir. Düğün evinden alınan yiyecek ve içkiler hemen orada yenilir, içilir.

Mengi

Mengi bir hava ve oyun türüdür. Menginin çalınması davulla olur. 1960 yılından beri köyde mengi oyunu oynanmamaktadır. Düğünden sonraki sabaha karşı bir alanın ortasına mengi ateşi yakılır. Sabaha karşı davullar eşliğinde düğün sahibinin yakınları elinde bir top çıra ile insanları mengiye davet eder. Mengi müziği pehlivan güreşlerindeki müziği andırmaktadır. Mengi çalınmaya başlandığında evlerden kadınlar ve çocuklar seyre iner. Mengi oyununu erkekler oynar. İçten geldiği gibi doğaçlama olarak atışmalar yapılır.[3]

Barışma

Düğünden sonra kız tarafı ile oğlan tarafı küser. İki taraf hiç konuşmaz. Yaklaşık dört beş gün sonra damat tarafı kız tarafına el öpmeye gider. Giden grupta damadın ana babası, gelin, damat, sağdıç, anası ve yakınları bulunur. Giden grubu kız tarafı karşılar, buyur eder. Geline kız evinde yakın akrabalarınca hediye verilir. Bazen bu hediye tarla veya zeytin ağacı olabilir. Hep beraber çay içilir, yemek yenir. Düğünden sonraki küslük barışması bu şekilde yapılmış olur. El öpme olmadan gelin kendi evinden hiçbir yere çıkamaz.

Çeyiz Altı

Oğlan evi bir hafta sonra kız evine davet gönderir. Kız tarafı çeyiz görmeye çağrılır. Kız tarafının yakınları, komşuları, gelinin kız arkadaşları yeni evlilerin çeyizinin olduğu eve gelir. Gelenleri gelinin kaynanası yoksa en yakın yengesi karşılar. Hep beraber çay içilir.

3 (Kaynak kişiler: Nuray Çağlar 66, Gül Çiçek Doğan 67, Fatma Umutlu 58, Gülşen Çağlar 38).

Kaynana hemen o arada gelenlere aşure kaynatır. Lokma ve pilav yapar ikram eder. İkramdan sonra eskiden gelin evinde eğlence olurmuş, şimdi ise bu gelenek kalkmıştır.

Baş Bağlama

Düğünün ertesi günü, gelinin evine oğlan evinin yakınları baş bağlama töreni için gelir. Bu törene önceleri davet yapılırmış. Şimdi ise davete gerek yokmuş. Sadece kadınların katıldığı bu etkinlik de gelin, odanın ortasına getirilir. *Değre* olarak adlandırılan Tahtacılara özgü kıyafetin iç kıyafetleri giyilmiş olarak gelinir. Daha sonra sırasıyla *değre* giydirilir. Başına *kepez* krepleri dizilir, çiçekler takılır. *Yamşak* adı verilen bir örtü ile ağız bağlanır. *Ağız bağlama* ağız kısmını burna kadar kapatmaktır. Bu baş bağlama sırasında üçer defa nasipli bir kadın tarafından salavat okunur. Gelin, orada bulunanların hepsinin elini öper. El öpenler geline birer hediye verir. Bundan sonra gelin, akşama kadınlara mahsus içkili eğlence olan kaynanasının evindeki ayazlamaya gider.

Ayazlama

Ayazlama için isteyen herkes katılır. Ayazlama hem kız evinde gece hem de oğlanın anne babasının evinde kadınlara mahsus ikili eğlencedir. Ayazlamaya gelenler bir miktar yiyecek içecek ile gelirler. Burada kaynana yakın arkadaşı tarafından şekerle bağlanır. Bağlayan kişiye herkes hediye getirerek kaynanayı kurtarır. Kaynana şekerle bağlandıktan sonra kız evine bir grup oğlan evi kadınları "buyruna" gider. Oğlan evinden kız evine gidildiğinde orda da içkili eğlence vardır. Kız tarafı da bir süre sonra oğlan evine eğlenceye giderken sinilerle pişmiş tavuk, çerez ve meyve gönderir. Oğlan evine gelen tavuklar ve meyveler ayazlamaya gelen kadınlara dağıtılır. Ayazlamada kadınlar rakı, şarap ve bira içerler. Aşırı alkol alanlar yakında beklemekte olan kocaları tarafından evlerine götürülür.

Şemsiye

Nişan öncesi kız anasının yaptığı boyaları, krepleri bir şemsiyenin üzerinde nişan eğlencesinin ortasında gelen misafirlere göstermek önemlidir. Krepler, oyalı yazmalar bir şemsiye üzerine gruplar halinde dizilir. Kız tarafının diğer yakınları ise tepsilerin içine terlik, çorap, iç çamaşırı gibi şeyler koyar. Nişanda gelenlere şerbet ve çerez dağıtılır. Şemsiye herkese gösterildikten sonra tekrar kız evine geri götürülür.

Ayazlama

Düğünün ertesi günü oğlan evinde akşam yapılan kadın eğlencesine *ayazlama* denir. Ayazlama için herhangi bir davet olmaz. Müzik sesi duyulunca kadınlar kendiliğinden gelir. Önce gelenlere masalarda yemek ikram edilir. Özellikle keşkek, pilav, et kaynatma, kavurma yemekleri tercih edilir. İçki olarak gelen kadınların isteğine göre şarap, bira, rakı verilir. Bu eğlenceye erkekler katılmaz. Kadınlardan ancak evli olanlar bu eğlenceye gelir. Yeni evliler ise değreleriyle gelir. Gelenler damadın annesine "mübarek olsun" der. Gelin, gelenlerin elini öper.

Bir gün önce düğünde yemek bulaşık işinde hizmet edenlere ayrı bir masa kurulur.

Ocak yakma

Köyde evine ilk girdiğinde bazı bir tüm insan olarak adlandırılan mutlu, huzurlu bir çift gelir. İlk önce ev sahibi genelde o gün için kurban keser. Kurban horoz (Cebrail de) olabilir. Ocak yakacak olan kişinin köyde herkesten saygı görüyor olması beklenir.

Tahtacı kadın kıyafeti (Değre) (Çocuğu daha yok yeni evli)

Ayazlama eğlencesi (Atlas dergisi)

Baba evinden ayrılış (Atlas dergisi)

Eşik öpme evden ayrılış

Başbağlama sonrası ayazlama eğlencesi

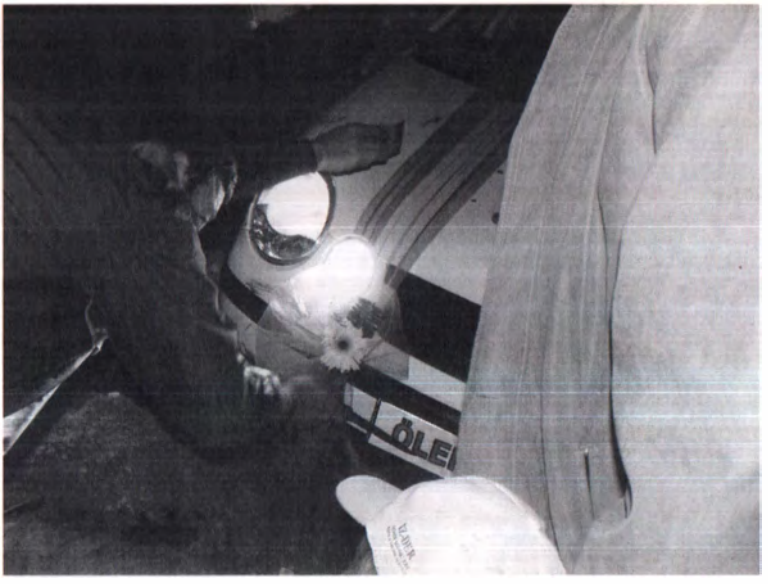
Bayraktar

Kepez hazırlama

Sağdıç omacı

Gelin baba evinden ayrılırken kurban kesilmesi

Düğünde bağlanma

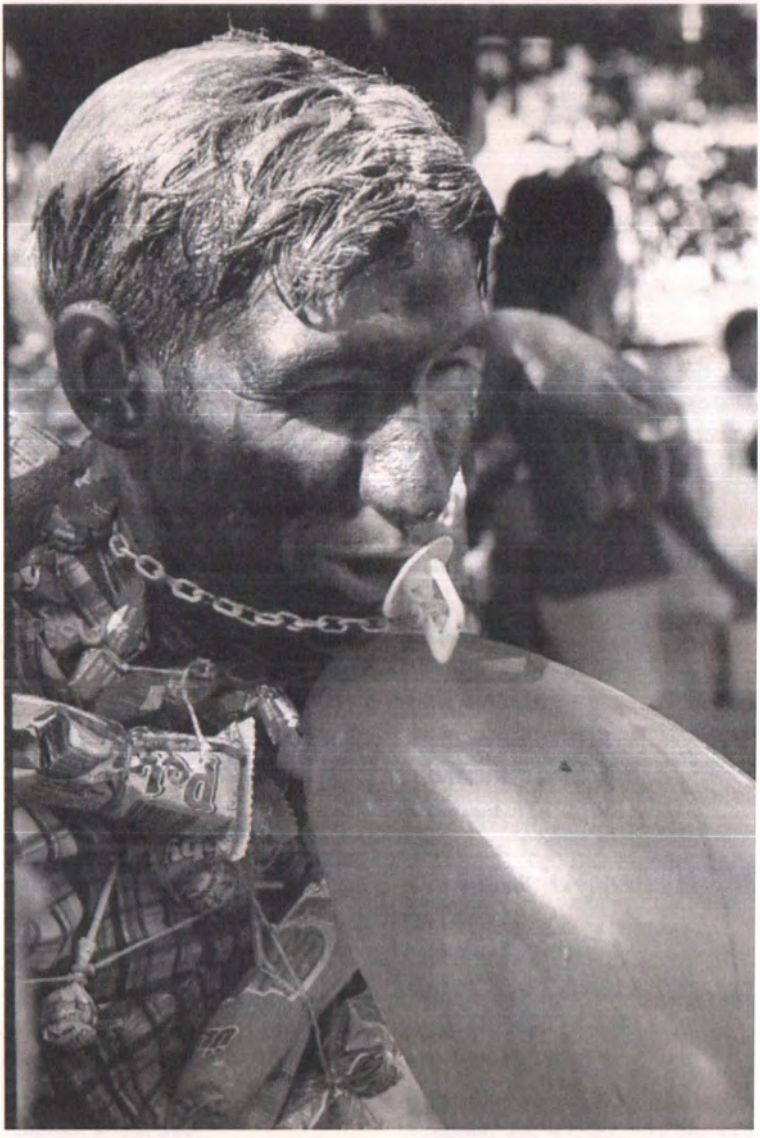
Gelinin bağlanması

Ayazlama eğlencesi

Başbağlama

Damat yakınlarına yapılan eğlenceliklerden

DİZİN

II. Abdülhamid, 300.

A

Açılma hamamı, 255.
Adana, 179, 388.
Âdet yapmak, 52, 58, 61, 92, 104, 105, 108, 111, 129, 135, 158, 168, 171, 179, 180, 230, 234, 235, 237, 238, 253, 255, 258, 259, 269, 274, 279, 290, 354, 363, 371, 384, 389, 397, 408, 414, 418, 420.
Afrika, 116, 300.
Afyon, 141, 388.
Ağır düğün, 235, 478.
Ağır kaşık havası, 226, 251.
Ağırbar, 204.
Ağlık, 118.
Ahçik, 204.
Ahıska, 11, 197.
Ahmetli köyü, 300.
Akarsu, 257, 259.
Akdeniz iklimi, 55.
Akordiyoncu, 251.
Alanya, 157, 158, 160-163, 166, 168, 169, 172.
Alanya Belediyesi, 164.
Alatlı pilav, 224, 226, 246, 253, 254.
Alçadır, 256.
Alevilik, 343-346, 356.
Alkış, 462, 463.
Alt bazarlık, 97, 121.
Altın küpe, 126, 259.
Altın saat, 126, 259.
Altınlı fes, 135, 259.
Altınlı hindi, 125, 253, 255, 259, 265.
Altıntop, 255, 259.
Âminli, 310, 313-317, 325, 327, 328, 330, 332, 338.
Ana Kınası, 281.
Anaç, 80, 82.
Anadolu, 15, 47, 53, 71, 88, 115, 122, 131, 137, 144, 147, 152, 154, 223, 279, 343, 388, 395,

396, 398-401, 403, 405-407, 412, 413, 421, 433, 464.
Anamur, 413-415, 418, 421.
Antalya, 7, 164, 388.
Arakçın, 115-118, 260.
Arap-şeytan oyunu, 64, 83.
Arapçı (Pamukyazı) köyü, 300.
Arapgir, 261.
Ardanuç, 10, 13, 197, 198.
Arpa harmanı, 424.
Artvin, 10, 13, 197.
Aslanlar köyü, 300.
Astar kesme, 75, 82.
Aşağıçağlan köyü, 444.
Atabarı, 11 204.
Atalan köyü, 300.
Atkı atma, 58, 83.
Atlas, 121, 122, 181, 250, 257, 372, 374, 496, 497.
Ayak dönümü, 205.
Ayakçı, 330.
Ayaş, 19-21, 30, 31, 33-35, 37, 41-44, 50.
Ayazlama, 493, 494, 496, 499, 504.
Aydın, 388, 469.
Aydınoğulları Beyliği, 300.
Ayra, 258.
Ayrancılar köyü, 300.

B

Baba canı, 104, 133.
Baba evi, 117, 127, 130, 131, 134, 135, 146, 190, 205, 219, 254, 284, 286, 290, 293, 376, 400, 401, 488, 497, 502.
Bağdat Çadırı, 238, 256.
Bahça (Bahçe) baş, 116, 118, 119.
Balıkesir, 152, 388, 469.
Baş bağlama, 114, 483, 489, 493.
Baş bazarlık, 97, 121.
Başa bırakacak, 255.
Başı kötü olmak, 466.
Başını vurunmak, 459, 466.
Başlık, 73, 93, 115, 117, 138, 147, 150, 151, 198, 209, 213, 225, 258, 260, 278, 296, 490.
Başlık parası, 57, 94, 146, 177, 230, 277, 279, 361, 396, 466, 467.
Bayındır, 10, 14, 481.
Bayrak duası, 163, 482.
Bayrak kaldırmak, 437.
Bayrak kurbanı, 432, 433.
Bayraktar, 315-318, 328, 330, 333, 334, 336, 338, 362, 435,475-478, 483-485, 487, 488, 490, 491, 500.
Bazarlık (Gelinlik), 97, 100, 119, 121, 126.
Bedel kağıdı, 311.
Bektaşi , 140, 141, 154, 346.
Bel boncuğu, 147, 151.
Belik, 259, 282, 448.
Beşik kertmesi, 425.
Bezetmek (süslemek), 256.
Bıyık taşı, 268.
Bıyık yağı, 268.
Bilezik, 22, 59, 74, 97, 100, 105, 112, 126, 127, 135, 159, 161, 168, 176, 179, 180, 215, 230-

232, 257, 259, 312, 366, 431, 448.
Bilezik (burma), 126, 179, 259.
Bindallı, 22, 32, 38-40, 48, 100, 120, 122, 126, 135, 177, 181, 209, 213, 237, 249, 253, 256, 257, 447.
Birbirini istemek, 466.
Birestikli çalgıcılar, 251.
Birine varmak, 466.
Birine vurulmak, 466.
Bişi, 199.
Bohça düzmek, 466.
Bolu, 51, 388, 403, 410.
Boncuk takma, 57, 58, 60, 83.
Boşana, 417.
Boy gelme, 237.
Boz köy, 300.
Bozovdişi küpe, 259.
Brorosasi, 339.
Burçak Tarlası, 305.
Bülbüldere köyü, 300.
Bürümcük, 122.

C

Cambaz, 476.
Canfes, 122, 234, 256.
Cebe, 259.
Cecim, 199.
Cehiz asma/serme, 30-32, 40, 100, 113.
Cehiz yazma, 101, 113, 402.
Cehiz-Çeyiz, 20, 48, 94, 98, 99, 101, 235.
Cehize bakma, 96.
Cem ayini, 347, 423.
Cem evi, 347, 348.
Cem törenleri, 423.
Ciğin, 423.
Cilveloy, 204.

Ç

Çağa, 98, 268, 299.
Çakallar (Çamlıca) köyü, 300.
Çakırbeyli köyü, 300.
Çalgıcı, 105, 164, 187, 240, 247, 276, 474.
Çameli, 271, 272, 275, 279.
Çamlıca, 300.
Çanakkale, 469.
Çapak köyü, 299-301, 306, 307, 319-323, 326, 327, 331, 335.
Çar, 22, 48, 199, 355.
Çarbak, 199.
Çarşı ekmeği, 224, 246.
Çaybaşı köyü, 300, 328.
Çec, 264, 265.
Çengele (Ormanköy) köyü, 300.
Çerez, 73, 76, 80, 96, 107, 112, 171, 179, 182, 183, 187, 188, 200, 202, 205, 209, 219, 254, 368, 484, 486, 487, 493, 494.
Çevre, 30, 48, 49, 54, 55, 88, 176, 185, 392, 482.
Çeyiz, 20, 30-32, 40, 43, 48, 98-102, 113, 120, 137, 143, 145, 154, 169, 184, 199, 218, 224, 235, 247, 248, 251, 252, 282, 287, 288, 301, 313, 328, 354, 367, 372-374, 390, 395, 401, 402, 433, 492.

Çeyiz serme, 145, 313, 328.
Çorak atmak, 424.
Çöğenleme, 265.
Çöpçatanın çöp çatması, 466.

D

Dağ köyleri, 300, 415.
Dağkızılca köyü, 300.
Dağtekke köyü, 300.
Dalkıran, 105.
Damat, 39, 45, 58, 64, 66, 68, 73, 78-80, 96, 101, 111, 112, 130, 134, 141, 144-147, 152, 153, 160, 165-168, 171, 172, 175-178, 187, 188, 190, 192, 193, 195, 197, 200, 203-205, 210, 212, 217-219, 224, 234, 249, 250, 252, 254, 266, 277, 284, 287, 292, 293, 303, 310- 312, 317, 318, 330, 334, 338, 363, 368, 369, 376, 377, 379-381, 383, 384, 399, 402-406, 415-419, 420, 425, 477, 479, 488-492, 505.
Damat başı, 425.
Damat hamamı / Güvey hamamı, 103, 104, 165, 210.
Damat övme, 250.
Darabuluz, 418.
Davullu zurnalı, 310, 327, 328, 330, 331, 334-336, 338, 339.
Dede, 142, 146, 161, 172, 178, 187, 189, 251, 303, 345-349, 357, 395, 409, 437, 463, 470, 471, 473, 478, 490, 491.
Defçi, 210, 251.
Değişik yapma, 93.
Demirci köy, 300.
Denizli, 271, 272.
Deve oyunu, 85, 86.
Diba, 255, 256.
Dirmil (Korucuk) köyü, 300.
Doğancılar köyü, 300.
Döğmeli çadır, 238, 256.
Döğmeli fistan, 237, 256, 257.
Dövme/dovmeli, 119, 121, 122, 129, 130, 292, 328
Duvak açmak, 460.
Duvak merasimi / töreni, 294, 295, 459.
Düğün, 15, 19, 24, 30, 38, 39, 43, 47, 49, 52, 53, 55, 56, 59-62, 64-66, 68-70, 72-77, 79-84, 91, 92, 95-97, 102-108, 111-113, 121, 128-130, 134, 136, 139, 141, 143, 147, 154, 155, 157, 158, 160-171, 173, 175, 177, 179-183, 185-189, 193, 194, 196-200, 203-207, 209-213, 215-217, 219, 221, 223-226, 235, 237-239, 246-248, 251, 252, 256, 257, 264, 266, 269, 271-273, 276, 279, 281, 283, 285, 287, 288, 291-296, 299, 302-304, 309-317, 326-330, 333-338, 343, 350, 352, 356, 358, 361, 367-372, 374, 376, 377, 379, 384, 389, 390, 393, 396-405, 407-410, 413-418, 420, 423-425, 432-434, 436,

437, 440, 444, 445, 447, 455, 460, 462, 466, 467, 469-479, 481, 483, 485-489, 491, 492.
Düğün hamamı, 95, 96, 102, 103, 134, 256.
Düğün odun, 213, 312, 313, 491.
Düğün pilavı, 104.
Düğün yemeği, 104, 163, 185, 212, 213, 226, 246, 288, 293, 313-316, 328, 491.
Dünür gitmek, 231, 360, 427.
Dünürbaşı, 426.
Dünürcülük, 175, 178, 273, 394.
Dürü, 20, 43, 48, 63, 68, 73-75, 81, 283, 284, 293, 417, 420, 477, 485.
Dürü atma, 282, 291.
Düverlik köyü, 300.

E

Edremit, 469, 473, 474, 479.
Eğerci köyü, 300.
Eğin (Kemaliye), 261.
Ekşilik Düğün Salonu, 164.
El öpme, 80, 81, 103, 233, 254, 266, 295, 384, 492.
Elmalı semah, 235, 239, 246.
Elmas kaş, 259.
Elmas küpe (bozovdişi), 22, 210, 259.
Elmas yüzük, 259.
Elti, 101, 169, 171, 183, 192, 254, 255, 306, 485.
Enişte 163, 169, 205.
Erte, 68-70, 80.
Eşik, 91, 131, 135, 348, 406, 454, 498.
Ev düzme, 60, 287.
Evlenme, 19, 23, 51-53, 55, 56, 72, 81, 82, 91-93, 100, 104, 106, 108, 115, 131-133, 135, 137-141, 154, 155, 157, 158, 172, 197, 207, 208, 224-226, 271-274, 278, 279, 292, 296, 311, 389-394, 397, 403, 408-410, 423-425, 440, 466, 467, 469, 470, 479.
Evlenme çağı, 197, 273, 389, 393.
Evlilik cüzdanı, 311, 312.
Evrişim Yolları, 305.
Ezan, 295, 316, 318, 338.

F

Fasıl yapmak, 466.
Fatiha, 315, 364, 379.
Fes, 121, 122, 124, 125, 151, 181, 209, 210, 213, 257, 260, 261.

G

Gamçı, 34, 35, 48.
Gardaş yolu, 238.
Gavza, 45, 46, 48.
Gayret kuşağı, 130, 249, 290, 449, 452.
Gaziantep, 388, 469.
Gelenek, 15, 52, 59, 81-83, 92, 94, 107, 130, 132, 135, 136, 138, 140, 152, 207, 225, 271, 279,

299, 301, 318, 327, 343, 388, 390, 399, 403, 406-409, 423, 425, 493.
Gelin, 22, 30, 32, 37-40, 43, 45, 49, 55, 57-70, 73, 75, 76, 78-82, 84, 93, 95-98, 100-107, 110-121, 123, 126-131, 133-136, 141, 143-147, 150-152, 154, 158, 161, 162, 165-172, 174-176, 178-182, 184-186, 188, 189, 191-205, 208-215, 217-219, 224, 228, 232, 235, 237-241, 243-245, 247-250, 253-256, 258, 261, 263, 265, 266, 276, 277, 280-288, 290-295, 302-304, 306, 311, 313, 316-319, 330, 332, 333, 336, 338, 352, 363, 368, 374, 375, 377, 379, 380, 382, 383, 392, 393, 398, 399, 401, 402, 404-406, 408, 414, 416-420, 425, 432-434, 437, 439-442, 444, 449, 451, 453-461, 463, 472-474, 477-479, 483-486, 488-490, 492, 493.
Gelin alma/getirme, 39, 40, 48, 66, 67, 78, 96, 103, 111, 128-130, 136, 165, 166, 182, 189, 196, 200, 210, 218, 248-250, 286, 287, 290, 294, 332, 333, 376, 405, 451, 477, 478, 483, 486, 488.
Gelin baş süslemesi, 116, 119.
Gelin başı, 105, 114, 115, 118, 136, 151, 152, 154, 244, 288, 290, 425, 486.
Gelin başı bağlama, 105, 114, 115, 136.
Gelin başı töreni, 459.
Gelin çıkarma, 68, 211.
Gelin hamamı, 32, 185, 209, 211, 235, 254, 255, 258, 368, 425, 444.
Gelin indirme, 390, 405, 408.
Gelin mevlidi, 171.
Gelin pabucu, 253, 256.
Gelin süleği, 245, 258.
Gelinci gitmek, 128.
Geline Bak Geline Tel Dolamış Eline, 305.
Geline bakma, 68, 96, 131, 253.
Gelinin önüne oturmak, 249, 250.
Gelinin yüzünü yazmak, 105.
Gelinlik, 20, 39, 43, 44, 61, 94, 97, 100, 111, 115, 121, 126, 138, 147, 154, 161, 205, 210, 213, 218, 224, 234, 237, 238, 240, 257, 281, 288, 301, 309, 312, 366, 373, 374, 394, 401, 408, 448, 449, 462.
Gelinlik etmek, 205.
Gennep, Arnold Van, 387, 407.
Gerdanlık/ Gerdana, 59, 126, 168, 176, 179, 259, 366, 401, 448.
Gerdek, 69, 141, 168, 171, 205, 292, 293, 318, 338, 373, 375, 380, 383, 458-460, 466, 467, 490, 491.
Germencik, 469.
Gezi, 122.

Gılavan, 48.
Gına çalgısı, 28, 48.
Gına, 26.
Gogof, 266.
Gollüce köyü, 300.
Görücü gitmek, 425.
Görücü, 19, 141, 158, 159, 197, 229, 231, 273-275, 360, 424, 425, 470.
Görümce, 101, 169, 171, 176, 178, 183, 187, 192, 205, 227, 232, 240, 249, 255, 306.
Gramsa, 259, 260.
Gümüş balik, 259.
Gümüş kemer, 121, 126, 135, 209, 213, 259, 374, 378, 448.
Gümüş nâlin, 255, 256.
Gürün şalı, 122.
Güvey saklama (çalma), 109.
Güvey, 43, 103, 109, 110, 112, 118, 132, 134, 136, 146, 209, 210, 213, 218, 253, 276, 287, 290-292, 295, 440-442, 450, 452, 456, 458.
Güveyi koyma, 458.
Güveyi sokma, 252.

H

Hacı Bektaş Veli, 346.
Hacı düğünü (yemeği), 224.
Hacıemirli Ocağı, 469.
Haftalık götürme, 199.
Hak, 30, 39, 42, 48, 66, 142, 254, 268, 292, 344, 346, 348, 370, 384, 482.
Halil Oğlan, 251.
Hamail/Hamaylı, 125-127, 135, 260.
Hamam beyazı, 45, 46.
Hamam leğeni, 185, 237, 238, 255.
Han (ilçe), 436, 445, 448.
Harç, 22, 30, 121, 143.
Hasbahçe Zeybeği, 164.
Hasırlı bilezik, 259.
Hatay, 388.
Hediye, 48, 58-60, 62, 78, 81, 99-100, 135, 142, 146, 147, 153, 168, 177-179, 185, 187, 188, 191, 192, 196, 217, 233, 235, 236, 238, 276, 281, 286, 291, 293, 306, 309, 318, 368, 373, 374, 381, 384, 402, 404, 432, 433, 456, 467, 484, 488, 491-493.
Helaliye don, 256.
Helaliye gömlek, 256.
Helvacı köyü, 300.
Heyamola alayı, 317.
Hırtlatma, 253, 259.
Honça, 239.
Horon, 204.
Hortuna (Yazıbaşı) köyü, 300.
Hoş geldin kahvesi, 192.
Hz. Ali, 141, 154, 346, 347.
Hz. İmam Hüseyin, 347.
Hz. Muhammed, 346, 347, 348.

I

Isba, 61, 83.
Islahiye, 469.

Isparta, 51, 53-55, 74, 81, 88, 89, 139, 140, 151, 155, 156, 207, 211, 212, 220, 221.

İ

İçel, 413.
İki başını görme, 93.
İkrar almak, 347, 423.
İlenç, 464.
İlenme, 464.
İlenti, 464.
İlişmek, 467.
İlksen Koçak, 55.
İmam nikahı, 292, 318, 338, 367, 425.
İnanmalık, 275.
İnce saz, 103, 251.
İnci, 21, 100, 124, 126, 210, 232, 253, 259, 375, 431, 448.
İnci kültesi, 22, 48.
İni, 163, 169, 367.
İpekli fistan, 256.
İsmihan, 105, 118.
İstefan/İstifan, 253, 259.
İzmir, 71, 88, 139, 155, 299, 308, 312, 388, 426, 469, 481.

K

Kabartma bilezik, 259.
Kabartma yüzük, 259.
Kabune pilavı, 212.
Kaçırma, 94, 204, 277, 390, 392, 396, 418, 472.
Kaçma, 94, 390, 392, 396, 470, 472.
Kadife, 48, 122, 151, 256-258, 276, 484.
Kadife fistan, 256, 276.
Kafesli yüzük, 259.
Kaftan, 107, 111, 177, 256-258, 448.
Kahramanmaraş, 388.
Kaim/kayim, 252, 267.
Kakmalı, 256, 257.
Kalın, 30, 64, 97, 246, 268, 277-279, 473.
Kalk git havası, 252.
Kalpak/Gaplak, 258.
Kan bağı, 271, 389.
Kapı basma, 250.
Kaplancık köyü, 300.
Kara Erik, 251.
Kara iklimi, 55.
Karaağaç, 55.
Karakızlar köyü, 300.
Karakuyu köyü, 300.
Karaot köyü, 300.
Karayaka (köy), 51, 53, 55, 56, 66, 70, 82-87, 89, 90.
Kargış, 462, 464.
Kastamonu, 388.
Katıntı, 161, 162, 169.
Kavakalanı köyü, 300.
Kavuşum, 295.
Kayın, 101, 130, 131, 178, 187, 194, 219, 252, 384.
Kayınana/Kaynana/Kayınvalide, 22, 38, 39, 48, 67, 68, 80, 101, 134, 142, 144, 167, 169, 172, 176-178, 185, 187, 191-196, 199, 211, 212, 218, 219, 227, 250, 252, 291, 295, 370, 372, 379, 440, 442, 455, 456, 485, 493.

Kaynata/Kayınpeder, 67-70, 78, 81, 82, 84, 101, 143, 146, 167, 169, 171, 176, 178, 180, 184, 187, 191, 193-195, 198, 201, 203, 204, 212, 219, 244, 266, 291, 295, 296, 406, 440, 456.
Kazan bekleme, 212.
Kazan kâhyası, 235, 246.
Kebap asmak, 445.
Kelep inci, 125, 126, 135, 259.
Kemhâ, 122.
Kepez, 473, 474, 486, 488, 490, 493, 501.
Kesene, 416, 417, 420.
Kete kaçırmak, 204.
Kına, 15, 24, 26, 27, 29, 30, 37-39, 47, 48, 59-61, 63-65, 75-77, 82, 96, 104, 106-111, 120, 143, 144, 154, 155, 163, 170, 180, 187-189, 196, 200-202, 209-211, 213, 217, 218, 227, 234, 237-241, 244-246, 251, 255, 257, 264, 266, 267, 272, 280-282, 284-286, 317, 365, 367, 369-371, 373, 377, 381, 390, 399, 400, 405, 408, 417, 418, 420, 425, 433, 440, 459, 460, 476, 483-485.
Kına basma, 239, 240.
Kına gecesi, 30, 37-39, 47, 64, 76, 77, 82, 96, 107-111, 144, 170, 180, 187, 200, 209, 211, 217, 218, 239, 266, 272, 284, 317, 367, 369, 370, 399, 400, 418, 483-485.
Kına törenleri, 111, 400.
Kına türküsü, 107, 109, 240, 244, 400.
Kına yakma, 48, 107, 111, 144, 210, 282, 284-286, 370, 405.
Kınacı, 166, 370.
Kınalık, 217, 312.
Kınaya kaldırma, 240.
Kırbaş köyü, 300.
Kırklar Meclisi, 347.
Kız almak, 20, 317, 330, 396, 407, 408.
Kız hamamı, 76.
Kız isteme, 47, 56, 72, 81, 92, 141, 154, 158, 174, 175, 198, 208, 214, 230, 274, 275, 299, 302, 303, 308, 389, 390, 394, 395, 397, 398, 408, 424, 425, 466, 470.
Kız vermek, 396.
Kızılaliler köyü, 418.
Kızılcapınar, 469.
Koltuk, 96, 169, 280.
Koltuklanma, 255.
Konaklı düğün, 65, 74, 82, 84.
Konya, 55, 62, 71, 74, 89, 388.
Kordon (altın zincir), 255, 259.
Koşmat köyü, 453.
Kömbe (nokul), 216.
Körküler, 139-143, 146-151, 154, 156.
Köy düğünü, 207, 427.
Kuma, 108, 225.
Kur'an, 175, 176, 252, 344, 345, 348, 382, 406, 465.

Kurban, 21, 24, 160, 167, 179, 191, 209, 309, 310, 347, 350, 353, 357, 359, 365, 370, 371, 384, 385, 400, 406, 425, 432, 433, 437, 482, 483, 488-491, 494, 502.
Kuşçuburun köyü, 337.
Kutnu kumaş, 47, 122, 181, 355, 374, 375, 378, 447, 448.
Küpe, 73, 97, 159, 161, 259, 293, 318, 366, 375, 448.
Küpürlü fistan, 256.
Kütahya, 71, 88, 388.

L

Laçek, 260.
Lahuri, 257.
Lapçin kundura, 256, 261.
Libâde, 256.

M

Mahmudiye, 125, 181, 198, 259, 431-433, 443, 446, 457, 460, 462.
Manisa, 388.
Markup pabuç, 256.
Markup yemeni, 256.
Maroken, 262.
Marşaf, 247, 248.
Mendil, 45, 46, 48, 49, 60, 61, 76, 80, 96, 102, 118, 124, 165, 166, 169, 177, 178, 187, 188, 201, 208, 216, 234, 283, 350, 359, 364, 374, 375, 403, 415-417, 429, 435, 436, 443, 452, 491.
Mendil alma, 208.
Mendil ucu, 415, 416.
Mengi, 487, 492.
Mersin, 388.
Mevlid, 30, 43, 113, 171, 182, 315.
Mırçik, 265.
Mumcu, 96.
Muratbağı (köy), 51, 71, 90.
Murt, 167, 171, 419.
Muska, 126, 127, 151, 375.
Mutlak, 126, 127.
Mübareke, 208.

N

Naime köyü, 300.
Narlıdere, 469, 482.
Nasibi açılmak, 467.
Nikâh, 30, 52, 68, 78, 111-114, 140, 147, 154, 160, 187, 190, 209, 212, 215, 230, 231, 272, 292, 311, 312, 328, 362, 367, 373, 379, 403, 489.
Nikâh defteri, 311, 312.
Nikâhtan gitme, 112.
Nişan, 15, 22, 47, 57-59, 69, 73, 83, 84, 92, 113, 136, 141, 142, 158-162, 179, 181, 199, 203, 209, 215, 228-236, 255, 257, 264, 303-306, 309, 361-363, 371, 373, 389, 390, 396-398, 408, 417, 425, 429-431, 437, 470, 471, 494.
Nişan takma, 209, 232, 233, 362, 470.

Nişanlılık, 179, 236, 299, 303, 304, 307, 309, 310, 362, 363, 397, 398, 416.
Niyna Niyna Niynaylom, 306, 317.

O-Ö

Ocak yakma, 494.
Okannacı, 281.
Oku /Okuntu / Ohuntu (Davetiye), 95, 96, 113, 129, 137, 142, 209, 216, 227, 281, 304, 313, 315, 316, 348, 357, 362, 364, 367, 380, 382, 384, 432, 434, 473-475, 481, 490.
Okuyucu/ Okucu / Düğüne davet, 22, 30, 48, 74, 84, 95, 97, 136, 161, 168, 181, 209, 227, 233, 235, 237, 238, 247, 281, 330, 368, 371, 390, 398, 399, 408, 434, 473, 481, 491.
Olur vermek, 429.
Ondörtlü, 204.
Ortağa, 258.
Ova köyleri, 300.
Oynamayanlar Çatlasın, 306.
Oynar Gelin Görümce, 306.
Oynasınlar Bakalım, 306.
Özbey köyü, 300.

P

Pahıl, 263.
Papah, 203.
Parmak süleği, 245.
Peşli/Üç etek, 62, 100, 120-123, 126, 135, 147, 150, 181, 190, 209, 210, 213, 218, 219, 255, 288, 374, 401, 448.
Peştamal, 33, 236.
Peştamal hamamı, 133.
Pomaklar, 300.
Poşa, 197.
Pulluca, 418.
Pusat kesmek, 276.

R

Rastik, 264, 266.
Rumeli, 112, 300, 413.

S

Saç döken, 34, 49.
Saçı, 132, 209, 263, 267, 268, 290, 406, 478.
Sadır, 227.
Sağdıç, 60, 66, 68, 69, 78, 87, 101, 103, 109-112, 131, 146, 147, 152, 165, 188, 200, 202-204, 210, 218, 233, 284, 367, 368, 370, 371, 374, 379-384, 433, 440, 441, 452, 474, 475, 477, 478, 483, 484, 486, 488-492, 501.
Sağdıçlık, 110, 367, 489.
Sağlık köyü, 300.
Sahipler köyü, 300.
Sakal tarağı, 268.
Sakal yağı, 268.
Sakalduruk, 260.
Salon düğünleri (gece), 112, 424.
Salon düğünleri (gündüz), 112.
Sandık çeyizi, 98, 99.
Sandık götürme, 61, 62.

Sandık, 30, 61, 62, 67, 93, 97-99, 101, 177, 199, 202, 216, 236, 247, 265, 291, 374, 401, 432.
Saraflamak, 198.
Sarıçiçek, 204.
Sarısungur köyü, 426.
Sazaklık, 419, 420.
Seğmen oyunu, 64, 84, 406.
Selçuklu, 71, 119, 300.
Sepetçi Oğlu, 305.
Sevâi, 123.
Seymenlik, 488.
Sıra, 91, 284, 291, 362, 363, 371, 424, 487.
Sırat-ı müstakim, 347.
Siftah cuması, 254.
Sığman, 333-338.
Simli şalvar, 256.
Simli yelek, 256.
Sinekli kadife, 257.
Sini göndermek, 209.
Sivas, 71, 91-94, 96-98, 104, 105, 108-115, 117, 119, 120, 123-129, 131, 133, 135-138, 225, 231, 233, 257, 259, 388.
Son elçilik, 198.
Söyletmelik, 70, 81, 82, 84, 168.
Söz kesme, 48, 73, 92, 93, 98, 142, 158-160, 174, 177, 208, 229, 361, 395, 402, 437, 467.
Söz lokumu, 424, 426, 429.
Subaşı köyü, 300, 326.
Supa yemeği, 253.
Sürme, 118, 119, 138, 264, 374, 448.
Süzülmek, 226, 467.

Ş

Şarkikaraağaç, 51, 53-55, 81, 88-90.
Şehir düğünü, 207, 213.
Şehitler köyü, 300.
Şeker goru, 238, 255, 256.
Şerbet, 22, 23, 49, 73, 102, 130, 142, 166, 167, 177-179, 187, 192, 198, 205, 208-210, 212, 215, 229-232, 234, 235, 251, 254, 256, 288, 368, 419, 420, 476, 494.
Şıpşıp, 259.
Şitârî, 123.
Şovkıya, 256.

T

Tahtacı, 414, 415, 481, 482, 495.
Tahtacı Türkmenleri, 469, 470, 479.
Tahtakuşlar köyü, 469, 470, 473.
Tahtırevan, 102, 129, 247, 248.
Takı, 22, 79, 112, 115, 120, 125, 137, 177, 178, 198, 253, 259, 275, 290, 304, 317, 318, 366, 373, 379, 403, 408, 429, 434, 447.
Takı merasimi, 233, 306, 308, 390, 402.
Tamara, 204.
Tandır, 20, 21, 49.
Taşkesik köyü, 300.
Tatlılık, 110, 133, 142, 203, 205, 233-235.
Tavukbarı, 204.
Tohum, 237, 238, 240.
Topkaya köyü, 423.
Topuk oyunu, 251.

Torbalı, 299-301, 306, 307, 319-323, 326, 327, 331, 335, 337, 339, 469, 481.
Toy, 423, 469.
Tozak, 115, 117, 437, 439, 449.
Töre /Hediye, 97, 98, 135, 255, 356, 430.
Töre yapmak, 467.
Tuğlu başlık, 115, 117.
Tulum köyü, 300.
Tutmaç, 424.
Türkmenmecidiye köyü, 431-433, 443, 446, 457, 460, 462.
Türkmentokat köyü, 435.
Tüyün, 423.

U-Ü

Uladı, 14, 481.
Urba, 199, 244, 312, 328.
Urba çıkarmak, 276.
Uşak, 388.
Utçu Zöhre, 105.
Uzundere, 204.
Üç beş /Üç peş, 56, 58, 73, 252, 256-258, 261, 313, 336.
Üçayak, 204.

V

Vala, 200.

Y

Yağlık, 22, 30, 49, 171, 261, 475, 484.
Yahnikapan köyü, 451, 455.
Yakapınar (Uladı) köyü, 481.
Yan tövüt, 253, 259.
Yanyatır Ocağı, 469.
Yardan geçmek, 467.
Yarma, 424.
Yastık çerezi, 133, 193, 381.
Yatak yüzü, 94, 95.
Yavuklu, 275, 471.
Yavukluluk, 209, 301-303, 307.
Yedi daveti, 212.
Yedi hamamı, 213.
Yediyaprak, 261.
Yemeni, 26, 48, 49, 177, 218, 289, 366.
Yeniköy, 115, 300.
Yoğurtçular köyü, 300.
Yoklatma, 100, 135.
Yolunu getirmek, 467.
Yoluyla varmak, 467.
Yozgat tepe /Zogattepe, 259.
Yörük, 25, 49, 53, 55, 66, 152, 300, 301, 341, 388, 389, 391, 392, 396, 407-413, 415, 418, 421.
Yukarıçağlan köyü, 439, 442, 448, 453, 458.
Yuva gurmak, 467.
Yük yengesi, 141, 145, 146, 151-153.
Yürü İzzet, 252.
Yüz açımı, 180, 193, 196, 203, 295, 402.
Yüz yazma, 118.

Z

Zampara boya, 245.
Zengiler (Muratbağı) (köy), 51, 53, 55, 71, 72, 77, 81-84.

Zeybek, 164, 213, 328-330, 334-336, 338, 476.
Zini toplama, 62, 68, 83.
Zogattepe, 259.
Zülüf kesme/ Zilif kırkma, 253, 263, 265, 288.

Düğün töreni ile eşe dosta ilan edilen evlilik bağı;
geçiş dönemlerinin en çok hazırlık gerektiren,
en çok tarafı bir araya getiren, en heyecanlı ve
en eğlenceli olanıdır. Düğünden önceki süreç ve
düğün merasimi toplumlar arasında temelde benzerlikler,
ayrıntıda farklılıklar gösterir.
Evlilik kararı ile başlayan bu süreç; söz, nişan,
nişan hediyeleşmesi, düğünü planlama, kına, düğün gibi
aşamalardan geçerek tamamlanır.
Türk kültürünün genel bir geleneği olarak sürdürüle
bu aşamalar yörelere ve inançlara özgü farklılıklar gösterebilir.
Bu kitapta Anadolu'nun farklı yörelerinde, Yörüklerde ve
Alevilerde düğün gelenekleri ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

THG
0201472
HGL

ISBN 978-605-2380-74-1

LİBRA